AMMIANI MARCELLINI
QVAE SVPERSVNT

CVM NOTIS INTEGRIS

FRID. LINDENBROGII,
HENR. ET HADR. VALESIORVM
ET IAC. GRONOVII

QVIBVS

THOM. REINESII QVASDAM ET SVAS

ADIECIT

IO. AVGVSTIN. WAGNER

EDITIONEM ABSOLVIT

CAR. GOTTLOB AVG. ERFVRDT

TOMVS PRIMVS

LIPSIAE CIↃIↃCCCVIII.
IN LIBRARIA WEIDMANNIA
LONDINI APVD I. PAYNE ET MACKINLAY
ET W. H. LVNN

LECTORI S.

Ammianum Marcellinum perpetuo illuſtratum Commentario edere conſtituerat IOANNES AUGUSTINUS WAGNERUS, Vir deſideradiſſimus, quum, abſoluto paene opere, cauſſis quibusdam iisque non levibus, quas enumerare nihil attinet, ab illo dimoveretur conſilio. Neque tamen multo poſt, monitus ab amico, ut quas Gronoviana editio, rariſſima illa, complecteretur, virorum doctorum animadverſiones integras exhiberet, ſuis adjunctis obſervationibus, ad ſcriptorem ſibi dilectiſſimum reverſus eſt, initaque de libro redimendo cum Weidmannianis pactione id ſibi

putavit faciundum, ut non modo Commentarium, addendo, tollendo, ad mutatam editionis rationem accommodaret, verum etiam loca ſcriptorum a ſuperioribus interpretibus pro illorum temporum conſuetudine admodum leviter excitata curioſius indicaret, adſcripto fere capitum, et ſicubi opus eſſe videretur, paragraphorum numero. Atque ex hoc quidem genere plurima ipſe extremo vitae tempore profligaverat, in retractando autem Commentario non ultra Lib. XIV. progredi licuit. Aucta enim in dies virium imbecillitate inſtantem praeſagiens mortem, uti de aliis rebus quam diligentiſſime ſtatuerat, ita ne, ſi quid ſibi accidiſſet, deſtitutus jaceret Ammianus ſuus, pro eo quo me complectebatur amore me ſibi hoc in opere ſucceſſorem eſſe voluit.

Supereſt igitur, ut paucula quaedam, quae ſcire lectorum intereſſe poſſit, ipſius Wagneri juſſu adjiciamus. Huc referendum eſt primo, quod, qui ex Gronovii aetate in Ammiano vel corrigendo vel illuſtrando ver-

ſati ſunt, eorum labores, quotquot ad manus haberet, conſuluit atque in uſum ſuum convertit: quibus copiis ineditae acceſſerunt Reineſii obſervationes a Chriſt. Godofr. Müllero, Scholae Cizenſium epiſcopalis Rectore meritiſſimo, perhumaniter transmiſſae. Neque in aliorum commentis acquieſcendum ratus ipſe quoque nonnullorum corruptelam locorum ſanare ſtuduit, ea tamen uſus moderatione, ut ſuas non magis quam alienas correctiones temere in textu reponeret. Denique gratiam ſe ſperavit a lectoribus initurum, ſi, quantum in ipſo ſitum eſſet, eorum proſpiceret commoditati. Quod cum factum eſt diſpertiendis in paragraphos capitibus, quorum tantae nonnulla ſunt longitudinis, ut duodecim et plures etiam paginas occupent, tum eodem conſilio Indices adjicere placuit duos, alterum hiſtorico-geographicum, alterum, qui pertineret ad Imperii Romani ſtatum aulicum, civilem et militarem, qualis Ammiani temporibus fuit. Ille et auctior eſt et emendatior eo, quem Gronoviana ſubnexum ſibi habet edi-

tio, hic ad exemplum Ernestiani Indicis Dignitatum, quam appellationem ut minus commodam noluit retinere, novo studio et proprio judicio confectus.

Vale, Lector, et fave. Scr. Merseburgi d. XXIV. April. CIƆIƆCCCVIII.

M. CAR. GOTTLOB AVG. ERFVRDT,
Gymnasii Merseburgensis Conrector.

IAC. GRONOVII

AD

COSMVM III

MAGNAE ETRVRIAE DVCEM

DEDICATIO.

Eam iudicavi esse Ammiani Marcellini rationem, ut sui pariter et mei animi interpres ire posset, ac congesta in utrumque beneficia fatendo publice ac memorando in Principale Auditorium Tuum perferre iustam reverentiae privata religione hucusque cultae significationem. Haec votorum, quae per complures annos coacervavimus, summa; haec spes, cui iamdiu imminemus, etsi magnae felicitatis capax, tamen eo minus improba, quod infinitam salutaris dexterae Tuae benignitatem experti coram et admirati, ne nunc quidem ab ea adoranda nos remotum iri pro pietate nostra credimus. Utique hic ille vir est, qui non in ipsa vitae actione tantum sequutus exempla veterum vicinae Tuae Romae civium, sed etiam in hoc sermone, qua licuit, presse adhaerens optimorum vestigiis, earum rerum nobis reliquit planam historiam, quae quum sint dignissimae cognitu, tamen earum magna pars aut penitus nunc esset ignota, nisi ipse intercessisset, aut nonnisi tenuibus et invalidis coniecturis per quorundam potius allusiones, quam narrationes

ſpectanda. Caeterum incredibile dictu eſt, quemadmodum ante hoc ſaeculum nimis inſigni foedatus caligine et fere in perpetuam valetudinem lapſus lingua ſimul et ſententia infeliciter titubaverit, dum quod aerugo vetuſtatis aut exedens obſcuraverat aut intervertens ab conſpectu amandaverat, alii ſuo potius tactu quam ex legitimis monumentis replent et infulciunt, miſerrima lancinatione Ammianum torquentes. Nec ab eo contagio refici potuit, niſi hoc ipſo demum ſaeculo; in cuius exordio, petita velut medicina ex eadem regione, unde tantum non omnia doctrinae inſtrumenta lucem hauſerunt, felice Tua, Clementiſſime Princeps, Etruria, purgatior exire coepit. Tunc quidem eius cauſa non tralaticie aut leviter acta eſt, ſed prudenti conſilio et induſtria memorabili. Nam ne unius tantum ſe crederet arbitrio, verum quoscunque advocaret ad lectionis antiquae repetitionem, ſuspenſa in propatulo tabula, quae excerptas mirabilis in Regia Tua chirographi et ſingularis ſidei notas exponeret omnium conſpectui. Sic falſus ille et evulgatus cento, qui univerſam auctoris manum illepide ſuppoſuerat et turbaverat, diſceſſu et varietate admodum conſpicua ſignabatur ferme pudorem iniiciens eruditis hominibus, ut ſanctius et lenius in Ammiano conſulere conantes incenderent animum ad inventionem latentis. Hoc vexillo inde primum ſublato, quum adhuc eſſet in exſpectatione recipiendi ab eadem manu melioris nitoris, interceptus in alia terrarum plaga, ad Sequanam detentus et poſſeſſus, non aliter quam ipſe quondam illic depreſſus Iulianus Caeſar, nequivit ingenua libertate uti. Quaecunque enim cura, et illa ſane, quod negari nequit, peregregia, iſtic eum poliverit, opinari fas eſt non deſiiſſe eum anhelare et fere quiritando poſcere, ut permitteretur gratias agere loco primae poſt magnam longam-

que vexationem reſtitutionis ſuae non tantum arbitro, ſed etiam auctori. Neque dubito nunc eum id tanto inſtantius ardere et flagrare, ut illud celebre eruditionis bonae archivum S. Marco dicatum duce Lindenbrogio adiens ſalutet ea mente, qua naufragus ſervatorem ſuum, quoniam poſt tot annos videt illi praeeſſe Eum, qui ſicut putat ſuae fidei eſſe cavere, ut providentia et benignitate ſua pergat conſtare ei loco iuſta ſanctitas ſimul et exemplaris antiqui cuſtodia, ita hereditariae ſuae clientelae ſimul et tot aliorum ex antiquis ingeniorum caerimoniam non ſit averſaturus.

Si verum fateri licet, hoc id ipſum eſt, Domine, quod acerrime concupivi; hoc, quod amore Ammiani intelligere expeto: et ſi ita ſub hac umbra admittar, ut fruar deſiderio imae mentis meae ad revelandam Sereniſſimae Celſitudini Tuae voluntatem diu indebite occultatam, ſummam felicitatis meae tetigero. Gero enim pectus non ficto aut fatuo furore, non Delphici cuiusdam caloris vecordia, ſed Tuo, Optime et divinitus ad bene merendum de generis humani optima parte conſtitute Princeps, tam praeſenti efficacique in me numine, Tua indulgentiſſima munificentia anhelum inflatumque. Hanc gratiſſime mihi incumbentem vim, et non comas, ſed concepta ſancte vota iactare effarique compellentem ſi non excutere, utique lenire hac aperta profeſſione ſpero, ut in iſto religioſo tot pie faventium linguarum concentu, quae continenter ſe ad Tuos, Princeps Benigniſſime, tholos ab omnibus undiquaque Muſis mittitur, ſibilum murmurque minimum, ſed caſtiſſima meditatione nuncupatum proferam.

Deprehendebam ita comparaviſſe ſecretam fati vim, ut antiquitati Romanae Graecaeque, hoc eſt, maximae parti earum rerum, quibus connexa et

colligata eſt politura nobilium animorum, plurimum per omnes aetates contulerit Etruria Tua. Graecos vero in primis, immenſo quodam humanitatis cognoſcendae ſtudio inſtinctos ſemper homines, quum per reliquam Italiam multiplices ſe effunderent, verſus eandem Etruriam Tuam progredi, illic colonias condere, et non tam ſua inſtituta illuc inferre, quam Genio quodam telluris fauſto eos allicefacienti ſe committere et ab illa regione plenam elegantiae ſuae culturam petere mirabiliter lactatos videbam. Quae quidem quum ſint ſic vetuſta, ut univerſus tamen quorumcunque ſaeculorum ordo circumferat eorum experientiam; tum animadvertebam noſtris temporibus ita conſtitutum eſſe, ut inſtrumenta huius iucundi laboris, libros nempe et quidquid eorum ſive per Graecos et Graeci ſermonis interpretationem, ſive per ipſos Italos et Latinam linguam ad memoriae veteris cuſtodiam reſiduum nobis eſt, unica Etruriae Tuae cautela et fotu ab internecione vindicatum eſſe. Etenim Deo auſpice illud aſſecutus eram, ut profectus meos negarem includi intra unius, ut ſolent, ſcepti ſatis arcti metas, ſed libere ſpatiando optarem mihi non ignota eſſe, quae per tot centenos annos in tanta licet iactura omnis munditiae, tot barbarorum vaſtationibus, tot tyrannorum, quos ante omnia contra bonos libros poteſtatem ſuam omnem permiſiſſe legimus, aerumnoſis imperiis, non ſine coeleſti cura ſervatum tantis laudibus ab noſtrae et praecedentis aetatis viris doctis efferri obſervabam. Harum rerum conſideratione et ipſe excitatus, nec ex muto ſanguine me proveniſſe cogitans, tota iuventute mea flagraveram in illud imperii Tui penetrale velut ſacris rebus ſecedere, et quum annis id ipſum hortantibus facultas non deeſſet, quaſi Deo monſtranti me conceſſi. Quae illa fuit hoſpitalitas Muſarum Etruſcarum? quae illa vita mea? quam

ſuper omnem opinionem literata iſtius temporis ſtudiorum agitatio? Quum, ut vere dicam, ſtudere demum didici, hoc eſt, animadvertere, quid is, qui feliciora et his reconditis libris inſtructiora loca ſequitur, intereſſet illo, qui domi habitans ſatiare ſe poteſt ſola contemplatione eorum, quae ab typographis accipit, ultra horum aetatem nihil penſi habens. Iſta illa calamitas eſt, quae in his quidem terris nimias ruinas edit. Hinc aliquid ex iuſto admirari, hinc verum probumque et fortunas fataque negotii, quod tractamus, recognoſcere prohibemur. At ibi in ſingulas horas licebat contemplari, quam vane et incondite ab occidentali Alpium latere a me tractata eſſent, et ab omnibus etiam aliis, quin et cum maxime tractarentur antiqua ſcripta ab maximis ingeniis ad poſteritatem prodita et tantarum impenſarum praeſidiis per manus ſparſa. Quanta cura nomino illos dies, illos feſtiſſimos dies, quibus Herodotum coepi intelligere ſimul et ab nullo intelligi cognovi? O venerabilia iſta momenta, quae mihi Polybium, Arrianum, Aelianum, Dionem Caſſium aperuerunt, quos omnibus aliis clauſos noram! Quam fauſtae illae horae, quibus Aeneae, Hierocli, Artemidoro operam dare potui, ut ipſos aperte plana voce ſermocinantes narrantesve audirem? Tunc mihi ad liquidum dulcis fui. Tunc imaginari potui ad iſtam abſolutionem vitae, quam ſapientis eſſe ſtatuebant, me propinquaſſe, quum nullis umbris aut tenebris cognitionem eius, quod antehac inſcrutari arcebar, vetantibus liceret perfectam Gratiarum omnium Venerumque, quibus audieram referta eſſe ſtudia, amoenitatem affluenter haurire, et oculos ſimul manusque ac pedes paſcere peragrando illa tam nobilitata ſcriniorum S. Laurentii ſpatia. Quid quum occurreret illa turba variarum rerum tantopere profutura, ſi non lateret, quas nec fando

indicari audiveram, nec appellationes unquam perceperam? Haec profecto quum partim adſpicere et recenſere, partim in alias chartas coniicere chirographo meo liceret: nonne iure opinabar Idaeorum Dactylorum nomina notitiae meae adfundi? Eorum maieſtate vitam ab terroribus ſervari immerito et fatue ſtatuebant gentiles. Ego vero tum non magis praevidi, quam poſtea expertus ſum in illis tranquilli otii, in illis arcanae ſapientiae, in illis vitae convenienter agendae et principia et profecto firmamenta eſſe. Equidem in iſta proluſione adeo me haec explebant, ut omnium aliarum rerum immemor in novos verosque non Heſperidum, ſed Copiae ipſius aut Minervae Paciferae hortos delatus frui tam ſancto nominum et laborum priorum conſortio geſtirem, ſingula ſcrinia velut altaria totidem altitudini ingeniorum ab Divis Heroibus Mediceis dicata ſpectans, inter quae tanquam Brachmannum aliquis, ut ipſe teſtatur hic ſcriptor, ſpatiatus et operans nihil morarer alias cauſas, ob quas peregrini Italiam viſitant. Quin etiam potuit hic adfixus illi auguſto Camoenarum receptaculo animus Celſitudini Tuae placere; utque nutriendo propagares, Domine, hanc adſiduitatem meam, et quidquid tacito ſeceſſu colligerem, in uſum aliquem referretur, qua non auſpiciorum Tuorum felicitate, quibus non munificentiae experimentis me ſuccinctum vivere iuſſiſti? Quae quum et immenſa fuerint omnia, numerumque et ſermonem meum excedentia, tum in eis ut ſemper recordatione exſulto, ita nunc verbis etiam indulgendo luderem, niſi, dum id paro, ſentirem me moeſto quodam aculeo pungi, memorans et conſiderans non modo quam Tua Sereniſſima Celſitudo me locupletarit, ſed ſimul quod iis ereptus ſim. Et tamen confirmata contra confuſionem mente quotidie et loquor et memoro, et quae uſui, quae ornamento ex

Etruria Tua mihi evenerunt, tantó promptius proniusque refero, quod etiam aliena identidem ſcripta hanc memoriam ubique inculcent profitentia eandem ſuam ex Etruria laetitiam; in quibus vel praecipuus exſtabit ſemper hic Ammianus Marcellinus, qui ad notionem quoque meam poſt tot alios pertinere ſe ratus, auxiliatricem Florentiam ſingulis paginis loqui et cum voluptatis multo ſenſu iactare per octoginta annos duravit, nulla unquam intermiſſione ne poſthac quidem deſtiturus. Propterea dum uterque ſic obligatus quaerit officium facere, ad aram Clementiae ac Benignitati Tuae Sereniſſimorumque Maiorum Tuorum ab tot ingeniis illic ſervatis erectam et tam bene utiliterque ſibi cognitam hic ipſe Ammianus in Cyri preces effuſus rogat, ut accipias ΤΑΔΕ ΚΑΙ ΤΕΛΕΣΤΗΡΙΑ ΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ: et ego hanc, quam ipſe nobis vitae, indolis et rerum ab ſe in Aſia et Europa peractarum reliquit effigiem, prout fieri licuit, nunc mea etiam manu politam Celſitudini Tuae conſecro ex officio iuſto, pioque et debito, ex animo quem largitate liberalitatis, quem tantis affluentiſſimae prolixitatis exemplis addictum devotumque Tibi feciſti; Deum venerans, ut omnibus rebus felix aeternum Fortunam adeo conſpecti Imperii Etruſci domeſticam habeas, videasque Mediceam gloriam excelliſſimis laudibus ſuffragatione ipſius Dei illuſtratam quotidie magis magisque vigere et floreſcere. Lugduni in Batavis a. d. XIV. Kalend. Decemb. CIƆIƆCLXXXXII.

IAC. GRONOVII

PRAEFATIO.

Quum ex Ammiano Marcellino magna et crebra oblectamentorum caufa citeriori vitae meae acciderit, libens feci, ut haec noftra familiaritas innotesceret publice, et velut ad vicem reddendam partes aliquot horarum nunc mearum, quas ille plurimas antehac refecerat, illi concederem, eo confilio, quo nitentiora et fpecioflora exftarent refidua hiftoriarum eius volumina. Hoc illi videbar debere, viro, in quo cernebam propofitum contra fua faecula magnificum et excellens. Etfi enim quae alii de eo fcripferunt, nec mea faciam, nec advertere velim, et in ifta ominum praefagiorumque fallaciffimorum obfervatione omnia alia mallem; videam quoque in illo effe aliqua nefcio qui felici noftrae polituræ nonnimis congrua: tum adverti refert eum vixiffe ifto tempore, quo Latina ftudia vix fuiffe dici oportet, aut omnia arctabantur anguftiis epitomarum, hoc eft, degeneris inertiae focordia, et illam urbem, quam Aeternam laudat, Venerabilem et virtutum omnium domicilium, obfidebant aerumnofae et exfecrabiles ineptiae omni vigore animi peffumdato, et nihil iftic ad priorem magnificentiam. Quod fi quos mens melior tamen eveheret, quidquid id erat, ad blanditias auribus principum praebendas modo adhibuiffe cernimus. Tali nofter tempore quid magis mirer, utrum fustinuiffe mente concipere tam nobilis ac diuturni la-

boris opportunitatem, an etiam ſubire alacriter et exſequi? neque id ita, ut videri queat temere effudiſſe aut inconſulte proſiluiſſe ad hoc munus, ſed mente Herculeo ſtudiorum robore bene et diu firmata, et ad hanc efficaciam circumſpecto iuſto et, ut ipſe loqui ſolet, impetrabili apparatu. Ille ſine dubio multum diverſus ab reliquorum ſimul militantium otioſa imperitia, ſub pellibus tempora diſtinguendo in certas operas, et ubi res poſcebat, Martem; ubi quies dabatur, Palladem aemulando, et occaſione praeſidiorum variarumque expeditionum, regiones, gentes, mores, hiſtoriam priſcam et ſui ſimul temporis perdiſcendo, exemplum veteris Romani ſive militis ſive ducis ne inſtante quidem praelio ſtudia Graeca perinde ac Latina omittentis retuliſſe ſibi placuit, ut hinc ſecus aut recte facta vel Principum ipſorum vel Optimatum valeret conſulta ratione aeſtimare: incolasque Romani imperii vel ultimo hoc ſpecimine veteris ingenii admoneret gloriae et moris maiorum, ut in profundo otio ſcirent aliorum ſcripta aeque ac Iuvenalis et Marii Maximi contrectanda eſſe; ſimul hortaretur, et in calamitatibus tam praeſentibus, quam gravioribus poſt venturis ſolatia adferret ſtimulandis animis, ne antiquitatum ignari facile deſponderent, utque ad priſcam tuendae patriae fortitudinem revocarentur. Hoc res ipſa fatetur, et palam tota eius ratio clamat. Adeo nihil indignius potuiſſe pronuntiari exiſtimo, quam quod nupera Pariſina praefatio edidit, Ammianum denique, quum poſt ſacramentum hanc rem arripere cogitaret, tum demum ut miles quondam ac Graecus Latinae linguae ac hiſtoriae Romanae magis adſueſceret, Catonem maiorem vel Cenſorinum, Caeſaris commentarios, Salluſtium, M. Tullium Ciceronem diligentiſſime legiſſe. An quia natus et educatus Antiochiae fuit, ubi et Gallus Caeſar dicitur veſperi per tabernas

palatus et compita quaeritasse Graeco sermone, et hinc Graecum se vocat, in ea urbe tunc non erat usus Latinae linguae? aut an Romae tunc ita utique loquebantur, ut nunc scribit Ammianus, ex illis barbaris, quae illuc influxisse ipse in his libris annotat nominibus, plurima corrupta fuisse innuens? Fuit Graecus, sed utique fuit ingenuus, ut se ipse describit, ac bene natus, ut Henricus Valesius, nescio cur etiam de vitio eorum, qui provecta iam aetate ad studia se conferunt (quod utique ipse nescivit) aliquid iactans probat, et hinc cur non ad utriusque linguae peritiam educatus? unde quanquam Graecum se dicat aliquoties, tamen libro XXII cap. 9. §. 7. scribens *quod cadere nos dicimus*, non se eiurare Romanam demonstrat originem. Quasi non operosa moles, varietas rerum, series historiae per tot plagas terrarum euntis, sincera fidei ac veritatis cautela, ipsa magni animi declaratio, in his scriptis mirabiliter elucentes, immo ipsa loquutio si non optimi saeculi et commatis, utique sic elaborata, ut pateat non temporariam ac repentinam tunc fuisse, non brevi puncto arreptam, sed cui ab longo tempore melioribus incumbendo adsuerat, ferme enuntians universo bellicae vitae tempore suas occasiones in variis commoditatibus laxatisque auctorem secrevisse, quas serio impenderit sibi, ut iam tunc forsan commentarios, postea quandoque dilatandos et venustius facundiusque ornandos, sensim collegerit. Ita per militiam consummatus, ne digressus ad larem tranquillum periret otio, aut ut alios fecisse tunc Romae ostendit, multa placentia aut aliena referendo in circulis tempus tereret ac pleraque falleret, integritatem animi scrupulosa historia scribenda declarando, maluit agere causam posteritatis.

Unde sane etiam dignus erat, ut in hoc fretensis Oceani accola populo, quem nonnisi de meliore

nota novisse se ostendit, Batavos et fere perpetuo una cum his tendentes Erulos, etsi regionibus et origine discretissimos, virtute tamen et militari gloria convenientes iunctim memorans, ederetur ad cognoscendam propinquioris temporis, prout facultatem praebet, rationem, et multiplicia supplementa tirociniis exercituum Romanorum ex his brevibus regionibus, quae inde quoque exinanitae tandem fuere, petita ad suffulciendas ubique ruinas labantis imperii. Hic, inquam, merebatur publicari (et iam olim aliorum eandem constat fuisse sententiam) Ammianus ille, non nudus ut quondam et multitudine foedissimarum sordium oblitus, sed quanto ornatu fieri poterat, vestitus et purificatus. Quod certe nostro saeculo contigit, quo historiam illam praeclari duoviri tanta castitate versaverunt, ut quum ineunte etiamnum eo nonnisi confusa quaedam ingenuitatis suae lineamenta praeferret, vel potius ex male commixtis quibusdam literis haberet compositos versus incantamenta anilia et incongrue quaedam mussanda magis, quam articulatam bonae mentis expressionem et sententiam humanam continentes, nunc egregie sese ipse cognoscat, et instar redivivi phoenicis aut exsulis renati post tredecim saecula ostentet. Itaque horum memoriam adoro, et cum perutili et peregregio emolumento evulgatas lucubrationes exosculor. Has cedro dignas, has refertas bonis studiosorum adiumentis et varietatis in docto homine flagitandae specimen praeferentes, has denique ad eruditionem, sapientiam et eloquentiam semitas planissimas et unicas censeo, et quod in me est, expertus sum. Sic quum tota aetas mea saepe gratias egerit Friderico Lindebrogio et Henrico Valesio; tamen gratulatus plurimum sui huic scriptori simul et ipsis commentariis, quum ante decem annos Parisiis omnia ab Valesii fratre instaurari non sine eximia accessione

intelligerem; quippe quod non dubitabam, quin et ex codice antea non viſo melius aliqua procederent Ammiano; et ipſa commentaria ab ſecunda manu, quam per tot annos ab auctore nunquam earum immemore acceperant, perpolita et aucta exſpectabam. Quod utrumque egregie praeſtitum poſtea cum gaudio vidit mecum et agnovit univerſa cohors, quam ſanctior Minerva detinet. Atque hinc potui librario auctor eſſe, ut curaret multiplicata quocunque modo iſtius editionis exemplaria in officinis his exſtare. Sed quum ille huc me adigeret, ut aperirem, an non aliqua illic poſſent meliora conſpici, idque ſi poſſet a me potiſſimum contenderet fieri, debui cum illo agere ſimplicius, quod nunc apud te, mi lector, repetam, ut ſcias, quibus in partibus aliquid in nitidiſſima illa editione potuerim deſiderare, et ſpernere ut nimis glorioſe ab Hadriano iactitatum, iſtam editionem cunctarum priorum editionum bona complecti, earundem vero vitiis carere, ut ſcribit in fine ſuae praefationis.

In primo non potui ignoſcere Hadriano, quod quum alia chartae forma, alio conſpectu et ſitu notarum uteretur, quam uſus fuerat frater Henricus (cuius notae procuſae ſunt ſingillatim poſt abſolutum Ammiani contextum, et qui citationes variorum locorum hinc accommodaverat ad illius ipſius editionis paginas, ut fieri decebat) hic eosdem numeros paſſim reliquerit, quum et charta non ſit *τετράπτυχος*, et plane materia ab illis numeris et ſcopo Henrici abhorreat, longe aliud ac diverſum in iſtis allegatis paginis continens. Unde fit, ut quoties (idque contingit infinitis locis) in notis Valeſianis fit citatio alicuius loci ex Ammiano, toties nugaci naevo ſe inquinet. Quam enim foedum eſt, quum editionis Pariſinae pag. 49 ponatur Valeſiana nota, in qua ſcribitur [Vide Marcellinum infra p.

51] quod ibi ſit in nota ad voces *Galli periret avunculus*, quum ea pagina iam tantopere anteceſſerit? Nonne indecorum eſt, quod in illa editione ſcribitur libro XXVII cap. 5 pag. 484 ad vocem *Myſia* [de qua Marcellinus in lib. XVII pag. 140]? quum iſta pagina ibi incurrat in librum XVI; tanto indecentius, quod Henricus in editione ſua recte citaverit pag. 104. Etſi profecto hac in re non modo negligenter fuerit apparata iſta editio; ſed etiam intolerabiliter quodammodo audax, neſcio cuius interventu, ut ſaepe citatio ab Henrico immiſſa, nuper fuerit deleta et omiſſa. Sic quum ſcribit Henricus in ſua editione pag. 399, quae incidit in principium libri XXX, ubi oſtendit *inexplicabile* ſubiectum pro *inexpiabile* [Idem error lib. XV pag. 35 inſedit] inde poſterior haec editio pag. 585 quintam vocem cum poſtremo numero expulit: item in nota ſequente de τῷ *cuppediae* quum notet Henricus [hic et in lib. XXVI pag. 511] voluit frater tantum edi [hic et in lib. XXVI]. Nec adverti, niſi ſemel mutaviſſe, nempe in libro XXXI cap. 12, ubi notabat Henricus de verbo *recingi*. Certe mutare debuerat vitioſum illud, quod occurrit in nota ad libri XXVIII cap. 3 pag. 525 voces *In locum Valentis Iovini*, ubi ſcribit Valeſius [Movet me locus, qui eſt in p. 370] ubi nihil eſt quod ad hanc rem facit, et pagina 307 incurrit in locum libri 25, quem citavit; ut neſciam, quid velit.

Secundo occurrebant in Valeſianis commentariis aperti quidam errores ſive typothetarum ſive ipſius ſcribentis; quos quum iure ſperarem emendatos eſſe, aut ſaltem ſigno aliquo demonſtratos, tetrum in modum deprehendi illic non modo relictos veteres, ſed novos acceſſiſſe. Sic libro XV cap. 4 §. 4 de finali libramento apud Henricum nominatur Antonius Loiſellus, in nova Pariſienſi Antoninus. Sic libro XXXI cap. 13 §. 1. ubi notatur de

Equitio, nunc primum ex chirographo Henrici additur [*Atque ita citat Crispinianus in fastis*]. Libro XXIII cap. 5 §. 13. citat Henricus verba *Interpretes arcessit*, et notat [Lege *arcessiti interrogatique*, ut habet Editio Augustana]. In quo falsus fuit Vir optimus. Legitur enim clare in ista editione *accersiti*. Quod tanto notabilius, quia Hadriano ibi placuit addere, in codice Colbertino sic legi.

Libro XXI cap. 10 §. 3. Hadrianus novam notam fratris protulit ad verba *in angustias tumidosis collibus desinentes*, ubi diversa confudit in unum. Nam omnia illa verba [Apud Nicephorum in libri 9 capite 13 legitur σούσακις non multo melius quam apud Socratem, ex quo id Nicephorus exscripsit. Unus Philostorgius in libro III recte nominat Σούκεις Αλπεις: sed Nicephorus et heic quoque Σουσάκεις praetulit] non pertinent huc, sed ad praecedentem notam de Succis, et illuc relata volebat Henricus, quacunque etiam paginae parte notaverit.

Libro XXII cap. 8 §. 34. sunt Ammiani verba *immolantes advenas Dianae, quae apud eos dicitur Oreiloche*, ad quae aliquid notans Henricus, scribit inter alia [ipsam autem Iphigeniam sacerdotem sua Tauropoli constituit] in quibus sententia nulla est: nec tamen sustinui quidquam mutare, quum potuerit aliqua mutavisse Henricus, quae perperam sunt publicata. Attamen in editione ipsius Henrici erat *sacerdotem Dianae Tauropoli*, idque cum laceris Antonini verbis affatim congruit. Contra non potui non corrigere, quod in nova fratris nota ibidem ad libri eiusdem cap. 16 §. 20. voces *Hic primum homines ad v. religionum incunabula pervenerunt* ex Eusebio profert sic Hadrianus, Ας πρῶτοι μερόπων ἐπ' ἀπείρονα πρῆξιν ἔφις, quum certe ipse non magis potuerit ultimam vocem intellexisse, quam intellexit lib. XXIII cap. 5 ὑφάνισαν, ut ille edidit, quum in fratris editione prior litera esset

maculofe expreffa in nota ad voces *ut fuadere nobis laboret* etc. unde prioris loci notam tanto iuftius expuli, quod aliter fit in ipfo Eufebio, ut illa quidem duo ex vero correxerim. In libro xxv cap. 6 §. 8. notat Henricus in editione Romana *Chartam* legi. At plane in ea expreffum eft *Charram*. Sic libro xxvi cap. 8 ipfi Valefii nefciunt, utrum velint Mafcizelem, an Mafcezilem; quippe utrumque ibi tenentes in utraque editione, idque propterea etiam ipfis donavi. Et quis non credat Hadriano placuiffe ludere in fcriptis fraternis, dum in nota ad libri xxxi cap. 2 §. 13. voces *Hoc tranfito* fustinuit edere [Nam Europaeos Alaunos vocat a montibus Alanis ita dictos: Afiaticos vero Alaunos Scythas ab Alanis montibus] quum Henricus ediderit [Nam Europaeos Alaunos vocat a montibus Alaunis ita dictos: Afiaticos vero Alanos Scythas ab Alanis montibus]. Quorum haec pofterior conftitutio certe ut ex Ptolemaeo petita effe dicitur, fi recte cum eo convenit, non prior: fed meum non fuit, omnia curva corrigere.

Sic quum ifta pulchra et fibi placens editio tractaverit manum Henrici Valefii; refert etiam fcire, quomodo curaverit ipfum Ammianum, quod quidem iam rei caput ac fumma eft. Patet vel ex libro xxix cap. 6 §. 3. ubi fola ifta ex omnibus editio, *munimentum absque una caufatione confurgeret*, fatis inepte, quum reliquae *ulla*. Quum libro xxx cap. 4 §. 12. habeant illae *cum Evandri matre abhinc faeculis obrutas multis*, haec nunc protulit et in Latinitatem invexit *adhinc*. Libro xiv cap. 9 §. 2. quum Henrici editio aliaeque legant *fed fi quid auribus eius huiusmodi quivis infudiffet ignotus*, Hadrianaea maluit *quidvis*. Libro xviii cap. 7 §. 9. editio nuperrima habet *nifi quod in puteis aqua repetitur exilis*, ubi priores fervant *reperitur*. Quod ut eft exiguum, ita gravius peccatur in verfu

ſequente, ubi edit *iamque ſuorumque duritiae fiducia transituri,* quum priores *ſuorum duritiae.* Denique in eodem capite §. 10. edidit *Bargala,* ubi anteriores *Barzala*, etiam ipſa Romana huc alludente *Barczalos.* Libro XIX cap. 4 §. 4. nunc volunt legi *Peloponeſiaci*, ubi Henricus et omnis prior memoria *Peloponneſiaci.* Libro XXIII cap. 6 §. 80. legitur in aliis *minaces iuxta in adverſis rebus et proſperis;* ſed Pariſina illa vult omitti coniunctionem *in adverſis rebus proſperis.* Libro XX cap. 4 §. 14. edidi *Nocte vero coeptante in apertum erupere diſſidium* ex Lindebrogiana et Auguſtana, quum utraque Valeſiana *diſcidium;* at omnes ibi dicuntur ſimul manſiſſe, ſed concitatos fuiſſe animos ad ſeditionem et converſos ad tela ac manus. Denique an non notam negligentiae praefert iſta mirifice varia inſcriptio in ſummis paginis libri XXII? ubi videbis modo DN. CL. FL. IULIANUS PIUS FELIX AUGUSTUS, modo IULIANUS AUGUSTUS, modo CLAUDIUS IULIANUS AUGUSTUS, modo DN. IULIANUS AUGUSTUS, modo FL. CL. IULIANUS AUGUSTUS; aeque ut in libro XVII modo poſuerunt DN. CONSTANTIUS AUGUSTUS, modo IULIUS CONSTANTIUS AUG. modo CONSTANTIUS AUG. modo DN. CONSTANTIUS P. F. AUG.

Quum et in Valeſianis commentariis et in ipſo Ammiano talem paratum curamque adhibitam cernerem; non debui notabilem aliquam ſollicitudinem in eis, quae ab Lindebrogio ſcripta erant, concipere. Propterea quum ad rem veni, reperi etiam obſervationes iſtas ita editas, ut qui eas legerit, profecto parum abſit, quin pro cerrito vel in Latinis vel in Graecis auctorem traducat. An non enim tale eſt, quod editur libro XXI cap. 1 in nota ad voces *Somniorum rata fides* [Syneſius περὶ ἐνυπνίων et in eum Niceph. Artemidor. et Apomas.] Ea poſtrema voce iam duae editiones Ammiani conſpurca-

ſpurcatae fuerunt cum ludibrio Lindebrogii. Ne tertia vice fieret, intercesſi, et repoſui, quem ſine dubio ille innuebat. Libro xxxi c. 10 §. 21. pag. 80 Pariſinae editionis ad paginam contextus 659, ubi ſunt verba, *Dum inter eius Armigeros militaret, ac regiam cuſtodiret*, apponunt hanc notam ut Lindebrogianam [Socrat. lib. iii cap. 1 εἰς τῶν δορυφόρων. Antoninus Aug. in Itinerario.] Fungus profecto et ſtupidus debuit fuiſſe Lindebrogius, ſi ſic notare ſuſtinuit, ut has duas citationes de eadem re potuerit iungere, quod tamen iſti Pariſini optimo viro impegerunt: et ſummo iure querulus iſte Hadrianus de eo ſcripſiſſet, ut ſuſtinet ſcribere in praefatione, eum ſaepe minutiis immorari, et totas paginas Graecis excerptis ubique implere, quibus aequo animo carere poſſemus. Sed, proh facinus! inconditi iſti rerum alienarum obtrectatores geminam Lindebrogii notam in unum contraxerunt, quum poſtremae quatuor voces pertinerent ad notam de Bononia, quam quidem notam Galli, forſan auctore aliquo, qui deliciari voluit, omnem exſtirparunt. Caeterum ſic quoque querelam iſtam Hadriani pro veriſſima agnoſcet, quisquis inſpexerit pag. 38 editionis Pariſinae notam in libro xvii cap. 12 extr. ad voces *Eductis mucronibus, quos pro numinibus colunt*, utpote quum illic citationem de Alanis ex lib. xxxi cap. 2 §. 23. et de Danis ex M. Adamo bis poſitam videat omnibus vocibus iisdem integris, atque adeo ſex verſus impleantur verbis, quibus certe non tantum aequo animo carere poſſemus, ſed quae per meram ſtultitiam iterantur. Verum auferat hoc Hadrianus, et fruatur, ut iactet auctiores Lindebrogii Obſervationes ab ſe editas; emendatiores utique ne addat. Abſit enim, ut credamus ita blateraviſſe, aut expleri voluiſſe Lindebrogium; ipſe Hadrianus in culpa eſt, quum Lin-

debrogius illam notam universam renovaverit, priorem totam volens induci, quod ab benignitate Gallica non impetravit. Quod tamen ut minus in Hadriano stupeas, non aliter consuluit in fratris nota lib. XXXI cap. 2 §. 9. ad voces *Contortis laciniis illigant;* ubi quum Henricus in nota posuisset [De Iaxamatis quidem id refert Mela in fine lib. 1] iste hoc non satiatus nuper addidit [Et Iaxamatarum ostio Tanais proximorum feminas ex equis pugnare scribit Mela libri 1 capite ult. et *quos laqueis interceperunt hostes, trahendo conficere*] Haec quum Henricus deinde aliquo tempore apposuerit, vel oblitus quid olim istic edi curavisset, vel explanare volens id, quod brevius antea collegisset; non dedecuerat Hadrianum probe inspicere, si quam illic notam voluntatis suae Henricus reliquerit. Omnino deliravit Lindebrogius, si in libro XVII cap. 7 §. 12. citans verba Ammiani scripserit *Neptunum humentis substantiae infestat Ennos*, ut ibi Hadrianus potuit edere, quum aliter ipse auctor in Hamburgensi. Sic ad libri XIX cap. 4 §. 3. voces *Qui sol aestimatur*, Hadriani gratia bis Lindebrogius citavit *Alexandrum in Tabulam Heliacam*. Utique praeco dimitti merebatur, qui inquireret, ecquis habeat notitiam *Iuliani Carris*, quem Lindebrogio notum fuisse probant duae editiones ex notis ad libri XXIX cap. 2 §. 17. voces *Exsecto vivae mulieris ventre atque intempestivo partu extracto*. Nullus equidem copiosam et supervacuam notarum abundantiam in Lindebrogio negabit, qui in ista Parisina editione viderit ab Lindebrogio ad librum XXVII cap. 4 §. 7. postquam citavit *Unde eorum iubar*] scribi, [*Unde eo iubar*. Scripsit Ammian. *unde eorum iubar*.] Enimvero digna nota, quae Parisinos exerceret typos! In notis ad finem libri XX inter nova augmenta ediderunt ex Valerio Flacco, *Nunc, ait, eripiat divae Titana volucri,* quum

Lindebrogius, ut in ipſo poeta legitur, ſcripſerit *dirae.* Quid igitur, mi lector, exiſtimas de Graecis? Ad librum xxiii cap. 3 §. 6. ubi edunt Galli in citatione Chryſoſtomi στομάτων ουδεσμὸν, quid oro intellexerunt? At in libro xvii cap. 4 §. 11. praeclarum correctorem Hadrianus egit; quoniam Hamburgi in loco Glycae ad voces *per ſpeciem apis* editum erat οὔχ εἰροτονητὸς, ipſe edidit οὐκ εἰροτονητὸς. An igitur ab tali correctore ſperarem vel intellecta eſſe, vel integratum iri Graeca in allegatione Procopii ad libri xix cap. 6 §. 7. voces *Galli morarum impatientes, ſecuribus gladiisque ſuccincti,* ubi iam bis editur ἡ λαβὴ δὲ τοῦ ξίφους βραχεῖα ἐστάγαν ut Pariſini, ἐςάγαν ut Hamburgenſes? Multo minus, ut opinarer debere ab eo in citationem ex Zoſimo ad libri xxiv cap. 6 §. 15. voces *Caeſis Perſarum plus minusve duob. mill.* addi negativam οὐ, quae interciderat in numero caeſorum Romanorum οὐ πλείους. Itaque ubi tam accurate omnia ſunt geſta, debemus ſcilicet nobis imaginari rectius ad librum xxvii cap. 9 circa finem edidiſſe Hadrianum *conſtitutione Arcad. Honor. et Theod. Impp.* et paulo poſt *conſtitutio Valentinian. Theodoſ. Arcad. Impp.* quam ſcripſiſſe Lindebrogium utroque loco *Imppp.*

Et quidni ridicula acceſſio eſt notae Lindebrogianae ad libri xvii cap. 10 §. 2. voces *Veiovis fulmine,* ubi apponit Pariſina editio [*Diiovis* meminit et Gellius loco ſupra ladato] Id quum ſit nulli bono, tum ipſe vidi non id ita profectum eſſe ab Lindebrogio, qui ad vocem *Diiurnius* in ea nota ex Gloſſario citatam in margine adſcripſerat [γρ. *Diiovis.* Gell. ibid.] Id teſtatur hodieque codex et manus eius, quae ſunt Hamburgi, et unde ipſe deſcripſi. Caeterum ut pateat porro licentia, qua in notis Lindebrogianis quicunque ille fuit Pariſiis uſus ſit, notabat aliqua vir egregius ad locum libri

xv cap. 8 de ritu et apparatu allocutionum e tribunalis ſuggeſtu, ſcribens in fine: [Sed ut res magis in oculos incurrat, nummi veteris typum, eorum gratia qui minus in hisce ſtudiis verſati ſunt, apponere placet; in quo et tribunalis forma, et ſignorum in hac parte effigies apparet] quibus adiecerat nummum Probi Imperatoris. Et verba haec omnia et nummum omiſit iſta Hadrianaea editio, neſcio qua auctoritate. Quod quidem faſtidium tanto eſt ſtultius, quod illum ipſum nummum videatur fere verbis deſcribere Henricus ad librum XVI cap. 12. Vice verſa in libro XX cap. 5 §. 10. ubi Genii Publici mentionem facit Ammianus, appingendam Gallia iudicavit effigiem Genii Publici tam nugacem, ut nihil ſupra, quod vel ſola barba denſior probat, quae in temporis eius nummis, ubi frequentiſſimus Genii Publici typus, nunquam apparet, et tantum Genio ſenatus adſingitur in nummo Antonini Pii. Et utique cum deſcriptione Lindebrogiana non convenit iſte typus; quum illa ſtatuat fuiſſe velato capite, quod in hac figura aliter habetur. Sed etiam ut ſciat lector, unde illam petiverint, aut ubi Lindebrogius eam reperiri ſignificaverit, citatos illic videbis *Piſonem, Chorel, et qui porro de hac re ſcripſerunt,* quum intelligat Choulium.

An vero Hadrianus is fuit, qui Lindebrogii Graeca excerpta debuit tantopere vituperare? an aut ipſe, aut univerſus orbis ignorat, quoties illa ipſa Lindebrogiana excerpta iteret frater eius Henricus et modo non ſua facere cupiat? An libro XIV cap. 11 §. 10. inſolentiam Diocletiani, qua excepit Maximianum, ex Ruſo Feſto et Eutropio non primus notavit Lindebrogius, et ſecutus fuit Valeſius? Et ſimiliter ibidem agitur in locis Velleii de fatorum more? An de alumine libro XX cap. 11 §. 13. ex Gellio non idem affert Valeſius, quod Lindebrogius ante attulerat? Sed ut hic male ponit nu-

meros *lib. 15 cap. 5*, ita et alter prave *lib. 16 initio*, quum ſit 15, 1. An ſolus aut primus Valeſius eſt, qui Ammiano reſtituit lib. xx cap. 3 §. 11. *ἀπόκρουσιν σελήνης*, aut explicuerit, et non anteceſſit Lindebrogius? Ille quatiens ſcutum Iulianus et locus Vegetii ex libro II cap. 14 nonne ab Lindebrogio oſtenſus et explanatus fuit Valeſio? An Maſſagetas Hunnos vocari in loco Procopii non ex Lindebrogio repetivit Valeſius ad librum XXIII cap. 5 §. 16? An armorum crepitum in aſſenſu et locum Iulii Caeſaris ex libro VII belli Gallici aliunde huc attulit, quam ex Lindebrogio, aut ſaltem poſt eum? An libro XXV cap. 3 §. 13. de praeliis Marcelli discrepantem numerum ex Plinio et Solino non antecedens Valeſium Lindebrogius notavit, et illas ibidem adoreas obumbratas ab Catilina ex Solino per imitationem petitas ſic notavit primus Lindebrogius, ut tamen Valeſius id ipſum quoque inculcaverit ita, ut nihil prorſus praeter Lindebrogiana afferret? An libro XXVII cap. 6 §. 14. ubi Ammianus laudat in iudice, ſi ſit legum ſimilis, non Lindebrogius eſt, qui id ab eo fieri ad imitationem Ciceronis libro 2 de Offic. c. 12 notat prior, et Valeſius eſt qui tamen illud excerptum Lindebrogianum ſuis immiſcet? Scilicet quum Valeſius libro XXXI cap. 2 §. 23. de gladio apud Scythicos populos culto tam large locum Iornandis excerpſit, perſuadere nobis vult Hadrianus ab eo non fuiſſe viſum Lindebrogium iisdem verbis excerptis illuſtratorem eius ritus. Denique quid eſt, quaeſo, quod ad libri XV cap. 9 extr. voces *Pronuntiarunt animas immortales* inter novas ab Henrico acceſſiones oſtentat Hadrianus [Idem de Gallis dicit Mela cap. 2 lib. 3] an non ſeptuaginta annis ante et viderat et indicaverat ad eas ipſas voces Lindebrogius?

Et quid ſi ad alterum ex Germania non ſpernendum ſane virum transierimus? Nonne libro XIV

cap. 6 §. 6. ad voces *populi Romani nomen circumspectum et verecundum* Ianus Gruterus est, qui ad postremae vocis illustrationem iam ante advocaverat auxilium ab Casaubono praestitum in historia Augusta, ubi et istum locum et ex libro XXI coniunxit, et αἰδοίους supplices ostenderat? Nonne eiusdem libri cap. 7 init. pro eo quod vulgo legitur *dissimulata licentia*, Gruterus est primus, qui rogavit [An fuit? *disseminata.*] Sequutusque Boxhornius scribit [*disseminata* scribendum hic est, quod nemo non videt] velut ultro confessus debuisse iam aliis id occurrere. Vide iam, quam sero veniat Valesius. Ibidemque cap. 11 §. 32. nonne Gruteri est *Eadem Mancinum dedidit Numantinis?* Rursus libro XVI cap. 2 §. 12. *Circumdata retiis busta* non ex utroque MS. annotavit Gruterus? Et cap. 12 §. 40. quum Caesar exclamaret *Redeamus ad nostros,' saltem gloriae futuri participes, si eos pro republica dimicantes non relinquimus inconsulte,* Gruterus utique prior exstitit, qui ad ea notaret [Editio Accursiana negativam ut insererem suasit] post notavit etiam Valesius [Negativam particulam, quae in cunctis exemplaribus deerat, ex Mar. Accursii Editione supplevimus.] Libro XVII cap. 13 ad verba *Plus aestimantes creare quam afferre barbaris Regem* notat Gruterus [Credo voluisse scribere *auferre*] Notat et Valesius [Legendum videtur *quam auferre*] egregio concentu. Totum excerptum ex Curtii libro 4 ad verba Ammiani *apud Persas silentii colitur numen* libro XXI cap. 13 §. 30. non Valesius recensuit post Gruteri indicium? aeque ac locum Livii de senatoribus Campanis vino distentis ad librum XXIX cap. 5 §. 54. idem excitavit primus Gruterus, ac secundus iteravit Valesius: aeque ac locum Taciti ex libro 13 ann. cap. 57 de Hermunduris et Chattis ob salem contendentibus produxit primus Gruterus, et tanquam echo resonuit eundem Valesius ad librum

xxviii cap. 5 §. 4. Et quod libro xxiii cap. 5 ſcribit Ammianus *Ut ſuadere nobis laboret monumentorum veterum fides*, ex Floro petitum eſſe obſervavit primus Gruterus. Etiam libro xxv cap. 4 §. 20. *Ni transiſſent ad numinum cultum*, ſane Fauchetius Gruterianus coniecit ex Theodoreto lib. iii cap. 6: et quod ibidem §. 22. legitur ad voces *figura tali ſituque membrorum*, omne eſt Gruteri. Illud veriſſimum in libro xxxi cap. 2 §. 11. *ad omnem auram incidentis ſpei novae perquam mobiles* non eſt niſi unius Gruteri. Immo illud Hadriani *cum prope in acie ſtarent* libro xxvi cap. 9 §. 3. publicavit ex libro Fauchetii Gruterus. Sed et alterum eiusdem eod. libr. cap. 6 §. 17. ut in Ammiano reſtituatur *redivivas nebulas debitorum*, ſignificavit tanto tempore ante Franc. Iuretus in Miſcellaneis ad Symmachum lib. i epiſt. 26, et ex eo notavit quoque Gruterus.

Neque idcirco imminuitur apud me, aut haec colligo, ut imminuatur apud alios gloria laboris huius, quo Henricus Valeſius, vir nunquam ſine honore nominandus, diviue Ammianum expolivit. Illa profecto ſunt ἐκ νάρθηκος, illa cedro digna. Neque etiam is eſt, qui ſic de Lindebrogio ſcribit. Verum ut ne bene cedat Hadriano tam temere pronuntiaſſe, ubi nec commodi quidquam inde oriebatur, nec alter erat meritus. Utique quum Lutetiae verſarer, non audivi Hadrianum talem fuiſſe, qui mentiri non poſſet; quod egregie illum praeſtitiſſe reor in vita fratris, viri certe ἐπιεικοῦς et de ratione ſua modeſte cogitantis, humaniorisque, quam ut ante annum vitae lx annos ſuos non attenderet, et ab mea demum epiſtola hoc didicerit.

Habes, lector, pignora firmiſſima et experientiae indubitabilis fulcra, unde de poſtrema editione Pariſina iudicare queas, an ea ſit, quae priorum editionum bona complectatur, earundem vero vitiis

careat; pariterque caufas, quibus ego ad hanc editionem comparatus fui. Sed praeter haec quum fcirem hunc effe genium poftremae editionis, cui nihil aliud acceptum referri poteft, nifi aucta commentaria maximorum virorum, Lindebrogii et Valefii, et quasdam bonas reftitutiones ex codice Colbertino; et tamen Ammianus is effet, qui etiam praeter Valefios fuerat diligenter lectus ab aliis eruditiffimis hominibus, vel aequalibus vel eorum vitam quacunque parte tangentibus, quos in exemplari meo notaveram; ipfa dulcedo, quam ftudiis meis attulit Ammianus, ipfa propenfio, qua Ammianum et ftudia profequor, compulit me profpicere, ut vel aliqua faltem parte prodeffem Ammiano, vel ad eius cogitata aut fcripta lectorem locis quibusdam revocarem. Etiam ipfe fueram diligens et attentus in confideratione lectionum, quae ex MSStis erant prolatae. Ex his fustinui nonnulla fuis locis adfpergere lectori, ut fpero, futura et probabilia et opportuna et iucunda. Equidem magnopere optaffem, ut ad Lindebrogii exemplum potuiffent ab fefe impetrare Valefii, ut fimilem Variarum lectionum, quas ex tot collationibus veterum exemplarium contulerant, fyllogen et indicem exarare voluiffent, ut facile factu illis fuit. Eft enim in huius auctoris antiquis codicibus eadem ratio, quam obfervavi in epiftolarum Ciceronis ad Atticum vetuftiffimis et fideliffimis exemplaribus, ut non turbide per variorum hominum hariolationes in diverfa velut portentofa ludicra discedant, fed fere confentiant, et preffe retineant fimilitudinem prifcae lectionis, fimulata per fummam fidem imitatione veteris fcripturae, licet eius fententia periiffet; unde nunquam dubitavi, quin quod veram eorum qui fcripferunt manum non habeamus nec affequamur, non alteri caufae id attribui debeat, quam imbecillitati noftrae, quae aut iuftam

ansam recorrigendi arripere nequit, aut non semper nos ad restitutionem satis instruit. Quod si exemplarium Valesiis inspectorum, et ut reor, annotatorum singulae notulae publicarentur, praestare ausim futura longe plura, quae ad instaurandum Ammianum a nobis possent proficisci. Nam non negabo specimen. Sic libro XIV cap. 6 §. 20. dicuntur feminae *iactari volubilibus*, aut ut Valesius *volucribus*, *gyris*, quum in codice Regio, ut et Romana editione advertat pro media voce exstare *volvetur*. Quaeso quae probabilitas huius rei aut quae convenientia inter eas voces? Certe longe verisimilius accidet hinc unicuique, auctorem scripsisse *iactari volucriter gyris*. Illa enim vox est Ammiani, ut patet ex Lindebrogianis ad librum XXVIII cap. 6 et infinitis locis. Sic eod. lib. cap. 11 §. 21. dicitur Gallus Caesar *terrore propinquantis exitus iam praesepultus*. Observabis, mi lector, exitum pro pernicie nunquam poni ab Ammiano, prorsus dico nunquam. Nam alia locutio est, quum ait *gloriosos vitae exitus*. Et hinc contigit, ut quum libro XXV cap. 3 §. 8. olim legeretur *magno spiritu contra exitum certans arma poscebat et equum*, Gruterus ex Fauchetianis membranis restituerit *exitium*. Quod iam satis suspectam facit hanc vocem. Quin et editio Romana habet *exituiam*. Nec potest esse dubium, quin dederit auctor *propinquantis exitii iam*. Sic millies hanc vocem adhibet. Libro XV cap. 1 §. 3. pessime Hadrianus edidit *confestim a iustitia declinavit ita intemperanter, ut aeternitatem eam aliquoties assereret ipse dictando*, imitans Lindebrogium, quum editio Romana, Augustana, Henrici legat verissime *Aeternitatem meam*. Sic enim innuit ipsum dictasse aut in epistolis iussisse scribi *Aeternitas Mea*. Libro XV cap. 5 §. 34. *Ut Romae in circo maximo populus, incertum ratione quadam percitus an prae-*

ſagio, *SILVANVS DEVICTVS EST*, *magnis vocibus exclamaret.* Sic edunt hodie plerique, quum in Romana editione habeatur *praeſagio et Silvanus devius magnis*, Auguſtana *praeſagio ut SILVANVS DEVIVS magnis*, priore loco voculam *ut* non agnoſcente. Hic tacent Valeſii, quum utique ſit aliquid non ſatis certum. Quaſi vero expugna ingens expeditioque ſuscepta eſſet, cuius exclamaretur felicitas. Unus Lindebrogius notat in MS. Florentino legi *Et Silvanus devii eſt*, nec dubito quin tale quid fuerit in codicibus per Valeſios inſpectis. An igitur cunctari poſſumus, quin ex eo credamus clamorem iſtum fuiſſe, et Ammianum ſcripſiſſe, SILVANVS DESIIT ESSE, quam deceſſoris mei Zuerii Boxhornii coniecturam pro veriſſima amplector. Eodem libro cap. 6 §. 2. *Ne vi nimia tormentorum levi corpore fatigato, reos atrocium criminum perſpicue citari faceret multos.* Sic edidit Hadrianus neſcio qua fiducia, certè ineptiſſime, quum omnes ante eum pro undecimo vocabulo *promiſcue* vel *promiſce* legant, quorum utrumcunque eſt veriſſimum. Libro XVI cap. 5 §. 1. miror contemptis libris MSS. edi *ex rhetris Lycurgi et axonibus*, quum Auguſtana *ex Lycurgi id eſt axonibus*, aeque ac miror in MSS. ipſis legi teſte Valeſio *ex rhetris Lycurgi, id eſt axibus.* Expreſſum vero id vidi in Romana editione *Lycurgi.* I. *axibus*, quum utique ſciverit Valeſius, ſciat omnis orbis, poſteriores non eſſe Lycurgi, ſed Solonis. Gruterus ſilens de excerptis duorum codicum, quae habuit, ſuſpicatur excidiſſe eam ipſam appellationem ob ſimilitudinem literarum, quae prava accuſatio eſt bonorum librariorum. Nam nihil certius poteſt eſſe, quam ab iſta concordia codicum nos eo duci, ut credamus dediſſe Ammianum *ex rhetris Lycurgi, item axibus* vel *axonibus.* Quippe infinitis exemplis conſtat ſolita eſſe in MSS. libris commiſceri

idem, item, id eſt: et ſic alia nota perperam intellecta fecit, ut libro XVII cap. 12 §. 6. *eſſe Valeriam* exhibeat Romana, quum in MSS. ſit c̄c. Eodem libro XVI cap. 11 §. 4. *Invaſere Lugdunum incautam: eamque populatam niſu valido concremaſſent.* Sic putant Valeſii ſe recte defunctos eſſe, quia alibi *niſu valido firmare* dixit auctor, quum MSS. libri hic legant *viſu . . a concremaſſent.* Quaeſo per Muſas! unde hinc liquide exſculpi potuit niſus ille validus? Utique teſtatur ipſe primam literam in ſcriptis exſtare v, non n: deinde finalem et proximam verbo *concremaſſent* eſſe a, non o. Quid inde poteſt ſequi, niſi ut ſcripſerit *populatam vi ſumma concremaſſent,* ut XXIII, 6. *Quibus ineuntes praelia viri ſumma vi vehi exſultantes ſolent.* XXIX, 1. *Quorum ſumma vi ſalus crebro oppugnabatur.* Alibi *nimia vi* ſolet ſcribere. Sic indigne videtur tractari Ammianus lib. XVII cap. 4 §. 15. de obeliſco. *Sola poſt haec reſtabat erectio, quae vix aut ne vix quidem ſperabatur poſſe compleri: erectisque usque periculum altis trabibus, ut machinarum cerneres nemus* etc. Unde illic inolevit τὸ *erectisque?* Editio Romana habet *id eſt isque periculum,* quod haud dubie eſt ex MSto. Auguſtana *id eſt absque periculo. Altis,* ex mutatione editoris. Unus Lindebrogius Romanae editionis lectionem ab codice Florentino teſtatur confirmari. Non poſſunt aliter in MSS. ſuis inveniſſe Valeſii. Et cur tacent? Si verum vis, ſcripſit Auctor *fixis usque ad per.* Semper certe illo verbo in tali negotio utitur. XIX, 2 *acies immobiles ſtabant, ut fixae.* XX, 7 *machinae haerebant velut altis radicibus fixae.* Alibi *fixis tentoriis.* XXII, 15. *Si ſtipitem quisquam fixerit rectum.* Sic libro XVII cap. 5 pro *maximopere* una editio Romana, fideliſſima ſcripti codicis imitatrix, habet *maximo opere.* Sic libro XVII cap. 9 §. 2. legitur *ſperans ex Chamavorum ſegetibus id*

ſuppleri poſſe, quod ablatum eſt. At in Romana editione non exſtat illud *poſſe.* Quod propterea non dubito etiam abeſſe ab libris ſcriptis, et immiſſum ab illis, qui non cogitabant *ſuppleri* hoc loco uſurpatum pro ſuppletum iri, ut in Cicerone idem deprehendi tum alibi, tum in epiſtola XVIII ad Brutum: eſtque idem lapſus, quem Valeſius inducere in Ammianum voluit, quum in libri XIV poſtremis verbis legendum ſe ait coniicere *ſcrutari poſſe putabit,* quum media vox in nullo legatur antiquo codice, et Gruterus recte iam τὸ *putabit* confirmans ſtatuiſſet eius interpretationem eſſe *ſcrutari poterit,* at Boxhornius rem non perſpicue videns malo ſenſu daret *ſcrutari putabit.* Sane omnia perperam, et unica veritas in vetuſtis libris. Sed neque unquam intelligere potui, aut ad intelligenda quisquam praeit verba libri XV cap. 3 §. 4. *Inter quos facile Paulus et Mercurius eminebant: hic origine Perſa; ille natus in Dacia: Notarius ille; hic ex miniſtro triclinii Rationalis.* Neque etiam dubito, quin tantundem intellexerint duo Valeſii, quod ipſi facile fatentur ex ore unius Henrici, qui animadvertit in libro XIV cap. 5 non procul ab initio hunc eundem Paulum in Hiſpania natum eſſe dixiſſe; adeo ut inde colligat aperteque ſtatuat in altero horum locorum mendum eſſe neceſſe eſſe, quum et in actis paſſionis Artemii hic Paulus notarius Hiſpanus dicatur. Sic ille maximus vir nodum nectit iuſtiſſime et firmiſſime, ſed non ſolvit; cuius rei tamen copiam ei fuiſſe in uſu tot veterum codicum mihi imaginor. Neque ego mihi ſatisfeciſſem, niſi prima illa Romana editio, certe veteris libri inſtar, mihi fuiſſet ad manum, quod benignitati Ampliſſimi et Conſultiſſimi Viri IOANNIS DE WIT debeo. In ea legitur, *hic origine Perſa natus in Dacia.* Ex quo patet τὸ *ille* non fuiſſe in Mſto libro, unde iſta editio fuit expreſſa. Sed neque illa vox apparet in

editione Auguſtana. Hinc patet oportere iſtam vocem expelli, et continenter ſcribi *hic origine Perſa natus in Dacia*, nempe Mercurius, cuius ſolius modo patriam inculcare debuit, non item Pauli, de quo id fecerat libro praecedente. Paulum ibi dixerat Hiſpanum eſſe: nec operae erat aut hic aut alibi id ipſum iterare. De Mercurio nunc notat maiores eius fuiſſe Perſas, quum ipſe natus fuerit in Dacia, parentibus eius quamcunque ob cauſam migrare ex Perſia in Daciam coactis, exemplo eodem, quo ille apud Pariſios natus in Galliis ad Perſas abierat profugus, exindeque ſortita coniuge, liberisque ſusceptis, Perſis ſervierat, ut narrat libro XVIII cap. 6 §. 16. Ita obſcuriſſimo loco ſubventum vides. Sed in his, quae ſic video reſidua eſſe, luxuriari, et late evagari poſſem, ſi ratio praefationis me non contineret.

Praeterea ſunt nonnulla in notis Valeſianis, de quibus admoneri publice refert, ut libro XXX cap. 1 in fine vult probare Ammianus ex Demoſthene, nunquam ſimilitudine aut impunitate alterius criminis delui id, quod contra ac liceat arguitur factum. Id appoſitis Demoſthenis verbis illuſtrat Valeſius, quae certum eſt ab eo deſcripta ex ipſo Mureto, quem citat, ne inſpecto tunc quidem Demoſthene; quod liquide patet ex verbis *ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἑάλω*, quae ſic prorſus quoque citat Muretus, quum eorum ſententia ſit manca et imperfecta. Itaque et Quintilianus extendens amplius reddit *Nam ut ſi quis eorum damnatus eſſet.* Hunc genitivum, qui omnino neceſſarius eſt, in Graecis omitti vides. Atqui pleniſſime et optime Demoſthenes, *ὥσπερ γὰρ ἄν τις ἐκείνων προήλω*. Ne dicam mox in Demoſthene etiam non legi *οὕτως ἂν σὺ νῦν ἁλῷς*, ſed *νῦν δίκην δῷς*. Citavit hunc locum quoque Theon in Progymnaſmatibus pag. 11, ubi ſcribit *ὥσπερ γὰρ ἄν τις ἐκείνων ἑάλω*. Ipſius vero huius ratiocinationis vim

claro exemplo firmare dicam an alludere videtur Livius in concione tribunorum plebis, *proditam Veiis rempublicam esse ab ducibus, proditum deinde, quia illis impune fuerit, in Volscis ab consule exercitum* etc. vociferantium libro IV cap. 40. Item libro XVI cap. 11 §. 4. ad voces *Laeti barbari*, sumit Henricus occasionem, qua vult succurrere auctori *Panegyrici dicti Constantio Caesari*, ut scribit, quum verba ibi allegata exstent in Panegyrico, qui dictus Maximiano Caesari, quod etiam satis admonebat mentio Diocletiani. Denique videas ab Ammiano in libro XXVI cap. 8 §. 3. fieri mentionem lacus Sunonensis, de quo notat Valesius [Videtur porro hic Sunonensis lacus idem esse, qui Ascanius a Geographis dicitur iuxta Nicomediam.] Quae coniectura binominis lacus iam diu antequam scriberet Valesius, ab Abr. Ortelio in mundum producta est, ut patet cuicunque ex Geographico eius Thesauro. Sed quis Ascanium lacum apposuit Nicomediae? Ortelius perspicue distinguit scribens [quo aut Ascanium lacum aut Nicomediensium designare videtur.] Et apud eundem Ortelium in v. *Nicomediensium lacum* Pet. Gyllius observat, de lacu supra Nicomediam scribere Plinium, quem falso quidam putent Ascanium, cum hic sit iuxta Nicaeam, distans ab illo amplius centum mille passibus, cuius fluvius influat in Propontidem, illius vero in Sagarim.

Sed neque audiri meretur Io. Pricaeus, dum in notis ad Apuleium Milef. librum VII pag. 559 notat [Ammianus lib. 26 ex Apuleio nostro *Gradum sensim referentes moris diuturnis excruciabant.* repono ex Auctore nostro *m. diutinis e.*] Locus hic exstat libro XXV cap. 6 §. 11. Quae coniectura est sine ulla causa, quum aliter potuerit loqui Apuleius, aliter Ammianus, licet saepe imitans, nunc tamen se retinens. Ut enim *diutinus* placuit Apuleio, (et

usus diutinus etiam Ammiano XVI, 12, at prope illic *usu praeliorum diuturno*) sic *diuturnus* Ammiano, unde alibi *aerumnis diuturnis attritus*, alibi *diuturna carie*, *diuturnos errores Aeneae*, *diuturna Principis permansio*, *diuturnam morborum asperitatem.* Cui ipsi etiam nequaquam assentiendum censeo in eo quod ad eiusdem Apologiam affert, quasi lib. XIV cap. 6 §. 11. scribi oporteret, *Dotatur ex aerario filia Scipionis, quum nobilitas et flos adultae virginis diuturnam absentiam pauperis erubesceret patris.* Grassatur enim licenter contra veteres codices, qui manifeste dictant fuisse *cum nobilitas florem adultae virginis diuturna in absentia pauperis erubesceret patris.* Sed etiam praeter caeteros animadversione dignus locus est lib. XXVII cap. 3 §. 8. *collecta plebs infima* Lampadii *domum iniectis facibus incenderat et malleolis, ni vicinorum et familiarum veloci concursu a summis tectorum culminibus petita saxis et tegulis abscessisset.* Ubi egregie Hadrianus excitavit renovavitque illud *vicinorum*, quod disputat in praefatione; quum etiam in Vaticano libro exstare sciam, *ne vitiorum*, non *ne servitiorum.* Sed quum idem voluit *familiarum*, nequivi illuc accedere. Causatur familiares et amicos Lampadii, summum domus eius tectum conscensuros non fuisse, sed opera servorum suorum ad arcendum incendium et ad repellendam plebem usuros. Quaeso cur non illi aeque, ac vicini? An vicini eius non erant aut poterant esse eadem dignitate, qua familiares? Cur autem familiares et amici eius, si ad manum essent, non conscenderent ea causa tectum? praesertim si celeritatem ea res requireret? Familias sumi pro servis tralaticium est. Et sane testatur *familiarum* legi in codice Colbertino. Attamen putavi familiares magis convenire cum vicinis, quam servos, quum utique vicini possent esse ingenui. Quidquid sit, quum priores consentiant in τὸ *familiarium*, ne

quid abscondam, putavi Ammianum hic ante oculos habuisse Tullium, cuius verba sunt de senectute cap. 7. *Possum nominare ex agro Sabino rusticos Romanos vicinos et familiares meos.* Mulieres et servitia ex tectis iacientia tegulas et saxa iungit Livius v, 21. Neque tamen taceri debet, quod velut ex suo promit Valesius lib. xiv, cap. 2 §. 3. *Cognitis enim pilatorum caesorumque funeribus*, esse ipsum Boxhornii; perinde ac libro xv cap. 6 §. 5. eiusdem εὕρεμα est *pondus largiretur*, etsi tanquam omnibus qui istud legerunt fatiscentibus scribat Valesius ex relationibus scripturae variae, quam ex libris priscis memorat, apparere sic legendum esse; atque etiam xvi, 11 §. 8. quod simili pompa profert, *concaede*, quod si inspexeris, palam dixeris vidisse Valesium in Boxhornio. Quin et libro xviii cap. 4 §. 5. quum Boxhornius in MS. notari ab Lindebrogio advertisset *paritas*, ex continenti subiecit [e quo facies *parvitas* aut *raritas*] limis oculis id praetermisit Valesius, quum quod Ammiano perierat, sic iam biennio ante in his oris fuerit restitutum, antequam innotesceret Lutetiae. Certe non ego is sum, qui amare possim notas domino suo uberiores. Ne et hoc reticeam, displicet in editione postrema Parisina varietas et inaequabilis in scribendo fluctuatio, ut *Samosata* modo ut foemininum singulare, modo ut neutrum plurale, nunc *Darius*, nunc *Dareus*, de quo notavit Henricus. Libro xiv, 8 *Cassii montis*, alibi *Casii*. xvi, 4 edit *die noctuque*, sed xviii, 4 et xxviii, 4 *eandem incudem diu noctuque tundendo.* Libro xxix, 1 et xxxi, 2 edit *cladum;* ubi omnes, etiam Henricus ante eum *cladium*, quam formam retinet initio libri xx, et eodem libro xxxi, 16. Itidem *Gothi* et *Gotthi* in libro xxxi, cap. 2 hic *Euphratem*, illic *Euphraten.* Quartus pluralis nunc in *eis*, nunc in *es* terminatus. Quae

omnia

omnia non alium in finem colligo, nisi ut pateat praeter lacunas hic illic hiantes insanum multa in hoc scriptore restare sananda, utque ad eam spem se erigant illi, quorum ea felicitas est, ut libros ante typographiam inventam scriptos queant inspicere.

Erant alia, quae ad Ammianum pertinentia post praefationes poterant addi, eiusdem scilicet generis collectanea, qualia ab Chifletio conscripta addi iudicavit Hadrianus, et huius exemplo etiam nos; etsi profecto digna, quae cum Henrici solida et perdocta praefatione iungerentur, nequaquam iudicantes. Talia sunt, quae conscripsit Ger. Io. Vossius, et Balthasar Bonifacius, similesque, ac modo Mart. Hankius. Sed quum ea ignorare nullus paulo humanior queat, neque quidquam afferatur, quod ante ipsos ignotum orbi fuit, facile permittimus, ut in eis ipsi auctores sibi placeant.

Atque ita meo et loco et nomini responsum, ut opinor, erit, haec qualiacunque nominari merentur, exaravisse; et tum publicae eruditionis adiuvandae ergo, praesertim vero ut nostratium iuvenum ingenia, mirum quantum noxiis consiliis in arctissimas, quas falsa sed gloriosa insigniunt multarum historiarum specie, compendiorum angustias et vanas hodiernorum acroamatum quisquilias conclusa, ista etiam varietate pascantur, in hac statione mea istum quoque pulverem collegisse. Quod si tamen hic titulus nimium conspectus nimiumque honestus videtur, licuerit mihi me in hanc laboris placiti faciem commisisse, ut etiam Hylas a me dictus fuisse ostendatur, vel potius ab Ammiano dictum fuisse Hylam me ostendente appareat: quod ne proverbiali iaculatione in alterutro a me scribi opineris, testabitur libri alterius ab vigesimo caput octavum. Hinc iam nihil nisi publicae benevolentiae haec discrimina mea commendo; in quae prae-

ter cauſas iam memoratas tanto facilius attrahi me toleravi, quod hic ipſe Ammianus erat, cuius exemplar ab Lindebrogio uſurpatum, primum omnium inter vetuſtos Florentiae codices vidi, quum bibliothecam S. Marci elegiſſet ad committenda benevolentiae ſuae, quae immenſa et incredibilis futura erat, pignora Illuſtris et tum de omni ſtudiorum ac ſtudioſorum hominum genere, tum de me et fratre meo optime meritus ANTONIUS MAGLIABEQUIUS, et hunc ante omnes codicem e forulis produci iubendo tacitum eius amorem, infixum quidem iam ante, longe ardentiorem inſpirans ſic quoque me devinciret ad grates laudesque aeternas Illi agendas. Vale igitur, Lector, et tibi gratulare, quod, quamtumvis duro, aſpero, incompto et plane barbaro ſermone, ut ex laſcivis omnino ingeniis nonnulli ſustinuerunt opinari, ſcripſerit Ammianus; id tamen quod iidem ſpernendi profecto et pro nugacibus damnandi addiderunt, ſcripſiſſe ita, ut vix quid dicat conſequi poſſis, rebus queas refutare, ac partem ſaeculorum utique digniſſimam, quam et Chriſtianus homo recognoſcat, certe clareque contemplari.

HADRIANI VALESII

HISTORIOGRAPHI REGII

AD LECTOREM

PRAEFATIO

IN POSTERIOREM AMMIANI M. EDITIONEM.

Historiam Romanam antiquitatis ſtudioſi ſemper ceteris omnibus non immerito praetulere. Nam cum Imperium iam inde a Iulio Caeſare atque Auguſto maximas ac nobiliſſimas Europae, Aſiae Africaeque Provincias complectatur: accidit res Romanorum legentibus, ut uno ſimul tempore in unius populi bellis civilibus ac externis, omnium nationum, et totius fere generis humani per orbem terrarum geſta cognoſcant: quo quid fieri, quid fingi poteſt utilius atque iucundius? Inter Hiſtoriae Romanae Latinos Scriptores proximum Cornelio Tacito et Suetonio Tranquillo, quos et ſecutus eſt, locum tenet Ammianus Marcellinus, res Romanas annorum cc. xxciii. ab exortu Nervae ad Valentis Aug. mortem xxxi. libris complexus. Hunc Itali, Galli, Vindelici, ipſi etiam Germani, aliique clariſſimi Europae populi certatim in membranis diligentiſſime deſcripſerunt, et in nobiliſſimis ac locupletiſſimis Bibliothecis ſervandum curaverunt. Ex quo indicari poteſt, quanti celebrem Auctorem fecerint, cum tamdiu tam aſſiduam operam dederint,

ut (quantum in ipſis erat) ſalva ad poſteros eius Hiſtoria perveniret. Intelligebant nimirum utilitatem Operis, quo plurima memoria digniſſima continerentur, quae ab aliis partim transcurſu dicta, aut in artum contracta, partim etiam ex toto omiſſa eſſe conſtabat. Poſt inventam artem impreſſoriam, eruditis ingeniis non minor fuit cura librorum Ammiani. In Italia, in Gallia atque Germania docti clarique Critici atque Typographi, ope codicum antiquorum adiuti, pro ſe quisque Ammianum publicavere, dum alii alios ſagacitate, iudicio ac labore ſuperare contendunt: nec ullum alium Scriptorem toties typis mandatum memini. Igitur anno M. CCCC. LXXIV. Romae, ubi nata et compoſita fuerat, primum edita eſt Ammiani Marcellini Hiſtoria, ſtudio A. Sabini Poëtae laureati. Secuta eſt Romanam aliquanto poſt editio Bononienſis in Aemilia; mox Baſilienſis Iohannis Frobenii; tum unius eiusdemque anni duae, altera Mariangeli Accurſii Auguſtae Vindelicorum, V. libris Ammiani auctior; altera Hieronymi Frobenii Iohannis filii Baſiliae Sequanorum, curante Sigismundo Gelenio: anno XIII. poſt iterum alia Frobenii Baſiliae, uno libro locupletior: Roberti Stephani, deinde Henrici Stephani editiones Luteciae Pariſiorum, Sebaſtiani Gryphii Lugduni Seguſianorum, alibi aliae, quas ſingulas ac univerſas enumerare difficile ſit ac ſupervacaneum. Et illi quidem Editores ad unum omnes tantummodo curaverant, ut Ammianum Marcellinum emendatiorem et auctiorem haberemus. Primus Fridericus Lindenbrogius Hammaburgenſis I. C. vir eruditus et diligens, quod nemo antea tentaverat, facere aggreſſus eſt; nec contentus auxilio codicis Florentini aliqua in Ammiano correxiſſe, anno M. DC. IX. Auctorem intellectu perquam difficilem perpetuis obſervationibus expoſuit: varias etiam codicis Florentini ac priorum editionum

lectiones adiecit. Lindenbrogium Ianus Gruterus excepit, qui Ammianum ope veteris codicis emendatum, ſed nudum a notis et obſervationibus publicavit. Heic notandum eſt, Marcellini XIII. priores libros, quibus res CC. LVIII. annorum continebantur, ſummo Hiſtoriae Romanae damno in omnibus priſcis codicibus deſiderari; poſteriores libros octodecim paene eisdem ac totidem ubique lacunis deformatos reperiri.

Ad hunc igitur modum ſe habebat Ammianus Marcellinus, et duabus poſtremis eius editionibus plerique adquieſcebant. Intellexit Henricus Valeſius frater meus, veterem ac bonum Hiſtoricum, iniuria temporum, negligentia ſcriptorum, et audaci nonnullorum Criticorum inſcitia depravatum ac mutilum, validioribus remediis indigere, ut in priſtinum nitorem reſtitueretur: et ſuſcepto improbo labore, veterrimas Marcellini editiones, quae nobis membranarum ex quibus deſumtae ſunt, inſtar eſſe debent, diligentiſſime evolvit, et cum optimis codicibus mſſ. contulit, ut celeberrimi nominis Hiſtoricum, quantum fieri poterat, emendaret. Ut autem notis diffuſis, doctis ac laborioſis eumdem explicaret, et omnibus fidem diligentiamque praeſtaret; non Hiſtoriae ſolum Romanae Scriptores Latinos ac Graecos ad Ammiani tempora pertinentes, ſed etiam quoscumque alios aequales eius aetatis aut ſuppares, Leges quoque Romanas Codicis Theodoſiani exacte perlegit. Ea ratione Marcellinus a mendis quampluriimis vindicatus, et anno M. DC. XXXVI. Pariſiis eſt editus vivo adhuc Lindenbrogio: et una cum difficillimis quibusque Auctoris locis Romanae eorum temporum antiquitates ac leges, dignitates Palatinae, civiles, ac militares explicatae. Nihil Valeſius intactum, nihil intentatum reliquit: nullos (ſi ita loqui licet) ſcopulos metu periculi aut laboris vitavit. Miratus eſt Lector

sollertiam, sagacitatem, acumen, felicitatem etiam hominis singularem in corrigendis desperatis Ammiani locis: doctrinam in exponendis: altissimum eius ingenium, acerrimum iudicium, variam ac interminatam eruditionem tum agnovit quisque atque suspexit. Superfuit Valesius editioni Ammiani annis quadraginta. Per tot annos licet Historiae Ecclesiasticae aliisque operibus vacaret, nihil sibi patiebatur elabi, quod ad Ammianum Marcellinum pertineret: ut quidque occurrerat, sedulo adnotabat, et libro suo curabat adscribi. Sic sensim accreverunt emendationes observationesque, tanto pluris faciendae, quanto altioris ac diuturnioris erant meditationis. Hae observationes ac emendationes novae, et raritas venalium exemplarium alteram Ammiani Marcellini Editionem tacite postulabant. Vivo adhuc Valesio, novae Editioni Blavius Typographus Batavus, post eo mortuo Elzevirius eiusdem regionis Typographus imminebat. Intercessit Illustrissimus Colbertus, et pro summa sua in litteras litteratosque voluntate, Ammianum Luteciae publicandum curavit, ac mihi editionis curam onusque delegavit. Optandum quidem mihi fuerat, ut meis potius quam alienis operibus manus admoverem, et magis ut propriis quam alienis scriptis edendis inclarescerem: si tamen aliena dici possunt, quae arta sanguinis et nominis ac vitae studiorumque communitas pro domesticis haberi iubet. Ultro igitur parui mandatis amplissimi et excellentissimi viri, cui iure a quoquam negari nihil potest, et cunctis sepositis quae in manibus habebam, huic uni negotio totus vacare constitui. Ac primum singulis Ammiani libris suam epitomen varia in capita distinctam praeposui, ut cuncti quid unoquoque libro contineretur, statim in prima eius fronte notatum conspicerent: singula capita cuiusque epitomes marginibus paginarum suo quodque ordine ap-

posui: Imperatorum nomina, paria Consulum, et annos Christi nati singulis paginis, quantum fieri potuit, exacte praefixi, ut legentes statim scirent, sub quo quidque Principe et quo anno gestum esset. In Ammiano deletis, quae communi doctorum consensu mendosa et damnanda erant, emendationes Valesii, Criticorum ac veterum membranarum auctoritate confirmatas, quasdam etiam certa coniectura fretas substitui. Quae a nonnullis ad implendam sententiam verbis Ammiani Marcellini erant inserta, duobus uncinis inclusi, quoties in priscis codicibus scripta non reperiebantur. Notas fratris posteriores a prioribus distinxi, ac duobus asteriscis inclusi, ut omnes intelligerent ac viderent quae post editum Ammianum nova observavisset, ac Notis suis adiecisset. Addidi et inserui ipse non raro adnotationes ac observationes meas, quotiescumque verba Historici nostri explicationem postulare videbantur, et quoties codicis Colbertini, de quo infra plura dicturus sum, et codicis Valentini, ex quo varias lectiones P. Pithoei manu notatas legi, aliam in sententiam me trahebat auctoritas. Eiusdem codicis Colbertini passim mentionem feci, quoties cum aliis codicibus conveniebat, aut fratris mei emendationem opinionemque comprobabat. Notarum mearum pars est, disceptatio de Hebdomo. Et quoniam mea a fraternis discernenda erant, ne a legentibus confunderentur, ea duobus uncinis diligenter inclusi. Itaque quidquid in Notis duobus uncinis clauditur, meum est. Ammiano Marcellino subiunxi de Constantio Chloro, de Constantino Magno et aliis Imperatoribus Excerpta vetera Auctoris ignoti, et ex libris Chronicorum de Odoacre et Theoderico Regibus Italiae nonnulla magni facienda, quae Valesius a V. Cl. Iac. Sirmundo amico suo acceperat, ac notis illustraverat. Adieci Indicem rerum memorabilium, quae Ammiani Mar-

cellini libris, notisque fratris ac meis continentur, quam maxima potui cura diligentiaque confectum, cuncta ad Hiſtoriam Romanam atque ad doctrinam pertinentia complexum. Nuda enim nomina provinciarum, urbium et locorum, atque quarumlibet dignitatum, et exempla ex antiquitate petita, ac Philoſophorum de rerum natura, ac de moribus, Theologorum de Diis Gentium placita in Indice notare inutile ac ſupervacuum exiſtimavi. Fridericus Lindenbrogius poſt editum Ammianum vixit annis plus minus triginta: quo toto temporis ſpatio non oblitus tanti Hiſtorici, ſuis Obſervationibus plurima adiecit: quae ex urbe Hammaburgo ad me miſſa, corpori eius Obſervationum adiunxi, ac ſuis quaeque locis inſerui. Cunctas iſtas acceſſiones duobus aſteriſcis medias interpoſui, ut a prioribus Obſervationibus ſepararentur. Addita ſunt et ipſius Collectanea Variarum Lectionum. Antonius Oiſelius, Loiſellus aliis dictus, vir doctus, codicem quemdam Ammiani M. Valentiae Segalaunorum evolverat, cum ibi anno M. D. LX. ſub Cuiacio Profeſſore Ius Civile diſceret: ſicuti Petrus Pithoeus, Cuiacii quoque auditor, eadem in urbe anno M. D. LVIII. ex eodem codice varias lectiones excerpſerat, et in margine Ammiani ſui, Lugduni anno M. D. LII. a Gryphio vulgati, manu ſua adnotaverat: quas mihi beneficio V. Cl. Fauri Doctoris Theologi nanciſci contigit. Hunc codicem Ammiani M. qui Antonio Oiſelio et Petro Pithoeo Valentiae magno uſui fuit, et eidem Pithoeo non multum vetus, ſed ex vetuſtiſſimo deſcriptus dicitur, Valentinum voco, et tum in alicuius Valentiae Monaſterii Bibliotheca ſervatum fuiſſe exiſtimo. Excerpta Oiſelii atque Pithoei, ut ex eodem fonte hauſta ſunt, inter ſe conſentiunt. Oiſelii paucula notas a Lindenbrogio deſcriptas reperi: quas ne quis deſideraret, Lindenbrogii Obſervationibus ſub-

texendas duxi. Librum Claudii Chifletii I. C. Sequani de Vita A. Marcellini, et eiusdem libellum de dignitatibus praecipuis eorum temporum quae ſunt ab A. Marcellino deſcripta, opuſcula minime contemnenda emendavi ac recognovi, et poſt Praefationem fratris mei, Hiſtoriae Ammiani praefixi. Omni denique ratione operam dedi, ut noſtra editio eſſet quemadmodum poſtrema ſic optima, et omnibus numeris abſoluta. Chifletius iſte in Vita Ammiani non ſemel meminit *Scholiorum ſuorum*, quibus eum Hiſtoricum exponere conatus erat: ſed ea numquam edita ſunt, nec apud Chifletios usquam hodie reperiuntur.

Marcellus Donatus Ponzanus Comes, homo Mantuanus genere clarus, circa annum M. DC. ſcripſit Dilucidationes in T. Livium, in C. Tacitum, in C. Suetonium Tranquillum, in A. Marcellinum, et in V. Hiſtoriae Auguſtae Scriptores: quas omnes Ianus Gruterus ſui Theſauri Critici Tomo VI. inſeruit. Sed nec Graecos nec Latinos Hiſtoricos eorum temporum laudat, nihil ad Hiſtoriam Ammiani pertinens tractat, nullos aequales eius aetatis Auctores attingit; Caelium Rhodiginum, et Alexandrum ab Alexandro, at quos Criticos? Italos Italus ſaepe nobis obtrudit. Praeterea nullis codicibus adiuvatur: ac de Officiis tantum Palatinis, civilibus et militaribus paucula infeliciter effudit. Quare Obſervationes eius, aut, ſicuti maluit, obſcurae *Dilucidationes* LXVIII. circiter pagellarum in A. Marcellinum, nobis indignae viſae ſunt, quas editioni noſtrae adiungeremus. Nunc de A. Marcellino aliqua dicenda ſunt.

Ammianus Marcellinus, Protector Domeſticus, cum Urſicino Magiſtro militum a Conſtantio A. in Orientem miſſus: poſtea eum in Italiam, deinde in Gallias, variasque orbis Romani partes ſecutus eſt: demum cum eodem in tractus Orientis revertit:

ubi quid Urficinus, quid ipfemet rerum egerit, et poft mortem Conftantii expeditionem Iuliani in Perfas cui interfuit, fuse enarrat. Eum patria Antiochenfem fuiffe, prolata Libanii ad ipfum epiftola ita frater meus docuit, ut nullus dubitationi locus relinquatur. Petrus Pithoeus ad latus Ammiani fui manu fua notavit, eum Chriftianum fuiffe, propterea quod in libro XXVII. c. 3 fcripfit, *Antiftites quosdam provinciales*, id eft Epifcopos Chriftianorum, parco victu, vili vefte, et demiffis oculis, *perpetuo numini verisque eius cultoribus ut parcos commendari et verecundos*. An ideo Ammianus Chriftianus habendus eft, quod Deum Chriftianorum *perpetuum numen*, id eft Deum aeternum, et Chriftianos *Antiftites*, *veros perpetui numinis cultores* appellat? Quafi non *veros perpetui numinis cultores* Ammianus vocaverit Gentiles ipfos ac fui fimiles, quibus quidam etiam Chriftianorum Epifcopi in provinciis fanctitate vitae et verecundia commendarentur ac placerent. Ita tamen de Ammiano fenfit et Claudius Chifletius, cum verbis eius fupra laudatis, tum aliis leviffimis coniecturis adductus. Sed qui attente legerit, quae praeter cetera in fine libri XIV. de Adraftia vel Nemefi, quae in libro XVI. de Mercurio, quae in libro XXI. de numine Themidis, de Harufpicina, de Auguriis, variisque artibus futura praenofcendi, veteres Theologos fuos et Phyficos ac Myfticos fecutus fcripfit: profecto fateri cogetur, eum cultui Deorum addictum ac devotum fuiffe. Certe de Diis Gentium tamquam de fuis femper loquitur; de Chriftianis facris Myfteriisque non item. Numquam Chriftianis fe adiungit; numquam et nusquam eorum fe numero adfcribit: et Iulianum A. quem fuum heroa fecit, hanc praecipue ob caufam mihi videtur toties et tantopere laudare, quod a Religione Chriftiana ad numinum cultum defciverit. Qua tamen erat pru-

dentia, adeo modeſte atque ſincere, ac nonnumquam etiam benivole de Chriſtianis rebus commemorat, ut aliqui unum ex noſtris putaverint. Nimirum ſicuti exiſtimo, vir bonus, integer et ſapiens Religionem Chriſtianam non ſequi tuto ſe poſſe intelligebat: eamdem Principibus ſuis acceptam et toto fere orbe Romano diffuſam palam damnare non audebat. Sed et forſitan religionum diverſitates non improbavit, perſuaſumque habuit (ſicut ait de notitia Dei Symmachus) una via non poſſe perveniri ad tam grande ſecretum.

Valentiniano et Valente imperantibus Ammianus M. militiae renuntiavit, et Antiochiam domumque rediit. Ubi poſt Theodori coniurationem patefactam atque oppreſſam, iniquo Iudicum Advocatorumque colludio litibus inquietatus ac vexatus videtur fuiſſe, non ſine aliqua rei familiaris iactura. Sic enim explicanda indico verba haec A. Marcellini in libro XXX cap. 4 §. 4. ubi in Orientalium Rom. cauſſidicinam fuse invehitur. *Ergo abſolutis ſuper eius indignitate paucis, quam in illis partibus* (Orientis) *agens expertus ſum, ad coeptorum curſum regrediar inſtitutum.* Quapropter indignatus, Orienti ac patriae valedixit iam aetate provectus, et Romam ſeceſſit Gratiano, Valentiniano et Theodoſio Principibus, ut frater meus credit: ut ego malo, vivo adhuc Valente A. Tanta in urbe Ammianus cum domicilium conſtituiſſet, multos Senatores qui Clariſſimorum titulo et Nobilium appellatione cenſebantur, ſibi amicos adiunxit: quos Magiſtratu aliquo, in primis Praefectura Urbana egregie functos, ex occaſione in ſua Hiſtoria laudare conſuevit. Hos inter primas tenuit Hypatius, vir Conſularis, frater Euſebiae Auguſtae, ac Euſebii ſimiliter Conſularis, qui ex Oriente in Occidentem quoque transierat, et Romae ſedem ceperat: quem in libro XXIX. eximie laudat, et amicitia cauſa *no-*

ſtrum Hypatium appellat. Adnumerandus eſt et magnis amicis A. Marcellini Eutherius, qui Conſtantis A. Cubicularius, deinde Iuliani Praepoſitus Cubiculi fuerat, ac Romae domicilium fixerat: cuius virtutibus in libro XVI. enarrandis vacat. Nec tum etiam defuere Urbi viri doctrina praeſtantes, quibus A. Marcellinus familiariter uteretur. Igitur ut erat homo nobilis et locuples, otii ignobilis impatiens, in tam iucundo ſuavique ſeceſſu totum ſe litteris dedidit. atque ut miles quondam et Graecus linguae Latinae ac Hiſtoriae Romanae magis aſſueſceret, Catonem maiorem vel Cenſorium, Caeſaris Commentarios, Salluſtium, M. Tullium Ciceronem, alios utriusque linguae Auctores diligentiſſime evolvit: quos et paſſim in Hiſtoria ſua laudat. Talibus et tantis praeſidiis inſtructus, Hiſtoriam Romanam ab exortu Nervae usque ad Valentis A. interitum XXXI. libris Latine ſcribere aggreſſus eſt. Et priora quidem a Nerva ad Conſtantinum Maximum aut omiſſa maxima ex parte, aut negligenter et nullo rerum ac temporum ordine ſervato ſcripta hactenus fuerant, quae XIII. libris fuſius ac multo diligentius expoſuit, qui pridem magno Reip. litterariae damno deſiderantur. Cetera a Magnentii caede ad Valentis mortem, quae vidit, quibus ipſe interfuit, et quorum etiam aliqua pars fuit, aut quae ex amicorum relationibus didicit, XVIII. voluminibus narravit. Haec ut notiora et oculis animisque aequalium inſerta, aut memoriae infixa, latiſſime explicare conatus eſt. Sed prae ceteris in rebus Iuliani A. prope nimius haberi poteſt: in quo nonnulla quidem laude digna, multa nihilominus (quemadmodum ipſemet Hiſtoricus nonnumquam fatetur) vituperanda fuerunt. Certe ſcriptor alioquin diligens et veri ſtudioſus, XI. fere libros Iuliani laudibus implevit: reliquos ſuae aetatis Imperatores, Conſtantium, Iovianum, Valentinianum et

Valentem, ceu invidos et detrahentes eius Principis memoriae, non raro deterit arguitque: paene ut mihi perſuadeam, Ammianum unius Iuliani cauſa tantum Opus ſuscepiſſe, ne quam amplificandae virtutis herois ſui quem ſummopere mirabatur omnibusque praeferebat, occaſionem praeteriret. Hiſtoriam autem ſuam non continuo labore compoſuit: ſed ut erat plures in libros diviſa, per partes eam vulgavit, et nunc unum volumen, nunc alterum frequenti auditorio, ac amicorum ſuorum et doctorum hominum iudicio commiſit, magnamque inde laudem eſt conſecutus: ut docet epiſtola Libanii a fratre laudata. Recitationes porro (ſicuti et declamationes) duorum generum fuere: publicae aliae; aliae privatae. Publicae recitationes erant ac nuncupabantur, quae aut in certaminibus publice propoſitis praemiis, aut in aliquo loco publico citra ullum certamen fiebant. Eiusmodi exſtitere Oratorum ac Poëtarum certamina, quotannis in Albano a T. Flavio Domitiano edita: ubi Statius ſe praemio ter donatum ſcripſit. Tale Lugduni ad aram Auguſti certamen Graecae Latinaeque facundiae, editum a Caio Caligula, in quo victi victoribus praemia conferebant. Sic Nero orationis carminisque Latini coronam omnium conſenſu ſibi conceſſam recepiſſe dicitur a Tranquillo. Publice quoque Statius Romae Thebaïdem ſuam plaudente populo recitavit: uti Iuvenalis in Sat. VII. prodit his verſibus:

Curritur ad vocem iucundam et carmen amicae
Thebaidos, laetam fecit cum Statius Urbem,
Promiſitque diem: tanta dulcedine captos
Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi
Auditur.

Durabant adhuc Romae circa annum Chriſti D. LXXX. publicae orationum et carminum recitationes: et ibi in foro Traiani magnifica poëmata ab Aucto-

ribus recitata Senatus Populusque Romanus audiebat: ut teſtatur Fortunatus Italus in libri III. Carmine XXIII. de opuſculis et epigrammatis cothurnatis ac tumidis Bertechramni Burdigalenſis Epiſcopi hiscc verbis, indicans et Poëtis qui placuiſſent, a Senatu calceos filis aureis ornatos dari conſueviſſe.

Vix modo tam nitido pompoſa poëmata cultu
Audit Traiano Roma verenda foro.
Quod ſi tale decus recitaſſes aure Senatus:
Straviſſet plantis aurea fila tuis.

Studioſi et docti quidquid compoſuerant, Proceres quidem ac locupletes domi nunc per ſe, nunc per lectorem coram amicis invitatis recitabant: mediocres vero ac tenues in aedibus Optimatum, conductis ſubſelliis et anabathris pulpitisve. Privatarum recitationum mentionem facit Suetonius Tranquillus in Claudio capite XLI. Caius Plinius Secundus paſſim in libris Epiſtolarum, et Iuvenalis in Sat. I. et VII. qui Frontonem recitantibus Poëtis porticus ſuas marmoreas commodaviſſe ſcribit, et in his conſeſſibus quosdam ſolitos eſſe disponi, qui plauderent et magnis vocibus acclamarent. Et in Sat. III. ipſe Aquini ubi natus erat, ſatiras ſuas praeſentibus amicis quos convocaverat, recitaviſſe ſe ait: et magna frequentia magnoque ſucceſſu ter auditus eſt: quod et in eius Vita a veteri Scholiaſte ſcriptum invenio. Ammianus igitur famae gloriaeque dulcedine ſimiliter ſuccenſus, et experiendi amicorum doctorumque virorum iudicii cupidus, Romae ex more ſuam per partes recitavit Hiſtoriam, prout librum quemque compoſuerat. Hinc oratione numeroſa et bene ſonante, plena pompae et maieſtatis eſt uſus, qualem recitationes iſtae poſtulabant, ut aures et animos auditorum impleret. Ad pompam recitationum pertinent, dictorum factorumque aetatis ſuae memorabilium cum priſcis, ho-

minum cum hominibus comparationes, ad commovendos animos amplificatae rerum imagines, tragicae Fortunae compellationes, crebritas figurarum ac translationum, descriptiones proeliorum et obsidionum nonnunquam lusibus lascivientis ingenii locisve communibus quam Historiae legibus convenientiores. Eamdem ob causam A. Marcellinus ubique omnis generis doctrinae famam affectavit. Cui rei indicio sunt laudationes tot veterum Auctorum, laudatae saepius Ciceronis sententiae, Virgilii, Menandri, et aliorum versus inserti: tot et tanti excessus narrationem rerum interrumpentes, de Adrastia vel Nemesi in libro XIV. de origine doctoribusque Gallorum, et de Alpibus Gallicanis in libro XV. de obeliscis, et de notis hieroglyphicis, et de variis terrae motibus in libro XVII. de caussis ac generibus pestilentiae in libro XIX. de defectibus Solis et Lunae, deque variis Lunae mutationibus et figuris, nec non de arcu caelesti in libro XX. de variis artibus futura praenoscendi, et de Geniis libro XXI. de Nilo, de crocodilo, de ibi, ac de pyramidibus in libro XXII. descriptiones V. muralium machinarum, nec non XVIII. maiorum Provinciarum Regni Persici, item de ortu margaritarum in libro XXIII. de cometis, et de facibus caelo decidere visis in libro XXV. de ratione Bissexti in libro XXVI. de caussidicina, deque Iurisconsultis, et variis Advocatorum generibus in libro XXX. Descriptiones quidem variarum Provinciarum Imperii Romani apud A. Marcellinum longe lateque diffusae sunt: quae apud Sallustium de bello Iugurthino, apud Caesarem et Livium aliosque Historicos multo breviores reperiuntur. Sed non omittendi sunt duo maximi excessus de vitiis Senatus Populique Rom. in libris XIV. et XXVIII. quos qui attente mecum consideraverit, facile sibi persuadebit, tum lenes admodum atque patientes fuisse Romanos, si aut pravi, quo-

rum vana ſtudia et vitia in Ammiani libris deſcribebantur, aequo animo tulerunt a peregrino Graeculo in Hiſtoria palam traduci ſe ac derideri; aut boni exiſtimarunt liberas eorum reprehenſiones ac notas nihil ad totius ampliſſimi Ordinis ac univerſae civitatis dedecus ulla ratione pertinere.

Petrus Pithoeus in margine Ammiani ſui, cum codice Valentino collati, manu ſua ſcripſit, praeter XIII. priores libros qui deſiderantur, in libris XVIII. qui ſuperſunt, *multa etiam deeſſe videri: quandoquidem Ammianus ſaepe plures annos indictos transmittit: quod ex Conſulibus quos notat ordine, in Faſtis intellectum iri.* Ita Petrus Pithoeus loquitur et ſentit. Sed ei reſpondere poſſumus, Ammianum quidem Conſules aliquot in XVIII. voluminibus quae ſuperſunt, omiſiſſe: non tamen eorum annorum res geſtas omiſiſſe. Omiſit quidem Ammianus in rebus annorum XXV. paria Conſulum IX. videlicet Lupicinum et Iovinum, Valentinianum II. et Valentem II. et Valentinianum Nobiliſſimum Puerum et Victorem, Gratianum Auguſtum II. et Probum, Modeſtum et Arinthaeum, Valentinianum IV. et Valentem IV. poſt Conſulatum Gratiani III. et Aequitii; Valentem A. V. et Valentinianum iuniorem A. Valentem A. VI. et Valentinianum A. II. Coſſ. Sed quae his Conſulibus hisve annis acta ſunt, nihilominus expoſuit: cum aliquando bella duobus aut etiam pluribus annis geſta continua oratione enarret, ne ſeriem rerum interrumpat. Exempli cauſſa translatos in Thraciam Gothos, et Valentis A. cum eis pugnam ac mortem fuſe in libro ultimo commemorat: quibus utrumque Coſſ. factum ſit, non commemorat. Vir doctus, qui codicem Regium manu ſua deſcripſit, in libro XXIV. poſt haec verba de Arinthaeo Perſas perſequente, *latebrae texere notiſſimae*, ad marginem adnotat ſuſpicari

ſe,

ſe, plurima heic deeſſe: cui coniecturae meus frater merito accedit. Deeſt enim (ut ipſe obſervavit) legatio Saporis Perſarum Regis ad Iulianum A. Libanio et Socrati non indicta: deeſt relatio rerum ab Arſace Rege Armeniae et a Procopio ac Sebaſtiano in Meſopotamia geſtarum; et quae fuerit cauſa, quare Iuliano in Aſſyria Arſaces. Procopius ac Sebaſtianus, ſicut iuſſi erant, cum ſuis copiis occurrere non potuerint: cuius rei *cauſas* a ſe *praedictas*, paullo infra ipſemet Ammianus in fine eiusce libri prodidit. Deſideratur in eadem lacuna et dolus transfugarum Perſarum, quorum fraude deceptus Iulianus ſuam claſſem incendit: quos ibidem Hiſtoricus *infauſtos ductores* appellat, et in tormentis fraudem confeſſos eſſe tradit. Sed poſt obitum Valentiniani A. qui libro xxx. enarratur, plurima eaque maxima ac memoria digniſſima in Hiſtoria Ammiani deſidero, quae ſcriptor diligens plane videtur nec omittere debuiſſe, nec vero ulla ratione omiſſurus fuiſſe. Scripſit quidem Ammianus in fine libri xxx. Valentinianum iuniorem tum quadrimum in Pannonia, poſt Valentiniani patris ſui repentinam mortem, ab exercitu ex Optimatum ſententia Auguſtum conſalutatum eſſe. Sed quae ſecuta ſunt, apud Ammianum, qualem nunc habemus, nusquam reperiuntur: videlicet quomodo Gratianus A. Imperium Valentiniano fratri ſe inſciente delatum, cum Valente patruo ſua auctoritate confirmaverit: qui et quando Imperium Romanum in Occidentis partibus, et Comites ac numeros militares cum fratre partitus ſit; et Gallias, Hiſpanias, ac Britannias ſibi retinuerit, Italiam et Africam cum parte Illyrici Occidentalis, et Frigeridum Ducem ac Sebaſtianum Comitem prae ceteris ei attribuerit: quemadmodum communem amborum patrem Valentinianum cum Valente fratre collega ſuo totius orbis Romani provincias, legiones quoque,

ac Comites seu Magistros militum divisisse refert Ammianus in libro XXVI. Iam damnatio ac supplicium Maximini Praefecti Praetorio, et Simplicii ac Doryphoriani sub Gratiano, apud Ammianum desideratur: de quorum tamen mortibus et merita poena *postea tempestive se dicturum* in libro XXVIII. pollicetur. Desideratur apud eundem mors Theodosii Magistri militum, Theodosii postea Imperatoris patris, viri Britannicis Africanisque victoriis illustris, et de Repub. optime meriti, ac *plurimorum Nobilium*, hoc est Senatorum, quos *una occisos* anno Domini CCC. LXXVII. tradit Hieronymus in Chronico. Desiderantur et multa alia in Oriente et Occidente domi forisque gesta toto triennio, quod inter Valentiniani et Valentis mortem intercessit. Theodosium quidem post Britanniam et Africam Imperio Rom. restitutas, sua gloria invisum aulicis reddiderat: a quibus insimulatus rerum novarum apud Gratianum, ac iussus interfici, post Baptismum acceptum, Carthagine percussori ultro iugulum praebuit: sicuti in libri VII. capite XXXIII. tradit Orosius. Quare errant Socrates in libri IV. capite XIX. et Paullus Diaconus Aquileiensis, et qui ambos secutus est Chilletius in Vita Ammiani: quum Theodosium, quem *Theodosiolum virum fortem ex Hispania* Socrates appellat, propter nomen suum in coniuratione Theodori iussu Valentis A. morte affectum tradunt. Nam Carthago Africae caput, ubi Theodosius iugulatus est, non Orienti sed Occidenti adscribebatur; non parebat Valenti, sed Valentiniano iuniori, cuius curam ac tutelam cum matre gerebat Gratianus: qui fratrem maxima *pietate dilexit et educavit*, ut in libro XXX. loquitur Ammianus. Nihil igitur Valenti Imperatori Orientis in Theodosium Magistrum militum licere potuit: qui semper in Occidentis provinciis bella gessit, semper Occidentis Principibus subiectus fuit,

nec umquam Ortivi Imperii fines ingreſſus eſt. Praeterea Theodorus Notarius cum coniurationis conſciis iuſſu Valentis damnatus, Antiochiae periit Gratiano A. II. et Probo Coſſ. anno Chriſti ccc. LXXI. hoc eſt toto fere ante caedem Theodoſii ſexennio. Non itaque Theodoſio quatuor priores nominis ſui litterae, nec Theodori coniuratio, ſed aulicorum et inimicorum calumniae cauſa cruentae mortis fuerunt: neque a Valente, ſed a Gratiano fraude invidorum Palatinorum decepto caedes iſta tam iniqua mandata eſt. Haec igitur omnia quae nunc apud A. Marcellinum non leguntur, perſuaſere Chifletio, ut in Vita Ammiani ſcriberet, cum in libro XXXI. qui nobis deſit, cuncta iſta ſupradicta narraſſe, et librum qui nunc XXXI. vocetur, XXXII. fuiſſe, atque ita appellandum eſſe: quam opinionem veriſimillimam iudico. Ceterum inter Epigrammata Graeca reperiuntur nonnulla cum in pagina IV. tum alibi, quibus nomen Ammiani praefigitur; Hiſtorici, an alius cuiusquam, incertum eſt: ſicut nec conſtat, an Hiſtoricus noſter fuerit, qui ſub Gratiano, Valentiniano et Theodoſio *Comes rerum Privatarum Ammianus* vocatur in libro XII. Codicis Theodoſiani: quibus imperantibus A. Marcellinum Romae vixiſſe, et Hiſtoriam Romanam ſcripſiſſe indubitatum eſt.

Sunt, qui A. Marcellinum plurimum damnent et aſpernentur, tamquam paſſim Grammaticos canones excedentem. Certe nonnumquam declinationes ac terminationes nominum mutat: ut in libro XV. *G. et T. ſaevium tyrannorum:* in libro XXIX. de Theodoſio, *ſuppliciorum ſaevium repertorem:* in libro XVII. de terrae motuum generibus, *climatiae qui limes ruentes et obliqui:* in libro XX. *limibusque oculis eos a. m. contuens m.* Ibidem, *c. ſ. lapidum madore etiamtum infirmium.* Quamquam Caper Grammaticus dici aſſerit *infirmus* et *infirmis*, ſicuti

imberbus et *imberbis*, *inermus* et *inermis*. Ita in libro XX. *ſonus* pro *ſoni*, *ſonu* item pro *ſono* in veteribus membranis et in editionibus reperitur. *Iterata magnitudine ſonus Auguſtum appellavere.* Item, *Exclamabatur undique vocum terribilium ſonu.* Initio libri XXVII. *Dum cedentes obiectu corporis et vocis iurgatorio ſonu audentius pertinet.* Ubi et *pertinet* ſumitur active pro retinet: quemadmodum ſcriptum praefert codex Colbertinus. In libro XXI. *Hi genii animis connexi mortalium, eas tuentur.* In libro XIX. *Animis in ventum ſolutis proiiciebantur exſtincti.* *Animis* pro animabus. In libro XVI. *Circumdata retiis buſta*, pro retibus. In libro XXV. *Ductore eorum aliae turmae appoſito.* In libro XVII. *Ablatum uno templo miraculum.* In nominibus IV. declinationis morem veterum praeſertim Poëtarum ſequitur, et III. caſum non aliter quam litera *u* terminat. In libro XXVI. *impetu*, necnon *ictu*: in XXIX. *acceſſu*. Interdum et ſignificationes nominibus novas Ammianus attribuit. Ergo *pruinam*, quam vulgo gelu canum vocitamus, ſumit pro glacie in libris XVII. XXIV. aliisque, eique *cruſtas*, *acumina*, ac *congeriem* tribuit. In libro XIV. ex turba *turbelam* facit, et Hermogenis meminit, *apud CP. populari turbela diſcerpti.* Ex *turbela* orta eſt vox Francica *trouble.* Iam apud Ammianum M. in verbis praeteritorum mutationes aut potius depravationes aliquando reperio. In libro XVI. verbo *pello* dat praeteritum *pepuli*, uti facere debuit; in libro XXX. etiam *pulſi*: *percello* ſimiliter nunc *perculi*, in libro XVII. nunc et *perculſi* in XVII. et XXV. Verbum *fodio* ex tertia coniugatione in quartam transfert Marcellinus in libro XXIV. *Id a. Traianus egeſto ſolo fodiri in m. c. a. curaverat.* Gaudet etiam mutationibus temporum. In libro XXII. *Poterantque miſerandi homines Chriſtianorum adiumento defendi, ni Georgii*

odio omnes indiscrete flagrabant: ubi Critici adversantibus codicibus edi curarunt *flagrassent*. Quin etsi priscis membranis maior quam editis libris fides habetur, *aestimare* passim ponit Ammianus Marcellinus pro *existimare:* ut Sulpicius Severus de Vita S. Martini, Aurelius Victor in Caesaribus, aliique facere consueverunt. Ne de Nostris loquar, qui utrumque verbum uno eodemque reddunt, *estimer*. Utitur etiam saepissime sine causa verbis frequentativis, sed novis et inusitatis, ut prisci codices testantur, et in Notis non semel observare memini. In libro XXVI. *vastitatis propinquioribus locis*, pro vastatis. Circa finem libri XXXI. *Portatis scriptis et recitatis, utque decebat contemptatis:* ubi aliae editiones excusum habent *contemptis*, aliae *contemplatis*. In his aliisque eiusmodi, si quando peccavit A. Marcellinus, si nonnunquam a legibus Grammaticae recessit: facile aequalium aetatis suae ac suppariorum Auctorum exemplo defendi potest, qui eadem ratione, aut certe non multo melius locuti sunt ac scripserunt: cum iam Imperium Romanum a pristino splendore ac potentia, ac simul lingua Latina a veteri elegantia degenerare coepisset. Ut omittam Ammiano homini Graeco linguam Latinam minus notam esse debuisse, quam Italis et ceteris Occidentalium Provinciarum incolis, quibus Latinus sermo erat innatus.

In emendando Ammiano maximo mihi adiumento fuit codex recentior quidem, sed ex veterrimo ac optimo exemplari descriptus, quem Colbertinum appello, propterea quod in Bibliotheca Colbertina servatur. In eo igitur codice, qui a V. C. tantae Bibliothecae praefecto mihi est commodatus, plurima reperi, multo quam in omnibus Ammiani M. editionibus emendatiora: quas emendationes, quoniam certissimae erant, sequi non dubitavi. Earum emendationum sive restitutionum ac lectio-

num partim mentionem in Notis feci, partim etiam omisi. Omissa tantum attingam pauca de multis. Omnium enim eorum quae notare oblitus sum, nunc meminisse non possum.

In libro XVI. c. 5. §. 4. de Alexandro Magno scriptum invenio. *Ut cum nervorum vigorem sopor laxasset infusus.* Uti et Rittershusius in Ligurinum emendavit: cum *nervorum rigorem* libri editi obtrudant.

In libro XXII. c. 5. §. 3. de Iuliano Christianos inter se maligne committente. *Dissidentes Christianorum Antistites c. p. d. in Palatium intromissos monebat civilius, ut discordiis consopitis quisque nullo vetante religioni suae serviret intrepidus.* Sic codex Colbertinus; sic et Florentinus a Lindenbrogio lectus: cum in editis legatur, *Diss. Chr. Ant. c. p. d. i. p. i. monebat, ut civilibus discordiis consopitis,* etc. minus bene. *Monebat civilius*, id est, admonebat comiter, et humane; principali fastu deposito hortabatur. Hoc in Ammiano mutare ac emendare, et in Notis meis observare non memini.

In libro XXV. c. 3. §. 6. de Iuliano A. *Audenter effunderet semet in pugnam.* Qui solam audaciam viro fortissimo tribuit, minus aliquid quam par sit tribuere videtur. P. Pithoeus in codice Valentino pro *audenter* legisse se *ardenter* notavit ad oram Ammiani sui: idem legi et in codice Colbertino. *Ardorem* Iuliano similiter tribuit non semel A. Victoris Epitome. *Cumque inconsulto ardore nititur ordines ad proelium componere, ab uno ex hostibus et quidem fugiente, conto percutitur.*

In libro XXV. c. 4. §. 4. de Iuliani A. frugalitate. *Namque in pace victus eius mensura atque tenuitas erat recte noscentibus admiranda.* Ita codex Colbertinus, optime: quasi Iulianus certi ponderis ac mensurae cibis vinoque uteretur. At in vulgatis libris *victus eius mensarumque tenuitas* tautologiam

ridiculam continebat. *Victus* enim, et *menſa*, una eademque res eſt: et *menſae* Iuliani pro menſa abſurde vocarentur.

Ibidem §. 5. *Expergefactus explorabat per ſemetipſum vigiliarum vices et ſtationum: poſt haec ſeria, ad artes confugiens doctrinarum.* Ita editiones: quaſi ſerium non ſit ſtudium litterarum, aut ſaltem minus ſerium nocturna exploratione vigilum, atque ſtationum, quam Iulianus ſtudiis praemittere conſueverat. In codice Colbertino unius litterulae adiectione locus ſic emendatur. *Poſt haec, ſerias ad artes confugiens doctrinarum.* Id eſt: poſt explorata caſtra, ſive poſt facta haec quae in bello neceſſaria ſunt, Iulianus ad ſeria convertebatur, litteriſque vacabat.

In libro eodem c. 7. §. 8. de Ioviano A. in ſumma rerum omnium inopia cum Perſis de pace per quatriduum deliberante. *Quo temporis ſpatio a. h. m. ſi exabuſus Princeps paullatim terris hoſtilibus exceſſiſſet, profecto veniſſet ad praeſidia Corduenae, uberis regionis et noſtrae,* etc. Ita codex Colbertinus diſerte ſcriptum habet: cum in editis Ammiani libris legatur *abuſus.* Deceptus erat Iovianus ab aulicis adulatoribus, inſtantibus affirmantibusque, ni confeſtim ex Aſſyria rediret, Procopium cum exercitu cui praeerat, facile ac certo res novaturum, ut paullo infra Ammianus ipſe ſcribit. *Exabuſus* ergo in paſſiva ſignificatione eſt, malis adulatorum conſiliis meliora et honeſtiora praeſerens, *deſabuſé, détrompé:* ſitque ex *abuſus,* ut *exauctoratus,* ex *auctoratus,* *exarmatus,* ex *armatus,* *exoneratus,* ex *oneratus.*

In libro XXVI. c. 1. §. 11. *Ut ad unum diſtinctumque exitum circumverſio curſus anni revoluta.* Ita codex Colbertinus, et quidem optime. At ex editionibus aliae, *circuinverſio anni revoluta;* aliae, *converſio curſus anni revoluta,* minus bene.

In eodem libro c. 6. §. 7. de Petronio Patricio, ſocero Valentis A. *Nocentes pariter et inſontes poſt exquiſita tormenta quadrupli nexibus vinciebat.* Ita legit P. Pithoeus in codice Valentino, ut ad marginem Ammiani ſui notavit. Ita et ego legi in codice Colbertino, *Quadrupli nexibus vinciebat,* id eſt condemnabat quadrupli, ut eos nudaret fortunisque ſpoliaret. At in editionibus reperitur, *quadruplicibus nexibus vinciebat.* Quo nihil fingi poteſt abſurdius: quaſi miſeri iſti a Petronio quadruplici ſerie catenarum vincti tenerentur in carcere.

In eodem libro c. 6. §. 20. *Andriſcus de genere quidam infimae ſortis.* Id eſt, Andriſcus quidam natus genere plebeio, genere infimae plebis, fullone genitus. Ita codex Colbertinus; ita et editio Roberti Stephani. At ceterae editiones: *Andriſcus degener quidam infimae ſortis*, male. Nam ſi degener hoc loco eſt homo obſcuri generis; nihil opus fuit addere, *infimae ſortis:* quod idem plane ſignificat.

In eodem libro c. 9. §. 4. de Arbetione Exconſule. *Ut Conſtantiniani Ducis verecundia truces animi lenirentur.* Arbetionem virum Conſularem, *Conſtantinianum Ducem* a Conſtantino Maximo cognominat codex Colbertinus: quem libri typis impreſſi *Conſtantianum Ducem* a Conſtantio Conſtantini filio. Si Arbetio qui Conſtantii ante quinquennium mortui Dux fuerat, anno Domini ccc. LXVI. iam ſenex et admodum aetate provectus erat; haud dubie ſub Conſtantino Maximo ante xxx. annos defuncto ducere copias potuit.

In eodem libro ibid. §. 7. *Qua ſucceſſus alacritate Valens, caſtra promovit ad Phrygiam.* Hunc omnium editionum errorem unius litterae mutatione codex Colbertinus corrigit eum in modum: *Qua ſuccenſus alacr. V. c. p. a. P.* Scilicet

animi hominum ſecundis initiis incenſi, ad propoſita exſequenda atque conſummanda incitantur. Valens igitur Gomoarii ad ſe transitione *ſuccenſus*, et alacrior factus erat ad belli Procopiani reliquias perſequendas. Eum errorem in Ammiano emendare non memini.

In eod. lib. ibid. §. 8. *Procopius ſalutis interclaſo ſuffugio verſus in pedes.* Ita libri editi. At codices Colbertinus et Valentinus teſte P. Pithoeo, ac editio Rob. Stephani: *Pr. ſalutis interclaſo ſuffragio, etc. Suffragium ſalutis*, eſt ſuffragium ſalutare, vel ad ſalutem conferens, auxilium ſalutare. Ita A. Marcellinus loqui ſolet.

In libro XXVII. c. 2. §. 8. de Iovino Alamannos caedente ac perſequente. *Per aperta camporum ſequebatur et mollia, calcando ſemineces et conſtrictos.* Ita codex Colbertinus: cum in editis libris legatur *conſtratos* minus bene. Nam ſi ab hoſte calcabantur, iam humi ſtrati eſſe debebant. Mors autem inſtans vulneratorum corpora conſtringit ac velut in globum cogit. Quare ſtatim ſubiungit A. Marcellinus: *Quos vulneribus frigorum aſperitate contractis dolorum abſumſerat magnitudo.* Corporibus erant conſtrictis, qui vulnera habebant frigore contracta.

In eodem libro c. 3. §. 1. de Terentio Excorrectore Tuſciae. *Eaque confidentia deinceps inquietius agitans multa, in Naviculariorum negotio falſum admiſiſſe convictus*, etc. Ita codex Colbertinus, optime. At libri editi: *E. c. d. inquietius agitans, multa in Naviculariorum negotio falſo admiſiſſe convictus.*

In eodem lib. c. 3. §. 4. de domo Symmachi a Romanis incenſa. *Quod vilis quidam plebeius infixerat, illum dixiſſe ſine indice ullo vel teſte*, etc. Ita ſcriptum reperi in codice Colbertino: ita reperit et in Valentino P. Pithoeus. Id eſt, infixerat

omnium auribus animisque: plebi Romanae plebeius iste calumniator plane persuaserat. At in vulgatis libris legitur *finxerat:* quod verbum priore minus est validum.

Ibidem §. 9. de Lampadio Praefecto Urbi. *Eaque vi territus ipse, fremituque crebrescentis seditionis in maius, secessit ad Mulvium pontem.* Quanto melius codex Colbertinus? *Eaque vi territus ipse primitus crebrescentis seditionis in maius, s. a. M. p.*

Ibidem c. 6. §. 8. Valentiniani A. de Gratiano filio loquentis verba sunt et promissa. *Potioribus* (*invidiae metu dicitur*) *protinus succreturum.* Ita codex Colbertinus, bene. At libri vulgati: *Paucioribus invidiae metu, ut dicitur, protinus succreturum. Invidiae metu dicitur*, id est, absit invidia, facessat invidia: pace mihi liceat Caelestes dicere vestra.

In libro XXVIII. c. 1. §. 4. de Phrynico Tragico. *Cum cothurnarius stilus procederet lacrimosus.* Ita editi libri omnes. At codex Colbertinus quem secutus sum, mutata unica litterula multo melius: *Cum cothurnatius stilus procederet lacrimosus.* Id est, cum magis magisque cothurnate et tragice ac miserabiliter cladem Milesiorum deploraret, ac flebiliter versibus exponeret. *Cothurnarius* quidem *stilus* Latine dici non potest, sed cothurnatus aut cothurnosus: et ita Ammianus scripturus fuit, cum *cothurnarius* haudquaquam Latinum sit nomen. A *cothurnatus* fit *cothurnate* et *cothurnatius.*

In libro XXIX. c. 1. §. 14. *Advenit aliquando tamen ipse quoque Theodorus.* Sic codex Colbertinus, et reliqui omnes. *Aliquando tamen,* hoc est, aliquando tandem. Et sic fere semper Ammianus *tamen* ponit pro *tandem;* ut Apuleius *interim* pro *interdum.*

Ibidem §. 21. *Quorum in aerario bona coacta, et ipſe ad quaeſtus proprios redigebat.* Ita codex Colbertinus, et Rob. Stephani ac Seb. Gryphii editiones: vulgo, *in aerarium.*

Ibidem §. 23. *Nihilominus tamen ipſi quoque cum cognitoribus Principi caedes incendiaque flagitantes Furias imminere.* Sic editiones, nullo bono ſenſu. Quid enim ſibi volunt *Furiae* illae *caedes et incendia flagitantes?* Quanto melius codex Colbertinus? *Nihilominus tamen ipſis quoque cum cognitoribus Principi caedeis incendiaque flatantes Furias imminere.* Id eſt, flantes caedes ac ignes. Verbis frequentativis uti gaudet et ſolet A. Marcellinus. *Flato* a *flo* deductum, ut *nato* a *no, dato* a *do;* unde adverbium *datatim.* Ceterum notandum eſt, quod ſcribit heic Ammianus, ipſius Valentis A. et ipſorum quaeſitorum cruentam ac funeſtam mortem Theodoro eiusque coniurationis conſciis fuiſſe cum ipſorummet exitio praedictam. Et Valentem quidem nemo neſcit miſero mortis genere periiſſe. Modeſtus autem Praefectus Praetorio, ac poſt Conſul, homo Arianus et avarus, qui huic cognitioni iuſſu Principis praefuit, et *Summates,* qui cum ipſo de Theodorianis iudicaverunt, nec ab Ammiano nominantur, qualem exitum fecerint, ignoramus.

Ibidem c. 2. §. 22. *Feſtus quidam adminiſtrata Syria, Magiſterioque Memoriae peracto, bona lenitudinis et reverentiae reliquit exempla.* Sic editiones Rob. Stephani, Seb. Gryphii, aliorumque: nullo ſenſu. Quid enim eſt, *relinquere bona exempla reverentiae?* Quanto felicius codex Colbertinus? *Bona lenitudinis et reverentia reliquit exempla. Reverentia exempla,* id eſt reveronda, verenda, honoranda. Eadem ratione *Reverentiſſimus* in veteribus inſcriptionibus ac titulis epiſtolarum pro *Reverendiſſimus* ſaepiſſime occur-

rit. Epiſtola Pauli Verodunenſis Epiſcopi ad Deſiderium Cadurcorum Epiſcopum inſcribitur *Domino reverentiſſimo Deſiderio Papae P. P.*

Ibidem c. 3. §. 8. *In hoc negotio Protectores ad exhibendas miſſi perſonas, dicuntur fuſtibus praeter ſolitum uſi.* Ita Stephanus et Gryphius: Frater meus, *dicuntur fuſtibus p. ſ. caeſi.* At codex Colbertinus: *De fuſtibus praeter ſolitum caeſi.* Et ita ponendum curaveram: ſed Typographus *de* ſustulit, quod vitioſum putabat.

Ibidem c. 4. §. 1. de Valentiniano A. *Illud contemplans quod maius pretium operae forſitan regendis verius milite Barbaris quam pellendis.* Ita codex Colbertinus, optime. Vult dicere Ammianus, Valentinianum A. qui in Alamannorum et Quadorum aliorumque Barbarorum finibus caſtella ac munimenta ſtatuebat, eosque longe a limitibus Imperii Romani repellere conabatur, multo melius forſitan facturum fuiſſe, ſi voluntaria Barbarorum opera in bellis uti, eorumque auxiliis militaribus Romanos praeponere maluiſſet. At vulgati libri: *Illud contemplans, quod maius pretium operae forſitan fecerat regendis veteri limite Barbaris quam pellendis.*

Ibidem c. 5. §. 3. de Firmo Mauro. *Ultimorum metu iam trepidans ne amandatis quae praetendebat, ut perniciofus et contumax condemnatus occideretur.* Quanto melius editionibus iſtis codex Colbertinus, qui pro *contumax* ſcriptum habet *contumelioſus?* Neque enim tum *contumax* aut fuit, aut dici potuit ac debuit Firmus, qui miſſis per ſuos ad Imper. Valentinianum relationibus factum ſuum defendere ac ſeſe purgare conabatur. Sed *contumelioſus* erat Imperio Romano, id eſt *pudendus, dedecoroſus,* qui cum eſſet Romanae ditionis, fratrem ſuum per inſidias interemerat.

In libro XXX. c. 5. §. 6. de tributorum oneribus et augmentis. *Et flagitantium miniſtrorum amaritudine quidam oppreſſi, cum non ſuppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini.* Sic editiones. Quanto elegantius codex Colbertinus? *Et flagitantium miniſtrorum amaritudine quidam expreſſi, c. n. ſ. q. d. e. p. c. i. Expreſſi*, id eſt *exhauſti, exſucti*, opibus cunctis nudati, *ſucez, preſſez, preſſoirez.* Translatio elegans ducta a torculari, quo uvae premuntur, et vinum e racemis exprimitur: unde et altero nomine *preſſorium* appellatur. Veſpaſianus Procuratoribus rapaciſſimis *vulgo pro ſpongiis dicebatur uti, quod quaſi et ſiccos madefaceret et exprimeret humentes:* ut ait Suetonius in capite XVI. *Exprimeret humentes*, hoc eſt plenos exhauriret ac exſugeret, et rapinis locupletatos damnaret atque ſpoliaret.

In libro XXX. c. 6. §. 5. de Valentiniano A. *Paullatimque lenitus et ad molliora propenſior*, etc. Sic editiones. At in codice Colbertino deſunt haec, *et ad molliora*, quae ob id in Ammiano duobus uncinis incluſi.

In libro XXXI. c. 2. §. 9. de Hunnis hoſtes laqueis intercipientibus. *Ut laqueatis reſiſtentium membris, equitandi vel gradiendi adimant facultatem.* Ita in editionibus legitur, ſed mendoſe. Quippe ut Hunni, ſic et Barbari Scythiae incolae fere omnes ex equis pugnabant: et cum equitarent, pedibus ingredi non poterant, nec eis ab hoſte *gradiendi facultatem adimi* neceſſe erat. Quanto verius et certius codex Colbertinus ſcriptum praefert? *Ut laq. reſ. me. equitandi vel gravandi adimant facultatem. Gravandi* hoſtis, id eſt feriendi hoſtis, nocendi hoſti, *grever.*

Ibidem c. 4. §. 6. *Quem qui ſcire velit, (ut eminentiſſ. memorat vates) Libyci velit aequoris idem diſcere, quam multae Zephyro truduntur harenae.*

Ita codex Colbertinus, optime: cum in editis libris legatur, *turbentur harenae*, minus bene.

In libro XXXI. c. 5. §. 1. de Thervingis esurientibus, quibus Duces Romani turpi commercio canes pro singulis mancipiis comedendos dederant. *Et tenebantur consulto, nefandis nundinandi commerciis.* Ita editiones omnes, quas corrigit codex Colbertinus hoc modo: *Et ten. cons. nefandis nudandi commerciis:* hoc est, suis omnibus bonis spoliandi. Sic Martialis de muliere amasio opes suas vestesque pretiosas conferente:

Vae glabraria: vae tibi misella.
Nudam te statuet tuus Lupercus.

Id est, te spoliabit, te nudabit, cunctisque opibus exuet. Et ipse Ammianus in libro XXVI. c. 6. §. 7. *Ad nudandos sine discretione cunctos immaniter flagrans.*

Haec sunt pauca de plurimis, quorum in notis meis mentionem facere rationemve reddere non memini, aut verius propter Typographorum festinationem non potui.

Sunt et multa, quae in Ammiano emendavi, codicis Colbertini vestigia (ut ita loquar) et litteras secutus; aut etiam sola coniectura sed certa et indubitata adductus: qualia sunt quae subiiciam.

In libro XXIII. c. 6. §. 15. post enumeratas XVIII. maiores Regni Persici regiones, statim adiicit A. Marcellinus: *Citra omnes propinqua est nobilis Assyria.* Ita omnes editiones et prae ceteris ipse codex Colbertinus: sed male. Cur enim Assyria *nobilis* diceretur magis quam Media, aut Persis, aut Parthia: quae similiter ut Assyria maximis Regnis originem, sedem ac nomen dederunt? Praeterea *propinqua Assyria* dicitur ab Ammiano: cui regioni sit propinqua, non dicitur. Quare non dubitavi sublatis 2 litteris ita locum emendare: *Citra omnes propinqua est nobis Assyria. Propinqua*

nobis Assyria, id est propinqua Romanis, quos A. Marcellinus nunc *nos*, nunc *nostros* appellare consuevit. In libro XXVII. c. 12. §. 1. *Sapor cum suis paullisper nobis visus amicus.* c. 12. §. 9. *Haec inter nos et Saporem discordiarum excitavere caussas.* Ibidem. *Quod ratione iusta est observatum, ne fracti foederis nos argueremur et pacis.* Sane ultima omnium Persici Regni maximarum regionum numero XVIII. aetate Ammiani fuit Assyria, et Romanis, hoc est Mesopotamiae Imperii Rom. provinciae proxima: *citra omnes*, seu omnium regionum Persidis citima habita ratione Roman. ultima et extima habita ratione Persarum.

Ibidem c. 6. §. 21. *Adiabena ab amne perpetuo Adiaba cognominata, ut a fluminibus maximis Aegyptus, et India, et Euphratensis, itidemque Iberia ex Ibero, nunc Hispania, et a Baeti amne insignis provincia Baetica.* Emendavi sublata una littera: *Et a Baeti amne insigni provincia Baetica.* Qua emendatione nihil certius: ut maxima flumina, Nilus Aegypto, Indus Indiae, Euphrates Commagenae vel Euphratensi, Iberus Iberiae seu Hispaniae, et Baetis amnis insignis provinciae Baeticae nomen dederunt; sic et Adiabenae amnis perpetuus Adiabas, nec umquam aestate deficiens. Vere Baetis *amnis insignis* Ammiano dicitur, Solino *nobilis*, quem Plinius *multorum fluminum capacem* esse, et *provinciam* (Baeticam) *adoptare* ait. Nemo autem non videt Baeticam non meliori iure aut maiori ratione ab Ammiano M. *insignem provinciam* vocari debuisse aut etiam potuisse, quam Assyriam, aut Aegyptum, aut Indiam, aut Hispaniam, cuius tantummodo pars erat Baetica.

In libro XXVI. c. 1. §. 13. *Hocque excepto emerserunt alia plurima quae fallebant.* Ita omnes libri editi, atque etiam scripti, nullo sensu. Pro quibus verbis emendavi: *Hocque ex coepto emerserunt*

alia pl. quae f. id eſt, ex audacia Sacerdotum, intercalando ſubtrahentium vel augentium tempora in gratiam publicanorum et litigantium.

In libro XXVI. c. 10. §. 9. *Et pacis obtentu vitium deteſtandum agitabatur.* Sic libri editi: quibus in verbis nullus eſt ſenſus. Codex Colbertinus: *Et pacis obtentui tum deteſtandum agitabatur.* Ex quibus emendavi ad hunc modum: *Et pacis obtentu iudicium deteſt. agitabatur.* Quam emendationem paullo poſt ſequentia Ammiani verba confirmant, quibus *iura* et *leges*, et *iudices* deſcribuntur, ex voluntate ac libidine Imperatoris in Procopianos ſaevientes.

In eodem libro c. 10. §. 15. *Horrendi tremores per omnem orbis ambitum graſſati ſunt ſubito: quales,* etc. Ita libri editi. At codex Colbertinus: *Horrendi erroris,* etc. Ex quo emendavi: *Horrendi terrores. Terrores* heic dicuntur res terribiles aut terrificae, quae animos terrificant; videlicet fulgura, fulmina, et terrarum motus ac marium. Certe Ammianus ipſe in libro XVII. de terrae motu ſic loquitur: *Qua de cauſa terrores huiusmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum caeleſtium ſuperfuſione contingunt.* Ubi et codex Colbertinus diſerte ſcriptum habet, *terrores.*

In libro XXVII. c. 3. §. 8. de plebe Rom. domui Lampadii Praefecti Urbi faces admovente. *Ni ſervitiorum et familiarium veloci concurſu, a ſummis tectorum culminibus petita* (plebs) *ſaxis et tegulis abſceſſiſſet.* Ita editiones mendoſe omnino. Nam certe familiares et amici Lampadii ſummum domus eius tectum conſcenſuri non fuerunt, ſed opera ſervorum ſuorum ad arcendum incendium et ad repellendam plebem uſuri. In codice Colbertino lego: *Ne vitiorum et familiarum veloci concurſu, a. ſ.* etc. Ex quibus addita una litterula, detracta altera,

altera, feci: *Ni vicinorum et familiarum veloci concurſu*, etc. *Familias* Ammianus pro famulis poſuit, ut in libro XIV. Senatores *familiarum agmina poſt terga trahere* ſcribit. Vult ergo dicere, vicinos Lampadii, et ſervos eius amicorumque ad arcendam plebem concurriſſe.

In eodem libro c. 7. §. 5. de ſaevitia Valentiniani A. *Eminuit tamen p. i. t. i. a. h. n. mors Dioclis et Diodori, triumque Apparitorum poteſtatis Vicariae per Italiam, ob id vexatorum atrociter, quod*, etc. Ita editi libri, mendoſe omnino et male. Aliud enim eſt, homines ſupplicio capitali afficere; aliud, tantummodo *vexare*. Codex Colbertinus pro *vexatorum* ſcriptum habet *peccatorum*. Ex quo emendavi *necatorum*, una mutata littera, et altera ſublata: quae emendatio non minus certa quam neceſſaria eſt.

In eodem libro c. 8. §. 4. *Motus adoleſcentis et ſeneſcentis Oceani, Situmque Britanniae p. c. u. explanavi.* Ita Codex Colbertinus. Ex quo emendavi: *Motus ad. et ſen. Oceani, ſitumque Britanniae*, etc. cum editiones habeant, *tractumque Britanniae*, mendoſe.

In libro XXVIII. c. 1. §. 29. *Paphius quinetiam et Cornelius Senatores, ambo venenorum artibus ſe polluiſſe confeſſi*, etc. Sic editi libri. At codex Colbertinus, atque etiam Valentinus teſte P. Pithoeo, aliique: *Ambo venenorum artibus praeveniſſe polluiſſe confeſſi.* Ex quibus emendavi, ſublatis tribus litterulis: *Ambo venenorum artibus pravis ſe polluiſſe confeſſi.*

In libro XXVIII. c. 3. §. 8. de Areanis in Inſula Britannia ſtationes agentibus. *Acceptorum promiſſorumque magnitudine praemiorum allectos, quae apud nos agebantur, aliquoties Barbaris prodidiſſe.* Ita vulgatae editiones. At codex Colbertinus: *Acceptarum promiſſarumque magnitudine*

praecarum adlectos, quae apud nos agebantur, aliquando Barbarico dedisse. Ex *praecarum* feci *praedarum.* Ex *Barbarico dedisse* forte faciendum, *Barbaris edidisse.*

In libro XXX. c. 4. §. 7. *Cicero orationis imperiosae fulminibus saepe depressos aliquos iudiciorum eripiens flammis.* Ita libri scripti et editi, mendose. Nam fulmen igni suo non eripit quemquam, sed potius involvit. Quare legendum puto *fluminibus.* Certe et *aureum eloquentiae flumen fundens Aristoteles* vocatur a M. T. Cicerone.

In libro XXXI. c. 2. §. 29. de Alanis. *Gladius humi figitur nudus: eumque ut Martem, regionum quas circumeunt, praesulem verecundius colunt.* Ita libri editi: quidam *circueunt.* At codex Colbertinus: *Eumque ut Martem, regionum quas circumcircunt praes. ver. colunt.* Legendum omnino est, *u* in *a* converso, *circumcircant.* De verbo *circare* et *circitare,* (unde et *circitor,* et nostrum *chercher* profluxit) vide Glossas veteres, et Ios. Scaligerum in Propertium. Certe et Ammianus ibidem ait, Alanos *locatis in orbem sarracis, ferino ritu vesci.*

In libro XXXI. c. 5. §. 6. de caede militum Rom. a Gothis facta. *Quae accidisse idem Lupicinus latenti nuntio doctus.* Ita libri editi. At codex Colbertinus: *Quae accedens idem Lup. lat. nun. d.* Pro quo substitui: *Quod accidens i. L. l. n. d.* Id est, quem casum, quam suorum cladem edoctus. Ita Ammianus non semel loquitur.

Haec sunt pauca de multis, quae codicis Colbertini beneficio, aut certis coniecturis ductus, in A. Marcellino correxi: et quorum in Notis meis rationem reddere Typographis festinantibus nequaquam potui.

In Friderici Lindenbrogii I. C. Observationibus multa reperias, quae doctrinam eius ingenium-

que testentur, diligentiam quoque hominis paene nimiam arguant, dum saepe minutiis immoratur, et totas paginas Graecis excerptis ubique implet, quibus aequo animo carere possemus. Hae Observationes cum a me legerentur attente, ut auctiores ac emendatiores ederentur: nonnulla in eis notavi, quae a Lindenbrogio scripta nollem. De quibus lectorem admonere operae pretium erit, ne quis incautus viri docti auctoritate deciperetur.

L. 15. c. 11. §. 14. *Elusae* (inquit) *mentio apud Claudianum, qui ex ea nefandissimum illum Rufinum eunuchum originem duxisse putat.* At Rufini Consularis et Patricii, ac Praefecti Praetorio sub Arcadio A. solum paene crimen ambitio cum avaritia coniuncta. Dotes enim animi et corporis ei multae magnaeque inerant. Neque vero *hic eunuchus* fuit: cum in veteri Chronico post Rufini caedem *eius uxor et filia exsulasse* dicantur. Plane mihi videtur Lindenbrogius, cum de Rufino scriberet haec, Eutropium eunuchum, Praepositum sacri cubiculi Arcadii, in mente habuisse: in quem, sicut in Rufinum, Claudianus duos libros scripsit.

L. 17. c. 12. §. 2. Ad *Sarmatarum loricas ex cornibus rasis* refert Lindenbrogius Statii *Gortynia cornua*, id est arcus cornutos Cretum: et Virgilii *rubrae cornua cristae*, hoc est, cristas galeae, cornibus animalium similes.

Lib. 17. c. 12. §. 16. Haec de Sarmatis verba Ammiani laudat ex libro XVII. (c. 12. §. 16.) *Ingerebat se maximus numerus catervarum confluentium nationum et Regum, suspendi a iugulis suis gladios obsecrantium, postquam Araharium impune comperrerant abscessisse.* Ea verba Lindenbrogius vir litteratus ad litteram (ut vulgo loquuntur) simpliciterque intelligit: quasi Sarmatae a Constantio A. petierint, ut ad expiandas incursiones suas in Pannonias et Moesiam, nudi gladii cervicibus suis ap-

penderentur: laudatque Guntherum, et epiſtolam Friderici A. ac Wipponem de Vita Chunradi Salici, ut ſimilibus exemplis obſervationem ſuam confirmet. Inſuper in Indice ſuo rerum memorabilium apud A. Marcellinum, ob novam illam obſervationem haec manu ſua addidit in littera G. *Gladios a iugulo ſuspendere, mos ſupplicum, pag.* 115. Nollem Lindenbrogio hoc excidiſſe. An tot et tanti, et tam feroces Sarmatae tali ſe ignominia affici ultro rogavere, cui mortem haud dubie cuncti praelaturi fuerunt? Unde petere tot vincula, tot enſes milites Romani potuere, qui tantae multitudini ſufficerent? Haec Ammiani verba figurate ut dicta, ſic accipienda ſunt. Sarmatae viribus ſuis diffiſi, ſupplices vitam veniamque cum pace precati ſunt: quam iam Araharium popularem ſuum a Conſtantio A. obtinuiſſe noverant. *Vitam* et *ſalutem, veniam* et *pacem* ea de re ibidem loquens Ammianus appellat. *Suspendi a iugulis ſuis gladios obſecrant,* qui vitam precantur et veniam. *Suspenſio gladiorum a iugulis* hoſtilibus, vitae datio eſt. *Gladium ſuum ab alicuius iugulo ſuspendere,* idem eſt, ac enſem nudum alienae cervici iamiam feriendae imminentem ſuſtinere, aut inhibere, *retenir, arreſter:* uti Ammiano pag. 181. *apparatum Saporis ſuspendere,* nihil aliud eſt quam expeditionem Saporis in Romanos retardare ac ſuſtinere. Idem Auctor in libro xxx. pag. 660. ut indicet expeditionem Valentiniani in Sarmatas et Quados, morte eius dilatam ac retardatam, aut etiam penitus omiſſam eſſe, ſic loquitur: *Suspenſo inſtante procinctu.* Apud Gregorium Turonicum Epiſcopum in libri II. Hiſtoriae Franc. capite III. *ſuspendere gladium,* vitam dare eſt. Verba Gregorii de Hunerico Rege Vandalorum, Catholicos in Africa perſequente, talia ſunt: *B. vero Eugenium* (Carthaginenſem Epiſcopum) *decollari iuſſit,*

ſub ea ſpecie, ut ſi in ea hora qua enſis ſuper cervicem eius incumbebat, non reverteretur ad haereticorum ſectam, non occideretur, ne etc. *ſed exſilio damnaretur. Quod ita factum eſſe, manifeſtum eſt. Nam cum imminenti morte interrogatus fuiſſet, ſi mori pro fide Catholica deſtinaret; reſpondit: Haec enim eſt ſempiterna vita, pro iuſtitia mori. Tunc* SUSPENSO GLADIO, (id eſt ſustentato, retento) *apud Albigenſem Galliarum urbem exſilio deportatus eſt.* Plura addi nihil neceſſe eſt.

L. 17. c. 13. §. 25. Lindenbrogius negat, Conſtantium A. recte dictum eſſe *ſecundum Sarmaticum,* propterea quod ante ipſum M. Aurelius Antoninus, et A. Antoninus Baſſianus Caracalla, aliique Imperatores ob victos Sarmatas Sarmatici quoque ſint dicti. Sed fallitur. Nam ut e. c. Maximianus Galerius apud Euſebium in libro VIII. H. E. *ſecundo Carpicus maximus, ſexto Armenicus maximus* appellatus eſt, quod bis Carpos, ſexies Armenios deviciſſet, et ob ea cognomine Carpici iterum, Armeniaci ſexies a militibus eſſet honoratus, ſic Conſtantius *ſecundo Sarmaticus* ab exercitu ſuo publice cognominatus eſt, quod bis Sarmatas proelio ſuperaviſſet, et antea ob aliam ex eadem Gente relatam victoriam cognomen *Sarmatici* militari acclamatione accepiſſet. *Secundo Sarmaticus,* vel *ſecundus Sarmaticus,* (nam ita Ammianus cum editus tum ſcriptus loquitur) una eademque res eſt. Nec verba A. Marcellini aliter quam dixi, ſunt accipienda.

L. 18. c. 2. §. 15. *Regionem cui Capellatii vel Palas nomen eſt, ubi terminales lapides Alamannorum et Burgundiorum confinia diſtinguebant,* falſo putat Lindenbrogius eſſe *Palas,* caſtrum in agro Treverico a Ditmaro memoratum. Quippe *regio Capellatium vel Palas* trans Rhenum poſita erat in magna Germania, et inter Alamannos ac Burgun-

dios vel Burgundiones, Gentes Germaniae Transrhenanas iacebat: ut aperte docet Ammianus in libro XVIII. ac XXVIII. At *Palas* Ditmari, castrum erat cis flumen Rhenum in provincia Galliae Belgica prima: quod Ditmarus in libro VI. tradit *a Trevirensibus adversus Regem* munitionibus *firmatum* esse.

L. 19. c. 6. §. 7. armaturam Gallorum Francorumque confundit Lindenbrogius, et quia Ammianus ibi *Gallos securibus gladiisque succinctos* descripsit, laudat Apollinarem Sidonium, et Procopium, ac Agathiam: qui Francorum secures ancipites vel bipennes, vulgo Franciscas a Gente cognominatas, et hastas lanceasve quae angones vocabantur, descripsere.

L. 21. c. 15. §. 6. de Constantio Aug. *Uxorem autem praegnantem reliquit. Unde edita postuma*, etc. Ad ea Ammiani in libro XXI. verba ista Lindenbrogius adiecit, et quidem post editum pridem Ammianum suum: *Ante Constantium obiisse eius uxorem scribit Zonaras.* Γαμετὴ δ' ἦν αὐτῷ Εὐσεβία. Et paullo inferius: τοῦ Κωνσταντίου πρoτέθνηκεν, ἄπαις διὰ βίου μείνασα. Hoc de Eusebia uxore Constantii A. vere prodidit Zonaras: quae *Regina Eusebia, quod vixerat, sterilis* dicitur et Ammiano in libro XVI. At idem nihilominus tamen in libro XXI. c. 6. §. 4. scribit, Tauro et Florentio Coss. anno Christi CCC. LXI. Constantium Antiochiae *Faustinam sortitum esse coniugem*, (*amissa iampridem Eusebia*) quam eodem anno moriens *praegnantem reliquerit.* Eius filiam postumam, nomine patris Constantiam appellatam esse; quam parvulam nunc sinu, nunc lectica secum Procopius tyrannus circumtulerit, et quae postea adulta Gratiano A. nupserit; sicuti in libris XXVI. et XXIX. Marcellinus narrat. Distinguendae ergo fuerunt duae minimum Constantii A. uxores: prior Eusebia sterilis; posterior Faustina,

ex Constantio A. mater Constantiae A. quae duae Augustae cum ab Ammiano disertis verbis non semel distinctae fuerint, ab homine qui Ammianum observationibus suis illustrabat, ignorari aut confundi non debuere.

L. 28. c. 5. §. 6. *Gruthungos* Ammiani, quos Vopiscus *Gauthunnos*, Claudianus *Gothunnos*, Zosimus *Prothingos* mendose vocet: a Sidonio *Vithungos:* ab Ammiano ipso in libro XVII. *Iuthungos* appellari ait Lindenbrogius, et unos eosdemque sibi videri: *Gruthungos* vel potius *Greuthungos* Gentem Gothicam, et *Iuthungos* seu *Vithungos*, nationem Alamannicam longissime a Greuthungis distantem confundens.

L. 28. c. 5. §. 11. Ammiani ex libro XXVIII. verba haec laudat Lindenbrogius: *Sobolem se esse Romanam Burgundii sciunt.* Tum addit: *De Burgundiis hoc eatenus verum putare se, quatenus in Aeduorum fratrum populi Rom. sedes successerunt.* Quo nomine a fratre meo in Notis merito reprehenditur. Quippe nondum cis flumen Rhenum in Sequanis et Aeduis aliisque Galliarum regionibus et provinciis sedem ceperant Burgundii vel Burgundiones, sed trans Rhenum adhuc habitabant, quum Ammianus scribebat Historiam: quos Burgundiones nonnisi Honorio et Theodosio iuniore Principibus Rhenum transisse perpetuae possessionis caussa et *Lucio V. Cl. Consule* anno Domini CCCC. XIII. post Valentis A. mortem XXXV. *partem Galliae Rheno propinquam armis obtinuisse* Tiro Prosper et Cassiodorus Senator in Chronicis tradunt. Quod autem ibidem ait A. Marcellinus, *Burgundios*, qui ceteris omnibus Historicis *Burgundiones* vocantur, *salinarum finiumque caussa Alamannis saepe iurgasse:* sic explicat Lindenbrogius, ut dicat harum salinarum meminisse Iohannem Sarisberiensem in epistola 196. hisce verbis: *Utinam sepeliatur in*

ſalinario Aeduorum. In quo ſui ſimilis eſt, et uti ſupra, graviter errat Lindenbrogius. Nam ut ambo populi, Alamanni et Burgundiones aetate A. Marcellini trans flumen Rhenum ſedes adhuc ſuas habebant: ſic *ſalinae* ab Ammiano memoratae, in utriusque Gentis confinio trans Rhenum quoque poſitae erant. Ac *Salinae* cis Rhenum erant in Sequanis, cum Ledone Salinario et caſtro Salinenſi, nihil ad ſalinas iſtas Transrhenanas, de quibus Alamanni et Burgundiones inter ſe pugnabant, ulla ratione pertinentes, duobus puteis ſalſis illuſtres: quas *Salinas* Iohannes Sarisberienſis *Salinarium Aeduorum* vocavit, cum *Salinarium Sequanorum* appellare debuiſſet. Nam ullas in Aeduorum finibus, hoc eſt in pago Auguſtodunenſi, in Cabillonenſi item, et Matiſconenſi, ac Nivernenſi ſalinas eſſe non novi. Et de Lindenbrogio hactenus: quae ſolo amore veri impulſus adnotavi, ac ſtudioſos admonui, ne quis minime praemonitus, eosdem in ſcopulos imprudens ac incautus incideret.

Habes, erudite et candide lector, Ammianum celeberrimum Hiſtoricum, in quem totos menſes viginti me aſſidue impendiſſe non poenitet. Habes editionem noſtram, tempore quidem noviſſimam, ſed certe tamen (ſi fas eſt dicere) omnium primam. Quippe ſingula ac univerſa cunctarum priorum editionum bona complectitur; earumdem vero vitiis caret: plurima praeterea optima et maxima ac perquam utilia continet, quae ceteris omnibus deſunt. Quo nomine (ut ſpero) commendanda, et apud poſteros famam eſt aliquam meritura. Fruere igitur, et vale.

HENRICI VALESII

AD CANDIDUM LECTOREM

PRAEFATIO

IN PRIOREM AMMIANI MARCELLINI EDITIONEM.

Ammianus Marcellinus Antiochiae genitus fuit, parentibus ut coniicere eſt nobiliſſimis. Ipſe admodum adoleſcens inter Protectores Domeſticos militavit. Quo maxime argumento eius nobilitas deprehenditur. Ducum enim, Comitum et Magiſtrorum militarium filii in eam ſcholam referebantur. Itaque et Conſtantius Chlorus, et Iovianus, qui poſtea Auguſti fuerunt, et Gaudentius Aëtii pater, qui poſt ad Magiſterii equitum culmen pervenit, a Domeſticatu militiam exorſi ſunt. Ac ceteri quidem milites in votis habere conſueverant hanc militiae promotionem, ut Protectores fierent, quemadmodum ſcribit Paulinus in Epiſt. 39. Marcellinus vero noſter ab eo loco militiam auſpicatus eſt adoleſcens, ad quem vota nobilium iuvenum ac deſideria adſpirabant. Cum autem hic mos eſſet, ut ex Domeſticis Protectoribus alii in Comitatu conſiſterent ad Imperatoris cuſtodiam, alii cum Magiſtris militum per varias orbis Romani provincias mitterentur: (quod in Adnotationibus uberius explicui) Marcellinus noſter cum Urſicino Magiſtro equitum miſſus eſt in Orientem, eidemque a Conſtantio Aug. obſequi eſt iuſſus: ut ipſemet ſcribit libro XIV. Urſicinus autem a Conſtantio ad tutelam

Orientis destinatus est anno Natalis Dominici 350. ut elicitur ex libro XVIII. Postea Ursicino iussu Imperatoris Mediolanum accito, Marcellinus quoque noster una cum eo in Italiam venit, Consulatu Constantii septimo et Constantii Galli tertio, qui annus erat 354. Natalis Dominici. Anno autem sequenti, cum idem Ursicinus ad opprimendam Silvani tyrannidem a Constantio mitteretur in Gallias, Ammianum Marcellinum una cum aliis spectatae industriae Protectoribus secum duxit. Exstincto brevi Silvano, Ursicinus aliquamdiu detentus est in Galliis: tandemque a Constantio Sirmium evocatus, paullo post reddita Magisterii dignitate in Orientem remissus est, iuncto ut antea Marcellino. Ibi quae Marcellinus noster gesserit, quibus in proeliis obsidionibusque versatus sit, quas legationes obierit, satius ac iucundius fuerit ex ipsius narratione quam nostris verbis discere. Post obitum Constantii Iulianus rerum potitus, ingenti apparatu bellum intulit Persis. Cui expeditioni se interfuisse Marcellinus noster affirmat. Valentiniano deinde et Valente regnantibus quid egerit, aut ad quam dignitatem promotus fuerit, quoniam ipse tacuit, obscurum est. Videtur tamen, si conicere licet, tum relicta militia ad otium se contulisse. Certe Valentis temporibus quin Antiochiae (quam eius patriam fuisse dixi) commoratus sit, dubitari non potest. Nam in libro XXIX. c. 1. ubi coniurationem illam Theodori commemorat, quae Antiochiae patefacta simul et vindicata est, his verbis utitur: *Et quoniam addici post cruciabiles poenas vidimus multos, summatim (quia nos penitissima gestorum memoria fugit) quae recolere possumus, expeditius absolvemus.* Quibus accedunt ea quae infra dicit in eodem libro, et in lib. XXX. Gratiano demum ac Valentiniano Iuniore et Theodosio simul imperantibus, Marcellinus Oriente relicto Romam mi-

gravit: quam ob caufam, et utrum a Principe illuc evocatus, incertum eft. Ceterum magnitudine et copiis urbis in qua domicilium conftituerat, non ad luxum ac defidiam abufus eft, ut plerique tum facere folebant: fed optimarum artium ftudiis, et Auctorum maxime Latinorum lectioni vacans, in clariffimi et doctiffimi cuiusque amicitia confenuit. Teftes funt unus et triginta Hiftoriarum libri, quibus res Romanas ab exordio Nervae ad Valentis obitum comprehenderat. Quos quidem libros Romae ab eo fcriptos fuiffe multa argumenta demonftrant. Primo enim cenfurae illae fane graves, quibus in vitia Nobilitatis fimul ac plebis Romanae invehitur, non modo in libro XIV. c. 6. fed etiam in XXVIII. c. 1. §. 4. et alibi, non ab alio quam ab urbis Romae inquilino proficifci potuerunt. Cur enim unius populi Rom. delicta tam accurate retulit? An folus eo tempore populus Rom. vitiis fcatebat? Nonne eadem Conftantinopoli etiam agebantur? Sed nimirum qui Romae refidebat, et Romanis hiftorias fuas recitabat, huiusmodi obiurgationibus admonere cives Romanos, et ad meliorem frugem revocare cupiebat. Praeterea idem ostendit reprehenfio Senatoris cuiusdam Rom. quae legitur in principio libri XXVI. Sed in exordio ipfo libri XXVIII. longe clarius id ipfum fignificat Marcellinus. Ait enim timuiffe fe, fi calamitates urbis Romae accuratius commemoraret, ne idem fibi accideret quod olim Phrynicho: qui cum expugnationem Mileti (quae Colonia Athenienfium erat) argumentum fumpfiffet tragoediae, fuffragiis populi Athenienfis graviter multatus fuiffe dicitur. Denique in lib. XXX. c. 4. de Advocatorum profeffione locuturus, fe in Occidente fuiffe, cum ea fcriberet, teftatur his verbis: *Ergo abfolutis fuper eius indignitate paucis quam in illis* (Orientalibus fcilicet) *partibus agens expertus fum, ad coeptorum curfum*

regrediar. Quod si quis fortasse his argumentis non satis convictus est, Libanii certe Antiocheni testimonio fidem non derogabit. Hic in Epistola ad Marcellinum nostrum, eum Romae vixisse, et historias suas magno cum plausu et favore populi Romani recitasse docet. Sed quoniam haec Epistola et laudes Marcellini nostri, et alia quaedam de ipso necessaria scitu continet: operae pretium duxi, eam hic integram ex codice Bibliothecae Regiae apponere.

ΛΙΒΑΝΙΟΣ ΜΑΡΚΕΛΛΙΝΩι.

Καὶ σὲ ζηλῶ τοῦ Ῥώμην ἔχειν, κἀκείνην τοῦ σέ. σὺ μὲν γὰρ ἔχεις ᾧ τῶν ἐν γῇ παραπλήσιον οὐδέν. ἡ δὲ τῶν ἑαυτῆς πολιτῶν, οἷς πρόγονοι δαίμονες, οὐχ ὕστερον. ἦν μὲν οὖν δή σοι μέγα, καὶ τὸ μετὰ σιγῆς ἐν τῇ τοιαύτῃ διάγειν, καὶ τὸ λόγους ὑπ᾽ ἄλλων λεγομένους δέχεσθαι. πολλοὺς δὲ ἡ Ῥώμη τρέφει ῥήτορας πατράσιν ἀκολουθοῦντας. νῦν δ᾽ ὡς ἔστιν ἀκούειν τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων, αὐτὸς ἡμῖν ἐν ἐπιδείξεσι ταῖς μὲν γέγονας, ταῖς δὲ ἔσῃ, τῆς συγγραφῆς εἰς πολλὰ τετμημένης, καὶ τοῦ φανέντος ἐπαινεθέντος μέρος ἕτερον εἰσκαλοῦντος. ἀκούω δὲ τὴν Ῥώμην αὐτὴν στεφανοῦν σοι τὸν πόνον, καὶ κεῖσθαι ψῆφον αὐτῇ τῶν μέν σε κεκρατηκέναι, τῶν δὲ οὐχ ἡττῆσθαι. ταυτὶ δὲ οὐ τὸν συγγραφέα κοσμεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ὧν ἐστὶν ὁ συγγραφεύς. μὴ δὴ παύσῃ τοιαῦτα συντιθείς, καὶ κομίζων ἐκεῖθεν εἰς συλλόγους, μηδὲ κάμῃς θαυμαζόμενος. ἀλλ᾽ αὐτός τε γίγνου λαμπρότερος, καὶ ἡμῖν τοῦτο δίδου. τοιοῦτον γὰρ πολίτης εὐδοκιμῶν κοσμεῖ τοῖς αὑτοῦ τὴν πόλιν τὴν ἑαυτοῦ. σὺ μὲν οὖν ἐν τοιούτοις εἴης. ἡμῖν δ᾽ ἐν πένθει κειμένοις εἰ μή τις θεῶν ἀμύνοιε, οὐκ ἔσθ᾽ ὅπως οἰσόμεν. ὃς γὰρ δὴ μόνος ἦν ἡμῖν εὖ κακὸς ἐκ μητρὸς ἀγαθῆς, εἰ μὴ καὶ ἐλευθέρας, οἴχεται καὶ τέθαπται λύπῃ τελευτήσας, etc.

LIBANIUS MARCELLINO.

Et tibi quod Romae es gratulor, et Romae quod te possidet. Nam et tu eam urbem habitas, cui orbis terrarum nihil par habet. Et illa civibus suis qui Heroas pro conditoribus habent, te nihilo inferiorem tenet. Ac magnum quidem tibi esset, vel cum silentio in tanta urbe degere, et aliorum recitationes audire. Multos enim alit oratores Roma, a parentibus non degeneres. Nunc vero, ut ab iis qui illinc veniunt, accepimus, tu ipse tua partim iam recitasti, partim recitaturus es, cum historiae tuae plura in membra divisae sint, et partis publicatae laudatio, sequentium publicationem invitet. Accepi etiam Romam ipsam labores tuos coronare, et totius civitatis hoc iudicium esse, te hos quidem longe superasse, ab illis vero non esse superatum. Et haec quidem non solum historiae scriptorem, sed nos etiam a quibus profectus est, ornant. Perge igitur talia componere, ac deinde in corona recitare, et admirationem ac plausum referre. Nec desine laudes tuas ac simul nostras amplificare. Eiusmodi enim civis gloria patriae quoque ornamento est. Ac tuae quidem res in eo statu sint. Ego vero luctu confectus, nisi Deorum quis opem tulerit, quid agam nescio. Nam qui mihi unicus erat, non malus bonae matris licet non ingenuae filius, periit humatusque est, prae dolore mortuus, etc.

Haec insignis Epistola non hoc tantum quod asserimus probat: sed praeterea docet Ammianum Marcellinum, quod in principio dixeram, domo Antiochensem fuisse. Est certe Marcellinus in laudem Antiochiae propensior, nec fere unquam de ea civitate nisi adiuncto elogio loquitur. Hinc etiam est, quod Antiochenses male acceptos proscriptosque a Iuliano in eo volumine quod Μισοπώγωνα appellavit, ipse utpote cives suos benivole ex-

cuſat. Sic enim ait in lib. XXII. ſub finem: *Quocirca in eos deinceps ſaevius ut obtrectatores et contumaces, volumen compoſuit invectivum, quod Antiochenſe vel Miſopogonem appellavit; probra civitatis infenſa mente dinumerans, addensque veritati complura.* Ceterum cum poſt obitum Valentis Marcellinum in Urbem veniſſe, ibique hiſtorias compoſuiſſe docuerim: tempus ipſum, quo hae hiſtoriae ſcriptae ſunt, ſatis demonſtratum puto. Quamquam tantum tamque arduum opus non uno die, aut anno detextum eſt; ſed per partes ſubinde ab Auctore publicatum: quod etiam in Epiſtola ſupra allata teſtatur Libanius. Et librum quidem XXVII. poſt necem Gratiani, et poſt tyrannidem Maximi iam profligatam ſcriptum fuiſſe patet ex libro ipſo XXVII. quod etiam ex prooemio libri XXVIII. colligi poteſt, ubi ait: *Tamen praeſentis temporis modeſtia confiſus, etc.* Praeterea in libro XXVI. Neotherium Conſulem memorat. Fuit autem Neotherius Conſul anno Domini 390. At in libro XXII. de Serapeo ut adhuc ſtante loquitur: quod Theodoſii Imp. edicto deſtructum eſt Conſulatu Timaſii et Promoti, id eſt anno ante Conſulatum Neotherii, ut ſcribit Marcellinus in Chronico. Quamquam Tatiano et Symmacho Coſſ. anno Dom. 391. id accidiſſe indicat Theodoſii ipſius edictum in codice Theodoſ. de Paganis. Quanti porro faciendum ſit hoc Hiſtoriarum opus Marcellini noſtri, ex allato Libanii teſtimonio perſpici poteſt. Mihi quidem Marcellinus ſummis quibusque Hiſtoriae Scriptoribus comparandus videtur. Nam cum duo maxime in hiſtorico ſpectanda ſint, res et verba: elocutio quidem haudquaquam rerum geſtarum Scriptori negligenda eſt: rerum tamen prima ac potiſſima cura eſſe debet. Et Marcellinus quidem cum argumento operis, tum delectu ac diſpoſitione, et iudicio ac fide nemini cedit: in procliorum vero

obſidionumque narrationibus multos longo intervallo ſuperat. Verba autem ipſa ſunt ea quidem Latina fere omnia: ſed conſtructio et collocatio verborum eſt, ut ita dicam, fere militaris. Nolim tamen omnino negare, in hiſtoriis Marcellini quaedam occurrere reprehendenda. Nam et interdum verboſior eſt quam par ſit, et doctrinae famam nimis affectat: quod vitium eſt plerumque eorum, qui provecta iam aetate ad ſtudia ſe contulerunt. Hinc exceſſus illi intempeſtivi atque pueriles de terrae motuum cauſis, de cometis, de Iride. Praeterea numerum et tonum hiſtoricum raro ſervat: ſed fere cothurnatus incedit, cum Hiſtorico conveniat tracta et leniter fluens oratio, quam εἰρομένην λέξιν Ariſtoteles appellat. Sed haec fortaſſe excuſari poterunt, ſi meminerimus quod in dicta Epiſtola teſtatur Libanius, hiſtorias a Marcellino noſtro πρὸς ἐπίδειξιν, id eſt ad ostentationem eſſe compoſitas. Proinde mirum videri non debet, ſcenae aliquid ac plauſui ab eo datum fuiſſe. Adde quod haec vitia reliquis operis virtutibus ac dotibus facile obſcurantur. Denique, ut paucis abſolvam, cum ad rerum civilium, tum ad Eccleſiaſticae hiſtoriae cognitionem hic Scriptor non modo utilis eſt, ſed etiam neceſſarius. Etſi enim Deorum cultui mancipatus fuit, quod certe negari non poteſt, ea tamen fide, ſinceritate, modeſtia de Chriſtianorum rebus loquitur, ut niſi ex plurimis locis toto opere ſparſis conſtaret eum cultorem numinum fuiſſe, Chriſtianus non immerito poſſet videri. Mitto quod antiquitates et origines tum maiorum noſtrorum, puta Francorum, tum Alamannorum et Burgundiorum aliarumque gentium non aliunde, quam ex Marcellini hiſtoriis peti poſſunt. Atque utinam tredecim quoque priores libri ſupereſſent, quibus res geſtas Auguſtorum ab exordio Caeſaris Nervae ad Conſtantii tempora pertexuerat. Etſi enim prio-

rum Principum gesta succinctius memoraverat, ut ex eo apparet quod XXX. prope Imperatorum historiam tredecim libris erat complexus: non tamen dubitandum est, quin plurima scitu digna iis voluminibus continerentur. Sed praeterquam quod libri illi vetustatis iniuria perierunt, octodecim reliqui, tamquam ex naufragio quodam ita laceri mutilique ad nos pervenerunt, ut vel una haec ratio multos ab eorum lectione deterruerit. Quod quidem non scriptorum dumtaxat exemplarium vitio contigit, sed etiam editorum culpa. Prima quidem Marcellini Historiarum Editio Romae prodiit anno Domini MCCCCLXXIV. cui praefuit A. Sabinus Poëta laureatus. Haec Editio, utpote nondum exorta Criticorum natione, omnium fidelissima est. Naevos enim exemplaris sui et lacunas servat omnes. Hanc secuta est Editio Bononiensis anno 1517. quam curavit P. Castellus, vir nec ingenio nec iudicio ullo praeditus. Ac nescio utrum stuporem hominis mirari magis, an audaciam atque impudentiam debeas. Nam neque ullum codicem manuscriptum consuluit; et coniecturae adeo infeliciter indulsit, ut monstra quaedam ac deliria in Marcellini libros intruserit. Denique lacunas omnes quae in Editione Romana fideliter expressae fuerant, ipse insertis vocabulis explevit, aut ita coïre fecit, nullum ut earum vestigium lectoribus relinqueretur. Itaque haec Editio omnium fere errorum, qui in Marcellini libris occurrunt, seminarium merito dici potest. Quod si quis eam in manus sumpserit, ac vel ipsam Castelli Epistolam legerit, is profecto fatebitur nihil a nobis exaggerari. Huic, anno post, successit Editio Basiliensis a Iohanne Frobenio excusa, quae Bononiensem illam dumtaxat expressit. Tandem vero anno MDXXXIII. Editiones duae prodiere: prior Augustae Vindelicorum,

corum, emendata a Mariangelo Accursio: posterior Basileae apud Hieronymum Frobenium Iohannis filium, cui praefuit Sig. Gelenius. Haec Calendis Iulii; illa mense Maio absoluta est. Utraque porro ex scriptorum codicum fide emendata et aucta. Nam Accursius libros quinque postremos, qui in superioribus Editionibus deerant, ex suo codice primus adiecit. In Editione vero Gelenii, qui Hirsfeldensi Mſ. exemplari usus est, ultimus liber cum extrema tricesimi pagina desideratur. Ceterum has inter se Editiones conferre nec inutile mihi, nec iniucundum fuit. Erat quidem in utroque horum virorum magna doctrina, ut scripta utriusque testantur. Sed in Gelenio maior quaedam ingenii vis, et iudicium acrius fuit. Quod cum multi praeclari labores illius viri testantur, tum maxime interpretationes Latinae Dionysii Halicarnassensis, Appiani, Philonis item ac Iosephi, Origenis et aliorum. Ex quibus apparet eum excellenti ingenio et singulari doctrina praeditum fuisse. Sed et Ammiani Marcellini historiae ab eo editae id ipsum abunde testantur. In quibus plurima acute et ingeniose emendavit; et insignem paginarum transpositionem, quae in Mſſ. omnibus codicibus reperitur, et in Editione exstat Accursii, mira dexteritate restituit. Quamobrem eius viri nomini libenter hoc laudis testimonium impertimus, neminem adhuc exstitisse, qui de historia Marcellini melius meritus sit. Has secuta est Editio Frobenii anno MDXLVI. in qua ultimus liber adiectus, et quidam loci a nescio quo emendati sunt, ope Editionis Augustanae, ut equidem censeo. Ex hac deinceps Editione reliquae omnes cum in Gallia, tum in Germania propagatae videntur, donec Fridericus Lindenbrogius, vir eruditus ac diligens, novam Editionem aggressus est anno MDCIX. Qui

praeterquam quod aliquot locos Scriptoris nostri ope Mſ. codicis Florentini egregie correxit; primus omnium Auctorem ſane difficillimum perpetuis Obſervationibus illuſtrare auſus eſt. Varias denique Mſ. codicis lectiones in calce Editionis appoſuit, quae novam quandoque Editionem aggreſſuris magno uſui eſſe poſſent. Proinde et doctrinae et induſtriae non mediocrem certe laudem meretur. Hae fere ſunt Editiones Hiſtoriarum Marcellini, quae ſingulare quiddam prae ceteris habuerunt. Nam reliquae ex his tamquam fontibus derivatae ſunt omnes. Editio verbi gratia Roberti Stephani ad exemplar Gelenianae illius expreſſa eſt. Henrici autem Stephani, Gryphiique Editiones Baſilienſem illam anni MDXLVI. inſtar archetypi ſecutae ſunt. Earum porro ſeriem Editionum paullo fuſius hic enarrandam eſſe duxi duabus de cauſis. Nam cum in Annotationibus noſtris priores quatuor ſaepiſſime nominentur, officii noſtri fuit Lectorem de ſingulis praemonere. Altera ratio eſt, ut appareat Lectori, quibus praeſidiis ſuccinctus novam hanc Editionem ſuſceperim. Etenim Romana quidem et Auguſtana et Baſilienſis Editio, utpote ex Mſſ. exemplaribus profectae, ſcriptorum codicum vicem merito praeſtiterunt. Bononienſis autem illa, (quod unum maxime intererat) fontem mihi omnium mendorum aperuit. In quo certe nos feliciores et Accurſio fuiſſe et Gelenio nemo dubitavit. Hi enim, ut mihi quidem videtur, ſolam Iohannis Frobenii Editionem viderant, quae Bononienſem, uti ſupra dixi, cum omnibus mendis expreſſerat. Nec quiſquam ante nos de facinore P. Caſtelli ne ſuſpicatus quidem videtur. Nobis porro praeter haec ſubſidia, Mſſ. etiam codices non defuerunt. Inter quos merito palmam ferat codex Bibliothecae Regiae, quem a Viro clariſſimo doctiſſimoque Nicolao Rigaltio, eius Bibliothecae Praefecto, com-

modatum accepi. Hic codex etsi non multum antiquus, ex optimo tamen exemplari et ab erudito homine descriptus, in plurimis locis emendandis permagno mihi usui fuit. Huic accessit codex Bibliothecae Vaticanae, qui olim Monasterii Fuldensis fuerat, ante quadringentos plus minus annos exaratus. Ex eo locos quosdam a I. Iacobo Bouchardo erudito viro ut petieram collatos, misit ad me Nicolaus Fabricius Peirescius V. Cl. qui cum rei publicae litterarum bono natus est, tum in nostris privatim studiis iuvandis et promovendis nulli labori et impensae parcere solet. Et quamquam pagellas ab eo ad me missas serius et affecta iam Editione nostra accepi: observavi tamen Vaticanum codicem illum fere ubique cum Regio consentire. Praeterea librum Antonii Loiselli, in quo vir ille doctissimus varias aliquot lectiones Mf. codicis, qui olim Valentiae Cavarum fuit, adnotaverat, benigne mihi communicavit Hieronymus Bignonius V. Cl. et inter praecipua Luteciae nostrae ornamenta numerandus. Denique Friderici Lindenbrogii et Gruteri Editiones, varias quoque lectiones ex Mff. exemplaribus Florentino et Fauchetii suppeditarunt. His igitur auxiliis instructus, Marcellini historias mendis quamplurimis purgatas in publicum emisi. Adnotationes quoque uberiores addidi, quibus cum emendationum mearum rationem redderem, tum difficiles quosque locos (cuiusmodi in hoc Scriptore occurrunt plurimi) explicarem. In quo quid praestiterim, tuo Lector iudicio relinquo. Hoc quidem mihi videor iure posse dicere, dedisse me operam, ut nullum obscuriorem locum tacite et dissimulanter praeterirem. Postremo Excerpta de gestis Constantini, quorum in Adnotationibus saepe mentionem facio, huic Editioni nostrae subiungere placuit. Eorum autem mihi copiam fecit R.

P. Iacobus Sirmundus, iudicio, doctrina, ſtilique elegantia, ut inter omnes conſtat, eminentiſſimus. Cuius etiam humanitati debetur nummus ille Hanniballiani Regis, qui Adnotationum noſtrarum veſtibulum exornat. Eius enim nummi ectypum pro ſua erga me benevolentia liberaliter mihi communicavit. Frueris igitur, amice Lector, hoc labore noſtro: et ſi quando, ut in tam lubrico opere, lapſi erimus, nobis humaniter condonabis.

CLAUDII CHIFFLETII I. C.

SEQUANI VESONTINI,

DOLANAE ACADEMIAE REGII ANTECESSORIS,

DE

AMMIANI MARCELLINI

VITA ET LIBRIS RERUM GESTARUM

MONOBIBΛION.

Ammianus Marcellinus natione Graecus fuit, ut saepius profitetur: unde domo, perincertum. Pater et genus ignorantur; nisi quod ingenuum se et nobilem fuisse non obscure indicat, cum fugiens vim Persicam, tandem *se nimietate pedibus incedendi superatum, ut insuetum ingenuum,* (utar enim verbis eius quantum licebit) narrat lib. XIX. Solet autem Marcellinus, cum multis aliis, ingenuos nobiles appellare. Fit quidem mentio *Antonii Marcellini,* sub Constantino Magno Praesidis provinciae Lugdunensis primae: ad quem exstat L. I. Cod. Theod. Sine censu vel reliq. et aliquot aliae. Is an huius pater fuerit, nec negare, nec adfirmare ausim. Certe *Marcellini* Cos. cum Probino, Constantini filiorum temporibus, fasti meminerunt; sicut et *Marcellini Comitis Orientis,* in L. VI. C. utroque, de oper. publ. quae data est Lime-

nio et Catullino Coff. Item *Marcellini* P P. ad quem L. III. C. Theod. de honorar. C. quae data eft Acindyno et Proculo Coff. Invenio et *Marcellinum* appellari a Sexto Victore, in veteribus etiam libris, qui cum Chreftio et Magnentio in Conftantis necem confpiravit: fed non facile dixerim, an ad *Ammianum* pertinuerit, quem nomine tenus refert. Coniicio tamen eumdem effe, quo duce Magnentius Nepotianum, res novas Romae molientem oppreffit; quem Zofimus *Magiftrum Officiorum* appellat. De his igitur nihil aliud habeo quod dicam, quam Marcellinorum familiam, unde Ammianus, illis temporibus illuftrem fuiffe, et Comitivae, et Magifterii dignitatibus decoratam. Ex eius forte pofteris (nihil enim praeter nominis coniecturam habeo) eft is, ad quem refcribunt Honorius et Theodofius Iunior in L. III. C. Theod. de religiof. qui mihi videtur idem effe cum illo *Marcellino Tribuno, et Notario,* quem in collatione Catholicorum et Donatiftarum Imperatores iidem cognitorem et iudicem dederunt; cuius meminit Orofius lib. VII. cap. XXXII. et paffim in Epiftolis Divus Auguftinus, ad quem etiam videtur dediffe infignes de Civitate Dei libros. Nam ne eumdem faciam cum hoc noftro, annorum ratio repugnat. Alioquin dicendum effet *Ammianum* centenario paullo minorem, tam arduae et laboriofae cognitioni praefuiffe. Denique illius Epiftola, inter Auguftinianas quarta, ab huius ftilo remotiffima eft. Fuit igitur de nomine eius et familia; ut et alter *Marcellinus Comes Iuftiniani Imp. a cancellis,* cuius Chronicon laudabile exftat.

Porro qui *Ammianum* Conftantinopolitanum faciunt, quem fecuti fint non video: nam in fine Operis tantum fe *Graecum* profitetur; nullibi Thracem: quod ei facile fuiffet in Thraciarum defcriptione, et Byzantii mentione. Procul dubio

non ſiluiſſet *ius Buleutarum*, ad exemplum urbis Romanae a Iuliano Byzantiis datum, aliaque in eos collata beneficia, quae Zoſimus expreſſit: ut verum ſit, quod initio dixi, patriam eius ambiguam et incertam.

Ab adoleſcentia prima liberalibus diſciplinis imbutus fuiſſe videtur, et ſermonis utriusque copiam, adiuncta rerum geſtarum ſcientia, conſecutus. Unius ſane *Ciceronis* lectione delectatum, paſſim tota Hiſtoria indicat: cuius utinam ſtilum, ut ſententias, quas ſaepiſſime interſerit, fuiſſet imitatus! His adducor ut credam, a prima pueritia *Marcellinum*, quamvis ortu Graecum, in Occidente vixiſſe, ibique Latinae loquutionis facultatem conſequutum. Nam ſequens eius aetas provectior et maturior, toties bellis et rebus gerendis interpellata ac impedita, ei rei vix ſuffeciſſet. Militiam enim armatam ſtatim ſectatus eſt, primumque a *Conſtantio* adoleſcens admodum, in cohorte *Urſicini* Magiſtri equitum fuit adſcriptus; quem etiam ſaepiſſime occaſione data commendat, ac eius militares virtutes ad invidiam usque praeclaras celebrat. Quo ab Oriente revocato, inter Protectores Domeſticos Conſtantii *equeſtres*, ut puto, potius quam *pedites*, retentus fuit *Marcellinus*, homo adhuc adoleſcens; quamvis eius ordinis viri ex iis delecti eſſent, qui arma iam tulerant, bellisque aliis et expeditionibus interfuerant, ut Iuliani Imperat. ad Leontium Epiſtola probat. Is locus et gradus militiae ea tempeſtate adeo fuit honeſtus, ut *Iovianus* ex Domeſtico Protectore, et Ammiani collega, factus *Scholae Primicerius*, ex Primicerio *Imperator* creatus ſit; idque finis libri XXI. et ſequentes docent.

Miſſus poſtea in Galliam *Urſicinus*, quaſi ſucceſſor *Silvani* Magiſtri equitum et peditum, natione Franci, qui tum imperium invaſerat Coloniae

Agrippinae; ceu altiore consilio, ut in ipsis primordiis tyrannus opprimeretur, duxit secum egregio facinori perpetrando, ut postularat, Tribunos, et Protectores Domesticos decem, ad iuvandas necessitates publicas. Quia vero *Ursicino* iam cognita erat *Ammiani* industria et fides, cum inter alios delegit cum *Veriniano collega:* eoque tandem res processit, et tam vafre acta est, ut *Ursicini* et comitum arte atque industria summa deiecto ac caeso *Silvano*, Imperium *Constantio* adsererent, quod liber xv. luculentius explicat. In ea peregrinatione et legatione puto *Ammianum Vesontionem Sequanorum matrem, patriam mihi dulcissimam* vidisse, tunc tantumnon dirutam, et in oppidum redactam, licet maximam olim, sed *Alamannorum* vastatorias manus haud multo ante perpessam. De ea sic in Galliarum descriptione lib. xv. *Apud Sequanos Bisontios vidimus, et Rauracos, aliis potiores opidis multis.* Quin et ibidem diutius commoratum ideo crediderim, quia occiso Silvano *Iulianus* Caesar creatus, et in partes Galliarum praemissus, exercitum sequentem in unum iusserat *Vesuntii* *) congregari, *cui praesidebat Ursicini successor Marcellus, ipseque Ursicinus Ammiani nostri Dux, praeceptus a Constantio iisdem in locis agere, adusque expeditionis finem.* Interfuit igitur, aut vero interesse potuit *Marcellinus* noster proeliis illis levioribus, quae apud Brocomagum, *Senonas*, et alibi ante *pugnam Argentoratensem* memorabilem facta sunt. Nam ne gloriae huius particeps esset, obstitit *Ursicini* paullo ante initum proelium revocatio: qui litteris *Constantii* ex *Iuliani* comitatu arcessitus, *Sirmium* ad Imperatorem comitantibus sociis venit, in quorum, ut diximus, numero erat *Ammianus:* ibique *libratis super pace cum Persis consiliis, in Orientem cum Magisterii potestate re-*

*) immo *Remis.* Vales.

mittitur: ſimulque individuus eius comes *Marcellinus,* iuſſu Imperatoris profectus eſt, adoleſcens etiamnum, altiorum dignitatum militarium nondum capax. Ita enim de ſe lib. XVI. refert: *Provectis e conſortio noſtro ad regendos milites natu maioribus, adoleſcentes eum* (Urſicinum) *ſequi iubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi.* Sed cum *Urſicinus,* graſſantibus in palatio *Conſtantii* adulatoribus, accepto ſucceſſore *Sabiniano,* a Perſica expeditione ad comitatum Imperatoris revocaretur, atque in delenimentum ablatae provinciae, Magiſterium pedeſtris militiae ei offerretur; dum ad iuſſa feſtinat, et *Ammianum* atque ſolitum comitatum trahit, cuncti *paulliſper cis Taurum morati,* (cauſa in obſcuro eſt) tandem *ad partes Italiae ex imperio feſtinantes, prope flumen venerunt Hebrum* in Thraciam, *ibique* alia *Principis ſcripta recipiunt, iubentia omni cauſatione poſthabita reverti in Meſopotamiam, ſed ſine Apparitione: nullam expeditionem periculoſam curaturos, omni poteſtate ad Sabinianum translata.* Ubi tamen praeclaris factis bellicis inclaruit *Urſicinus* cum *Marcellino* et comitibus; quae lib. XVIII. latius digeruntur. In eo de ſe perſaepe Auctor ſcribit, citra adrogantiam tamen. Inter cetera autem conſpicuum eſt, et pietatis laude celebre factum eius, qui *liberalem puerum, torquatum et ingenuum,* a matre vaſtatorios Perſarum globos fugitante in medio aggeris relictum, et tunc eiulantem, impoſitum equo praeferens ſuſtulit, et in tuto intra civitatem proximam locavit; parumque abfuit, quin regrediens ad ſocios caperetur, quos ſecuros hoſtium, ſigno e longinquo demonſtrato, periculi inſtantis admonuit: quo ea ratione ſuperato, miſſus eſt *Marcellinus* ab *Urſicino* ad *Satrapam Corduënae,* qui a Romanis non erat alienus, ut Perſarum conſilia ſcrutaretur: delectusque ideo fuit, quia libe-

ralibus diſciplinis deditus erat, quibus etiam *Satrapa* delectabatur. Quae legatio felix adeo fuit, ut Perſicum apparatum oculitus didicerit, retuleritque comitatui Urſicini. Eo tempore ac bello retinuiſſe adhuc Ammianum militiam et dignitatem Protectoris Domeſtici, ex eo conſtat, quod *Verennianum* aequalem, Protectorem Domeſticum, de quo ſupra, *collegam ſuum* appellat, cum eius caſum deſcribit: non enim dubito, quin is ſit, quem Editiones corrupte appellant lib. xv. modo *Verianum*, modo *Verinianum*. In eo bello a Duce ſuo Urſicino vi Parthica ſeparatus *Marcellinus*, *Amidam* magnis tenuit aerumnis, quae ab hoſte tandem, propugnante inter ceteros noſtro, non obtinendae ſalutis, ſed fortiter moriendi ſtudio flagrante, ut ait, poſt longae ac periculoſae obſidionis moram capta eſt: ex qua quomodo evaſerit, et quibus fuerit agitatus caſibus, donec reperto Duce ſuo, cum eo *Antiochiam* reviſit, modeſte commemorat lib. xix.

Reverſo autem ad commilitium Principis *Urſicino*, factoque iterum Magiſtro peditum Praeſentalium, probabile eſt, comitem eius adſiduum *Ammianum*, ad Protectoris Domeſtici ordinariam functionem rediiſſe: aut ſi ad ampliores dignitates fuerit provectus, modeſte reticet. Bellis ſane, ac proeliis, et periculoſis expeditionibus, aetate iam in maturum gliſcente, acceſſionem honoris meruerat, cuius tamen prae litterarum ac doctrinarum dulcedine valde appetens, aut ambitioſus non videtur fuiſſe. Porro quamvis *Palatinorum* calumniis appetita eſſet Urſicini clariſſima et conſummatiſſima virtus, isque depoſita militia honorata, digredi ad otium ignobile iuſſus ſit, ut lib. xx. perſtringitur: credo tamen *Ammianum* ſuum locum et ordinem, qualiscumque tandem fuerit, retinuiſſe; quia de *Urſicino* tunc ſeparatim loquitur, quaſi

ab eius fortuna discretus; cum alioquin in rerum ab eo gestarum commemoratione se ipsum ei frequentius adiungat: et vero hanc status sui commutationem haud dissimulasset. Quas autem mortuo Constantio, sub *Iuliano*, *Valentiniano*, *Valente*, *Gratiano*, ac *Theodosio*, militares aut civiles dignitates gesserit, ex eius verbis nobis est incompertum. In fine quidem Operis simpliciter se *militem* appellat; ut incertum sit, miles cum dignitate fuerit, necne. Militavit quidem bello Persico *sub Iuliano*, cui etiam *Historicus Eutropius* interfuit; sed an ut Protector Domesticus, aut sub alio dignitatis militaris titulo, quem eius industria merebatur, ideo est obscurius, quia posteris id tradere curae ei non fuit: ab omni enim vanitatis ac iactantiae suspicione abest longissime *Ammianus*. Forte noluit referre auctus suos et dignitates adiectas, sive a *Iuliano*, sive ab aliis, ne beneficii huius publicatione de Historiae suae fide vel saltem suspicione tenus deminueret. Sed tamen in Reip. luce versatum tantae industriae virum, ac titulis dignitatum decoratum fuisse non dubito; cum etiam sub *Gratiano*, *Valentiniano Iuniore*, ac *Theodosio* Comitivam rei Privatae meruerit, id est ab armata ad palatinam dignitatem transierit. Nam sic inscribitur lex XLI. Cod. Theod. de appellat. IIDEM A. A. AD AMMIANUM COM. R. P. quae eiusdem anni est, licet alterius diei, cum L. V. in Cod. utroque ad leg. Iul. repet. quae ad Magistratum et in administratione positum scripta est; cuius est inscriptio plenior in Theodosiano Codice: IIDEM AAA. HAVE MARCELLINE. K. N. B. ut nemini mirum videri debeat, si a nobis initio libri suus titulus ei fuerit restitutus. In ea dignitate, quae inlustris erat, collegam habuit *Nebridium*, quem anno praecedenti, et eodem etiam lego appellari *Com. rei Priv.* in L. XVI. et XVIII. C. Theod. de Petit. et ultro dat. et del. Item

in L. v. Cod. Theodof. de palat. facr. Larg. et rer. Priv.

Porro in partione Comitum, et numerorum militarium, quam *Valentinianus* et *Valens A. A.* fecerunt apud *Naiſſum* Illyrici urbem, dum ille Occidenti, hic Orienti fe accingit: videtur partem *Valentis* fecutus *Marcellinus*. Nam res eius, et cognitiones faevas fub eo habitas digerens, lib. XXIX. tandem fubiungit: *Addici poſt cruciabiles poenas vidimus multos, ut in tenebroſis rebus confuſione cuncta miſcente.* Et aliquanto poft, ubi laniénam nobilium plebeiorumque memoravit, addit: *Omnes ea tempeſtate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria convivis Siculi Dionyſii pavitantes.* Praeter Orientis et Perfidis peregrinationes non femel inftitutas, Gallias etiam ac Germanias, ex iis quas retuli caufis adiit; fed et Aegyptum luftravit, vifa pleraque in ea narrans. Thracias defcribens lib. XXVII. 4. obfcura varietate omiffa, fufficere ait, ea expedire, quae vidiffe meminit. Orientalium rabularum, et circumforaneorum oratorum vafritie verfutiaque aliquando vexatus fuit; quam iniuriam ulcifcitur fatis exceffu de moribus eorum inftituto lib. XXX. eosque fuis depingit coloribus.

Etiam vixiffe Romae Ammianum non dubitaverit, qui populi Rom. mores, et errata ab eo expreffa lib. XIV. 6. et XXVIII. 4. legerit: nec enim nifi teftis oculatus talia obfervare et fcribere potuit.

Fuit *Ammianus* (ut et hanc vitae eius dotem exfequar) *profeſſione Chriſtianus*, nifi fallor, aut faltem animo et voto a Chriftianis non alienus: de quibus honorifice in tota Hiftoria fparfim fentit, et fcribit; dataque occafione libens eorum mentionem interferit, non odio, ut maligni Scriptores, fed ad commendationem potius. Nam cum lego lib. XVIII. extremo factum Saporis Perfarum Regis

laudari, qui in castellis duobus a se captis *inventas virgines, Christiano ritu cultui divino sacratas, custodiri intactas, et religioni servire solito more, nullo vetante, praecepit;* vix est ut credam Christiani oris haec verba non esse. Cum item narrat lib. XXIX. 5. Theodosium patrem leniter suscepisse Christiani ritus Antistites, a *Firmo Tyranno* missos, ut pacem orarent; quid aliud, quam ex ea in Christianos humanitate laudem *Theodosio* adseruit? Sed haec sunt leviora: his autem quae subiiciam, quid clarius? nam de Constantio ita statuit lib. XXI. 16. *Christianam religionem absolutam et simplicem anili superstitione confudisse.* In quo ei cum tota historia Ecclesiastica convenit, quae uno ore *Arianae* pravitatis consensum *Constantio* affingit. *Superstitionis* enim nomine haereticas sententias intelligit *Ammianus*, quia et de *Manichaeis* loquens lib. XV. *sectam superstitionum appellat.* Cum autem lib. XXII. 11. de *Georgii Alexandrini Antistitis* acerbitate, et vindictae nimio studio usque ad vile delationis officium, quem ob id plebs Alexandrina crudelissime occidit, plura dixisset; subiungit: *Professionisque suae oblitus, quae nihil nisi iustum suadet et lene, ad delatorum ausa feralia desciscebat.* Sed paullo post Martyres ait appellari, *qui deviare a religione compulsi, adusque gloriosam mortem intemerata fide progressi sunt.* Nemo sane pagani spiritus homo sic loqueretur. Quid vero de Iuliano scribit libro XXII. et XXV. *Inter quae* (inquit) *erat illud inclemens, quod docere vetuit magistros Rhetoricos et Grammaticos Christianos, ni transissent ad numinum cultum.* Illud enim verum est, ob gentilem superstitionem Iulianum ab eo numquam laudari; quin immo libro praecedenti sic de eo: *Pergebat ulterius Imperator, placida ope numinis, ut arbitrabatur, erectior.* Caute quidem, quasi aliud ipse Auctor sentiret. Illa quae

de Antiſtitum provincialium vitae ſeveriori diſcipli-na traduntur ab eo lib. XXVII. nonne Chriſtianum pectus ſapiunt? *Quos tenuitas edendi potandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum, et ſuper-cilia humum ſpectantia perpetuo numini, verisque eius cultoribus ut puros commendant et verecundos.* Ioviani autem virtutes commemorans, inter cetera ait: *Chriſtianae legis idem ſtudioſus.* Si ergo in laude Ioviani ponit, *Chriſtianum* fuiſſe; de Chri-ſtiana eum lege bene exiſtimaſſe neceſſe eſt. Haec pro adſerenda *Marcellini* profeſſione et religione dicere volui; ne quis eum poſthac ut paganum et melioris voti exſortem condemnet. Sane cum Iu-daeis non ſentit, quos lib. XXII. 5. *faetentes, ac tu-multuantes* vocat. Multa ſunt tamen in eo *Helle-niſmi* veſtigia, qualia fuiſſe in Chriſtianis illorum temporum notiſſimum eſt. Quis enim Iovianum inter Principes Chriſtianos non refert: de quo no-bile Auctoris teſtimonium protulimus ante. At huius Imperii primordio, et hoſtiae pro eo caedun-tur, et exta inſpectantur, ut libro XXV. continetur. Gentilitas macula fuit tam elui pertinax, ut veſti-gia eius remanſerint diutiſſime: et dum in fidei ſummam conſentirent gentes, multa illis primi re-ligionis Antiſtites et Inſtitutores condonabant.

Videtur tardius, et quinquagenario maior ad ſcribendam Hiſtoriam deſcendiſſe, id eſt conſum-matior belli pacisque temporibus, et poſt obſerva-tas inſignes rerum, quibus interfuit, viciſſitudines. Mecum faciet, qui tempus quo ſe adoleſcentem dixit, circa octavum nempe Conſtantii Conſulatum, cum eo contulerit, quo Hiſtoriam ſcripſit, quod contigit Theodoſio imperante, ſed ante ruinam templi ambitioſi *Serapidis* Alexandrini, cuius ut ſtantis adhuc, meminit in Aegypti deſcriptione, et poſt *Gratiani* mortem. Huius enim ut fato functi ſic meminit lib. XXVII. *Imperatorem impleſſet cum*

veterum lectissimis comparandum, si per fata proximosque licuisset, qui virtutem eius etiamtum instabilem obnubilarunt actibus pravis. Quin etiam eius ut mortui virtutes ac vitia, data occasione, strictim commemorat, vivis parcere multorum exemplo solitus. Nam quod *Theodosio* Imperium regente scripserit, cuius parentem *Theodosium* eximie laudat, eiusque res gestas stylo altiore condit, et a quorumdam reprehensionibus defendit, praeter superiorem rationem vel inde existimo, quia *Theodosium iuniorem, ducem Moesiae, prima etiamtum lanugine iuvenem, Principem postea perspectissimum* appellat libro XXIX. 6. Sed et saeculi Theodosiani felicitatem ac modestiam videtur commendare libri XXVIII. principio, cum ait: *Praesentis temporis modestia fretus, carptim, ut quaeque memoria digna sunt, explanabo.* Ab VIII. autem Consulatu Constantii ad exortum Theodosii Principis anni sunt XXIV. ad Gratiani A. caedem XXVIII.

De tempore mortis ac genere nihil habeo quod dicam: tantum moneo, Ammianum in studiis doctrinarum ad extremum usque vitae spiritum operam posuisse, ex eoque colligo, quod, dum populi Rom. et maxime Nobilitatis otia, malasque artes reprehendit, *doctrinas* ait, *ut venena detestari*, producto in eam rem *Socratis* nobili dicto, qui e vita postridie discessurus, aliquid amplius scire optavit.

Sed et sollemne est *Ammiano*, bene vel male gestam Remp. doctrinae, aut ignorantiae adscribere. Itaque *peritiam Gratiani* in fine lib. XXX. laudat: ut alibi *Valentis* rudem et male informatum animum atque ut ille appellat *inconsummatum* notat. Ex hac mentis inclinatione et proposito, *Valentinianum* Imperat. ante *Gratiani* assumptionem, sic pro eo apud milites spondentem inducit XXVII. 6. *Quoniam humanitate, et studiis disciplinarum sol-*

tertium expolitus, librabit suffragiis puris merita recte secusve gestorum: faciet ut sciant se boni intelligi, etc. Eo pertinet, quod de *Orsito Praef. V.* sic scribit XIV. 6. *Forensium negotiorum oppido gnarus, sed splendore liberalium doctrinarum minus quam Nobilem decuerat, institutus.* Culpat etiam in libro XXX. 4. *Modestum* *) *Praefectum Praetorio, quod subagreste ingenium, nullis vetustatis lectionibus expolitum habuerit:* et Nobilitatem Romanam non semel carpit, quod a doctrinis aliena, et *in perpetuum clausis apud eos sepulcrorum ritu bibliothecis*, malas otii artes tantum agitaret. Quae omnia varie sparsa et collecta, mores animumque *Marcellini* velut ob oculos legentibus ponunt.

Synchronos habuit (praeter alios multos, quorum ingenii opera nobis sunt ignota) hos monumentorum exstantium gloria florentes: ex Latinis, *Ambrosium, Severum Sulpicium, Symmachum, Macrobium, Ausonium*, (quem Graeci, et Codex uterque *Auxonium* appellant) *Sext. Aurel. Victorem, Eutropium, Rufum Festum, Iulium Valerium, Vegetium:* ex Graecis, *Basilium, Gregorium utrumque, Nazianzenum, et Nyssenum, Epiphanium, Libanium, Musonium, Iamblichum, Eunapium, Themistium*, aliosque non paucos: quorum plerique dignitatibus et administrationibus sive civilibus, sive ecclesiasticis claruerunt.

Amicos praecipue coluit *Ursicinum Comitem*, et Magisterii dignitate toties praepollentem, ut dixi; *Hypatium* praeterea Urbis, ac Praetorii Praefectum, Consularem et Constantii Aug. quondam affinem, de quo ita lib. XXIX. *Inter quos omnes adolescentia et virtutum pulcritudine commendabilis noster Hypatius eminebat:* ubi de eo plura. Cum igitur uberrimo illo eruditorum saeculo, tot Principes

*) immo *Valentem Aug.* Vales.

cipes fuerit emenſus, toties res translatas viderit, iis interfuerit vir doctus, eruditus, probus, ſpectatus, et conſummatus: non potuit non fecundum ingenium ad Hiſtoriam ſcribendam attuliſſe.

Natura etiam probum, veri amatorem, aequi bonique ſtudioſum fuiſſe, ex eius apparet Hiſtoria, prorſusque alienum ab omni odio, invidia, ambitione, adulatione: adeoque res geſtas diligenter ac prudenter ſcribit, virtutes Imperatorum ac Ducum, rei militaris errores perite revincit, et vitia Principum libere et ingenue retegit: ut qui ſtilum admoverint felicius narrationi rerum, pauci hodie ſuperſint; nec indignus videatur, qui cum *Salluſtio*, *Livio*, *Cornelio*, quadrigam Hiſtoriae Romanae et Latinae conſtituat. Nam ceteri vitarum et epitomarum ſcriptores, inter ſecundarios et proletarios referendi ſunt potius.

Reliquerat autem rerum geſtarum libros XXXI. id eſt eius Hiſtoriae ſeriem fuerat complexus, quam omnium maxime intererat ſalvam permanere: ſed libri XIII. priores cum XXXI. deſiderantur, magno veteris memoriae damno, quod vix aliunde ſarciri poteſt. Nam multa memorabilia et hodie ſepulta fuiſſe complexum, argumento ſunt reliquiae nobiles accuratiſſime conſcriptae: quamquam in iis ſtylum diffudit, quo propius ad ſui aevi memoriam acceſſit. Scripſit enim ad XV. usque audita lectaque, et aetatem eius, aut cognitionem Reipubl. ſupergreſſa: exinde vero viſa cognitaque digerit. Videtur initium ducere a fine Hiſtoriae Cornel. Taciti, qui res Domitiani ſcripſerat. Nam in fine Operis a principatu *Nervae* ad usque *Valentis* interitum ſe Hiſtoriam perduxiſſe commemorat, quam claudit exitu notabili et clade inſigni, quae cladibus aliis poſtea ex eadem cauſa ſupervenientibus initium dedit: ubi etiam *D. Hieronymus* Chronici *Euſebio* ſubiecti filum abrumpit. Non puto enim *Ammia-*

num agitasse, Historiam ulterius producere, quia et consilii sui certus quaedam diu post gesta, data occasione repraesentat: ut in fine lib. XXVIII. nec ullum contrarii instituti vestigium reliquit; quin immo videtur data opera vitasse, ne viventium Principum res bene secusve gestas describeret; cum librum XXVI. sic ordiatur: *Dictis impensiore cura rerum ordinibus adusque memoriae confinia propioris, convenerat iam referre a notioribus pedem, ut et pericula declinentur veritati saepe contigua, et examinatores contexendi Operis deinde non perferamus intempestivos.*

Latina, quam Graeca et populari lingua scribere historias elegit, quia in palatio et comitatu Imperatorum versabatur adsidue: ubi Latinae linguae dignitas adhuc retinebatur, et leges, constitutiones, forma dignitatum, acta consistoriana, testamenta, aliaque permulta, etiam in Oriente verbis civilibus expediebantur. Primus *Theodosius* Iunior id infregit, facta potestate in testamentis Graeca lingua utendi. Exinde enim Graecarum etiam constitutionum licentia fluxit, cum ante eum paucas haberemus.

In tota autem Historia noster prudens est consiliorum indagator, eventuum sollers narrator, quos cum veteri historia non inconcinne confert. Res urbanas, civiles, domesticas, palatinasque pravitates atque artes attingit eximie, ne quis putet in bellis tantum externis scribendis quorumdam more operam consumere. Non solum etiam publica fata condit; sed multorum privatorum memorabiles eventus. Denique suorum temporum mores, eorumque caussas proponit aperte: atque (ut vere dicam) nemo verius et liberius Principum, Palatinorum, militum, urbanorum, forensium, nobilitatis, plebis vitia et perversa studia depinxit. Praeter iam narrata, sunt etiam haec in Ammiano fere

ſingularia. Nam librorum initiis praefari amat, idque praeſtat *Livio et Tacito* multo frequentius. Ad annalium legem non ſe adſtringit, nec ſcrupuloſe annos ſequitur: ſed leviter ratione temporum obſervata, carptim, ut quaeque memoria digna ſunt, explicat. Utitur frequenter veteris Hiſtoriae, ſive Graecae ſive Latinae collatione: qua in re parcior eſt eo *Cornel. Tacitus*, ſobrietatis hiſtoricae cultor maximus. Iactat ſaepe [a]) *Hiſtoriam non decere produci per minutias ignobiles, et ſqualidas perſonas*, [b]) *discurrere per negotiorum celſitudines adſuetam:* in quod tamen vitium aliquando nimia ingenii indulgentia delabitur; vel tum maxime, cum Graecam diligentiam, [c]) quam ille in *Timagene* laudans, Graecis omnibus tribuit, ſupra modum affectat. In exceſſibus, qui variam eius doctrinam arguunt, et Hiſtoriam praeparant ac illuſtrant, frequens eſt: quod forte tempora illa ferebant: cui et facilius eo nomine indulgendum, quia propoſiti non obliviſcitur. Sane praemiſſae rerum geſtarum narrationibus, locorum ac regionum deſcriptiones, non ſolum venia, ſed excuſatione omni dignae ſunt: quod verbis eius oſtendere malo, Galliarum deſcriptioni praemiſſis: [d]) *Galliarum tractus et ſitum oſtendere, puto nunc tempeſtivum, ne inter procinctus ardentes proeliorumque varios caſus ignota quibusdam expediens, imitari videar deſides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quae licuit parari ſecurius, inter fluctus reſarcire coactos et tempeſtates.* Conciones omnes apud eum ſunt Imperatoriae, et militares adloquutiones militariter ſcriptae; quamquam in iis optimi et clari ſenſus contineantur: mirumque eſt, eas tantum *Conſtantio, Iuliano,* et *Valentiniano* tribui; *Gratianum*

g 2

a) *Lib.* XXVIII. I. 15.
b) *Lib.* XXVI. I.
c) *Lib.* XV. 9.
d) *Lib.* XV. 9.

vero, qui ſtudiis litterarum et melioribus diſciplinis imbutus eſſet, (nam de *Valente* rudi et inconſummato non ita mirum) nec poſt Imperii participationem, ſed nec poſt nobilem illam *Argentuarienſem* pugnam induci concionantem. Niſi cogitemus ab adſumpto in *Caeſaris* nomen, aut *Auguſti* conſortium Principe, vivo patre adlocutiones pro more tunc non fieri ſolitas. Pugna vero Argentuarienſi commiſſa et perpetrata, noluit Auctor *Gratianum* in concionibus detinere, auxilium patruo ferre properantem. In deſcriptionibus locorum et regionum, ut diximus, non tantum lecta et audita, ſed etiam viſa et curioſe comperta refert, idque in *Aegypti, Thraciarum* et *Perſidis* topographia maxime praeſtat. De *Gallorum* autem antiquitate, quae a regionum incolis didicerat, [e]) profitetur in eorum monumentis inciſa legiſſe: tanta cura et diligentia rerum ſcriptioni vacavit. Studium ſuum veritatis indagandae et publicandae ſaepe commendat, a qua numquam ſponte digreditur, quam nec ſilentio corrumpit, nec mendacio; eoque ad aequalem ſui memoriam provocat *confiſus*, (verbis enim eius hinc inde adſumptis utar) *quod nec metu, nec adulandi foeditate conſtricta poſteritas, incorrupta poſterorum ſoleat eſſe ſpectatrix.* Arcana tamen Principum et interiora Aulae nullius uſus, non vult videri anxie perſequi: quae palam geſta, et quae ad exemplum pertinent, quamvis occulta, ſcribere mavult. Nam de ſecretis litteris Iuliani iam tum Auguſti ad Conſtantium ita: [f]) *His litteris iunctas ſecretiores alias, Conſtantio offerendas, clanculo miſit obiurgatorias et mordaces: quarum ſeriem nec ſcrutari licuit, nec ſi licuiſſet, proferri decebat in publicum.* Prudenter ſane; cum de Diis ac Principibus non omnia vulganda eſſe, bona ve-

e) *Lib.* xv. 9.

f) *Lib.* xx. 8.

tuſtas crediderit: quo pudore ſaepe contiueri ſe dicit *Herodotus,* ne res myſticas altique ſilentii, narratione profanet. Sed quod in tam varia Hiſtoria difficillimum eſt, quodque pauci tenuerunt, ſibi conſtans eſt *Ammianus,* nec ſummum medio, medicum nec diſcrepat imo. Eſt quidem multus in *Iuliani* Imper. rebus. Fatetur enim libro XVI. ſe *inſtrumenta omnia mediocris ingenii in his monſtrandis commoturum:* ſed et libro XV. de illo ſcripturus, ab hac praefatione non abſtinet: *Maius opus moveo, maiorque rerum mihi naſcitur ordo.* Falſos etiam de eo rumores coarguit, et ab improbo magicarum artium ac divinandi ſtudio, quod ei tamen proceres noſtrae religionis tribuunt, ipſum defendit. At neque propterea libertatis et ingenuitatis obliviſcitur: quin immo candido et aperto pectore pluribus locis timiditatem, oſtentationem, levitatem, vanitatem, diſſimulationem, acerbitatem, temeritatem, malignitatem reliquaque vitia, quorum caput erat *Apoſtaſia* et Chriſtianorum odium, inſectatur, atque, ut eius verbo utar, *vellit.* Quamvis igitur de Iuliano ſcripſerit initio libri XVI. *Quidquid de eo narrabitur quod non falſitas arguta concinnat, ſed fides integra rerum abſolvit, documentis evidentibus fulta, ad laudativam paene materiam pertinebit:* tamen non ignorabat, quid quantumque diſcreparet ab *encomio hiſtoria:* quae δὶς διὰ πασῶν inter ſe differre Lucianus ait: ſed hoc voluit, omnes vitae *Iuliani* partes, et tanquam actus *paene eſſe laudabiles.* Munit enim ſe ſtudioſe particula minuente, ne in encomium tantum (quod, niſi veritate cogente, Hiſtoriae non eſt admiſcendum) labi videretur. Idque cum toto Opere apparet; tum maxime ex ea, quam pro Iuliano non ſolum, ſed etiam pro defuncto quolibet Principe inſtituit, virtutum ac vitiorum anacephalaeoſi: in qua ea breviter aliquando perſtringit, quae in rerum

gestarum narratione tamquam minutiora omiserat. Dissimilis sane *Zosimo* illi maledicentissimo Scriptori et nigerrimo, cuius amarulentiam, et latratus in pios Principes, *Constantinum*, et *Theodosium*, ut Christianae et purioris sectae patronos, nemo umquam iure excusaverit.

Inter paucos igitur lectione iugi dignus est *Marcellinus*, quia (ut ab eius persona ad res descriptas transeam) temporum illorum, quibus res Christiana invalescebat, insignemque Reip. mutationem adferebat, cognitionem nobilissimam et dignissimam repraesentat. Certe in plerisque Historiae illius partibus insignem licet Dei providentiam admirari, qui post laxatas sceleratis habenas, post effrenem honesta omnia pervertendi licentiam, tandem de iis debitas exigit poenas. Sic *Paulus* ille, ab complicandorum negotiorum industria Catena dictus, tartareus delator; sic *Maximinus* utriusque Praefecturae obtentu in omni malignitatis et crudelitatis genere volutatus, et turbo feralis nuncupatus; sic *Doryphorianus*, *Palladius*, *Remigius*, aliique scelerum inventores, ac ministri administrique, ubi aliquamdiu impune in libero malitiae campo exsultarunt, ac bonorum capitibus et existimationibus illuserunt: tandem supervenit pede poena claudo, quae dignum cruciariis exitum rependit, tanto severiorem, quanto lentiorem. Suppeditabit argumenta non pauca viro pio *Ammianus*, quibus Ecclesiastica tempora constituat, maximeque Sedis Apostolicae auctoritatem ex eo adfirmet, quod *Constantius* Imperator, post damnatum et sede Episcopali deiectum *Athanasium*, cui tamquam Arianis addictior semper fuit infestus: curavit omnibus modis ac minis *Liberium* Romanum tunc Pontificem damnationi eius, et Arianae sententiae subscribere. Nam ut Marcellinus ait lib. xv. 7. *Auctoritate, qua potiores aeternae urbis Episcopi,*

firmari desiderio nitebatur ardenti: quod an a *Liberio* impetrarit Constantius, videbimus in Scholiis. Et quidem *Iuliani* praeclarae dotes proponuntur, bonis etiam Principibus aemulandae, quas utinam apostasiae detestando scelere non maculasset! quod ideo in eo magis mirum, quia *vinum* (inquit divinus Sapiens) *et mulieres faciunt apostatare homines a Deo;* sed tamen hic et castus, et sobrius in aliud vitium incurrit, *mali corvi* scilicet *malum ovum:* nam ab *Eusebio Nicomediensi,* Ariano improbo, et eximio dissimulatore fuerat olim institutus. Hoc igitur crimen horrendum, toto conatu vitandum et fugiendum Principibus: sobrietas, castitas, recti et aequi studium, provinciarum amor et caritas, belli pacisque studia, quaeque alia in vita eius laudabilia fuerunt, imitanda et sequenda sunt. Quis enim regno aptus et imperio, non malit *Iuliano,* quam *Valentiniano* saltem in eo similis esse, quod ille g) *agnoscens levitatem commotioris ingenii sui, Praefectis proximisque permittebat, ut fidenter impetus suos aliorsus tendentes, ad quae decebat monitu opportuno frenarent; monstrabatque subinde se dolere delictis, et gaudere correctione.* At vero longe aliter *Valentinianus,* cuius occasione sic noster: h) *Haec et similia licenter ideo altiore fastu quidam Principes agunt, quod amicis emendandi secus cogitata vel gesta copiam negant; inimicos loqui terrent amplitudine potestatis.* Quin etiam pure lectis Ammiani libris, discent Principes ac Reges, legem maiestatis acerbius iusto exercitam, tributis ac vectigalibus provincias plus aequo gravatas, multas invexisse Reip. calamitates: esseque inter gravissima saeculi opprobria petitionum licentiam, et flagitatorum rapacitatem, quorum avidas fauces nemo umquam Principum, quantumvis in

g) *Lib.* XXII. 10.

h) *Lib.* XXVII. 7.

largiendo facilis, expleverit. Legent non ſemel Principum illorum laudes, qui in Magiſtratuum ac Iudicum Miniſtrorumque delectu, non per immodicos ſaltus, non ſtudio et affectu ſingulari, ſed ſolius Reip. cauſſa, callide ac prudenter promovendorum, expenſis meritis et laboribus verſati ſunt. Inde enim quies Reipublicae certiſſima, et felicitas ſubditorum ſumma defluit. Utinamque vox illa Iuliani ad milites regentium aures hodie perſonaret! [i]) *Id ſub reverenda concilii veſtri facie ſtatuo, ut neque civilis quisquam iudex, nec militiae rector, alio quodam praeter merita ſuffragante, ad potiorem veniat gradum: non ſine detrimento pudoris eo, qui pro quolibet petere tentaverit, diſceſſuro.* Hac enim cautione inſuper habita, quantis Respubl. damnis et cladibus exinde laboret, probabit Lectori ſuo Ammianus. Hinc transfugia, diſceſſiones, provinciarum vexationes, urbium direptiones, nobilium everſiones proceſſerunt: hinc veri iuris germanaeque aequitatis contemptus, omniumque ordinum confuſio: quae mala omnia iudicum avidae manus, Palatinorum, Rationaliumque foedae rapacitates, et delatorum auſa feralia pepererunt. Nam, ut in plenum et ſemel dicam, nihil aliud recinit *Marcellini* Hiſtoria, quam Reipubl. caſum, et proſtratum eius ſtatum, non tam Principibus ipſis, nimium rerum ſaepe ignaris, quam miniſtris, proximis, Conſiliariis, Ducibus aut ambitioſis, aut ignavis, aut rapacibus eſſe adſcribendum: qui fere omnes morbi, et ſaeculi illius vitia, ad extremum caſum Remp. Rom. ſunt comitata. Nam aliquantis poſt Marcellinum annis *Salvianus Gallus* de vero iudicio et providentia Dei lib. II. easdem paene corruptelae cauſas agnoſcit: *Quid eſt* (inquit) *aliud dignitas omnium ſublimium, quam proſcriptio civitatum? nulla ſiquidem eſt maior pauperculorum*

i) *Lib.* XX. 5.

depopulatio, quam poteſtas. Rurſus libro v. ex illa colluvione *Bagaudarum* factiones ortas eſſe, his praedicat verbis: *De Bagaudis nunc mihi ſermo eſt, qui per malos iudices et cruentos ſpoliati, afflicti, necati, poſtquam ius Romanae libertatis amiſerant, etiam honorem Romani nominis perdiderunt. Et imputatur his infelicitas ſua; imputamus his nomen calamitatis ſuae; imputamus nomen, quod ipſi fecimus. Vocamus rebelles, vocamus perditos, quos eſſe compulimus criminoſos. Quibus enim aliis rebus Bagaudae facti ſunt, niſi iniquitatibus noſtris, niſi improbitatibus iudicum, niſi eorum proſcriptionibus et rapinis, qui exactionis publicae nomen in quaeſtus proprii emolumenta verterunt, et indictiones tributarias praedas ſuas fecerunt?* Bagaudae vel Bacaudae factio primum Ruſticorum fuit, orta ſub *Diocletiano*, et a *Maximiano* compreſſa: ſed non ita ſublata, quin cauſa motus durante, factio ad *Salviani* tempora perdurarit. Is pius Scriptor in eodem libro et aliis, Gallorum et Afrorum diſceſſionis ac defectionis ad *Gothos* et *Vandalos* cauſas easdem conſignat, quas *Marcellinus* noſter tribuit *Silvani*, *Antonini*, *Firmi*, aliorumque transfugiis, defectionibus, imperiique uſurpationibus: ad quae mala ipſi ex ſola deſperatione legitimi iuris obtinendi, et quia nullum in clementia Principis haberent perfugium, compulſi adactique ſunt. Has igitur corruptelae cauſas quaecumque Resp. nutriet aut ſuſtinere cogetur, vicinam illorum temporum calamitatem, et caſum exſpectet. Non deeſſet oratio, ſi utilitates omnes Ammianeae Hiſtoriae vellem comprehendere, quae corrumpendae et conſervandae Reip. cauſas, imperiique moderate exercendi regulas continet infinitas: ſed eas malo ex eius lectione cognoſci. Nam quod haec clariſſimam facem praeferat Hiſtoriae Iuris Civilis, et Conſtitutionum Imperialium volu-

mina quae reſtant, valde illuſtret, nemo iure dubitaverit. Sane in *Ammiano* memoria conſervata eſt multorum, moresque ac dignitates indicatae, ad quos Conſtitutiones et Reſcripta data ſunt: cuius ope vitioſae inſcriptiones et ſubſcriptiones, quae toties occurrunt in Codice, perſanare non eſt difficile. Qui vero Iurisprudentiae iam in ſenium tunc vergentis faciem rugoſam videre volet, is ſumpto in manus *Ammiano* conſequetur optime. Alius autem apud eum deprehendet, quibus *Francorum, Burgundionum*, *Saxonum*, *Scotorum*, aliorumque populorum origines nondum ſatis compertas declaret: quam viam perſequi noſtri non eſt inſtituti. Haec, ut Lectoris novelli guſtum excitarem, eumque leviter inſtruerem, dicta ſunto. Prorogabo enim ampliorem huius Hiſtoriae collationem in tempus ſuum: ſi hoc unum repraeſentavero, nobis bona fide dolendum eſſe, *Iulianum Imperat.* acerrimum Fidei noſtrae hoſtem, non ſine cauſa iactitaſſe libro XXII. *Nullas infeſtas hominibus beſtias, ut ſunt ſibi ferales plerique Chriſtianorum.* Nam et eamdem paene reprehenſionem a D. Gregorio Nazianzeno in Apologetico ſustinuerunt tum Chriſtiani. Quid? non idem in nos iaci merito poteſt? utinamque nihil acerbius. Sed haec alias: pergam nunc ad cetera.

Genus ſcribendi ſequitur pro conditione temporum laetum ac floridum. Nihil enim ad *Livii* aut *Taciti* venuſtatem, magnificentiam, nitorem *Ammianus:* eoque ab illorum lectione digreſſus, difficiles aditus apud hunc inveniet: quo tamen facilius utuntur, qui in lectione Codicis Theodoſ. et Auctorum eiusdem ſaeculi ſunt exercitati. Nam temporis illius eloquentiam probe refert; ut vere conſtitui poſſit, σύνεσιν πολιτικὴν ei ineſſe, deeſſe vero quamſaepe δύναμιν ἑρμηνευτικήν. Tam frequenter enim coacte et anxie incedit, ut ſi indicio ſuo non

ſe prodidiſſet *Graecum*, et *militem:* facile tamen quivis iudicaret, Latinae locutionis facultatem non eſſe ei nativam, aut forenſem eloquentiam minime fuiſſe ſectatum: adeo hyperbatis, ſyncheſibus, et aliis fluidae orationis naevis abundat. Sed militaris viri ſenſus quamvis incompti, tamen validi ſunt. Verba quidem fere Latina eſſe non negabit, qui linguam Latinam exiget non ad praeſentes anguſtias, ſed ad ubertatem veterem, et ad praeclara antiquorum monumenta, quibus caremus, quaeque ille viderat, ac ſtudioſe lectitaverat. Graeca pura vix interiicit niſi coactus, et cum admonitione ac praefatione. Helleniſmi ſaepius occurrunt ex temporis illius licentia. Compoſitio alias eſt conveniens Hiſtoriae, quae (inquit *Fabius*) currere debet ac ferri: alias autem in ſalebras, et aſperum ac perplexum ſermonem revolvitur, ac male ita componit, ut niſi vitium ſit in Scriptura, iure dicatur feciſſe ambiguum, quantum in ipſo fuit. Incidit etiam in illius exempli vitium, quod a Fabio profertur lib. VIII. cap. 2. cum quis dicit, *viſum a ſe librum hominem ſcribentem.* (haec eſt enim collocatio verborum Fabii.) Nam etiamſi librum ab homine ſcribi pateat; male tamen compoſuerat, inquit ille. Huic autem adfinia eſſe in *Marcellino* exempla, *Scholia noſtra* probabunt. Id et ex antedictis cauſis, et maxime propter ſegetem errorum ac mendarum, quae in eius Hiſtoria paſſim occurrunt, contingere ſolet. Verba enim inverſa, et traiecta, interruptae ſententiae, et confuſae narrationes inveniuntur ſaepiſſime, et Lectorem avertunt. Quae non tam Auctoris, quam temporis, ac deſcribentium vitia ſunt. Ea nos maxima ex parte aut ſanavimus, aut indicavimus.

Sunt qui *Marcellinum* exiſtiment, unum ex omnibus rerum Scriptoribus *Tacitum* ſibi ad intuendum et imitandum propoſuiſſe. Ego quod exem-

plar ſcribendae Hiſtoriae ſibi deſignaverit, neſcio; hoc tantum ſcio, nec verborum *Cornelii* dignitatem, nec ſententiarum lumina, nec iudicium in rerum delectu, nec ordinem narrandi, nec divinam brevitatem fuiſſe conſecutum: haec enim inimitabilia eſſe iudico. In eo tantum utrique conveniunt, quod res civiles, domeſticas, cognitiones celebres, ac pericula ſingulorum diligenter ac cum fide narrent. Cum utrumque igitur Scriptorem ſatis curioſe triverim, numquam tamen ſtudium eximium *Marcellini* in *Tacito* evolutando potui obſervare. Eſſe autem *Ammianum Tacito* uberiorem, (quod vir doctus ſcripſit) non ſtatim crediderim. Sic enim ſtatuo. Si ad Annalium libros comparationem revocemus, laxior et diffuſior *Tacito Ammianus* apparebit: quia nec ei neceſſitati ſe devinxit, ſed liberius ac ſolutius fertur. Sin vero Hiſtorias Hiſtoriis conferamus, tanto artior erit *Marcellinus Tacito*, quanto hic paucorum menſium res geſtas pluribus libris; ille annorum aliquot uno ſingulari complectitur. In univerſum inter *Tacitum* et *Ammianum*, ut cetera omittam, tantum intereſt, quantum inter *Atticos* et *Aſianos Rhetores*. Adeo noſter illo eſt tumidior ac inflatior, et cui multa detrahas: cum illi ut nihil addi, ſic nec ſine periculo deduci poſſit. Eſt enim aliqua ex parte *Marcellinus* reprehenſionibus illis obnoxius, dum *Conſtantii* Urbis ingreſſum ac pompam, ſigna militaria ſeu *dracones* deſcribit [k]): quibus ſui temporis Hiſtoricum notat *Lucianus*. Denique non dubitaverim ſuperflui vitio in eo *Marcellinum* arguere, quod cum populi Rom. vitia, et curam nimiam ſpadonum caſtigans, de Semiramide ſobrie dixiſſet: [l]) *Quae teneros mares caſtravit omnium prima, velut vim iniectans naturae;* intulit tamen; *Quae inter ipſa*

k) *Lib.* XVI.

l) *Lib.* XIV.

oriundi crepundia per primigenios feminis fontes, tacita quodammodo lege vias propagandae posteritatis ostendit. Nam quorſum erat his opus? quae proculdubio melius reticuiſſet Auctor, et verborum inanium turbam repreſſiſſet. At vero lib. XXXII. in deploranda *Thraciarum* vaſtatione illa Fortunae adlocutio, quam pro ingenuo, paullo ante divite et libero inſtituit, qui belluae ritu trahebatur a Gothis; nonne tota ſupervacanea eſt, et luxuriantis ingenii argumentum? Nam de *ingenuis* ac *nobilibus* tractis, paullo ante ſatis dixerat: nec poteſt Lector ſuſpicari calamitatem eius *ingenui* m) eximiam, cuius nomen, et generis, ac domus vocabula reticet. Magis ergo poëtam, et declamatorem levem, quam Hiſtoricum tunc agere videtur. In eiusmodi cum Fortuna expoſtulationibus, et in illo tropi genere nimium ſibi placet *Marcellinus:* id enim uſurpaſſe eum in iis quos terimus libris obſervavi; alibi certe tolerabilius, illo loco ſatis importune. Hoc uno atque altero argumento ſufficiat ostendiſſe, Graecam vanitatem etiam in noſtro *Ammiano* aliquando elucere. Quae loca Hiſtoriae conditori, cui inter ceteros ingenii libertas, et ſtili indulgentia denegata eſt, notanda, non imitanda exiſtimo; cum praeſertim bonis aliis multis leve hoc damnum in hoc Scriptore penſetur.

Rara eſt autem apud veteres Ammiani mentio, quia ſtatim poſt *Theodoſium* lapſa fuit Rom. Imperii maieſtas, et maluerunt poſteri redivivam eius memoriam excitantes, epitomarum ac delloratorum collectores ſectari, quam vivae Hiſtoriae conditores. Eoque *Paulus Diaconus*, cum ſupplementum *Eutropii* ex illo Scriptorum grege confeciſſet, *Ammianum* non attigit. Reperi tamen unum ſingulare *Marcellini* teſtimonium ex libro XIV. apud Priſcianum in libro X. cuius *in Scholiis* memini. At vero

m) *Ingenuum* heic pro quibuslibet ingenuis dixit Ammianus.

Iulius Solinus Grammaticus (nam ſic a Priſciano in VI. libro appellatur) miſcellam ſuam Hiſtoriam etiam ex hoc noſtro Auctore confecit: a quo ſumpſit quae de rebus Aegyptiis, de oſtiis Danubii, de margaritis commemorat variis capitibus. Et quamquam locos integros invertat, ac aemuletur potius, quam exſcribat: ſaepe tamen elucent propria *Ammiani* verba. Nam Solinum *Marcellino* iuniorem, licet reclamantibus aliis, qui meliora tempora ei adſignant, firmare auſim; cum ob eam cauſam, tum quod Collectaneum illud, ſive res, ſive ordinem reſpicias, nihil dignum temporibus illis quibus Solinus vixiſſe putatur, contineat; a quo meo iudicio *Marcellinus* nihil ſumere potuit, cum graviores Auctores ſequatur, non deſloratores huiusmodi. Sed et in fine codicis perantiqui invenitur deſcriptus *Theodoſii* invictiſſimi Principis temporibus: quae inſcriptio primum licet integrior cum libro publicata, ſic deinde in alios translata, ſaltem indicium praebet, quando liber fuerit editus.

Quatuor omnino ſunt (in plures enim non incurri) Ammiani Marcellini Editiones, quarum ſingulae dote propria non carent. Prima eſt *Mariangeli Accurſii* viri doctiſſimi, eoque maxime nomine de litteris optime meriti: qui quos habuit debiles ac fractos Marcellini libros, bona fide publicavit. Succeſſit fauſta felixque *Frobeniana* Editio, codicis Hirsfeldenſis beneficio, ſtudio *Sigismundi Gelenii* viri doctiſſimi, quatuor his libris auctior, XXVII. XXVIII. XXIX. et XXX. ac lacunarum multarum exſiccatione politior; in ſumma locis non paucis caſtigatior, melioris codicis ope. Quam aemulatus *Robertus Stephanus*, oculus alter typographiae, verſura facta libri quem credidit XXXI. a *Mariangeli* Editione, characterum elegantiam et voluminis facilitatem adiecit. Hos ſequutus *Sebaſt. Gryphius*, ſpectatiſſimus etiam bonorum librorum Editione,

melioris codicis ope multa ſanavit, fracta reſtituit, clauſulas integras, unde nemo ſuſpicaretur deerrantes reduxit, et trigeſimi libri finem primus iuvulgavit: ut ex omnibus *Marcellini* Editionibus (ſi operarum quaedam errata, et aliquot vitia male diſſimulata, quamvis ab aliis detecta et inſinuata, excipias) illa ceteris omnibus hodie uberior ſit, et diligentiae maioris. Unde tamen acceſſionem pararit, diligenti aliarum collatori non erit obſcurum. In his tribus poſterioribus iam in acta ſancitis exemplaribus, deſidero maxime curam et diligentiam veſtigia veteris ſcripturae, quantumvis perverſae, bona fide referendi: quod egregie *Mariangelus* in libri ſui Editione praeſtiterat. Hoc enim ſtudium occaſionem praebet poſteris coniectandi ſaepe veriora, quam quae receperint Editionum procuratores. Quo etiam genere laudandi *Beatus Rhenanus*, *P. Victorius*, aliique non pauci, qui et coniecturis ſagaciſſimis Auctores repararunt, et enixa ſua diligentia etiam ipſos ſcripturae apices, naevos, lituras, maculas repraeſentarunt: ut poſt tantorum virorum manus, veteres ſchedas taedioſe revolvere non ſit neceſſe; ſed ex illorum fide et cura cuique liceat metere fructum curationis, Auctori ipſi gratiſſimum. Itaque polliceri auſim, quod ſi mihi antiquum exemplar, quantumvis ab aliis tritum, oblatum fuiſſet, aut ſtudio et precibus conſequi illud potuiſſem, pleraque in hoc Scriptore ab aliis inobſervata deprehendiſſem: non quod fideliores aliis oculos habeam, ſed quia *in quo prato* (inquit Seneca) *nonniſi lacertam alter invenit, poteſt alter leporem capere.* Porro *Mariangeli*, *Stephani*, et *Gryphii* Editiones unus error habet, quod librum Ammiani trigeſimum primum eſſe profiteantur, qui eſt trigeſimus ſecundus: idque ſic colligent mecum Lectores candidi. Nam cum ultra librum illum verbum Hiſtoriae ſuae non addiderit Ammianus,

quam veluti ſigno impreſſo verbis apertiſſimis clauſit: neceſſe eſt ſtatuamus, quae ſe in praecedentibus profeſſus eſt poſtea ſcripturum, in ſequentibus comprehendiſſe; niſi memoria defectum *Marcellinum* quis audeat adfirmare: quod a me non fiet. Itaque cum libro XXVIII. reiecerit in ſubſequentes libros *Maximini* illius feralis Praefecti Praetorio, et aliorum damnationem, quae in exſtantibus non apparet, cum XXXI. deperiiſſe manifeſtum eſt. Sic enim Marcellinus ea de re: *Namque (ut poſtea tempeſtive dicetur) et idem Maximinus, ſub Gratiano intoleranter ſe efferens, damnatorio iugulatus eſt ferro, etc.* Cum igitur *Gratiani* res mortuo *Valentiniano* lib. XXXI. deſcriberet, illam *Maximini* et aliorum mortem, ac alias pleraſque res Occidentis in eum coniecerat. Nam mortuo *Valentiniano*, et translatis rebus, multa eveniſſe credendum eſt in Palatio, in Urbe, in Galliis, quae non omiſiſſet Marcellinus, diligentiſſimus in his expediendis et condendis. Praeterea Orientis res, et quae circa *Valentis* palatium evenerunt fratre vel vivo adhuc, vel mortuo, ſilentio male involviſſet, ſi nimio feſtinandi ſtudio motum Gothicum morti *Valentiniani* ſtatim copulaſſet: cum praeſertim *Theodori* quaeſtio in ea aula duraret adhuc, pluresque ea de cauſa caederentur; ac inter ceteros *Theodoſius* Comes illuſtris, futuri poſtea Principis pater, cuius nobilem mortem iuſſu *Valentis* [n]) apud Carthaginem acceleratam, ſine piaculo tacere non potuit Auctor. De ea Oroſius aliique, ſed maxime Paulus Aquilegienſis his verbis: *Occidebantur itaque Theodori, Theoduli, Theodoti, et quicumque has literas* ΘΕΟΔ *in capite nominis ſui habuiſſet; inter quos etiam Theodoſius vir fortis, et ex Hiſpania provincia genus ducens, pater Theodoſii qui poſt Imperio praefuit,*

n) *Gratiani* potius. Nam Valenti Carthago non parebat. Valeſ.

fuit, occifus eft, etc. Reputet interim Lector inter *Valentiniani* et *Valentis* exitus tres annos interceffiffe: quo tempore in variis orbis partibus multa contigerunt, praeter Gothicum motum, et *Argentuarienfem Gratiani victoriam*, *Ammiano* contra morem indicta incelebrataque. Ipfum fane primum libri ultimi caput et initium iungi trigefimi fini non poteft, nam fic incipit: *Interea Fortunae volucris rota, adverfa profperis femper alternans, Bellonam Furiis in focietatem adfcitis armabat.* Ecquae enim profpera intelligit? non ut puto *Valentiniani* mortem, quae potius inter adverfa deputari debuit, quia motibus Barbarorum caufam dare potuit. Magis verifimile eft in deperditi libri extremo retuliffe Ammianum, quod Reip. laetum et profperum effet. Id vero quid fuerit, et Occidentis, an Orientis rebus adfcribendum, quia divinare non poffum, in medio relinquo. Illarum igitur quatuor Editionum collatione (nam antiquiffimae aut primae numquam fui particeps) inftructi, ac verborum et rerum penfitatione non incuriofa, Auctorum denique variorum lectione adiuncta, quintam hanc recenfui et confeci; dedique operam ne vitiofior effet aliis progenies. Ad *quingentos* fane, et quod excurrit, *locos*, eam repurgare ftudui, confufos alios diftinxi, luxatos reduxi, obfcuros illuftravi, mancos indicavi; nec omnium tamen *in Scholiis* meminiffe potui. Lectio ipfa, dummodo ingenua, deprehendet novae curae folatia, et commodius quam antea nobilis haec volvetur ac tractabitur Hiftoria. Utinamque hac Editione provocati boni et eruditi viri, *Marcellini* libros amiffos, quos habent *ex Reginaldi Poli Cardinalis ampliffimi Bibliotheca*, (ut fama tenus accepi) aliquando edant, et figilla ingrata refignent. Nunc ad *Cornel. Tacitum*, quem iamdiu a nobis locis innumerabilibus emendatum, et commentariis auctum

ſtudioſe premimus, maiore conatu et paratu invulgandum deſcendo, idque breviſſime, niſi qua ſors propoſitum interpellarit, adcurabo; in eamque rem ſubſeciva noſtra ſtudia dedico.

STATUS REIP. ROM.

SUB

CONSTANTINO M. ET EIUS FILIIS.

Duo ſunt praeter iam tradita, quae ad Ammiani lectionem praeparant, et ad eius Hiſtoriam facilius adſequendam deducunt; Reip. ſcilicet forma ob oculos poſita, quae tunc fuit, ac praecedentis hiſtoriae nexus, ſive narrationis eius coniunctio, quam intercepit vetuſtas, et in qua deſinebant Ammiani libri priores. In Reipubl. conſtitutione ad *Conſtantini* tempora praecipue reſpiciendum eſt; qui faciem eius invertit, novosque Magiſtratus ſuppreſſis aliis adiecit, et novas dignitates primus adinvenit. Oneravit enim Renp. inutili officiorum ac dignitatum turba. Nos vero ſtrictim ac ſummatim (quod ſatis ſit Auctori noſtro) omnia perſequemur; quia amplior huius rei digerendae et explicandae ratio alium locum et alind tempus poſtulat. *Conſtantinus Magnus* Byzantio ampliato, et in ſui nominis urbem verſo, (cauſam Zoſimus fere ſolus exponit lib. II.) alteram Imperii ſedem aemulam Romae conſtituit, ut quemadmodum Roma Occidentis, ſic Conſtantinopolis Orientis Imperii locus eſſet. Primus enim antehac unum et ſingulare, Romanum Imperium diſcidit, ornamentis eius co-

dem pro parte translatis. Haec nova rerum facies et divisio traxit aliam in Rempubl. commutationem, et totam magistratuum, ac veteris administrationis sive civilis sive bellicae rationem pervertit. Nam duplex quodammodo Imperii caput duplices etiam magistratus exigebat; quos ille semel ab institutis veterum devius, ad suum arbitrium et pro captu temporum informavit; provincias aliter descripsit; disciplinam militarem longe secus constituit. Fatendum tamen est, multa eum recte in civilibus emendasse, ac bono consilio ex horrida antiquitate pleraqúe mutasse: denique Iurisprudentiam clariorem simplicioremque reddidisse. Nam quod praeter ceteros Christianae rei contulerit, quantumque pomoerium eius auxerit, et quo studio nascentes errores suffocare curaverit, monumenta Ecclesiastica loquuntur. Sed non persequar, in quas laudes aut reprehensiones inciderit: signabo tantum quid animadverterim post eius tempora, in illa bicipiti Republica circa potestates observatum.

Ex Ammiano, Zosimo, libris Legum, et aliis Auctoribus deprehendo, ita per haec tempora potestates in utroque Imperio tributas, ut aliae civiles essent et ordinariae; aliae militares; aliae palatinae; aliae municipales. Civiles et ordinarii magistratus, sive Iudices, erant Praefectus Praetorio, Praefectus Urbi, tam Romae, quam Constantinopoli, (hic enim circa Constantini tempora primus institutus est, ut Cassiodorus in Chronico ait) eorumque Vicarii. His adde alios Romae magistratus. Erant etiam ordinarii, Comes Orientis, cetericque provinciarum rectores, sive Consulares, sive Correctores essent. Comitis Orientis (inquit Zosimus lib. v.) ea potestas est, ut qui eam gerit, omnibus provincias Orientis administrantibus praesit, et quaecumque non aguntur ut par est, emendet. At Praefectus Praetorio, ait idem lib. II. magistratus

post Imperatorem secundus existimabatur. Constantinus Magnus cum magistratum, cum antea duo essent, in quatuor imperia discerpsit, ut unus esset Praefectus Praetorio Orientis, alter Illyrici, tertius Italiae, quartus Galliarum. Quam vero late singulorum iurisdictiones patuerint, idem Zosimus et alii tradunt: ex quibus unus semper in comitatu Augusti aut Caesaris videtur fuisse, pro ratione loci in quo Princeps versabatur. Idque ex Ammiano non uno loco deprehendi. Sane et ex eodem Auctore constat, duas huius distributionis Praefecturas Praetorianas uni aliquando commissas. Nam lib. XXVI. Mamertinus dicitur initio Imperii Valentiniani rexisse potestate Praefecti Italiam et Illyricum. Horum omnium ordinariorum ministri et officiales Apparitores dicuntur passim, qui et Scholam et Principem habent, quem Apparitionis Principem appellatum hic legimus.

Militarium magistratuum, qui et Castrenses appellantur Ammiano, alii peditum, alii equitum Magistri dicebantur; uterque Magister armorum ab Ammiano saepe nuncupatur. In Codice utroque etiam militum Magistri appellantur. Hi portionem potestatis veterum Praefectorum Praetorio habebant, nempe disciplinae militaris custodiam, et ius gladii in milites, quos etiam ordinabant, ut Zosimus ait. Equitum Magister dicitur a Marcellino lib. XXVIII. equitum copias tueri: idem ergo de Magistro peditum dici poterit. His autem exercitus potissimum committebantur; hi magnarum et arduarum expeditionum duces deligebantur: cuius rei exempla in hac Historia sunt non pauca. Habebant et hi Apparitores, ut civilis Magistratus, quorum in Iure non obscura mentio: habebant et Protectores aliquando, ut postea dicemus. Militum porro alii in exercitu erant; alii in limitibus et praesidiis excubabant; alii in comitatu Augusti;

aut Caesaris versabantur. Ex his alii Protectores Domestici, et corporis principalis custodes erant, unde nomen Protectorum fortiti sunt, ait Imp. L. 9. C. Th. de Domestic. et Protect. Alii legiones Comitatenses constituebant. Hi numeros; illi Scholam habebant, ac perinde Comitem, Tribunum ac Primicerium sive Primum. Nam ut Primicerius distinguitur a Tribuno lib. XVIII. huius Historiae, ubi hic fit ex illo: sic a Tribuno Domesticorum separatur Comes lib. XX. Ex Tribuno enim fiebat Comes: ut Bonifatius ille, scriptis Divi Augustini notissimus, cum antea Tribunus fuisset, postea Comitivam Domesticorum assumpsit potestatem, ut idem ait Epist. LXX. et magnis legionibus imperitavit. Et horum quidem Protectorum pars equites, pars pedites fuerunt: ut in Vita Ammiani adnotavi, in cuius Historia Domestici non alii sunt, quam Protectores Domestici. Erant enim et alii Protectores; non tamen Domestici, quia domum Principalem non sectabantur, sed bellicis expeditionibus inhaerebant: qui paribus privilegiis ac Domestici donantur ab Imperatoribus L. IX. C. Theod. de Dom. Protect. Credo enim ex illis sumptos fuisse, sic ut missi in longinquas expeditiones, Domestici esse desinerent, Protectores non item. Talis fuit Ammianus, cum Ursicinum in Oriente et in Gallis comitaretur: tales alii, qui Ducibus aliis adscripti erant. Sic enim et Antoninus quidam dicitur Protector Mesopotamiae Ducis lib. XVIII. Hi ergo Protectores absolute dicuntur; illi nunc Domestici tantum, nunc Domestici Protectores, nunc Domestici Praesentales L. VI. C. de Advoc. divers. iud. appellantur. Eoque fit, ut saepe in Iure separentur et distinguantur toto Tit. C. de Dom. et Prot. L. XXXIX. C. Th. de Decur. Iustin. Edicto VIII. etc.

Sequuntur Palatinae dignitates, in quarum numerum refert Ammianus Magiſtrum Officiorum, et Comitem Sacrarum Largitionum: quibus addendi Quaeſtor, Comes rei Privatae, ſive patrimonii Principis, Comes Sacri Palatii, Comes Conſiſtorii, Praepoſitus Cubiculi, quos omnes Palatinorum appellatione comprehendit Marcellinus lib. XXII. At vero lib. XIV. omnes omnino intelligit ea nuncupatione, qui in Palatio verſabantur extra milites. Ambroſius Epiſt. XXXIII. Apparitores, aliosque dignitatum Palatinarum miniſtros ea appellatione comprehendit. *Palatina* (inquit) *omnia officia, hoc eſt Memoriales, Agentes in rebus, Apparitores diverſorum Comitum, temperare a proceſſu iubentur.* Magiſter Officiorum, cui omnes Palatii ordines ſuberant, et ſub eius erant diſpoſitione, ut Zoſimus in multis locis ait, habuit nihilominus et Scholam propriam, in qua qui militabant, Agentes in rebus dicuntur paſſim: quorum alii Comites, id eſt Scholae Praefecti; alii Principes, id eſt primi inter Agentes, L. I. C. de offic. Mag. Offic. numquam, quod ſciam, Primicerii. Erant et alii inter eos gradus, de quibus non eſt nunc dicendi locus. Quamquam autem ipſe Magiſter Officiorum, quinimmo Comes Sacrarum Largitionum inter Agentes numerentur in I. C. Conſtitut. idemque de Comite rei Privatae cenſendum ſit; tamen officium, ſive miniſtri Magiſteriae poteſtatis dignitas hanc ſibi ſingularem appellationem vindicat. Ambroſ. II. Offic. c. XXIX. *Legebatur reſcripti forma; directio Magiſtri Officiorum ſtatuta; Agens in rebus imminebat.* Quaeſtor, qui Conſtantinianus etiam Magiſtratus fuit, preces et ſanctiones condebat, et ut ait Zoſimus libro V. dictabat quae Principi viderentur. Hic non habuit Scholam, ſed ſumpſit Adiutores de ſcriniis: ut vir ſtudiorum gloria nobiliſſimus Iacobus Cuiacius I. C. praeceptor et amicus

noſter, docuit in libros poſteriores Codicis. Comitibus Sacrarum Largitionum, ac rei Privatae qui imminent, et in eorum Scholis militant, Palatini ſpeciali vocabulo dicuntur, generis appellatione ſpeciei aptata: ut praeter Titulum proprium in Cod. utroque, probat Imperatoris Conſtitutio, L. *Nullum*. C. de offic. rect. provinc. in qua legendum *imminere*, non *minuere*: ut quidam male ſuſpicantur. Nihil enim eſt aliud imminere, quam Apparitoris officio fungi: quo alludens Horatius ait: *Iam Cytherea choros ducit Venus imminente Luna:* quaſi quae Apparitoris vice tunc fungeretur. Ex Palatinis, qui Comiti Largitionum apparebant, *Largitionales;* qui vero Comiti rei Privatae, *Privatiani* in Conſtitutionibus appellantur. Ammianus illos ſemel *Apparitores* appellavit: meminit etiam frequenter *Rationalium*, qui in ſingulis erant provinciis, et ſuberant *Comiti rei Privatae* L. III. C. de bon. vacan. Itaque a Rationali ad Comitem rei Privatae appellari ſolet, L. XXVI. C. Theod. de appellat. Occurrit frequens Notariorum mentio apud Ammianum, quorum erat honoratiſſima militia, et privilegiis non parvis decorata: qui notis acta Conſiſtoriana excipiebant, et eiusmodi cognitionibus intererant. Nam lib. XIV. in cognitione narranda ſubdit: *Aſſiſtebant hinc inde Notarii, quid quaeſitum eſſet, quidve reſponſum, curſim ad Caeſarem perferentes.* Et lib. XXII. de Pentadio Notario: *Cui id obiectum eſt, quod a Conſtantio miſſus, notis excepit, quae propinquante pernicie ſuper multis interrogatus reſponderat Gallus.* Eo fit, ut Exceptores dicantur, cum in Iure, tum apud alios Auctores. Hi erant ſub diſpoſitione Magiſtri Officiorum, argumento inſcriptionis L. II. C. lib. XII. de Primicerio, et Secundar. et Notar. quorum Schola Tribunum et Primicerium habuit. Tribuni ſunt, qui a Marcellino noſtro, a D. Ambroſio,

et aliis dicuntur Tribuni et Notarii, quasi diceres Notariorum Tribuni: qua ratione Comes et Magister accipiendus pro eo, qui inter Comites Magister est, argumento inscriptionis L. iv. C. de Offic. Praefect. Praetor. Orient. Primicerius Notariorum, cuius forma est apud Cassiodorum, dicitur primus Notariorum in hac Historia. Erant praeter hos et alii dignitatum tituli primum a Constantino inventi, quo inter plures honores partiretur, ut Eusebius Caesariensis initio lib. iv. de vita eius scriptum reliquit. Quomodo enim Iulius Caesar post civiles victorias Civitatem, et Curiam Rom. pluribus victoriae participibus communicavit, et honores eos vulgavit: sic etiam Constantinus, post Maxentium et Licinium devictos, praemia victoriae haec dignitatum commenta fecit. Harum aliae vacantes et honorariae erant, aliae in actu positae. Tunc igitur primum ista honorum vocabula invecta sunt, Comitis et Comitivae, Magistri et Magisterii, Patriciatus et Patriciorum, Nobilissimatus et Nobilissimorum; nomina quidem ante nota, sed eo sensu inaudita. Comites enim nihil aliud sunt, quam Praefecti, sive Praepositi: plusque est Magistrum esse, quam Comitem. Ammianus lib. xxvi. de Equitio: *Nondum Magister, sed Comes.* et paullo post: *Eodem Equitio aucto Magisterii dignitate.* Omnis igitur Magister erat Comes; non contra. Itaque legimus, ut dixi, has appellationes, Comes et Magister, id est, inter Comites Magister. Comitum porro non unum genus est: nam gradibus distinguebantur, sic ut alii primi, alii secundi, tertiique ordinis essent, quorum aperte in Constitutionibus mentio. De Patriciatus honore ita Zosimus lib. ii. *Eum honoris titulum Constantinus excogitaverat, lataque lege sanxerat, ut qui eum consecuti essent, supra ipsos Praefectos Praetorii sessitarent.* Meminerunt et alii non pauci. Nobilissimatus

dignitas videtur propria peculiarisque fuiſſe iis tantum, qui agnatione aut propinquitate Imperatorem ipſum contingebant: quod antiqui nummi, in quibus dignitatis huius clara expreſſio, ipſeque Zoſimus eodem volumine probant.

Municipalium porro dignitatum et ordinum haec diſtinctio videtur illis temporibus obtinuiſſe, ut alii Curiales, alii Sacerdotales, alii Principales, alii Defenſores eſſent. Curiales etiam Decuriones appellantur, qui manifeſte a Primoribus et Defenſoribus ſeparantur, L. III. Cod. Theod. de Pagan. ac in varia munia dividuntur, quae gradatim ſubibant. Invenio enim ex his quosdam vel Praepoſitos horreorum fuiſſe, vel Praepoſitos pacis, aut Susceptores diverſarum ſpecierum, L. XXXXIX. Cod. Theod. de Decur. ſive Exactor. annonarum, L. III. C. de Magiſt. Munic. denique aliis muneribus, quorum obſcura ſunt nomina, praefectos. Ex his cum quidam eſſent inferiores, quidam maiores, ordine decurſis inferioribus, fiebant vel Sacerdotales, vel Principales, L. VI. C. Theod. de Decur. Hinc toties videmus Decuriones, et Principales ſeparari, L. V. L. XXXIX. Cod. Theod. de Decur. Principales etiam appellantur Primarii in iisdem Conſtitutionibus. Et eos eſſe puto, quos reverendi ordinis Duces Ammianus nuncupat lib. XIV. Ex his erant, qui Patronorum dignitatem adipiſcerentur, L. LXI. C. Theod. de Decur. Interque Principales crediderim fuiſſe, quos Aediles nominabant, cum videam coniungi Sacerdotalibus in libro XXVIII. his verbis: *Occiſis Decurionibus multis, inter quos Ruſticianus Sacerdotalis, et Nicaſius enitebat Aedilis.* Aediles enim in municipiis dici iam notum eſt. Hi ergo non unius loci, ſed omnium municipiorum et Civitatum principalem gradum ſustinebant. Nam in quibusdam municipiis tantum Aediles fuiſſe, quod eruditi contendunt, firmare non auſim. Ac-

diles dicebantur, quod aedificiorum publicorum et privatarum aedium curam haberent, ut Sacerdotales, qui facrorum. De Aedilibus Curialibus intelligenda L. II. C. Si fervus, aut libert. ad Decur. afpir. lib. x. Puto etiam Duumviros, five Magiftratus inter Principales numeratos fuiffe, quia in decurfu munerum patriae vetat Imperator a Duumviratu, vel Sacerdotio incipere, L. LXXVII. C. Theod. de Decur. Hi a numero fic dicuntur, Iudicesque funt, et Decurionum ex ordine fumebantur, L. III. C. Quando provoc. Defenfores autem, Syndici ac velut publici delatores erant, quia comperta referunt: quemadmodum Duumviri relata iudicant, aut plectunt, L. XII. C. Theod. de pag. facrif. et templ. Illi tamen etiam de quibusdam iudicabant, L. I. C. de Defenf. Quemadmodum et Duumviri Syndicorum munera fubibant. Itaque et negotium procuratoribus iniungunt, puta tutoribus, procuratoribus, curatoribus, L. V. Si quid. ff. Quod vi, aut clam. Unde vero fumerentur Defenfores, et quae effet officii eorum ac iurisdictionis forma, Iure Civili manifeftatur, d. Tit. C. de Defenf. civit. Novell. XV. Haec breviter de poteftatibus Ammianeorum temporum a nobis dicta funto: ex quibus Reip. illius forma colligi, aut faltem adumbrari poterit. Nam totam cuiusque dignitatis rationem perfequi, noftri non eft inftituti: quod ex Notitia Romani Imperii, quamvis Theodofiana tempora magis refpiciat, itemque ex fexto et feptimo libro Variarum Caffiodori, et Cod. I. et XII. Iuftiniani, aliisque Auctoribus repetendum cenfeo. Nam praeparare, non explere Lectorem, nobis initio conftitutum fuit.

FR. LINDENBROGI I. C.

PRAEFATIO AD LECTOREM.

Historiarum *cognitio, cum per ſe res delectabilis ſit: tum vero cuicumque in celebritate et luce publica verſanti maxime utilis neceſſariaque. Sed ne caeco quodam iudicio atque profani vulgi errore decepti, falſa pro veris amplectamur, et inſuper habitis melioribus in deterioribus occupemur, delectu maxime opus eſſe nemo ſanus negabit: eosque Scriptores praeferendos, qui non tam oratione vinnula ac venuſtula aures legentis oblectent, ceterum a rebus ſteriles ſint atque inanes, quam qui ſapientiae praeceptis rerumque graviſſimarum exemplis informare animum poſſint.*

Eo in numero iure meritoque collocandum cenſeo Ammianum Marcellinum, Auctorem ſerium et ingenii elegantis: quem non magis in manibus hominum verſari miror, immo indignor. Cuius ſi integra hiſtoria exſtaret, quam a Nervae principatu ad Valentiniani et Valentis Impp. obitum perduxit, eſſet profecto qui aliorum iacturam aequiore animo ferremus. De rebus ſane maiorum noſtrorum a Taciti aevo natum Scriptorem habemus neminem, qui memoriae aut plura, aut exactiora tradiderit. Quippe non audita narrat, ſed viſa; nec ab aliis ſaltem acta, ſed quibus ipſemet ſaepe interfuit, laborum particeps periculorumque: qui et ſtipendia adverſus Germanos meruit, et pleras-

que Germaniarum partes lustravit: quo nomine ut Germanus merito illum amo. Praeter omnifarium doctrinarum genus quo deliciatur, sententiis creber est et aptus; consiliorum diligens observator: nec publica tantum et cuivis in oculos incurrentia, sed arcana quoque et quae intra aulam, ut dicitur, notat, iudicio minime vanus. Nisi quod in multiplicibus illis regionum descriptionibus, rerumque naturalium disquisitionibus paene intempestivis in leges historicas nonnihil videtur peccare: quorum alterum philosophi proprium; alterum periegetici est, et orbis situm narrantis.

De stilo eius, quem nescio qui scholastici vituperant, sic sentio. Durus ille quidem et asper, si cum Augusti aevo conferatur: at vero ornatus et suas habens veneres, si posteriora tempora et saeculum Auctoris, originemque eius et sectam spectes. Qui cum Graecus natione esset, et castra sequeretur, castrensi, immo aulica quoque dictione usus est. Nam et ipsi Imperatores, et qui in Comitatu eorum elegantiores videri volebant, ita tum loquebantur. Tamen ut in senticeto rosae nonnumquam et lilia succrescunt; ita in eius stili aspritie velut flosculi quidam elegantiarum urbanarum apparent, qui cum Livianis de iure Latinitatis oppido certare possint: unde neque Priscianus Grammaticus veritus est auctoritate eius uti. Itaque si minus interdum placet et obscurus esse videtur: obscuritates non adsignemus culpae scribentis, sed inscitiae non assequentis, ut apud A. Gellium Sex. Caecilius inquit. Robur addunt inscitiae corruptelae, quibus adeo turpiter interpolatus hactenus fuit, ut ipsus sese, si postliminio mortis in vitam animaretur, credo saepissime non intelligeret. Idcirco inpense operam dedi, uti quae mendosa sunt, quantum eius fieri potuit, tollerem, obscura illustrarem.

Et mendorum quidem foediſſimorum naevos innumeros demſi, ope membranarum adiutus, quarum fragmenta vetuſta penes me haud ita olim in Galliis fuere. Quibus acceſſit codex Florentinus, qui in Bibliotheca S. Marci adſervatur: non ille quidem valde vetuſtus; ex vetuſto tamen, eoque haud malo ut apparet exemplari deſcriptus. Illum calente tum ſidere caeleſtis Leonis, ut aeſtus ardorem miti ſeceſſu vitarem, totum in Marciana aede accurate contuli: ſine quo ſi fuiſſet, manum numquam operi admovere auſus eſſem. Atque etiamnunc aliquammulta vitia haerent, quae altius radices egiſſe videntur, quam ut facile exſtirpari poſſint.

In Obſervationibus id potiſſimum adniſus ſum, non ut ſingularem emendationum rationem per minutias redderem: longum id fuiſſet, et cui bono? ſed quae haud ita facile ab omnibus intelligi poſſe putabam, vel ab aliis Hiſtoricis lucem deſiderabant, ea ut explicarem: breviter omnia et veluti per indicem tantum oſtendens, quid cuique inſervire maxime poſſit. Quod ſi commode ſub manus ceſſit, ſat eſt: certe haec operae impenſae ſumma eſt. Feliciter.

C. G. HEYNII
PROLUSIO
CENSURAM ET INGENIUM HISTORIARUM
AMMIANI MARCELLINI
CONTINENS.

(Ad indicenda ſacra anniverſaria inaugurationis Georgiae Aug. Kal. Sept. 1802.)

Ammianus Marcellinus, ſi non arte, fide tamen et auctoritate graviſſimus ſcriptor eorum temporum, quae cognitu utiliſſima videri poſſunt ſcire cupientibus, quae, poſt ſacra chriſtiana ab ipſis principibus publice ſuscepta, rerum mutatio, et melioris doctrinae vis ad hominum vitam, mores et imperii adminiſtrationem fuerit. Quis enim non expectet, in vita cum privata tum publica, poſt abolitas ſuperſtitiones et receptas doctrinas, ad vitam ſancte pieque agendam rerum ſummam revocantes, et magnam et in melius mutationem eſſe factam? Enimvero hiſtoriarum monimentis ingenuo ſtudio excuſſis mala et vitia priſtina malis et vitiis novis aucta non meliorem, ſed deteriorem vitae publicae privataeque conditionem intuliſſe, ipſis rerum eventis docti non ſine dolore et indignatione diſcimus. Iniquum tamen eſſet, omnia ea ad novas re-

ligiones earumque miniſtros referre, qui a praeceptis ſaluberrimis mortalium ſtudia ad doctrinarum ſpinas ac ſentes opinionumque ludibria avocare malebant; dominationis enim male conſtitutae erant mala, principum ignaviae et imperitiae, faſtusque peſſimo exemplo ex oriente illati, eunuchis et ſpadonibus in aulas receptis, aſſentatorum artibus principem tanquam reti circumdatum undique urgentibus, et ab omnium bonorum et prudentum virorum alloquio prohibentibus; munerum civilium et militarium partibus male confuſis, ex aulicorum iudicio et optione, prout avaritia et dominandi cupiditas ſuadebat, mandatis, et ex eorum voluntate adminiſtratis. Inter haec omni luxus et libidinis genere ab aulicis et potentibus in vulgus manante, ſenſus et mores hominum ad bona, vera et recta ſtudia occalluerant; ingeniis partim ad levia et frivola abiectis, partim per calamitates publicas efferatis, et ad liberalium litterarum ſtudia obtuſis. Ita evenit, ut ii quoque, qui diviniore ingenio et generoſiore indole inſtructi bonis litteris operam dediſſent, ex ſaeculi faecibus multa contraherent, quibus ingenia alioqui praeclara foedarentur; nihil enim eſt, quod difficilius animis evellitur, quam errores ex puerili inſtitutione et publico communique ſaeculi exemplo ſuſcepti; alioqui enim, res niſi ipſa probaret, quomodo putabimus fieri potuiſſe, ut ii quoque, qui optimis litteris imbuti erant, auguriis, ominibus portentisque fidem haberent, aut magicarum artium efficaciam aliquam eſſe ſibi perſuaderent? Huic perniciofae perſuaſioni, tantum abeſt ut funditus tollendae profuerit, ut potius ei firmandae et per ratiuncularum commenta fundandae inſervierit philoſophia ſubtilior et ſanctior Chriſtianorum doctrina.

Utinam ſervati eſſent integri *Ammiani Marcellini* libri XXXI. rerum geſtarum inde a principatu

Nervae a) usque ad excessum Valentis, per decursum annorum 282. ab A. C. 96. usque ad a. 378. Quae eorum restat pars a libro XIV. ad extr. XXXI. complectitur Constantii acta inde ab anno imperii XVII. Galli, Iuliani, Ioviani, Valentiniani, Valentis; qui sunt anni fere XXV. ab A. C. 353. ad a. 378. qua Valens Gothos bello adortus in fuga periit; unde apparet, fortuna aliqua propitia partem operis potiorem esse servatam; nam in libris XIII. prioribus, qui interiere, non nisi strictim expositae esse potuere res superiorum temporum ex aliorum memoratione; in iis autem, quae servata sunt, historici Ammianus vere et proprie nomen ac personam sustinet partesque explet, narratis iis, quae ipse vidit aut ab iis, qui interfuerant, comperit. Militavit b) in cohorte Ursicini, Magistri militum, summi eorum temporum viri, cum eodem ad opprimendum Silvanum in Gallias profectus (Lib. XV. 5.) et in Mesopotamiam adversus Persas (Lib. XVIII. 6.) mox Iuliani quoque in Persas expeditioni interfuit. (Lib. XXIV. pr.) Ad acta publica provocat libro XVI. extr. Narrat autem eo cum candore, ut facile agnoscas virum probum et prudentem, rerum usu versatum nec literarum expertem c); nec narrat nisi

a) Quid eum adduxerit, ut ab hoc tempore initium scribendi duceret, non constat; potest videri Suetonii vitas continuare voluisse: cuius tamen in his, quae supersunt, nulla fit memoratio, ut nec Taciti; neque ullum aut lecti aut imitatione expressi vestigium occurrit; memorat Sallustium; Ciceronem et Maronem laudat saepius.

b) Eum inter Protectores domesticos adscriptum fuisse aiunt. De his ac reliquis, quae de Ammiani vita disputantur, vide in Chifletii libello de vita Ammiani Marcellini.

c) Memoratu digna sunt, quae ipse de se professus est in fine Libri XXXI. qui et operis finis est: *Haec ut miles quondam et Graecus, a principatu Caesaris Nervae exorsus, ad usque Valentis interitum pro virium explicavi mensura; opus, veritatem professum, nunquam, ut arbitror, sciens silentio ausus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua potiores, aetate doctrinaque florentes; quos id, si libuerit, aggressuros,*

niſi ea, quorum notitiam iuſtam habuerat, non autem omnia eorum temporum acta; ut, ſi vere rem aeſtimare velis, in multis commentarios potius quam hiſtoriam ſcripſiſſe dicendus ſit; ita de ſe nonnulla interponit, inprimis in rebus Perſicis, et Amida oppugnata et capta, quae in magno hiſtoriae corpore locum vix haberent. Si quid eſt, quod magnopere deſiderandum eſſe putamus, eſt, quod non meliore ſaeculo vixit et ſcripſit Ammianus, quo liberalior inſtitutio, exemplorum, quae ſequeretur, prudentior dilectus, oratio purior et ſtili maior ſimplicitas, cum dignitatis hiſtoriae ſubtiliore iudicio ſuppetebat. At iſta aetate bona latinitas a nativa ſimplicitate et elegantia deſciverat in orationem turgidam et faſtu inflatam, mixta poeticorum troporum audacia, lyricaque inſolentia cum pedeſtri ſermone; nec rerum narrandarum ſeverius iudicium et dilectus ſuppetebat, aut in iis, quae vulgaris ſuperſtitio iactabat, ſubtilior indagatio. Bonorum ſcriptorum exemplo paſſim digreſſionibus utitur, ſed ambitioſe quaeſitis, partim alienis, ex interpretatione eorum, quae in naturae eventis inſolitis occurrunt, parum opportune, plerumque infeliciter, arceſſitis. Sanum tamen iudicium et felix ingenii ſagacitas, quoties nec docta rerum ſcientia deſtituitur, nec falſa ſaeculi perſuaſione corrumpitur. Itaque in rerum geſtarum conſiliis, modis, cauſſis nec acumen nec prudentiam deſideres; in moribus (nos characteres appellamus) deſignandis eximius paſſim artifex; ut Conſtantii (Lib. XXI. 16.) Iuliani (XXII. 14. et XXV. 4.) nonnulla interdum urbane et ſalſe perſtringens; ut Conſtantium *imperatoriae auctoritatis cothurnum ubique cuſtodientem*, et oris maieſtatem ſtatu corporis immobili affectantem; cum itaque ille curru Romam inveheretur —

ros, procudere linguas ad maiores moneo ſtilos. Scilicet elegantiam et dignitatem orationis quaerebant tum in ſtili tumore. Iam ſenem ſe haec ſcripſiſſe aperte declarat, et docet idem memoratio ſeriorum eventuum paſſim iniecta. Intra Iuliani Imp. res et tempora continere ſe ab initio voluiſſe ſignificat Libro XXVI. pr ne notiora apponeret; partim quoque, ne periculoſum eſſet vera ſcribere, partim, ſi propoſitum teneret et potiora tantum apponeret, ne videretur multa praeteriiſſe.

talem se tamque immobilem, qualis in provinciis suis visebatur, ostendens; nam et corpus humile curvabat, portas ingrediens celsas, et velut collo munito rectam aciem luminum tendens, nec dextra vultum nec laeva flectebat, tanquam figmentum hominis; non, cum rota concuteret, nutans, nec spuens, aut os aut nasum tergens vel fricans, manumque agitans visus est nunquam (Lib. XVI. 10.) aut ut magistrum armorum Lupicinum exhibet, *supercilia erigentem ut cornua, et de tragico, quod aiunt, cothurno strepentem* (Lib. XX. 1.) cui similes homines videre meminimus. Nec illepidum est, quod de Constantio dicit: *doctrinarum diligens affectator: sed cum a rhetorica per ingenium desereretur obtusum, ad versificandum transgressus, nihil operae pretium fecit;* cuius dicti transferendi opportunitas haud infrequens se etiamnum offert. Dignus omnino scriptor, cui meliore apparatu instructa recensio dudum obtigisset; sed obstitit superiorum aetatum studium ex critica magis et verbis gloriam quaerens, quam ex rebus illustrandis; etsi operam luculentam in hoc scriptore iam positam esse haud abnuerim. Multa ille habet non aliunde nota, alia praeclara et cognitu utilia, aut cum aliis utiliter comparanda, inprimis, quae ad aetatum dominationis luxu corruptarum morem et usum cognoscendum sunt opportuna. Ea, quae ad historiam temporum spectant, exposuere cum alii enarratores historiarum, tum Tillemont, Lebeau et Gibbon, cuius narratio gravitatis, qua celebratur, multum ex Ammiano mutuata est, minus conspicua in sequentibus. Alia ad Codicem Theodosianum sunt illustrata a doctis commentatoribus. Nos pro consilii nostri ratione enotabimus pauca, quae temporum hominumque ingenia et mores declarare possint; adiiciemus alia, quae singulari aliqua de caussa notabilia esse visa sunt.

Omnino si quis corruptelas omnis generis, quae aulas et palatia potentum obsident, cognoscere voluerit, si artes adulantium, tortuosos in gratiam principis irre-

pentium meatus et cuniculos, imminentium in mutua exitia aulicorum ſtudia, blanditiarum tetra commenta, quibus princeps a palatina cohorte circumveniri ſolet, ſi quis, adſpectu vani faſtus, tetrarum curarum, et anxietatis invidentium metuentiumque, contemtum et miſerationem cum indignatione animo vult concipere ex cogitatione infinitarum calamitatum, quae ex his paucorum pravis ſtudiis in omnem publicam rem promanant, ita ut tributis et vectigalibus exhauſta regna et provinciae opibus virisque ſpoliatae in ſolitudines vertantur: ſi quis, inquam, haec voluerit tanquam in tabula propoſita cognoſcere, is adeat Ammiani libros, quibus Conſtantii principis res expoſitae ſunt. Nutu ſuo omnem ſe terrarum orbem quaſſare putans, ſerviliter obnoxius erat aſſentatorum voluntatibus; in ſummo rerum faſtigio conſtitutus muliebri tamen vanitate leviſſimis decoribus ſuperbiens, plaudentium, immodicarum quamvis, laudum avidiſſimus, alienarum muliebriter impatiens, in d) ſuſpiciones et formidines miſere pronus; ita malignis ſuſurris patulas aures praebens, bonis obſtruebat viris, quos a principis occurſu arcere, alienatam ab iis mentem odio et ira inflammare, offenſas ementiri, inter aulicorum artes habetur. Ita quoque Iulianum Caeſarem in ſuſpiciones et periculum vitae adduxerant, ut ſaluti ſuae conſulere ſe aliter non poſſe videret, quam ut periculo ipſe obviam iret, et ex confeſſo ſe inimicum monſtraret. Hisce obtrectationibus criminantium et accuſationibus cupide admiſſis, tandem ad incredibilem ſaevitiam prolapſus, delatorum malitiae et aviditati optimi cuiusque ſalutem vitamque praedae paratae loco, in quam involarent, permiſit. In Galli Caeſaris palatio, ſtimulante uxore, ad muliebres ſimultates et odia proclivi, aulicorum artes occultius graſſabantur, clandeſtinos rumores deferendo, comminiſcendo falſa aut in deterius verſa et interpretata, etiam ea, quae clam

d) Lib. XIX. 12. *ut erat anguſti pectori, obſurdeſcens in aliis — in hoc titulo* (rerum genere) *ima, quod aiunt, auricula mollior, et ſuſpicax et minutus, acri felle concaluit.*

in penetrali ſecreto a patre familias uxori in aures eſſent ſuſurrata. At Valentiniani Auguſti animus veneficiorum et artium magicarum terroribus percuſſus ad aliud ſuſpicionum genus converſus per delatorum fraudes ſuppliciis tormentorumque cruciatibus ſaeviebat promiſcue. In Conſtantii palatio ſpadonum et eunuchorum magna erat potentia: quibus ſemel in aulam inductis, quicquid rectum iuſtumque habetur, excluſum expulſumque eſſe, recte dixeris; cum muliebri enim impotentia dominandi cupiditas et avaritia horum hominum animis inſidebat; iidem inter miniſteria vitae ſecretioris per arcanos ſuſurros principis auribus nutrimenta omnis ſuſpicionis inſtillare poterant. Plura horum hominum, et in his Euſebii, cubiculo praepoſiti, ſcelera commemorat, et in hoc portentorum genus invehitur Ammianus multis locis (ut XIV. 11. XVIII. 5.) unde prodigii inſtar viſus erat honeſta ſequens Eutherius cubiculi praepoſitus (de quo multis agit XVI. 7.) et monſtri inſtar apparuit ipſe Iulianus, qui, ſi qua alia re, faſtu principali e palatio eiecto, magna illa in ſe hominum odia concitavit: turbam enim inutilem in miniſterio imperatoris repererat incredibilem adito imperio, coquos quidem, memorante Libanio, mille, totidem tonſores, pincernas autem plures, miniſtrorum omnis generis examina, quae Ammianus (XXII. 4.) *vitiorum omnium ſeminarium* appellat; *paſti enim ex his quidam*, Chriſtiani ſcilicet, quos Libanius diſertius declarat, *templorum ſpoliis, et lucra ex omni odorantes occaſione, ab egeſtate infima ad ſaltum ſublati divitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec abſumendi tenuere aliquem modum, aliena invadere ſemper adſueti: unde fluxioris vitae initia pullularunt, et periuria, et nullus exiſtimationis reſpectus* etc. Celebratum eſt, quod de Iuliano narratur: *evenerat iisdem diebus, ut ad demendum imperatoris capillum tonſor veniri praeceptus, introiret quidam ambitioſe veſtitus. Quo viſo Iulianus obſtupuit; ego, inquit, non rationalem* (procuratorem

credere licet, etſi varia huius nominis fuere miniſteria) — *interrogatus tamen ille, quid haberet ex arte compendii,* ſtipendium memorat longe lautiſſimum. *Unde motus, omnes huiusmodi cum coquis,* ſimilibusque aliis — *data, quo velint, eundi poteſtate proiecit.*

Alia res, quae Ammiani lectione attentiore animum inſigniore modo advertit, eſt mira ſuperſtitionum vis ad mentes humanas, pro cuiusvis ſaeculi indole ad certa genera procliviores. Etſi enim veriore chriſtianae luce doctrinae omnes tum Imperii Romani terras colluſtrante, occaecati tamen hominum animi praedictionum, ominum, prodigiorum, magicarum artium ludibriis non minus tenebantur, quam antea patriis religionibus antiquae perſuaſionis auctoritate has ſuperſtitiones firmantibus; quid? quod ipſa philoſophia, vano ſuperſtitionum principio, quod omnino inficiandum erat, imprudenter admiſſo, tantum rationes et cauſſas commentitias circumſpiciebat, quibus doctrinae vanitas ſtabiliretur. Adeoque ii, qui in ceteris omnibus inter ſe acerrimis diſſidiis odiisque distinebantur, pagani, Chriſtiani et philoſophi, in una eaque vaniſſima re inter ſe conſpirabant, ut prodigiis et miraculis fidem haberent. Cuius erroris memorabile exemplum una cum Iuliano Imp. noſter eſt Ammianus: iſte quidem philoſophiae fanaticae a Maximo propinatis poculis inebriatus, hic autem, ipſius principis anilem ſuperſtitionem ridens, non tamen dubitat vulgatam famam de rerum futurarum praedictionibus et per omina ac prodigia ſignificationibus graviſſimarum rerum narrationi ubique inferere. Niſi experientia doceret, vix fidem inveniret haec in eiusdem hominis animo iudiciorum discordia in rerum paritate. In conſiliorum eventorumque cauſſis et rationibus acute videns, quidque per intercedentes cauſſas varietur, bene intelligens, ab inutili tamen praedictione eventa repetit, haud dubie pleraque ex evento ipſo aut ficta aut in memoriam revocata; etſi probabile ſit, a ſuperſtitioſis hominibus in ipſo re-

rum aditu minima quaeque notata esse, quae aut bonum aut malum successum significare vulgo crederentur, ex iisque post eventum ea, quae ipsi evento responderent, iactata esse. Nihil saltem est, in utramque fortunam vel paullulum memorabile, cuius non omen aliquod antegressum etsi levissimum memoretur. In eadem superstitione mirationem facit hoc, quod etiam illi, qui, ante rerum incepta, auspicia captabant, sinistris tamen haud deterriti coepta peragebant, aut iterum alia aliaque captabant, donec incideret aliquid, quod pro omine exoptato haberi posset. Verum in toto hoc genere nihil est, quod cum ratione ulla idonea factum esse dici possit, multo minus in ipsa ominum interpretatione. Quis a viro prudente exspectet adscripta Lib. XIX. 12. extr. *tunc apud Daphnen – visu relatuque horrendum natum est monstrum, infans ore gemino, cum dentibus binis et barba, quatuorque oculis et brevissimis duabus auriculis; qui partus ita distortus praemonebat, rempublicam in statum verti deformem. Nascuntur huiusmodi saepe portenta, indicantia rerum variarum eventus: quae, quoniam non expiantur, ut apud veteres, publice inaudita praetereunt et incognita.* Philosophia hoc ipso in perniciem hominum vertebat, quod vanarum superstitionum firmamenta nova ex suarum opinionum commentis suppeditabat. Videre refert subtiles et argutas ratiunculas, quibus evincere se credit Ammianus (Lib. XXI. princ.) sapienti viro contingere utique posse arcanam futura praenoscendi artem; quod si semel admiseris, nihil est in hoc genere, quod refellas. Eodem modo numinum religiones antiquas tuebantur philosophi, et miris argutiis veteres mythos interpretabantur: cuius studii quoque vestigia aliquot in Ammiano occurrunt, ut de Adrastea Dea (Lib. XIV. 11.) de Genio, unicuique nascenti assignato (XXI. 14.) et *Mercurium*, ait, *mundi velociorem sensum esse, motum mentium suscitantem, theologicae prodidere doctrinae* (Lib. XVI. 5.).

Curiose quaesitum est, uti de aliis, ita quoque de Ammiano, fueritne professione Christianus nec ne. Est tamen obvia res in lectione scriptorum istius temporis, e prudentioribus plerosque nec patrias religiones abiecisse nec novas damnasse, sed in his quidem pro suorum ingeniorum facultate probanda probasse. Ita Ammianus, ut Iuliani superstitiones, ex philosophia temporum et obtrectandi cupiditate susceptas, improbat (xxii. 12. et xxv. 4.) et, Georgium Alexandrinum antistitem Christianum, *professionis suae oblitum, quae nihil nisi iustum suadet et lene, ad delatorum ausa feralia descivisse* (xxii. 11.). Idem Constantium ait *Christianam religionem absolutam* (planam, diserte enuntiatam) *et simplicem anili superstitione confudisse, in qua scrutanda perplexius, quam componenda gravius, excitavit discidia plurima; quae, progressa fusius, aluit concertatione verborum: ut catervis antistitum, iumentis publicis ultro citroque discurrentibus per synodos, quas appellant, dum ritum omnem ad suum trahere conantur arbitrium, rei vehiculariae succideret nervos;* (xxi. extr.) recte hactenus ad mores animi et consilia factaque et vitam referens meliorem doctrinam, modo non ipse aliis superstitionibus succubuisset.

Superest nunc, ut enotemus nonnulla memorabilia, in scriptore a paucis lecto tanquam latentia; et in his quidem primo ea, quae per *digressiones* sunt inserta; quas Ammianum nonnunquam intempestive affectasse iam supra monitum est. Sunt eae sane diversi generis, aliae enim terrarum populorumque descriptiones continent; quas inter geographicas et historicas exercitationes referre possis; aliae ad physicas, cum rerum naturas et caussas exponit, in his quidem scientiae subtilitate parum plerumque instructus. Ex hoc genere, ut ab his ordiamur, sunt loca sequentia: Lib. xvii. 7. ubi Nicomediae clades narrata est, de motibus terrae eorumque caussis; — Lib. xix. 4. de lue in Amida obsessa orta et de pestilentiae caussis; — Lib. xx. 3. de

defectu solis diuturniore in orientalibus plagis a. 360. omninoque de defectuum solis caussis. — De arcu caelesti xx. 11. — de cometis xxv. 10. — de palmarum maritandarum arte xxiv. 3. — Cerevisiae genus, *Sabaiae* nomine in Illyrico habitum xxvi. 8. *Est autem sabaia ex hordeo vel frumento in liquorem conversis paupertinus in Illyrico potus* — de anno Romano xxvi. 2. — Utiliora sunt prioris generis disputata, in quibus sunt loca: Lib. xiv. 4. de Saracenorum moribus (h. e. Arabum nomadum. cf. xxii. 15.) — Lib. xv. 9. f. Galliae tractus et situs ex Timagenis fide, rhetoris et historici aetatis Augusteae — Lib. xvii. 12. de Sarmatarum moribus, simillima iis, quae de nonnullis Asiae nostra aetate narrantur, et hoc quoque, quod de Scythis et Sarmatis Strabo memorat vii. p. 480. equis eos uti castratis. — Lib. xxxi. 2. de Hunnis et Alanis, nota inter historicos loca. — Lib. xxii. 8. de situ Pontici sinus, h. e. Ponti Euxini inde ab Hellesponto periplus. — Lib. xxvii. 4. regionum Thraciae recensus. — Lib. xxii. 14. 15. de Aegypto et Nilo, belluisque et ceteris animantibus, ubi significat, se res Aegyptiacas iam ante in rebus Hadriani exposuisse. Quibus addit quaedam de Aegyptiorum ingeniis Lib. xxii. 6. et c. 16. extr. Tum Lib. xxiii. 6. de regno Persarum, multis insertis, quae audita acceperat. Utinam in ipsa Iuliani expeditione geographicas rationes subtilius exegisset! Antiquitatis militaris curiosis accepta esse potest xxiii. 4. expositio machinarum obsidionalium, ballistae, scorpionis, helepolis, malleolorum. Luculentissima sunt loca de Romanorum vita et moribus xiv. 6. et xxviii. 4. in hoc quidem Senatorum primum, tum plebis: in isto luxus omnino divitum, in cuius apparatu multa occurrunt notabilia. Ita in carrucis altioribus et ambitioso vestium cultu summum decus ab iis positum videmus, *lacernis pluribus, tenuissimo filo textis*, corpori circumdatis, animalium figuras intextas exhibentibus, (*varietate liciorum effigiatae in species animalium multiformes*). Po-

tentium patrocinia et ſtudia praeripiunt, qui curruum et equorum agitationes, aut artem teſſerariam profitentur, aut ſecretiores artes ſe noſſe fingunt: *homines autem eruditos et ſobrios, ut infauſtos et inutiles vitant.* Ita corruptelarum ſimilitudinem videas per omnium temporum hiſtorias, virtutum perraro. Adde Lib. xxx. 4. de cauſſidicorum pravis artibus; etſi deſultorie narrata. Inter alia locus de iis eſt: *e quibus ita rudes ſunt nonnulli, ut nunquam codices ſe habuiſſe meminerint; et, ſi in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur.*

Subiiciemus his pauca memorabilia e diverſis locis notata: Antiochiam *lucernis per vias diſpoſitis* noctu lucentibus inſtructam legimus Lib. xiv. 1. *in urbe, ubi pernoctantium luminum claritudo dierum ſolet imitari fulgorem.* — Ad *commerciorum ex India* pauciſſimas notitias accedit locus xiv. 3. *Batne, municipium in Anthemuſia* (Meſopotamiae) *conditum Macedonum manu priſcorum, ab Euphrate flumine brevi ſpatio disparatur,* (disiungitur) *refertum mercatoribus opulentis; ubi annua ſollennitate prope Septembris initium menſis, ad nundinas magna promiſcuae fortunae convenit multitudo ad commercanda, quae Indi mittunt et Seres, aliaque plurima vehi terra marique conſueta.* Sunt haec Palmyrae calamitate ſeriora. — De *obeliſco Conſtantii cura Romam advecto,* et in Circo Maximo poſito xvii. 4. memorare, tanquam de re nota, nihil attinet. — Ex libro xxi. extr. patet, *Conſtantium triumphales arcus ex clade provinciarum ſumtibus magnis erexiſſe in Galliis et Pannoniis, titulis geſtorum affixis.* — Lib. xvi. 10. in ingreſſu Conſtantii in urbem memorantur aedificia et ornamenta publica, quae tum adhuc ſuperfuiſſe ex his conſtat. — Memorabile eſt, quod xv. 8. de more militari narratur: cum Iulianum Caeſarem a Conſtantio dictum audiſſent, *militares omnes horrendo fragore ſcuta genibus illidentes: quod eſt proſperitatis*

(aſſenſus) *indicium plenum: nam contra, cum haſtis clipei feriuntur, irae documentum eſt et doloris; immane, quo quantoque gaudio, praeter paucos, Auguſti probavere iudicium:* videmus diverſitatem pulſorum clipeorum parum notam. — Novum exemplum arcani nuntii miſſi, membranae ſcriptae notarum figuris, in vaginae internis absconditae XVIII. 6. — In motu terrae per Bithyniam, quo everſa eſt Nicomedia, notabilis erat ingens fragor ventorum et procellarum incumbentium, cf. XXVI. extr. cum alias aëre ſine motu librato metus anxietatem iniiciat. — Ad naturas animantium ſpectant haec XVIII. 3. linquentes orientem anſeres ob calorem, *plagamque petentes occiduam, cum montem penetrare coeperint Taurum aquilis abundantem, timentes fortiſſimas volucres roſtra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel neceſſitas extrema clamorem; iisdemque collibus agiliore volatu transcurſis proiiciunt calculos, atque ita ſecurius agunt*, et Lib. XVIII. 7. de leonibus Meſopotamiae excaecari ſolitis, cum culices palpebris inſidentes amolituri oculos unguibus effodiunt. — Ad ea, quae de craniorum diverſa duritie inter Perſas et Aegyptios in Herodoto III. 12. legimus, addi poſſunt ſequentia ex Libro XIX. 9. extr. pugna facta cum Perſis numerus utrinque caeſorum paullo poſt ita initus eſt, *quod Romanorum cadavera mox fatiſcunt et defluunt, adeo ut nullius mortui facies poſt quatriduum agnoſcatur; interſectorum vero Perſarum inareſcunt in modum ſtipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec ſanie perfuſa madeſcant, quod vita parcior facit, et, ubi naſcuntur, exuſtae caloribus terrae.* Verum revocandus eſt calamus currens de ſimilibus enotandis, ne videamur *pro ſportula coenam rectam praebuiſſe.* P. P. in Georgia Auguſta pridie Kal. Septembres cIↄIↄcccII.

Deſunt priores Libri XIII.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XIV.

Galli Caeſaris ſaevitia. C. I. *Iſaurorum incurſiones.* II. *Perſarum commentum irritum.* III. *Saracenorum irruptiones et mores.* IV. *Magnentianorum ſupplicia.* V. *Senatus populique R. vitia.* VI. *Galli Caeſaris immanitas et ſaevitia.* VII. *Orientis provinciarum deſcriptio.* VIII. *De Conſtantio Gallo Caeſare.* IX. *Pax Alamannis petentibus datur a Conſtantio A.* X. *Conſtantius Gallus Caeſar evocatur a Conſtantio A. et capite truncatur.* XI.

(A. C. 353.)

Poſt emenſos inſuperabilis expeditionis eventus, 1
languentibus partium animis, quas periculorum varietas fregerat et laborum, nondum tubarum ceſſante clangore, vel milite locato per [1]) ſtationes hibernas, fortunae ſaevientis procellae tempeſtates alias rebus [2]) infudere communibus, per multa illa

---

1) *al.* ſtationum hiberna. 2) *Steph.* infundere conantur, per.

et dira facinora Caeſaris Galli: qui ex ſqualore ni-
mio miſeriarum, in aetatis adultae primitiis, ad
principale culmen inſperato cultu provectus, ultra
terminos poteſtatis delatae procurrens, aſperitate
nimia cuncta foedabat. Propinquitate enim regiae
ſtirpis, gentilitateque [3]) etiamtum Conſtantini no-
minis efferebatur in faſtus, ſi plus valuiſſet, auſu-
rus hoſtilia in auctorem ſuae felicitatis, ut videba-
2 tur. Cuius acerbitati uxor grave acceſſerat incen-
tivum, germanitate Auguſti turgida ſupra modum,
quam Hannibaliano regi, fratris filio, antehac Con-
ſtantinus iunxerat pater. Megaera quaedam morta-
lis, inflammatrix ſaevientis [4]) adſidua, humani
cruoris avida nihil mitius quam maritus, qui paulla-
tim eruditiores facti proceſſu temporis ad nocen-
dum, per clandeſtinos verſutosque rumigerulos,
compertis leviter addere quaedam male ſuetos, falſa
et placentia ſibi diſcentes, adfectati regni vel artium
nefandarum calumnias inſontibus [5]) adſigebant.
3 Eminuit autem inter humilia, ſupergreſſa iam po-
tentia fines mediocrium delictorum, nefanda Cle-
matii cuiusdam Alexandrini nobilis mors repentina:
cuius ſocrus cum miſceri ſibi generum, flagrans
eius amore, non impetraret, ut ferebatur, per pa-
latii pſeudothyrum introducta, oblato pretioſo re-
ginae monili id adſequuta eſt, ut ad Honoratum,
tum Comitem Orientis, formula miſſa [6]) letali, ho-
mo ſcelere nullo contactus idem Clematius, nec
hiſcere nec loqui permiſſus, occideretur.

4 Poſt hoc impie perpetratum, quod in aliis quo-
que iam timebatur, tamquam licentia crudelitati in-
dulta, per ſuſpicionum nebulas aeſtimati quidam
noxii damnabantur: quorum pars necati, alii puniti
bonorum multatione, actique laribus ſuis extorres,

---

3) *Steph.* etiamnum. 4) *vulg.* aſſidue. 5) Mſ. adfigebant. 6) *al.* lethali odio.

nullo ſibi relicto praeter querelas et lacrymas, ſtipe
collaticia victitabant: et civili iuſtoque imperio ad
voluntatem converſo cruentam, claudebantur opu-
lentae domus et clarae. Nec vox accuſatoris ulla, 5
licet ſubditicii, 7) in his malorum quaerebatur acer-
vis, ut ſaltem ſpecie tenus crimina praeſcriptis le-
gum committerentur, quod aliquoties fecere prin-
cipes ſaevi: ſed quidquid Caeſaris implacabilitati
ſediſſet, id velut fas iusque perpenſum confeſtim
urgebatur impleri. Excogitatum eſt ſuper his, ut 6
homines quidam ignoti, vilitate ipſa parum caven-
di, ad colligendos rumores per Antiochiae latera
cuncta deſtinarentur, relaturi quae audirent. 8) Hi
peragranter et diſſimulanter honoratorum circu-
lis adſiſtendo, pervadendoque 9) divitum domus
egentium habitu, 10) quidquid noſcere poterant vel
audire, latenter intromiſſi per poſticas in regiam,
nuntiabant: id obſervantes conſpiratione concordi,
ut fingerent quaedam, et cognita duplicarent in
peius: laudes vero ſupprimerent Caeſaris, quas in-
vitis compluribus formido malorum impendentium
exprimebat. Et interdum acciderat, ut, ſi quid in 7
penetrali ſecreto, nullo citerioris 11) vitae miniſtro
praeſente, paterfamilias uxori ſuſurraſſet in aurem,
velut Amphiarao referente aut Marcio, quondam
vatibus inclytis, poſtridie diſceret imperator. Ideo-
que etiam parietes arcanorum ſoli conſcii timeban-
tur. Adoleſcebat autem obſtinatum propoſitum 8
erga haec et ſimilia 12) multa ſcrutandi, ſtimulos
admovente regina; 13) quae abrupte mariti fortunas
trudebat in exitium praeceps: cum cum potius leni-
tate feminea ad veritatis humanitatisque viam redu-

7) Mſ. *et Stephani editio* et in his malor. 8) Mſ. Hi meragranter. 9) *vulg.* domos. 10) Mſ. *et Steph.* Si quidquam noſc. 11) *vulg.* eius vitae. 12) *Steph.* ſervandi. 13) *vulg.* quae abrupta mariti fortuna ſtridebat.

cere utilia ſuadendo deberet, ut in Gordianorum actibus factitaſſe Maximini truculenti illius imperatoris retulimus coniugem.

9 Novo denique pernicioſoque exemplo idem Gallus auſus eſt inire flagitium grave, quod Romae cum ultimo dedecore tentaſſe aliquando dicitur Gallienus: et adhibitis paucis clam ferro ſuccinctis, veſperi per tabernas palabatur et compita, quaeritando graeco ſermone, cuius erat impendio gnarus, quid de [14]) Caeſare quisque [15]) ſentiret. Et haec confidenter agebat in urbe, ubi pernoctantium luminum claritudo dierum ſolet imitari fulgorem. Poſtremo agnitus ſaepe, iamque, ſi prodiſſet, conſpicuum ſe fore contemplans, non niſi [16]) luce palam egrediens, ad agenda, quae putabat ſeria, cernebatur. Et haec quidem medullitus [17]) multis gementibus agebantur.

10 Thalaſſius vero ea tempeſtate Praefectus Praetorio Praeſens, ipſe quoque arrogantis ingenii, conſiderans incitationem eius ad multorum augeri diſcrimina, non maturitate vel conſiliis mitigabat, ut aliquoties celſae poteſtates iras principum molliverunt: ſed adverſando iurgandoque, cum parum congrueret, eum [18]) ad rabiem potius evibrabat: Auguſtum, actus eius exaggerando, creberrime docens, idque, incertum qua mente, ne lateret adfectans. [19]) Quibus mox Caeſar acrius efferatus, velut contumaciae quoddam vexillum altius erigens, ſine reſpectu ſalutis alienae vel ſuae, [20]) ad vertenda ſuppoſita inſtar rapidi fluminis irrevocabili impetu ferebatur.

1 II. Nec ſane haec pernicies ſola Orientem diverſis cladibus adfligebat. Namque et Iſauri, qui-

14) *Steph.* τὸ quisque *deeſt.* 15) *Steph.* ſentirent. 16) Mſ. lucem palam. 17) Mſ. multum. 18) Mſ. cum ad rab. c. A. 19) Mſ. Quibus ut mox. 20) vertenda.

bus uſitatum et saepe pacari, ſaepeque inopinis excurſibus cuncta miſcere, [1]) ex latrociniis occultis et raris, alente impunitate adoleſcentem in peius audaciam, ad bella gravia proruperunt: diu quidem perduelles ſpiritus irrequietis motibus erigentes; [2]) hac tamen indignitate perciti [3]) vehementer, ut iactitabant, quod eorum quidam capti conſortes, apud [4]) Iconium Piſidiae oppidum in amphitheatrali ſpectaculo feris praedatricibus obiecti ſunt praeter morem. Atque, ut Tullius ait, ut *etiam* [5]) *ferae* 2
fame monitae plerumque ad eum locum, ubi aliquando paſtae ſunt, revertuntur; ita omnes inſtar turbinis digreſſi montibus impeditis et arduis, loca petivere mari confinia: per quae [6]) viis latebroſis ſeſe convallibusque occultantes, cum [7]) adpeterent noctes, (luna etiamtum cornuta, ideoque nondum ſolido ſplendore fulgente) nauticos obſervabant. Quos cum in ſomnum ſentirent effuſos, per ancoralia quadrupedo gradu repentes, ſeſeque ſuspenſis paſſibus iniectantes in ſcaphas, [8]) eisdem nihil opinantibus adſiſtebant, et [9]) incendente aviditate ſaevitiam, [10]) ne cedentium quidem ulli parcendo, obtruncatis omnibus, merces opimas [11]) velut viles nullis repugnantibus avertebant.

Haecque non diu ſunt perpetrata. Cognitis 3
enim [12]) pilatorum caeſorumque funeribus, nemo deinde ad has ſtationes adpulit navem: ſed ut Scironis praerupta letalia declinantes, litoribus Cypriis contigui navigabant, quae Iſauriae ſcopulis ſunt controverſa. Procedente igitur mox tempore, cum 4
[13]) adventicium nihil inveniretur, relicta ora mari-

1) et latrociniis. 2) *Steph.* attamen. 3) Mſ. vehementes. *Steph.* vehementi. 4) *Steph.* Leonium. 5) vulgo τὸ *fame* deeſt. 6) Mſ. viis latebroſis convallibusque occult. 7) Mſ. appeterent noctis. 8) Mſ. eisdem enim nihil. 9) *Steph.* incitante. 10) *Steph.* ne cadentium. 11) *Steph.* velut. viles. 12) Mſ. pilatorum caeſorumque funeribus. 13) adventitium.

tima in Lycaoniam adnexam Iſauriae ſe contule-
runt: ibique [14]) denſis interſaepientes itinera prae-
tenturis, provincialium et viatorum opibus paſce-
5 bantur. Excitavit hic ardor milites per municipia
plurima, quae iisdem conterminant, diſpoſitos et
caſtella: et quisque ſerpentes latius pro viribus re-
pellere moliens, nunc globis confertos, aliquoties
et diſperſos, multitudine ſuperabatur ingenti: quae
nata et educata inter editos recurvosque ambitus
montium, eos ut loca plana perſultat et mollia, miſ-
ſilibus obvios eminus laceſſens, et ululatu truci
6 perterrens. Coactique aliquoties noſtri pedites ad
eos perſequendos ſcandere clivos ſublimes, etiamſi
lapſantibus plantis, fruticeta prenſando vel dumos,
ad vertices venerint ſummos: inter arta tamen et
invia nullas acies explicare permiſſi, nec firmare
niſu valido greſſus, hoſte discurſatore rupium abs-
ciſſa volvente ſuperne, periculoſe per prona dis-
cedunt; aut ex neceſſitate ultima fortiter dimican-
tes, ruinis ponderum immanium conſternuntur.
7 Quamobrem circumſpecta cautela obſervatum eſt
deinceps; et cum edita montium petere coeperint
graſſatores, loci iniquitate milites cedunt. Ubi
autem in planitie potuerint reperiri, quod contin-
git adſidue, nec exertare lacertos, nec criſpare per-
miſſi tela, [15]) quae vehunt bina vel terna, pecudum
ritu inertium trucidantur.
8 Metuentes igitur iidem latrones Lycaoniam ma-
gna parte campeſtrem, cum ſe impares noſtris fore
congreſſione ſtataria documentis frequentibus ſci-
rent, tramitibus deviis petivere Pamphyliam, diu
quidem intactam, ſed timore populationum et cae-
dium, milite per omnia diffuſo propinqua, magnis
9 undique praeſidiis communitam. Raptim igitur

14) *vulg.* denſis inter obſidentium itinera praetenturis. 15) *vulg.* veliunt.

properantes, ut motus ſui rumorem celeritate nimia praevenirent, vigore corporum ac levitate conſiſi; per [16]) flexuoſas ſemitas ad ſummitates collium tardius evadebant. Et cum ſuperatis difficultatibus arduis, ad ſupercilia veniſſent fluvii Melanis alti et verticoſi, qui pro muro tuetur accolas circumfuſus, [17]) augente nocte adulta terrorem, quievere pauliſper lucem opperientes. Arbitrabantur enim nullo impediente transgreſſi, inopino accurſu adpoſita quaeque vaſtare: ſed incaſſum labores pertulere graviſſimos. Nam ſole orto, magnitudine 10
anguſti gurgitis, ſed profundi a tranſitu arcebantur: et dum piſcatorios quaerunt lenunculos, vel iunare temere contextis ratibus parant: effuſae legiones, quae hiemabant tunc apud [18]) Siden, iisdem impetu occurrere veloci. Et lignis prope ripam locatis ad manus comminus conſerendas, [19]) denſata ſcutorum compage ſemet ſcientiſſime praeſtruebant: auſos quoque aliquos fiducia nandi, vel cavatis arborum truncis amnem permeare latenter, facillime trucidarunt. Unde tentatis ad discrimen 11
ultimum artibus multum, cum nihil impetraretur, pavore vique repellente extruſi, et quo tenderent, ambigentes, venere prope oppidum Laranda. [20]) Ubi 12
victu recreati et quiete, poſtquam abierat timor, vicos opulentos adorti, equeſtrium adiumento cohortium, quae caſu propinquabant, nec reſiſtere planitie porrecta conati, digreſſi ſunt: retroque concedentes, omne iuventutis robur relictum in 13
ſedibus acciverunt. Et quoniam inedia gravi adflictabantur, locum petivere Paleas nomine, vergentem in mare, valido muro firmatum; ubi conduntur nuncusque commeatus, distribui militibus

---

16) Mſ. plexuoſ. 17) *al.* urgente nocte adulta temporeque, quiev. 18) Mſ. Sidenisdem. 19) denſitas ſcutorum compagetem et ſcientiſſime. *Steph.* denſas ſcutorum compages ſcientiſſ. 20) *al.* Ubi.

omne latus Iſauriae defendentibus adſueti. Cir-
cumſtetere igitur hoc munimentum per triduum et
trinoctium: et cum neque acclivitas ipſa ſine discri-
mine [21]) adiri letali, nec cuniculis quidquam geri
poſſet, nec procedebat ullum obſidionale commen-
tum: maeſti excedunt, [22]) poſtrema vi ſubigente
14 maiora viribus adgreſſuri. Proinde concepta rabie
ſaeviore, quam deſperatio incendebat et fames,
amplificatis viribus ardore incohibili in excidium
urbium matris [23]) Seleuciae efferebantur, quam Co-
mes tuebatur Caſtricius, tresque legiones bellicis
15 ſudoribus induratae. Horum adventum praedocti
ſpeculationibus fidis rectores militum, teſſera data
ſollemni, armatos omnes celeri eduxere procurſu:
et agiliter praeterito [24]) Calicadni fluminis ponte,
cuius undarum magnitudo murorum adluit turres,
in ſpeciem locavere pugnandi. Neque tamen ex-
ſilivit quisquam, nec permiſſus eſt congredi. For-
midabatur enim flagrans veſania manus, et ſuperior
numero, et ruitura ſine reſpectu ſalutis in ferrum.
16 Viſo itaque exercitu procul auditoque [25]) liticinum
cantu, repreſſo gradu parumper ſtetere praedones:
[26]) exertantesque minaces gladios, poſtea lentius
17 incedebant. Quibus occurrere bene pertinax miles
explicatis ordinibus parans, haſtisque feriens ſcuta
(qui habitus iram pugnantium concitat et dolorem)
proximos iam geſtu terrebat. Sed cum in certamen
alacriter conſurgentem revocavere ductores, rati
intempeſtivum, anceps ſubire certamen, cum haud
longe muri diſtarent, quorum tutela [27]) ſecuritas
18 poterat in ſolido locari cunctorum. [28]) Hac ita
perſuaſione reducti intra moenia bellatores, obſe-
ratis undique portarum aditibus, propugnaculis in-

---

21) Mſ. *et Steph.* adiri poſſit letali. 22) *Steph.* poſtremo ira ſubeunte. 23) inſolentia. 24) Mſ. Calydcanni. 25) *Steph.* latronum. 26) Mſ. *et Steph.* extantesque minantes. 27) *Steph.* Securi poterant in ſolido loca cuncta locare. 28) Mſ. Hac uti.

ſiſtebant et pinnis, congeſta undique ſaxa telaque habentes in promptu, ut, ſi quis ſeſe [29]) proripuiſſet interius, multitudine miſſilium ſterneretur et lapidum. Illud tamen clauſos vehementer angebat, 19
quod captis navigiis, quae frumenta vehebant per flumen, Iſauri quidem alimentorum copiis adfluebant: ipſi vero ſolitarum rerum cibos iam conſumendo, inediae propinquantis aerumnas exitiales horrebant. Haec ubi latius fama vulgaſſet, miſſae- 20
que relationes adſiduae Gallum Caeſarem permoviſſent: quoniam magiſter equitum longius ea tempeſtate distinebatur, iuſſus Comes Orientis Nebridius, contractis undique militaribus copiis, ad eximendam periculo civitatem amplam et opportunam, ſtudio properabat ingenti: quo cognito abſceſſere latrones, nulla re amplius memorabili geſta, [30]) diſperſique, ut ſolent, avia montium petiere celſorum.

III. Eo adducta re per Iſauriam, rege Perſarum 1
bellis finitimis illigato, repellenteque a collimitiis ſuis ferociſſimas gentes, quae mente quadam verſabili hoſtiliter cum ſaepe inceſſunt, et in nos arma moventem aliquoties iuvant: Nohodares quidam nomine e numero optimatum, incurſare Meſopotamiam, quoties copia dederit, ordinatus, explorabat noſtra ſollicite, ſi reperiſſet usquam locum, vi ſubita perrupturus. Et quia Meſopotamiae tractus 2
omnes crebro inquietari ſueti, praetenturis et ſtationibus ſervabantur agrariis, laevorſum flexo itinere Osdroenae ſubſederat extimas partes, novum parumque aliquando tentatum commentum adgreſſus: quod ſi impetraſſet, [1]) fulminis modo cuncta vaſtarat. Erat autem, quod agitabat, huiusmodi. Batne municipium in Anthemuſia conditum Mace- 3

29) Mſ. proripuiſſet . . . terias. 30) diſperſisque. — 1) *al.* ful. inſtar.

donum manu priſcorum, ab Euphrate flumine brevi
ſpatio disparatur; refertum mercatoribus opulentis:
ubi annua ſollemnitate, prope [2]) Septembris initium
menſis, ad nundinas magna promiſcuae fortunae
convenit multitudo, ad commercanda, quae Indi
mittunt et Seres, aliaque plurima vehi terra mari-
4 que conſueta. Hanc regionem praeſtitutis celebri-
tati diebus invadere parans dux ante dictus, per
ſolitudines Aboraeque amnis herbidas ripas: ſuo-
rum indicio proditus, qui admiſſi flagitii metu exa-
gitati, ad praeſidia [3]) deſcivere Romana, absque
ullo egreſſus effectu, deinde tabeſcebat immobilis.

1 IV. Saraceni tamen nec amici [1]) nobis umquam,
nec hoſtes optandi, ultro citroque discurſantes,
quidquid inveniri poterat, momento temporis parvi
vaſtabant, milvorum rapacium ſimiles: qui ſi prae-
dam diſpexerint celſius, volatu rapiunt celeri, aut,
2 niſi impetraverint, non immorantur. Super quo-
rum moribus licet in actibus principis Marci, et
poſtea aliquoties meminerim retuliſſe; tamen nunc
3 quoque pauca de iisdem expediam carptim. Apud
has gentes, quarum exordiens initium ab Aſſyriis
ad Nili cataractas porrigitur et confinia Blemmya-
rum, omnes pari ſorte ſunt bellatores, ſeminudi,
coloratis ſagulis pube tenus [2]) amicti, equorum ad-
iumento pernicium graciliumque camelorum per
diverſa reptantes, in tranquillis vel turbidis rebus:
nec eorum quisquam aliquando ſtivam adprehendit,
vel arborem colit, aut arva ſubigendo [3]) quaeritat
victum: ſed errant ſemper per ſpatia longe lateque
diſtenta, ſine lare, ſine ſedibus fixis aut legibus:
nec idem perferunt diutius caelum, aut tractus
4 unius ſoli illis umquam placet. Vita eſt illis ſem-
per in fuga: uxoresque mercenariae conductae ad

2) τὸ menſis *vulg. deeſt.* 3) *vulg.* discurrere. 1) Mſ. nobiscum quam nec hoſti. 2) Mſ. amiciti. 3) *al.* quaeritant.

tempus ex pacto: atque ut ſit ſpecies matrimonii,
dotis nomine futura coniunx haſtam et tabernacu-
lum offert marito, poſt ſtatum diem, ſi id elegerit,
diſceſſura: et incredibile eſt, quo ardore apud eos
in venerem uterque ſolvitur ſexus. Ita autem, 5
quoad vixerint, late palantur, ut alibi mulier nu-
bat, in loco pariat alio, liberosque procul educat,
nulla copia quieſcendi permiſſa. Victus univerſis 6
caro ferina eſt, lactisque abundans copia qua ſuſ-
tentantur, et herbae multiplices, et ſi quae alites
capi per aucupium poſſint; et plerosque nos vidi-
mus frumenti uſum et vini penitus ignorantes. Hac- 7
tenus de natione pernicioſa: nunc ad textum pro-
poſitum revertamur.

V. Dum haec in Oriente aguntur, Arelate hie- 1
mem agens Conſtantius, poſt theatrales ludos atque
circenſes ambitioſo editos adparatu, die ſexto idus
Octobres, qui imperii eius annum [1]) triceſimum
terminabat, [2]) inſolentiae pondera gravius librans,
ſi quid dubium deferebatur aut falſum, pro liquido
accipiens et comperto, inter alia excarnificatum
Gerontium [3]) Magnentianae Comitem partis, exſula-
ri maerore multavit. Utque aegrum corpus quaſſari 2
etiam levibus ſolet offenſis, ita animus eius angu-
ſtus et tener, quidquid increpuiſſet, ad ſalutis ſuae
diſpendium exiſtimans factum aut cogitatum, in-
ſontium caedibus fecit victoriam luctuoſam. Si 3
quis enim Militarium vel honoratorum, aut nobilis
inter ſuos, rumore tenus eſſet inſimulatus foviſſe
partes hoſtiles, iniecto onere catenarum in modum
belluae trahebatur: et inimico urgente vel nullo,
quaſi ſufficiente hoc ſolo quod nominatus eſſet, aut
delatus, aut poſtulatus, capite vel multatione bono-
rum, aut inſulari ſolitudine damnabatur.

---

1) Mſ. tricenſimum. 2) Mſ. inſolentiae. 3) *al.* Moguntianae.

4 [4]) Accedebant enim eius aſperitati, ubi im-
minuta vel laeſa amplitudo imperii dicebatur, et
iracundae ſuſpicionum quantitati proximorum cru-
entae blanditiae, exaggerantium incidentia, et do-
lere impendio ſimulantium, ſi principis perditur
vita, a cuius ſalute velut filo pendere ſtatum orbis
5 terrarum fictis vocibus exclamabant. Ideoque fer-
tur, neminem aliquando ob haec vel ſimilia poenae
addictum, oblato de more elogio revocari iuſſiſſe,
quod inexorabiles quoque principes factitarunt. Et
exitiale hoc vitium, quod in aliis non numquam
intepeſcit, in illo, aetatis progreſſu efferveſcebat,
obſtinatum eius propoſitum accendente adulatorum
cohorte.
6 Inter quos Paulus eminebat Notarius, ortus in
Hiſpania, [5]) glabro quidam ſub vultu latens, odo-
randi vias periculorum occultas perquam ſagax. Is
in Britanniam miſſus, ut Militares quosdam perdu-
ceret, auſos conſpiraſſe Magnentio, cum reniti
non poſſent, [6]) iuſſa licentius ſupergreſſus, flumi-
nis modo fortunis complurium ſeſe repentinus in-
fudit: et ferebatur per ſtrages multiplices ac ruinas,
vinculis membra ingenuorum adfligens, et quosdam
obterens manicis, crimina ſcilicet multa conſarci-
nando, a veritate longe diſcreta. Unde admiſſum
eſt facinus impium, quod Conſtantii tempus nota
7 inuſſerat ſempiterna. [7]) Martinus agens illas pro-
vincias pro Praefectis, aerumnas innocentium gra-
viter gemens, ſaepeque obſecrans, ut ab omni cul-
pa immunibus parceretur, cum non impetraret, mi-
nabatur ſe diſceſſurum: ut ſaltem id metuens per-
quiſitor malevolus, tandem deſineret quieti [8]) coa-
8 litos homines in aperta pericula proiectare. Per

---

4) Accedebant enim eius aſperitati ibi imminu . . . . amplitudo i. d. et iracundiae ſuſpicionum quantitati proximorum cruentae bland. 5) Mſ. glaber quidam. 6) *al.* his licentius. 7) Mſ. Martinus agens. 8) *Steph.* traditos.

hoc minui ſtudium ſuum exiſtimans Paulus, ut erat
in complicandis negotiis artifex dirus, [9]) unde ei
Catenae inditum eſt cognomentum, Vicarium ip-
ſum eos, quibus praeerat, adhuc defenſantem, ad
ſortem periculorum communium traxit. Et in-
ſtabat, ut eum quoque, cum Tribunis et aliis plu-
ribus, ad comitatum imperatoris vinctum perduce-
ret: quo percitus ille, exitio urgente [10]) abrupto,
ferro eumdem adoritur Paulum. Et quia languen-
te dextera letaliter ferire non potuit, iam diſtrictum
mucronem in proprium latus impegit: hocque de-
formi genere mortis exceſſit e vita iuſtiſſimus, re-
mora auſus miſerabiles caſus levare multorum.
Quibus ita ſceleſte patratis, Paulus cruore perfuſus, 9
[11]) reverſusque ad principis caſtra, multos cooper-
tos pene catenis adduxit, in ſqualorem deiectos at-
que maeſtitiam: quorum adventu intendebantur
eculei, uncosque parabat carnifex et tormenta. Et
ex iis proſcripti ſunt plures, actique in exilium alii:
nonnullos gladii conſumſere poenales. Nec enim
quisquam facile meminit ſub Conſtantio, [12]) ubi
ſuſurro tenus haec movebantur, quemquam ab-
ſolutum.

VI. Inter haec Orfitus Praefecti poteſtate re- 1
gebat urbem aeternam, ultra modum delatae digni-
tatis ſeſe efferens inſolenter: vir quidem prudens,
et forenſium negotiorum oppido gnarus, ſed ſplen-
dore liberalium doctrinarum minus, quam nobilem
decuerat, inſtitutus: quo adminiſtrante, ſeditiones
ſunt concitatae graves ob inopiam vini: cuius avidis
uſibus vulgus [1]) intentum ad motus aſperos excitatur
et crebros.

Et quoniam mirari poſſe quosdam peregrinos 2
exiſtimo haec lecturos, forſitan ſi contigerit, quam-

---

9) *al.* Catena. 10) Mſ. abrupto. 11) reverſusque ad Pr. 12) Mſ. ubi uſurio. 1) Mſ. intentus mutentus.

obrem cum oratio ad ea monſtranda deflexerit,
quae Romae gererentur, nihil praeter ſeditiones
narratur, et tabernas, et vilitates harum ſimiles
alias: ſummatim cauſas perſtringam, nusquam a
veritate ſponte propria digreſſurus.

3 Tempore, quo primis auſpiciis in mundanum
fulgorem ſurgeret victura, dum erunt homines,
Roma, ut augeretur ſublimibus incrementis, foe-
dere pacis aeternae Virtus convenit atque Fortuna,
plerumque diſſidentes: quarum ſi altera [2]) deſuiſſet,
4 ad perfectam non venerat ſummitatem. Eius po-
pulus ab incunabulis primis adusque pueritiae tem-
pus extremum, quod annis circumcluditur fere tre-
centis, circummurana pertulit bella: deinde aeta-
tem ingreſſus adultam, poſt multiplices bellorum
aerumnas, Alpes tranſcendit et fretum: in iuve-
nem erectus et virum, ex omni plaga, quam orbis
ambit immenſus, reportavit laureae triumphos:
iamque vergens in ſenium, et nomine ſolo aliquo-
5 ties vincens, ad tranquilliora vitae diſceſſit. Ideo
urbs venerabilis poſt ſuperbas efferatarum gentium
cervices oppreſſas, latasque leges, fundamenta li-
bertatis et retinacula ſempiterna: velut frugi pa-
rens, et prudens, et dives, Caeſaribus tamquam
6 liberis ſuis regenda patrimonii iura permiſit. Et
olim licet otioſae ſint tribus, pacataeque centuriae,
et nulla ſuffragiorum certamina, ſed Pompiliani
redierit ſecuritas temporis: per omnes tamen,
quotquot ſunt, partes terrarum, ut domina [3]) ſu-
ſpicitur et regina: et ubique Patrum reverenda cum
auctoritate canities, populique Romani nomen cir-
cumſpectum et [4]) verecundum.

7 Sed laeditur hic coetuum magnificus ſplendor
levitate paucorum incondita, ubi nati ſint, non

---

2) abſuiſſet. 3) Mſ. ſuscipitur. 4) Mſ. verecundum.

reputantium, sed tamquam [5]) indulta licentia vitiis,
ad errores lapsorum [6]) et lasciviam. Ut enim Si-
monides Lyricus docet, beate perfecta ratione vi-
cturo, ante alia patriam esse convenit gloriosam.
Ex his quidam aeternitati se commendari posse per 8
statuas existimantes, eas ardenter adfectant, quasi
plus praemii ex figmentis aereis sensu carentibus
adepturi, quam ex conscientia honeste recteque fa-
ctorum: easque auro curant imbracteari: quod
[7]) Acilio Glabrioni delatum est primo, cum con-
siliis armisque regem superasset Antiochum. Quam
autem sit pulchrum, exigua haec spernentem et
minima, ad adscensus verae gloriae tendere longos
et arduos, ut memorat vates Ascraeus, Censorius
Cato monstravit: qui interrogatus, quamobrem in-
ter multos [8]) nobiles statuam non haberet; malo,
inquit, ambigere bonos, quamobrem id non me-
ruerim: quam, quod est gravius, cur impetrave-
rim, mussitare.

Alii summum decus in [9]) carrucis solito altiori- 9
bus, et ambitioso vestium cultu ponentes, sudant
sub ponderibus lacernarum, quas [10]) collis insertas
cingulis ipsis adnectunt, [11]) nimia subteminum te-
nuitate perflabiles; [12]) exspectantes crebris agita-
tionibus, maximeque sinistra, ut longiores fim-
briae [13]) tunicaeque perspicue luceant, varietate
liciorum [14]) effigiatae in species animalium multi-
formes. Alii nullo quaerente, vultus severitate 10
adsimulata, patrimonia sua in immensum extollunt,
cultorum ut puta feracium multiplicantes annuos
fructus, quae a primo ad ultimum solem se abunde
iactitant possidere: ignorantes profecto maiores,

---

5) indulta licentiis ad errores. 6) Mſ. ad laſc. 7) Mſ. a Cilicio. 8) deeſt in Mſ. 9) Mſ. carruchis. 10) Mſ. in collis inſerta. 11) Mſ. ne una. 12) perpia vilis expectantes . . . crebris a cogitationibus, maximeque ſiniſt. 13) *Steph. et* Mſ. tunicaeque. 14) Mſ. effricatae.

ſuos, per quos ita magnitudo Romana porrigitur, non divitiis eluxiſſe, ſed per bella ſaeviſſima, nec opibus, nec victu, nec indumentorum vilitate a gregariis militibus diſcrepantes, oppoſita cuncta
11 ſuperaſſe virtute. Hinc ex collaticia ſtipe Valerius humatur ille Poplicola: et ſubſidiis amicorum mariti, inops cum liberis uxor alitur Reguli: et dotatur ex aerario filia Scipionis, cum nobilitas florem adultae virginis, diuturnam abſentiam pauperis erubeſceret patris.

12 At nunc, ſi ad aliquem bene nummatum [15]) tumentemque ideo, honeſtus advena ſalutatum introiveris, primitus tamquam exoptatus ſuſcipieris: et interrogatus multa, coactusque mentiri, miraberis numquam antea viſus, ſummatem virum tenuem te ſic enixius obſervantem: ut poeniteat ob haec bona tamquam praecipua non vidiſſe ante decen-
13 nium [16]) Romam. Hacque adfabilitate confiſus, cum eadem poſtridie feceris, ut incognitus haerebis et repentinus, hortatore illo [17]) heſterno . . . numerando, qui ſis vel unde venias, diutius ambigente. Agnitus vero tandem, et adſcitus in amicitiam, ſi te ſalutandi adſiduitati dederis trienno indiſcretus, et per [18]) totidem defueris tempus, reverteris ad paria perferenda: nec ubi eſſes interrogatus, et [19]) num e medio diſceſſeris, aetatem omnem fruſtra
14 in ſtipite conteres ſubmittendo. [20]) Cum autem intervallata temporibus convivia longa et noxia coeperint adparari, vel distributio ſollemnium ſportularum; anxia deliberatione tractatur, an exceptis iis, quibus viciſſitudo debetur, peregrinum invitari conveniet: et, ſi digeſto plene conſilio id [21]) placuerit

---

15) timentemque ideo. 16) Mſ. Romam. Hacque. 17) *al.* heſterna die mirando. 18) totidem defueris tempus, reverteris. 19) non te miſero. 20) Cum autem commotus intervallata. 21) *Steph.* placuerit fieri.

cuerit fieri, is adhibetur, qui pro domibus excubat aurigarum, aut artem teſſerariam profitetur, aut ſecretiora quaedam ſe noſſe confingit. Homines 15
enim eruditos et ſobrios ut infauſtos et inutiles vitant: eo quoque accedente, quod et nomenclatores adſueti haec et talia venditare, mercede accepta, [22]) lucris quosdam et prandiis inſerunt ſubditicios ignobiles et obſcuros.

Menſarum enim voragines, et varias volupta- 16
tum illecebras, ne longius progrediar, praetermitto: illuc tranſiturus, quod quidam per ampla ſpatia urbis, ſubverſasque ſilices, ſine periculi metu properantes, equos velut publicos ſignatis, quod dicitur, [23]) calceis agitant, familiarum agmina tamquam praedatorios globos poſt terga trahentes, ne Sannione quidem, ut ait comicus, domi relicto: quos [24]) imitatae matronae complures, opertis capitibus et baſternis, per latera civitatis cuncta diſcurrunt. Utque praeliorum periti rectores primo ca- 17
tervas denſas opponunt et fortes, deinde leves armaturas, poſt iaculatores, ultimasque ſubſidiales acies, ſi fors adegerit, [25]) invaſuras: ita praepoſitis urbanae familiae ſuspenſae digerentibus ſollicite, quos inſignes faciunt virgae dextris aptatae, velut teſſera data caſtrenſi, iuxta vehiculi frontem omne [26]) textrinum incedit: huic atratum coquinae adiungitur miniſterium, deinde totum promiscue ſervitium, cum [27]) otioſis plebeiis de vicinitate coniunctis: poſtrema multitudo ſpadonum, a ſenibus in pueros deſinens, obluridi, distortaque lineamentorum compage [28]) deformes: ut quaqua inceſſerit quisquam, cernens mutilorum hominum agmina, deteſtetur memoriam Semiramidis reginae illius

22) lucris quosdam. 23) Mſ. calcis agitant. 24) ſemitate. 25) iuvaturas. 26) mextrinum. 27) *al.* otioſae plebis. 28) Mſ. deformes.

veteris, quae teneros mares caſtravit omnium prima, velut vim iniectans naturae, [29]) eamdemque [30]) ab inſtituto curſu retorquens, quae inter ipſa oriundi crepundia, per primigenios [31]) ſeminis fontes, tacita quodammodo lege, vias propagandae poſteritatis ostendit.

18 Quod cum ita ſit, paucae domus ſtudiorum ſeriis cultibus antea celebratae, nunc ludibriis ignaviae torpentis exundant, vocali ſono, [32]) perflabili tinnitu fidium reſultantes. Denique pro philoſopho cantor, et in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur: et bibliothecis ſepulcrorum ritu in perpetuum clauſis, organa [33]) fabricantur hydraulica, et lyrae ad ſpeciem carpentorum ingentes, tibiaeque et hiſtrionici geſtus inſtrumenta non levia.

19 Poſtremo ad id indignitatis eſt ventum, ut, cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab urbe praecipites, ſectatoribus diſciplinarum liberalium impendio paucis ſine reſpiratione ulla extruſis, tenerentur [34]) mimarum adſeclae veri, [35]) quique id ſimularunt ad tempus, et tria millia ſaltatricum ne interpellata quidem, cum choris totidemque remanerent magiſtris.

20 Et licet, quocumque oculos flexeris, feminas adfatim multas ſpectare cirratas, quibus, ſi nupſiſſent, per aetatem ter iam nixus poterat ſuppetere liberorum, adusque taedium pedibus pavimenta [36]) tergentes, iactari volubilibus gyris, dum exprimunt innumera ſimulacra, quae finxere fabulae theatrales.

21 Illud autem non dubitatur, quod, cum eſſet aliquando virtutum omnium domicilium Roma, ingenuos advenas plerique nobilium (ut Homerici ba-

---

29) Mſ. eumdemque. 30) τὸ ab deeſt in al. 31) Mſ. feminis fontes. 32) vocabili ſono perflabili. 33) al. fabricant ut. 34) Mſ. minimarum. 35) Mſ. quique. 36) Mſ. tergentis iactare.

carum ſuavitate Lotophagi) humanitatis multiformibus officiis retentabant. Nunc vero inanes flatus 22
quorumdam, vile eſſe, quidquid extra urbis pomoerium naſcitur, aeſtimant, praeter orbos et caelibes: nec credi poteſt, qua obſequiorum diverſitate coluntur homines ſine liberis Romae. Et quo- 23
niam apud eos, ut in capite [37]) mundi, morborum acerbitates celſius dominantur, ad quos vel ſedandos omnis profeſſio medendi [38]) torpeſcit; excogitatum eſt adminiculum ſoſpitale, ne quis amicum perferentem ſimilia videat: additumque eſt cautionibus paucis remedium aliud ſatis validum; ut [39]) famulos percontatum miſſos, quemadmodum valeant noti hac aegritudine colligati, non ante recipiant domum, quam lavacro purgaverint corpus. Ita etiam alienis oculis viſa metuitur labes. Sed 24
tamen, haec cum ita tutius obſerventur, quidam vigore artuum imminuto, rogati ad nuptias, ubi aurum dexteris manibus cavatis offertur, impigre vel usque Spoletium pergunt. Haec [40]) nobilium inſtituta.

Ex turba vero imae ſortis et [41]) paupertinae in 25
tabernis aliqui pernoctant vinariis: nonnulli velabris umbraculorum theatralium latent, quae Campanam imitatus laſciviam Catulus in aedilitate ſua ſuspendit omnium primus: aut pugnaciter aleis certant, turpi ſono fragoſis naribus introrſum reducto ſpiritu concrepantes: aut, quod eſt ſtudiorum omnium maximum, [42]) ab ortu lucis ad veſperam ſole fatiſcunt vel pluviis, [43]) per minutias aurigarum equorumque praecipua, vel delicta ſcrutantes. Et 26
eſt admodum mirum, videre plebem innumeram

37) mundiorum acerb. 38) Mſ. torreſcit. 39) Mſ. *τὸ ut* deeſt. 40) Mſ. Nobilium eſt inſtituta. 41) *Steph.* paupertinae. 42) *τὸ lucis* deeſt al. 43) *al.* praemia aurigarum equorumque praecipua. *Steph.* vel praecipuas delitias.

mentibus ardore quodam infuſo, cum dimicationum curulium eventu pendentem. Haec ſimiliaque memorabile nihil vel ſerium agi Romae permittunt. Ergo redeundum ad textum.

1 VII. Latius iam diſſeminata licentia onerofius bonis omnibus Caeſar, nullum poſt haec adhibens modum, Orientis latera cuncta vexabat, nec honoratis parcens, nec urbium primatibus, nec plebeiis.
2 Denique Antiochenſis ordinis vertices ſub uno elogio iuſſit occidi; ideo efferatus, quod ei celebrari vilitatem intempeſtivam urgenti, cum impenderet inopia, gravius Rationabili reſponderunt: et periſſent ad unum, ni Comes Orientis tunc Honoratus
3 fixa conſtantia reſtitiſſet. Erat autem diritatis [1]) eius hoc quoque indicium, nec obſcurum, nec latens, quod ludicris cruentis delectabatur, et in circo ſex vel ſeptem aliquoties vetitis certaminibus pugilum viciſſim ſe concidentium, perfuſorumque ſanguine
4 ſpecie ut lucratus ingentia laetabatur. [2]) Accenderat ſuper his incitatum propoſitum ad nocendum aliqua mulier vilis, quae ad palatium, ut popoſcerat, intromiſſa, inſidias ei latenter obtendi prodiderat ab militibus obſcuriſſimis: quam [3]) Conſtantina exſultans, ut in tuto iam locata mariti ſalute, muneratam vehiculoque impoſitam, per regiae ianuas emiſit in publicum, ut iis illecebris alios quo-
5 que ad indicanda proliceret paria vel maiora. Poſt haec Gallus Hierapolim profecturus, ut expeditioni ſpecie tenus adeſſet, Antiochenſi plebi ſuppliciter obſecranti, ut inediae diſpelleret metum, quae per multas difficileſque cauſas adfore iam ſperabatur, non (ut mos eſt principibus, quorum diffuſa poteſtas localibus ſubinde medetur aerumnis) diſponi quidquam ſtatuit, vel ex provinciis alimenta transferri conterminis: ſed Conſularem Syriae Theophi-

---

1) τὸ *eius* Mſ. deeſt. 2) Mſ. Accederat. 3) Mſ. Conſtantia.

lum prope adſtantem, ultima metuenti multitudini
dedit, adſidue replicando, quod invito rectore
nullus egere poterit victu. Auxerunt haec vulgi 6
ſordidioris audaciam: et cum ingraveſceret penuria
commeatuum, famis et furoris impulſu, Eubuli
cuiusdam inter ſuos clari domum ambitioſam igni-
bus ſubditis inflammavit: rectoremque, ut ſibi iu-
dicio imperiali addictum, calcibus inceſſens et
pugnis, conculcans ſeminecem laniatu miſerando
diſcerpſit. Poſt cuius lacrymoſum interitum in
unius exitio quisque imaginem periculi ſui conſi-
derans, documento recenti ſimilia formidabat.
Eodem tempore Serenianus ex Duce, cuius ignavia 7
populatam in Phoenice Celſen ante retulimus, pul-
ſatae maieſtatis imperii reus iure poſtulatus ac lege,
incertum qua potuit ſuffragatione abſolvi: aperte
convictus, familiarem ſuum cum pileo, quo caput
operiebat, incantato vetitis artibus, ad templum
miſiſſe fatidicum, [4] quaeritatum expreſſe, an ei
firmum portenderetur imperium, ut cupiebat, et
cunctum. Duplexque iisdem diebus acciderat ma- 8
lum, quod et Theophilum inſontem atrox [5] inter-
ceperat caſus, et Serenianus dignus exſecratione
cunctorum, innoxius modo non reclamante publico
vigore diſceſſit.

Haec ſubinde Conſtantius audiens, et quaedam 9
referente Thalaſſio doctus, quem obiiſſe iam com-
pererat lege communi: ſcribens ad Caeſarem blan-
dius, adiumenta paullatim illi ſubtraxit, ſollicitari
ſe ſimulans, [6] ne, uti eſt militare otium fere tu-
multuoſum, in eius perniciem conſpiraret, ſolisque
ſcholis iuſſit eſſe contentum palatinis et protecto-
rum, cum ſcutariis et gentilibus: et mandabat Do-
mitiano, ex Comite [7] Largitionum, praefecto, ut,

4) Mſ. quaeritatum praeſa. 5) Mſ. interceperat. 6) Mſ. ne vitiae. 7) Mſ. Largitionum Praefecto provecto.

cum in Syriam venerit, Gallum, quem crebro acci-
verat, ad Italiam properare blande hortaretur et
10 verecunde. Qui cum veniſſet ob haec feſtinatis
itineribus Antiochiam, praeſtrictis palatii ianuis,
contempto Caeſare, quem videri decuerat, ad prae-
torium cum pompa ſollemni perrexit: [8]) morbos-
que diu cauſatus, nec regiam introiit, nec proceſſit
in publicum: ſed abditus multa in eius moliebatur
exitium, addens quaedam relationibus ſupervacua,
11 quas ſubinde dimittebat ad principem. Rogatus
ad ultimum, admiſſusque in conſiſtorium, ambage
nulla praegreſſa, inconſiderate et leviter, Profici-
ſcere, inquit, ut praeceptum eſt, Caeſar, ſciens,
quod ſi ceſſaveris, et tuas et palatii tui auferri iu-
bebo propediem annonas. Hocque ſolo contuma-
citer dicto, ſubiratus abſceſſit, nec in conſpectum
12 eius poſtea venit ſaepius [9]) arceſſitus. Hinc ille
commotus, ut iniuſta perferens et indigna, prae-
fecti cuſtodiam protectoribus mandaverat fidis.
Quo comperto Montius tunc quaeſtor, vafer qui-
dem, ſed ad lenitatem propenſior, conſulens in
commune, advocatos palatinarum primos ſchola-
rum adloquutus eſt mollius, [10]) docens nec decere
haec fieri, nec prodeſſe: addensque vocis obiur-
gatorio ſono, quod, ſi id placeret, poſt ſtatuas
Conſtantii deiectas, ſuper adimenda vita praefecto
13 conveniet ſecurius cogitari. His cognitis, Gallus
ut ſerpens adpetitus telo vel ſaxo, iamque ſpes ex-
tremas opperiens, et ſuccurrens ſaluti ſuae quavis
ratione, colligi omnes iuſſit armatos: et cum ſtarent
14 attoniti, diſtricta dentium acie ſtridens, *Adeſte,*
inquit, *viri fortes mihi periclitanti vobiscum. Mon-
tius nos tumore inuſitato quodam et novo, ut rebel-
les et maieſtati recalcitrantes Auguſtae, per haec*

8) *Steph.* morboque diu vexatus. 9) Mſ. arceſſitus. 10) docens nec decere.

quae ſtrepit [11]) *incuſat: iratus nimirum, quod con-
tumacem praefectum, quid rerum ordo poſtulat,
ignorare diſſimulantem, formidine tenus iuſſerim
cuſtodiri.* Nihil morati poſt haec militares, avidi 15
ſaepe turbarum, adorti ſunt Montium primum, qui
divertebat in proximo, levi corpore ſenem, atque
morboſum: et hirſutis reſticulis [12]) cruribus eius
innexis, divaricatum ſine ſpiramento ullo adusque
praetorium traxere praefecti. Et eodem impetu 16
Domitianum praecipitem per ſcalas, itidem funibus
conſtrinxerunt: eosque coniunctos per ampla ſpatia
civitatis acri raptavere diſcurſu. Iamque artuum
et membrorum divulſa compage, ſuperſcandentes
corpora mortuorum, ad ultimam truncata deformi-
tatem, [13]) velut exſaturati [14]) mox abiecerunt in
flumen. Incenderat autem audaces usque ad inſa- 17
niam homines ad haec, quae nefariis egere conati-
bus, Luſcus quidam curator urbis ſubito viſus:
[15]) eos ut eiulans baiulorum praecentor, ad expe-
diendum, quod orſi ſunt, incitans vocibus crebris:
qui haud longe poſtea ideo vivus exuſtus eſt.
Et quia Montius inter [16]) dilaniantium manus 18
ſpiritum efflaturus, Epigonium et Euſebium, nec
profeſſionem, nec dignitatem oſtendens, aliquoties
increpabat: qui ſint hi, magna quaerebatur induſtria,
et nequid intepeſceret, Epigonius e Lycia philoſophus
ducitur, et Euſebius ab [17]) Emiſſa Pittacas cognomen-
to, concitatus orator: cum quaeſtor non hos, ſed tri-
bunos fabricarum inſimulaſſet, promittentes armo-
rum ſi novas res agitari [18]) comperiſſent. Iisdem 19
diebus Apollinaris Domitiani gener, paulo ante
agens palatii Caeſaris curam, ad Meſopotamiam
miſſus a ſocero, per militares numeros immodice

---

11) Mſ. incuſat. 12) *τὸ eius* Mſ. deeſt. 13) Mſ. velut exatu-
ratio. 14) *τὸ mox* Mſ. deeſt. 15) *al.* cumque eo Stenelaus ba-
iulor. 16) Mſ. dilacinantium. 17) Mſ. ad dimiſſa pictacas cogno-
mento. 18) *al.* coepiſſent.

ſcrutabatur, an quaedam altiora meditantis iam Galli ſecreta ſusceperint ſcripta: qui compertis Antiochiae geſtis, per minorem Armeniam lapſus, Conſtantinopolim petiit, exindeque per protectores retractus, artiſſime tenebatur.

20 Quae dum ita ſtruuntur, indicatum eſt apud Tyrum indumentum regale textum occulte, incertum quo locante, vel cuius uſibus adparatum. Ideoque rector provinciae tunc pater Apollinaris, eiusdem nominis, ut conſcius ductus eſt: aliique congregati ſunt ex diverſis civitatibus multi, qui atrocium criminum ponderibus urgebantur.

21 Iamque lituis cladium concrepantibus internarum, non celate, ut antea, turbidum ſaeviebat ingenium, a veri conſideratione detortum: et nullo impoſitorum vel compoſitorum fidem ſollenniter inquirente, nec [19]) discernente a ſocietate noxiorum inſontes, velut exturbatum e iudiciis fas omne discesſit: et cauſarum legitima ſilente defenſione, carnifex rapinarum ſequeſter, et obductio capitum, et bonorum ubique multatio verſabatur per orientales provincias: quas recenſere puto nunc opportunum, absque Meſopotamia, iam digeſta, cum bella [20]) Parthica dicerentur, et Aegypto, quam neceſſario aliud [21]) reieci ad tempus.

1 VIII. Superatis Tauri montis verticibus, qui ad ſolis ortum ſublimius attolluntur, Cilicia ſpatiis porrigitur late diſtentis, dives bonis omnibus terra: eiusque lateri dextro adnexa Iſauria, pari ſorte uberi palmite viret et frugibus multis: quam mediam

2 navigabile flumen Calycadnus interſcindit. Et hanc quidem, praeter oppida multa, duae civitates exornant, Seleucia, opus Seleuci regis, et Claudiopolis, quam deduxit coloniam Claudius Caeſar.

---

19) *al.* discerpente. 20) Mſ. Parthica . . . rentur. 21) Mſ. reieci, . . . ad tempus.

Iſaura enim antehac [1]) nimium potens, olim ſubverſa ut rebellatrix interneciva, aegre veſtigia claritudinis priſtinae monſtrat admodum pauca. Cili- 3
ciam vero, quae Cydno amne exſultat, Tarſus nobilitat, urbs perſpicabilis: (hanc condidiſſe Perſeus memoratur, Iovis filius et Danaës, vel certe ex Aethiopia profectus Sandan quidam nomine, vir opulentus et nobilis) et Anazarbus auctoris vocabulum referens: et Mopſueſtia, vatis illius domicilium Mopſi, quem a commilitio Argonautarum, cum aureo vellere direpto redirent, errore abstractum, [2]) delatumque ad Africae littus mors repentina conſumpſit: et ex eo, ceſpite punico tecti manes eius heroici, dolorum varietati medentur plerumque ſoſpitales. Hae duae provinciae bello quondam 4
piratico catervis miſtae praedonum, a Servilio proconſule miſſae ſub iugum, factae ſunt vectigales. Et hae quidem regiones velut in prominenti terrarum lingua poſitae, [3]) ab orbe Eoo monte Amano disparantur. Orientis vero limes in longum pro- 5
tentus et rectum, ab Euphratis fluminis ripis adusque ſupercilia porrigitur Nili, laeva Saracenis conterminans gentibus, dextra pelagi fragoribus patens: quam plagam [4]) Nicator Seleucus occupatam auxit magnum in modum, cum poſt Alexandri Macedonis obitum ſucceſſorio iure teneret regna Perſidis, efficaciae impetrabilis rex, ut indicat cognomentum. Abuſus enim multitudine hominum, 6
quam tranquillis in rebus diutius rexit, ex agreſtibus habitaculis urbes conſtruxit, multis opibus firmas et viribus: quarum ad praeſens pleraeque licet Graecis nominibus adpellentur, quae iisdem ad arbitrium impoſita ſunt conditoris, primogenia tamen

1) Mſ. nemium potens. 2) *al.* delatum ad. 3) Mſ. ab urbe.
4) *al.* Nicanor.

nomina non [5]) amittunt, quae eis Aſſyria lingua
inſtitutores veteres indiderunt.

7 Et prima poſt Osdroënam, quam (ut dictum eſt)
ab hac deſcriptione discrevimus, Commagena, nunc
Euphratenſis, clementer adſurgit; Hierapoli, [6]) ve-
tere Nino, et Samoſata civitatibus [7]) amplis il-
luſtris.

8 Dein Syria per ſpecioſam interpatet diffuſa pla-
nitiem. Hanc nobilitat Antiochia, mundo cognita
civitas, cui non certaverit alia advecticiis ita ad-
fluere copiis et internis, et Laodicea, et Apamia,
itidemque Seleucia, iam inde a primis auſpiciis flo-
rentiſſimae.

9 Poſt hanc [8]) acclinis Libano monti Phoenice,
regio plena gratiarum et venuſtatis, urbibus deco-
rata magnis et pulchris: in quibus amoenitate cele-
britateque nominum Tyrus excellit, Sidon et Be-
rytus, iisdemque pares, Emiſſa, et Damaſcus, ſae-
10 culis conditae priſcis. Has autem provincias, quas
Orontes ambiens amnis, imosque pedes Caſſii mon-
tis illius celſi praetermeans, funditur in Parthenium
mare, Cn. Pompeius ſuperato Tigrane, regnis Ar-
meniorum abstractas ditioni Romanae coniunxit.

11 Ultima Syriarum eſt Palaeſtina, per intervalla
magna protenta, cultis abundans terris et nitidis,
et civitates habens quasdam egregias, nullam nulli
cedentem, ſed ſibi viciſſim velut ad perpendiculum
aemulas: Caeſaream, quam ad honorem Octaviani
principis exaedificavit Herodes, et Eleutheropo-
lim, et Neapolim, itidemque Aſcalonem, [9]) Gazam,
12 aevo ſuperiore exſtructas. In his tractibus navige-
rum nusquam viſitur flumen: et in locis plurimis
aquae ſuapte natura calentes emergunt, ad uſus
aptae multiplicium medelarum. Verum has quoque

5) *al.* admittunt. 6) Mſ. Veterennino. 7) Mſ. amplis et il-
luſtris. 8) *al.* acclivis. 9) deeſt in Steph.

regiones pari ſorte Pompeius Iudaeis domitis, et Hieroſolymis captis, in provinciae ſpeciem, rectori delata iurisdictione, formavit.

Huic Arabia eſt conſerta, ex alio latere Naba- 13
taeis contigua; opima varietate commerciorum, caſtrisque oppleta validis et caſtellis, quae ad repellendos gentium vicinarum excurſus, ſollicitudo pervigil veterum per opportunos ſaltus erexit et cautos. Haec quoque civitates habet inter oppida quaedam ingentes, Boſtram et Geraſam atque Philadelphiam, murorum firmitate cautiſſimas. Hanc provinciae impoſito nomine, rectoreque attributo, obtemperare legibus noſtris Traianus compulit imperator, incolarum tumore ſaepe contuſo, cum glorioſo Marte Mediam urgeret et Parthos.

Cyprum itidem inſulam procul a continenti dis- 14
cretam et portuoſam, inter municipia crebra urbes duae faciunt claram, Salamis et Paphus: altera Iovis delubris, altera Veneris templo inſignis. Tanta tamque multiplici fertilitate abundat rerum omnium eadem Cyprus, ut nullius externi indigens adminiculi, indigenis viribus, a fundamento ipſo carinae ad ſupremos usque carbaſos aedificet onerariam navem, omnibusque armamentis inſtructam mari committat. Nec piget dicere, avide magis 15
hanc inſulam populum Romanum invaſiſſe, quam iuſte. Ptolemaeo enim rege foederato nobis et ſocio, ob aerarii noſtri anguſtias iuſſo ſine ulla culpa proſcribi, ideoque hauſto veneno voluntaria morte deleto, et tributaria facta eſt, et velut hoſtiles eius exuviae claſſi impoſitae, in urbem advectae ſunt per Catonem. Nunc repetetur ordo geſtorum.

IX. Inter has ruinarum varietates, a Niſibi, 1
quam tuebatur accitus Urſicinus, cui nos obſequuturos iunxerat imperiale praeceptum, diſpicere litis exitialis ſemina cogebatur, abnuens et reclamans adulatorum oblatrantibus turmis: bellicoſus ſane

milesque ſemper et militum ductor, ſed forenſibus iurgiis longe diſcretus: qui metu ſui diſcriminis anxius, cum accuſatores quaeſitoresque [1]) ſubditivos ſibi conſociatos ex iisdem foveis cerneret emergentes, [2]) quae clam palamve agitabantur, occultis Conſtantium litteris edocebat, implorans ſubſidia, quorum metu tumor notiſſimus Caeſaris exhalaret.
2 Sed cautela nimia in peiores haeſerat plagas, ut narrabimus poſtea, aemulis conſarcinantibus inſidias graves apud Conſtantium, caetera medium principem, ſed ſi quid [3]) auribus eius huiusmodi quivis infudiſſet ignotus, acerbum et implacabilem, et in hoc cauſarum titulo diſſimilem ſui.
3 Proinde die funeſtis interrogationibus praeſtituto, imaginarius iudex equitum reſedit magiſter, adhibitis aliis iam, quae eſſent agenda, praedoctis: et adſiſtebant hincinde notarii, quid quaeſitum eſſet, quidve reſponſum, curſim ad Caeſarem perferentes: cuius imperio truci, ac ſtimulis reginae, exertantis aurem ſubinde per aulaeum, nec diluere obiecta permiſſi, nec defenſi periere complures.
4 Primi igitur omnium ſtatuuntur Epigonius et Euſebius, ob nominum gentilitatem oppreſſi. Praediximus enim Montium, ſub ipſo vivendi termino, his vocabulis adpellatos fabricarum culpaſſe tribunos, ut adminicula [4]) futurae molitioni pollicitos.
5 Et Epigonius quidem amictu tenus philoſophus, ut adparuit, prece fruſtra tentata, ſulcatis lateribus, mortisque metu admoto, turpi confeſſione cogitatorum ſocium, quae nulla erant, fuiſſe firmavit, cum nec vidiſſet quidquam nec audiſſet, penitus expers forenſium rerum: Euſebius vero obiecta fidentius negans, [5]) ſuspenſus in eodem gradu con-

---

1) ſubditivos. 2) *Steph.* quaedam quae palam ag. 3) *τὸ eius* deeſt in Mſ. 4) ſuturae ultioni. 5) ſuspenſus in eodem gradu cunctantia eſt et id latrocinium.

ſtantiae ſtetit, latrocinium illud eſſe, non iudicium
clamans. Cumque pertinacius, ut legum gnarus, 6
accuſatorem flagitaret atque ſollemnia, doctus id
Caeſar, libertatemque ſuperbiam ratus, tamquam
obtrectatorem audacem excarnificari praecepit: qui
ita eviſceratus, ut cruciatibus membra deeſſent,
implorans caelo iuſtitiam, torvum renidens fundato
pectore manſit immobilis, nec ſe incuſare, nec
quemquam alium paſſus: et tandem nec confeſſus
nec confutatus, cum abiecto conſorte poenali eſt
morte multatus. Et ducebatur intrepidus tempo-
rum iniquitati inſultans, imitatus Zenonem illum
veterem Stoicum, qui ut mentiretur quaedam, la-
ceratus diutius, avulſam ſedibus linguam ſuam cum
cruento ſputamine in oculos interrogantis [6]) Cyprii
regis impegit. Poſt haec indumentum regale quae- 7
rebatur: et miniſtris fucandae purpurae tortis, con-
feſſisque pectoralem tuniculam ſine manicis textam,
Maras quidam nomine inductus eſt (ut appellant
Chriſtiani) diaconus: cuius prolatae litterae ſcriptae
Graeco ſermone ad Tyrii textrini praepoſitum, ce-
lerari ſpeciem perurgebant: quam autem non indi-
cabant: denique etiam idem adusque discrimen
vitae vexatus, nihil fateri compulſus eſt. Quae- 8
ſtione igitur per multiplices dilatata fortunas, cum
ambigerentur quaedam, nonnulla levius actitata
conſtaret, poſt multorum clades Apollinares ambo,
pater et filius, in exſilium acti, cum ad locum Cra-
teras nomine perveniſſent, villam ſcilicet ſuam,
quae ab Antiochia [7]) viceſimo et quarto disiungitur
lapide, ut mandatum eſt, fractis cruribus occi-
duntur.

Poſt quorum necem nihilo lenius ferociens Gal- 9
lus, ut leo cadaveribus paſtus, multa huiusmodi

---

6) Mſſ. et *Steph.* Cyprini. 7) *al.* viceſimo.

ſcrutabatur: quae ſingula narrare non refert, ne profeſſionis modum, [8]) quod evitandum eſt, excedamus.

(A. C. 354.)

1 X. Haec dum Oriens diu perferret, caeli reſerato tepore, Conſtantius conſulatu ſuo ſepties, et Caeſaris ter, egreſſus Arelate Valentiam petit, in [1]) Gundomadum et Vadomarium fratres Alamannorum reges arma moturus, quorum crebris [2]) excurſibus vaſtabantur confines limitibus terrae Gallo-
2 rum. Dumque ibi diu moratur, commeatus opperiens, quorum translationem ex Aquitania [3]) verni imbres ſolito crebriores prohibebant, auctique torrentes, [4]) Herculanus advenit protector domeſticus, Hermogenis ex magiſtro equitum ſilius, apud Conſtantinopolim, ut ſupra retulimus, [5]) populari quondam turbela diſcerpti: quo veriſſime referente, quae Gallus egerat, damnis ſuper praeteritis maerens, et futurorum timore ſuſpenſus, angorem
3 animi, quamdiu potuit, emendabat. Miles tamen interea omnis apud Cabillona collectus, morarum impatiens ſaeviebat, hoc irritatior, quod nec ſubſidia vivendi ſuppeterent, alimentis nondum ex uſu
4 translatis. Unde Rufinus ea tempeſtate praefectus praetorio, ad diſcrimen truſus eſt ultimum. Ire enim ipſe compellebatur ad militem, quem exagitabat inopia ſimul et feritas, et alioquin coalito more in ordinarias dignitates aſperum ſemper et ſaevum, ut ſatisſaceret, atque monſtraret, quam
5 ob cauſam annonae convectio ſit impedita. Quod opera conſulta cogitabatur aſtute, ut hoc inſidiarum genere [6]) Galli periret avunculus, ne eum ut

---

8) Mſ. ſaevitatum. 1) Gundoundum. 2) Mſ. excurſa. 3) Mſ. averni. *Steph.* Arverni. 4) *al.* Arculanus. 5) populari ut quondam. 6) Mſ. talis.

praepotens acueret [7]) in fiduciam, exitioſa coeptan-
tem. Verum navata eſt opera diligens; [8]) hocque
dilato, Euſebius praepoſitus cubiculi miſſus eſt
Cabillona, aurum ſecum perferens: quo per tur-
bulentos ſeditionum [9]) concitores occultius distri-
buto, et tumor conſenuit militum, et ſalus eſt in
tuto locata praefecti. Deinde cibo abunde perlato,
caſtra die praedicto ſunt mota. Emenſis itaque 6
difficultatibus multis, et nive obrutis callibus plu-
ribus, ubi prope Rauracum ventum eſt ad ſuperci-
lia fluminis Rheni, reſiſtente multitudine Alamanna,
pontem ſuspendere navium compage Romani vi ni-
mia vetabantur, ritu grandinis undique convolanti-
bus telis: et cum id impoſſibile videretur, Impera-
tor cogitationibus magnis attonitus, quid capeſſeret,
ambigebat. Ecce autem ex improviſo index qui- 7
dam regionum gnarus advenit, et mercede accepta
vadoſum locum nocte monſtravit, unde ſuperari
potuit flumen: et potuiſſet aliorſum [10]) intentis ho-
ſtibus [11]) exercitus inde transgreſſus, nullo id opi-
nante, cuncta vaſtare, ni pauci ex eadem gente,
quibus erat honoratioris militiae cura commiſſa,
populares ſuos haec per nuntios docuiſſent occul-
tos, ut quidam exiſtimabant. Infamabat autem 8
haec ſuſpicio Latinum domeſticorum comitem, et
Agilonem tribunum ſtabuli, atque Scudilonem
ſcutariorum rectorem, qui tunc ut dextris ſuis ge-
ſtantes Remp. colebantur. At barbari ſuſcepto 9
pro inſtantium rerum ratione conſilio, dirimentibus
forte auſpicibus, vel congredi prohibente auctori-
tate ſacrorum, mollito vigore, quo fidentius reſi-
ſtebant, optimates miſere delictorum veniam peti-
turos et pacem. Tentis igitur regis utriusque lega- 10

7) Mſ. ad fiduc. 8) Mſ. hacque delato. *utrumque in aliis deeſt.* 9) Mſ. concitores. 10) Mſ. mittentis. 11) *Haec verba in al. deſunt: in Mſ. vero ſic leguntur:* exercitus deinde transgreſſus nullo id opinante cuncta vaſtarem.

tis, et negotio tectius diu penſato, cum pacem oportere tribui, quae iuſtis conditionibus petebatur, eamque ex re tum fore ſententiarum via concinens adprobaſſet, advocato in concionem exercitu, Imperator pro tempore pauca dicturus, tribunali adſiſtens, circumdatus poteſtatum coetu caeſarum, ad hunc diſſeruit modum:

11 *Nemo quaeſo miretur, ſi poſt exſudatos labores itinerum longos, congeſtosque adfatim commeatus, fiducia veſtri ductante, barbaricos pagos adventans, velut mutato repente conſilio ad placidiora*
12 *diverti. Pro ſuo enim loco et animo quisque veſtrum reputans, id*[12]) *inveniet verum, quod miles ubique, licet membris vigentibus firmus, ſe ſolum vitamque propriam circumſpicit et defendit: Imperator vero officiorum, dum aequis omnibus alienae cuſtos ſalutis, nihil non ad ſui ſpectare tutelam*[13]) *rationes populorum cognoſcit, et remedia cuncta, quae ſtatus negotiorum admittit, arripere debet alacriter, ſe-*
13 *cunda numinis voluntate delata. Ut in breve igitur conferam, et oſtendam, qua ex cauſa omnes vos ſimul adeſſe volui, commilitones mei fidiſſimi, accipite aequis auribus, quae ſuccinctius explicabo. Veritatis enim*[14]) *abſolutus ſermo ac ſemper eſt*
14 *ſimplex. Arduos veſtrae gloriae gradus, quos fama per plagarum quoque accolas extimarum diffundit, excellenter accreſcens, Alamannorum reges et populi formidantes, per oratores, quos videtis, ſummiſſis cervicibus conceſſionem praeteritorum poſcunt et pacem: quam ut cunctator et cautus utiliumque monitor, ſi veſtra voluntas adeſt, tribui debere cenſeo, multa contemplans: primo, ut Martis ambigua declinentur: dein, ut auxiliatores pro adverſa-*

12) Mſ. inveniet. 13) Mſ. ratio . . . . et remedia. 14) Mſ. abſolimo ſemper ac pereſt ſimplex.

verſariis adſciſcamus, quod pollicentur: tum autem, ut incruenti mitigemus ferociae flatus, pernicioſos ſaepe provinciis: poſtremo id reputantes, quod non ille hoſtis vincitur ſolus, qui cadit in acie, pondere armorum oppreſſus et virium; ſed multo tutius etiam tuba tacente, [15]) *ſub iugum mittitur voluntarius, qui ſentit expertus, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatem in ſupplices animos deeſſe.* 15 *In ſumma, tamquam arbitros vos, quid ſuadetis, opperior, ut princeps tranquillus temperanter adhibere modum adlapſa felicitate decernens. Non enim inertiae, ſed modeſtiae humanitatique, mihi credite, hoc, quod recte conſultum eſt, adſignabitur.*

16 Mox dicta finierat, multitudo omnis, [16]) ad quae Imperator voluit, promptior, laudato conſilio, conſenſit in pacem, ea ratione maxime percita, quod norat expeditionibus crebris, Fortunam eius in malis tantum civilibus vigilaſſe: cum autem bella moverentur externa, accidiſſe plerumque luctuoſa. Icto poſt haec foedere gentium ritu, perfectaque ſollemnitate, Imperator Mediolanum ad hiberna diſceſſit.

1 XI. Ubi curarum abiectis ponderibus aliis, tamquam [1]) nodum Gordium difficillimum, Caeſarem convellere niſu valido cogitabat: eique deliberanti cum proximis, clandeſtinis colloquiis et nocturnis, qua vi, quibusve commentis id fieret, antequam effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia: acciri mollioribus ſcriptis per ſimulationem tractatus publici nimis urgentis, eumdem placuerat Gallum, ut auxilio deſtitutus, ſine ullo interiret obſtaculo. 2 Huic ſententiae verſabilium adulatorum refragantibus globis (inter quos erat

---

15) *al.* iugo. 16) Mſ. atque. 1) *Al.* nodum et odium. Mſ. odiem.

Arbetio ad insidiandum acer et flagrans, et Eusebius tunc praepositus cubiculi, effusior ad nocendum) id occurrebat, Caesare discedente Ursicinum in Oriente perniciose relinquendum, si nullus esset,
3 qui prohiberet, altiora meditaturum. Iisdemque residui regii accessere spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adolescebat, inter ministeria vitae secretioris per arcanos susurros nutrimenta fictis criminibus subserentes: qui ponderibus invidiae gravioris virum fortissimum opprimebant, subolescere imperio adultos eius filios mussitantes, decore corporum favorabiles et aetate, per multiplicem armaturae scientiam agilitatemque membrorum inter quotidiana proludia exercitus, consulto consilio cognitos: Gallum suopte ingenio trucem per suppositos quosdam ad saeva facinora ideo animatum, ut eo digna omnium ordinum detestatione exoso, ad magistri equitum liberos principatus insignia transferantur.

4 Cum haec taliaque sollicitas eius aures everberarent, expositas semper huiusmodi rumoribus et patentes, varia animo tum miscente consilia, tandem id ut optimum factu elegit: et Ursicinum primum ad se venire summo cum honore mandavit, ea specie, ut pro rerum tunc urgentium captu disponeretur concordi consilio, quibus virium incrementis Parthicarum gentium arma minantium
5 impetus frangerentur. Et ne quid suspicaretur adversi venturus, vicarius eius, dum redit, Prosper missus est Comes: acceptisque literis, et copia rei vehiculariae data, Mediolanum itineribus [2]) properavimus magnis.

6 Restabat, ut Caesar post haec properaret accitus: et abstergendae causa suspicionis sororem suam, eius uxorem, Constantius ad se tandem de-

2) properamus MS.

ſideratam venire multis fictisque blanditiis hortabatur. Quae licet ambigeret, metuens ſaepe cruentum; ſpe tamen, quod eum lenire poterat ut germanum, profecta, cum Bithyniam introiſſet, in ſtatione, quae Caenos Gallicanos adpellatur, abſumpta eſt vi febrium repentina. Cuius poſt obitum maritus contemplans cecidiſſe fiduciam, qua ſe fultum exiſtimabat; anxia cogitatione, quid moliretur, haerebat. Inter res enim impeditas et tur- 7
bidas, ad hoc unum mentem ſollicitam dirigebat, quod Conſtantius cuncta ad ſuam ſententiam conferens, nec ſatisfactionem ſuſcipiet aliquam, nec erratis ignoſcet: ſed ut erat in propinquitatis perniciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendens, ſi cepiſſet incautum, morte multaret. Eo neceſſi- 8
tatis adductus, ultimaque, ui vigilaſſet, opperiens, principem locum, ſi qua patuiſſet copia, adfectabat: ſed perſidiam proximorum ratione bifaria [3]) verebatur, [4]) qui eum ut truculentum horrebant et levem, [5]) quique altiorem Conſtantii fortunam in diſcordiis civilibus formidabant. Inter has cura- 9
rum moles immenſas, Imperatoris ſcripta ſuſcipiebat adſidua, monentis orantisque, ut ad ſe veniret, et mente monſtrantis obliqua, rem publicam nec poſſe dividi, nec debere, ſed pro viribus quemque ei ferre ſuppetias fluctuanti, nimirum Galliarum indicans vaſtitatem. Quibus ſubſerebat non adeo 10
vetus exemplum, quod Diocletiano et eius collegae, ut adparitores, Caeſares non reſides, ſed ultro citroque diſcurrentes obtemperabant: et in Syria Auguſti vehiculum iraſcentis per ſpatium [6]) mille paſſuum fere pedes antegreſſus eſt Galerius purpuratus.

---

3) Mſ. deferebatur. 4) *Steph.* et Mſ. qui. 5) *Steph.* et Mſ. quique. 6) *al.* mille paſſus.

11 Advenit poſt multos [7]) Scudilo ſcutariorum tribunus, velamento ſubagreſtis ingenii perſuaſionis opifex callidus: qui eum adulabili ſermone feriis admiſto, ſolus omnium proficiſci pellexit, vultu adſimulato ſaepius replicando, quod flagrantibus votis eum videre frater cuperet patruelis, quod per imprudentiam geſtum eſt, remiſſurus ut mitis et clemens: participemque eum ſuae maieſtatis adſcitum, [8]) et futurum laborum quoque ſocium, quos
12 Arctoae provinciae diu feſſae poſcebant. Utque ſolent manum iniectantibus fatis hebetari ſenſus hominum et obtundi, his illecebris ad meliorum exſpectationem erectus, egreſſusque Antiochia numine laevo ductante, prorſus ire tendebat de fumo, ut proverbium loquitur vetus, ad flammam: et ingreſſus Conſtantinopolim, tamquam in rebus proſperis et ſecuris, editis equeſtribus ludis, capiti [9]) Coracis aurigae coronam impoſuit ut victoris.
13 Quo cognito Conſtantius ultra mortalem modum exarſit: ac ne quo caſu idem Gallus de futuris incertus, agitare quaedam conducentia ſaluti ſuae per itinera conaretur, remoti ſunt omnes de in-
14 duſtria milites agentes in civitatibus perviis. Eoque tempore Taurus quaeſtor ad Armeniam miſſus, confidenter nec adpellato eo nec viſo transivit. Venere tamen aliqui iuſſu Imperatoris, adminiſtrationum ſpecie diverſarum, eumdem, ne commovere ſe poſſet, neve tentaret aliquid occulte, cuſtodituri: inter quos Leontius erat, poſtea urbi praefectus, ut quaeſtor, et Lucillianus quaſi domeſticorum Comes, et ſcutariorum tribunus nomine
15 Bainobaudes. Emenſis itaque longis intervallis et planis, cum Hadrianopolim introiſſet urbem Haemimontanam, Uſcudamam antehac adpellatam, feſſasque labore diebus duodecim recreans vires,

7) Mſ. Cubiculo. 8) Mſ. et futurum. 9) Mſ. Thoracis.

comperit Thebeas legiones in vicinis oppidis hie-
mantes, conſortes ſuos miſiſſe quosdam, eum, ut
remaneret, promiſſis fidis hortaturos et firmis,
ſiducia ſui abunde per ſtationes locati confines: ſed
obſervante cura pervigili proximorum, nullam vi-
dendi vel audiendi, quae ferebant, furari potuit fa-
cultatem. Inde aliis ſuper alias urgentibus litteris 16
exire, et decem vehiculis publicis, ut praeceptum
eſt, uſus, relicto palatio omni, praeter paucos tori
miniſtros et menſae, quos [10]) adduxerat ſecum,
ſqualore concretus celerare gradum compellebatur
adigentibus multis, temeritati ſuae ſubinde flebili-
ter imprecatus, [11]) quae eum iam deſpectum et vi-
lem arbitrio ſubdiderat infimorum. Inter haec ta- 17
men per inducias naturae conquieſcentis, ſaucia-
bantur eius ſenſus circumſtridentium terrore larva-
rum: interfectorumque catervae, Domitiano et
Montio praeviis, correptum eum, ut exiſtimabat in
ſomnis, uncis furialibus obiectabant. [12]) Solutus 18
enim corporeis nexibus animus, ſemper vigens mo-
tibus indefeſſis, et cogitationibus ſubiectus et curis,
quae mortalium ſollicitant mentes, colligit viſa no-
cturna, quas phantaſias nos adpellamus.

Pandente itaque viam fatorum ſorte triſtiſſima, 19
qua praeſtitutum erat eum vita et imperio ſpoliari,
[13]) itineribus interiectis permutatione iumentorum
emenſis, venit Petobionem oppidum Noricorum:
ubi [14]) reſeratae ſunt inſidiarum latebrae omnes, et
[15]) Barbatio repente adparuit Comes, qui ſub eo
domeſticis praefuit, cum Apodemio agente in re-
bus, milites ducens, quos beneficiis ſuis oppigne-
ratos elegerat Imperator, certus, nec praemiis nec
miſeratione ulla poſſe deflecti.

---

10) *al.* adiunxerat. 11) *Steph.* quod. 12) Mſ. ſolutus. 13) Mſ. itineribus eiectis *al.* interiectis. 14) Mſ. reſervatae. 15) Mſ. Barbaratio.

20 Iamque non [16]) adumbratis fallaciis res agebatur: ſed qua palatium eſt extra muros, armatis omne circumdedit. Ingreſſusque obſcuro iam die, ablatis regiis indumentis, Caeſarem tunica texit et paludamento communi, eum poſt haec nihil paſſurum velut [17]) mandato principis iurandi crebritate confirmans: et *ſtatim*, inquit, [18]) *exſurge:* et inopinum carpento privato impoſitum, ad Iſtriam duxit prope oppidum Polam, ubi quondam peremptum Conſtantini filium accepimus Criſpum.
21 Et cum ibi ſervaretur artiſſime, terrore propinquantis exitus iam praeſepultus, adcurrit Euſebius, cubiculi tunc praepoſitus, Pentadiusque notarius, et Mellobaudes armaturarum tribunus, iuſſu Imperatoris [19]) compulſuri eum ſingillatim docere, quam ob cauſam quemque apud Antiochiam necatorum
22 iuſſerat trucidari. Ad quae Adraſteo pallore perfuſus, hactenus valuit loqui, quod plerosque incitante coniuge iugulaverit Conſtantina: ignorans profecto, Alexandrum Magnum urgenti matri, ut occideret quemdam inſontem, et dictitanti, ſpe impetrandi poſtea, quae vellet, eum ſe per novem menſes utero portaſſe praegnantem, ita reſpondiſſe prudenter: *Aliam, parens optima, poſce mercedem; hominis enim ſalus beneficio nullo penſatur.*
23 Quo comperto, [20]) irrevocabili ira princeps percitus et dolore, fiduciam omnem fundandae ſecuritatis in eodem poſuit abolendo. Et miſſo Sereniano, quem in crimen maieſtatis vocatum, praeſtigiis quibusdam abſolutum [21]) eſſe ſupra monſtravimus, Pentadio quinetiam notario, et Apodemio agente in rebus, eum capitali ſupplicio deſtinavit: et ita colligatis manibus in modum noxii cuiusdam latro-

---

16) Mſ. umbratis. 17) Mſ. mandatu. 18) Mſ. exurgeret inopinum. 19) Mſ. compulſi. 20) *Steph.* irrevocabili Princeps percitus dolore. 21) Mſ. eſſe ſupra monſtravimus.

nis cervice abſciſſa, ereptaque vultus et capitis
dignitate, cadaver eſt relictum informe, paullo ante
urbibus et provinciis formidatum. Sed vigilavit 24
utrubique ſuperni numinis aequitas. Nam et
[22]) Gallum actus oppreſſere crudeles, et non diu
poſtea ambo cruciabili morte abſumpti ſunt, qui
eum, licet nocentem, blandius palpantes, periuriis
adusque plagas perduxere letales: quorum Scudilo
deſtillatione iecoris pulmones vomitans interiit:
Barbatio, qui in eum [23]) iam diu falſa compoſue-
rat crimina, cum ex magiſterio peditum altius niti
quorumdam ſuſurris [24]) incuſaretur, damnatus, ex-
ſtincti per fallacias Caeſaris manibus [25]) lacrymoſo
obitu parentavit.

Haec et huiusmodi quaedam innumerabilia ul- 25
trix facinorum impiorum, bonorumque praemiatrix
aliquoties operatur Adraſtia (atque utinam ſemper!)
quam vocabulo duplici etiam Nemeſin adpellamus:
Ius quoddam ſublime numinis efficacis, humana-
rum mentium opinione lunari circulo ſuperpoſitum,
vel, ut definiunt alii, ſubſtantialis tutela generali
potentia partilibus praeſidens fatis: quam theologi
veteres fingentes Iuſtitiae filiam, ex abdita quadam
aeternitate tradunt omnia deſpectare terrena. Haec 26
ut regina cauſarum, et arbitra rerum ac disceptatrix,
urnam ſortium temperat, accidentium vices alter-
nans: voluntatumque noſtrarum exorſa interdum
alio, quam quo contendebant, exitu terminans,
multiplices actus permutando convolvit. Eadem-
que neceſſitatis inſolubili retinaculo mortalitatis
vinciens faſtus tumentes incaſſum, et incremento-
rum detrimentorumque momenta [26]) verſans, ut
novit, nunc erectas mentium cervices opprimit et
enervat: nunc bonos ab imo ſuſcitans, ad bene

---

22) *al.* Gallum obitu. 23) Mſ. iamdiu. 24) Mſ. incauſaretur.
25) Mſ. librimoſo. 26) verſabilis.

vivendum extollit. Pinnas autem ideo illi ſabuloſa
vetuſtas aptavit, ut adeſſe velocitate volucri cunctis
exiſtimetur: et praetendere gubernaculum dedit,
eique ſubdidit rotam, ut univerſitatem regere per
elementa discurrens omnia non ignoretur.
27 Hoc immaturo interitu, ipſe quoque ſui pertae-
ſus, exceſſit e vita aetatis anno nono atque [27]) vigeſi-
mo, cum quadriennio imperaſſet: natus apud Tuſcos
in Maſſa Veternenſi, patre Conſtantio, Conſtantini
fratre Imperatoris, matreque Galla ſorore Rufini
et Cerealis, quos trabeae conſulares nobilitarunt,
28 et [28]) praefecturae. Fuit autem forma conſpicuus
bona, decente filo corporis, membrorumque recta
compage, flavo capillo et molli, barba licet recens
emergente lanugine tenera, ita tamen, ut maturius
[29]) auctoritas emineret: tantum a temperatis mo-
ribus Iuliani differens fratris, quantum inter Ve-
29 ſpaſiani filios fuit Domitianum et Titum. Adſum-
ptus autem in ampliſſimum fortunae faſtigium, ver-
ſabiles [30]) eius motus, expertus eſt, [31]) qui ludunt
mortalitatem: nunc evehentes quosdam ad ſidera,
nunc in Cocyti profunda mergentes. Cuius rei cum
innumera ſint exempla, pauca tactu ſummo trans-
30 curram. Haec fortuna mutabilis et inconſtans fecit
Agathoclem Siculum ex figulo regem, et Diony-
ſium, gentium quondam terrorem, Corinthi litte-
31 rario ludo praeſecit. Haec Adramytenum An-
driſcum in [32]) fullonio natum, ad Pſeudo-Philippi
nomen evexit: et Perſei legitimum filium artem
32 ferrariam ob quaerendum docuit victum. Eadem
Mancinum poſt imperium [33]) dedidit Numantinis,
Samnitum atrocitati Veturium, et Claudium Corſis,
[34]) ſubſtravitque feritati Carthaginis Regulum:

27) Mſ. vicenſimo. 28) Mſ. Praefecturae . . . autem forma. 29) Mſ. feneſtras. 30) τὸ *eius* Mſ. deeſt. 31) Mſ. quae. 32) *al.* fullonia. 33) τὸ *dedit* al. deeſt. 34) Mſ. ſubſtravit quid. *al.* ſubſtravit feritati.

iſtius iniquitate Pompeius, poſt quaeſitum Magni ex rerum geſtarum amplitudine cognomentum, ad ſpadonum libidinem in Aegypto trucidatur. Et 33
Eunus quidam ergaſtularius ſervus ductavit in Sicilia fugitivos. Quam multi ſplendido loco nati, eadem rerum domina connivente, Viriathi genua ſunt amplexi vel Spartaci? quot capita, quae horruere gentes, funeſti carnifices abſciderunt? Alter in vincula ducitur, alter inſperatae praeficitur poteſtati, alius a ſummo culmine dignitatis excutitur. Quae omnia, ſi ſcire quisquam velit, quam 34
varia ſint et adſidua, arenarum numerum idem iam deſipiens, et montium pondera ſcrutari [35]) putabit.

---

35) putavit.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XV.

Mors Galli Caesaris imperatori nunciatur. C. I. *Ursicinus Magister equitum per orientem, Iulianus Galli Caes. frater, et Gorgonius praepositus Caesariani cubiculi, accusantur maiestatis.* II. *In Galli Caesaris amicos et ministros animadvertitur.* III. *Lentienses Alamanni a Constantio A. pars caesi, pars fugati.* IV. *Silvanus Francus, magister peditum per Gallias, Coloniae Augustus adpellatur, et XXVIII. imperii die per insidias opprimitur.* V. *Silvani amici et conscii necati.* VI. *Ab Leontio praefecto urbi populi R. seditiones repressae. Liberius episcopus sede pulsus.* VII. *Iulianus Galli frater a Constantio A. fratre patrueli Caesar creatur ac praeficitur Galliis.* VIII. *De origine Gallorum; et unde dicti Celtae ac Galatae; deque eorum doctoribus.* IX. *De Alpibus Gallicanis; et de variis per eas itineribus.* X. *Brevis divisio ac descriptio Galliarum; et cursus fluminis Rhodani.* XI. *De moribus Gallorum.* XII. *De Musoniano praefecto praetorio per orientem.* XIII.

(A. C. 354.)

1 Utcumque potuimus veritatem scrutari, [1]) ea, quae videre licuit per aetatem, vel perplexe interrogando versatos in medio scire, narravimus ordine casuum exposito diversorum: residua, quae sequuturus aperiet textus, pro virium captu limatius ab-

1, Ms. ea quae.

ſolvemus, nihil obtrectatores longi, ut putant, operis formidantes. Tunc enim laudanda eſt brevitas, cum moras rumpens intempeſtivas, nihil ſubtrahit cognitioni geſtorum.

I. Nondum apud Noricum exuto penitus Gallo, 2
Apodemius, quoad vixerat, igneus turbarum incentor, raptos eius calceos vehens equorum permutatione veloci, ut nimietate cogendi quosdam exſtingueret, praecurſorius index Mediolanum advenit: ingreſſusque regiam ante pedes proiecit Conſtantii, velut ſpolia regis occiſi Parthorum: et perlato nuntio repentino, docente rem inſperatam et arduam ad ſententiam tota facilitate completam, hi, qui ſummam aulam tenebant, omni placendi ſtudio in adulationem ex more collato, virtutem felicitatemque Imperatoris extollebant in caelum: cuius nutu, in modum gregariorum militum, licet diverſis temporibus, duo exauctorati ſunt principes, Veteranio nimirum et Gallus. Quo ille 3
ſtudio blanditiarum exquiſito ſublatus, immunemque ſe deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter exiſtimans, confeſtim a iuſtitia declinavit ita intemperanter, ut aeternitatem eam aliquoties adſcereret ipſe dictando, ſcribendoque propria manu orbis totius ſe dominum adpellaret: quod dicentibus aliis, indignanter admodum ferre deberet is, qui ad aemulationem civilium principum vitam formare moresque ſuos, ut praedicabat, diligentia laborabat enixa. Namque, etiamſi mun- 4
dorum infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitante Magnus ſomniabat Alexander, id reputaſſet legens vel audiens, quod (ut docent mathematici [2]) coneinentes) ambitus terrae totius, quae nobis videtur immenſa, ad magnitudinem univerſitatis inſtar brevis obtinet puncti.

---

2) al. continentes.

1 II. Iamque [1]) poſt miſerandam deleti Caeſaris
cladem, ſonante periculorum iudicialium tuba, in
crimen laeſae maieſtatis arceſſebatur Urſicinus, adu-
leſcente magis magisque contra eius ſalutem livore,
2 omnibus bonis infeſto. Hac enim ſuperabatur dif-
ficultate, quod ad ſuscipiendas defenſiones aequas
et probabiles Imperatoris aures occluſae, patebant
ſuſurris inſidiantium clandeſtinis: qui Conſtantii
nomine per Orientis tractus omnes abolito, ante-
dictum ducem domi forisque deſiderari, ut formi-
3 doloſum Perſicae genti fingebant. Sed contra ac-
cidentia vir magnanimus ſtabat immobilis, ne ſe
proiiceret abiectius, cavens, parum tuto loco in-
nocentiam ſtare medullitus gemens: hocque uno
triſtior, quod amici ante haec frequentes ad potio-
res deſciverant, ut ad ſucceſſores, officiorum more
4 poſcente, ſolent transire lictores. Impugnabat
autem eum per fictae benignitatis illecebras collega,
et virum fortem propalam ſaepe adpellans Arbetio,
ad innectendas letales inſidias vitae ſimplici per-
quam callens, et ea tempeſtate nimium potens. Ut
enim ſubterraneus ſerpens foramen ſubſidens occul-
tum, adſultu ſubito ſingulos transitores obſervans
inceſſit: [2]) ita ille ab imae ſortis gregario ad ſum-
mum evectus militiae munus, nec laeſus aliquando
nec laceſſitus, inexplebili quodam laedendi propo-
5 ſito conſcientiam [3]) polluebat. Igitur paucis arca-
norum praefectis conſciis, latenter cum Imperatore
[4]) ſententiam rogante id ſederat, ut nocte ventura
procul a conſpectu militarium raptus Urſicinus in-
demnatus occideretur, ut quondam Domitius Cor-
bulo dicitur caeſus in colluvione illa Neroniani ſae-
6 culi, provinciarum fidus defenſor et cautus. Qui-

---

1) Mſ. petiſerandam. 2) ita ille ad diamaeſortes etiam militiae munus. Mſ. 3) *al.* polluebat. Cogitur. 4) ſententiam . . . id ſederat, ut. *al.* ſententiam relegere. Sederat.

bus ita compoſitis, cum ad hoc deſtinati praedictum
tempus opperirentur, conſilio in lenitudinem flexo,
facinus impium ad deliberationem ſecundam differ-
ri praeceptum eſt.

Indeque ad Iulianum recens perductum calu- 7
mniarum vertitur machina, memorabilem poſtea
principem, gemino crimine, ut iniquitas aeſtima-
bat, implicitum: quod a Macelli fundo in Cappa-
docia poſito, ad Aſiam demigrarat liberalium de-
ſiderio doctrinarum, et per Conſtantinopolim trans-
euntem viderat fratrem. Qui cum obiecta dilue- 8
ret, ostenderetque neutrum ſine iuſſu feciſſe, ne-
fando adſentatorum coetu periſſet urgente, ni adſpi-
ratione ſuperni numinis, Euſebia ſuffragante regina,
ductus ad Comum oppidum Mediolano vicinum,
ibique pauliſper moratus, [5]) procudendi ingenii
cauſa, ut cupidine flagravit, ad Graeciam ire per-
miſſus eſſet. Nec defuere deinceps ex his emer- 9
gentia caſibus, quae [6]) diſpiceres ſecundis avibus
contigiſſe, dum punirentur ex iure, vel tamquam
irrita diffluebant et vana. Sed accidebat nonnum-
quam, ut opulenti pulſantes praeſidia potiorum,
iisdemque tamquam ederae celſis arboribus adhae-
rentes, abſolutionem pretiis mercarentur immenſis:
tenues vero, quibus exiguae vires erant ad redi-
mendam ſalutem aut nullae, damnabantur abrupte.
Ideoque et veritas mendaciis velabatur, et valuere
pro veris aliquoties falſa.

Perductus eſt iisdem diebus et Gorgonius, cui 10
erat thalami Caeſariani cura commiſſa: cumque
eum auſorum fuiſſe participem concitoremque in-
terdum, ex confeſſo pateret, conſpiratione ſpado-
num, iuſtitia concinnatis mendaciis obumbrata, pe-
riculo evolutus abſceſſit.

---

5) Mſ. pro candenti. 6) *al.* quae diſpliceret.

1 III. Haec dum Mediolani aguntur, Militarium
catervae ab Oriente perductae ſunt Aquileiam,
cum aulicis pluribus, membris inter catenas fluentibus
ſpiritum trahentes exiguum, vivendique moras
per aerumnas deteſtati multiplices. Arceſſebantur
enim miniſtri fuiſſe Galli ferocientis, perque
eos Domitianus diſcerptus credebatur, et Montius,
2 et alii poſt eos acti in exitium praeceps. Ad quos
audiendos Arboreus miſſus eſt, et Euſebius cubiculi
tunc praepoſitus, ambo inconſideratae iactantiae,
iniuſti pariter et cruenti: qui nulla perſpicacitate,
ſine innocentium ſontiumque differentia,
alios verberibus vel tormentis adflictos exſulari poena
damnarunt, quosdam ad infimam truſere militiam,
reſiduos capitalibus addixere ſuppliciis. Impletisque
funerum buſtis, reverſi velut ovantes,
geſta retulerunt ad principem, erga haec et ſimilia
3 palam obſtinatum et gravem. Vehementius hinc
et deinde Conſtantius, quaſi praeſcriptum fatorum
ordinem convulſurus, recluſo pectore patebat inſidiantibus
multis. Unde rumorum aucupes ſubito
exſtitere complures, honorum vertices ipſos ferinis
morſibus adpetentes, poſteaque pauperes et divites
indiscrete: non ut Cibyratae illi Verrini, tribunal
unius legati lambentes, ſed rei publicae membra
4 totius per incidentia mala vexantes. Inter quos facile
Paulus et Mercurius eminebant: hic origine
Perſa; ille natus in Dacia: notarius ille; hic [1]) ex
miniſtro triclinii rationalis. Et Paulo quidem, ut
relatum eſt ſupra, Catenae inditum eſt cognomentum,
eo quod in complicandis calumniarum nexibus
erat indiſſolubilis, [2]) tetra venena ſerens, varieque
disperdens: ut in colluctationibus [3]) calce tenere
5 quidam ſolent artifices palaeſtritae. Mercurius

1) Mſ. a miniſtro. 2) Mſ. intra in venerum ſeſe varietate diſpendens. 3) Mſ. calrenemis.

ſomniorum adpellatus Comes, quod, ut clam mordax canis, interno vitio ſubmiſſus, agitans caudam, epulis coetibusque ſe crebris inſerens, ſi per quietem quisquam, ubi fuſius natura vagatur, vidiſſe aliquid amico narraſſet, id venenatis artibus coloratum in peius, patulis imperatoris auribus inſundebat: et ob hoc homo tamquam inexpiabili obnoxius culpae, gravi mole criminis pulſabatur. Haec augente vulgatius fama, tantum aberat, ut 6 proderet quisquam viſa nocturna, cum aegre homines dormiſſe ſeſe praeſentibus faterentur externis: maerebantque docti quidam, quod apud Atlanteos nati non eſſent, ubi memorantur ſomnia non videri: quod unde eveniat, rerum ſcientiſſimis relinquamus.

Inter has quaeſtionum ſuppliciorumque ſpecies 7 diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorum pericula ex verborum inanitate progreſſa. [4]) In convivio Africani Pannoniae ſecundae rectoris, apud Sirmium poculis amplioribus madefacti quidam, arbitrum adeſſe nullum exiſtimantes, licenter imperium praeſens ut moleſtiſſimum incuſabant: e quibus alii optatam permutationem temporum adventare, veluti e praeſagiis adfirmabant: nonnulli maiorum auguria ſibi portendi incogitabili dementia promittebant. E quorum numero Gaudentius, 8 agens in rebus, mente praecipiti ſtolidus, rem ut ſeriam detulerat ad Ruſinum, adparitionis praefecturae praetorianae tunc principem, ultimorum ſemper avidum hominem, et [5]) coalita pravitate famoſum. Qui confeſtim, quaſi [6]) pinnis elatus ad 9 comitatum principis advolavit: cumque ad ſuſpiciones huiusmodi mollem et penetrabilem, ita acriter inflammavit, ut ſine deliberatione ulla Africanus, et omnes letalis menſae participes iuberentur

4) *al.* in provincia. 5) collita. 6) *al.* pinis alatus.

[7]) rapi fublimes. Quo facto delator funeftus, vetita ex more humano validius cupiens, biennio id quod agebat, ut poftularat, continuare praeceptus eft.
10 Miffus igitur ad eos corripiendos Teutomeres protector domefticus cum collega, onuftos omnes catenis, ut mandatum eft, perducebat. Sed ubi ventum eft Aquileiam, [8]) Marinus tribunus ex campidoctore eo tempore vacans, auctor perniciofi fermonis, et alioquin naturae ferventis, in taberna relictus, dum parantur itineri neceffaria, [9]) lateri fuo cultrum cafu repertum impegit, ftatimque ex-
11 tractis vitalibus interiit. Refidui ducti Mediolanum, excruciatique tormentis, et confeffi vi quaeftionis, inter epulas petulanter fe quaedam loquutos, iuffi funt [10]) attineri poenalibus clauftris, fub abfolutionis aliqua fpe, licet incerta. Protectores vero pronunciati vertere folum exfilio, ut Marino iisdem confciis mori permiffo, veniam Arbetione meruere precante.

1 IV. Re hoc modo [1]) finita, paullo poft et Lentienfibus Alamannicis pagis indictum eft bellum, collimitia faepe Romana latius irrumpentibus: ad quem procinctum imperator egreffus, in Rhaetias camposque venit Caninos: et digeftis diu confiliis, id vifum eft honeftum et utile, ut eo cum militis parte Arbetio magifter equitum, cum validiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiae pergeret, protinus barbaris congreffurus: cuius loci figuram breviter, quantum ratio patitur, de-
2 fignabo. Inter montium celforum amfractus [2]) immani

7) *al.* fublimes tolli. 8) Mf. Marinus . . . . ex Campiductore. 9) lateri . . . . cultrum. 10) Mf. attineri. — 1) Mf. finita . . . . . et Lent. 2) impulfu immani Rheni . . . . pulos extenditur . . . . nes adeptus ut . . . . . cataractas inclinatione preteriti funditur Nilus; et . . . . . . gari ab ortu poterat ad primogenio copiis eduerans propriis inruenti curreret fim . . . . squam fluenti . . . . . . Iamque ad . . . . . . folutus altaque divertia.

mani pulſu Rhenus exoriens per praeruptos ſcopulos extenditur nullis aquis externis adoptatis, ut .... per cataractas inclinatione praecipiti funditur Nilus. Et navigari ab ortu poterat primigenio copiis exuberans propriis, ni ruenti curreret ſimilis potius quam fluenti. Iamque abſolutus, altaque 3
divortia riparum adradens, lacum invadit rotundum et vaſtum, quem [3]) Brigantiam accola Rhaetus adpellat, perque quadringenta et ſexaginta ſtadia longum, parique pene ſpatio late diffuſum, horrore ſilvarum ſqualentium inacceſſum, (niſi qua vetus illa Romana virtus et ſobria iter compoſuit latum) barbaris et natura locorum et caeli inclementia refragante. Hanc ergo paludem ſpumoſis ſtrependo 4
verticibus amnis irrumpens, et undarum quietem permeans pigram, mediam velut finali interſecat libramento: et tamquam elementum perenni discordia ſeparatum, nec aucto, nec imminuto agmine, quod intulit, vocabulo et viribus abſolvitur integris, nec contagia deinde ulla perpetiens, oceani gurgitibus intimatur. Quodque eſt impendio mirum, 5
nec ſtagnum aquarum rapido transcurſu movetur, nec limoſa ſubluvie tardatur properans flumen, et confuſum miſceri non poteſt corpus: quod, ni ita agi ipſe doceret adſpectus, nulla vi credebatur poſſe discerni. Sic Alpheus oriens in Arcadia, 6
cupidine fontis Aretuſae captus, ſcindens Ionium mare, ut fabulae ferunt, adusque amatae confinia [4]) progreditur. ***

Arbetio, qui adventus barbarorum nuntiarent, 7
non exſpectans dum adeſſent, licet ſciret aſpera orſa bellorum; in occultas delatus inſidias, ſtetit immobilis, malo repentino perculſus. Interea viſi 8
e latebris hoſtes exſiliunt, et ſine parcimonia quid-

3) Murigantiam. 4) *in Mſ. hic lacuna quinque linearum.*

quid offendi poterat, telorum genere multiplici
configebant: nec enim reſiſtere noſtrorum quis-
quam potuit, nec aliud vitae ſubſidium, niſi dis-
ceſſu ſperare veloci. Quocirca vulneribus decli-
nandis intenti, incompoſito agmine milites huc et
illuc dispalantes terga ferienda dederunt. Plerique
tamen per anguſtas ſemitas ſparſi, periculoque prae-
ſidio tenebroſae noctis extracti, revoluta iam luce
redintegratis viribus agmini quisque proprio ſeſe
conſociavit. In quo caſu ita triſti et inopino abun-
dans numerus armatorum, et tribuni deſiderati
9 ſunt decem. Ob quae Alamanni [5]) ſublatis animis
ferocius incedentes, quotidie prope munimenta
Romana, adimente matutina nebula lucem, ſtrictis
mucronibus discurrebant, frendendo minas tumi-
das intentantes. Egreſſique repente ſcutarii, cum
obiectu turmarum hoſtilium repercuſſi ſtetiſſent,
omnes ſuos [6]) conſpiratis mentibus ciebant ad pu-
10 gnam. Verum cum pleroſque recentis aerumnae
documenta terrerent, et intuta fore reſidua credens
haereret Arbetio: tres ſimul exſiluere tribuni,
Arintheus agens vicem armaturarum rectoris, et
Seniauchus qui equeſtrem turmam comitum tueba-
tur, et Bappo ducens [7]) Promotos, cum commiſſis
11 ſibi a principe. Urgebat cauſa communis velut
propria, vim cunctis arcentibus veterum exemplo:
inſtarque [8]) fluminis hoſtibus ſuperfuſi, non iuſto
praelio, ſed discurſionibus praedatoriis, univerſos
in fugam coegere foediſſimam: qui diſperſi laxatis
ordinibus, dumque elabi properant impediti, cor-
pora nudantes intecta, gladiorum haſtarumque
12 denſis ictibus truncabantur. Multique cum equis
interfecti, iacentes etiam tum eorum dorſis vide-

---

5) animis ferocibus. 6) conſpiratis mentibus. 7) Mſ. promotos . . . . *hic lacuna unius fere lineae.* commiſſis. 8) Mſ. uſuentere fulminis.

bantur innexi: quo viſo omnes e caſtris effuſi, qui prodire in praelium cum ſociis ambigebant, cavendi immemores proterebant barbaram plebem, niſi quos fuga exemerat morti; calcantes cadaverum ſtrues, et perfuſi ſanie peremptorum. Hocque 13
exitu praelio terminato, Imperator Mediolanum ad hiberna ovans revertit et laetus.

(A. C. 355.)

V. Exoritur iam hinc rebus adflictis haud dis- 1
pari provinciarum malo, calamitatum turbo novarum: [1]) exſtincturus omnia ſimul, ni fortuna moderatrix humanorum caſuum, motum eventu celeri conſummaſſet impendio formidatum. Cum diutur- 2
na incuria Galliae caedes acerbas, rapinasque et incendia, barbaris licenter graſſantibus, nullo iuvante perferrent; Silvanus pedeſtris militiae rector, ut efficax ad haec corrigenda, principis iuſſu [2]) perrexit, Arbetione id maturari modis quibus poterat adigente, ut abſenti aemulo [3]) quem ſupereſſe [4]) adhuc gravabatur, periculoſae molis onus impingeret. * *

Dynamius quidam actuarius ſarcinalium princi- 3
pis iumentorum, commendaticias ab eo [5]) petierat litteras ad amicos, ut quaſi familiaris eiusdem eſſet notiſſimus. Hoc impetrato, cum ille nihil ſuſpicans ſimpliciter praeſtitiſſet, ſervabat epiſtolas, ut perniciolum aliquid in tempore moliretur. Me- 4
morato itaque duce Gallias ex re publica discurſante, barbarosque propellente, iam ſibi diffidentes et trepidantes: idem Dynamius inquietius agens, ut verſutus et in fallendo exercitatus, fraudem

1) *al.* deſtructurus. 2) Mſ. ſuperexit. 3) Mſ. deeſt. 4) Mſ. adhuc gra : . . . *hic lacuna quatuor linearum.* actuarius. 5) petierat litteras ad amicos l.

comminifcitur impiam, fubornatore et confcio, ut
iactavere rumores incerti, Lampadio [6]) praefecto
praetorio, et Eufebio ex-comite rei privatae, cui
cognomentum erat inditum Mattiocopae, atque
Aedefio ex-magiftro memoriae, quos ad confula-
tum, ut amicos iunctiffimos, idem [7]) curarat rogari
praefectus: et peniculo ferie litterarum absterfa,
fola incolumi relicta fubfcriptione, alter multum a
vero illo diffonans fuperfcribitur textus: velut Sil-
vano rogante verbis obliquis, oranteque amicos
agentes intra palatium, vel privatos, (inter quos
et Tufcus erat Albinus, aliique plures) ut fe altiora
coeptantem, et propediem [8]) folium principis adi-
turum iuvarent. Hunc fafcem ad arbitrium [9]) fi-
5 gmenti commifit, vitam pulfaturus infontis. [10]) Dy-
namius praefectus eft, ut haec pro Imperatore fcru-
taretur. Haec et fimilia cum [11]) aftu texeret, con-
fiftorium folus ingreffus intimum, captato tempore
[12]) vincire fperans pervigilem falutis [13]) imperatori-
ae cuftodem. Lectaque in confiftorio aftu callido
confarcinata materia, tribuni iuffi funt cuftodiri,
et de provinciis duci privati, quorum epiftolae no-
6 mina defignabant. Confeftimque iniquitate rei
percitus [14]) Malarichus Gentilium rector, collegis
adhibitis ftrepebat immaniter, circumveniri homi-
nes dicatos imperio per factiones et dolos minime
debere proclamans: petebatque, ut ipfe, relictis
obfidum loco neceffitudinibus fuis, Mallobaude ar-
maturarum tribuno fpondente quod remeabit, ve-
locius [15]) iuberetur ire ducturus Silvanum, adgredi
nihil tale conatum, quale infidiatores acerrimi con-

6) Praefecto Praetorio. τὸ Praetorio Mf. deeft. 7) Mf. curarat rogari. 8) Mf. locis principalis. 9) Mf. f. com . . . . . . mifit. 10) Mf. Dynamius coeptum Praef. eft Imperatori avide fcrutaretur. 11) Mf. cenfueterreret e . . . . . id fole ingreffus. 12) Mf. deinde fperans ut pervigilem. 13) Mf. deeft. 14) Mf. Malaridius. 15) iuberet ire dicturus.

citarunt: vel contra, ſe paria [16]) promittente, Mal-
lobaudem orabat properare permitti, haec, quae
ipſe pollicitus eſt, impleturum. Teſtabatur enim, 7
id ſe proculdubio ſcire, quod ſi quis mitteretur
externus, ſuopte ingenio Silvanus, etiam nulla re
perterrente timidior, compoſita forte turbabit.

Et quamquam utilia moneret et neceſſaria, ven- 8
tis tamen loquebatur incaſſum. Namque Arbetio-
ne auctore, Apodemius ad eum vocandum cum lit-
teris mittitur, inimicus bonorum omnium diutur-
nus et gravis: qui [17]) incidentia parvi pendens cum
veniſſet in Gallias, diſſidens a mandatis, quae pro-
ficiſcenti ſunt data, nec viſo Silvano, nec oblatis
ſcriptis ut veniret admonito, remanſit: adſcitoque
rationali, quaſi proſcripti iamque necandi magiſtri
peditum clientes et ſervos hoſtili tumore vexabat.
Inter haec tamen dum praeſentia Silvani ſperatur, 9
et Apodemius quieta perturbat: Dynamius ut argu-
mento validiore impie ſtructorum adſereret fidem,
compoſitas litteras, his concinentes, quas obtule-
rat principi per praefectum, ad tribunum miſerat
fabricae Cremonenſis, nomine Silvani et Malarichi,
a quibus ut arcanorum conſcius monebatur parare
propere cuncta. Qui cum haec legiſſet, haerens 10
et ambigens diu, quidnam id eſſet (nec enim me-
minerat, ſecum aliquando ſuper negotio ullo in-
teriore hos, quorum litteras acceperat, colloquu-
tos) epiſtolas ipſas per baiulum, qui portarat, iun-
cto milite ad Malarichum miſit, obſecrans ut doce-
ret aperte, quae vellet, non ita perplexe: nec
enim intellexiſſe firmabat, ut ſubagreſtem et ſim-
plicem, quid ſignificatum eſſet obſcurius. Haec 11
Malarichus ſubito nactus, etiam tunc ſqualens et

16) Mſ. promittentem. 17) Mſ. incidens . . . . *(hic lacuna mediae lineae)* in Galliis. *Steph.* incidentis . . . . cum veniſſet in Gallias.

Arbetio ad insidiandum acer et flagrans, et Eusebius tunc praepositus cubiculi, effusior ad nocendum) id occurrebat, Caesare discedente Ursicinum in Oriente perniciose relinquendum, si nullus esset,
3 qui prohiberet, altiora meditaturum. Iisdemque residui regii accessere spadones, quorum ea tempestate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adolescebat, inter ministeria vitae secretioris per arcanos susurros nutrimenta fictis criminibus subserentes: qui ponderibus invidiae gravioris virum fortissimum opprimebant, subolescere imperio adultos eius filios mussitantes, decore corporum favorabiles et aetate, per multiplicem armaturae scientiam agilitatemque membrorum inter quotidiana proludia exercitus, consulto consilio cognitos: Gallum suopte ingenio trucem per suppositos quosdam ad saeva facinora ideo animatum, ut eo digna omnium ordinum detestatione exoso, ad magistri equitum liberos principatus insignia transferantur.

4 Cum haec taliaque sollicitas eius aures everberarent, expositas semper huiusmodi rumoribus et patentes, varia animo tum miscente consilia, tandem id ut optimum factu elegit: et Ursicinum primum ad se venire summo cum honore mandavit, ea specie, ut pro rerum tunc urgentium captu disponeretur concordi consilio, quibus virium incrementis Parthicarum gentium arma minantium
5 impetus frangerentur. Et ne quid suspicaretur adversi venturus, vicarius eius, dum redit, Prosper missus est Comes: acceptisque literis, et copia rei vehiculariae data, Mediolanum itineribus [2]) properavimus magnis.

6 Restabat, ut Caesar post haec properaret accitus: et abstergendae causa suspicionis sororem suam, eius uxorem, Constantius ad se tandem de-

2) properamus Mſ.

ſideratam venire multis fictisque blanditiis hortabatur. Quae licet ambigeret, metuens ſaepe cruentum; ſpe tamen, quod eum lenire poterat ut germanum, profecta, cum Bithyniam introiſſet, in ſtatione, quae Caenos Gallicanos adpellatur, abſumpta eſt vi febrium repentina. Cuius poſt obitum maritus contemplans cecidiſſe fiduciam, qua ſe fultum exiſtimabat; anxia cogitatione, quid moliretur, haerebat. Inter res enim impeditas et tur- 7
bidas, ad hoc unum mentem ſollicitam dirigebat, quod Conſtantius cuncta ad ſuam ſententiam conferens, nec ſatisfactionem ſuscipiet aliquam, nec erratis ignoſcet: ſed ut erat in propinquitatis perniciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendens, ſi cepiſſet incautum, morte multaret. Eo neceſſi- 8
tatis adductus, ultimaque, ni vigilaſſet, opperiens, principem locum, ſi qua patuiſſet copia, adfectabat: ſed perfidiam proximorum ratione bifaria [3]) verebatur, [4]) qui eum ut truculentum horrebant et levem, [5]) quique altiorem Conſtantii fortunam in diſcordiis civilibus formidabant. Inter has cura- 9
rum moles immenſas, Imperatoris ſcripta ſuscipiebat adſidua, monentis orantisque, ut ad ſe veniret, et mente monſtrantis obliqua, rem publicam nec poſſe dividi, nec debere, ſed pro viribus quemque ei ferre ſuppetias fluctuanti, nimirum Galliarum indicans vaſtitatem. Quibus ſubſerebat non adeo 10
vetus exemplum, quod Diocletiano et eius collegae, ut adparitores, Caeſares non reſides, ſed ultro citroque diſcurrentes obtemperabant: et in Syria Auguſti vehiculum iraſcentis per ſpatium [6]) mille paſſuum fere pedes antegreſſus eſt Galerius purpuratus.

---

3) Mſ. deferebatur. 4) *Steph.* et Mſ. qui. 5) *Steph.* et Mſ. quique. 6) *al.* mille paſſus.

batur. Diligens enim opera navabatur Silvanum exſtingui, ut fortiſſimum perduellem: aut ſi ſecus accidiſſet, Urſicinum exulceratum iam penitus aboleri, ne ſupereſſet ſcrupulus impendio formidan-
20 dus. Igitur, cum de profectione celeranda disponeretur, propulſationem obiectorum criminum eumdem ducem parantem, praegreſſus oratione leni prohibet Imperator, non id eſſe memorans tempus, ut controverſa defenſio cauſae ſusciperetur, cum viciſſim reſtitui in priſtinam concordiam partes neceſſitas ſubigeret urgentium rerum, ante-
21 quam creſceret, mollienda. Habita igitur deliberatione multiplici, potiſſimum tractabatur, quo commento Silvanus [26]) geſta etiamtum Imperatorem ignorare exiſtimaret. Et probabili argumento ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis ſcriptis, ut accepto Urſicino ſucceſſore, cum pote-
22 ſtate rediret intacta. Poſt haec ita digeſta, protinus iubetur exire, tribunis et [27]) protectoribus domeſticis decem, ut poſtularat, ad iuvandas neceſſitates [28]) publicas ei coniunctis: inter quos ego quoque eram cum [29]) Veriniano collega; reſidui [30]) om-
23 nes propinqui et familiares. Iamque eum egreſſum, ſolum de ſe metuens quisque per longa ſpatia deducebat. Et quamquam ut beſtiarii obiiceremur intractabilibus feris, perpendentes tamen, hoc bonum habere triſtia [31]) praecedentia, quod in locis ſuis ſecunda [32]) ſubſtituunt, mirabamur illam ſententiam Tullianam, ex [33]) internis veritatis ipſius [34]) promulgatam, quae eſt talis: *Et quamquam optatiſſimum eſt,* [35])*perpetuo fortunam quam florentiſſimam permanere; illa tamen aequabilitas vitae*

26) Mſ. geſto etiam tum Imperatore rem ign. 27) *al.* Protectores Domeſticos. 28) *al.* publicas ſecum duxit. Inter. 29) Mſ. Veriniano. 30) omnes . . . *(hic lacuna mediae lineae)* . . . Iamque. 31) Mſ. recidentia. 32) Mſ. ſubſtituunt . . . . mirabamur. 33) Mſ. aeternis. 34) Adytis Mſ. deeſt. 35) *al.* perpetuo.

non tantum habet ſenſum, quantum cum ex ſaevis et perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna revocatur.

Feſtinabamus itaque itineribus magnis, ut am- 24
bitioſus magiſter armorum, ante adlapſum per Italicos de tyrannide ullum rumorem, in ſuſpectis finibus adpareret. Verum curſim nos properantes aëria quaedam antevolans prodiderat fama: et Agrippinam ingreſſi invenimus cuncta noſtris conatibus altiora. Namque convena undique multitu- 25
dine trepide coepta fundante, coactisque copiis multis: pro ſtatu rei praeſentis id aptius videbatur, ut ad Imperatoris novelli, per ludibrioſa auſpicia virium acceſſu firmandi, ſenſum ac voluntatem dux flebilis [36]) verteretur: quo variis adſentandi figmentis in mollius vergente ſecuritate, nihil metuens hoſtile deciperetur. Cuius rei finis arduus videba- 26
tur. Erat enim cautius obſervandum, ut adpetitus opportunitati obtemperarent, nec praecurrentes eam, nec deſerentes: qui ſi eluxiſſent intempeſtive, conſtabat nos omnes ſub elogio uno morte multandos.

Susceptus tamen idem dux leniter, adactusque, 27
inclinante negotio ipſo cervices, adorare ſollenniter anhelantem celſius [37]) purpuratum, ut ſpectabilis colebatur, et intimus: facilitate aditus, honoreque menſae regalis adeo antepoſitus aliis, ut iam ſecretius de rerum ſumma conſultaretur. Ae- 28
gre ferebat Silvanus ad conſulatum poteſtatesque ſublimes elatis indignis, ſe et Urſicinum ſolos, poſt exſudatos magnos pro re publica labores et crebros, ita fuiſſe deſpectos, ut ipſe quidem per quaeſtiones familiarium ſub diſceptatione ignobili crudeliter agitatus, commiſiſſe in maieſtatem arceſſeretur: alter vero ab Oriente raptus, odiis inimicorum ad-

36) *al.* veteretur. 37) Mſſ. purpuram ſpecialius.

diceretur: et haec adſidue clam querebatur et pa-
29 lam. Terrebant nos tamen, cum dicerentur haec
et ſimilia, circumfrementia undique murmura cau-
ſantis inopiam militis, et rapida celeritate ardentis
anguſtias Alpium perrumpere Cottiarum.
30 In hoc aeſtu mentis ancipiti, ad effectum ten-
dens conſilium occulta ſcrutabamur indagine: ſe-
deratque tandem, mutatis prae timore ſaepe ſenten-
tiis, ut quaeſitis magna induſtria cautis [38]) rei mi-
niſtris, obſtricto religionum conſecratione collo-
quio, Braccati ſollicitarentur atque Cornuti, fluxio-
ris fidei, et ubertate mercedis ad momentum omne
31 verſabiles. Firmato itaque negotio per ſequeſtres
quosdam gregarios, obſcuritate ipſa ad id patran-
dum idoneos, praemiorum exſpectatione accenſos,
ſolis ortu iam rutilo ſubitus armatorum globus eru-
pit: atque, ut ſolet in dubiis rebus audentior, cae-
ſis cuſtodibus regia penetrata, [39]) Silvanum extra-
ctum aedicula, quo exanimatus confugerat, ad
conventiculum ritus Chriſtiani tendentem, denſis
gladiorum ictibus trucidarunt.
32 Ita dux haud exilium meritorum hoc genere op-
petit mortis, metu calumniarum, quibus factione
iniquorum irretitus eſt abſens, ut tueri poſſit ſalu-
33 tem, ad praeſidia progreſſus extrema. Licet enim
ob tempeſtivam illam cum armaturis proditionem
ante Murſenſe praelium, obligatum gratia retineret
Conſtantium; ut dubium tamen et mutabilem ve-
rebatur: licet patris quoque Boniti praetenderet
fortia facta, Franci quidem, ſed pro Conſtantini
partibus in bello civili acriter contra Licinianos
34 ſaepe verſati. Evenerat autem, antequam huius-
modi aliquid agitaretur in Galliis, ut Romae in
Circo maximo populus, incertum, ratione quadam

38) τὸ ſpei deeſt al. 39) Mſ. ſignarum.

percitus an praeſagio, [40]) *Silvanus devictus eſt*, magnis vocibus exclamaret.

Igitur Silvano Agrippinae, ut relatum eſt, in- 35
terfecto, inaeſtimabili gaudio re cognita, princeps inſolentia coalitus et tumore, hoc quoque felicitatis ſuae proſperis curſibus adſignabat: eo more, quo ſemper oderat fortiter facientes, ut quondam Domitianus, ſuperare tamen quacumque arte contraria cupiebat. Tantumque abſuit laudare indu- 36
ſtrie geſta, ut etiam quaedam ſcriberet de Gallicanis intercepta theſauris, quos nemo attigerat. Idque ſcrutari iuſſerat artius, interrogato Remigo etiamtum rationario adparitionis armorum magiſtri: cui multo poſtea Valentiniani temporibus laqueus vitam in cauſa Tripolitanae legationis eripuit. Poſt 37
quae ita completa, Conſtantius, ut iam caelo contiguus, caſibusque imperaturus humanis, [41]) magniloquentia ſuſſlabatur adulatorum: quos augebat ipſe, ſpernendo proiiciendoque id genus parum callentes. Ut Croeſum legimus ideo regno ſuo Solonem expuliſſe praecipitem, quia blandiri neſciebat: et Dionyſium intentaſſe poëtae Philoxeno mortem, cum eum recitantem proprios verſus abſurdos et inconcinnos, laudantibus cunctis, ſolus audiret immobilis. Quae res perniciofa vitiorum 38
eſt altrix: eo demum enim laus grata eſſe poteſtati debet excelſae, cum interdum et vituperationi ſecus geſtorum pateat locus.

VI. Iamque poſt ſecuritatem quaeſtiones agi- 1
tabantur [1]) ex more, et vinculis cateniſque plures ut noxii [2]) plectebantur. Exſurgebat enim effervens laetitia Paulus, tartareus ille delator, ad venenatas artes ſuas licentius exercendas: et inquirentibus in negotium Conſiſtorianis atque Militari-

40) Mſ. et Silvanus devii eſt. 41) τὸ *faſtuque* Mſ. deeſt. 1) Mſ. ex more de. 2) Mſ. petebantur.

bus, ut praeceptum eſt, Proculus admovetur ecu-
leo, Silvani domeſticus, homo gracilis et morbo-
ſus, metuentibus cunctis, ne vi nimia tormento-
rum levi corpore fatigato, reos atrocium criminum
perſpicue citari faceret multos: verum contra quam
2 ſperatum eſt contigit. Memor enim ſomnii, quo
vetitus erat per quietem, ut ipſe firmavit, pulſare
quemquam inſontem, usque ad confinia mortis
vexatus, nec nominavit, nec prodidit aliquem:
ſed adſerebat factum Silvani conſtanter, id eum
cogitaſſe, quod iniit, non cupiditate, ſed neceſſi-
tate compulſum, argumento evidenti demonſtrans.
3 Cauſam enim probabilem ponebat in medio, mul-
torum teſtimoniis claram, quod die quinto, ante-
quam inſulas ſusciperet principatus, donatum ſti-
pendio militem Conſtantii nomine adloquutus eſt,
fortis eſſet et fidus. Unde adparebat, quod, ſi
praeſumere fortunae ſuperioris inſignia conaretur,
4 auri tam grave [3]) pondus largiretur ut ſuum. Poſt
hunc damnatorum ſorte Poemenius raptus ad ſup-
plicium interiit: qui (ut ſupra retulimus) cum Tre-
veri civitatem Caeſari clauſiſſent Decentio, ad de-
fendendam plebem electus eſt. Tum Aſclepiodo-
tus, et Luto, et Maudio Comites interempti ſunt,
aliique plures, haec et ſimilia perplexe temporis
obſtinatione ſcrutante.

1 VII. Dum has exitiorum communium clades
ſuscitat turbo feralis, urbem aeternam Leontius
regens, multa ſpectati iudicis documenta [1]) prae-
bebat, in audiendo celer, in disceptando iuſtiſſi-
mus, natura benevolus, licet auctoritatis cauſa ſer-
vandae acer quibusdam videbatur, et inclinatior
2 ad amandum. Prima igitur [2]) cauſa ſeditionis in
eum concitandae viliſſima fuit et levis. Philoro-
mum enim aurigam rapi praeceptum, ſequuta plebs

---

3) Mſ. pondus giretur. 1) praecipiebat. 2) Mſ. aut ſeditionis.

omnis velut defenſura proprium pignus, terribili impetu praefectum inceſſebat ut timidum: ſed ille ſtabilis et erectus immiſſis adparitoribus, correptos aliquot vexatosque tormentis, nec ſtrepente ullo nec obſiſtente, inſulari poena [3]) multavit. Die- 3
busque paucis ſequutis cum itidem plebs excita calore, quo conſuevit, vini, cauſando inopiam, ad Septemzodium conveniſſet, celebrem locum, ubi operis ambitioſi Nymphaeum Marcus condidit Imperator: illuc de induſtria pergens praefectus, ab omni toga adparitioneque rogabatur enixius, ne in multitudinem ſe arrogantem immitteret et minacem, ex commotione priſtina ſaevientem: [4]) difficilisque ad pavorem recte tetendit, adeo ut eum obſequentium pars deſereret, licet in periculum feſtinantem abruptum. Inſidens itaque vehiculo, cum ſpecioſa 4
fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantium undique cuneorum veluti ſerpentium vultus: perpeſſusque multa dici probroſa, agnitum quemdam inter alios eminentem, vaſti corporis, rutilique capilli, interrogavit, an ipſe eſſet Petrus Valvomeres, ut audierat, cognomento: eumque, cum eſſe ſono reſpondiſſet obiurgatorio, ut ſeditioſorum anteſignanum olim ſibi compertum, reclamantibus multis, poſt terga manibus vinctis ſuspendi praecepit. Quo viſo ſublimi, tribuliumque adiumen- 5
tum nequidquam implorante, vulgus omne paullo ante confertum, per varia urbis membra diffuſum ita evanuit, ut turbarum acerrimus concitor, tamquam in iudiciali ſecreto exaratis lateribus ad Picenum eiiceretur: ubi poſtea auſus eripere virginis non obſcurae pudorem, Patruini [5]) conſularis ſententia ſupplicio eſt capitali addictus.

---

3) poena mulctati ſunt. 4) difficilis ad pavorem recte. 5) *al.* Conſulari.

6 Hoc adminiſtrante Leontio, Liberius Chriſtianae legis antiſtes, a Conſtantio ad comitatum mitti praeceptus eſt, tamquam [6]) Imperatoris iuſſis et plurimorum [7]) ſui conſortium decretis obſiſtens,
7 in re, quam brevi textu percurram. Athanaſium epiſcopum eo tempore apud Alexandriam, ultra profeſſionem altius ſe efferentem, ſciſcitarique conatum externa, ut prodidere rumores adſidui, coetus in unum [8]) quaeſitus eiusdem loci multorum (ſynodus ut adpellant) removit a ſacramento, quod
8 obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum ſortium fidem, quaeve augurales portenderent alites, ſcientiſſime callens, aliquoties praedixiſſe futura: ſuper his intendebantur ei alia quoque a propoſito legis
9 abhorrentia, cui praeſidebat. Hunc per ſubſcriptionem abiicere ſede ſacerdotali, paria ſentiens caeteris, iubente principe, Liberius monitus, perſeveranter renitebatur, nec viſum hominem, nec auditum damnare, nefas ultimum ſaepe exclamans,
10 aperte ſcilicet recalcitrans Imperatoris arbitrio. Id enim ille, Athanaſio ſemper infeſtus, licet ſciret impletum, tamen [9]) auctoritate quoque, qua potiores aeternae urbis epiſcopi, firmari deſiderio nitebatur ardenti: quo non impetrato, Liberius aegre populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit absportari.

1 VIII. Et haec quidem Romae, ut oſtendit textus ſuperior, agebantur. Conſtantium vero exagitabant adſidui [1]) nuntii, deploratas iam Gallias indicantes, nullo renitente ad internecionem barbaris vaſtantibus univerſa: aeſtuansque diu, qua vi propulſaret aerumnas, ipſe in Italia reſidens, ut cupiebat: (periculoſum enim exiſtimabat, ſe in partem contrudere longe dimotam) reperit tandem

6) *al.* Imperatoris. 7) Mſ. ſuis. 8) Mſ. quaeſiti. 9) auctoritate qua potiuntur. 1) τὸ *nuntii* Mſ. deeſt.

conſilium rectum: et Iulianum, patruelem fratrem, haud ita dudum ab Achaico[2]) tractu accitum, etiam tum palliatum, in ſocietatem imperii adſciſcere cogitabat. Id ubi urgente malorum impendentium 2
mole confeſſus eſt proximis, ſuccumbere tot neceſſitatibus tamque crebris unum ſe, quod numquam fecerat, aperte demonſtrans: illi in adſentationem nimiam eruditi infatuabant hominem, nihil eſſe ita aſperum dictitantes, quod praepotens eius virtus, fortunaque tam vicina ſideribus, non ſuperaret ex more. Addebantque, noxarum conſcientia ſtimulante complures, deinceps caveri debere Caeſaris nomen, replicantes geſta ſub Gallo. Queis adni- 3
tentibus obſtinate, opponebat ſe ſola regina, incertum, migrationem ad longinqua pertimeſcens, an pro nativa prudentia conſulens in commune, omnibusque memorans anteponi debere propinquum. Poſt [3]) multaque per deliberationes ambiguas actitata, ſtetit fixa ſententia: abiectisque disputationibus irritis, ad imperium placuit Iulianum adſumere. Cum veniſſet accitus praedicto die, advocato omni, 4
quod aderat, commilitio, tribunali ad altiorem ſuggeſtum erecto, quod aquilae circumdederunt et ſigna, Auguſtus [4]) inſcendens, eumque manu retinens dextera, haec ſermone placido peroravit:

Adſiſtimus apud vos, optimi Reip. defenſores, 5
cauſae communi uno paene omnium ſpiritu vindicandae, quam acturus, tamquam apud aequos iudices, ſuccinctius edocebo. Poſt interitum rebellium 6
tyrannorum, quos ad haec tentanda, quae moverunt, rabies egit et furor: velut impiis eorum manibus Romano ſanguine parentantes, [5]) *perſultant barbari Gallias rupta limitum pace; hac animati fiducia, quod nos per disiunctiſſimas terras arduae*

---

2) Mſ. contractu. 3) multa quae. 4) Mſ. inſiginens. 5) Mſ. perſultans.

7 *neceſſitates adſtringunt. Huic igitur malo ultra*
adpoſita iam [6]) *proſerpenti, ſi, dum patitur tem-*
pus, occurrerit noſtri veſtrique conſulti ſuffragium,
et colla ſuperbarum gentium [7]) *detumeſcent, et im-*
perii fines erunt intacti. Reſtat, ut rerum ſpem,
8 *quam gero, ſecundo roboretis effectu. Iulianum*
hunc fratrem meum patruelem, ut noſtis, verecun-
dia, qua nobis ita ut neceſſitudine carus eſt, recte
ſpectatum, iamque elucentis induſtriae iuvenem, in
Caeſaris adhibere poteſtatem exopto, coeptis, ſi vi-
dentur utilia, etiam veſtra conſenſione firmandis.

9 Dicere ſuper his plura conantem interpellans
concio lenius prohibebat, arbitrium ſummi [8]) nu-
minis id eſſe, non mentis humanae, velut praeſcia
10 venturi praedicans. Stansque Imperator immobi-
lis, dum ſilerent, reſidua fidentius explicavit:
Quia igitur veſtrum quoque favorem adeſſe fremitus
indicat laetus, aduleſcens vigoris tranquilli, cuius
temperati mores imitandi ſunt potius quam praedi-
candi, ad honorem [9]) *proſperatum exſurgat: cuius*
praeclaram indolem bonis artibus inſtitutam hoc ipſo
plene videor expoſuiſſe, quod elegi. [10]) *Ergo eum*
praeſente nutu Dei caeleſtis amictu principali
velabo.

11 Dixit: moxque indutum avita purpura Iulia-
num, et Caeſarem cum exercitus gaudio declara-
tum, his adloquitur contractiore vultu ſubmaeſtum:
12 *Recepiſti primaevus originis tuae ſplendidum flo-*
rem, amantiſſime mihi omnium frater: aucta glo-
ria mea confiteor, qui iuſtus in deferenda ſuperio-
ri poteſtate nobilitati mihi propinquae, quam ipſa
13 *poteſtate videor eſſe ſublimis. Adeſto igitur labo-*
rum periculorumque particeps, et tutelam mini-
ſterii

6) Mſ. proſerpentis. 7) al. detumeſcet. 8) *al.* Iovis. 9) Mſ. prope ſperatum. *al.* properatum. 10) *Ego* Mſ.

ſterii ſuſcipe Galliarum, omni beneficentia partes
levaturus adflictas: et, ſi hoſtibus congredi ſit ne-
ceſſe, fixo gradu conſiſte inter ſigniferos ipſos, au-
dendi in tempore conſideratus hortator, pugnantes
accendens praeeundo cautiſſime, turbatosque ſubſi-
diis fulciens, modeſte increpans deſides, veriſſimus
teſtis adſuturus induſtriis et ignavis. Proinde ur- 14
gente rei magnitudine, perge vir fortis, ducturus
viros itidem fortes. Aderimus vobis viciſſim amoris
robuſta conſtantia, militabimus ſimul, una orbem
pacatum, Deus modo velit, quod oramus, pari
moderatione pietateque recturi. Mecum ubique
videberis praeſens, et ego tibi quodcumque acturo
non deero. Ad ſummam i, i, propera ſociis om-
nium votis, velut adſignatam tibi ab ipſa Rep. ſta-
tionem cura pervigili defenſurus.

Nemo poſt haec finita reticuit: ſed militares 15
omnes horrendo fragore ſcuta genibus illidentes
(quod eſt proſperitatis indicium plenum: nam con-
tra cum haſtis clypei feriuntur, irae documentum
eſt et doloris) immane quo quantoque gaudio prae-
ter paucos Auguſti probavere iudicium: Caeſarem-
que admiratione digna ſuscipiebant, imperatorii
muricis fulgore flagrantem. Cuius oculos cum ve- 16
nuſtate terribiles, vultumque excitatius gratum,
diu multumque contuentes, qui futurus ſit, colli-
gebant, velut ſcrutatis veteribus libris, quorum
lectio per corporum ſigna pandit animarum interna.
Eumque, ut potiori reverentia ſervaretur, nec
ſupra modum laudabant, nec infra, quam decebat:
atque ideo cenſorum voces ſunt aeſtimatae, non
militum. Susceptus denique ad conſeſſum vehi- 17
culi, receptusque in regiam, hunc verſum ex Ho-
merico carmine ſuſurrabat:

Ελλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή.

Haec die octavo Iduum Novemb. geſta ſunt, cum
Arbetionem conſulem annus haberet et Lollianum.

18 Deinde diebus paucis, Helena virgine Conſtantii
ſorore eidem Caeſari iugali foedere copulata, para-
tisque univerſis, quae maturitas proficiſcendi poſce-
bat, comitatu parvo ſuſcepto, Kal. Decembribus
egreſſus eſt: deductusque ab Auguſto adusque lo-
cum duabus columnis inſignem, qui Laumellum
interiacet et Ticinum, itineribus rectis Taurinos
pervenit: ubi nuntio percellitur gravi, qui nuper
in comitatum Auguſti perlatus, de induſtria ſileba-
19 tur, ne parata diffluerent. Indicabat autem Colo-
niam Agrippinam, ampli nominis urbem in ſecun-
da Germania, pertinaci barbarorum obſidione re-
20 ſeratam magnis viribus et deletam. Quo maerore
perculſus, velut primo adventantium malorum au-
ſpicio, murmurans querulis vocibus ſaepe audieba-
tur: nihil ſe plus adſequutum, quam ut occupatior
21 interiret. Cumque Viennam veniſſet, ingredien-
tem optatum quidem et [11]) impetrabilem honorifice
ſuſceptura omnis aetas concurrebat et dignitas:
proculque viſum plebs univerſa cum vicinitate fini-
tima, Imperatorem clementem adpellans et fau-
ſtum, praevia conſonis laudibus celebrabat, avidius
pompam regiam in principe legitimo cernens: com-
muniumque remedium aerumnarum in eius locabat
adventu, ſalutarem quemdam Genium adfulſiſſe
22 [12]) conclamatis negotiis arbitrata. Tunc anus quae-
dam orba luminibus, cum percontando, quinam
eſſet ingreſſus, Iulianum Caeſarem comperiſſet,
exclamavit, hunc deorum templa reparaturum.

1 IX. Proinde, quoniam (ut Mantuanus vates
praedixit excelſus) maius opus moveo, maiorque
mihi rerum naſcitur ordo, Galliarum tractus et ſi-
tum oſtendere puto nunc tempeſtivum, ne inter
procinctus [1]) ardentes praeliorumque varios caſus

---

11) Mſ. imperabilem. *al.* Imperatorem. 12) *al.* conclamans nec ſecius arbitrata. — 1) *al.* urgentes.

ignota quibusdam expediens, imitari videar defides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quae licuit parari fecurius, inter fluctus refarcire coactos et tempeftates. Ambigentes fuper origine prima 2
Gallorum fcriptores veteres notitiam reliquere negotii femiplenam: fed poftea Timagenes, et diligentia Graecus et lingua, haec, quae diu funt ignorata, collegit ex multiplicibus libris: cuius fidem fequuti, obfcuritate dimota, eadem distincte docebimus et aperte. Aborigines primos in his regio- 3
nibus quidam vifos effe firmarunt, Celtas nomine regis amabilis, et matris eius vocabulo Galatas dictos: ita enim Gallos fermo Graecus adpellat. Alii Dorienfes, antiquiorem fequutos Herculem, oceani locos inhabitaffe confines. Dryfidae memorant 4
revera fuiffe populi partem indigenam: fed alios quoque ab infulis extimis confluxiffe et tractibus transrhenanis, crebritate bellorum, et alluvione fervidi maris fedibus fuis expulfos. Aiunt quidam, 5
paucos poft excidium Troiae, fugitantes Graecos ubique difperfos, loca haec occupaffe, tunc vacua. Regionum autem incolae id magis omnibus adfeve- 6
rant, quod etiam nos legimus in monumentis eorum incifum, Amphitruonis filium Herculem ad Geryonis et Taurifci faevium tyrannorum perniciem feftinaffe, quorum alter Hifpanias, alter Gallias infeftabat: fuperatisque ambobus coiffe cum generofis feminis, fufcepiffeque liberos plures, et eos partes, quibus imperitabant, fuis nominibus adpellaffe. A Phocaea vero Afiaticus populus Harpali 7
inclementiam vitans, Cyri regis praefecti, Italiam navigio petiit. Cuius pars in Lucania Velium; alia condidit in Viennenfi Maffiliam: dein fequutis aetatibus oppida aucta virium copia, inftituere non pauca: fed declinanda varietas, faepe fatietati con-

8 iuncta. Per haec [2]) loca hominibus paullatim excultis, viguere ſtudia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, et Euhages, et Druidas. Et Bardi quidem fortia virorum illuſtrium facta heroicis compoſita verſibus cum dulcibus lyrae modulis cantitarunt: Euhages vero ſcrutantes [3]) ſeriem et ſublimia naturae pandere conabantur. Inter hos Druidae ingeniis celſiores, ut auctoritas Pythagorae decrevit, ſodaliciis adſtricti conſortiis, quaeſtionibus occultarum rerum altarumque erecti ſunt, et deſpectantes humana pronuntiarunt animas immortales.

1 X. Hanc Galliarum plagam, ob ſuggeſtus montium arduos, et horrore nivali ſemper obductos, orbis reſidui incolis antehac paene ignotam (niſi qua littoribus eſt vicina) munimina claudunt undi-
2 que, natura velut arte circumdata. Et a latere quidem auſtrali Tyrrheno adluitur, et Gallico mari: qua caeleſte ſuſpicit plauſtrum, a feris gentibus fluentis diſtinguitur Rheni: ubi occidentali ſubiecta eſt ſideri, oceano et altitudine [1]) Pyrenaei cingitur; unde ad ſolis ortus adtollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum: quas rex Cottius perdomitis Galliis, ſolus in anguſtiis latens, inviaque locorum aſperitate confiſus, lenito tandem tumore in amicitiam Octaviani receptus principis, molibus magnis exſtruxit ad vicem memorabilis muneris, compendiarias et viantibus opportunas, medias inter alias Alpes vetuſtas, ſuper quibus comperta paullo poſt-
3 ea referemus. In his Alpibus Cottiis, quarum initium a [2]) Seguſione eſt oppido, praecelſum erigitur iugum, nulli fere ſine discrimine penetrabile.
4 Eſt enim e Galliis venientibus prona humilitate devexum, pendentium ſaxorum altrinſecus viſu terri-

2) *al.* loci. 3) Mſ. ſerviani. 1) *τὸ cingitur* in al. deeſt. 2) Mſ. Seguſione,

bile, praeſertim verno tempore: cum liquente gelu,
nivibusque ſolutis flatu calidiore ventorum, per
diruptas utrimque anguſtias, et lacunas pruinarum
congerie latebroſas, deſcendentes cunctantibus
plantis homines et iumenta procidunt et carpenta:
idque remedium ad arcendum exitium repertum eſt
ſolum, quod pleraque vehicula vaſtis funibus illi-
gata, pone cohibente virorum vel boum niſu vali-
do, vix greſſu reptante paullo tutius devolvuntur.
Et haec, ut diximus, anni verno contingunt.
Hieme vero humus cruſtata frigoribus, et tamquam 5
levigata, ideoque labilis, inceſſum praecipitantem
impellit, et patulae valles per ſpatia plana glacie
perfidae vorant nonnumquam transeuntes. Ob
quae locorum callidi, eminentes ligneos ſtilos per
cautiora loca defigunt, ut eorum ſeries viatorem
ducat innoxium: qui ſi nivibus operti latuerint,
montanis defluentibus rivis [3]) everſi, agreſtibus
praeviis difficile pervaduntur. A ſummitate autem 6
huius Italici clivi, planities adusque ſtationem no-
mine Martis, per ſeptem extenditur millia: et hinc
alia celſitudo erectior, aegreque ſuperabilis, ad
Matronae porrigitur verticem, cuius vocabulum
caſus feminae nobilis dedit. Unde declive quidem 7
iter, ſed expeditius adusque caſtellum Virgantiam
patet. Huius ſepulcrum reguli, quem itinera
ſtruxiſſe retulimus, Seguſione eſt moenibus proxi-
mum: manesque eius ratione gemina religioſe co-
luntur: quod iuſto moderamine rexerat ſuos, et
adſcitus in ſocietatem rei Romanae, quietem genti
praeſtitit ſempiternam. Et licet haec, quam dixi- 8
mus [4]) viam, media ſit et compendiaria, magisque
celebris, tamen etiam aliae multo antea temporibus
ſunt conſtructae diverſis. Primam Thebaeus Her- 9
cules ad Geryonem exſtinguendum, ut relatum eſt

3) Mſ. everſi, graves agreſtibus. 4) *al.* via.

et Tauriſcum lenius gradiens, prope maritimas compoſuit Alpes: hicque Graiarum indidit nomen: Monoeci ſimiliter arcem et portum ad perennem ſui memoriam conſecravit. Deinde emenſis poſtea ſaeculis multis, hac ex cauſa ſunt Alpes excogitatae
10 Poeninae. Superioris Africani pater P. Cornelius Scipio Saguntinis memorabilibus aerumnis et fide, pertinaci deſtinatione Afrorum obſeſſis, iturus auxilio in Hiſpaniam, traduxit onuſtam manu valida claſſem: ſed civitate Poenorum Marte deleta, Hannibalem [5]) adſequi nequiens, triduo ante tranſito Rhodano ad Italiae partes contendentem, navigatione veloci intercurſo ſpatio maris haud longo, degreſſurum montibus apud Genuam obſervabat, Liguriae oppidum, ut cum eo, ſi copiam fors dediſſet, viarum aſperitate fatigato decerneret in pla-
11 nitie. Conſulens tamen rei communi, Cn. Scipionem fratrem ire monuit in Hiſpanias, ut Hasdrubalem exinde ſimiliter erupturum arceret. Quae Hannibal doctus a perfugis, ut erat expeditae mentis et callidae, Taurinis ducentibus accolis, per [6]) Tricaſtinos et oram [7]) Vocontiorum extremam, ad ſaltus Tricorios venit. Indeque exorſus, aliud iter antehac inſuperabile fecit: exciſaque rupe in immenſum elata, quam cremando vi magna flammarum acetoque [8]) infuſo diſſolvit, per Druentiam flumen gurgitibus vagis intutum, regiones occupavit Etruſcas. Hactenus ſuper Alpibus, nunc ad reſtantia veniamus.

1 XI. Temporibus priſcis, cum laterent hae partes ut barbarae, tripartitae fuiſſe creduntur, in Celtas eosdemque Gallos diviſae, et Aquitanos, et Belgas, lingua, inſtitutis, legibusque diſcrepantes.
2 Et Gallos quidem, qui Celtae ſunt, ab Aquitanis

---

5) Mſ. ſequi. 6) al. Tricaſtinos. 7) Mſ. Vocontigrum. 8) Mſ. infuſo quae inſolidis ſolvit.

Garumna disterminat flumen, a Pyrenaeis oriens collibus, poſtque oppida multa transcurſa in oceano deliteſcens. A Belgis vero eamdem gentem Ma- 3
trona discernit et Sequana, amnes magnitudinis geminae: qui fluentes per Lugdunenſem, poſt circumclauſum ambitu inſulari Pariſiorum caſtellum, [1]) Lutetiam nomine, conſociatim meantes protinus prope caſtra Conſtantia funduntur in mare. Ho- 4
rum omnium apud veteres Belgae dicebantur eſſe fortiſſimi, eapropter, quod ab humaniore cultu longe discreti, nec adventitiis effeminati deliciis, diu cum transrhenanis certavere Germanis. Aqui- 5
tani enim, ad quorum littora ut proxima placidaque merces adventitiae convehuntur, moribus ad mollitiem lapſis, facile in ditionem venere Romanam. Regebantur autem Galliae omnes, iam inde uti 6
crebritate bellorum urgenti ceſſere Iulio dictatori, poteſtate in partes diviſa quatuor: quarum Narbonenſis una, Viennenſem intra ſe continebat, et Lugdunenſem: altera Aquitanis praeerat univerſis: ſuperiorem et inferiorem Germaniam, Belgásque duae iurisdictiones iisdem rexere temporibus. At 7
nunc numerantur provinciae per omnem ambitum Galliarum: ſecunda Germania, prima ab occidentali exordiens cardine, Agrippina et Tungris munita, civitatibus amplis et copioſis. Dein prima 8
Germania, ubi praeter alia municipia Mogontiacus eſt, et Vangiones et Nemetae, et Argentoratus barbaricis cladibus nota. Poſt has Belgica prima 9
Mediomatricos praetendit, et Treviros domicilium principum clarum. Huic adnexa ſecunda eſt Bel- 10
gica, qua Ambiani ſunt, urbs inter alias eminens, et Catelauni et Remi. Apud Sequanos Biſontios 11
videmus, et Rauracos, aliis potiores oppidis multis. Lugdunenſem primam Lugdunus ornat, et

---

1) Mſ. Lutetia.

Cabillonus et Senones, et Biturigae, et moenium
12 Auguſtuduni magnitudo vetuſta. Secundam enim
Lugdunenſem Rothomagi, et Turones, Mediolanum oſtendunt, et [2]) Tricaſſini: Alpes Graiae et Poeninae, exceptis [3]) obſcurioribus . . . . habent et Aventicum, deſertam quidem civitatem, ſed non ignobilem quondam, ut aedificia ſemiruta nunc quoque demonſtrant. Hae provinciae, urbesque
13 ſunt ſplendidae Galliarum. In Aquitania, quae Pirenaeos montes et eam partem ſpectat oceani, quae pertinet ad Hiſpanos, prima provincia eſt Aquitanica, amplitudine civitatum admodum culta: omiſſis aliis multis, Burdegala, et [4]) Arverni
14 excellunt, et Santones, et Pictavi. Novem populos Auſci commendant, et Vaſatae. In Narbonenſi Eluſa et Narbona, et Toloſa principatum urbium tenent. Viennenſis civitatum exſultat decore multarum, quibus potiores ſunt Vienna ipſa, et Arelate, et Valentia: quibus Maſſilia iungitur, cuius ſocietate et viribus in diſcriminibus arduis fultam
15 aliquoties legimus Romam. His prope Salluvii ſunt, et Nicaea, et Antipolis, inſulaeque Stoecha-
16 des. Et quoniam ad has partes opere contexto pervenimus, ſilere ſuper Rhodano, maximi nominis flumine, incongruum eſt et abſurdum. A Poeninis Alpibus effuſiore copia fontium Rhodanus fluens, et proclivi impetu ad planiora degrediens, proprio agmine ripas occultat, et paludi ſeſe ingurgitat nomine Lemanno, eamque intermeans, nusquam aquis miſcetur externis; ſed altrinſecus ſummitates undae [5]) praeterlabens ſegnioris, quaeritans exitus,
17 viam ſibi impetu veloci molitur. Unde ſine iactura rerum per Sapaudiam fertur et Sequanos: longeque progreſſus, Viennenſem latere ſiniſtro perſtringit,

---

2) al. Tricaſtini. 3) *in aliis codicib. hic lacuna nulla eſt.*
4) *al.* Averni. 5) *al.* praeterlabens ſegnior*es*.

dextro Lugdunenſem: et emenſus [6]) ſpatia flexuoſa,
Ararim (quem Sauconnam adpellant) inter Germa-
niam primam fluentem, ſuum in nomen adſciſcit:
qui locus exordium eſt Galliarum. [7]) Exindeque
non millenis paſſibus, ſed [8]) leugis itinera metiun-
tur. Hinc Rhodanus aquis advenis locupletior, 18
vehit grandiſſimas naves, ventorum [9]) diſſlatu iacta-
ri ſaepius adſuetas: [10]) finitisque intervallis, quae
ei natura praeſcripſit, ſpumeus Gallico mari con-
corporatur per patulum ſinum, quem vocant Ad
Gradus, ab Arelate octavo decimo ferme lapide
disparatum. Sit ſatis de ſitu locorum: nunc ſigu-
ras et mores hominum deſignabo.

XII. Celſioris ſtaturae et candidi paene Galli 1
ſunt omnes, et rutili, luminumque torvitate terri-
biles, avidi iurgiorum, et ſublatius inſoleſcentes.
Nec enim eorum quemquam adhibita uxore rixan-
tem, multo fortiore et glauca, peregrinorum ferre
poterit globus: tum maxime cum illa inflata cervice
ſuffrendens, ponderansque niveas ulnas et vaſtas,
admiſſis calcibus emittere coeperit pugnos, ut cata-
pultas tortilibus nervis excuſſas. Metuendae voces 2
complurium et minaces, placatorum iuxta et ira-
ſcentium: terſi tamen pari diligentia cuncti et mun-
di: nec in tractibus illis, maximeque apud
[1]) Aquitanos, poterit aliquis videri, vel femina,
licet perquam pauper, ut alibi, fruſtis ſqualere
pannorum. Ad militandum omnis aetas aptiſſima: 3
et pari pectoris robore ſenex ad procinctum duci-
tur et adultus, gelu duratis artibus et labore adſi-
duo, multa contempturus et formidanda: nec eo-
rum aliquando quisquam, ut in Italia, munus Mar-
tium pertimeſcens, pollicem ſibi praecidit, quos

6) Mſ. ſpatio fluctuoſo. 7) *al.* Exinde. 8) Mſ. leugis. 9) Mſ. difflatu. 10) Mſ. finitisque intervallis quae. 1) Mſ. Aquit. . . . . . poterit aliquis v . . . . *al.* Aquitaniam poterit vid.

4 localiter murcos adpellant. Vini avidum genus, adfectans ad vini ſimilitudinem multiplices potus: et inter eos humiles quidam obtuſis ebrietate continua ſenſibus, quam furoris voluntariam ſpeciem eſſe Catoniana ſententia definivit, raptantur diſcurſibus vagis: ut verum illud videatur, quod ait defendens Fonteium Tullius, *Gallos poſt haec dilutius eſſe poturos*, quod illi venenum eſſe arbitrabantur.

5 Hae regiones, praecipue quae confines Italicis, paullatim [2]) levi ſudore ſub imperium venere Romanum: primo tentatae per Fulvium, deinde praeliis parvis quaſſatae per Sextium, ad ultimum per Fabium Maximum domitae: cui negotii plenus effectus, aſperiore Allobrogum gente devicta, hoc in-
6 didit cognomentum. Nam omnes Gallias, niſi qua paludibus inviae fuere, ut Salluſtio docetur auctore, poſt decennalis belli mutuas clades [3]) ſubegit Caeſar, ſocietatique noſtrae foederibus iunxit aeternis. Evectus ſum longius, ſed remeabo tandem ad coepta.

1 XIII. Domitiano crudeli morte conſumpto, Muſonianus eius ſucceſſor Orientem praetoriani regebat poteſtate praefecti, facundia ſermonis utriusque clarus: unde ſublimius, quam ſperabatur, eluxit.
2 Conſtantinus enim cum limatius ſuperſtitionum quaereret ſectas, Manichaeorum et ſimilium, nec interpres inveniretur idoneus, hunc ſibi commendatum ut ſufficientem elegit: quem officio functum perite, Muſonianum voluit adpellari, ante Strategium dictitatum: et ex eo percurſis honorum gradibus multis, adſcendit ad praefecturam: [1]) prudens alia, tolerabilisque provinciis, et mitis et blandus: ſed ex qualibet occaſione, maximeque ex controverſis litibus, quod nefandum eſt, et in totum lu-

---

2) Mſ. levis odore. 3) τὸ *ſubegit* al. deeſt. 1) Mſ. prudens alia.

crandi aviditate ſordeſcens: ut inter alia multa evidenter adparuit in quaeſtionibus agitatis ſuper morte Teophili Syriae conſularis, proditione Caeſaris Galli, impetu plebis promiſcuae discerpti: ubi damnatis pauperibus, quos, cum haec agerentur, peregre conſtabat fuiſſe, auctores diri facinoris, exuti patrimoniis, abſoluti ſunt divites.

[2]) Hunc Proſper adaequabat, pro magiſtro 3
equitum, agente etiam tum in Galliis, militem regens, abiecte ignavus, et, ut ait Comicus, arte deſpecta furtorum rapiens propalam.

Queis concordantibus, mutuaque commercia 4
viciſſim ſibi conciliando locupletatis, Perſici duces vicini fluminibus, rege in ultimis terrarum ſuarum terminis occupato, per praedatorios globos noſtra vexabant, nunc Armeniam, aliquoties Meſopotamiam confidentius incurſantes, Romanis ductoribus ad colligendas obedientium exuvias occupatis.

---

2) Mſ. Hnc Proſper adequitabat.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XVI.

Iuliani Caesaris laus. C. I. *Iulianus Caes. Alamannos adoritur, caedit, capit et fugat.* II. *Coloniam a Francis captam recipit, et pacem ibi cum Francorum regibus facit.* III. *apud Senonas oppidum ab Alamannis obsidetur.* IV. *Iuliani Caesaris virtutes.* V. *Arbetio, vir consularis, accusatur, et absolvitur.* VI. *Iulianus Caes. a praeposito cubiculi sui Eutherio apud imperatorem defenditur adversus Marcellum: et laus Eutherii.* VII. *Delationes et calumniae in castris Constantii Augusti, et aulicorum rapacitas.* VIII. *Agitur de pace cum Persis.* IX. *Constantii A. militaris ac velut triumphalis in urbem Romam adventus.* X. *Iulianus Caes. Alamannos in insulis Rheni, quo se et sua receperant, adgreditur, et Tres Tabernas adversus eos reparat.* XI. *Idem Alamannorum reges Galliam incubantes adgreditur, et barbaros apud Argentoratum acie fundit.* XII.

(A. C. 356.)

1 Haec per orbem Romanum [1]) fatorum ordine contexto versante, Caesar apud Viennam in collegium fastorum a consule octies Augusto adscitus, urgente genuino vigore, pugnarum fragores caedesque barbaricas somniabat, colligere provinciae fragmenta iam parans, si adfuisset flatu tandem secundo.

1) Mſ. factorum.

Quia igitur res magnae, quas per Gallias virtute fe- 2
licitateque correxit, multis veterum factis fortibus
praeſtant, ſingula ſerie progrediente monſtrabo,
inſtrumenta omnia mediocris ingenii, ſi ſuffecerint,
commoturus. Quidquid autem narrabitur, quod 3
non falſitas arguta concinnat, ſed fides integra re-
rum abſolvit, documentis evidentibus fulta, ad
laudativam paene materiem pertinebit. Videtur 4
enim lex quaedam vitae melioris hunc iuvenem a
nobilibus cunis adusque ſpiritum comitata ſupre-
mum. Namque incrementis velocibus ita domi
foriſque colluxit, ut prudentia [Veſpaſiani filius]
Titus alter aeſtimaretur, bellorum glorioſis curſibus
Traiani ſimillimus, clemens ut Antoninus, rectae
perfectaeque rationis indagine congruens Marco,
ad cuius aemulationem [2]) actus ſuos effingebat et
mores. Et quoniam, ut Tulliana docet auctoritas, 5
omnium magnarum artium ſicut arborum altitudo
nos delectat, radices ſtirpeſque non item: ſic prae-
clarae huius indolis rudimenta tunc multis obnubi-
lantibus tegebantur, quae anteferri geſtis eius poſtea
multis et miris hac ratione deberent, quod adule-
ſcens primaevus, ut Erechtheus in ſeceſſu Miner-
vae nutritus, ex academiae quietis umbraculis, non
e militari tabernaculo, in pulverem Martium tra-
ctus, ſtrata Germania, pacatiſque rigentis [3]) Rheni
meatibus, cruenta ſpirantium regum hic ſanguinem
fudit, alibi manus [4]) catenis adflixit.

II. Agens itaque negotioſam hiemem apud op- 1
pidum ante dictum, inter rumores, qui volitabant
adſidui, comperit Auguſtoduni civitatis antiquae
muros, ſpatioſi quidem ambitus, ſed carie vetuſta-
tis inualidos, barbarorum impetu repentino inſeſ-
ſos, torpente praeſentium militum manu, vetera-

---

2) *al.* actus affingebat. 3) Mſ. Rheni meatibus. 4) Mſ. cate-
nis adflixit.

nos [1]) concurſatione pervigili defendiſſe: ut ſolet
abrupta ſaepe diſcrimina ſalutis ultima deſperatio
2 propulſare. Nihil itaque remittentibus curis, an-
cillari adulatione poſthabita, qua eum proximi ad
amoenitatem flectebant et luxum, ſatis [2]) omnibus
comparatis, VIII. Kal. Iulias Auguſtodunum perve-
nit, velut dux diuturnus, viribus eminens et con-
ſiliis, per diverſa palantes barbaros, ubi dediſſet
3 fors copiam, adgreſſurus. Habita itaque delibera-
tione, adſiſtentibus locorum peritis, quodnam iter
eligeretur ut tutum, multa ultro citroque diceban-
tur aliis per Arbor . . . . . quibusdam per Sedelau-
4 cum et Coram iri debere firmantibus. Sed cum
ſubſererent quidam, Silvanum paullo ante magi-
ſtrum peditum, per compendioſas vias, verum ſu-
ſpectas, quia tenebris multis umbrantur, cum VIII.
auxiliarium millibus aegre tranſiſſe, fidentius Cae-
ſar audaciam viri fortis imitari magnopere nitebatur.
5 Et, ne qua interveniret mora, adhibitis [3]) cataphra-
ctariis ſolis et balliſtariis, parum ad tuendum re-
ctorem idoneis, percurſo eodem itinere Autoſido-
6 rum pervenit. Ubi brevi, ſicut ſolebat, otio cum
milite recreatus, ad Tricaſſinos tendebat: et barba-
ros in ſe catervatim ruentes, partim cum timeret ut
ampliores, confertis lateribus obſervabat: alios oc-
cupatis habilibus locis decurſu facili proterens,
nonnullos pavore traditos cepit: reſiduos in curam
celeritatis omne quod poterant conferentes, quia
ſequi non valebat gravitate praepeditus armorum,
7 innocuos abire perpeſſus eſt. Proinde certiore iam
ſpe ad reſiſtendum ingruentibus confirmatus, per
multa diſcrimina venerat Tricaſſas adeo inſperatus,
ut eo portas paene pulſante, diffuſae multitudinis
barbarae metu, aditus urbis non ſine anxia pande-
8 retur ambage. Et paulliſper moratus, dum fatigato

1) Mſ. concuſſatione. 2) Mſ. ordinibus. 3) *al.* cataphractis.

conſulit militi, civitatem Remos nihil prolatandum
exiſtimans petit: ubi in unum congregatum [4]) exer-
citum vehentem . . . . . . iuſſerat opperiri praeſen-
tiam ſuam: cui praeſidebat Urſicini ſucceſſor Mar-
cellus, et ipſe Urſicinus adusque expeditionis finem
agere praeceptus iisdem in locis. Poſt variatas ita- 9
que ſententias plures, cum placuiſſet per decem-
pagos Alamannam adgredi plebem, denſatis agmi-
nibus tendebat illuc ſolito alacrior miles. Et quia 10
dies humectus et decolor vel contiguum eripiebat
adſpectum, iuvante locorum gnaritate, hoſtes tra-
mite obliquo discurſo poſt Caeſaris terga, legiones
duas arma cogentes adorti paene deleſſent, ni ſubi-
to concitus clamor ſociorum auxilia coegiſſet.
Hinc et deinde nec itinera nec flumina tranſire 11
poſſe ſine inſidiis putans, erat providus et cuncta-
tor: quod praecipuum bonum in magnis ductori-
bus, opem ferre ſolet exercitibus et ſalutem. Au- 12
diens itaque Argentoratum, Brocomagum, Taber-
nas, Saliſonem, Nemetas, et Vangionas, et Mo-
gontiacum civitates barbaros poſſidentes, territoria
earum habitare: (nam ipſa oppida ut circumdata
retiis buſta declinant) primam omnium Brocoma-
gum occupavit: eique iam adventanti Germanorum
manus pugnam intentans occurrit. Cumque in bi- 13
cornem figuram acie diviſa, collato pede res agi
coepiſſet, exitioque hoſtes urgerentur ancipiti,
captis nonnullis, aliis in ipſo proelii [5]) fervore trun-
catis, reſidui disceſſere celeritatis praeſidio tecti.

III. Nullo itaque poſthaec repugnante, ad re- 1
cuperandam ire placuit Agrippinam, ante Caeſaris
in Gallias adventum exciſam: per quos tractus nec
civitas ulla viſitur, nec caſtellum: niſi quod apud
Confluentes, locum ita cognominatum, ubi amnis

---

4) Mſ. exercitum vehentem . . . . iuſſerat. 5) Mſ. ſervare.

Moſella confunditur Rheno, [1]) Rigomagum oppi-
2 dum eſt, et una prope ipſam Coloniam turris. Igi-
tur Agrippinam ingreſſus, non ante motus eſt exin-
de, quam Francorum regibus furore miteſcente per-
territis, pacem firmaret Reip. interim profuturam,
3 et urbem reciperet munitiſſimam. Quibus vincen-
di primitiis laetus, per Treveros hiematurus apud
Senonas oppidum tunc opportunum abſceſſit. Ubi
bellorum inundantium molem humeris ſuis, quod
dicitur, vehens, ſcindebatur in multiplices curas:
ut milites, qui a ſolitis deſcivere praeſidiis, redu-
cerentur ad loca ſuſpecta, et conſpiratas gentes in
noxam Romani nominis diſiectaret, ac provideret,
ne alimenta deeſſent exercitui per varia diſcurſuro.
1 IV. Haec ſollicite perpenſantem hoſtilis adgre-
ditur multitudo, oppidi capiundi ſpe in maius ac-
cenſa: ideo confidentes, quod ei nec Scutarios ad-
eſſe, et quidem monentibus perfugis, didicerant,
nec Gentiles, per municipia distributos, ut com-
2 modius [1]) veſcerentur. Cum autem . . * . . Clauſa
ergo urbe, murorumque intuta parte firmata, ipſe
cum armatis die noctuque inter propugnacula viſe-
batur et pinnas, [2]) ira exundante ſubſtridens, cum
erumpere ſaepe conatus, paucitate praeſentis manus
impediretur. Poſt triceſimum denique diem abiere
barbari triſtes, inaniter ſtulteque cogitaſſe civitatis
3 obſidium muſſitantes. At, quod indignitati rerum
eſt adſignandum, periclitanti Caeſari diſtulit ſup-
petias ferre Marcellus magiſter equitum, agens in
ſtationibus proximis: cum, etiamſi civitas abſque
principe vexaretur, oppoſita multitudine malis ob-
4 ſidionalibus expediri deberet. Hoc metu ſolutus
efficaciſſimus Caeſar, providebat conſtanti ſollicitu-
dine,

---

1) Rigomagum. Mſ. — 1) *in Mſ. lacuna relicta eſt unius lineae. al.* veſcerentur. Cla. 2) *al.* ita.

dine, ut militum diuturno labori quies ſuccederet aliqua, licet brevis, ad recreandas tamen ſufficiens vires: quamquam ultima ſqualentes inopia terrae ſaepe [3]) vaſtitatae exigua quaedam victui congrua adgerebant. Verum hoc quoque diligentia curato 5
pervigili, adfuſa laetiore ſpe proſperorum, ſublato animo ad exſequenda plurima conſurgebat.

V. Primum igitur factuque difficile, temperan- 1
tiam ipſe ſibi indixit, atque retinuit, tamquam adſtrictus ſumptuariis legibus viveret, quas ex rhetris Lycurgi, et axonibus Romam translatas diuque obſervatas, et ſeneſcentes paullatim, reparavit Sylla dictator: reputans ex praedictis Democriti, quod ambitioſam menſam fortuna, parcam virtus adponit. Id enim etiam Tuſculanus Cato prudenter de- 2
finiens, cui Cenſorii cognomentum caſtior vitae indidit cultus: *Magna, inquit, cura cibi, magna virtutis incuria.* Denique cum legeret libellum ad- 3
ſidue, quem Conſtantius ut privignum [1]) ad ſtudia mittens, manu ſua conſcripſerat, praelicenter disponens, quid in convivio Caeſaris impendi deberet: phaſianum, et vulvam, et ſumen exigi vetuit et inferri, munificis militis vili et fortuito cibo contentus.

Hinc [2]) contingebat, ut noctes ad officia divi- 4
deret tripertita, quietis, et publicae rei, et muſarum: quod factitaſſe Alexandrum legimus magnum; ſed multo hic fortius. Ille namque aenea concha ſuppoſita, brachio extra cubile protento, pilam tenebat argenteam, ut, cum nervorum [3]) vigorem ſopor laxaſſet infuſus, geſtaminis lapſi tinnitus abrumperet ſomnum. Iulianus vero absque inſtru- 5
mento, quoties voluit, evigilavit: et nocte dimidiata ſemper exſurgens, non e plumis vel ſtragulis

---

3) Mſ. vaſtitate. 1) *al.* ad ſtudium. 2) *al.* contigebat. 3) Mſ. vigorem.

ſericis ambiguo fulgore nitentibus, ſed ex tapete, et [4]) σισύρα, quam vulgaris ſimplicitas ſiſurnam adpellat, occulte Mercurio ſupplicabat, quem mundi velociorem ſenſum eſſe, motum mentium ſuſcitantem, theologicae prodidere doctrinae: atque in tanto rerum defectu [5]) explorate rei publicae mune-
6 ra curabat. Poſt quae ut ardua et ſeria terminata, ad procudendum ingenium vertebatur: et incredibile, [6]) quo quantoque ardore rerum principalium notitiam celſam indagans, et quaſi pabula quaedam animo ad ſubliniora ſcandendi conquirens, per omnia philoſophiae membra prudenter disputando
7 currebat. Sed tamen cum haec effecte pleneque colligeret, nec humiliora deſpexit, poëticam mediocriter, et rhetoricam amavit, (ut ostendit orationum epiſtolarumque eius cum gravitate comitas incorrupta) et noſtrarum externarumque rerum hiſtoriam multiformem. Super his aderat latine
8 quoque diſſerendi ſufficiens ſermo. [7]) Si itaque verum eſt, quod ſcriptores varii memorant, Cyrum regem, et Simonidem lyricum, et Hippiam Eleum ſophiſtarum acerrimum ideo valuiſſe memoria, quod epotis quibusdam remediis id impetrarunt: credendum eſt hunc etiam tum adultum totum memoriae dolium, ſi usquam reperiri potuit, exhauſiſſe. Et haec quidem pudicitiae virtutumque ſunt ſigna nocturna.

9 Diebus vero quae ornate dixerit et facete, quaeve in adparatu vel in ipſis egit congreſſibus proeliorum, aut in re civili, magnanimitate correxit et libertate, ſuo quaeque loco ſingula demonſtrabuntur.
10 Cum exercere proludia diſciplinae caſtrenſis philoſophus cogeretur ut princeps, artemque modulatius incedendi per pyrrhicham concinentibus diſceret

---

4) Mſ. ſyra. 5) *al.* explorate curabat. Mſ. explorantur ei p. M. curabat. 6) *al.* quo et quanto. 7) al. Sic itaque.

fiſtulis; vetus illud proverbium, *Clitellae bovi im-*
poſitae ſunt: plane non eſt noſtrum onus, Platonem
crebro nominans exclamabat. Inductis quadam 11
ſollemnitate agentibus in rebus in conſiſtorium, ut
aurum acciperent; inter alios quidam ex eorum
conſortio, non, ut moris eſt, expanſa chlamyde,
ſed utraque manu cavata ſuſcepit: et Imperator:
Rapere, inquit, *non accipere ſciunt Agentes in*
rebus. Aditus a parentibus virginis raptae, eum, 12
qui violarat, convictum relegari decrevit. Hisque
indigna pati querentibus, quod non ſit morte mul-
tatus, reſponderat hactenus: *Incuſent iura cle-*
mentiam: ſed Imperatorem mitiſſimi animi legi-
bus praeſtare caeteris decet. Egreſſurum eum ad 13
expeditionem plures interpellabant, ut laeſi, quos
audiendos provinciarum rectoribus commendabat:
et reverſus, quid egerint ſinguli quaerens, delicto-
rum vindictas genuina lenitudine mitigabat. Ad 14
ultimum exceptis victoriis, per quas cadentes ſaepe
incolumi contumacia barbaros fudit; quod pro-
fuerit anhelantibus extrema paenuria Gallis, hinc
maxime claret: quod primitus partes eas ingreſſus,
pro capitibus ſingulis tributi nomine vicenos quinos
aureos reperit flagitari: diſcedens vero ſeptenos
tantum, munera univerſa complentes: ob quae
tamquam ſolem ſibi ſerenum poſt ſqualentes tene-
bras adfulſiſſe, cum alacritate et tripudiis laetaban-
tur. Denique id eum adusque imperii finem et 15
vitae ſcimus utiliter obſervaſſe, ne per indulgentias
quas adpellant, tributariae rei concederet reliqua.
Norat enim, hoc facto ſe aliquid locupletibus ad-
diturum, cum conſtet ubique pauperes inter ipſa
dictorum exordia ſolvere univerſa ſine laxamento
compelli.

Inter has tamen regendi moderandique vias, 16
bonis principibus aemulandas, barbarica rabies

17 [8]) exarſerat in maius. Utque beſtiae cuſtodum ne-
gligentia raptu vivere ſolitae, ne his quidem remo-
tis adpoſitisque fortioribus abſceſſerunt, ſed tume-
ſcentes inedia, ſine reſpectu ſalutis, armenta vel
greges incurſant: ita etiam illi, cunctis, quae diri-
puere, conſumptis, fame urgente agebant aliquo-
ties praedas: interdum antequam contingerent ali-
quid, oppetebant.

1 VI. Haec per eum annum ſpe dubia, eventu
tamen ſecundo, per Gallias agebantur. In comi-
tatu vero Auguſti circumlatrabat Arbetionem invi-
dia, velut ſumma mox adepturum, decora cultus
imperatorii praeſtruxiſſe: inſtabatque ei ſtrepens
immania Comes Veriſſimus nomine, arguens co-
ram, quod a gregario ad magnum militiae culmen
evectus, hoc quoque non contentus ut parvo, lo-
2 cum adpeteret principalem. Sed ſpecialiter eum
inſectabatur Dorus quidam ex-medico ſcutariorum,
quem [1]) nitentium rerum centurionem ſub Magnen-
tio Romae provectum, retulimus accuſaſſe Adel-
phium urbi praefectum, ut altiora coeptantem.
3 Cumque res in inquiſitionem veniret, neceſſariis-
que negotio tentis, obiectorum probatio ſperare-
tur, tamquam per ſaturam ſubito cubiculariis ſuf-
fragantibus, ut loquebatur pertinax rumor, et vin-
culis ſunt exutae perſonae, quae ſtringebantur ut
conſciae, et Dorus evanuit, et Veriſſimus illico ta-
cuit, velut aulaeo depoſito ſcenae.

1 VII. Iisdem diebus adlapſo rumore Conſtantius
doctus, obſeſſo apud Senonas Caeſari auxilium non
tuliſſe Marcellum, cum ſacramento ſolutum abire
iuſſit in larem: qui, tamquam iniuria gravi percul-
ſus, quaedam in Iulianum moliebatur, auribus
Auguſti confiſus in omne [1]) patentibus crimen.
2 Ideoque, cum diſcederet, Eutherius praepoſitus

8) Mſ. exarſerat maius. 1) *al.* niceteriorum. 1) *al.* parentibus.

cubiculi mittitur ſtatim poſt, eum, ſi quid finxerit,
convicturus. Verum ille hoc neſciens, mox venit
Mediolanum, ſtrepens et tumultuans, ut erat va-
nidicus et amenti propior, admiſſus in conſiſtorium,
Iulianum ut procacem inſimulat: iamque ad eva-
gandum altius, validiores ſibi pinnas aptare: ita
enim cum motu quodam corporis loquebatur in-
genti. Haec eo fingente licentius, Eutherius, ut 3
poſtulavit, inductus, iuſſusque loqui quod vellet,
verecunde et modice docet velari veritatem menda-
ciis. Magiſtro enim armorum (ut credebatur) ceſ-
ſante conſulto, induſtria vigili Caeſarem obſeſſum
apud Senonas diu, barbaros repuliſſe: adparito-
remque fidum auctori ſuo, quoad vixerit, fore,
obligata cervice ſua ſpondebat.

Res monuit ſuper hoc eodem Eutherio pauca 4
ſubſerere, forſitan non credenda; ea re, quod ſi
Numa Pompilius, vel Socrates bona quaedam di-
cerent de ſpadone, dictisque religionum adderent
fidem, a veritate deſciviſſe arguerentur. Sed inter
vepres roſae naſcuntur, et inter feras nonnullae mi-
teſcunt. Itaque carptim eius praecipua, quae ſunt
comperta, monſtrabo. Natus in Armenia ſangui- 5
ne libero, captusque a finitimis hoſtibus etiamtum
parvulus, abstractis geminis, Romanis mercatori-
bus venumdatus, ad palatium Conſtantini deduci-
tur: [2]) ubi paullatim aduleſcens rationem recte vi-
vendi ſollertiamque ostendebat, litteris, quantum
tali fortunae ſatis eſſe poterat, eruditus, cogitandi
inveniendique dubia et ſcrupuloſa acumine nimio
praeſtans, immenſum quantum memoria vigens,
benefaciendi avidus, plenusque iuſti conſilii: quem,
ſi Conſtans Imperator olim ex adulto iamque matu-
rum audiret honeſta ſuadentem et recta, nulla, vel
venia certe digna peccaſſet. Is praepoſitus cubicu- 6

2) Mſ. ubi paulatim . . . . acules . . . . . . rationem.

li etiam Iulianum aliquoties corrigebat, Aſiaticis coalitum moribus, ideoque levem. Denique digreſſus ad otium, adſcitusque poſtea in palatium, ſemper ſobrius, et in primis conſtans, ita fidem continentiamque virtutes coluit amplas, ut nec prodidiſſe aliquando arcanum, niſi tuendae cauſa alienae ſalutis, nec exarſiſſe cupidine plus habendi ar-
7 ceſſeretur ut ceteri. Unde factum eſt, ut ſubinde Romam ſecedens, ibique fixo domicilio conſeneſcens, comitem circumferens conſcientiam bonam, colatur a cunctis ordinibus, et ametur; cum ſoleant id genus homines, poſt partas ex iniquitate divitias, latebras captare ſecretas, ut lucifugae vitantes mul-
8 titudinis laeſae conſpectus. Cui ſpadonum veterum hunc comparare debeam, antiquitatem replicando compluries invenire non potui. Fuerunt enim apud veteres, licet oppido pauci, fideles et frugi, ſed ob quaedam vitia maculoſi: inter praecipua enim, quae eorum quisque ſtudio poſſederat vel ingenio, aut rapax, aut feritate contemtior fuit, aut propenſior ad laedendum, [3]) vel diligentibus nimium blandus, aut potentiae faſtu ſuperbior: ex omni latere autem ita peritum, neque legiſſe me, neque audiſſe confiteor, aetatis noſtrae teſtimonio
9 locupleti conſiſus. Verum, ſi forte ſcrupuloſus quidam lector antiquitatum, Menophilum Mithridatis Pontici regis eunuchum nobis opponat, hoc monitu recordetur, nihil ſuper eo relatum, praeter id ſolum, quod in ſupremo discrimine glorioſe
10 monſtravit. Ingenti proelio ſuperatus a Romanis et Pompeio rex praedictus, fugiensque ad regna Colchorum, [4]) adultam filiam nomine Drypetinam vexatam aſperitate [5]) morborum in caſtello Synhorio huic Menophilo commiſſam reliquit: qui virginem

---

3) Mſſ. vel ingendimus. 4) *al.* avita, filiam nomine Direptin.
5) in Mſſ. margine *locorum*.

omni remediorum ſolatio plene curatam patri tu-
tiſſime ſervans, cum a Manlio Priſco Imperatoris
legato munimentum, quo claudebatur, obſideri
coepiſſet, defenſoresque eius deditionem [6]) medi-
tari ſentiret: veritus, ne parentis opprobrio [7]) puella
nobilis captiva ſupereſſet et violata, interfecta illa
mox gladium in viſcera ſua compegit. Nunc red-
eam, unde diverti.

VIII. Superato (ut dixi) Marcello, [1]) reverſo- 1
que Serdicam, unde oriebatur, in caſtris Auguſti
per ſimulationem tuendae maieſtatis imperatoriae
multa et neſanda [2]) perpetrabantur. Nam, ſi quis 2
ſuper occentu ſoricis vel occurſu muſtelae, vel ſi-
milis ſigni gratia conſuluiſſet quemquam peritum,
aut anile incantamentum ad leniendum adhibuiſſet
dolorem, (quod medicinae quoque admittit aucto-
ritas) reus, unde non poterat opinari, delatus,
raptusque in iudicium, poenaliter interibat.

Per id tempus ſer.........num, quemdam 3
nomine Danum, terrore tenus uxor rerum levium
[3]) incuſarat; certum an incertum, inſontem Ruſinus
ſubſidebat: (quo indicante quaedam cognita per
Gaudentium agentem in rebus, conſularem Panno-
niae tunc Africanum, [4]) cum convivis retulimus in-
terfectum) Adparitionis [5]) praefecturae praetorianae
tum etiam princeps ob devotionem. Is, ut loque- 4
batur iactantius, verſabilem feminam poſt neſan-
dum concubitum periculoſam in fraudem illexit:
ſuaſitque conſarcinatis mendaciis, laeſae maieſtatis
arceſſere maritum inſontem, et fingere, quod vela-
men purpureum a Diocletiani ſepulcro furatus,
quibusdam conſciis occultabat. Hisque ad mul- 5

---

6) *al.* meditantes. 7) Mſ. puella nobilis. 1) Mſ. everſoque Seidicani. 2) Mſ. perpetrabant. 3) Mſ. incuſarat . . . . . certum an incertum undenſotam Ruſin. ſubſeda, quo indicante. 4) Mſ. cum conviviis retuliſſent effectum. *al.* cum retuliſſent praefectum. 5) *al.* Praefectura.

torum exitium ita formatis, ipſe ſpe potiorum ad
Imperatoris pervolat caſtra, excitaturus calumnias
conſuetas. Reque comperta iubetur Mavortius
tunc praefectus praetorio, vir ſublimis conſtantiae,
crimen acri inquiſitione ſpectare, iuncto ad audien-
di ſocietatem Urſulo largitionum comite, ſeverita-
6 tem itidem non improbandae. Exaggerato itaque
negotio ad arbitrium temporum, cum nihil poſt
tormenta multorum inveniretur, indicesque haere-
rent ambigui: tandem veritas reſpiravit oppreſſa,
et in abrupto neceſſitatis mulier Rufinum totius ma-
chinae confitetur auctorem, nec adulterii foeditate
ſuppreſſa: ſtatimque legibus contemplatis, prout
poſcebant ordo et iuſtitia, ambos ſententia damna-
7 vere letali. Quo cognito Conſtantius fremens, et
tamquam vindicem ſalutis ſuae lugens exſtinctum,
miſſis equitibus citis, Urſulum redire ad comita-
tum [6]) minaciter iuſſit. Et ille ſpretis qui prohibe-
bant, perrupit intrepidus: ingreſſusque conſiſto-
rium, ore et pectore libero docuit geſta: hacque
fiducia linguis adulatorum occluſis, et praefectum
et ſe discrimine gravi ſubtraxit.
8 Tunc illud apud Aquitanos evenit, quod latior
fama vulgarat. Veterator quidam ad lautum con-
vivium rogatus et mundum, qualia ſunt in his re-
gionibus plurima, cum vidiſſet linteorum toralium
par, duos clavos ita latiſſimos, ut ſibi viciſſim arte
miniſtrantium cohaererent, menſamque operimen-
tis paribus tectam: anteriorem chlamydis partem
utraque manu vehens, intrinſecus ſtructuram om-
nem, ut amictus adornaverat principales, quae-
9 rens, patrimonium dives evertit. Malignitate ſi-
mili quidam agens in rebus in Hiſpania, ad coenam
itidem invitatus, cum inferentes veſpertina lumina

6) *al.* minaciter poſſe reſiſtere veritatis et tale ſpretis. *Steph.* minaciter iuſſit territatus ſpretis.

pueros exclamasse audisset ex usu, [7]) *Vincamus perun* .... sollemne interpretatus atrociter, delevit nobilem domum.

Haec taliaque ideo magis magisque crescebant, 10
quod Constantius impendio [8]) timidus, semper se [9]) feriri sperabat, ut Dionysius tyrannus ille Siciliae: qui ob hoc idem vitium et tonstrices docuit filias, ne cui alieno ora committeret leviganda: aedemque brevem, ubi cubitare sueverat, alta circumdedit fossa, eamque ponte solubili superstravit: cuius disiectos asseres et axiculos secum in [10]) somnum abiens transferebat, eosdemque compaginabat lucis initio processurus. Inflabant itidem has ma- 11
lorum civilium buccinas potentes in regia, ea re, ut damnatorum petita bona suis adcorporarent, essetque materia per vicinitates eorum late grassandi. Namque, ut documenta liquida prodiderunt, proxi- 12
morum fauces aperuit primus omnium Constantinus: sed eos medullis provinciarum saginavit Constantius. Sub hoc enim ordinum singulorum auctores infinita 13
cupidine divitiarum arserunt, sine iustitiae distinctione vel recti, inter ordinarios iudices Rufinus primus praefectus praetorio: et inter Militares equitum magister Arbetio, praepositusque [11]) cubiculi Eusebius, et .... anus quaestor, et in urbe Anicii, quorum ad avorum aemulationem [12]) posteritas tendens, satiari numquam potuit cum possessione multo maiore.

IX. At Persae in Oriente per furta et latrocinia 1
potius quam, ut solebant antea, per concursatorias pugnas, hominum praedas agitabant et pecorum:

---

7) Ms. Vincamus perun .... lemne .... interpretatum, *al.* Vincamus interpretatus. 8) Ms. timidus ...... semper. 9) Ms. ferri. 10) Ms. in sontino. 11) *Al.* τὸ Eusebius deest. Ms. vero ita habet: Praepositusque Cubiculi Eusebius lapsus .... anus Quaestor, et in urbe Aniciique .... vorum aemulationem. 12) Ms. posteritas.

quis nonnumquam [1]) lucrabantur ut repentini; ali-
quoties ſuperati multitudine militum amittebant;
interdum nihil proſpicere prorſus, quod poterat
2 rapi, [2]) permittebantur. Muſonianus tamen prae-
fectus praetorio, multis (ut ante diximus) bonis ar-
tibus eruditus, ſed venalis, et flecti a veritate pe-
cunia facilis, per emiſſarios quosdam fallendi per-
ſtringendique [3]) gnaros, Perſarum [4]) ſciſcitabatur
conſilia, adſumpto in deliberationes huiusmodi
Caſſiano Meſopotamiae duce, ſtipendiis et discri-
3 minibus indurato diverſis. Qui cum fide conci-
nente ſpeculatorum aperte cognoſſent, Saporem in
extremis regni limitibus ſuorum ſanguine fuſo mul-
tiplici aegre propulſare gentes infeſtas; Tamſapo-
rem ducem parti noſtrae contiguum, occultis per
ignotos milites tentavere colloquiis, ut, ſi copiam
fors dediſſet, ſuaderet regi per litteras pacem tan-
dem aliquando cum principe Romano firmare, ut
hoc facto, latere ab omni ſecurus, perduelles [5]) ad-
4 volaret adſiduos. Paruit Tamſapor, hisque fretus
refert ad regem, quod bellis [6]) acerrimis Conſtan-
tius implicatus, pacem poſtulat precativam. Dum-
que ad [7]) Chionitas et Euſenos haec ſcripta mittun-
tur, in quorum confiniis agebat hiemem Sapor,
tempus [8]) interſtitit longum.

1 X. Haec dum per Eoas partes et Gallias pro
captu temporum disponuntur, [1]) Conſtantius, tam-
quam recluſo Iani templo, ſtratisque hoſtibus cun-
ctis, Romam viſere geſtiebat, poſt Magnentii exi-
tium absque nomine ex ſanguine Romano trium-
2 phaturus. Nec enim gentem ullam bella cientem
per ſe ſuperavit, aut victam fortitudine ſuorum
comperit ducum, vel addidit quaedam imperio,

1) Mſ. lucrabatur. 2) Mſ. percutebantur. 3) Mſ. gnarus. 4) Mſ. ſcitabatur. 5) Mſ. advolaret. 6) acerrimis. 7) Mſ. Chionitas et Euſenos. 8) Mſ. interſtitit. 1) Mſ. Conſtantius quam recluſo.

aut usquam in neceſſitatibus ſummis primus, vel
inter primos eſt viſus: ſed ut pompam nimis exten-
tam, rigentiaque auro vexilla, et pulcritudinem
ſtipatorum oſtenderet agendi tranquillius populo,
haec vel ſimile quidquam videre nec ſperanti um-
quam nec optanti. Ignorans fortaſſe, quosdam 3
veterum principum in pace quidem lictoribus fuiſſe
contentos: ubi vero proeliorum ardor nihil perpeti
poterat ſegne, alium anhelante [2]) rabido flatu ven-
torum lenunculo ſe commiſiſſe piſcantis, alium ad
Deciorum exempla voviſſe pro Rep. ſpiritum, alium
hoſtilia caſtra per ſemetipſum cum militibus infimis
exploraſſe: [3]) diverſos denique actibus inclaruiſſe
magnificis, ut glorioſas ſuas res [4]) poſteritati cele-
bri memoria commendarent.
Ut igitur multa quaeque conſumpta ſunt in 4
[5]) adparatu . . . . ſecunda Orfiti praefectura,
transcurſo Ocriculo, elatus honoribus magnis, ſti-
patusque agminibus formidandis, tamquam acie
ducebatur inſtructa, omnium oculis in eo contuitu
pertinaci intentis. Cumque urbi propinquaret, 5
ſenatus officia, reverendasque patriciae ſtirpis effi-
gies ore ſereno contemplans, non ut Cineas ille
Pyrrhi legatus in unum coactam multitudinem re-
gum, ſed aſylum mundi totius adeſſe exiſtimabat.
Unde cum ſe vertiſſet ad plebem, ſtupebat, qua 6
celeritate omne, quod ubique eſt, hominum genus
confluxerit Romam: et tamquam Euphratem ar-
morum ſpecie territurus aut Rhenum, altrinſecus
praeeuntibus ſignis, inſidebat aureo ſolus ipſe car-
pento, fulgenti claritudine lapidum variorum: quo
micante, lux quaedam miſceri videbatur [6]) alterna.
Eumque poſt antegreſſos multiplices alios, purpu- 7

---

2) *al.* avido ſtatu. 3) *al.* diverſis. 4) Mſ. poſteritatis. 5) apparatu . . . . ſecunda. 6) Mſ. alternaeumque poſt tantae.

reis ſubteminibus texti circumdedere dracones,
haſtarum aureis gemmatisque ſummitatibus illigati,
hiatu vaſto perflabiles, et ideo velut ira perciti ſibi-
lantes, caudarumque volumina relinquentes in ven-
8 tum. Et incedebat hincinde ordo geminus arma-
torum, clypeatus atque criſtatus, coruſco lumine
radians, nitidis loricis indutus; ſparſique cata-
phracti equites, quos clibanarios dictitant [7]) Perſae,
thoracum muniti tegminibus, et limbis ferreis cin-
cti, ut Praxitelis manu polita crederes ſimulacra,
non viros: quos laminarum circuli tenues apti cor-
poris flexibus ambiebant, per omnia membra de-
ducti: ut, quocumque artus neceſſitas commoviſſet,
veſtitus congrueret iunctura cohaerenter aptata.
9 Auguſtus itaque fauſtis vocibus [8]) adpellatus, mon-
tium litorumque intonante fragore cohorruit, talem
ſe tamque immobilem, qualis in provinciis ſuis vi-
10 ſebatur, ostendens. Nam et corpus perhumile
curvabat portas ingrediens celſas, et velut collo
munito rectam aciem luminum tendens, nec dextra
vultum, nec laeva flectebat; tamquam figmentum
hominis: non, cum rota concuteret, nutans, nec
ſpuens, aut os aut naſum tergens vel fricans, ma-
11 numve agitans viſus eſt umquam. Quae licet ad-
fectabat, erant tamen haec et alia quaedam in [9]) ci-
teriore vita patientiae non mediocris indicia, ut
12 exiſtimari dabatur, uni illi conceſſae. Quod autem
per omne tempus imperii, nec in conſeſſum vehi-
culi quemquam ſuscepit, nec in trabea ſocium pri-
vatum adſcivit, ut fecere principes [10]) conſecrati,
et ſimilia multa, [11]) quae elatus in arduum ſuperci-
lium tamquam leges aequiſſimas obſervavit, prae-
tereo, memor, ea me retuliſſe, cum incidiſſent.

7) Mſ. perſonati. 8) appellatus . . . . . . otium. 9) *al.* cae-
tera vita. 10) Mſ. conſecrati. 11) *τὸ quae* Mſ. deeſt.

Proinde Romam ingreſſus, imperii virtutumque 13
omnium larem, cum veniſſet ad Roſtra, perſpectiſſimum priſcae potentiae forum, obſtupuit: perque omne latus, quo ſe oculi contuliſſent, miraculorum denſitate praeſtrictus, adloquutus nobilitatem in curia, populumque e tribunali, in palatium receptus favore multiplici, laetitia fruebatur optata: et ſaepe, cum equeſtres ederet ludos, dicacitate plebis oblectabatur, nec ſuperbae, nec a libertate coalita deſciſcentis, reverenter modum ipſe quoque debitum ſervans. Non enim, ut per civitates alias, 14
ad arbitrium ſuum certamina finiri patiebatur: ſed ut mos eſt, variis caſibus permittebat. Deinde intra ſeptem montium culmina, per acclivitates planitiemque poſita urbis membra colluſtrans et ſuburbana, quidquid viderat primum, id eminere inter alia cuncta ſperabat: Iovis Tarpei delubra, quantum terrenis divina praecellunt: lavacra in modum provinciarum exſtructa: amphitheatri molem ſolidatam lapidis Tiburtini compage, ad cuius ſummitatem aegre viſio humana conſcendit: Pantheum, velut regionem teretem ſpecioſa celſitudine fornicatam; elatosque [12]) vertices, qui ſcanſili [13]) ſuggeſtu [14]) conſurgunt, priorum principum imitamenta portantes, et Urbis templum, forumque Pacis, et Pompeii theatrum, et odeum, et ſtadium, aliaque inter haec decora urbis aeternae. Verum, cum ad 15
Traiani forum veniſſet, ſingularem ſub omni caelo ſtructuram, ut opinamur, etiam numinum adſenſione mirabilem, haerebat attonitus, per giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rurſus mortalibus adpetendos. Omni itaque ſpe huiusmodi quidpiam conandi depulſa, Traiani equum ſolum locatum in atrii medio, qui

12) *al.* vertice ſcanſ. Mſ. vertice caſſili. 13) *al.* ſuggeſtus.
14) Mſ. conſurgunt.

ipſum principem vehit, imitari ſe velle dicebat, et
16 poſſe. Cui prope adſtans regalis Hormiſda, cuius e Perſide diſceſſum ſupra monſtravimus, reſpondit [15]) geſtu gentili: *Ante,* inquit, *Imperator, ſtabulum tale condi iubeto, ſi vales: equus, quem fabricare diſponis, ita late ſuccedat, ut iſte, quem videmus.* Is ipſe interrogatus, quid de Roma ſentiret, *Id tantum ſibi placuiſſe,* aiebat, *quod didiciſſet ibi*
17 *quoque homines mori.* Multis igitur cum ſtupore viſis horrendo, [16]) Imperator de fama querebatur ut invalida vel maligna, quod augens omnia ſemper in maius, erga haec explicanda, quae Romae ſunt, obſoleſcit: deliberansque diu, quid ageret, urbis addere ſtatuit ornamentis, ut in maximo circo erigeret obeliſcum, cuius originem formamque loco [17]) competenti monſtrabo.

18 Inter haec Helenae ſorori Conſtantii, Iuliani coniugi Caeſaris, Romam adfectionis ſpecie ductae, regina tunc inſidiabatur Euſebia, ipſa, quoad vixerat, ſterilis: quaeſitumque venenum bibere per fraudem illexit, ut quotiescumque concepiſſet, im-
19 maturum abiiceret partum. Nam et pridem in Galliis, cum marem genuiſſet infantem, hoc perdidit dolo, quod obſtetrix corrupta mercede, mox natum, praeſecto plusquam convenerat umbilico, necavit: tanta tamque diligens opera navabatur, ne fortiſſimi viri ſoboles adpareret.

20 Cupiens itaque auguſtiſſima omnium ſede morari diutius Imperator, ut otio puriore frueretur et voluptate, adſiduis nuntiis terrebatur et certis, indicantibus Suevos Raetias incurſare, Quadosque Valeriam, et Sarmatas, latrocinandi peritiſſimum genus, ſuperiorem Moeſiam et ſecundam populari Pannoniam: quibus percitus, triceſimo, poſtquam

---

15) Mſ. auguſtu gentili. 16) Mſ. Imperatori fama. 17) Mſ. competenti.

ingressus est, die, IV. Kal. Iunias ab urbe profectus, per Tridentum iter in Illyricum festinavit. Unde 21
misso in locum Marcelli Severo, bellorum usu et maturitate firmato, Ursicinum ad se venire praecepit. Et ille, litteris gratanter acceptis, Sirmium venit, comitantibus sociis: libratisque diu super pace consiliis, quam fundari posse cum Persis Musonianus retulerat, in Orientem cum magisterii remittitur potestate: provectis e consortio nostro ad regendos milites natu maioribus, adulescentes eum sequi iubemur, quidquid pro Rep. mandaverit impleturi.

(A. C. 357.)

XI. At Caesar, exacta apud Senonas hieme 1
turbulenta, Augusto novies, seque iterum Coss. Germanicis undique circumfrementibus minis, secundis ominibus motus, Remos properavit, alacrior magisque laetus, quod exercitum regebat Severus, nec discors, nec arrogans, sed longa militiae frugalitate compertus, et eum recta praeeuntem secuturus, ut ductorem morigerus miles. Parte alia 2
Barbatio post Silvani interitum promotus ad peditum magisterium, ex Italia iussu principis cum XXV. millibus armatorum Rauracos venit. Cogitatum 3
est enim, sollicitequc praestructum, ut saevientes ultra solitum Alamanni, vagantesque fusius, multitudine geminata nostrorum, forcipis specie truli in angustias caederentur. Dum haec tamen rite 4
disposita celerantur, Laeti barbari ad tempestiva furta sollertes, inter utriusque exercitus castra occulte transgressi, invasere Lugdunum incautam: eamque populatam nisu valido concremassent, ni clausis aditibus repercussi, quidquid extra oppidum potuit inveniri, vastassent. Qua clade cognita, 5
agili studio Caesar missis cuneis tribus equitum expeditorum et fortium, tria observavit itinera, sciens

per ea erupturos proculdubio graſſatores: [1]) nec co-
6 natus irritus fuit. Cunctis enim, qui per eos tra-
mites exiere truncatis, receptaque praeda omni in-
tacta, hi ſoli innoxii abſoluti ſunt, qui per vallum
Barbationis transiere ſecuri: ideo labi permiſſi,
quod Bainobaudes tribunus et Valentinianus poſtea
Imperator, cum equeſtribus turmis quas regebant,
ad exſequendum id ordinati, a Cella tribuno ſcuta-
riorum, qui Barbationi ſociatus venerat ad procin-
ctum, iter obſervare ſunt vetiti, unde redituros di-
7 dicere Germanos. Quo non contentus magiſter
peditum ignavus, et gloriarum Iuliani pervicax ob-
trectator, ſciens, ſe id contra utilitatem Romanam
iuſſiſſe (hoc enim cum argueretur, Cella confeſſus
eſt) relatione fefellit Conſtantium: finxitque, hos
eosdem tribunos ad ſollicitandos milites, quos
duxerat, per ſpeciem veniſſe negotii publici: qua
cauſa, abrogata poteſtate ad lares rediere privati.
8 Iisdem diebus exercituum adventu perterriti
barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim
difficiles vias, et ſuapte natura clivoſas [2]) concaedi-
bus clauſere ſollerter, arboribus immenſi roboris
caeſis: alii occupatis inſulis ſparſis crebro per flu-
men Rhenum, ululantes lugubre conviciis et Ro-
manos inceſſebant et Caeſarem: qui graviore motu
animi percitus, ad corripiendos aliquos, ſeptem a
Barbatione petierat naves, ex his, quas, velut
transiturus amnem, ad compaginandos paraverat
pontes: qui, ne quid per eum impetraretur, om-
9 nes incendit. Doctus denique exploratorum de-
latione recens captorum, aeſtate iam torrida fluvium
vado poſſe transiri, hortatus auxiliares velites cum
Bainobaude Cornutorum tribuno miſit, facinus
memorabile, ſi iuviſſet fors, patraturos: qui nunc
inceden-

1) Mſ. neco . . . . a . . . . . nanti irritus fuit. 2) Mſ. concaedibus.

incedendo per brevia, aliquoties scutis in modum alveorum suppositis nando ad insulam venere propinquam: egressique promiscue [3]) virile et muliebre secus, sine aetatis ullo discrimine, trucidabant ut pecudes: nactique vacuas lintres, per eas licet vacillantes evecti, huiusmodi loca plurima perrupe-runt: et ubi caedendi satietas cepit, opimitate praedarum onusti, cuius partem vi fluminis amiserunt, redire omnes incolumes. Hocque comperto resi- 10
dui Germani, ut infido praesidio insularum relicto, ad ulteriora necessitudines et fruges opesque barbaricas contulerunt. Conversus hinc Iulianus ad re- 11
parandas Tres-tabernas, munimentum ita cognominatum, haud ita dudum obstinatione subversum hostili (quo aedificato constabat ad intima Galliarum, ut consueverant, adire Germanos arceri) et opus spe celerius consummavit, et victum defensoribus ibi locandis ex barbaricis messibus, non sine discriminis metu collectum militis manu, condidit in usus anni totius. Nec sane hoc solo contentus, 12
sibi quoque viginti dierum alimenta parata collegit. Libentius enim bellatores quaesito dextris propriis utebantur, admodum indignati, quoniam ex commeatu, qui eis recens advectus est, ideo nihil sumere potuerunt, quod partem eius Barbatio, cum transiret iuxta, superbe praesumpsit: residuum, quod superfuit, congestum in acervum exussit: quae utrum ut vanus gerebat et demens, an [4]) mandatu principis confidenter nefanda multi tentabant, usque in id temporis latuit. Illud tamen rumore 13
tenus ubique iactabatur, quod Iulianus non levaturus incommoda Galliarum electus est, sed ut possit per bella deleri saevissima: rudis etiam tum, ut existimabatur, ac ne sonitum quidem duraturus

3) *al.* virilis et muliebris sexus. 4) Mſ. mandatu.

14 armorum. Dum caſtrorum opera mature conſurgunt, militisque pars ſtationes praetendit agrarias, alias frumenta inſidiarum metu colligit caute: multitudo barbarica rumorem nimia velocitate praeverſa, Barbationem cum exercitu, quem regebat ([5]) ut praedictum eſt) Gallico vallo diſcretum, impetu repentino adgreſſa, ſequensque fugientes adusque Rauracos, et ultra quoad potuit, rapta ſarcinarum et iumentorum cum calonibus parte maxima, redit
15 ad ſuos. Et ille, tamquam expeditione eventu proſpero terminata, milite diſperſo per ſtationes hibernas, ad comitatum Imperatoris revertit, crimen compoſiturus in Caeſarem, [6]) ut ſolebat.

1 XII. Quo diſpalato foedo terrore, Alamannorum reges Chnodomarius et Veſtralpus, Urius quinetiam et Urſicinus cum Serapione et Suomario et Hortario, in unum robore virium ſuarum omni [1]) collecto, conſedere prope urbem Argentoratum, extrema metuentem Caeſarem arbitrati retroceſſiſſe, cum ille [2]) tum etiam perficiendi munimenti ſtudio
2 ſtringeretur. Erexit autem confidentiam caput altius [3]) adtollentium ſcutarius perfuga: qui commiſſi criminis metuens poenam, transgreſſus ad eos poſt ducis fugati diſceſſum, armatorum tredecim millia tantum remanſiſſe cum Iuliano docebat: is enim numerus eum ſequebatur, barbara feritate certaminum
3 rabiem undique concitante. Cuius adſeveratione eadem ſubinde replicantis, ad maiora ſtimulati fiducia, miſſis legatis ſatis pro imperio Caeſari mandaverunt, ut terris abſcederet virtute ſibi quaeſitis et ferro: qui ignarus pavendi, nec ira nec dolore perculſus, ſed faſtus barbaricos ridens, [4]) detentis

5) *al.* ut dictum. 6) haec in Mſ. deſunt. 1) collecto belli, cumque foedere conſedere prope. 2) *τὸ tum* al. deeſt. 3) *al.* adtollentem. 4) *al.* vetentis.

legatis adusque perfectum opus castrorum, in eodem gradu constantiae stetit immobilis.

4 Agitabat autem miscebatque omnia sine modo, ubique sese diffunditans, et princeps audendi periculosa rex Chnodomarius, ardua subrigens supercilia, ut saepe secundis rebus elatus. Nam et De-5 centium Caesarem superavit aequo Marte congressus, et civitates erutas multas vastavit et opulentas, licentiusque diu nullo refragante Gallias persultavit. Ad cuius roborandam fiduciam recens quoque fuga ducis accessit, numero praestantis et viribus. Ala-6 manni enim scutorum insignia contuentes, norant eos milites permisisse paucis suorum latronibus terram, quorum metu aliquoties cum gradum conferrent, amissis pluribus abiere dispersi. Quae anxie ferebat sollicitus Caesar, quod trudente ipsa necessitate [5]) digresso periculis, cum paucis licet fortibus, populosis gentibus occurrere cogebatur.

Iamque solis radiis rutilantibus, tubarumque 7 concinente clangore, pedestres copiae lentis incessibus educuntur, earumque lateri equestres coniunctae sunt turmae, inter quas [6]) cataphractarii erant et sagittarii, formidabile genus armorum. Et quo-8 niam a loco, unde Romana promota sunt signa, adusque vallum barbaricum quarta leuga signabatur et decima, id est, unum et viginti millia passuum: utilitati securitatique recte consulens Caesar, revocatis [7]) praecursatoribus iam antegressis, indictaque solitis vocibus quiete, cuneatim circumsistentes adloquitur genuina placiditate sermonis:

Urget ratio salutis tuendae communis, ut par- 9 *cissime dicam, non iacentis animi Caesarem hortari vos et orare, commilitones mei, ut adulta robustaque virtute confisi, cautiorem viam potius eligamus*

---

5) Mſ. digreſſa. 6) al. cataphracti. 7) Mſ. praecurſatoribus.

ad toleranda vel depellenda quae ſperantur, [8]) *non*
10 *praeproperam et ancipitem. Ut enim in periculis* [9]) *iuventutem impigram eſſe convenit et audacem; ita, cum res poſtulat, regibilem et conſultam.* [10]) *Quod igitur cenſeo; ſi arbitrium adfuerit veſtrum, iuſtaque ſustinet indignatio, paucis abſol-*
11 *vam. Iam dies in meridiem vergit; laſſitudine nos itineris fatigatos ſcrupuloſi tramites excipient et obſcuri; nox ſeneſcente luna nullis ſideribus adiuvanda; terrae protinus aeſtu flagrantes, nullis aquarum ſubſidiis fultae:* [11]) *quae ſi dederit quisquam commode poſſe transiri, ruentibus hoſtium examinibus poſt otium cibique refectionem et potus, quid nos agimus? quo vigore, inedia, ſiti, laboreque,*
12 *membris marcentibus occurramus? Ergo, quoniam negotiis difficillimis ſaepe diſpoſitio tempeſtiva proſpexit, et ſtatum nutantium rerum recto conſilio in bonam partem accepto, aliquoties divina remedia repararunt, hic quaeſo vallo foſſaque circumdati, diviſis vigiliis quieſcamus, ſomnoque et victu congruis* [12]) *potiti pro tempore, pace dei ſit dictum, triumphaturas aquilas et vexilla victricia primo lucis moveamus exordio.*

13 Nec finiri perpeſſi quae dicebantur, ſtridore dentium infrendentes, ardoremque pugnandi haſtis illidendo ſcuta monſtrantes, in hoſtem ſe duci iam conſpicuum exorabant, caelitis dei favore, fiduciaque ſui, et fortunati rectoris expertis virtutibus freti: atque ut exitus docuit, ſalutaris quidam Genius praeſens ad dimicandum eos, dum adeſſe po-
14 tuit, incitabat. Acceſſit huic alacritati plenus celſarum poteſtatum adſenſus, maximeque Florentii praefecti praetorio, periculoſe quidem, ſed ratione ſecunda, pugnandum eſſe [13]) cenſentis, dum inſta-

8) Mſ. non praep. 9) *al.* virtutem. 10) Mſ. id. 11) Mſ. quae ſi. 12) *al.* potiri. 13) *al.* conſentientibus.

rent barbari conglobati: qui ſi [14]) diffluxiſſent, mo-
tum militis in ſeditiones nativo calore propenſioris
ferri non poſſe aiebat, extortam ſibi victoriam, ut
putavit, non ſine ultimorum conatu graviter tolera-
turi. Addiderat autem fiduciam noſtris conſidera- 15
tio gemina: recordantibus, quod anno nuper
emenſo Romanis per transrhenana ſpatia fuſius vo-
litantibus, nec viſus eſt quisquam laris ſui defenſor,
nec obvius ſtetit: ſed concaede arborum denſa un-
dique ſemitis clauſis, ſidere urente brumali, aegre
vixere barbari longius amandati: quodque Impera-
tore terras eorum ingreſſo, nec reſiſtere auſi, nec
adparere, pacem impetraverunt ſuppliciter obſe-
crantes. Sed nullus mutatam rationem temporis 16
advertebat, quod tunc tripertito exitio premeban-
tur: Imperatore urgente per Raetias, Caeſare proxi-
mo nusquam elabi permittente, finitimis, quos
hoſtes fecere discordiae, modo non occipitia con-
culcantibus hinc indeque cinctorum. Poſtea vero
pace data, diſceſſerat Imperator: et ſedata iurgio-
rum materia, vicinae gentes iam concordabant: et
turpiſſimus ducis Romani digreſſus ferociam natura
conceptam auxit in maius. Alio itidem modo res 17
eſt adgravata Romana ex negotio tali. [15]) Regii
duo fratres vinculo pacis adſtricti, quam anno
praeterito impetraverant a Conſtantio, nec tumul-
tuare, nec commoveri ſunt auſi. Sed paullo poſtea
uno ex his Gundomado, qui potior erat fideique
firmioris, per inſidias interempto, omnis eius po-
pulus cum noſtris hoſtibus conſpiravit: et confeſtim
Vadomarii [16]) plebs, ut adſerebat, agminibus bella
cientium barbarorum ſeſe coniunxit.

Cunctis igitur ſummis infimisque adprobanti- 18
bus, tunc opportune congrediendum, nec de rigore

---

14) *al.* deflexiſſent. 15) Mſ. Reſi duo. 16) Mſ. plebs
. . . . ut afferebat.

animorum quidquam remittentibus, exclamavit
ſubito ſignifer: *Perge, feliciſſime omnium Caeſar,
quo te fortuna proſperior ducit: tandem per te vir-
tutem et conſilia militare ſentimus. I praevius ut
fauſtus anteſignanus et fortis: experieris, quid mi-
les ſub conſpectu bellicoſi ductoris, teſtisque individui
gerendorum, modo adſit ſuperum numen, iis rebus*
19 *efficiet excitatus.* His auditis, cum nullae laxaren-
tur indutiae, promotus exercitus prope collem ad-
venit molliter editum, opertum ſegetibus iam ma-
turis, a ſuperciliis Rheni haud longo intervallo di-
ſtantem: e cuius ſummitate ſpeculatores hoſtium
tres equites exciti, ſubito nuntiaturi Romanum ex-
ercitum adventare, feſtinarunt ad ſuos: unus vero
pedes, qui ſequi non potuit, captus agilitate no-
ſtrorum indicavit, per triduum et trinoctium flu-
20 men tranſiſſe Germanos. Quos cum iam prope
denſantes ſemet in cuneos noſtrorum conſpexere
ductores, ſteterunt veſtigiis fixis, antepilanis haſta-
tisque et ordinum primis velut inſolubili muro fun-
21 datis: et pari cautela hoſtes ſtetere cunctati. Cum-
que ita, ut antedictus docuerat perfuga, equitatum
omnem a dextro latere ſibi [17]) vidiſſent oppoſitum,
quidquid apud eos per equeſtres copias praepolle-
bat, in laevo cornu locavere confertum. Iisdem-
que ſparſim pedites miſcuere diſcurſatores et leves,
22 profecto ratione tuta poſcente. Norant enim, licet
prudentem ex equo bellatorem cum clibanario no-
ſtro congreſſum, frena retinentem et ſcutum, haſta
una manu vibrata, tegminibus ferreis abſcondito
bellatori nocere non poſſe: peditem vero inter ipſos
diſcriminum vertices, cum nihil caveri ſolet prae-
ter id, quod occurrit, [18]) humi occulte reptantem,
latere forato iumenti, incautum rectorem praeci-
23 pitem agere, levi negotio trucidandum. Hoc

17) Vſ. vidiſſent. 18) humiliter occulte.

itaque dispofito, dextrum fui latus ftruxére clandeftinis infidiis et obfcuris. Ductabant autem populos omnes pugnaces et faevos Chnodomarius et Serapio, poteftate excelfiores ante alios reges. Et 24
Chnodomarius quidem nefarius [19]) belli totius incentor, cuius vertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu finiftrum audax et fidens ingenti robore lacertorum, ubi ardor proelii fperabatur immanis, equo fpumante fublimior, erectus in iaculum formidandae vaftitatis, armorumque nitore confpicuus, antea ftrenuus et miles, et utilis praeter ceteros ductor. Latus vero dextrum Serapio 25
agebat, etiamtum adultae lanuginis iuvenis, efficacia praecurrens aetatem: Mederichi fratris Chnodomarii filius, hominis, quoad vixerat, perfidiffimi: ideo fic adpellatus, quod pater eius diu obfidatus pignore tentus in Galliis, doctusque Graeca quaedam arcana, hunc filium fuum Agenarichum genitali vocabulo dictitatum, ad Serapionis transtulit nomen. Hos fequebantur poteftate proximi reges 26
numero quinque, regalesque decem, et optimatum feries magna, [20]) armatorumque millia triginta et quinque, ex variis nationibus partim mercede, partim pacto viciffitudinis reddendae quaefita.

Iamque torvum [21]) concrepantibus tubis, Seve- 27
rus dux Rom. aciem dirigens laevam, cum prope foffas armatorum refertas veniffet, unde difpofitum erat ut abditi repente exorti cuncta turbarent, ftetit impavidus: fufpectiorque de obfcuris, nec referre gradum, nec ulterius ire tentavit. Quo vifo, ani- 28
mofius contra labores maximos Caefar, ducentis equitibus faeptus, [22]) ut ardor negotii flagitabat, agmina peditum impetu veloci discurrens verbis hortabatur. Et cum adloqui pariter omnes, nec 29

---

19) Mf. boni. 20) τὸ que deeft al. 21) Mf. concrepantibus. 22) τὸ ut deeft al.

longitudo ſpatiorum extenta, nec in unum coactae multitudinis permitteret crebritas (et alioquin vitabat gravioris invidiae pondus, ne videretur id adfectaſſe, quod ſibi ſoli deberi Auguſtus exiſtimabat) cautior ſui, hoſtium tela praetervolans, his et ſimilibus notos pariter et ignotos ad faciendum
30 [23]) fortiter accendebat: *Advenit, o ſocii, iuſtum pugnandi iam tempus, olim exoptatum mihi vobiscum: quod antehac arceſſentes, arma inquietis mo-*
31 *tibus poſcebatis.* Item cum ad alios poſtſignanos in acie locatos extrema veniſſet: *En*, inquit, *commilitones, diu ſperatus praeſto eſt dies, compellens nos omnes* [24]) *elutis priſtinis maculis Romanae maieſtati reddere proprium decus. Hi ſunt barbari, quos rabies et immodicus furor ad perniciem rerum ſuarum coegit occurrere, noſtris viribus opprimen-*
32 *dos.* Alios itidem bellandi uſu diutino callentes aptius ordinans, his exhortationibus adiuvabat: *Exſurgamus viri fortes; propellamus fortitudine congrua illiſa noſtris partibus probra: quae contemplans, Caeſaris nomen cunctando ſuſcepi.*
33 Quoscumque autem pugnae ſignum inconſulte poſcentes, rupturosque imperium irrequietis motibus [25]) praevideret: *Quaeſo*, inquit, *ne hoſtes vertendos in fugam ſequentes avidius, futurae victoriae gloriam violetis, neu quis ante neceſſitatem ultimam cedat. Nam fugituros proculdubio deſeram: hoſtium terga caeſuris adero indiscretus, ſi hoc penſatione moderata fiat et cauta.*

34 Haec aliaque in eumdem modum ſaepius replicando, maiorem exercitus partem primae barbarorum oppoſuit fronti: et ſubito Alamannorum peditum fremitus indignationi miſtus auditus eſt, unanimi conſpiratione vociferantium, relictis equis ſecum oportere verſari regales: ne, ſi quid conti-

---

23) τὸ *fortiter* deeſt al. 24) Mſ. elutis. 25) Mſ. perrideret.

giſſet adverſum, deſerta miſerabili plebe facilem discedendi copiam reperirent. Hoc comperto, 35
Chnodomarius iumento [26]) ſtatim deſiluit, et ſecuti eum reſidui idem facere nihil morati: nec enim eorum quisquam ambigebat partem ſuam fore victricem.

Dato igitur aheuatorum accentu ſollemniter 36
ſigno, ad pugnandum utrimque magnis concurſum eſt viribus. Propilabantur miſſilia, et properantes cito quam conſiderato curſu Germani, telaque dextris explicantes, involavere noſtrorum equitum turmas, frendentes immania: eorumque ultra ſolitum ſaevientium comae fluentes horrebant, et elucebat quidam ex oculis furor: quos contra pertinax miles ſcutorum obicibus vertices tegens, eiectansque gladios, vel tela concriſpans mortem minitantia perterrebat. Cumque in ipſo procliorum arti- 37
culo eques ſe fortiter conturmaret, et muniret latera ſua firmius pedes, frontem artiſſimis conſerens parmis: erigebantur craſſi pulveris nubes, variique fuere discurſus, nunc reſiſtentibus, nunc cedentibus noſtris: et obnixi genibus quidam barbari periti ſſimi bellatores hoſtem propellere laborabant: ſed deſtinatione nimia dexterae dexteris miſcebantur, et umbo trudebat umbonem: caelumque exſultantium cadentiumque reſonabat a vocibus magnis: et cum cornu ſiniſtrum altius gradiens, urgentium tot agmina Germanorum vi nimia pepuliſſet, iretque in barbaros fremens, equites noſtri cornu tenentes dextrum, praeter ſpem incondite disceſſerunt: dumque primi fugientium poſtremos impediunt, gremio legionum protecti, fixerunt integrato proelio gradum. Hoc autem exinde acciderat, quod, 38
dum ordinum reſtituitur ſeries, cataphracti equites viſo rectore ſuo leviter vulnerato, et conſorte quo-

26) Mſ. ſtatim.

dam per cervicem equi labentis pondere armorum oppreſſo, dilapſi qua quisque poterat, peditesque calcando cuncta turbaſſent, ni conferti illi ſibique viciſſim innixi ſtetiſſent immobiles. Igitur, cum equites nihil praeter fugae circumſpectantes praeſidia, vidiſſet longius Caeſar, concito equo eos
39 velut repagulum quoddam cohibuit. Quo agnito per purpureum ſignum Draconis, ſummitati haſtae longioris aptatum, velut ſenectutis [27]) paudentis exuvias, ſtetit unius turmae tribunus, et pallore [28]) timoreque perculſus, ad aciem integrandam re-
40 currit. Utque in rebus amat fieri dubiis, eosdem lenius increpans Caeſar: *Quo*, inquit, *cedimus, viri fortiſſimi? an ignoratis fugam, quae ſalutem numquam reperit, irriti conatus ſtultitiam indicare? redeamus ad noſtros, ſaltem gloriae futuri participes, ſi eos pro Republica dimicantes non relinqui-*
41 *mus inconſulte.* Haec reverenter dicendo, reduxit omnes ad munia ſubeunda bellandi, imitatus [29]) ſalva differentia veterem Sullam: qui, cum contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie proelio fatigabatur ardenti, relictus a militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum; raptoque et coniecto vexillo in partem hoſtilem, *Ite*, dixerat, *ſocii periculorum electi, et ſcitantibus ubi relictus* [30]) *ſim Imperator, reſpondete nihil fallentes, ſolus in Boeotia pro omnibus nobis cum diſpendio ſanguinis ſui decernens.*

42 Proinde Alamanni, pulſis disiectisque equitibus noſtris, primam aciem peditum inceſſerunt, eam
43 abiecta reſiſtendi animoſitate pulſuri. Sed poſtquam comminus ventum eſt, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim et [31]) Braccati, uſu proeliorum diuturno firmati, eos iam geſtu terren-

---

27) Mſ. pandentis. 28) Mſ. timoreque. 29) τὰ *ſalva differentia* al. deſunt. 30) M. ſim. 31) al. Brachati. M. Brachiati.

tes, barritum civere vel maximum: qui clamor ipſo
fervore certaminum a tenui ſuſurro exoriens, paul-
latimque adulescens, ritu extollitur fluctuum cauti-
bus illiſorum: iaculorum deinde ſtridentium cre-
britate hincinde convolante, pulvis aequali motu
adſurgens, et proſpectum eripiens, arma armis,
corpora corporibus obtrudebat. Sed violentia ira- 44
que incompoſiti barbari in modum exarſere flamma-
rum, nexamque ſcutorum compagem, quae noſtros
in modum teſtudinis tuebatur, ſcindebant ictibus
gladiorum adſiduis. Quo cognito, opitulatum con- 45
turmalibus ſuis celeri curſu Batavi venere cum regi-
bus (formidabilis manus, extremae neceſſitatis arti-
culo circumventos, ſi iuviſſet fors, ereptura) tor-
vumque canentibus claſſicis, adultis viribus certa-
batur. Verum Alamanni bellum acriter ineuntes, 46
altius anhelabant, velut quodam furoris adfectu
oppoſita omnia deleturi. Spicula tamen [32]) veruta-
que miſſilia non ceſſabant, ferrataeque arundines
fundebantur: quamquam [33]) etiam comminus mu-
cro feriebat contra mucronem, et loricae gladiis
findebantur, et vulnerati nondum effuſo cruore,
ad audendum [34]) exertius conſurgebant. Pares 47
enim quodammodo coivere cum paribus, Alamanni
robuſti et celſiores; milites uſu nimio dociles: illi
feri et turbidi; hi quieti et cauti: animis iſti fiden-
tes; grandiſſimis illi corporibus freti. Reſurgebat 48
tamen aliquoties armorum pondere pulſus loco Ro-
manus: laſſatisque [35]) impreſſus genibus, laevum
reflectens poplitem barbarus ſubſidebat, hoſtem
ultro laceſſens: quod indicium eſt obſtinationis ex-
tremae. Exſiluit itaque ſubito ardens optimatium 49
globus, inter quos decernebant et reges, et ſequen-
te vulgo ante alios agmina noſtrorum irrupit, et

32) verrutaque. 33) Mſ. enim. 34) Mſ. exercitus. 35) Mſ. impreſſis.

iter ſibi [36]) aperiendo adusque primanorum legio-
nem pervenit, locatam in medio (quae confirmatio
Caſtra praetoria dictitatur) ubi denſior et ordinibus
frequens miles, inſtar turrium fixa firmitate con-
ſiſtens, proelium maiore ſpiritu repetivit: et vul-
neribus declinandis intentus, ſequi in modum mir-
millonis operiens, hoſtium latera, quae nudabat
50 ira flagrantior, diſtrictis gladiis perforabat. At illi
prodigere vitam pro victoria contendentes, tenta-
bant agminis noſtri laxare compagem. Sed con-
tinuata ſerie peremptorum, quos Romanus iam
fidentior ſtravit, ſuccedebant barbari ſuperſtites
interfectis: auditoque occumbentium gemitu cre-
51 bro, pavore perfuſi torpebant. Feſſi denique tot
aerumnis, et ad ſolam deinceps ſtrenui fugam, per
diverſos tramites tota celeritate egredi feſtinabant:
ut e mediis ſaevientis pelagi fluctibus, quocumque
avexerit ventus, eiici nautici properant et vectores:
quod voti magis quam ſpei fuiſſe, fatebitur quilibet
52 tunc praeſens. [37]) Aderatque propitiati numinis
arbitrium clemens: et ſecans terga cedentium miles,
cum interdum flexis enſibus feriendi non ſuppete-
rent inſtrumenta, ipſis barbaris tela eorum vitalibus
immergebat: nec quisquam vulnerantium ſanguine
iram explevit, nec ſatiavit caede multiplici dexte-
53 ram, vel miſeratus ſupplicantem abscellit. Iace-
bant itaque plurimi transfixi letaliter, remedia
mortis compendio poſtulantes: alii ſemineces la-
bente iam ſpiritu, lucis uſuram oculis morientibus
inquirebant: quorumdam capita diſciſſa trabalibus
telis, et pendentia iugulis cohaerebant: pars per
lutoſum et lubricum ſolum in ſociorum cruore lapſi,
intactis ferro corporibus, acervis ſuperruentium
54 obruti necabantur. Quae ubi ſatis evenere pro-
ſperrime, validius inſtante victore, acumina denſis

36) Mſ. pariendo. 37) *al.* adorant prop.

ictibus hebefcebant, fplendentesque galeae fub pe-
dibus volvebantur, et fcuta: ultimo denique tru-
dente discrimine barbari, cum elati cadaverum ag-
geres exitus impedirent, [38]) ad fubfidia fluminis
petivere, quae fola reftabant, eorum terga iam
[39]) perftringentis. Et quia curfu fub armis concito 55
fugientes miles indefeffus urgebat: quidam nandi
peritia eximi fe poffe discriminibus arbitrati, ani-
mas fluctibus commiferunt. Qua caufa celeri cor-
de futura praevidens Caefar, cum tribunis et duci-
bus clamore obiurgatorio prohibebat, ne hoftem
avidius fequens noftrorum quisquam fe gurgitibus
committeret verticofis. Unde id obfervatum eft, 56
ut marginibus infiftentes confoderent telorum varie-
tate Germanos: quorum fi quem morti velocitas
fubtraxiffet, iacti corporis pondere ad ima fluminis
fubfidebat. Et velut in quodam theatrali fpecta- 57
culo aulaeis miranda monftrantibus, multa [40]) lice-
bat iam fine metu videre: nandi ftrenuis quosdam
nefcios [41]) adhaerentes; fluitantes alios, cum [42]) ex-
peditioribus linquerentur ut ftipites; et velut lu-
ctante amnis violentia, vorari quosdam fluctibus
involutos; nonnullos clypeis vectos, praeruptas un-
darum occurfantium moles obliquatis meatibus de-
clinantes, ad ripas ulteriores poft multa discrimina
pervenire. Spumans denique cruore barbarico
decolor alveus infueta ftupebat [43]) augmenta.

Dum haec aguntur, rex Chnodomarius, reper- 58
ta copia discedendi, lapfus per funerum ftrues,
cum fatellitibus paucis celeritate rapida properabat
ad caftra, quae prope [44]) Tribuncos et Concordiam
munimenta Romana fixit in Triboccis, ut [45]) efcen-
fis navigiis, dudum paratis ad cafus ancipites, in

---

38) τὸ *ad* deeft al. 39) Mf. perftringentes. 40) Mf. licebat iam fine. 41) *al.* adhaerere. 42) *al.* expediti virib. Mf. cum expeditioribus linq. 43) *al.* argumenta. 44) al. Tribuncos. Mf. Tribunos. 45) Mf. efcenfis.

59 ſecretis ſe ſeceſſibus [46]) amandaret. Et quia non niſi Rheno transito ad [47]) tentoria ſua poterat pervenire, vultum, ne agnoſceretur, operiens, ſenſim retulit pedem. Cumque propinquaret iam ripis, lacunam paluſtribus aquis interfuſam circumgrediens ut transiret, calcata mollitie glutinoſa, equo eſt evolutus: et confeſtim, licet obeſo corpore gravior, ad ſubſidium vicini collis evaſit: quem agnitum (nec enim potuit celare, qui fuerat, fortunae prioris magnitudine proditus) ſtatim anhelo curſu cohors cum tribuno ſequuta, armis circumdatum aggerem nemoroſum cautius obſidebat, perrumpere verita, ne fraude latenti inter ramorum te-
60 nebras exciperetur occultas. Quibus viſis compulſus ad ultimos metus, ultro ſe dedit, ſolus egreſſus: comitesque eius ducenti numero, et tres amici iunctiſſimi, flagitium arbitrati poſt regem vivere, vel pro rege non mori, ſi ita tulerit caſus, tradi-
61 dere ſe vinciendos. Utque nativo more ſunt barbari humiles in adverſis, disparesque in ſecundis: ſervus alienae voluntatis trahebatur pallore confuſus, claudente noxarum conſcientia linguam: immenſum, quantum ab eo differens, qui poſt feros lugubresque terrores cineribus Galliarum inſultans, multa minabatur et ſaeva.

62 Quibus ita favore ſuperni numinis terminatis, poſt exactum iam diem occinente liticine revocatus invictiſſimus miles, prope ſupercilia Rheni tendebat, ſcutorumque ordine multiplicato vallatus,
63 victu fruebatur et ſomno. Ceciderunt autem in hac pugna Romani quidem CCXL. et III. rectores vero IV. Bainobaudes Cornutorum tribunus, adaeque Laipſo, et Innocentius cataphractarios ducens, et vacans quidam tribunus, cuius non ſuppetit nomen: ex Alamannis vero [48]) ſex millia corporum

---

46) Mſ. emendaret. 47) Mſ. tentoria. 48) Mſ. ſexaliis millia.

[49]) inventa ſunt in campo conſtrata, et inaeſtimabi-
les mortuorum acervi per undas fluminis ferebantur.
Tunc Iulianus, ut erat fortuna ſui ſpectatior, me- 64
ritisque magis quam imperio potens, Auguſtus ac-
clamatione concordi totius exercitus adpellatus, ut
agentes petulantius milites increpabat, id ſe nec
ſperare, nec adipiſci velle iurando confirmans.
Et ut augeret eventus ſecundi laetitiam, [50]) concilio 65
Chnodomarium iuſſit ſibi offerri: qui primo cur-
vatus, deinde humi ſuppliciter fuſus, gentilique
prece veniam poſcens, bono animo eſſe eſt iuſſus.
Et diebus poſtea paucis ductus ad comitatum Im- 66
peratoris, miſſusque exinde Romam, in caſtris pe-
regrinis, quae in monte ſunt Caelio, morbo veterni
conſumptus eſt.

His tot ac talibus proſpero peractis eventu, in 67
palatio Conſtantii quidam Iulianum culpantes, ut
princeps ipſe [51]) delectaretur, irriſive Victorinum
ideo nominabant, quod verecunde referens, quo-
ties imperaret, ſuperatos indicabat ſaepe Germanos.
Interque exaggerationem inanium laudum, oſtenta- 68
tionemque aperte lucentium, inflabant ex uſu Im-
peratorem ſuopte ingenio nimium, quidquid per
omnem terrae ambitum agebatur, felicibus eius au-
ſpiciis adſignantes. Quocirca magniloquentia ela- 69
tus adulatorum, tunc et deinde edictis propoſitis
arroganter ſatis multa mentiebatur, ſe ſolum, cum
geſtis non adfuiſſet, et dimicaſſe, et viciſſe, et
ſupplices reges gentium erexiſſe aliquoties ſcribens:
et ſi verbi gratia eo agente tunc in Italia, dux qui-
dam egiſſet fortiter contra Perſas, nulla eius men-
tione per textum longiſſimum facta laureatas litteras
ad provinciarum [52]) damna mittebat, ſe inter pri-

49) *al.* inventa ſunt. 50) Mſ. concilio . . . . mu ſpeciare Chonodom. 51) Mſ. delectaretur inurisme Victorin. *al.* delecta-retur Victoriam ſive Victorinum. 52) Mſ. daınna.

mores verſatum cum odioſa ſui iactatione ſignificans. Extant denique eius edicta in tabulariis principis publicis [53]) condita . . . . delata narrandi, [54]) extollendique ſemet in caelum. [55]) ab Argentorato, cum pugnaretur, manſione quadrageſima disparatus, deſcribens proelium, aciem ordinaſſe, et ſtetiſſe inter ſigniferos, et Barbaros fugaſſe praecipites, ſibique oblatum falſo indicat Chnodomarium (proh rerum indignitas!) ſuper Iuliani glorioſis actibus conticeſcens: quos ſepelierat penitus, ni fama res maximas vel obumbrantibus plurimis ſilere neſciret.

---

53) Mſ. condi . . . . memoria. 54) Mſ. extollendoque. 55) τὸ *ab* deeſt al.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XVII.

Iulianus C. transito Rheno Alamannorum vicos diripit ac incendit: ibi munimentum Traiani reparat, et decimestres indutias barbaris concedit. C. I. *DC. Francos Germaniam II. vastantes obsidet, et ad deditionem fame compellit.* II. *Gallos tributis oppressos levare conatur.* III. *Iussu Constantii A. obeliscus Romae in circo maximo subrectus constituitur: et de obeliscis, ac de notis hieroglyphicis.* IV. *Constantius A. et Sapor Persarum rex frustra de pace per litteras et legatos agunt.* V. *Iuthungi, gens Alamannica, in Raetiis, quas populabantur, a Romanis caesi fugatique.* VI. *Nicomedia terrae motu prostrata: et quot modis terra quatiatur.* VII. *Iulianus C. Salios, gentem Francicam, in deditionem accipit: Chamavorum alios caedit, alios capit, reliquis pacem tribuit.* VIII. *tria munimenta ad Mosam eversa a barbaris instaurat, et a milite famem patiente probris ac minis incessitur.* IX. *Suomarius et Hortarius Alamannorum reges, captivis redditis, ab Iuliano C. pacem impetrant.* X. *Iulian. C. post res in Gallia bene gestas, in aula Constantii A. ab invidis deridetur, segnisque et timidus adpellatur.* XI. *Constantius A. Sarmatas dominos olim, tum exsules, et Quados, Pannoniarum et Moesiae vastatores, ad obsides dandos et captivos reddendos compellit: atque exsulibus Sarmatis, in libertatem avitasque sedes restitutis, regem imponit.* XII. *Constantius A. Limigantes Sarmatas servos, post magnam ipsorum caedem factam, cogit sedibus suis emigrare, ac milites suos adloquitur.* XIII. *Romani legati de pace, re infecta, revertuntur ex Perside, Sapore Armeniam et Mesopotamiam repetente.* XIV.

1 Hac rerum, quas iam digessimus, varietate ita conclusa, Martius iuvenis Rheno post Argentoratensem pugnam otiose fluente securus, sollicitusque, ne dirae volucres consumerent corpora peremptorum, sine discretione cunctos humari mandavit: absolutisque legatis, quos ante certamen superba quaedam portasse praediximus, ad Tres-tabernas
2 revertit. Unde cum captivis omnibus praedam Mediomatricos, servandam ad reditum usque suum, duci praecepit: et petiturus ipse Mogontiacum, ut ponte compacto transgressus, in suis requireret barbaros, cum nullum reliquisset in nostris, refragante vetabatur exercitu: verum facundia iucunditateque sermonum adlectum, in voluntatem traduxerat suam. Amor enim post documenta flagrantior, sequi libenter hortatus est omnis operae conturmalem, auctoritate magnificum ducem, plus laboris indicere sibi quam militi, sicut perspicue contigit, adsuetum. Moxque ad locum praedictum est ventum, flumine pontibus constratis
3 transmisso, occupavere terras hostiles. At barbari praestricti negotii magnitudine, qui se in tranquillo positos otio tunc parum inquietari posse sperabant, aliorum exitio, quid fortunis suis immineret, anxie cogitantes, simulata pacis petitione, ut primae vertiginis impetum declinarent, [1]) misere legatos cum verbis compositis, quae denuntiarent concordem foederum firmitatem: incertumque, quo consilio aut instituto mutata voluntate, per alios cursu celeri venire compulsos, acerrimum nostris minati sunt bellum, ni eorum regionibus excessissent.

4 Quibus clara fide compertis, Caesar prima noctis quiete navigiis modicis et velocibus octingentos imposuit milites: ea re, ut vi ingenti [2]) sursum ver-

1) *al.* miserunt. 2) *al.* sursum versus.

ſum decurſo egreſſi, quidquid invenire potuerint, ferro violarent et flammis. Quo ita diſpoſito, ſolis 5
primo exortu viſis per montium vertices barbaris, ad celſiora ducebatur alacrior miles: nulloque invento (hoc ſiquidem opinati diſceſſere confeſtim) eminus [3]) ingentia fumi volumina viſebantur, indicantia, noſtros perruptas populari terras hoſtiles. Quae res Germanorum perculit animos, atque de- 6
ſertis inſidiis, quae per arta loca et latebroſa ſtruxerant noſtris, trans Moenum nomine fluvium ad opitulandum ſuis neceſſitudinibus avolarunt. Ut enim 7
rebus amat fieri dubiis et turbatis, hinc equitum noſtrorum adcurſu, inde navigiis vectorum militum impetu repentino perterrefacti, evadendi ſubſidium velox locorum invenere prudentes: quorum digreſſu miles libere gradiens, opulentas pecore villas et frugibus rapiebat nulli parcendo. Extractisque captivis, domicilia cuncta curatius ritu Romano conſtructa, flammis ſubditis exurebat. [4]) Emenſaque aeſtimatione decimi lapidis, cum 8
prope ſilvam veniſſet ſqualore tenebrarum horrendam, ſtetit diu cunctando, indicio perfugae doctus, per ſubterranea quaedam occulta foſſasque multifidas latere plurimos, ubi habile viſum fuerit, erupturos. Auſi tamen omnes accedere fidentiſſime, 9
ilicibus inciſis et fraxinis, roboreque abietum magno ſemitas invenere conſtratas. Ideoque gradientes cautius retro, non niſi per amfractus longos et aſperos ultra progredi poſſe, vix indignationem capientibus animis, advertebant. Et quoniam aëris 10
urente ſaevitia, cum diſcriminibus ultimis laborabatur incaſſum, (aequinoctio quippe autumnali exacto, per eos tractus ſuperfuſae nives opplevere montes ſimul et campos) opus arreptum eſt memo-

3) ingentis fumi. 4) Mſ. emenſique. *al.* emenſisque.

11 rabile. Et dum nullus obſiſteret, munimentum,
quod in Alamannorum ſolo conditum Traianus ſuo
nomine voluit adpellari, dudum violentius oppu-
gnatum, tumultuario ſtudio reparatum eſt: locatis-
que ibi pro tempore defenſoribus, ex barbarorum
12 viſceribus alimenta congeſta ſunt. Quae illi matu-
rata ad ſuam perniciem contemplantes, metuque
rei peractae voluciter congregati, precibus et hu-
militate ſuprema petiere miſſis oratoribus pacem:
quam Caeſar omni conſiliorum via firmata, cauſa-
tus veriſimilia plurima, per decem menſium tribuit
5) intervallum: id nimirum ſollerti colligens mente,
quod caſtra, ſupra quam optari potuit, occupata
ſine obſtaculo, tormentis muralibus et adparatu
13 deberent valido communiri. Hac fiducia tres im-
maniſſimi reges venerunt, tandem aliquando iam
trepidi, ex his, qui miſere victis apud Argentora-
tum auxilia, iurantes conceptis ritu patrio verbis,
nihil inquietum acturos, ſed foedera ad praeſtitu-
tum usque diem, quia id noſtris placuerat, cum
munimento ſervaturos intacto, frugesque portatu-
ros humeris, ſi defuiſſe ſibi docuerint defenſores:
quod utrumque metu perfidiam frenante fecerunt.
14 Hoc memorabili bello, comparando quidem
Punicis et Teutonicis, ſed 6) diſpendiis rei Roma-
nae peracto 7) leviſſimis, ut fauſtus Caeſar exſultabat
et felix: credique obtrectatoribus potuit, ideo for-
titer eum ubique feciſſe ſingentibus, quod oppetere
dimicando glorioſe magis optabat, quam damnato-
rum ſorte, ſicut ſperabant, ut frater Gallus occidi:
ni pari propoſito poſt exceſſum quoque Conſtantii
actibus mirandis inclaruiſſet.
1 II. Quibus, ut in tali re, compoſitis firmiter,
ad ſedes revertens hibernas, ſudorum reliquias

---

5) Mſ. intervallum . . . . . . id. 6) *al.* diſpendio. 7) *al.* leviſſime.

reperit tales. Remos Severus, magiſter equitum,
per Agrippinam petens et Iuliacum Francorum va-
lidiſſimos cuneos in ſexcentis velitibus, ut poſtea
claruit, vacua praeſidiis loca vaſtantes offendit: hac
opportunitate in ſcelus audaciam erigente, quod
Caeſare in Alamannorum ſeceſſibus occupato, nul-
loque vetante, expleri ſe poſſe praedarum opimitate
ſunt arbitrati. Sed metu iam reverſi exercitus,
munimentis duobus, quae olim exinanita ſunt, oc-
cupatis, ſe, quoad fieri poterat, tuebantur. Hac 2
Iulianus rei novitate perculſus, et coniiciens quor-
ſum erumperet, ſi iisdem tranſiſſet intactis, reten-
to milite circumvallare [1]) diſpoſuit . . . . . Moſa flu-
vius praeterlambit, et adusque quartum et quin-
quageſimum diem, Decembri ſcilicet et Ianuario
menſe, obſidionales tractae ſunt morae, deſtinatis
barbarorum animis incredibili pertinacia [2]) relucta-
tis. Tunc pertimeſcens ſollertiſſimus Caeſar, ne 3
obſervata nocte illuni, barbari gelu vinctum am-
nem pervaderent, quotidie a ſole in veſperam flexo
adusque lucis principium, luſoriis navibus discurre-
re flumen ultro citroque milites ordinavit, ut cruſtis
pruinarum diſſractis, nullus ad erumpendum quo-
piam facile [3]) perveniret. Hocque commento,
inedia, et vigiliis, et deſperatione poſtrema laſſati,
ſponte ſe propria dederunt: ſtatimque ad comita-
tum Auguſti ſunt miſſi. Ad quos eximendos peri- 4
culo multitudo Francorum egreſſa, cum captos
comperiſſet et asportatos, nihil amplius auſa repe-
davit [4]) ad ſua: hisque perfectis acturus hiemem
revertit Pariſios Caeſar.

III. Quia igitur plurimae gentes vi maiore col- 1
laturae capita ſperabantur, dubia bellorum conie-
ctans ſobrius rector, magnis curarum molibus ſtrin-

---

1) Mſ. oppidum . . . Moſa. 2) Mſ. reluctantis. 3) Mſ. per-
veniret: . . . . . . Hocque. 4) *al.* ad ſua caſtra.

gebatur. Dumque per inducias licet negotioſas et
breves aerumnoſis poſſeſſorum damnis mederi poſſe
2 credebat, tributi ratiocinia diſpenſavit. Cumque
Florentius praefectus praetorio cuncta permenſus,
ut contendebat, quidquid in capitatione deeſſet, ex
conquiſitis ſe ſupplere firmaret, talium gnarus, ani-
mam prius amittere, quam hoc ſinere fieri memo-
3 rabat. Norat enim huiúsmodi proviſionum, immo
everſionum, ut verius dixerim, inſanabilia vulnera,
ſaepe ad ultimam egeſtatem provincias contraxiſſe:
quae res, ut docebitur poſtea, penitus evertit Illy-
4 ricum. Ob quae praefecto praetorio [1]) ferri non
poſſe clamante, ſe repente factum infidum, cui
Auguſtus ſummam commiſerit rerum; Iulianus eum
ſedatius leniens, ſcrupuloſe computando et vere,
docuit non ſufficere ſolum, verum etiam exuberare
capitationis calculum ad commeatuum neceſſariós
5 adparatus. Nihilominus tamen diu poſtea indictio-
nale augmentum oblatum ſibi, nec recitare nec ſub-
notare perpellus, humi proiecit. Literisque Au-
guſti monitus ex relatione praefecti, non agere ita
perplexe, ut videretur parum Florentio credi: re-
ſcripſit gratandum eſſe, ſi provincialis hincinde va-
ſtatus, ſaltem ſollemnia praebeat, nedum incre-
menta, quae nulla ſupplicia egenis poſſent homini-
bus extorquere. Factumque eſt tunc et deinde
unius animi firmitate, ut praeter ſolita nemo Gallis
quidquam exprimere [2]) conaretur . . . . . . inique.
6 Inuſitato exemplo id petendo Caeſar impetraverat
a praefecto, ut ſecundae Belgicae multiformibus
malis oppreſſae diſpoſitio ſibi committeretur, ea
videlicet lege, ut nec praefectianus, nec praeſidia-
lis adparitor ad ſolvendum quemquam urgeret.
Quo levati ſolatio cuncti, quos in [3]) curam ſusce-

---

1) *al.* ſerre. 2) *Steph.* conaretur inique. Mſ. conaretur . . . .
. . . iniqu . 3) Mſ. cura . . . . ſeparat.

perat ſuam, nec interpellati, ante praeſtitutum
tempus debita contulerunt.

IV. Inter haec recreandarum exordia Gallia- 1
rum, adminiſtrante ſecundam adhuc Orfito prae-
fecturam, obeliſcus Romae in circo erectus eſt
maximo. Super quo nunc, quia tempeſtivum eſt,
pauca discurram. Urbem priſcis ſaeculis conditam 2
ambitioſa moenium ſtrue, et portarum centum
quondam aditibus celebrem, hecatompylos Thebas
inſtitutores ex facto cognominarunt, cuius vocabu-
lo provincia nunc usque Thebais adpellatur. Hanc 3
inter exordia pandentis ſe late Carthaginis, im-
proviſo excurſu duces oppreſſere Poenorum: poſt-
eaque reparatam Perſarum rex ille Cambyſes, quo-
ad vixerat, alieni cupidus et immanis, Aegypto
perrupta adgreſſus eſt, ut opes exinde raperet invi-
dendas, ne deorum quidem donariis parcens. Qui 4
dum inter praedatores turbulente concurſat, laxi-
tate praepeditus indumentorum concidit pronus: ac
ſuomet pugione, quem aptatum femori dextro geſta-
bat, ſubita vi ruinae nudato, vulneratus paene leta-
liter interiſſet. Longe autem poſtea Cornelius Gal- 5
lus, Octaviano res tenente Romanas, Aegypti procu-
rator, exhauſit civitatem plurimis interceptis: re-
verſusque, cum furtorum arceſſeretur et [1]) populatae
provinciae, metu nobilitatis acriter indignatae, cui
negotium ſpectandum dederat Imperator, ſtricto
incubuit ferro. Is eſt, ſi recte exiſtimo, Gallus
poëta, quem flens quodammodo in poſtrema Buco-
licorum parte Virgilius carmine leni decantat.

In hac urbe inter labra ingentia, diverſasque 6
moles figmenta Aegyptiorum numinum exprimen-
tes, obeliſcos vidimus plures, alios que iacentes et
comminutos: quos antiqui reges bello domitis gen-
tibus, aut proſperitatibus ſummarum rerum elati,

1) Mſſ. populatae.

montium venis vel apud extremos orbis incolas
[2]) perſcrutatis exciſos erectosque, diis ſuperis in
7 religione dicarunt. Eſt autem obeliſcus aſperrimus
lapis, in figuram metae cuiusdam ſenſim ad proce-
ritatem conſurgens excelſam; utque radium [3]) imi-
tetur, gracileſcens, pauliſper ſpecie quadrata in
verticem productus anguſtum, manu levigatus arti-
8 fici. Formarum autem innumeras notas, hierogly-
phicas adpellatas, quas ei undique videmus inciſas,
9 initialis ſapientiae vetus inſignivit auctoritas. Vo-
lucrum enim ferarumque, etiam alieni mundi, ge-
nera multa ſculpentes, ad aevi quoque ſequentis
aetates ut patratorum vulgatius [4]) perveniret memo-
ria, promiſſa vel ſoluta regum vota monſtrabant.
10 Non enim, ut nunc litterarum numerus praeſtitutus
et facilis exprimit, quidquid humana mens conci-
pere poteſt; ita priſci quoque ſcriptitarunt Ae-
gyptii: ſed ſingulae litterae ſingulis nominibus ſer-
viebant et verbis; nonnumquam ſignificabant inte-
11 gros ſenſus. Cuius rei ſcientiae in his interim [5]) ſit
duobus exemplum. Per vulturem naturae vocabu-
lum pandunt: quia mares nullos poſſe inter has ali-
tes inveniri rationes memorant phyſicae: perque
ſpeciem apis mella conficientis indicant regem: mo-
deratori cum iucunditate aculeos quoque innaſci
debere his ſignis ostendentes, et ſimilia plurima.
12 Et quia ſuffiantes adulatores ex more Conſtan-
tium, id ſine modo ſtrepebant, quod, cum Octa-
vianus Auguſtus obeliſcos duos ab Heliopolitana
civitate tranſtuliſſet Aegyptia, quorum unus in cir-
co maximo, alter in campo locatus eſt Martio; hunc
recens advectum difficultate magnitudinis territus,
nec contrectare auſus eſt, nec movere: diſcant,
qui ignorant, veterem principem translatis aliquibus

---

2) Mſ. perſerutatis. 3) Mſ. emittitur. 4) Mſ. pervenire. 5) -- ſit Mſ. deeſt.

hunc intactum ideo praeteriſſe, quod Deo Soli ſpeciali munere dedicatus, fixusque intra ambitioſi templi delubra, quae contingi non poterant, tamquam apex omnium eminebat. Verum Conſtanti- 13
nus id parvi ducens, avulſam hanc molem ſedibus ſuis, nihilque committere in religionem recte exiſtimans, ſi ablatum uno templo miraculum Romae ſacraret, id eſt, in templo mundi totius, iacere diu perpeſſus eſt, dum translationi pararentur utilia. Quo convecto per alveum Nili, proiectoque Alexandriae, navis amplitudinis antehac inuſitatae aedificata eſt, ſub trecentis remigibus agitanda. Quibus ita proviſis, digreſſoque vita principe me- 14
morato, urgens effectus intepuit: tandemque ſero impoſitus navi per maria fluentaque Tybridis velut paventis, ne, quod paene ignotus miſerat Nilus, ipſe parum ſub meatus ſui discrimine moenibus alumnis inferret, defertur in vicum Alexandri, tertio lapide ab urbe ſeiunctum: unde chamulcis impoſitus, tractusque lenius, per Oſtienſem portam piſcinamque publicam circo illatus eſt maximo. Sola poſt haec reſtabat erectio, quae vix aut ne vix 15
quidem ſperabatur poſſe compleri: [6]) erectisque usque periculum altis trabibus, ut machinarum cerneres nemus, innectuntur vaſti funes et longi, ad ſpeciem multiplicium liciorum caelum denſitate nimia ſubtexentes: quibus colligatus mons ipſe effigiatus ſcriptilibus elementis, paullatimque id per arduum inane protentus, diu penſilis, hominum millibus multis tamquam molendinarias rotantibus metas, cavea [7]) locatur in media, eique ſphaera ſuperponitur [8]) ahenea, aureis laminis nitens: qua confeſtim vi ignis divini contacta, ideoque ſublata, facis imitamentum infigitur aereum, itidem auro imbracteatum, velut abundanti flamma candentis.

---

6) Mſ. ideſiisque. 7) Mſ. locatus. 8) *al.* ahena.

16 Sequutaeque aetates alios transtulerunt: quorum unus in Vaticano, alter in hortis Sallustii, duo in 17 Augusti monumento erecti sunt. Qui autem notarum textus obelisco incisus est veteri, quem videmus in circo, Hermapionis librum sequuti, interpretatum litteris subiecimus Graecis.

ΑΡΧΗΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΔΙΕΡΜΗΝΕΥΜΕΝΑ ΕΧΕΙ

ΣΤΙΧΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΤΑΔΕ.

18 Ἥλιος βασιλεῖ Ῥαμέστῃ. δεδώρημαί σοι ἀνὰ πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν. ὃν Ἥλιος φιλεῖ καὶ Ἀπόλλων. κρατερὸς φιλαλήθης υἱὸς Ἥρωνος, θεογέννητος κτιστὴς τῆς οἰκουμένης, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ἄλκιμος Ἄρεως βασιλεὺς Ῥαμέστης. ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς Ῥαμέστης Ἡλίου παῖς αἰωνόβιος.

ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

19 Ἀπόλλων κρατερὸς, ὁ ἑστὼς ἐπ' ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν Αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος, ἀγλαοποιήσας Ἡλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν Ἡλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους, ὃν Ἥλιος φιλεῖ.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

20 Ἀπόλλων κρατερὸς Ἡλίου παῖς παμφεγγὴς, ὃν Ἥλιος προέκρινεν καὶ Ἄρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ. ὃν Ἄμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νεὼν τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν. ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. Ἀπόλλων κρατερὸς υἱὸς Ἥρωνος βασιλεὺς οἰκουμένης Ῥαμέστης, ὃς ἐφύλαξεν Αἴγυπτον τοὺς ἀλλοεθνεῖς νικήσας. ὃν Ἥλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοὶ, δεσπότης οἰκουμένης Ῥαμέστης αἰωνόβιος.

ΑΛΛΟΣ ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

21 Ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ. δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. Ἀπόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος ἀνείκαστος, ὧν ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης Αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν Ἡλίου

πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν Ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν Ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ Ῥαμέστῃ βασιλεῖ δε- 22
δώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν. ὃν Ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων, καὶ Ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν διὰ τὸν Ἄρεα. βασιλεὺς παγχαρὴς Ἡλίου παῖς, καὶ ὑπὸ Ἡλίου φιλούμενος.

ΑΦΗΛΙΩΤΗΣ ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ὁ ἀφ' Ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος Ἀπόλ- 23
λων κρατερὸς, Ἥρωνος υἱὸς, ὃν Ἥλιος ἠγώγησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν Ἄρεα βασιλεὺς, ὃν Ἄμμων φιλεῖ. καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα. *et reliqua.*

(A. C. 358.)

V. Datiano et Cereali coſſ. cum univerſa per 1
Gallias ſtudio cautiore disponerentur, formidoque praeteritorum barbaricos hebetaret excurſus: rex Perſarum in confiniis agens adhuc gentium extimarum, iamque cum [1]) Chionitis et Gelanis, omnium acerrimis bellatoribus, pignore icto ſocietatis, rediturus ad ſua, Tamſaporis ſcripta ſuscepit, pacem Romanum principem nuntiantis poſcere precativam.
Ideoque non niſi infirmato imperii robore tentari 2
talia ſuſpicatus, latius ſemet extentans, pacis amplectitur nomen, et conditiones propoſuit graves: miſſoque cum muneribus Narſeo quodam legato, litteras ad Conſtantium dedit, nusquam a genuino faſtu declinans, quarum hunc fuiſſe accepimus ſen-
ſum: *Rex regum Sapor, particeps ſiderum, frater* 3
Solis et Lunae, Conſtantio Caeſari fratri meo ſalu-

---

1) Mſ. Chionitis et Gelanis.

tem plurimam dico. Gaudeo, tandemque mihi
placet, ad optimam te viam revertiſſe, et incorru-
ptum aequitatis agnoviſſe ſuffragium, rebus ipſis
expertum, pertinax alieni cupiditas quas aliquoties
4 *ediderit ſtrages. Quia igitur veritatis oratio ſoluta*
eſſe debet et libera, et celſiores fortunas idem loqui
decet atque ſentire; propoſitum meum in pauca
conferam, reminiſcens, haec quae dicturus ſum,
5 *me ſaepius replicaſſe. Aduſque Strymona flumen,*
et Macedonicos fines tenuiſſe maiores meos, anti-
quitates quoque veſtrae teſtantur: haec me convenit
flagitare (ne ſit arrogans, quod adfirmo) ſplendore
virtutumque inſignium ſerie vetuſtis regibus anti-
ſtantem. Sed ubique mihi cordi eſt recordatio, cui
coalitus ab adoleſcentia prima, nihil umquam poe-
6 *nitendum admiſi. Ideoque Armeniam recuperare*
cum Meſopotamia debeo, avo meo compoſita frau-
de praereptam. Illud apud nos numquam acce-
ptum fuit, quod adſeritis vos exſultantes, nullo dis-
crimine virtutis ac doli, proſperos omnes laudari
7 *debere bellorum eventus. Poſtremo, ſi morem ge-*
rere ſuadenti volueris recte, contemne partem exi-
guam ſemper luctificam et cruentam, ut caetera
regas ſecurus: prudenter reputans, medelarum
quoque artifices urere nonnumquam et ſecare, et
partes corporum amputare, ut reliquis uti liceat
integris: hocque beſtias factitare; quae cum adver-
tant, cur maximopere capiantur, illud propria
ſponte amittunt, ut vivere deinde poſſint impavidae.
8 *Id ſane pronuntio, quod, ſi haec mea legatio red-*
ierit irrita, poſt tempus hiemalis quietis exem-
ptum, viribus totis accinctus, fortuna conditionum-
que aequitate ſpem ſucceſſus ſecundi fundante, ve-
nire, quoad ratio ſiverit, feſtinabo.

9 His litteris diu libratis, recto pectore (quod di-
citur) conſiderateque reſponſum eſt hoc modo:
10 *Victor terra marique Conſtantius ſemper Auguſtus*

fratri meo Sapori regi ſalutem plurimam dico.
Soſpitati quidem tuae gratulor, ut futurus, ſi velis,
amicus: cupiditatem vero ſemper indeflexam fuſius-
que vagantem vehementer inſimulo. Meſopota- 11
miam poſcis ut tuam, perindeque Armeniam: et
ſuades integro corpori adimere membra quaedam,
ut ſalus eius deinceps locetur in ſolido: quod refu-
tandum eſt potius, quam ulla conſenſione firman-
dum. Accipe igitur veritatem non obtectam prae-
ſtigiis, ſed perſpicuam, nullisque minis inanibus
perterrendam. Praefectus praetorio meus, opina- 12
tus adgredi negotium publicae utilitati conducens,
cum duce tuo per quosdam ignobiles, me inconſulto,
ſermones conſeruit ſuper pace. Non refutamus
hanc nec repellimus: adſit modo cum decore et ho-
neſtate, nihil pudori noſtro praereptura vel maie-
ſtati. Eſt enim abſonum et indecens, cum geſta- 13
rum rerum ordine explicatae ſint aures, quas in-
vidiae nobis multipliciter incluſerunt: cum deletis
tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea
prodere, quae contracti in Orientales anguſtias diu
ſervavimus illibata. Ceſſent autem quaeſo formidi- 14
nes, quae nobis intentantur ex more: cum ambigi
nequeat, non inertia nos, ſed modeſtia, pugnas
interdum excepiſſe potius, quam intuliſſe: et noſtra,
quoties laceſſimur, fortiſſimo benevolentiae ſpiritu
defenſare, id experiendo legendoque ſcientes, in
proeliis quibusdam raro rem titubaſſe Romanam,
in ſumma vero bellorum numquam ad deteriora
prolapſam.

Hanc legationem nullo impetrato remiſſam (nec 15
enim effrenatae regis cupiditati reſponderi amplius
quidquam potuit) poſt pauciſſimos dies ſequutus eſt
Proſper comes, et Spectatus tribunus et notarius,
itemque Euſtathius Muſoniano ſuggerente Philoſo-
phus, ut opifex ſuadendi: Imperatoris ſcripta per-
ferentes et munera, eniſuri adparatum interim Sa-

poris arte quadam ſuſpendere, ut ſupra humanum
modum provinciae munirentur Arctoae.

1 VI. Inter quae ita ambigua Iuthungi Alaman-
norum pars, Italicis conterminans tractibus, obliti
pacis et foederum, quae adepti ſunt obſecrando,
Raetias turbulente vaſtabant, adeo ut etiam oppi-
2 dorum tentarent obſidia praeter ſolitum. Ad quos
repellendos cum valida manu miſſus Barbatio, in
locum Silvani peditum promotus magiſter, ignavus,
ſed verbis effuſior, alacritate militum vehementer
erecta, proſtravit acerrime multos, ita ut exigua
portio, quae periculi metu ſe dedit in fugam, aegre
dilapſa res ſuas non ſine lacrymis reviſeret et lamen-
3 tis. Huic pugnae Nevita, poſtea conſul, equeſtris
praepoſitus turmae, et adfuiſſe, et fortiter feciſſe
firmatur.

1 VII. Iisdem diebus terrae motus horrendi per
Macedoniam, Aſiamque, et Pontum adſiduis pul-
ſibus oppida multa concuſſerunt et montes. Inter
monumenta tamen multiformium aerumnarum emi-
nuere Nicomediae clades, Bithyniae urbium ma-
tris, cuius ruinarum eventum vere breviterque
abſolvam.

2 Primo lucis exortu die nono Kal. Septembrium,
concreti nubium globi nigrantium, laetam paullo
ante caeli ſpeciem confuderunt: et amandato ſolis
ſplendore, nec contigua vel adpoſita cernebantur:
ita oculorum obtutu praeſtricto, humo involutus
3 craſſae caliginis ſqualor inſedit. Dein velut numine
ſummo fatales contorquente manubias, ventosque
ab ipſis excitante cardinibus, magnitudo furentium
incubuit procellarum, cuius impetu pulſorum au-
ditus eſt montium gemitus, et eliſi littoris fragor:
haecque ſequuti typhones atque preſteres, cum
horrifico tremore terrarum, civitatem et ſuburbana
4 funditus everterunt. Et quoniam acclivitate col-
lium aedes pleraeque vehebantur, aliae ſuper alias

concidebant, reclangentibus cunctis ſonitu ruina-
rum immenſo. Interim clamoribus variis excelſa
culmina reſultabant, quaeritantium coniugium li-
berosque, et ſi quid neceſſitudinis arte conſtringit.
Poſt horam denique ſecundam, multo ante tertiam, 5
aër iam ſudus et liquidus latentes retexit funereas
ſtrages. Nonnulli enim ſuperruentium ruderum vi
nimia conſtipati, ſub ipſis interiere ponderibus.
Quidam collo tenus aggeribus obruti, cum ſuper-
eſſe poſſent, ſi qui iuviſſent, auxiliorum inopia ne-
cabantur. Alii lignorum exſtantium acuminibus
ſixi pendebant. Uno ictu caeſi complures paullo 6
ante homines, tunc promiſcuae ſtrages cadaverum
cernebantur. Quosdam domorum inclinata faſti-
gia intrinſecus ferebant intactos, angore et inedia
conſumendos. Inter quos Ariſtaenetus adfectatam
recens dioeceſim curans vicaria poteſtate, quam
Conſtantius ad honorem uxoris Euſebiae Pietatem
cognominaverat, animam hoc caſu cruciatam diu-
tius exhalavit. Alii ſubita ruinae magnitudine op- 7
preſſi, iisdem adhuc molibus conteguntur. Colli-
ſis quidam capitibus, vel humeris praeſectis aut
cruribus, inter vitae mortisque confinia, aliorum
adiumenta paria perferentium implorantes, cum
obteſtatione magna deſerebantur. Et ſupereſſe po- 8
tuit aedium ſacrarum et privatarum, hominumque
pars maior, ni palantes abrupte flammarum ardo-
res per quinquaginta dies et noctes, quidquid con-
ſumi poterat, exuſſiſſent.

Adeſſe tempus exiſtimo pauca dicere, quae de 9
terrae pulſibus coniectura veteres collegerunt. Ad
ipſius enim veritatis arcana non modo haec noſtra
vulgaris inſcitia, ſed ne ſempiterna quidem lucu-
brationibus longis nondum exhauſta phyſicorum
iurgia penetrarunt. Unde et in ritualibus et ponti- 10
ficiis obſervatur obtemperantibus ſacerdotiis caute,
ne alio Deo pro alio nominato, cum, quis eorum

terram concutiat, ſit in abſtruſo, piacula commit-
11 tantur. Accidunt autem, ut opiniones exiſtimant,
inter quas Ariſtoteles aeſtuat et laborat, aut in ca-
vernis minutis terrarum, quas Graece ſyringas ad-
pellamus, impulſu crebriore aquis undabundis: aut
certe, ut Anaxagoras adfirmat, ventorum vi ſub-
euntium ima terrarum: qui cum ſoliditatibus con-
cruſtatis inciderint, eruptiones nullas reperientes,
eas partes ſoli convibrant, quas ſubrepſerint hu-
midi. Unde plerumque obſervatur, terra tremen-
te, ventorum apud nos ſpiramina nulla ſentiri,
12 quod in ultimis eius ſeceſſibus occupantur. Anaxi-
mander ait, areſcentem nimia aeſtuum ſiccitate,
aut poſt madores imbrium, terram rimas pandere
grandiores, quas penetrat ſupernus aër violentus et
nimius, ac per eas vehementi ſpiritu quaſſatam
cieri propriis ſedibus. Qua de cauſa terrores hu-
iusmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum
caeleſtium ſuperfuſione contingunt. Ideoque Ne-
ptunum humentis ſubſtantiae poteſtatem, Ennoſi-
gaeon et Siſichthona poëtae veteres et theologi nun-
cupaverunt.

13 Fiunt autem terrarum motus modis quatuor.
Aut enim braſmatiae ſunt, qui humum [1]) moleſtius
ſuscitantes, ſurſum propellunt immaniſſimas moles:
ut in Aſia Delos emerſit, et Hiera, et Anaphe,
et Rhodus, Ophiuſa et Pelagia prioribus ſaeculis
dictitata, aureo quondam imbri perfuſa, et Eleuſin
in Boeotia, et apud Tyrrhenos Vulcanus, inſulae-
que plures: aut climatiae, qui limes ruentes et ob-
liqui urbes, aedificia, monteſque complanant: aut
chaſmatiae, qui grandiori motu patefactis ſubito
voratrinis, terrarum partes absorbent; ut in Atlan-
tico mari Europaeo orbe ſpatioſior inſula, et in
Criſſaeo

1) Mſ. moleſtius.

Criſſaeo ſinu Helice et Bura, et in Ciminia Italiae
parte oppidum [2]) Saccumum, ad Erebi profundos
hiatus abactae, aeternis tenebris occultantur. In- 14
ter haec tria genera terrae motuum, mycematiae
ſonitu audiuntur [3]) minaci, cum diſſolutis elemen-
ta compagibus ultro adſiliunt, vel relabuntur con-
ſidentibus terris. Tunc enim neceſſe eſt velut tau-
riuis reboare mugitibus fragores fremitusque terre-
nos. Sed hinc ad exorſa.

VIII. At Caeſar hiemem apud Pariſios agens, 1
Alamannos praevenire ſtudio maturabat ingenti,
nondum in unum coactos, ſed [1]) in inſaniam poſt
Argentoratum audaces omnes et ſaevos: opperiens-
que Iulium menſem, unde ſumunt Gallicani pro-
cinctus exordia, diutius angebatur. Nec enim
egredi poterat, antequam ex Aquitania, aeſtatis
remiſſione ſolutis frigoribus et pruinis, veheretur
annona. Sed ut eſt difficultatum paene omnium 2
diligens ratio victrix, multa mente verſans et varia,
id tandem reperit ſolum, ut anni maturitate non
exſpectata, barbaris occurreret [2]) inſperatus, firma-
toque conſilio xx. dierum frumentum, ex eo, quod
erat in ſedibus conſumendum, ad uſus diuturnita-
tem excoctum, [3]) buccellatum, ut vulgo adpellant,
humeris impoſuit libentium militum: hocque ſub-
ſidio fretus, ſecundis, ut ante, auſpiciis profectus
eſt, intra menſem quintum vel ſextum duas expedi-
tiones conſummari poſſe urgentes et neceſſarias ar-
bitratus. Quibus paratis, petit primos omnium 3
Francos, eos videlicet, quos conſuetudo Salios ad-
pellavit, auſos olim in Romano ſolo apud Toxian-
driam locum habitacula ſibi figere praelicenter.
Cui, cum Tungros veniſſet, occurrit legatio prae-

---

2) Saccumum adhebi profundos hiatus abactae aeter. *al.* Succinenſe profundo hiatu abſorpta aeternis. 3) minacium diſſol. 1) *al.* ad inſaniam. 2) Mſ. inſperatis. 3) Mſ. bucellatum.

dictorum, opinantium reperiri Imperatorem etiamtum in hibernis, pacem ſub hac lege praetendens, ut quieſcentes eos tamquam in ſuis nec laceſſeret quisquam, nec vexaret. Hos legatos, negotio plene digeſto, oppoſitaque conditionum perplexitate, ut in iisdem tractibus moraturus, dum rede-
4 unt, muneratos abſolvit. Dictoque citius ſequutus profectos, Severo duce miſſo per ripam, ſubito cunctos adgreſſus, tamquam fulminis turbo perculſit: iamque precantes potius, quam reſiſtentes, in opportunam clementiae partem effectu victoriae flexo, dedentes ſe cum opibus liberisque ſuſcepit.
5 Chamavos itidem auſos ſimilia adortus, eadem celeritate partim cecidit, partim acriter repugnantes, vivosque captos compegit in vincula: alios praecipiti fuga trepidantes, ad ſua, ne militem ſpatio longo defatigaret, abire interim permiſit innocuos: quorum legatis paullo poſtea miſſis precatum conſultumque rebus ſuis, humi proſtratis ſub obtutibus eius, pacem hoc tribuit pacto, ut ad ſua redirent incolumes.

1 IX. Cunctis igitur ex voto currentibus, ſtudio pervigili properans modis omnibus utilitatem fundare provinciarum, munimenta tria recta ſerie ſuperciliis impoſita fluminis Moſae, ſubverſa dudum obſtinatione barbarica, reparare pro tempore cogitabat: et illico ſunt inſtaurata, procinctu paulli-
2 ſper omiſſo. Atque ut conſilium prudens celeritas faceret tutum, ex annona decem dierum et ſeptem, quam in expeditionem pergens vehebat cervicibus miles, portionem ſubtractam in iisdem condidit caſtris, ſperans, ex Chamavorum ſegetibus id ſup-
3 pleri poſſe, quod ablatum eſt. Longe autem aliter accidit. Frugibus enim nondum etiam maturis, miles expenſis, quae [1]) portabat, nusquam repe-

---

1) Mſ. portabat.

riens victus, extrema [2]) minitans Iulianum compellationibus inceſſebat et probris: Aſianum adpellans, Graeculum, et fallacem, et ſpecie ſapientiae ſtolidum. Utque inveniri ſolent quidam inter armatos verborum volubilitate conſpicui, haec et ſimilia multa ſtrepebant: *Quo trahimur ſpe melio-* 4
rum abolita, olim quidem dura et perpeſſu aſperrima per nives tolerantes et acumina crudelium pruinarum? ſed nunc, proh nefas! cum ultimis hoſtium fatis inſtamus, fame, ignaviſſimo mortis genere tabeſcentes. Et ne quis nos turbarum exiſtimet con- 5
citores, pro vita loqui ſola teſtamur; non aurum, neque argentum petentes, quae olim nec contrectare potuimus, nec videre, ita nobis negata velut contra Remp. tot ſuſcepiſſe labores et pericula confutatis. Et erat ratio iuſta querelarum. Inter tot 6
enim rerum probabilium curſus articulosque neceſſitatum ancipites, ſudoribus Gallicanis miles exhauſtus, nec donativum meruit nec ſtipendium, iam inde ut Iulianus illo eſt miſſus: ea re, quod nec ipſi, quod daret, ſuppetere poterat usquam, nec Conſtantius erogari more ſolito permittebat. Hocque exinde claruit fraude potius, quam tena- 7
citate committi, quod cum idem Caeſar, petenti ex uſu gregario cuidam ut barbas detonderet, dediſſet aliquid vile, contumelioſis calumniis adpetitus eſt a Gaudentio tunc notario, ad explorandos eius actus diu morato per Gallias, quem poſtea ipſe interfici iuſſit, ut loco monſtrabitur competenti.

X. Lenito tandem tumultu non ſine blanditia- 1
rum genere vario, contextoque navali ponte Rheno tranſito, terris Alamannorum calcatis, Severus magiſter equitum bellicoſus ante haec et induſtrius, repente commarcuit. Et qui ſaepe univerſos ad 2

---

2) *al.* militans.

fortiter faciendum hortabatur et ſingulos; tunc disſuaſor pugnandi contemptus videbatur et timidus, mortem fortaſſe metuens adventantem: ut in [1]) Tageticis libris legitur, [2]) Veiovis fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec maiores aliquos poſſint audire fragores: et iter ignaviter egerat praeter ſolitum, ut ductores viarum praeeuntes alacri gradu, ultima minitando terreret, ni omnes conſpirantes in unum ſe loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes auctoritatem, nusquam deinde ſunt progreſſi.

3 Inter has tamen moras Alamannorum rex [3]) Suomarius ultro cum ſuis improviſus occurrit, ferox ante ſaeviensque in damna Romana, ſed tum lucrum exiſtimans inſperatum, ſi propria retinere permitteretur. Et quia vultus inceſſusque ſupplicem indicabat, ſusceptus, bonoque animo eſſe iuſſus et placido, nihil arbitrio ſuo relinquens, pa-
4 cem genibus curvatis orabat. Et eam cum conceſſione praeteritorum ſub hac meruit lege, ut captivos redderet noſtros, et, quoties ſit neceſſe, militibus alimenta praeberet, ſusceptorum vilium more ſecuritates accipiens pro illatis: [4]) quas ſi non oſtendiſſet in tempore, ſciret ſe rurſus ea de re fatigandum.

5 Quod ita recte diſpoſitum, eſt impraepedite completum. Hortarii nomine petendus erat regis alterius pagus: et quia nihil videbatur deeſſe praeter ductores, Neſticae tribuno ſcutariorum, et [5]) Chariettoni viro fortitudinis mirae, imperaverat Caeſar, ut magna quaeſitum induſtria comprehenſumque offerrent ſibi captivum: et correptus velociter adoleſcens ducitur Alamannus, pacto obtinendae ſalutis pollicitus itinera ſe monſtraturum.

1) Mſ. Tagetinicis lib. 2) Mſ. Vegonicis. 3) Mſ. Sumoarius. 4) Mſ. quas ſi. 5) Mſ. Chariettoni.

Hoc praegreſſo ſequutus exercitus, celſarum arbo- 6
rum obſiſtente concaede ire protinus vetabatur. Verum per circuitus longos et flexuoſos ventum eſt tandem ad loca: et ira quisque percitus armatorum urebat agros, pecora diripiebat et homines, reſiſtentesque ſine ulla parcimonia contruncabat. His 7
malis perculſus rex, cum multiplices legiones, vicorumque reliquias cerneret exuſtorum, ultimas fortunarum iacturas adeſſe iam contemplatus, oravit ipſe quoque veniam, facturum ſe imperanda, iurandique exſecratione reſtituere univerſos promiſit: id enim cura agebatur impenſiore: detentisque plurimis, reddidit paucos. Quo cognito, ad in- 8
dignationem iuſtam Iulianus erectus, cum munerandus veniſſet ex more, quatuor comites eius, quorum ope et ſide maxime nitebatur, non ante abſolvit, dum omnes rediere captivi. Ad collo- 9
quium tamen accitus a Caeſare, trementibus oculis adorato, victorisque ſuperatus adſpectu, conditione difficili premebatur: hac ſcilicet, ut, quoniam conſentaneum erat, poſt tot ſecundos eventus civitates quoque reparari vi barbarorum exciſas, carpenta et materias ex opibus ſuis ſuorumque praeberet: et haec pollicitus, imprecatusque, ſi perfidum quidquam egiſſet, luenda ſibi cruore ſupplicia, ad propria remeare permiſſus eſt. Annonam enim transferre, ita ut Suomarius, ea re compelli non potuit, quod ad internecionem regione eius vaſtata nihil inveniri poterat, quod daretur.

Ita reges illi tumentes quondam immaniter, ra- 10
pinisque diteſcere adſueti noſtrorum, Romanae potentiae iugo ſubdidere colla iam domita, et velut inter tributarios nati et educati, obſecundabant imperiis ingravate. Quibus hoc modo peractis, diſperſo per ſtationes milite conſuetas, ad hiberna regreſſus eſt Caeſar.

1 XI. Haec cum in comitatu Conſtantii ſubinde
noſcerentur (erat enim neceſſe, [1]) tamquam adpa-
ritorem Caeſarem ſuper omnibus geſtis ad Auguſti
referre ſcientiam) omnes, qui plus poterant in pa-
latio, adulandi profeſſores iam docti, recte conſul-
ta proſpereque completa vertebant in deridiculum:
talia ſine modo ſtrepentes inſulſe, *In odium venit
cum victoriis ſuis capella, non homo:* ut hirſutum
Iulianum carpentes, adpellantesque loquacem tal-
pam, et purpuratam ſimiam, et litterionem Grae-
cum: et his congruentia plurima atque [2]) vernacula
principi reſonantes, audire haec taliaque geſtienti,
virtutes eius obruere verbis impudentibus conaban-
tur, ut ſegnem inceſſentes, et timidum, et umbra-
tilem, geſtaque ſecus verbis comptioribus exornan-
2 tem: quod non tunc primitus accidit. Namque,
ut ſolet ampliſſima gloria obiecta eſſe ſemper invi-
diae, legimus in veteres quoque magnificos duces
vitia criminaque, etiamſi inveniri non poterant,
finxiſſe malignitatem, ſpectatiſſimis actibus eorum
3 offenſam. Ut Cimonem, Miltiadis filium, inſimu-
latum intemperantiae, qui prope Eurymedonta
Pamphylium flumen Perſarum populum delevit in-
numerum, coëgitque gentem inſolentia [3]) ſemper
elatam, obſecrare ſuppliciter pacem: Aemilianum
itidem Scipionem, ut ſomniculoſum aemulorum
incuſari malevolentia, cuius [4]) impetrabili vigilantia,
obſtinatae in perniciem Romae, duae ſunt poten-
4 tiſſimae urbes exciſae. Nec non etiam in Pompe-
ium obtrectatores iniqui multa ſcrutantes, cum ni-
hil, unde vituperari deberet, inveniretur, duo
haec obſervaverunt ludibrioſa et irrita: quod ge-
nuino quodam more caput digito uno ſcalpebat:
quodque aliquamdiu tegendi ulceris cauſa deformis

---

1) *al.* tanquam Caeſarem. 2) Mſ. utinnacula. 3) *al.* regis ela-
tam. 4) *al.* impenetrabili.

faſciola candida crus [5]) colligabat: quorum alterum factitare ut diſſolutum, alterum ut novarum rerum cupidum adſerebant: nihil intereſſe oblatrantes argumento ſubfrigido, quam partem corporis redimiret regiae maieſtatis inſigni: [6]) cum virum, quo nec fortior, nec cautior quisquam patriae fuit, ut documenta praeclara teſtantur.

Dum haec ita aguntur, Romae Artemius curans 5
vicariam, praefecturam pro Baſſo quoque agebat: qui recens promotus urbi praefectus fatali deceſſerat ſorte. Cuius adminiſtratio ſeditiones perpeſſa eſt turbulentas, nec memorabile quidquam habuit, quod narrari ſit dignum.

XII. Auguſto inter haec quieſcenti per hiemem 1
apud Sirmium, indicabant nuntii graves et crebri, permiſſos Sarmatas et Quados, vicinitate et ſimilitudine morum armaturaeque concordes, Pannonias Moeſiarumque alteram cuneis incurſare diſperſis.
Quibus ad latrocinia magis quam aperto habilibus 2
Marti, haſtae ſunt longiores, et loricae ex cornibus raſis et levigatis, plumarum ſpecie linteis indumentis innexae: equorumque plurimi ex uſu caſtrati, ne aut feminarum viſu exagitati raptentur, aut in ſubſidiis ferocientes, prodant hinnitu denſiore vectores.
Et per ſpatia diſcurrunt ampliſſima ſequen- 3
tes alios, vel ipſi terga vertentes, inſidendo velocibus equis et morigeris, trahentesque ſingulos, interdum et binos, uti permutatio vires foveat iumentorum, vigorque otio integretur alterno.

Aequinoctio itaque temporis verni confecto, 4
Imperator coacta militum valida manu, ductu laetioris fortunae profectus, cum ad locum aptiſſimum perveniſſet, flumen Iſtrum exundantem pruinarum iam reſoluta congerie, ſuper navium foros ponte contexto transgreſſus, populandis barbarorum

5) colligatum. 6) *al.* in eum virum.

incubuit terris: qui itinere feſtinato praeventi, ca-
tervasque bellatoris exercitus iugulis ſuis imminere
cernentes, quem nondum per anni tempus colligi
poſſe rebantur, nec ſpirare auſi, nec ſtare, ſed vi-
tantes exitium inſperatum, ſemet omnes effuderunt
5 in fugam. Stratisque plurimis, quorum greſſus
vinxerat timor, hi, quos exemit celeritas morti,
inter latebroſas convalles montium occultati, vide-
bant patriam ferro pereuntem: quam vindicaſſent
profecto, ſi vigore, quo diſceſſerant, reſtitiſſent.
6 Gerebantur haec in ea parte Sarmatiae, quae ſe-
cundam proſpectat Pannoniam: parique fortitudine
[1]) circa Valeriam opes barbaricas, [2]) urendo rapien-
7 doque occurrentia, militaris turbo vaſtabat. Cuius
cladis immenſitate permoti, poſthabito conſilio la-
tendi, Sarmatae petendae ſpecie pacis agmine tri-
pertito agentes ſecurius noſtros adgredi cogitarunt:
[3]) ut nec expedire tela, nec vim vulnerum declina-
re, nec, quod eſt in rebus artiſſimis ultimum, verti
8 poſſent in fugam. Aderant autem illico Sarmatis
periculorum Quadi participes, qui noxarum ſaepe
ſocii fuerant indiſcreti: ſed ne eos quidem prompta
9 iuvit audacia, in diſcrimina ruentes aperta. Caeſis
enim compluribus, pars, quae potuit ſupereſſe,
per notos colles evaſit: quo eventu vires et animos
incitante, iunctis denſius cuneis ad Quadorum
regna properabat exercitus: qui ex praeterito caſu
impendentia formidantes, rogaturi ſuppliciter pa-
cem, fidentes ad principis venere conſpectum, erga
haec et ſimilia lenioris: dictoque die ſtatuendis
conditionibus, [4]) Zizais quoque etiam tum regalis,
haud parvi corporis iuvenis, ordines Sarmatarum
more certaminis inſtruxit ad preces: viſoque Im-
peratore abiectis armis pectore toto procubuit exa-

1) Mſ. cum Valeriam. 2) al. ferendo. 3) τὸ *ut* Mſ. deeſt.
4) *Steph.* modo Zizais quoque.

nimis ſtratus. Et amiſſo vocis officio prae timore,
[5]) tum, cum orare deberet, maiorem miſericordiam
movit, conatus aliquoties, parumque, impediente
ſingultu, permiſſus explicare, quae poſcebat. Re- 10
creatus denique tandem, iuſſusque exſurgere, ge-
nibus nixus uſu linguae recuperato, conceſſionem
delictorum ſibi tribui ſupplicavit et veniam: eoque
ad precandum admiſſa multitudo, cuius ora formi-
do muta claudebat, periculo adhuc praeſtantioris
ambiguo: ubi ille ſolo iuſſus attolli, orandi ſignum
exſpectantibus diu monſtravit, omnes clypeis telis-
que proiectis manus precibus dederunt, plura ex-
cogitantes, ut vincerent humilitate ſupplicandi re-
galem. Duxerat potior cum caeteris Sarmatis etiam 11
[6]) Rumonem, et Zinafrum, et Fragiledum ſubregu-
los, plurimosque optimates, cum [7]) impetrandi ſpe
ſimilia petituros. Qui, licet elati gaudio ſalutis
indultae, conditionum ſarcina compenſare inimice
facta pollicebantur, ſeque cum facultatibus et libe-
ris et coniugibus terrarumque ſuarum ambitu, Ro-
manae potentiae libenter [8]) offerrent: praevaluit
tamen aequitati iuncta benignitas: iuſſique obtinere
ſedes impavidi, noſtros reddidere captivos. Duxe-
runtque obſides poſtulatos, et obedire praeceptis
deinde promptiſſime ſpoponderunt. Hortante hoc 12
exemplo clementiae, advolarunt regales cum ſuis
omnibus Araharius et Uſafer, inter optimates ex-
cellentes, agminum gentilium duces, quorum alter
[9]) Transiugitanorum [10]) Quadorumque parti, alter
quibusdam Sarmatis praeerat, locorum confiniis et
feritate iunctiſſimis: quorum plebem veritus Impe-
rator, ne ferire foedera ſimulans, in arma repente
conſurgeret, diſcreto conſortio, pro Sarmatis obſe-

5) *Steph.* dum eum. 6) Mſ. Rumorem. 7) Mſ. impetrandi ſpecie. 8) *Steph.* offerrent. 9) Transſugitanorum. 10) τὸ *que* deeſt al.

crantes iuſſit paulliſper abscedere, dum [11]) Araharii
13 et Quadorum negotium ſpectaretur. Qui cum eorum ritu oblati, ſtantes curvatis corporibus, facinora gravia purgare non poſſent, ultimae ſortis infortunia metuentes, dederunt obſides imperatos, numquam antea pignora foederis exhibere compulſi.
14 His ex aequo bonoque compoſitis, Uſafer in preces admiſſus eſt: Arahario pertinaciter obſtrepente, firmanteque, pacem, quam ipſe meruit, ei quoque debere proficere, ut participi, licet inferiori, et
15 obtemperare ſuis imperiis conſueto. Verum quaeſtione discuſſa, aliena poteſtate eripi Sarmatae iuſſi, ut ſemper Romanorum clientes, offerre obſides, quietis vincula conſervandae, gratanter amplexi
16 ſunt. Ingerebat autem ſe poſt haec maximus numerus catervarum confluentium nationum et regum, ſuspendi a iugulis ſuis gladios obſecrantium, poſtquam Ararium impune compererant abſceſſiſſe: et pari modo ipſi quoque adepti pacem, quam poſcebant, accitos ex intimis regni procerum filios, obſidatus ſorte opinione celerius obtulerunt; itidemque captivos, ut placuerat, noſtros, quos haud minori gemitu perdidere quam ſuos.

17 Quibus ordinatis, translata eſt in Sarmatas cura, miſeratione dignos potius quam ſimultate: quibus incredibile quantum proſperitatis haec attulit cauſa: ut verum illud exiſtimetur, quod opinantur quidam,
18 fatum vinci principis poteſtate, vel fieri. Potentes [12]) olim ac nobiles erant huius indigenae regni, ſed coniuratio clandeſtina ſervos armavit in facinus. Atque ut barbaris eſſe omne ius in viribus adſuevit, vicerunt dominos ferocia pares, ſed numero prae-
19 minentes. Qui, confundente metu conſilia, ad Victohalos discretos longius confugerunt, obſequi defenſoribus, ut in malis, optabile, quam ſervire

11) Mſ. Barbarii. 12) *al.* olim ignobiles.

ſuis mancipiis arbitrati: quae deplorantes poſt im-
petratam veniam recepti in fidem, poſcebant prae-
ſidia liberati: [13]) eosque iniquitate rei permotus,
inſpectante omni exercitu, convocatos adloquutus
verbis mollioribus Imperator, nulli niſi ſibi duci-
busque Romanis [14]) parere praecepit. Atque ut re- 20
ſtitutio libertatis haberet dignitatis augmentum,
Zizaim regem iisdem praefecit, conſpicuae fortu-
nae tum inſignibus aptum profecto, ut res docuit,
et fidelem: nec discedere quisquam poſt haec
[15]) glorioſe geſta permiſſus eſt, antequam (ut placue-
rat) remearent noſtri captivi. His in barbarico 21
geſtis, Bregetionem caſtra commota ſunt: ut etiam
ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium
tractus, lacrymae vel ſanguis exſtingueret. Quo-
rum regalis Vitrodorus Viduarii filius regis, et Agi-
limundus ſubregulus, aliique optimates, et iudices
variis populis praeſidentes, viſo exercitu in gremio
regni ſolique genitalis, ſub greſſibus iacuere mili-
tum, et adepti veniam iuſſa fecerunt: ſobolemque
ſuam obſidatus pignore, ut obſequunturi conditioni-
bus impoſitis, tradiderunt: eductisque mucroni-
bus, quos pro numinibus colunt, iuravere ſe per-
manſuros in fide.

XIII. His (ut narratum eſt) ſecundo finitis even- 1
tu, ad [1]) Limigantes Sarmatas ſervos ocius ſigna
transferri utilitas publica flagitabat, quos erat ad-
modum nefas, impune multa et nefaria perpetraſſe.
Nam velut obliti priorum, tunc erumpentibus libe-
ris, ipſi quoque tempus aptiſſimum nacti, limitem
perrupere Romanum, ad hanc ſolam fraudem do-
minis ſuis hoſtibusque concordes. Deliberatum eſt 2
tamen id quoque lenius vindicari, quam criminum
magnitudo poſcebat, hactenus ultione porrecta, ut

---

13) *Steph.* eosque. 14) Mſ. parcere. 15) Mſ. glorioſa. 1) *Steph.* Limitantes.

ad longinqua tranſlati amitterent copiam noſtra
vexandi: quos pericula formidare monebat ſcele-
3 rum conſcientia diutius commiſſorum. Ideoque in
ſe pugnae molem ſuſpicati vertendam, dolos para-
bant, et ferrum, et preces. Verum adſpectu primo
exercitus tamquam fulminis ictu perculſi, ultima-
que cogitantes, vitam precati, tributum annuum,
delectumque validae iuventutis, et ſervitium ſpo-
ponderunt: abnuere parati, ſi iuberentur aliorſum
migrare, ut geſtibus indicabant et vultibus, loco-
rum confiſi praeſidio, ubi lares poſt exactos [2]) do-
4 minos fixere ſecuri. Has enim terras Parthiſcus
irruens obliquatis meatibus Iſtro miſcetur. Sed
dum ſolus licentius fluit, ſpatia longa et lata ſenſim
praeterlabens, et ea coartans prope exitum in an-
guſtias, accolas ab impetu Romanorum alveo Da-
nubii defendit, a barbaricis vero excurſibus ſuo
tutos praeſtat obſtaculo: ubi pleraque humidioris
ſoli natura et incrementis fluminum redundantia,
ſtagnoſa et referta ſalicibus, ideoque invia niſi per-
quam gnaris: et ſuper his inſularem amfractum
aditu Parthiſci paene contiguum amnis potior amb-
5 iens, terrae conſortio ſeparavit. Hortante igitur
principe, cum genuino faſtu ad citeriorem venere
fluminis ripam, ut exitus docuit, non iuſſa facturi,
ſed ne viderentur militis praeſentiam formidaſſe:
ſtabantque contumaciter, ideoque propinquaſſe
6 monſtrantes, ut iubenda repudiarent. Quae Im-
perator accidere poſſe contemplans, in agmina plu-
rima clam diſtributo exercitu, celeritate volucri
migrantes [3]) intra ſuorum acies clauſit. Stansque
in aggere celſiore cum paucis, et ſtipatorum prae-
ſidio tectus, eos, ne ferocirent, lenius admonebat.
7 Sed fluctuantes ambiguitate mentium, in diverſa
rapiebantur, et furori miſta verſutia tentabant cum

2) *τὸ inde* deeſt Mſ. 3) *Steph.* intra vallum.

precibus proelium: vicinumque ſibi [4]) in noſtros parantes excurſum, proiecere conſulto longius ſcuta, ut ad ea recuperanda ſenſim progreſſi, ſine ullo fraudis indicio ſpatia ſurarentur.

Iamque vergente in veſperum die, cum moras 8
rumpere lux moneret excedens, erectis vexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur: qui [5]) conferti, acieque denſiore contracta, adverſus ipſum principem ſtantem (ut dictum eſt) altius, omnem impetum contulerant, eum oculis [6]) inceſſentes et vocibus truculentis. Cuius furoris amentiam exercitus 9
ira ferre non potuit, eosque Imperatori, ut dictum eſt, acriter imminentes, deſinente in anguſtum fronte, quem habitum caput porci ſimplicitas militaris adpellat, impetu disiecit ardenti: et dextra pedites catervas peditum obtruncabant; equites laeva equitum ſe turmis agilibus infuderunt. Cohors 10
praetoria ex adverſo Auguſtum cautius ſtipans, reſiſtentium pectora, moxque terga fugientium [7]) incidebat: et cadentes inſuperabili contumacia barbari, non tam mortem [8]) dolere, quam noſtrorum laetitiam horrendo ſtridore monſtrabant: et iacentes, absque mortuis, plurimi ſuccifis poplitibus, ideoque adempto fugiendi ſubſidio; alii dextris amputatis; nonnulli ferro quidem intacti, ſed [9]) ſuperruentium collisi ponderibus, cruciatus alto ſilentio perferebant. Nec eorum quisquam inter diverſa 11
ſupplicia veniam petiit, aut ferrum proiecit, aut exoravit celerem mortem: ſed arma iugiter retinentes, licet adflicti, minus criminis aeſtimabant, alienis [10]) viribus potius, quam conſcientiae ſuae iudicio vinci: muſſantesque audiebantur interdum, fortunae non meriti fuiſſe, quod evenit. Ita in ſemi-

---

4) *al.* in nocturnos. 5) *Steph.* converſi. 6) al. inceſſentibus. 7) *al.* caedebat. 8) *Steph.* dolere. 9) *Steph.* ſupervenientium. 10) *τὸ potius* deeſt al.

horae curriculo diſcrimine procliorum emenſo, tot procubuere ſubito barbari, ut pugnam fuiſſe ſola victoria declararet.

12 Vix dum populis hoſtilibus ſtratis, gregatim peremptorum neceſſitudines ducebantur humilibus extractae tuguriis, aetatis ſexusque promiſcui: et faſtu vitae prioris abolito, ad infimitatem obſequiorum venere ſervilium: et exiguo temporis intervallo decurſo, caeſorum aggeres, et captivorum agmina

13 cernebantur. Incitante itaque fervore certaminum fructuque vincendi, conſurrectum eſt in perniciem eorum, qui deſeruere proelia, vel in tuguriis latitantes occultabantur. Hos, cum ad loca veniſſet avidus barbarici ſanguinis miles, disiectis culmis levibus obtruncabat: nec quemquam caſa vel trabibus compacta firmiſſimis periculo mortis extraxit.

14 Denique, cum inflammarentur omnia, nullusque latere iam poſſet, cunctis vitae praeſidiis circumciſis, aut obſtinate igni peribat abſumptus, aut incendium vitans [11]) egreſſusque, uno ſupplicio de-

15 clinato, ferro ſternebatur hoſtili. Fugientes tamen aliqui tela incendiorumque magnitudinem, amnis vicini ſe commiſere gurgitibus, peritia nandi ripas ulteriores occupare poſſe ſperantes: quorum plerique ſubmerſi necati ſunt, alii iaculis periere confixi: adeo ut abunde cruore diffuſo meatus fluminis ſpumaret immenſi: ita per elementum utrumque Sarmatas vincentium ira virtusque delevit.

16 Placuerat igitur poſt hunc rerum ordinem cunctis adimi ſpem omnem vitaeque ſolatium: et poſt lares incenſos raptasque familias, navigia iuſſa ſunt colligi, ad indagandos, quos a noſtrorum acie ulte-

17 rior diſcreverat ripa. Statimque, ne alacritas intepeſceret pugnatorum, impoſiti lintribus per abdita ducti velites expediti, occuparunt latibula

11) *Steph.* egreſſusque.

Sarmatarum: quos repentinus fefellit adſpectus,
gentiles lembos et nota remigia conſpicantes. Ubi 18
vero procul micantibus telis, quod verebantur,
propinquare ſenſerunt, ad [12]) ſuffugia locorum pa-
luſtrium ſe contulerunt: eosque ſequutus infeſtius
miles, caeſis plurimis ibi victoriam reperit, ubi
nec caute poſſe conſiſtere, nec audere aliquid cre-
debatur. Poſt abſumptos paene diffuſosque Ami- 19
cenſes, petiti ſunt ſine mora Picenſes, ita ex regio-
nibus adpellati conterminis: quos tutiores fecere
ſociorum aerumnae, rumorum adſiduitate comper-
tae. Ad quos opprimendos (erat enim arduum ſe-
qui per diverſa conſperſos, imprudentia viarum ar-
cente) Taifalorum auxilium, et liberorum adaeque
Sarmatarum adſumptum eſt. Cumque auxiliorum 20
agmina locorum ratio ſepararet, tractus contiguos
Moeſiae ſibi miles elegit; Taifali proxima ſuis ſedi-
bus obtinebant; liberi terras occupaverant e regio-
ne ſibi oppoſitas.

[13]) Limigantes territi [14]) recentibus ſubactorum 21
exemplis [15]) et proſtratorum, diu haeſitabant ambi-
guis mentibus, utrum oppeterent an rogarent, cum
utriusque rei ſuppeterent documenta non levia.
Vicit tamen ad ultimum coetu ſeniorum urgente,
dedendi ſe conſilium: variaeque palmae victoriarum
acceſſit eorum quoque ſupplicatio, qui armis liber-
tatem invaſerant: et reliqui eorum cum precibus,
ut ſuperatos et imbelles dominos adſpernati, fortio-
ribus viſis inclinavere cervices. Accepta itaque pu- 22
blica fide, et deſerto montium propugnaculo, ad
caſtra Romana convolavit eorum pars maior, diffuſa
per ſpatia ampla camporum, cum parentibus, et
natis, atque coniugibus, opumque vilitate, quam
eis celeritatis ratio [16]) furari permiſit. Et, qui 23

12) *al.* ſuffragia. 13) Mſ. Limitantes. 14) τὸ *recentibus* Mſ. deeſt. 15) Mſ. et ſubacrum proſtratorum. 16) Mſ. futurari.

animas amittere potius, quam cogi ſolum vertere
putabantur, dum licentem amentiam libertatem
exiſtimarent, parere imperiis, et ſedes alias ſuſci-
pere ſunt adſenſi tranquillas et fidas: ut nec bellis
vexari, nec mutari ſeditionibus poſſint. Iisdem-
que ex ſententia, ut credebatur, acceptis, quievere
paulliſper, poſt feritate nativa in [17]) exitiale ſcelus
erecti, ut congruo docebitur textu.
24 Hoc rerum proſpero currente ſucceſſu, tutela
Illyrico competens gemina eſt ratione firmata:
cuius negotii duplicem magnitudinem Imperator
adgreſſus, utramque [18]) perfecit. Exſules populos,
licet mobilitate [19]) ſuſpectos, acturos tamen paullo
verecundius, tandem reductos in avitis ſedibus col-
locavit. Iisdemque ad gratiae cumulum, non igno-
bilem quempiam regem, ſed quem ipſi antea ſibi
praefecere, regalem impoſuit, bonis animi corpo-
25 risque praeſtantem. Tali textu recte factorum,
Conſtantius iam metuente ſublimior, militarique
conſenſu ſecundo Sarmaticus adpellatus ex vocabu-
lo ſubactorum, iamque diſceſſurus, convocatis co-
hortibus, et centuriis, et manipulis omnibus, tri-
bunal inſiſtens, ſignisque ambitus et aquilis, et agmine
multiplicium poteſtatum, his exercitum adlocutus eſt,
26 ore omnium favorabilis, ut ſolebat: *Hortatur re-
cordatio rerum glorioſe geſtarum, omni iucunditate
viris fortibus gratior, admodum verecunde replica-
re, quae divinitus delata ſorte vincendi, et ante
proelia, et in ipſo correximus fervore pugnarum,
Romanae rei fidiſſimi defenſores. Quid enim tam
pulcrum, tamque poſteritatis memoriae iuſta ra-
tione mandandum, quam ut miles ſtrenue factis,
27 ductor prudenter conſultis exſultet? Perſultabat
Illyri-*

17) Mſ. exitiale. 18) *Steph.* perfecit inſidis. Exules. 19) Mſ. ſupra res.

*Illyricum furor hoſtilis, abſentiam noſtram inani-
tate tumenti deſpiciens, dum Italos tueremur et
Gallos: variisque diſcurſibus vaſtabat extima limi-
tum: nunc* [20]) *cavatis roboribus, aliquoties pera-
grans pedibus flumina, non congreſſibus, nec armis
fretus aut viribus, ſed latrociniis adſuetus occultis,
aſtu et ludificandi varietate iam inde ab inſtituta
gente* [21]) *noſtris quoque maioribus formidatus: quae
longius disparati, qua ferri poterant, tulimus, le-
viores iacturas efficacia ducum vetari poſſe ſperan-
tes. Ubi vero per licentiam ſcandens in maius, ad* 28
*funeſtas provinciarum clades erepſit et crebras:
communitis aditibus Raeticis, tutelaque pervigili
Galliarum ſecuritate fundata, terrore nullo relicto
poſt terga, venimus in* [22]) *Pannonias, ut placuit*
[23]) *numini ſempiterno, labentia firmaturi: cunctis-
que paratis, ut noſtis, vere adulto egreſſi, arripui-
mus negotiorum maximas moles: primum, ne
ſtruendo textis compagibus ponti telorum officeret
multitudo: quo opera levi perfecto, viſis terris ho-
ſtilibus et calcatis, obſtinatis ad mortem animis co-
natos reſiſtere Sarmatas absque noſtrorum diſpendio
ſtravimus: parique petulantia ruentes in agmina
nobilium legionum Quados, Sarmatis adiumenta
ferentes, attrivimus. Qui poſt aerumnoſa diſpendia
inter diſcurſus et repugnandi minaces anhelitus,
quid noſtra valeat virtus, experti, manus ad dimi-
candum paratas, armorum abiecto munimine, pone
terga vinxerunt: reſtareque ſolam ſalutem contem-
plantes in precibus, adfuſi ſunt veſtigiis Auguſti
clementis, cuius proelia ſaepe compererant exitus
habuiſſe felices. His ſequeſtratis, Limigantes quo-* 29
*que fortitudine ſuperavimus pari: interiectisque
pluribus, alios periculi declinatio adegit ſuffugia*

---

20) *Steph.* nauticis roboribus. 21) *Steph.* noſtrisque. 22) *al.* Pannoniam. 23) MC. nomini.

30 *petere latebrarum paluſtrium. Hisque ſecundo finitis eventu, lenitatis tempus aderat tempeſtivae. Limigantes ad loca migrare compulimus longe discreta, ne in perniciem noſtrorum ſe commovere poſſent ulterius: et pepercimus plurimis; et Zizaim praeſecimus liberis, dicatum nobis futurum et fidum, plus aeſtimantes creare, quam auferre barbaris regem: hoc decore augente ſollemnitatem, quod iisdem quoque rector tributus, antehac electus eſt et*
31 *acceptus. Quadruplex igitur praemium, quod unus procinctus abſolvit, nos quaeſivimus et res publica, primo ultione parta de graſſatoribus noxiis; deinde, quod vobis abunde ſufficient ex hoſtibus captivi. His enim virtutem oportet eſſe contentam,*
32 *quae ſudore quaeſivit et dexteris.* [24]) *Nobis amplae facultates, opumque ſunt magni theſauri: integra omnium patrimonia, noſtri labores et fortitudo ſervarint. Hoc enim boni Principis menti, hoc*
33 [25]) *ſucceſſibus congruit proſperis. Poſtremo ego quoque hoſtilis vocabuli ſpolium prae me fero, ſecundi Sarmatici cognomentum, quod vos unum idemque ſentientes, mihi (ne ſit arrogans dicere) merito tribuiſtis.*

34 Poſt hunc dicendi finem, concio omnis alacrior ſolito, aucta ſpe potiorum et lucris, vocibus feſtis in laudes Imperatoris adſurgens, deumque ex uſu teſtata, non poſſe Conſtantium vinci, tentoria repetit laeta. Et reductus Imperator ad regiam, otioque bidui recreatus, Sirmium cum pompa triumphali regreſſus eſt, et militares numeri deſtinatas remearunt ſedes.

1 XIV. Hisce iisdem diebus Proſper, et Spectatus, atque Euſtathius, legati ad Perſas, ut ſupra docuimus, miſſi, Cteſiphonta reverſum regem adiere, litteras proferentes Imperatoris et munera:

---

24) *al.* Nobis amplas. 25) *Steph.* ſenſibus.

poſcebantque rebus integris pacem, et mandatorum memores nusquam ab utilitate Romanae rei maieſtateque discedebant, amicitiae foedus ſub hac lege firmari debere adſeverantes, ne ſuper turbando Armeniae vel Meſopotamiae ſtatu quidquam moveretur. Diu igitur ibi morati, cum obſtinatiſſimum 2
regem, niſi harum regionum dominio ſibi adiudicato, obdureſcentem ad ſuscipiendam cernerent pacem, negotio redierunt infecto. Poſt quod, 3
id ipſum conditionum robore pari impetraturi, Lucillianus miſſus eſt comes, et Procopius tunc notarius, qui poſtea nodo quodam violentae neceſſitatis adſtrictus, ad res conſurrexit novas.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XVIII.

Iulianus C. Gallorum commodis consulit, et ubique ab omnibus ius servandum curat. C. I. *castellorum ad Rhenum quae receperat, moenia reparat: Rhenum transit, et hostili Alamanniae parte vastata V. Alamannorum reges ad pacem petendam et captivos reddendos compellit.* II. *Barbationi magistro peditum et uxori eius cur capita abscissa sint iussu Constantii A.* III. *Rex Persarum Sapor Romanos totis viribus adgredi parat.* IV. *Antoninus protector cum suis omnibus ad Saporem transfugit: eumque in bellum Romanum sponte iam motum impellit.* V. *Ursicinus magister militum ex oriente evocatus, cum iam venisset in Thraciam, remittitur in Mesopotamiam: quo reversus, per Marcellinum Saporis adventum explorat.* VI. *Sapor cum Chionitarum et Albanorum regibus Mesopotamiam intrat. Romani suos ipsi agros incendunt, agrestes in oppida compellunt, ac citeriorem ripam Euphratis castellis praesidiisque communiunt.* VII. *Septingenti equites Illyriciani necopinantes a Persis coniiciuntur in fugam. Evadunt hinc Ursicinus, inde Marcellinus.* VIII. *Descriptio Amidae, et quot tum ibi legiones ac turmae in praesidio fuerint.* IX. *Sapor duo castella Romana in fidem recipit.* X.

(A. C. 359.)

1 Haec per orbis varias partes uno eodemque anno sunt gesta. At in Galliis cum in meliore statu res

[1]) eſſent, et Euſebium atque Hypatium fratres ſublimarent vocabula conſulum, Iulianus contextis ſucceſſibus clarus, apud hiberna, ſequeſtratis interim ſollicitudinibus bellicis, haud minore cura provinciarum fortunis multa conducentia disponebat: diligenter obſervans, ne quem tributorum ſarcina praegravaret, neve potentia [2]) praeſumeret aliena, aut ii verſarentur in medio, quorum patrimonia publicae clades augebant, vel iudicum quisquam ab aequitate deviaret impune. Idque ea re 2
levi labore correxit, quod ipſe iurgia dirimens, ubi cauſarum cogebat magnitudo vel perſonarum, erat indeclinabilis iuſtorum iniuſtorumque diſtinctor.
Et licet multa ſint eius laudanda in huiusmodi con- 3
troverſiis, unum tamen ſufficiet poni, ad cuius ſimilitudinem acta vel dicta ſunt. Numerium Nar- 4
bonenſis paullo ante rectorem accuſatum ut furem, inuſitato cenſorio [3]) vigore pro tribunali palam admiſſis volentibus audiebat: qui cum [4]) infitiatione defenderet obiecta, nec poſſet in quoquam confutari; Delphidius orator acerrimus vehementer eum impugnans, documentorum inopia percitus exclamavit: *Ecquis, florentiſſime Caeſar, nocens eſſe poterit usquam, ſi negare [5]) ſuffecerit?* contra quem Iulianus prudenter motus ex tempore, *Ecquis*, ait, *innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet?* Et haec quidem et huiusmodi multa civilia.

II. Egreſſurus autem ad procinctum urgentem, 1
cum Alamannorum pagos aliquos eſſe reputaret hoſtiles, et auſuros immania, ni ipſi quoque ad caeterorum ſternerentur exempla: haerebat anxius, qua vi, qua celeritate, cum primum ratio copiam tribuiſſet, rumore praecurſo terras eorum invaderet repentinus.

1) *al.* eſſet. 2) *al.* praemeret. 3) Mſ. vigore. 4) *Steph.* inſita ratione. 5) *al.* ſuffecerit circa.

2 Seditque tandem multa et varia cogitanti, id
tentare, quod utile probavit eventus. Hariobau-
dem vacantem tribunum fidei fortitudinisque notae,
nullo conſcio, legationis ſpecie ad Hortarium miſe-
rat regem iam pacatum, ut exinde facile ad colli-
mitia progreſſus eorum, in quos erant arma proti-
nus commovenda, ſcitari poſſit, quid molirentur,
3 ſermonis barbarici perquam gnarus. Quo fidenter
ad haec patranda digreſſo, ipſe anni tempore op-
portuno, ad expeditionem undique milite convo-
cato profectus, id inter potiſſima mature duxit im-
plendum, ut ante proeliorum fervorem civitates
multo ante exciſas introiret, receptasque commu-
niret: horrea quinetiam exſtrueret pro incenſis, ubi
condi poſſet annona, a Britannis ſueta transferri.
4 Et utrumque perfectum, et ſpe omnium citius.
Nam et horrea veloci opere ſurrexerunt, alimento-
rumque in iisdem ſatias condita: et civitates occu-
patae ſunt ſeptem: Caſtra Herculis, [1]) Quadribur-
gium, Triceſimae, Noveſium, Bonna, Antunna-
cum, et Bingio: ubi laeto quodam eventu etiam
Florentius praefectus adparuit ſubito, partem mili-
tum ducens, et commeatuum perferens copiam
ſufficientem uſibus longis.
5 Poſt haec [2]) impetrata, reſtabat adigente neceſ-
ſitatum articulo, receptarum urbium moenia repa-
rari, nullo etiam tum interturbante: idque claris
indiciis adparet, ea tempeſtate utilitati publicae
metu barbaros obediſſe, rectoris amore Romanos.
6 Reges ex pacto ſuperioris anni aedificiis habilia
multa ſuis [3]) miſere carpentis: et auxiliarii milites
ſemper munia ſpernentes huiusmodi, ad obſequen-
di ſedulitatem Iuliani blanditiis [4]) deflexi, quin-
quagenarias longioresque materias vexere cervicibus

1) Mſ. Quadriburgi unius Noveſio. *Steph.* Quadri Stricenſium
Noveſ. 2) *al.* imperata. 3) *al.* miſere. 4) Mſ. defluxi.

ingravate, et fabricandi miniſteriis opem maximam
contulerunt.

Quae dum diligenti maturantur effectu, Hario- 7
baudes exploratis omnibus rediit, docuitque com-
perta. Poſt cuius adventum incitatis viribus omnes
venere Mogontiacum: ubi Florentio et Lupicino,
Severi ſucceſſore, deſtinate certantibus per pontem
illic conſtitutum tranſiri debere; renitebatur firmiſ-
ſime Caeſar, adſerens pacatorum terras non debere
calcari, ne, ut ſaepe contigit per incivilitatem mi-
litis occurrentia vaſtantis, abrupte ſoedera frange-
rentur.

Alamanni tamen omnes, quos petebat exerci- 8
tus, confine periculum cogitantes, Suomarium
regem amicum nobis ex pactione praeterita monue-
runt minaciter, ut a tranſitu Romanos arceret.
Eius enim pagi Rheni ripis ulterioribus adhaere-
bant. Quo teſtante, [5]) reſiſtere ſolum non poſſe:
in unum coacta [6]) barbarica multitudo venit prope
Mogontiacum, [7]) prohibitura viribus magnis exer-
citum, ne transmitteret flumen. Gemina itaque 9
ratione viſum eſt habile, quod ſuaſerat Caeſar, ne
pacatorum terrae corrumperentur, neve renitente
pugnaciſſima [8]) plebe, pons cum multorum discri-
mine iungeretur, iri in locum ad compaginandum
pontem aptiſſimum. Quod hoſtes ſollertiſſime con- 10
templati, per contrarias ripas leniter incedentes,
ubi noſtros figere tentoria procul cernebant, ipſi
quoque noctes agebant exſomnes, cuſtodientes per-
vigili ſtudio ne tranſitus tentaretur. Verum cum 11
noſtri locum adventarent proviſum, vallo foſſaque
quievere circumdati: et adſcito Lupicino in conſi-
lium, Caeſar certis imperavit tribunis, ut trecen-
tenos pararent cum ſudibus milites expeditos,

---

5) τὸ reſiſtere al. deeſt. 6) Mſ. barbara. 7) Mſ. prohibitus.
8) Mſ. plebe.

quid agi, quove iri deberet, penitus ignorantes.
12 Et collecti nocte provecta, impoſitique omnes,
quos luſoriae naves quadraginta, quae tunc aderant
ſolae, ceperunt, decurrere iubentur per flumen
adeo taciti, ut etiam remi ſuſpenderentur, ne bar-
baros ſonitus excitaret undarum: atque mentis agi-
litate et corporum, dum hoſtes noſtrorum ignes ob-
ſervant, adverſas perrumpere [9]) limitis ripas.
13 Dum haec celerantur, Hortarius rex nobis antea
foederatus, non novaturus quaedam, ſed amicus
finitimis quoque ſuis, reges omnes, et regales, et
regulos ad convivium corrogatos retinuit, epulis
adusque vigiliam tertiam gentili more extentis:
quos discedentes inde, caſu noſtri ex improviſo
adorti, nec interficere, nec corripere ullo [10]) gene-
re potuerunt, tenebrarum equorumque adiumento,
quo dubius impetus truſit abreptos: lixas vero vel
ſervos, qui eos pedibus ſequebantur, niſi quos
exemit discrimine temporis obſcuritas, occiderunt.
14 Cognito denique Romanorum transitu, qui tunc
perque expeditiones praeteritas ibi levamen ſumere
laborum opinabantur, ubi hoſtem contingeret in-
veniri: perculſi reges eorumque populi, qui pon-
tem, ne ſtrueretur, ſtudio ſervabant intento, metu
exhorreſcentes diffuſe vertuntur in pedes: et indo-
mito furore ſedato, neceſſitudines opesque ſuas
transferre longius feſtinabant. Statimque difficul-
tate omni depulſa, ponte conſtrato, ſollicitarum
gentium opinione praeventa, viſus in barbarico
15 miles, per Hortarii regna transibat intacta. Ubi
vero terras infeſtorum etiam tum tetigit regum,
urens omnia rapiensque per medium rebellium ſo-
lum graſſabatur intrepidus.

Poſtque ſaepimenta fragilium penatium inflam-
mata, et obtruncatam hominum multitudinem,

---

9) Mſ. milites. 10) *al.* modo.

viſosque cadentes multos, aliosque ſupplicantes,
cum ventum fuiſſet ad regionem cui Capellatii, vel
Palas nomen eſt, ubi terminales lapides [11]) Alaman-
norum et [12]) Burgundiorum confinia diſtinguebant,
caſtra ſunt poſita: ea propter, ut [13]) Macrianus et
Hariobaudus germani fratres et reges, ſuſciperen-
tur impavidi; qui propinquare ſibi perniciem ſen-
tientes, venerant pacem anxiis animis precaturi.
Poſt quos ſtatim rex quoque Vadomarius venit, 16
cuius erat domicilium contra Rauracos: ſcriptisque
Conſtantii principis, quibus commendatus eſt ar-
tius, allegatis, [14]) leniter ſuſceptus eſt, ut decebat,
olim ab Auguſto in clientelam rei Romanae ſuſ-
ceptus. Et Macrianus quidem cum fratre inter 17
aquilas admiſſus et ſigna, ſtupebat armorum virium-
que varium decus, viſa tunc primitus, proque ſuis
orabat. Vadomarius vero noſtris coalitus, utpote
vicinus limiti, mirabatur quidem adparatum am-
bitioſi procinctus, ſed vidiſſe ſe talia [15]) ſaepe ab
adoleſcentia meminerat prima. Libratis denique 18
diu conſiliis, concordi adſenſione cunctorum, Ma-
criano quidem et Hariobaudo pax eſt attributa:
Vadomario vero, qui ſuam locaturus ſecuritatem in
tuto, et legationis nomine precator venerat pro
[16]) Urio, et Urſicino, et Veſtralpo regibus, pacem
itidem obſecrans, interim reſponderi non poterat,
ne, ut ſunt fluxioris fidei barbari, poſt abitum re-
creati noſtrorum, parum adquieſcerent per alios
impetratis. Sed cum ipſi quoque miſſis legatis poſt 19
meſſes incenſas et habitacula, captosque plures et
interfectos, ita ſupplicarent, tamquam ipſi haec
deliquiſſent in noſtros; pacem conditionum ſimili-
tudine meruerunt. Inter quas id feſtinatum eſt

---

11) Mſ. Romanorum. 12) Burgundorum. 13) Mſ. Macrinus.
14) Mſ. ſusceptus eſt dicebat olim. 15) τὸ *ab* Mſ. deeſt. 16)
Steph. Vario.

maxime, ut captivos reſtituerent omnes, quos ra-
puerant excurſibus crebris.

1 III. Haec dum in Galliis caeleſtis corrigit cura,
in comitatu Auguſti turbo novarum exoritur rerum,
a primordiis levibus ad luctus et lamenta progreſſus,
in domo Barbationis pedeſtris militiae tunc recto-
ris, examen apes fecere perſpicuum. Superque
hoc [1]) ei prodigiorum gnaros ſollicite conſulenti,
discrimen magnum portendi reſponſum eſt, con-
iectura videlicet tali, quod hae volucres poſt com-
poſitas ſedes opesque congeſtas, fumo pelluntur et
2 turbulento ſonitu cymbalorum. Huic uxor erat
Aſſyria nomine, nec taciturna, nec prudens: quae
eo ad expeditionem profecto et multiplici metu
ſuspenſo, ob ea, quae meminerat ſibi praedicta,
[2]) perculſa vanitate [3]) muliebri, ancilla adſcita nota-
rum perita, quam e patrimonio Silvani poſſederat,
ad maritum ſcripſit intempeſtive, velut flens [4]) ob-
teſtansque, ne poſt obitum Conſtantii propinquan-
tem in imperium ipſe, ut ſperabat, admiſſus, de-
ſpecta ſe, anteponeret Euſebiae matrimonium tunc
reginae, decore corporis inter multas feminas ex-
3 cellentis. Quibus litteris occulte, quantum fieri
potuit, miſſis, ancilla, quae domina dictante per-
ſcripſerat, reverſis omnibus e procinctu, exem-
plum ferens ad [5]) Arbetionem noctis prima quiete
confugit, avideque ſuſcepta, chartulam prodidit.
4 Hocque indicio ille confiſus, ut erat ad criminan-
dum aptiſſimus, principi detulit: atque ex uſu nec
mora ulla negotio tributa nec quiete, Barbatio epi-
ſtolam ſuſcepiſſe confeſſus, et mulier ſcripſiſſe do-
cumento convicta non levi, cervicibus interiere
5 praeciſis. Hisce punitis, quaeſtiones longe ſerpe-
bant, vexatique multi nocentes ſunt, et innocentes.

---

1) τὸ ei deeſt al. 2) *al.* praeculſa. 3) *al.* mulieri. 4) τὸ *que* Mſ. deeſt. 5) Mſ. Barbetionem.

Inter quos etiam Valentinus ex primicerio prote-
ctorum tribunus, ut conſcius inter complures alios
tortus aliquoties ſupervixit, penitus, quid erat
geſtum, ignorans. Ideoque ad iniuriae periculique
compenſationem, ducis in Illyrico meruit pote-
ſtatem.

Erat autem idem Barbatio ſubagreſtis arrogan- 6
tisque propoſiti, ea re multis exoſus, quod et, dum
domeſticos protectores ſub Gallo regeret Caeſare,
proditor erat et perfidus: et poſt eius exceſſum no-
bilioris militiae [6]) faſtu elatus, in Iulianum itidem
Caeſarem paria confingebat, crebroque, deteſtan-
tibus bonis, ſub Auguſti patulis auribus multa gar-
riebat et ſaeva. Ignorans profecto [7]) vetus Ariſto- 7
telis ſapiens dictum, qui Calliſthenem ſectatorem
et propinquum ſuum ad regem Alexandrum mit-
tens, ei ſaepe mandabat, ut quam rariſſime et iu-
cunde apud hominem loqueretur, vitae poteſtatem
et necis in acie linguae portantem. Ne ſit hoc mi- 8
rum, homines profutura diſcernere nonnunquam
et [8]) nocentia, quorum mentes cognatas caeleſtibus
arbitramur, animalia ratione carentia ſalutem ſuam
interdum alto tueri ſilentio ſolent: ut exemplum eſt
hoc perquam notum. Linquentes Orientem [9]) an- 9
ſeres ob calorem, plagamque petentes occiduam,
cum montem penetrare coeperint Taurum aquilis
abundantem; timentes fortiſſimas volucres, roſtra
lapillis occludunt, ne eis eliciat vel neceſſitas extre-
ma clangorem: iisdemque collibus agiliore volatu
transcurſis proiiciunt calculos, atque ita ſecurius
pergunt.

IV. Dum apud Sirmium haec diligentia quae- 1
runtur impenſa, Orientis fortuna periculorum ter-
ribiles tubas inflabat. Rex enim Perſidis ferarum
gentium, quas placarat, adiumentis accinctus, au-

6) *al.* ſtatu. 7) *al.* notum. 8) *al.* decentia. 9) *al.* grues.

gendique regni cupiditate ſupra homines flagrans, arma viresque parabat et commeatus, conſilia tartareis manibus miſcens, et [1]) praeſtigiatores omnes conſulens de futuris: hisque ſatis collectis, pervadere cuncta prima verni temperie cogitabat.

2 Et cum haec primo rumores, dein nuntii certi perſerrent, omnesque ſuspenſos adventantium calamitatum complicaret magna formido, [2]) Comitatenſis fabrica eamdem incudem (ut dicitur) diu noctuque tundendo ad ſpadonum arbitrium, Imperatori [3]) ſuſpicaci ac timido intendebat Urſicinum, velut vultus Gorgonei torvitatem: haec ſaepe taliaque replicans, quod interempto Silvano, quaſi paenuria meliorum ad tuendas partes Eoas denuo
3 miſſus, altius anhelabat. Hac autem adſentandi nimia foeditate mercari complures nitebantur Euſebii favorem, cubiculi tunc praepoſiti, apud quem (ſi vere dici debeat) multa Conſtantius potuit, antedicti magiſtri equitum ſalutem acriter impugnantis, ratione biſaria: quod omnium ſolus nec opis eius egebat, ut caeteri, et domo ſua non cederet
4 Antiochiae, quam moleſtiſſime flagitabat. Qui ut coluber copia virus exuberans, natorum multitudinem etiam tum aegre ſerpentium excitans ad nocendum, emittebat cubicularios iam adultos: ut inter miniſteria vitae ſecretioris, gracilitate vocis ſemper puerilis et blandae, apud principis aures nimium patulas exiſtimationem viri fortis invidia gravi pul-
5 ſarent: et brevi iuſſa fecerunt. Horum et ſimilium taedio iuvat veterem laudare Domitianum, qui licet patris fratrisque diſſimilis memoriam nominis ſui inexpiabili deteſtatione perfudit; tamen receptiſſima inclaruit lege, qua minaciter interdixerat, ne intra terminos iurisdictionis Romanae caſtraret quisquam puerum: quod ni contigiſſet, quis eorum

1) Mſ. praeſtionis. 2) *al.* Comitenſis. 3) *al.* ſuſpicanti.

ferret examina, quorum [4]) paucitas difficile tolera-
tur? Actum eſt tamen cautius, ne, ut fingebat, 6
rurſus accitus idem Urſicinus metu cuncta turbaret,
ſed cum [5]) fors copiam detuliſſet, raperetur ad
mortem.

Haec opperientibus illis, et ancipiti cogitatione 7
diſtrictis, nobis apud Samoſatam, Commageni
quondam regni clariſſimam ſedem, parumper mo-
rantibus, repente novi motus rumoribus denſis au-
diuntur et [6]) conſertis; quos docebit orationis pro-
grediens [7]) textus.

V. Antoninus quidam ex mercatore opulento ra- 1
tionarius adparitor Meſopotamiae ducis, tunc pro-
tector, exercitatus et prudens, perque omnes illas
notiſſimus terras, aviditate quorumdam nexus in-
gentibus damnis, cum iurgando contra potentes ſe
magis magisque iniuſtitia frangi contemplaretur,
ad [1]) deferendam potioribus gratiam, qui ſpecta-
bant negotium, inclinatis: ne contra acumina calci-
traret, flexit ſe in blanditias molliores: confeſſus-
que debitum, per colludia in nomen fiſci transla-
tum, iamque auſurus immania, rimabatur tectius
rei publicae membra totius: et utriusque linguae lit-
teras ſciens, circa ratiocinia verſabatur, qui vel
quarum virium milites ubi agant, vel procinctus
tempore quos [2]) tuerentur, deſcribens: itidem ar-
morum et commeatuum copiae, aliaque uſui bello
futura, an abunde ſuppetant, indefeſſa ſcitatione
percontans. Et cum totius Orientis didiciſſet in- 2
terna, virorum ſtipendiique parte maxima per Illy-
ricum distributa, ubi distinebatur ex negotiis ſeriis
Imperator: adlapſuro iam praeſtituto die ſolvendae
pecuniae, quam per ſyngrapham debere ſe confiteri
vi metuque compulſus eſt, cum omnibus ſe proſpi-

4) Mſ. paritas. 5) *al.* ſors. 6) *al.* concretis. 7) Mſ. exitus.
1) *al.* differendam. 2) *Steph.* intuerentur.

ceret undique periculis opprimendum, largitionum Comite ad alterius gratiam infeſtius perurgente; fugam ad Perſas cum coniuge, [3]) liberis, et omni
3 vinculo caritatum ingenti molimine conabatur. Atque, ut lateret ſtationarios milites, fundum in Hiaſpide, qui locus Tigridis fluentis adluitur, pretio non magno mercatur. Hocque commento cum nullus cauſam veniendi ad extremas Romani limitis partes, iam poſſeſſorem cum plurimis auderet exigere, per familiares fidos peritosque nandi occultis ſaepe colloquiis [4]) cum Tamſapore habitis, qui tractus omnes adverſos ducis poteſtate tunc tuebatur, et antea cognitus, miſſo a Perſicis caſtris auxilio virorum pernicium, lembis impoſitus, cum omni [5]) penatum dulcedine nocte concubia transfretat, [6]) re contraria, ſpecie Zopyri illius ſimilis Babylonii proditoris.

4 Rebus per Meſopotamiam in hunc ſtatum deductis, Palatina cohors palinodiam in exitium concinens noſtrum, invenit tandem anſam nocendi fortiſſimo viro, auctore et incitatore coetu ſpadonum: qui feri et [7]) acidi ſemper, carentesque neceſſitudinibus caeteris, divitias ſolas ut filiolas iu-
5 cundiſſimas amplectuntur. Stetitque ſententia, ut Sabinianus vietus quidem ſenex et bene nummatus, ſed imbellis et ignavus, et ab impetranda magiſterii dignitate per obſcuritatem adhuc longe diſcretus, praeficiendus Eois partibus mitteretur: Urſicinus vero curaturus pedeſtrem militiam, et ſucceſſurus Barbationi, ad comitatum reverteretur, quo praeſens rerum novarum avidus concitor, ut iactabant, a gravibus inimicis et metuendis inceſſeretur.

6 Dum haec in caſtris Conſtantii quaſi per luſtra aguntur et ſcenam, et diribitores venumdatae ſubito

---

3) *al.* liberisque. 4) Mſ. cum tam ſapore. 5) *al.* poenarum. 6) Mſ. rex contrar. 7) Mſ. et *Steph.* acidi.

poteſtatis pretium per potiores diffunditant domos,
Antoninus ad regis hiberna perductus aventer ſus-
cipitur: et apicis nobilitatus auctoritate (quo hono-
re participantur menſae regales, et meritorum apud
Perſas ad ſuădendum ferendasque ſententias in
concionibus ora panduntur) non contis, nec [8]) ry-
mulco, ut aiunt [id eſt non flexiloquis ambagibus
vel obſcuris,] ſed velificatione plena in rem publi-
cam ferebatur: eumdemque incitans regem, ut
quondam Maharbal lentitudinis increpans Anniba-
lem, poſſe eum vincere, ſed victoria uti neſcire,
adſidue praedicabat. [9]) Educatus enim in medio, 7
ut rerum omnium gnarus, auditorum nactus [10]) vi-
giles ſenſus, et aurium delenimenta captantes, nec
laudantium, ſed ſecundum Homericos Phaeacas
cum ſilentio admirantium, iam inde quadrageſimi
anni memoriam replicabat: poſt bellorum adſiduos
caſus, et maxime apud Hilciam et Singaram, ubi
acerrima illa nocturna concertatione pugnatum eſt,
noſtrorum copiis ingenti ſtrage confoſſis, quaſi di-
rimente quodam medio feciali, Perſas nondum
Edeſſam nec pontes Euphratis tetigiſſe victores:
quos armipotentia fretos ſucceſſibusque magnificis,
ita dilataſſe [11]) decuerat rem, eo maxime tempore,
quo diuturnis bellorum civilium motibus ſanguis
utrimque Romani roboris fundebatur.

His ac talibus ſubinde inter epulas ſobrius per- 8
fuga, ubi de adparatu bellorum et ſeriis rebus apud
eos Graiorum more veterum conſultatur, regem
incendebat ardentem, ut exacta hieme ſtatim arma,
fretus fortunae ſuae magnitudine, concitaret: ipſe
quoque in multis ac neceſſariis operam ſuam fiden-
ter promittens.

---

8) Mſ. ramulo. 9) *al.* eductus. 10) Mſ. vigiliis eius ſenſus.
11) Mſ. decueratarent.

1 VI. Sub iisdem fere diebus Sabinianus adepta
repentina poteſtate ſufflatus, et Ciliciae fines ingreſ-
ſus, deceſſori ſuo Principis litteras dedit hortantis,
ut ad comitatum dignitate adficiendus ſuperiore
citius properaret: eo neceſſitatum articulo, quo,
etiamſi apud Thulen moraretur Urſicinus, acciri
eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat;
utpote diſciplinae veteris, et longo uſu bellandi
2 artis Perſicae ſcientiſſimum. Quo rumore provin-
ciis percitis, ordines civitatum et populi, decretis
et acclamationibus denſis, iniecta manu detinebant
penes ſe publicum defenſorem, memores, quod
relictus ad ſui tutelam cum inerti et umbratili mi-
lite, nihil amiſerat per decennium: ſimul metuen-
tes ſaluti, quod tempore dubio, remoto illo, ad-
3 veniſſe hominem compererant inertiſſimum. Cre-
dimus, neque enim dubium eſt, per aërios trami-
tes famam praepetem volitare, cuius indicio haec
geſta pandente, [1]) conſiliorum apud Perſas ſumma
proponebatur: et multis ultro citroque deliberatis
placuit, Antonino ſuadente, ut Urſicino procul
amoto, deſpectoque novello duce, poſthabitis civi-
tatum perniciosis obſidiis, perrumperetur Euphra-
tes, ireturque prorſus: ut occupari poſſint provin-
ciae, fama celeritate praeventa, omnibus ante bel-
lis (niſi temporibus Gallieni) intactae, paceque lon-
giſſima locupletes: cuius rei, proſperante deo, du-
4 ctorem commodiſſimum fore ſpondebat. Laudato
firmatoque concordi omnium voluntate conſilio,
converſisque univerſis ad ea, quae erant citius con-
gerenda, commeatus, milites, arma, caeteraque
inſtrumenta, quae poſcebat procinctus adventans,
perpetua hieme parabantur.

5 Nos interea paulliſper cis Taurum morati, ex
imperio ad partes Italiae [2]) feſtinantes, prope
flumen

1) *al.* conciliorum. 2) *al.* venientes feſtinantes.

flumen venimus Hebrum, ex Odryſarum montibus decurrentem: ibique Principis ſcripta ſuſcepimus, iubentia omni [3]) cauſatione poſthabita reverti Meſopotamiam ſine adparitione, nullam expeditionem curaturi periculoſam, ad alium omni poteſtate translata. Quod ideo per moleſtos formatores im- 6
perii ſtruebatur, ut, ſi Perſae fruſtra habiti rediſſent ad ſua, ducis novi virtuti facinus adſignaretur egregium: ſi fortuna [4]) ſequior ingruiſſet, Urſicinus reus proditor rei publicae [5]) deferretur. Agita- 7
ti igitur ſine rationibus, diu cunctati, reverſique, faſtidii plenum Sabinianum invenimus, hominem mediocris ſtaturae, et parvi anguſtique animi, vix ſine turpi metu ſufficientem ad levem convivii, nedum [6]) proelii ſtrepitum perferendum.

Tamen, quoniam ſpeculatores adparatus omnes 8
apud hoſtes fervere conſtanti adſeveratione perfugis concinentibus adfirmabant, oſcitante homunculo Niſibin propere venimus utilia paraturi, [7]) ne diſſimulantes obſidium Perſae civitati ſupervenirent incautae. Dumque intra muros maturanda perurge- 9
rentur, fumus micantesque ignes adſidue a Tigride per caſtra Maurorum, et Siſara, et collimitia reliqua adusque civitatem [8]) continui perlucebant ſolito crebriores, erupiſſe hoſtium vaſtatorias manus ſuperato flumine permonſtrantes. Qua cauſa ne 10
occuparentur itinera, celeri curſu praegreſſi, cum ad ſecundum lapidem veniſſemus, liberali forma puerum Torquatum, ut coniectabamus, octennem, in aggeris medio vidimus ciulantem, ingenui cuiusdam filium, ut aiebat: quem mater dum imminentium hoſtium terrore percita fugeret, impeditior trepidando reliquerat ſolum. Hunc dum imperatu ducis miſerati commotique, impoſitum equo prae

3) Mſ. cautione. 4) Mſ. aequior. 5) Mſ. differretur. 6) Mſ. proelio. 7) Mſ. ni diſſimulantes. 8) τὸ *continui* Mſ. deeſt.

me ferens ad civitatem reduco, circumvallato mu-
11 rorum ambitu praedatores latius vagabantur. Et quia me obſidionales aerumnae terrebant, intra ſemiclauſam poſticam expoſito puero, noſtrorum agmen agilitate volucri repetebam exanimis: nec
12 multum fuit, quin caperer. Nam cum Abdigidum quemdam tribunum fugientem cum calone ala ſequeretur hoſtilis, lapſoque per fugam domino ſervum deprehenſum, cum ego rapido ictu transirem, interrogaſſent, quisnam [9]) provectus ſit iudex, audiſſentque Urſicinum paullo ante urbem ingreſſum, montem Izalam [10]) petere: occiſo indice, in unum quaeſiti complures nos irrequietis curſibus ſecta-
13 bantur. Quos cum iumenti agilitate praegreſſus, apud [11]) Amudim munimentum infirmum diſperſis per pabulum equis recubantes noſtros ſecurius inveniſſem, porrecto [12]) extentius brachio, et ſummitatibus ſagi contortis elatius, adeſſe hoſtes ſigno ſolito demonſtrabam: iisdemque iunctus impetu
14 communi ferebar, equo iam fatiſcente. Terrebat autem nos plenilunium noctis, et planities ſupina camporum, nulla, ſi occupaſſet artior caſus, latibula praebere ſufficiens; ubi nec arbores, nec frutecta, nec quidquam praeter herbas humiles viſe-
15 batur. Excogitatum eſt ergo, ut ardente ſuperpoſita lampade, et circumligata, ne rueret, iumentum ſolum, quod eam vehebat, ſolutum ſine rectore laevorſum ire permitteretur, cum nos ad montanos exceſſus dextra poſitos [13]) tenderemus: ut praelucere ſebalem facem duci lenius gradienti Perſae credentes, eum tenerent potiſſimum curſum: quod niſi fuiſſet praeviſum, circumventi et capti ſub ditionem veniſſemus hoſtilem.

9) Mſ. profectus. 10) Mſ. petere indicem in unum. 11) Mſ. Amudim. *al.* Amudum. 12) *al.* extenſius. 13) Mſ. extenderemus.

Hoc extracti periculo, cum ad nemoroſum 16
quemdam locum vineis arbuſtisque pomiferis con-
ſitum, Meiacarire nomine veniſſemus, cui fontes
dedere vocabulum gelidi, lapſis accolis omnibus,
ſolum in remoto receſſu latentem invenimus mili-
tem: qui oblatus duci, et loquutus varia prae ti-
more, ideoque ſuſpectus, adigente metu, qui in-
tentabatur, pandit rerum integram fidem: docet-
que, quod apud Pariſios natus in Galliis, et eque-
ſtri militans turma, vindictam quondam commiſſi
facinoris timens, ad Perſas abierat profugus; exin-
deque morum probitate ſpectata ſortita coniuge,
liberisque ſusceptis, ſpeculatorem ſe miſſum ad
noſtra, ſaepe veros nuntios reportaſſe. At nunc ſe
[14]) a Tamſapore et Nohodare optimatibus miſſum,
qui catervas ductaverant praedatorum, ad eos redi-
re, quae didicerat, perlaturum. Poſt haec, ad-
iectis quae agi in parte diverſa norat, occiditur.

Proinde curarum creſcente ſollicitudine, inde 17
paſſibus citis Amidam pro temporis copia venimus,
civitatem poſtea ſequutis cladibus inclytam. Quo
reverſis exploratoribus noſtris, in vaginae internis
notarum figuris membranam reperimus ſcriptam,
a Procopio ad nos perferri [15]) mandatam, quem le-
gatum ad Perſas antea miſſum cum comite Lucillia-
no praedixi: haec conſulto obſcurius indicantem,
ne captis baiulis, ſenſuque intellecto ſcriptorum,
excitaretur materia funeſtiſſima: *Amandatis procul* 18
Graiorum legatis, forſitan et necandis, rex longae-
vus non contentus Helleſponto, iunctis Granici et
[16]) *Ryndaci pontibus, Aſiam cum numeroſis popu-*
lis pervaſurus adveniet, ſuopte ingenio irritabilis et
aſperrimus, auctore et incenſore Hadriani quon-

L 2

14) Mſ. a tam ſapore. 15) Mſ. mandata tamquam. 16) Mſ.
Bandaci.

dam Romani Principis ſucceſſore: actum et conclamatum eſt, ni caverit Graecia.

19 Qui textus ſignificabat Perſarum regem, tranſitis fluminibus Anzaba et Tigride, Antonino hortante dominium Orientis adfectare totius. His ob perplexitatem nimiam aegerrime lectis, conſilium ſuſcipitur prudens.

20 Erat eo tempore Satrapa Corduenae, quae obtemperabat poteſtati Perſarum, Iovinianus nomine adpellatus, in ſolo Romano aduleſcens, nobiscum occulte ſentiens: ea gratia, quod obſidatus ſorte in Syriis detentus, et dulcedine liberalium ſtudiorum illectus, remeare ad noſtra ardenti deſiderio

21 geſtiebat. Ad hunc miſſus ego cum centurione quodam fidiſſimo, exploratius noſcendi gratia, quae gerebantur, per avios montes anguſtiasque praecipites veni. Viſusque et agnitus, comiterque ſusceptus, cauſam praeſentiae meae uni illi confeſſus, adiuncto taciturno aliquo locorum perito, mittor ad praecelſas rupes exinde longe diſtantes: unde niſi oculorum deficeret acies, ad quinquageſimum usque lapidem quodvis etiam minutiſſimum adpare-

22 bat. Ibi morati integrum biduum, cum ſol tertius adfulſiſſet, cernebamus terrarum omnes ambitus ſubiectos, quos horizontas adpellamus, agminibus oppletos innumeris, et antegreſſum regem veſtis claritudine rutilantem. Quem iuxta laevus incedebat [17]) Grumbates Chionitarum rex, aetate quidem media, rugoſisque membris, ſed mente quadam grandifica, multisque victoriarum inſignibus nobilis: dextera rex Albanorum, pari loco atque honore ſublimis: poſt duces varii auctoritate et poteſtatibus eminentes: quos ordinum omnium multitudo ſequebatur, ex vicinarum gentium roboribus lecta, ad tolerandam rerum aſperitatem diuturnis

17) Mſ. Grynbates Chionitarum rex nobis quidem aetate.

caſibus erudita. Quousque nobis Doriſcum Thra- 23
ciae oppidum, et agminatim intra conſaepta exer-
citus recenſitos Graecia fabuloſa narrabis? cum
nos cauti, vel, ut verius dixerim, timidi nihil ex-
aggeremus, praeter ea, quae fidei teſtimonia neque
dubia, neque incerta monſtrarunt.

VII. Poſtquam reges Nineve Adiabene ingenti 1
civitate transmiſſa, in medio pontis Anzabae hoſtiis
caeſis extisque proſperantibus transiere laetiſſimi,
coniectantes nos, reſiduam plebem omnem aegre
penetrare poſt triduum poſſe, citius exinde ad ſa-
trapen reverſi quievimus, hoſpitalibus officiis re-
creati. Unde per loca itidem deſerta et ſola, ma- 2
gno neceſſitatis ducente ſolatio, celerius, quam
potuit ſperari, reverſi, confirmavimus animos hae-
ſitantium, unum e navalibus pontem transiſſe reges
absque ulla circuitione perdoctos. Extemplo igi- 3
tur equites citi [1]) mittuntur ad Caſſianum Meſopo-
tamiae ducem, rectoremque provinciae tunc Eu-
phronium, compulſuri agreſtes cum familiis et pe-
coribus univerſis ad tutiora [2]) transire, et agiliter
deſeri Carras oppidum, invalidis circumdatum mu-
ris: ſuper his campos omnes incendi, ne pabulo-
rum ſuppeteret copia. Et imperatis ſine mora 4
completis, iniecto igne, furentis elementi vis maxi-
ma frumenta omnia, cum iam ſtipula flaventi turge-
rent, herbasque pubentes ita contorruit, ut adus-
que Euphratem ab ipſis marginibus Tigridis nihil
viride cerneretur. Tunc exuſtae ſunt ferae com-
plures, maximeque leones per ea loca ſaevientes
immaniter, conſumi vel caecari ſueti paullatim hoc
modo. Inter harundineta Meſopotamiae fluminum 5
et frutecta leones vagantur innumeri, clementia
hiemis ibi molliſſimae ſemper innocui. At ubi

1) Mſ. mittuntur tunc ad. 2) Mſ. et *Steph.* transire compelli
et agiliter.

ſolis radiis exarſerit tempus, in regionibus aeſtu ambuſtis, vapore ſideris et magnitudine culicum agitantur, quorum examinibus per eas terras referta ſunt omnia. Et quoniam oculos, quaſi humida et lucentia membra, caedem adpetunt volucres, palpebrarum libramentis mordicus inſidentes, iidem leones cruciati diutius, aut fluminibus merſi ſorbentur, ad quae remedii cauſa confugiunt, aut amiſſis oculis, quos unguibus crebro lacerantes effodiunt, immanius [3]) efferaſcunt: quod ni fieret, univerſus Oriens huiusmodi beſtiis abundaret.

6 Dum campi cremantur (ut dictum eſt) tribuni cum protectoribus miſſi, citeriores ripas Euphratis caſtellis, et praeacutis ſudibus, omnique praeſidiorum genere communibant, tormenta, qua non erat voraginoſum, locis opportunis aptantes.

7 Dum haec celerantur, Sabinianus inter rapienda momenta periculorum communium lectiſſimus moderator belli internecivi, per Edeſſena ſepulcra, quaſi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more vitae remiſſioris fluxius agens, militari pyrricha ſonantibus modulis pro hiſtrionicis geſtibus in ſilentio ſummo delectabatur, ominoſo ſane et incepto et loco. Cum haec et huiusmodi factu dictuque triſtia futuros praenuntiant motus, vitare optimum quemque debere ſaeculi progreſſione di-
8 ſcamus. Interea reges Niſibi [4]) proſtratione vili transmiſſa, incendiis arida nutrimentorum varietate creſcentibus, fugitantes inopiam pabuli, ſub montium pedibus per valles gramineas incedebant.
9 Cumque Bebaſen villam veniſſent, unde ad [5]) Conſtantinam usque oppidum, quod centeſimo lapide disparatur, areſcunt omnia ſiti perpetua, niſi quod in puteis aqua reperitur exilis; quid agerent diu

---

3) Mſ. efferaſcunt. 4) Mſ. proſtratione. 5) Mſ. Conſtantinam.

cunctati, iamque ſuorum [6]) duritiae fiducia tranſituri, exploratore fido docente, cognoſcunt Euphratem nivibus tabefactis inflatum, late fuſis gurgitibus evagari: ideoque vado nequaquam poſſe
tranſiri. Convertuntur ergo ad ea, quae ample- 10
ctenda fortuita daret occaſio, ſpe concepta praeter opinionem excluſi: ac propoſito pro abrupto rerum praeſentium ſtatu urgenti conſilio, Antoninus dicere, quid ſentiat, iuſſus orditur, flecti iter ſuadens in dexterum latus, ut per longiorem circuitum, [7]) omnium rerum uſu regionum feracium, et conſideratione ea, qua rectus pergeret hoſtis, adhuc intactarum, caſtra duo praeſidiaria Barzala et Laudias peterentur ſeſe ductante: ubi tenuis fluvius prope originem et anguſtus, nulliſque adhuc aquis advenis aduleſcens, facile penetrari poterit
ut vadoſus. His auditis, laudatoque ſuaſore, et 11
iuſſo ducere, qua norat, agmina cuncta ab inſtituto itinere converſa praevium ſequebantur.

VIII. Quo certis ſpeculationibus cognito, nos 1
diſpoſuimus properare Samoſata, ut ſuperato exinde flumine, pontiumque apud Zeugma et Caperſana iuncturis abſciſſis, hoſtiles impetus, ſi iuviſſet
ſors ulla, repelleremus. Sed contigit atrox et ſi- 2
lentio omni dedecus obruendum. Namque duarum turmarum equites circiter ſeptingenti, ad ſubſidium Meſopotamiae recens ex Illyrico miſſi, enerves et timidi, praeſidium per eos traductus agentes, nocturnaſque paventes inſidias, ab aggeribus publicis veſperi, quando cuſtodiri magis omnes tramites
conveniret, longius diſcedebant. Hocque obſer- 3
vato, eos vino oppreſſos et ſomno, viginti millia fere Perſarum, Tamſapore et Nohodare ductantibus, nullo proſpiciente transgreſſa, poſt tumulos celſos vicinos Amidae occultabantur armata.

6) Mſ. duritia. 7) Mſ. omnem rerum uſu regionem inferacium.

4 Moxque (ut dictum eſt) cum abituri Samoſatam
luce etiam tum dubia pergeremus, ab alta quadam
ſpecula radiantium armorum ſplendore praeſtricti,
hoſtesque adeſſe excitatius clamitantes, ſigno dato,
quod ad proelium ſolet hortari, reſtitimus conglo-
bati: nec fugam capeſſere, cum eſſent iam in con-
tuitu, qui ſectarentur, nec congredi cum hoſte,
equitatu et numero praevalente, metu indubitatae
5 mortis cautum exiſtimantes. Denique ex ultima
neceſſitate manibus iam conferendis, cum, quid
agi oporteat, cunctaremur, occiduntur quidam no-
ſtrorum temere procurſantes: et urgente utraque
parte, Antoninus ambitioſe praegrediens agmina,
ab Urſicino agnitus, et obiurgatorio ſono vocis in-
crepitus, proditorque et nefarius adpellatus, ſubla-
ta tiara, quam capiti ſummo ferebat honoris inſigne,
deſiluit equo: curvatisque membris, humum vultu
paene contingens, ſalutavit, patronum adpellans
et dominum, manus [1]) poſt terga connectens, quod
6 apud Aſſyrios ſupplicis indicat formam: Et, *igno-
ſce mihi*, inquit, *ampliſſime Comes*, *neceſſitate,
non voluntate ad haec*, *quae novi*, *ſceleſta prola-
pſo: egere me praecipitem flagitatores*, *ut noſti:
quorum avaritiae ne tua quidem excelſa illa fortuna,
propugnans miſeriis meis, potuit refragari.* Simul
haec dicens, e medio proſpectu abſceſſit, non
averſus, ſed dum evaneſceret verecunde retrogra-
diens, et pectus oſtentans.

7 Quae dum in curriculo ſemihorae aguntur, poſt-
ſignani noſtri, qui tenebant editiora collis, excla-
mant aliam cataphractorum multitudinem equitum
pone viſam, celeritate quammaxima propinquare.
8 Atque, ut in rebus ſolet adflictis, ambigentes, cui-
nam deberet aut poſſet occurri, trudente pondere
plebis immenſae, paſſim, qua cuique proximum

---

1) Mſ. poſt terga.

videbatur, diffundimur univerſi. Dumque ſe quis-
que expedire discrimine magno conatur, ſparſim
disiecti hoſti concurſatori miſcemur. Itaque, ſpre- 9
ta iam vivendi cupiditate, fortiter decernentes, ad
ripas pellimur Tigridis alte exciſas. Unde quidam
praecipites pulſi, implicantibus armis haeſerunt,
ubi vadoſus eſt amnis: alii [2]) lacunarum hauſti ver-
tigine vorabantur: nonnulli cum hoſte congreſſi,
vario eventu certabant: quidam cuneorum denſita-
te perterriti, petebant proximos Tauri montis ex-
ceſſus. Inter quos dux ipſe agnitus, pugnatorum- 10
que mole circumdatus, cum Aiadalthe tribuno,
caloneque uno, equi celeritate ereptus abſceſſit.

Mihi, dum avius ab itinere comitum, quid age- 11
rem, circumſpicio, Verennianus domeſticus pro-
tector occurrit, femur ſagitta confixus: quam dum
avellere obteſtante collega conarer, cinctus undi-
que antecedentibus Perſis, civitatem petebam an-
helo curſu rependo, ex eo latere, quo inceſſeba-
mur, in arduo ſitam, unoque adſcenſu peranguſto
meabilem, quem ſciſſis collibus molinae ad calles
artandas aedificatae, denſius conſtringebant. Hic 12
miſti cum Perſis, eodem ictu procurrentibus ad ſu-
periora nobiscum, adusque ortum alterius ſolis im-
mobiles ſtetimus ita conferti, ut caeſorum cadavera
multitudine fulta reperire ruendi ſpatium nusquam
poſſent: utque miles ante me quidam discriminato
capite, quod in aequas partes ictus gladii ſiderat
validiſſimus, in ſtipitis modum undique coartatus
haereret. Et licet multiplicia tela per tormento- 13
rum omnia genera volarent e propugnaculis, hoc
tamen periculo murorum nos propinquitas exime-
bat: tandemque per poſticam ingreſſus, refertam
inveni confluente ex finitimis virili et muliebri ſexu.
Nam et caſu illis ipſis diebus, in ſuburbanis pere-

2) Mſ. lacunarium.

grina commercia circumacto anno ſolita celebrari,
14 multitudo convenarum augebat agreſtium. Interea ſonitu vario cuncta miſcentur, partim amiſſos gementibus, aliis cum exitio ſauciis, multis caritates diverſas, quas prae anguſtiis videre non poterant, invocantibus.

1 IX. Hanc civitatem olim perquam brevem, Caeſar etiam tum Conſtantius, ut accolae ſuffugium poſſint habere tutiſſimum, eo tempore, quo Antoninupolim oppidum aliud ſtruxit, turribus circumdedit amplis et moenibus: locatoque ibi conditorio muralium tormentorum, fecit hoſtibus formidatam,
2 ſuoque nomine voluit adpellari. Et a latere quidem auſtrali, geniculato Tigridis meatu ſubluitur propius emergentis: qua Euri opponitur flatibus, Meſopotamiae plana deſpectat: unde Aquiloni obnoxia eſt, Nymphaeo amni vicina, verticibus Taurinis umbratur, gentes Transtigritanas dirimentibus et Armeniam: ſpiranti Zephyro contraverſa Gumathenam contingit, regionem uberem et cultu iuxta fecundam: in qua vicus eſt Abarne nomine, ſoſpitalium aquarum lavacris calentibus notus. In ipſo autem Amidae meditullio ſub arce fons dives [1]) exundat, potabilis quidem, ſed vaporatis aeſti-
3 bus nonnumquam faetens. Cuius oppidi praeſidio erat ſemper quinta Parthica legio deſtinata, cum indigenarum turma non contemnenda. Sed tunc ingruentem Perſarum multitudinem ſex legiones raptim percurſis itineribus antegreſſae, muris adſtitere firmiſſimis; Magnentiaci et Decentiaci, quos poſt conſummatos civiles procinctus, ut fallaces et turbidos ad Orientem venire compulit Imperator, ubi nihil praeter bella timetur externa: et [2]) Triceſimani Decimanique Fortenſes, et ſuperventores atque praeventores cum Aeliano iam Comite, quos

---

1) *al.* exudat. 2) Mſ. Tricenſimani.

tirones tum etiam novellos, hortante memorato
adhuc protectore erupiſſe a Singara, Perſasque fu-
ſos in ſomnum retulimus trucidaſſe complures.
Aderat comitum quoque ſagittariorum pars maior, 4
equeſtres videlicet turmae ita cognominatae, ubi
merent omnes ingenui barbari, armorum virium-
que firmitudine inter alios eminentes.

X. Haec dum primi impetus turbo conatibus 1
agitat inſperatis, rex cum populo ſuo gentibusque,
quas ductabat, a Bebaſe loco itinere flexo dextror-
ſus, ut monuerat Antoninus, per Horren et [1]) Me-
iacarire et Charcha, ut tranſiturus Amidam, cum
prope caſtella Romana veniſſet, quorum unum Re-
man, alterum Buſan adpellatur, perfugarum indi-
cio [2]) didicit, multorum opes illuc translatas ſerva-
ri, ut in munimentis praecelſis et fidis: additumque
eſt, ibi cum ſuppellectili pretioſa inveniri feminam
pulcram cum filia parvula, Craugaſii Niſibeni cuius-
dam uxorem, in municipali ordine genere, fama,
potentiaque circumſpecti. Aviditate itaque rapien- 2
di aliena feſtinans, petit impetu fidenti caſtella:
unde ſubita animi conſternatione defenſores armo-
rum varietate praeſtricti, ſe cunctosque prodidere,
qui ad praeſidia confugerunt, et digredi iuſſi, con-
feſtim claves obtulere portarum: patefactisque adi-
tibus, quidquid ibi congeſtum erat, eruitur: et
productae ſunt attonitae [3]) metu mulieres, et in-
fantes matribus implicati, graves aerumnas inter
initia tenerioris aetatis experti. Cumque rex, per- 3
contando, cuiusnam coniunx eſſet, Craugaſii com-
periſſet, vim in ſe metuentem prope venire permi-
ſit intrepidam, et viſam opertamque adusque labra
ipſa atro velamine, certiore iam ſpe mariti recipien-
di, et pudoris inviolati manſuri, benignius confir-
mavit. Audiens enim coniugem miro eius amore

1) Mſ. Meiacariren. 2) *al.* dicitur. 3) *al.* ſonitu.

flagrare, hoc praemio Niſibenam ſe proditionem
4 mercari poſſe arbitrabatur. Inventas tamen alias quoque virgines Chriſtiano ritu cultui divino ſacratas, cuſtodiri intactas, et religioni ſervire ſolito more, nullo vetante praecepit: lenitudinem profecto in tempore ſimulans: ut omnes, quos antehac [4]) diritate crudelitateque terrebat, ſponte ſua metu remoto venirent, exemplis recentibus docti, humanitate eum et moribus iam placidis magnitudinem temperaſſe fortunae.

4) diritate terrebat.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XIX.

Sapor, dum Amidenſes ad deditionem hortatur, a praeſidiariis ſagittis et tragulis petitur. Idem dum tentat Grumbates rex, filius eius interficitur. C. I. *Amida circumſidetur, et intra biduum bis oppugnatur a Perſis.* II. *Urſicinus noctu obſidentibus ſupervenire fruſtra conatur, Sabiniano magiſtro militum repugnante.* III. *Peſtilentia Amidae orta intra decimum diem exiguo imbre ſedatur. Et de cauſis ac generibus peſtilentiae.* IV. *Amida hinc circum muros, inde per ſubterraneos fornices duce transfuga oppugnatur.* V. *Gallicanarum legionum eruptio, Perſis exitiabilis.* VI. *Turres et alia opera urbis muris admoventur; incenduntur a Romanis.* VII. *Amida per celſos aggeres muris proximos tentatur a Perſis ac invaditur. Marcellinus poſt captam urbem nocte evadit, ac fuga Antiochiam petit.* VIII. *Amidae ex ducibus Rom. alii ſupplicio adſecti, alii vincti. Craugaſius Niſibenus deſiderio uxoris captivae transfugit ad Perſas.* IX. *Plebs Rom. inopiam frumenti metuens ſeditiones movet.* X. *Limigantes Sarmatae, dum ſimulata petitione pacis deceptum imperatorem invadunt, maxima ſuorum ſtrage reprimuntur.* XI. *Laeſae maieſtatis multi arceſſiti atque damnati.* XII. *Lauricius Comes Iſaurorum latrocinia compeſcit.* XIII.

Hoc miſerae noſtrorum captivitatis eventu rex laetus, ſucceſſusque opperiens ſimiles, egreſſus exinde paullatimque incedens, Amidam die tertio venit. 1

2 Cumque primum aurora [1]) fulgeret, univerſa quae
videri poterant armis ſtellantibus coruſcabant, ac
3 ferreus equitatus campos opplevit et colles. Inſi-
dens autem equo, ante alios celſior ipſe praeibat
agminibus cunctis, aureum capitis arietini figmen-
tum interſtinctum lapillis pro diademate geſtans,
multiplici vertice dignitatum et gentium diverſa-
rum comitatu ſublimis. Satisque eum conſtabat
colloquio tenus defenſores moenium tentaturum,
4 aliorſum Antonini conſilio feſtinantem. Verum
caeleſte numen, ut Romanae rei totius aerumnas
intra unius regionis concluderet ambitum, adege-
rat in immenſum ſe extollentem, credentemque,
quod viſo ſtatim obſeſſi omnes metu exanimati,
5 ſupplices venirent in preces. Portis obequitabat,
comitante cohorte regali: qui dum ſe prope confi-
dentius inſerit, ut etiam vultus eius poſſit aperte
cognoſci, ſagittis miſſilibusque caeteris ob decora
petitus inſignia, corruiſſet, ni pulvere iaculantium
adimente conſpectum, parte indumenti tragulae
ictu diſciſſa, editurus poſtea ſtrages innumeras eva-
6 ſiſſet. Hinc quaſi in ſacrilegos violati ſaeviens tem-
pli, temeratumque tot regum et gentium dominum
praedicans, eruendae urbis adparatu niſibus magnis
inſtabat: et orantibus potiſſimis ducibus, ne pro-
fuſus in iram a glorioſis deſciſceret coeptis, leni
ſummatum petitione placatus, poſtridie quoque ſu-
per deditione moneri decreverat defenſores.

7 Ideoque, cum prima lux adveniſſet, rex Chio-
nitarum Grumbates fidenter [2]) eam operam navatu-
rus tendebat ad moenia, [3]) cum manu promptiſſi-
ma ſtipatorum: quem ubi venientem iam telo forte
contiguum contemplator peritiſſimus advertiſſet,
contorta balliſta filium eius primae pubis adoleſcen-
tem, lateri paterno haerentem, thorace cum pecto-

---

1) *al.* ſurgeret. 2) *τὸ eam* Mſ. deeſt. 3) Mſ. cum eo manus.

re perforato, profudit, proceritate et decore cor-
poris aequalibus anteſtantem. Cuius occaſu in fu- 8
gam dilapſi populares eius omnes, moxque, ne ra-
peretur, ratione iuſta regreſſi, numeroſas gentes
ad arma clamoribus diſſonis concitarunt: quarum
concurſu ritu grandinis hinc inde convolantibus
telis, atrox committitur pugna. Et poſt interneci- 9
va certamina adusque finem diei protenta, cum
iam noctis eſſet initium, per acervos caeſorum et
ſcaturigines ſanguinis aegre defenſum caligine tene-
brarum extrahitur corpus; ut apud Troiam quon-
dam ſuper comite Theſſali ducis exanimi acies Mar-
te acerrimo conflixerunt. Quo funere regia maeſta, 10
et optimatibus univerſis cum parente ſubita clade
perculſis, indicto iuſtitio iuvenis nobilitate com-
mendabilis et dilectus, ritu nationis propriae luge-
batur. Itaque, ut armari ſolebat elatus, in amplo
quodam ſuggeſtu locatur et celſo: circaque eum le-
ctuli decem ſternuntur, figmenta vehentes homi-
num mortuorum, ita curate pollincta, ut imagines
eſſent corporibus ſimiles iam ſepultis: ac per die-
rum ſpatium ſeptem, viri quidem omnes per con-
tubernia et manipulos epulis indulgebant ſaltando,
et cantando triſtia quaedam genera naeniarum, re-
gium iuvenem lamentantes. Feminae vero miſera- 11
bili planctu, in primaevo flore ſuccisam ſpem gen-
tis ſolitis fletibus conclamabant; ut lacrymare cul-
trices [4]) Veneris ſaepe ſpectantur in ſollemnibus
Adonidis ſacris, quod ſimulacrum aliquod eſſe fru-
gum adultarum religiones myſticae docent.

II. Poſt incenſum corpus, oſſaque in argenteam 1
urnam coniecta, quae ad gentem humo mandanda
portari ſtatuerat pater; agitata ſumma conſiliorum
placuerat, buſto urbis ſubverſae expiare perempti
iuvenis manes: nec enim Grumbates [1]) inulta unici

4) *al.* Venereae. 1) Mſ. invita.

2 pignoris umbra ire ultra patiebatur. Biduoque ad
otium dato, ac miſſis abunde, qui pacis modo pa-
tentes agros pingues cultosque vaſtarent, quinquies
ordine multiplicato ſcutorum cingitur civitas: ac
tertiae principio lucis coruſci globi turmarum im-
pleverunt cuncta, quae proſpectus humanus potuit
undique contueri: et ſorte loca diviſa clementi gra-
3 du incedentes ordines occuparunt. Perſae omnes
murorum ambitus obſidebant. Pars, quae orien-
tem ſpectabat, Chionitis evenit, qua funeſtus nobis
ceciderat adulescens. [2]) Vertãe meridiano lateri
ſunt deſtinati: tractum ſervabant ſeptemtrionis Al-
bani: occidentali portae oppoſiti ſunt Segeſtani,
acerrimi omnium bellatores: cum quibus elata in
arduum ſpecie elephantorum agmina, rugoſis hor-
renda corporibus, leniter incedebant armatis onu-
ſta, ultra omnem diritatem taetri ſpectaculi formi-
danda, ut retulimus ſaepe.

4 Cernentes populos tam indimenſos, ad orbis
Romani incendium diu quaeſitos, in noſtrorum
converſos exitium; ſalutis rata deſperatione glorio-
ſos vitae exitus deinde curabamus, iamque omni-
5 bus nobis optatos. A ſole itaque orto usque diei
ultimum acies immobiles ſtabant ut fixae, nullo va-
riato veſtigio, nec ſonitu, vel equorum audito hin-
nitu: eademque figura digreſſi, qua venerant, cibo
recreati et ſomno, cum ſupereſſet exiguum noctis,
aeneatorum clangore ductante, urbem ut mox ca-
6 ſuram terribili corona cinxerunt. [3]) Vixque ubi
Grumbates haſtam infectam ſanguine ritu patrio no-
ſtrique more coniecerat fecialis, armis exercitus
concrepans involat in muros: confeſtimque lacry-
mabilis belli turbo crudeſcit, rapido [4]) turmarum
proceſſu in procinctum alacritate omni tendentium,
et contra acri intentaque occurſatione noſtrorum.

Pro-

---

2) Mſ. Cuius. 3) *al.* Vixque ibi. 4) Mſ. turemarium proceſſu.

Proinde diffractis capitibus multos hoſtium ſcor- 7
pionum iactu moles ſaxeae colliſerunt: alii traiecti
ſagittis, pars confixi tragulis, humum corporibus
[5]) obſtruebant; vulnerati alii ſocios fuga praecipiti
repetebant. Nec minores in civitate luctus aut 8
mortes, ſagittarum creberrima nube auras ſpiſſa
multitudine obumbrante, tormentorumque machi-
nis, quae [6]) direpta Singara poſſederant Perſae,
vulnera inferentibus plura. Namque viribus colle- 9
ctis propugnatores, omiſſa viciſſim certamina repe-
tentes, in maximo defendendi ardore ſaucii perni-
cioſe cadebant, aut laniati, volvendo ſtantes proxi-
me ſubvertebant, aut certe ſpicula membris infixa
viventes adhuc vellendi peritos quaeritabant. Ita 10
ſtrages ſtragibus implicatas, et ad extremum usque
[7]) diei productas, ne veſpertinae quidem hebetave-
rant tenebrae: ea re, quod obſtinatione utrimque
magna decernebatur. Agitatis itaque ſub onere ar- 11
morum vigiliis, reſultabant altrinſecus exortis cla-
moribus colles: noſtris virtutes Conſtantii Caeſaris
extollentibus, ut domini rerum et mundi: Perſis
Saporem et [8]) Saanſaan adpellantibus et [9]) Pyroſen,
[10]) quod rex regibus imperans, et bellorum victor
interpretatur.

Ac priusquam lux occiperet, ſigno per lituos 12
dato, ad [11]) fervorem ſimilium proeliorum excitae
undique inaeſtimabiles copiae in modum alituum
ferebantur: unde longe ac late proſpici poterat,
campis et convallibus nihil praeter arma micantia
ferarum gentium demonſtrantibus. Moxque cla- 13
more ſublato, cunctis temere prorumpentibus, te-
lorum vis ingens volabat e muris: utque opinari
dabatur, nulla fruſtra mittebantur, inter hominum

---

5) *al.* obſternebant. 6) *al.* direpta in Singara. 7) *Steph.* diem. 8) Mſ. Seenſaan. 9) Mſ. Piroſen. 10) *al.* Regibus. 11) Mſ. fortiorem.

cadentia denſitatem. Tot enim nos circumſtantibus malis, non obtinendae cauſa ſalutis, ut dixi, ſed fortiter moriendi ſtudio flagrabamus: et a diei principio adusque lucem obſcuram neutrubi proelio inclinato, ferocius quam conſultius pugnabatur. Exſurgebant enim ruentium ferientiumque clamores, ut prae alacritate conſiſtere ſine vulnere quis-
14 quam vix poſſit. Tandemque nox finem caedibus fecit, et ſatias aerumnarum indutias partibus dederat longiores. Ubi enim quieſcendi nobis tempus eſt datum, exiguas quae [12]) ſupererant vires continuus cum inſomnia labor abſumpſit, ſanguine et pallente exſpirantium facie perterrente, [13]) quibus ne ſuprema quidem humandi ſolatia tribui ſinebant anguſtiae ſpatiorum, intra civitatis ambitum non nimium amplae legionibus ſeptem, et promiſcua advenarum civiumque ſexus utriusque plebe, et militibus aliis paucis adusque numerum millium xx.
15 concitis incluſis. Medebatur ergo ſuis quisque vulneribus pro poſſibilitate, vel curantium copia: cum quidam graviter ſaucii cruore exhauſto ſpiritus reluctantes efflarent: alii confoſſi mucronibus proſtrati, animis in ventum ſolutis proiiciebantur exſtincti: aliquorum foratis undique membris mederi periti vetabant, ne offenſionibus caſſis animae vexarentur adflictae: nonnulli [14]) vellendis ſagittis in ancipiti curatione graviora morte ſupplicia perferebant.

1 III. Dum apud Amidam hac partium deſtinatione pugnatur, Urſicinus maerens, quod ex alterius pendebat arbitrio, auctoritatis tunc in regendo milite [1]) potioris Sabinianum, etiam tum ſepulcris haerentem crebro monebat, ut compoſitis velitaribus cunctis, per imos pedes montium occultis iti-

---

12) *Steph.* ſupererant. 13) Mſ. de quibus. 14) *Steph.* vulſis.
1) Mſ. potioris.

neribus properarent: quo levium armorum auxilio,
ſi qua fors inviſſet, ſtationibus interceptis, noctur-
nas hoſtium adgrederentur excubias, quae ingenti
circuitu vallaverant muros, aut laceſſitionibus cre-
bris occuparent obſidioni fortiter adhaerentes.
Quibus Sabinianus renitebatur ut noxiis, palam 2
quidem litteras imperiales praetendens, intacto ubi-
que milite, quidquid geri potuiſſet, impleri debere
aperte iubentes: clam vero corde altiſſimo retinens,
ſaepe in comitatu ſibi mandatum, ut anſam omnem
adipiſcendae laudis deceſſori ſuo ardenti ſtudio glo-
riae circumcideret, etiam ex republica proceſſu-
ram. Adeo vel cum exitio provinciarum feſtinaba- 3
tur, ne bellicoſus homo memorabilis alicuius faci-
noris auctor nuntiaretur aut ſocius. Ideoque his
attonitus malis, exploratores ad nos ſaepe mittendo
(licet ob cuſtodias artas nullus facile oppidum pote-
rat introire) et utilia agitando complura nihil profi-
ciens, viſebatur ut leo magnitudine corporis et tor-
vitate terribilis, incluſos intra retia catulos periculo
ereptum ire non audens, [2]) unguibus ademptis et
dentibus.

IV. Sed in civitate, ubi ſparſorum per vias ca- 1
daverum multitudo humandi officia ſuperaret, pe-
ſtilentia tot malis acceſſit, verminantium corporum
lue tabifica, vaporatis aeſtibus, varioque plebis
languore nutrita: quae genera morborum unde oriri
ſolent, breviter explicabo. Nimietatem frigoris, 2
aut caloris, vel humoris, vel ſiccitatis, peſtilentias
gignere philoſophi et illuſtres medici tradiderunt.
Unde accolentes loca paluſtria vel [1]) humecta, tuſſes
et oculares caſus, et ſimilia perferunt: contra con-
fines caloribus, [2]) tepore febrium areſcunt. Sed,

M 2

---

2) Mſ. ſanguinibus adeptis. 1) Mſ. humectatus ſeſe oculares. *al.* humecta, tuſſes ioculares. 2) *al.* tempore febrium areſc. Mſ. tepore febrium areſcentes.

quanto ignis materies caeteris [3]) eſt efficacior; tanto
3 ad perimendum celerior ſiccitas. Hinc, cum de-
cennali bello Graecia deſudaret, ne peregrinus
poenas diſſociati regalis matrimonii lucraretur:
huiusmodi [4]) graſſante pernicie, telis Apollinis
4 periere complures, qui ſol aeſtimatur. Atque ut
Thucydides exponit, clades illa, quae in Pelopon-
neſiaci belli principiis Athenienſes acerbo genere
morbi vexavit, [5]) abusque ferventi Aethiopiae plaga
5 paullatim proſerpens, Atticam occupavit. Aliis
placet, auras, ut ſolent, aquasque vitiatas faetore
cadaverum vel ſimilibus, ſalubritatis violare maxi-
mam partem: vel certe aëris permutationem ſubi-
6 tam aegritudines parere leviores. Adfirmant etiam
aliqui, terrarum halitu denſiore craſſatum aëra,
emittendis corporis ſpiraminibus reſiſtentem, neca-
re nonnullos: qua cauſa animalia praeter homines
caetera iugiter prona Homero auctore, et experi-
mentis deinceps multis, cum talis inceſſerit labes,
7 ante novimus interire. Et prima ſpecies luis Pande-
mus adpellatur, quae efficit in aridioribus locis agen-
tes caloribus crebris interpellari: ſecunda Epidemus,
quae tempore ingruens [6]) acies hebetat luminum,
et concitat periculoſos humores: tertia Loemodes,
quae itidem temporaria eſt, ſed volucri velocitate
8 letabilis. Hac exitiali peſte quaſſati, paucis intem-
peranti aeſtu conſumptis, quos multitudo angebat:
tandem nocte, quae diem conſequuta eſt decimum,
exiguis imbribus disiecto concreto ſpiritu et craſſa-
to, ſoſpitas retenta eſt corporum firma.

1 V. Verum inter haec inquies Perſa [1]) vimineis
civitatem pluteis circumdabat, et erigi aggeres coe-
pti: turresque fabricabantur frontibus ferratis ex-
celſae, quarum faſtigiis balliſtae locatae ſunt [2]) ſin-

3) τὸ *eſt* Mſ. deeſt. 4) *al.* graſſata. 5) τὸ *ferventi* Mſ. et *Steph.* deeſt. 6) acies habet lum. 1) Mſ. vincis. 2) Mſ. ſingulae.

gulae, ut a propugnaculis propellerent defenſores: levia tamen per funditores et ſagittarios proelia ne puncto quidem [3]) brevi ceſſabant. Erant nobiscum 2
duae legiones Magnentiacae, recens e Galliis ductae, ut praediximus, virorum fortium et pernicium, ad [4]) planarios conflictus aptorum: ad eas vero belli artes, quibus ſtringebamur, non modo inhabiles, ſed contra nimii turbatores: qui, cum neque [5]) in machinis, neque in operum conſtructione iuvarent aliquem, [6]) ſtolidius erumpentes dimicantesque fidentiſſime, minuto numero revertebant; tantum proficientes, quantum in publico (ut aiunt) incendio aqua unius hominis manu adgeſta. Poſtremo 3
obſeratis portis, precantibusque tribunis egredi nequeuntes, frendebant ut beſtiae. Verum ſequutis diebus efficacia eorum eminuit, ut docebimus.

In ſummoto loco partis meridianae murorum, 4
quae deſpectat fluvium Tigrim, turris fuit in ſublimitatem exſurgens, ſub quâ hiabant rupes abſciſſae, ut deſpici ſine vertigine horrenda non poſſent: unde [7]) cavatis fornicibus ſubterraneis per radices montis ſcalae adusque civitatis ducebant planiciem, quo ex amnis alveo haurirentur aquae furtim, ut in omnibus per eas regiones munimentis, quae contingunt flumina, vidimus, [8]) fabre politae. Per 5
has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano transfuga quodam ductante, qui ad diverſam partem deſciverat, LXX. ſagittarii Perſae ex agmine regio, arte fiduciaque praeſtantes, ſilentio ſummoti loci defenſi, ſubito ſinguli [9]) noctis medio ad contignationem turris tertiam adſcenderunt: ibique occultati, mane ſago puniceі coloris elato, quod erat ſubeundae indicium pugnae, cum ex omni parte circumveniri

---

3) τὸ *brevi* deeſt Mſ. 4) Mſ. palmarios. 5) τὸ *in* Mſ. deeſt. 6) Mſ. ſtudiis. 7) Mſ. vacati. 8) Mſ. fabre. 9) *al.* nocte media.

urbem ſuis copiis inundantibus advertiſſent, exinanitis proiectisque ante pedes pharetris, [10]) clamoris ululabilis incendio tela ſumma peritia diſpergebant. Moxque acies omnes [11]) denſae petebant multo in-
6 feſtius quam antea civitatem. [12]) Inter incertos nos et ancipites, quibus occurri deberet, inſtantibus ſupra, an multitudini tranſcenſu ſcalarum iam propugnacula ipſa prenſanti, dividitur opera: et translatae leviores quinque balliſtae contra turrim locantur: quae ocius lignea tela fundentes nonnumquam binos forabant: e quibus pars graviter vulnerati ruebant: alii machinarum metu ſtridentium praeci-
7 pites acti, laniatis corporibus interibant. Quibus hac celeritate confectis, relatisque ad loca ſueta tormentis, paullo ſecurius [13]) moenia omnium con-
8 curſu defendebantur. Et quoniam augebat curas militum ſceleſtum facinus perfugae, quaſi decurrentes in planum, ita iaculantes diverſa miſſilia lacertis fortibus incumbebant, ut [14]) Vertae in meridiem degentes, vulnerum acri repulſa disiecti, lacrymantes complurium mortes tentoria repeterent metu.

1 VI. Adſpiravit auram quamdam ſalutis fortuna, innoxio die cum hoſtili clade emenſo: cuius reliquo tempore ad quietem reficiendis corporibus dato, poſterae lucis initio ex arce innumeram cernimus plebem, quae Ziata capto caſtello ad hoſticum ducebatur: ad quem locum ut capaciſſimum et munitum (ſpatio quippe decem ſtadiorum ambitur) pro-
2 miſcua confugerat multitudo. Nam etiam alia munimenta iisdem diebus [1]) rapta ſunt et incenſa, unde hominum millia extracta complura [2]) ſerrituri ſequebantur; inter quos multi ſenecta infirmi, et mulieres iam grandaevae, cum ex variis deficerent

---

10) *al.* clamoſis ululatibus. 11) Mſ. tenſae tepebant. 12) τὸ *Inter* Mſ. deeſt. 13) Mſ. moenia omnia. 14) Mſ. vergentem merid. 1) Mſ. rapta. 2) Mſ. ſerrituri.

caufis, itineris longinquitate offenfae, abiecta vivendi cupiditate, furis vel fuffraginibus relinquebantur exfectis.

3 Has miferabiles turmas Galli milites contuentes, rationabili quidem, fed [3]) intempeftivo motu, conferendae cum hoftibus manus copiam fibi dari pofcebant, mortem tribunis vetantibus primisque ordinibus minitantes, fi deinceps prohiberent. Ut- 4 que dentatae in caveis beftiae, taetro pedore acerbius efferatae, evadendi fpe repagulis verfabilibus illiduntur: ita gladiis portas caedebant, quas fupra diximus obferatas: admodum anxii, ne urbe excifa ipfi quoque fine ullo fpeciofo facinore deleantur, aut exuta periculis, nihil egiffe operae pretium pro magnanimitate Gallica memorentur: licet antea faepe egreffi, ftructoresque aggerum [4]) confoffis quibusdam impedire conati, paria pertulerunt.

5 Inopes nos confilii, et quid opponi deberet faevientibus ambigentes, id potiffimum, aegre iisdem adfentientibus, tandem elegimus, ut, quoniam ultra ferri non poterant, paullifper morati cuftodias adgredi permitterentur hoftiles, quae non procul erant a coniectu locatae telorum, ut eis perruptis pergerent prorfus. Adparebat enim, eos, fi impetraffent, ftrages maximas edituros. 6 Quae dum parantur, per varia certaminum genera defenfabantur acriter muri, laboribus et vigiliis, et tormentis ad [5]) emittenda undique faxa telaque difpofitis. Duo tamen aggeres celfi, Perfarum peditum manu erecti, et expugnatio civitatis ftruebatur operibus lentis: contra quos noftrorum impenfiore cura moles excitabantur altiffimae, faftigio adverfae celfitudinis aequatae, propugnatorum vel nimia pondera duraturae.

---

3) Mf. intemperativo. 4) Mf. et *Steph.* confufis. 5) *al.* mittenda.

7 Inter haec Galli morarum impatientes, ſecuri-
bus gladiisque ſuccincti, patefacta ſunt egreſſi
poſtica, obſervata nocte ſqualida et interluni;
orantes caeleſte praeſidium, ut propitium adeſſet
et libens. Atque ipſum ſpiritum reprimentes, cum
prope veniſſent, conferti valido curſu, quibusdam
ſtationariis interfectis, exteriores caſtrorum vigiles,
ut in nullo tali metu ſopitos obtruncantes, ſuper-
venire [6]) ipſi regiae, ſi proſperior iuviſſet eventus,
8 occulte meditabantur. Verum audito licet levi
[7]) tendentium ſonitu, gemituque caeſorum, dis-
cuſſo ſomno, excitatis multis, et ad arma pro ſe
quoque clamitante, ſteterunt milites veſtigiis fixis,
progredi ultra non auſi: neque enim cautum dein-
de, expergefactis, quos petebant [8]) inſidiae, in
apertum properare discrimen, cum iam undique
frendentium catervae Perſarum in proelia venirent
9 accenſae. Contra Galli corporum robore audacia-
que, quoad poterant, inconcuſſi, gladiis ſecantes
[9]) adverſos, parte ſuorum ſtrata, vel ſagittarum
undique volantium crebritate confixa, cum unum
in locum totam periculi molem converſam, et cur-
rentium hoſtium agmina advertiſſent, nullo terga
vertente evadere feſtinabant: et velut repedantes
ſub modulis, ſenſim extra vallum protruſi, cum
manipulos confertius invadentes ſustinere non poſ-
ſent, tubarum perciti clangore caſtrenſium, dis-
10 cedebant. Et reſultantibus e civitate lituis multis,
portae panduntur recepturae noſtros, ſi pervenire
illuc usque valuiſſent: tormentorumque machinae
ſtridebant ſine iaculatione ulla telorum, ut ſtationi-
bus praeſidentes, poſt interemptos ſocios pone
agerentur ignari, urbis oppoſiti moenibus [10]) nuda-
11 tis, ut viri fortes ſusciperentur innoxii. Hacque

6) Mſ. ipſi regiae. 7) Mſ. revertem p. dentium. 8) *Steph.* inſidiis. 9) Mſ. adverſas partes. 10) Mſ. nudarent nuperia viri.

arte Galli portam prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam perniciofe, pars leviter vulnerati, quadringentis ea nocte defideratis: qui non Rhoeſum, nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, ſed Perſarum regem armatorum centum millibus circumſaeptum, ni obſtitiſſet violentior caſus, in ipſis tentoriis obtruncarant. Horum campiductori- 12
bus, ut fortium factorum anteſignanis, poſt civitatis excidium, armatas ſtatuas apud Edeſſam in regione celebri locari iuſſerat Imperator, quae ad praeſens ſervantur intactae.

Retectis ſequenti luce funeribus, cum inter cae- 13
ſorum cadavera optimates invenirentur et ſatrapae, [11]) clamoresque disſoni fortunam aliam alibi cum lacrymis indicabant, luctus ubique et indignatio regum audiebatur, arbitrantium, per ſtationes muris obiectas irrupiſſe Romanos: indutiisque ob hoc tridui datis adſenſu communi, nos quoque ſpatium ad reſpirandum accepimus.

VII. Perculſae deinde novitate rei efferataeque 1
gentes, omiſſa omni cunctatione, operibus, quoniam vis minime procedebat, decernere iam cenſebant: et concito extremo belli ardore, omnes oppetere glorioſe iam properabant, aut ruina urbis animis litaſſe caeſorum.

Iamque adparatu cunctorum alacritate perfecto, 2
exſiliente lucifero, operum variae ſpecies cum turribus ferratis admovebantur: quorum in verticibus celſis aptatae balliſtae propugnatores agitantes humilius disiectabant. Et albeſcente iam die, ferrea 3
munimenta membrorum caelum omne ſubtexunt: denſitataeque acies non inordinatim ut antea, ſed turbarum ſonitu leni ductante, nullis procurſantibus incedebant, machinarum operti tegminibus, cratesque vimineas praetendentes. Cumque pro- 4

11) Mſ. clamoresque disſoni.

pinquantes ad coniectum venere telorum, oppoſitis
ſcutis Perſae pedites ſagittas tormentis excuſſas e
muris aegrius evitantes, laxarunt aciem, nullo
paene iaculi genere in vanum cadente: etiam cata-
phracti hebetati et cedentes animos auxere noſtro-
5 rum. Tamen, quia hoſtiles balliſtae ferratis impo-
ſitae turribus, in humiliora ex ſupernis valentes,
ut loco dispari, ita eventu diſſimili noſtra multo
cruore foedabant: ingruente iam veſpera cum re-
quieſcerent partes, noctis ſpatium maius conſum-
ptum eſt, ut excogitari poſſit, quid exitio ita atro-
ci obiectaretur.
6 Et tandem multa verſantibus nobis ſedit conſi-
lium, quod tutius celeritas fecit, quatuor iisdem
balliſtis ſcorpiones opponi: qui dum translati e re-
gione caute, quod artis eſt difficillimae, collocan-
tur, lux nobis advenit maeſtiſſima, Perſarum ma-
nipulos formidatos ostentans, adiectis elephanto-
rum agminibus, quorum ſtridore immanitateque
corporum nihil humanae mentes terribilius cernunt.
7 Cumque omni ex latere armorum et operum bellua-
rumque molibus urgeremur, per ſcorpionum fer-
reas fundas e propugnaculis ſubinde rotundi lapides
acti, diſſolutis turrium coagmentis, balliſtas earum-
que tortores ita fudere praecipites, ut quidam citra
vulnerum noxas, alii obtriti magnitudine ponderum
interirent: elephantis vi magna propulſis, quos
flammis coniectis undique circumnexos, iam cor-
poribus tactis, gradientesque retrorſus, [1]) retinere
magiſtri non poterant: poſtque exuſtis operibus,
8 nulla quies certaminibus data. Rex enim ipſe Per-
ſarum, qui numquam adeſſe certaminibus cogitur,
his turbinum infortuniis percitus, novo et num-
quam ante cognito more, proeliatoris militis ritu
proſiluit in confertos: et quia conſpectior tegen-

1) Mſ. recerc.

tium multitudine procul ſpeculantibus viſebatur, petitus crebritate telorum, multis ſtipatoribus ſtratis abſceſſit, alternans regibiles acies: et ad extremum diei nec [2]) mortium truci viſu nec vulnerum territus, tandem tempus exiguum tribui quieti permiſit.

VIII. Verum nocte proelia dirimente, ſomno 1
per breve otium capto, [1]) innoteſcente iam luce ad potiunda ſperata, ira et dolore exundans, nec fas ullum prae oculis habiturus, gentes in nos excitabat. Cumque crematis operibus, ut [2]) docuimus, pugna per aggeres celſos muris proximos tentaretur, ex aggeſtis erectis intrinſecus, quantum facere nitique poterant, noſtri aequis viribus per ardua reſiſtebant.

Et diu cruentum proelium ſtetit, nec metu mor- 2
tis quisquam ex aliqua parte a ſtudio propugnandi removebatur: eoque producta contentione, cum ſors partium eventu regeretur indeclinabili, diu laborata molês illa noſtrorum, velut terrae quodam tremore [3]) quaſſata procubuit: et tamquam itinerario aggere vel ſuperpoſito ponte complanatum ſpatium, quod inter murum congeſtamque forinſecus ſtruem hiabat, patefecit hoſtibus tranſitum, nullis obicibus impeditum; et pars pleraque militum deiectorum oppreſſa vel debilitata [4]) ceſſabat.
Concurſum eſt tamen undique ad propulſationem 3
periculi tam abrupti: et feſtinandi ſtudio aliis [5]) irretientibus alios, audacia hoſtium ipſo ſucceſſu creſcebat. Actis igitur regis imperio proeliatoribus 4
univerſis, ſtrictoque comminus ferro, cum ſanguis utrubique immenſis caedibus funderetur, [6]) oppletae ſunt corporibus foſſae, latiorque via [7]) ideo pan-

2) mortium truci viſio nec vuln. 1) Mſ. unnoteſcente. 2) *al.* docueram. 3) Mſ. quaſina. 4) *al.* caſſabat. 5) *al.* irretientibus. 6) Mſ. appellatae. 7) *al.* inde.

debatur: et concurſu copiarum ardenti iam civitate
oppleta, cum omnis defendendi vel fugiendi ſpes
eſſet abscisſa, pecorum ritu armati et imbelles ſine
ſexus discrimine trucidabantur.
5 Itaque veſpera tenebrante, cum adhuc, licet
iniqua reluctante fortuna, multitudo noſtrorum
manu conſerta diſtringeretur; in abstruſa quadam
parte oppidi cum duobus aliis latens obſcurae prae-
ſidio noctis, poſtica, per quam nihil ſervabatur,
evado, et ſqualentum peritia locorum, comitum-
que adiutus celeritate, ad decimum lapidem tan-
6 dem perveni. In qua ſtatione lenius recreati, cum
ire protinus pergeremus, et incedendi nimietate
iam ſuperarer, ut inſuetus ingenuus: offendi [8]) di-
rum adſpectum, ſed fatigato mihi laſſitudine gravi
7 levamen impendio tempeſtivum. Fugaci equo nu-
do et infreni calonum quidam ſedens, ne labi poſ-
ſit, ex more habenam, qua ductabatur, ſiniſtra
manu artius illigavit: moxque decuſſus, vinculi no-
dum abrumpere nequiens, per avia ſaltusque mem-
bratim discerptus, iumentum exhauſtum curſu,
pondere cadaveris [9]) detinebat: cuius dorſualis
comprehenſi ſervitio uſus in tempore, cum iisdem
ſociis ad fontes ſulphureos aquarum ſuapte natura
8 calentium aegre perveni. Et quia per aeſtum arida
ſiti [10]) reptantes aquam diu quaeritando, profun-
dum bene vidimus puteum, et neque deſcendendi
prae altitudine, nec reſtium aderat copia, neceſſi-
tate docente poſtrema, indumenta lintea, quibus
tegebamur, in oblongos diſcidimus panulos: unde
explicato fune ingenti, centonem, quem ſub galea
unus ferebat e noſtris, ultimae aptavimus ſummita-
ti: qui per funem coniectus aquasque hauriens ad
peniculi modum, facile ſitim, qua hauriebamur,
9 exſtinxit. Vnde citi ferebamur ad flumen Euphra-

8) *al.* dirum aſpectu. 9) Mſ. detinebatur. 10) Mſ. reputantes.

tem, ulteriorem ripam petituri per navem, quam transfretandi cauſa iumenta et homines, in eo tractu diuturna conſuetudo locarat. Ecce autem Ro- 10
manum agmen cum equeſtribus ſignis disiectum eminus cernimus, quod [11]) perſequebatur multitudo Perſarum, incertum unde impetu tam repentino terga viantum adgreſſa. Quo exemplo terrige- 11
nas illos non finibus terrae emerſos, ſed [12]) exuberanti pernicitate credimus natos: qui, quoniam inopini per varia viſebantur, Sparti vocitati, humo exſiluiſſe, [13]) vetuſtate ut caetera fabuloſius extollente, ſunt exiſtimati. [14]) Hoc conciti, cum omne iam 12
eſſet in celeritate ſalutis praeſidium, per dumeta et ſilvas montes petimus celſiores: exindeque Melitinam minoris Armeniae oppidum venimus: ubi repertum ducem comitati iam profecturum, Antiochiam reviſimus.

IX. Interea Sapor et Perſae, quia tendere iam 1
introrſus autumno praecipiti [1]) haedorumque improbo ſidere exorto prohibebantur, captivos agentes et praedas, remeare cogitabant ad ſua. Inter haec 2
tamen funera direptionesque civitatis exciſae, Aeliano Comite et tribunis, quorum efficacia diu defenſa ſunt moenia, ſtragesque multiplicatae Perſarum, patibulis ſceleſte ſuffixis, Iacobus et Caeſius numerarii adparitionis magiſtri equitum, aliique protectores poſt terga vinctis manibus ducebantur: Transtigritanis, qui ſollicita quaerebantur induſtria, nullo infimi ſummique diſcrimine, ad unum omnibus contruncatis.

Vxor vero Craugaſii, quae retinens pudorem in- 3
violatum ut matrona nobilis colebatur, maerebat velut orbem alium ſine marito viſura, quamquam ſperabat documentis praeſentibus altiora. In rem 4

---

11) Mſ. proſequebatur. 12) Mſ. exſuperanti. 13) Mſ. vetuſtate matere. 14) τὸ malo Mſ. deeſt. 1) τὸ improbo deeſt al.

itaque conſulens ſuam, et accidentia longe ante proſpiciens, anxietate biſaria ſtringebatur, viduitatem deteſtans et nuptias. Ideo familiarem ſuum perquam fidum, regionumque Meſopotamiae gnarum, [2]) per Izalam montem inter caſtella praeſidiaria [3]) duo, Maride et Lorne, introiturum Niſibin occulte dimiſit, mandatis arcaniſque vitae ſecretioris maritum exorans, ut auditis, quae contigerint,
5 veniret ſecum beate victurus. Quibus contentus expeditus viator, per ſaltuoſos tramites et frutecta Niſibin paſſibus citis ingreſſus, cauſatusque, ſe domina nusquam viſa, et forſitan interempta, data evadendi copia caſtris hoſtilibus abſceſſiſſe, et ideo ut vilis neglectus, docet Craugaſium geſta: moxque accepta fide, quod, ſi tuto licuerit, ſequetur coniugem libens, evaſit exoptatum mulieri nuntium ferens: quae hoc cognito, [4]) per Tamſaporem ducem ſupplicaverat regi, ut, ſi daretur facultas, antequam Romanis excederet finibus, in poteſtatem ſuam iuberet propitius maritum adſciſci.

6 Praeter ſpem itaque omnium digreſſo advena repentino, qui poſtliminio reverſus, ſtatim ſine ullius evanuit conſcientia, perculſus [5]) ſuſpicione dux Caſſianus, praeſidentesque ibi proceres alii, minitantes ultima Craugaſium inceſſebant, non ſine eius voluntate vel veniſſe, vel abiſſe hominem clamitantes.
7 [6]) Qui proditionis metuens crimen, impendioque ſollicitus, ne transitione perſugae uxor eius ſupereſſe doceretur, et tractari piiſſime; per ſimulationem matrimonium alterius ſplendidae virginis adfectavit. Et velut paraturus neceſſaria convivio nuptiali, egreſſus ad villam octavo lapide ab urbe diſtantem, [7]) concito equo ad Perſarum vaſtatorium

2) Mſ. perizalam. 3) Mſ. Duomaride. 4) Mſ. per tam ſaporem. 5) Mſ. pernitione. 6) al. Qui vero prod. 7) concito equo.

globum, quem didicerat adventare, confugit: ſusceptusque aventer, qui eſſet, ex iis cognitus, quae loquebatur, [8]) Tamſapori poſt diem traditur quintum: perque eum regi [9]) oblatus, opibus et neceſſitudine omni recuperata cum coniuge, quam paucos poſt menſes amiſit, erat ſecundi loci poſt Antoninum, ut ait poëta praeclarus, longo proximus intervallo. Ille enim ingenio et uſu rerum diutur- 8
no firmatus, conſiliis validis ſufficiebat in cuncta, quae conabatur: hic natura ſimplicior, nominis tamen itidem pervulgati. Et haec quidem haud diu poſtea contigerunt.

Rex vero, licet ſecuritatem referens vultu, ex- 9
ſultansque ſpecie tenus urbis excidio videbatur; profundo tamen [10]) animi graviter aeſtuabat, reputans, in obſidionalibus malis ſaepe luctuoſas ſe pertuliſſe iacturas, multoque ampliores ſe ipſum populos perdidiſſe, quam e noſtris ceperat vivos, vel certe per diverſas fuderat pugnas: ut apud Niſibin aliquoties evenit, et [11]) Singaram: parique modo, cum ſeptuaginta tresque dies Amidam multitudine circumſediſſet armorum, xxx. millia perdidit bellatorum; quae paullo poſtea per Diſcenen, tribunum et notarium, numerata ſunt hac diſcretione facilius, quod noſtrorum cadavera mox caeſorum fatiſcunt et defluunt, adeo ut nullius mortui facies poſt quatriduum agnoſcatur: interfectorum vero Perſarum inareſcunt in modum ſtipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec ſanie perfuſa madeſcant: quod vita parcior facit, et ubi naſcuntur, exuſtae caloribus terrae.

X. Dum haec per varios turbines in Orientis 1
extimo feſtinantur, difficultatem adventantis inopiae frumentorum urbs verebatur aeterna: vique mina-

8) Mſ. tam ſapori. 9) *al.* ablatis. 10) *al.* animo. 11) Mſ. Signaram.

ciſſimae plebis, famem ultimum malorum omnium exſpectantis, ſubinde Tertullus vexabatur ea tempeſtate praefectus, irrationabiliter plane: nec enim per eum ſteterat, quo minus tempore congruo alimenta navibus veherentur, quas maris caſus aſperiores ſolitis, ventorumque procellae reflantium, delatas in proximos ſinus, introire portum Auguſti
2 discriminum magnitudine perterrebant. Quocirca idem ſaepe praefectus ſeditionibus agitatus, ac plebe iam ſaevitante immanius, quam [1]) urebat impendens exitium, ab omni ſpe tuendae ſalutis excluſus, ut aeſtimabat, [2]) tumultuanti acriter populo, ſed accidentia conſiderare ſueto, prudenter ob-
3 iecit parvulos filios: et lacrymans, *En*, inquit, *cives veſtri, procul omen Dii caeleſtes avertant! eadem perlaturi vobiscum, ni fortuna adſulſerit laetior. Si itaque his abolitis, nil triſte accidere poſſe exiſtimatis, praeſto in poteſtate* [3]) *ſunt veſtra.* Qua miſeratione vulgus, ad clementiam ſuapte natura proclive, lenitum conticuit, aequanimiter ven-
4 turam opperiens ſortem. Moxque divini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuamque fore reſpondit, dum Tertullus apud Oſtia in aede ſacrificat Caſtorum, tranquillitas mare mollivit: mutatoque in auſtrum placidum vento, velificatione plena portum naves ingreſſae, frumentis horrea referſerunt.

1 XI. Inter haec ita [1]) ambigua Conſtantium, Sirmii etiam tum hiberna quiete curantem, promovebant nuntii metuendi et graves, indicantes id, quod tunc magnopere formidabat, [2]) Limigantes Sarmatas, quos expuliſſe paternis avitisque ſedibus dominos ſuos ante monſtravimus, paullatim poſthabitis locis, quae eis anno praeterito utiliter ſunt deſtinata, ne,

---

1) Mſ. et *Steph.* urebat. 2) *al.* tumultuante. 3) *al.* ſum. 1) *al.* ambiguum. 2) Mſ. Limitantes.

ne, ut ſunt verſabiles, aliquid [3]) molirentur inimicum, regiones confines limitibus occupaſſe: vagarique licentius genuino more, ni pellerentur, omnia turbaturos.

Quae ſuperbius incitanda propediem Imperator 2
dilato negotio credens, coacta undique multitudine militis ad bella promptiſſimi, nec dum [4]) adulto vere ad procinctum egreſſus eſt, gemina conſideratione alacrior: quod expletus praedarum opimitate exercitus aeſtate nuper emenſa, [5]) ſimilium ſpe fidenter in effectus animabitur proſperos: quodque Anatolio regente tunc per Illyricum praefecturam, neceſſaria cuncta vel ante tempus coacta ſine ullius
dispendiis adfluebant. Nec enim diſpoſitionibus 3
umquam alterius praefecturae (ut inter omnes conſtat) ad praeſens Arctoae provinciae bonis omnibus floruerunt, correctione titubantium benivola et ſollerti, vehicularíae rei iacturis ingentibus, quae clauſere domos innumeras, et cenſuali profeſſione ſpecioſa fiducia relevatae: indemnesque deinde et innoxii earum incolae partium, querelarum ſopitis materiis viverent, ni poſtea exquiſitorum deteſtanda nomina titulorum, per offerentes ſuſcipientesque criminoſe in maius exaggerata, his [6]) propugnare ſibi nitentibus poteſtates, illis attenuatis omnium opibus ſe fore ſperantibus tutos, adusque proſcriptiones miſerorumque ſuspendia pervenerunt.

Rem igitur emendaturus urgentem, profectus 4
cum inſtrumentis ambitioſis Imperator, ut dictum eſt, Valeriam venit, partem quondam Pannoniae, ſed ad honorem Valeriae, Diocletiani filiae et inſtitutam et ita cognominatam: ſub pellibusque exercitu diffuſo per Hiſtri fluminis margines, barbaros ob-

3) Mſ. molirentur incum. reg. *al.* molirentur regiones. 4) Mſ. adulto queat proc. 5) ſimilium ſpem. *al.* ſimili in ſpe. 6) Mſ. propugnari.

ſervabat, ante adventum ſuum amicitiae velamento
[7]) Pannonias furtim vaſtandas invadere hiemis duriſſi-
mo cogitantes, cum necdum ſolutae vernis calori-
bus nives amnem undique pervium faciunt, noſtri-
que pruinis ſubdivales moras difficile tolerabant.
5 Confeſtim itaque miſſis ad Limigantes duobus
tribunis cum interpretibus ſingulis, explorabat mo-
deſtius percunctando, quam ob rem relictis laribus,
poſt pacem et foedera petentibus attributis, ita pa-
larentur varii, limitesque contra interdicta pulſa-
6 rent. Qui vana quaedam cauſantes et irrita, pa-
vore adigente mentiri, Principem exorabant in ve-
niam, obſecrantes, ut, ſimultate abolita, trans-
miſſo flumine ad eum venire permitterentur, do-
cturi, quae ſustinerent, incommoda: paratique
intra ſpatia orbis Romani, ſi id placuerit, terras
ſuscipere longe diſcretas, ut diuturno otio involuti,
et quietem colentes tamquam ſalutarem deam, tri-
butariorum onera ſubirent et nomen.
7 His poſt reditum tribunorum compertis, Impe-
rator exſultans, ut negotio, quod rebatur inexpli-
cabile, ſine ullo pulvere conſummando, cunctos
admiſit, [8]) aviditate plus habendi incenſus: quam
adulatorum cohors augebat, id ſine modo ſtrepen-
tium, quod externis ſopitis, et ubique pace com-
poſita, proletarios lucrabitur plures, et tirocinia
cogere poterit validiſſima: aurum quippe gratanter
provinciales corporibus dabunt, quae ſpes rem Ro-
8 manam aliquoties adgravavit. Proinde vallo prope
Acimincum locato, celſoque aggere in ſpeciem tri-
bunalis erecto, naves vehentes quosdam legionarios
expeditos, alveum fluminis proximum ripis obſer-
vare ſunt iuſſae, cum Innocentio quodam agrimen-
ſore huius auctore conſilii: ut, ſi barbaros tumul-
tuare ſenſiſſent, aliorſum intentos poſt terga perva-

7) Mſ. Pannonias furtim vaſtandas. 8) Mſ. aviditate.

derent improviſi. Quae Limigantes licet properari 9
ſentirent, nihil tamen praeter preces fingentes ſtabant incurvi; longe alia, quam quae geſtu praeferebant et verbis, altis mentibus perpenſantes.

Viſoque Imperatore ex alto ſuggeſtu iam ſermo- 10
nem [9]) parante leniſſimum, meditanteque alloqui velut morigeros iam futuros: quidam ex illis furore percitus truci, calceo ſuo in tribunal contorto, *marha, marha*, quod eſt apud eos ſignum bellicum, exclamavit: eumque ſequuta incondita multitudo, vexillo elato repente barbarico, ululans ferum in ipſum principem ferebatur. Qui cum ex 11
alto deſpiciens plena omnia diſcurrentis turbae cum [10]) millibus vidiſſet, retectisque gladiis et verutis iam propinquam perniciem: externis miſtus et ſuis, ignotusque, dux eſſet, an miles, quia neque cunctandi aderat tempus neque ceſſandi, equo veloci impoſitus, curſu effuſo evaſit. Stipatores tamen 12
pauci, dum ignis more inundantes conabantur [11]) arcere, aut vulnerati interierunt, aut ponderibus ſuperruentium ſolis adflicti: ſellaque regalis cum aureo pulvinari nullo vetante direpta eſt.

Mox autem audito, quod ad ultimum paene 13
tractus exitium, in abrupto ſtaret adhuc Imperator, antiquiſſimum omnium exercitus ratus eum iuvare (nondum enim exemptum periculis aeſtimavit) ſalutis faſtu fidentior, licet ob procurſionem ſubitam ſemitectus, ſonorum et Martium frendens, barbarorum mori obſtinatorum catervis ſemet immerſit. Et, quia virtute dedecus purgatura ardens copia 14
noſtrorum erupit, iras in hoſtem perfidum parans, obvia quaeque obtruncabat ſine parcimonia, vivos conculcans et ſemineces ac peremptos: et antequam

9) Mſ. parare. 10) *al.* miſſilibus. 11) *al.* arcere interierunt ponderibus.

exſatiaret caedibus barbaricis manus, acervi conſti-
15 pati ſunt mortuorum. Urgebantur enim rebelles,
aliis trucidatis, aliis terrore disiectis: quorum pars
ſpem vitae caſſis precibus uſurpando, multiplicatis
ictibus caedebantur: poſtque deletos omnes [12]) in
receptum canentibus lituis, noſtri quoque licet rari
videbantur exanimes, quos impetus conculcaverat
vehemens, aut furori reſiſtentes hoſtili, lateraque
16 nudantes intecta, ordo fatalis abſumpſit. Mors ta-
men eminuit inter alios Cellae, ſcutariorum tribuni,
qui inter confligendi exordia [13]) primus omnium in
medios Sarmatarum globos ſe immiſit.

17 Poſt quae tam [14]) ſaeva, digeſtis [15]) pro ſecuritate
limitum, quae rationes monebant urgentes, Con-
ſtantius Sirmium redit, ferens de hoſte fallaci vin-
dictam: et maturatis, quae neceſſitates temporis
poſcebant inſtantes, egreſſus exinde Conſtantinopo-
lim petit: ut Orienti iam proximus, cladibus apud
Amidam mederetur acceptis, et redintegrato ſup-
plementis exercitu, impetus regis Perſarum pari vi-
rium robore cohiberet: quem conſtabat (ni caele-
ſtis ratio, impenſiorque repelleret cura multorum)
Meſopotamia relicta poſt terga, per extenta ſpatia
ſigna moturum.

1 XII. Inter has tamen ſollicitudines, velut ex re-
cepto quodam antiquitus more, ad vicem bellorum
civilium inflabant litui quaedam colorata laeſae cri-
mina maieſtatis: quorum exſecutor et adminiſter
ſaepe [1]) dicendus ille notarius miſſus eſt Paullus:
qui peritus artium cruentarum, ut laniſta ex com-
merciis libitinae vel ludi, ipſe quoque ex eculeo,
2 vel carnifice quaeſtum fructumque captabat. Ut
enim erat obſtinatum fixumque eius propoſitum ad
laedendum; ita nec furtis abstinuit, innocentibus

---

12) τὸ *in* deeſt al. 13) *al.* primum. 14) *al.* ſaeve. 15) *al.* pro ſecuritate, quae limitum. 1) Mſ. dictaucus.

exitiales cauſas [2]) adſtringens, dum in calamitoſis ſtipendiis verſaretur.

Materiam autem in infinitum quaeſtionibus ex- 3
tendendis dedit occaſio vilis et [3]) parva. Oppidum eſt Abydum in Thebaidis parte ſitum extrema: hic Beſae dei localiter adpellati oraculum quondam futura pandebat, priſcis circumiacentium regionum caerimoniis ſolitum coli. Et quoniam quidam prae- 4
ſentes, pars per alios deſideriorum indice miſſa ſcriptura, ſupplicationibus expreſſe conceptis conſulta numinum ſcitabantur; chartulae ſeu membranae, continentes, quae petebantur, poſt data quoque reſponſa interdum remanebant in fano. Ex 5
his aliqua ad Imperatorem maligne ſunt miſſa, qui, ut erat anguſti pectoris, obſurdeſcens in aliis etiam nimium ſeriis, in hoc titulo ima, quod aiunt, auricula mollior, et ſuſpicax, et [4]) minutus, acri felle concaluit: ſtatimque ad Orientem ocius ire monuit Paullum, poteſtate delata, ut inſtar ducis rerum experientia clari, ad arbitrium ſuum audiri efficeret cauſas. Datumque eſt negotium Modeſto, etiam 6
tum per Orientem comiti, apto ad haec et ſimilia. Hermogenes enim Ponticus ea tempeſtate praefectus praetorio, ut lenioris ingenii ſpernebatur.

Perrexit, ut praeceptum eſt, Paullus, funeſti 7
[5]) furoris et anhelitus plenus: dataque calumniae indulgentia, plurimi ducebantur ab orbe prope terrarum, iuxta nobiles et obſcuri: quorum aliquos vinculorum adflixerant nexus, alios clauſtra poenalia conſumpſerunt. Et electa eſt ſpectatrix ſuppliciorum 8
feralium civitas [6]) in Palaeſtina Scythopolis, gemina ratione viſa magis omnibus opportuna, quod ſecretior, et inter Antiochiam Alexandriamque media, unde multi plerumque ad crimina trahebantur.

---

2) Mſ. adſtringens. 3) Mſ. pura. 4) *al.* munitus. 5) Mſ. muroris. 6) τὸ *in* deeſt al. 7) τὸ *fuga* deeſt al.

9 Ductus eſt itaque inter primos Simplicius, Phi-
lippi filius, ex praefecto et conſule, reus hac gra-
tia poſtulatus, quod ſuper adipiſcendo interrogaſſe
dicebatur imperio: perque elogium principis tor-
queri praeceptus, qui in his caſibus nec peccatum
aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam
arcente, corpore immaculato lata [7]) fuga damnatus
10 eſt. Dein Parnaſius, ex praefecto Aegypti, homo
ſimplicium morum, eo deductus periculi, ut pro-
nuntiaretur capitis reus, itidem pulſus eſt in exſi-
lium: ſaepe auditus multo antehac retuliſſe, quod,
cum Patras Achaicum oppidum, ubi genitus habuit
larem, impetrandae cauſa cuiusdam relinqueret po-
teſtatis, per quietem deducentia ſe habitus tragici
11 figmenta viderat multa. Andronicus poſt a ſtudiis
liberalibus et claritudine carminum notus, in iudi-
cium introductus, cum ſecura mente nullis ſuſpicio-
nibus urgeretur, purgando ſemper et fidentius abſo-
12 lutus eſt. Demetrius itidem Chytras cognomento
philoſophus, grandaevus quidam, et corpore durus et
animo, ſacrificaſſe aliquoties confutatus infitiari non
potuit, adſerens propitiandi cauſa numinis haec a
prima adoleſcentia factitaſſe, non tentandi ſublimiora
ſcrutatis: nec enim quemquam id noverat adfectare.
Diu itaque adhaerens eculeo, cum fiducia gravi fun-
datus, nequaquam varians, eadem oraret intrepidus,
Alexandriam, unde oriebatur, innoxius abire per-
miſſus eſt.

13 Et hos quidem aliosque paucos aequa ſors verita-
tis adiutrix, periculis exemit abruptis. Criminibus
vero ſerpentibus latius per implicatos nexus ſine ſine
distentos, quidam corporibus laniatis exſtinguebantur:
alii poenis ulterioribus damnati ſunt, bonis
ereptis, Paullo ſuccentore fabularum crudelium,
quaſi e promtuaria cella fallaciarum [8]) et nocendi

---

7) τὸ *fuga* deeſt al. 8) Mſ. et nocendi ſpecies egerentque. *al.* extulit nocendi ſpecie exitque complures.

ſpecies ſuggerente complures, cuius ex nutu (prope
dixerim) pendebat incedentium omnium ſalus.
Nam, ſi qui remedia quartanae, vel doloris alterius 14
collo geſtaret, ſive per monumentum tranſiſſe ve-
ſpere malivolorum argueretur indiciis, ut veneficus,
ſepulcrorumque horrores et errantium ibidem ani-
marum ludibria colligens vana, pronuntiatus reus
capitis interibat. Et prorſus ita res agebatur, quaſi 15
Clarum, Dodonaeas arbores, et effata Delphorum
olim ſollemnia, in Imperatoris exitium ſollicitaverint
multi. Unde blanditiarum taetra commenta palatina 16
cohors exquiſite confingens, immunem eum fore
malorum communium adſerebat, fatum eius vigens
ſemper et praeſens in abolendis adverſa conantibus
eluxiſſe, vocibus magnis exclamans.

Et inquiſitum in haec negotia fortius, nemo, 17
qui quidem recte ſapiat, reprehendit. Nec enim
abnuimus ſalutem legitimi principis, propugnatoris
bonorum et defenſoris, unde ſalus quaeritur aliis,
conſociato ſtudio muniri debere cunctorum: cuius
redimendae cauſa validius, ubi maieſtas pulſata de-
fenditur, a quaeſtionibus vel cruentis nullam Corne-
liae leges exemere fortunam. Sed exſultare mae- 18
ſtis caſibus effrenate non decet, ne videantur licen-
tia regi ſubiecti, non poteſtate. Imitandus ſit Tul-
lius, cum parcere vel laedere potuiſſet, ut ipſe ad-
firmat, ignoſcendi quaerens cauſas, non puniendi
occaſiones: quod iudicis lenti et conſiderati eſt
proprium.

Tunc apud Daphnen, amoenum illud et ambi- 19
tioſum Antiochiae ſuburbanum, viſu relatuque hor-
rendum natum eſt monſtrum, infans ore gemino,
cum dentibus binis et barba, quatuorque oculis, et
breviſſimis duabus auriculis: qui partus ita diſtor-
tus praemonebat, rempublicam in ſtatum verti de-
formem. Naſcuntur huiuscemodi ſaepe portenta, 20
indicantia rerum variarum eventus: quae, quoniam

non expiantur, ut apud veteres, publice inaudita praetereunt et incognita.

1 XIII. His temporibus Isauri diu quieti, post gesta, quae superior continet textus, tentatumque Seleuciae civitatis obsidium, paullatim reviviscentes (ut solent verno tepore foveis exsilire serpentes) saltibus degressi scrupulosis et inviis, confertique in cuneos densos, per furta et latrocinia finitimos [1]) adflictabant; praetenturas militum ut montani fallentes, perque rupes et dumeta ex usu facile discurren-
2 tes. Ad quos vi vel ratione sedandos Lauricius, adiecta Comitis dignitate, missus est rector; homo civilis prudentiae: qui minis potius, quam acerbitate pleraque correxit, adeo ut eo diu provinciam obtinente, nihil accideret, quod animadversione dignum aestimaretur.

---

1) *al.* adflictab. et eo praetent.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XX.

Lupicinus magister armorum adversus Scotorum et Pictorum incursiones in Britannias cum exercitu mittitur. C. I. *Ursicinus magister peditum Praesentalis, calumniis adpetitus discingitur.* II. *Defectus solis: et de duobus solibus; ac de caussis defectuum solis et lunae; deque variis lunae mutationibus ac figuris.* III. *Iulianus C. a militibus Gallicanis, quos Constantius ipsi detrahi, et in orientem adversus Persas transferri iusserat, Luteciae Parisiorum, ubi hiemabat, per vim Augustus adpellatur.* IV. *Iulianus A. concionem habet ad milites.* V. *Singara a Sapore oppugnata et capta: oppidani cum equitibus auxiliaribus et duabus legionibus praesidiariis in Persidem abducti: oppidum excisum.* VI. *Bezabden oppidum, a tribus legionibus defensum, Sapor expugnat; ac reparatum praesidio commeatuque instruit: idem Virtam munimentum frustra adoritur.* VII. *Iulianus A. per litteras Constantium A. de re Luteciae gesta certiorem facit.* VIII. *Constantius A. Iulianum Caesaris nomine contentum esse iubet, legionibus Gallicanis uno animo constanter repugnantibus.* IX. *Iulianus A. Francos cognomine Attuarios trans Rhenum inopinantes adgressus, post plurimos partim captos, partim occisos, caeteris pacem petentibus dedit.* X. *Constantius A. Bezabden omnibus copiis oppugnat, ac re infecta discedit: et de arcu caelesti.* XI.

(A. C. 360.)

Haec per Illyricum, perque Orientem rerum series 1
fuit. Consulatu vero Constantii decies, terque

Iuliani, in Britanniis, cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum excurſus, rupta quiete condicta, loca limitibus vicina [1]) vaſtarent, et implicaret formido provincias praeteritarum cladium congerie feſſas: hiemem agens apud Pariſios Caeſar, distractusque in ſollicitudines varias, verebatur ire ſubſidio transmarinis: (ut retulimus ante feciſſe [2]) Conſtantem) ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alamannis ad ſaevitiam etiam tum incitatis et bella.
2 [3]) Ire igitur ad haec ratione vel vi componenda Lupicinum placuit, ea tempeſtate magiſtrum armorum, bellicoſum ſane, et caſtrenſis rei peritum, ſed ſupercilia erigentem ut cornua, et de tragico, quod aiunt, cothurno ſtrepentem: ſuper quo diu ambi-
3 gebatur, avarus eſſet potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Aerulis ſcilicet et Batavis, numerisque [4]) Moeſiacorum duobus, adulta hieme dux antedictus Bononiam venit: quaeſitisque navigiis, et omni impoſito milite, obſervato flatu ſecundo ventorum, ad Rutupias ſitas ex adverſo defertur, petitque [5]) Lundinium: ut exinde ſuſcepto pro rei qualitate conſilio, feſtinaret ocius ad procinctum.

1 II. Quae cum ita geruntur, poſt Amidae oppugnationem Urſicinum ad commilitium principis ut peditum magiſtrum reverſum (ſucceſſiſſe enim eum Barbationi praediximus) obtrectatores excipiunt: primo diſſeminantes mordaces ſuſurros:
2 dein propalam ficta crimina ſubnectentes. Quibus Imperator adſenſus, ex opinione pleraque [1]) aeſtimans et inſidiantibus patens, Arbetionem et Florentium officiorum magiſtrum quaeſitores dederat, ſpectaturos, quas ob res oppidum ſit exciſum.

---

1) Mſ. vaſtarent. 2) Mſ. Conſtantem. 3) Mſ. ire igitur ad haec retione vel compon. 4) *al.* Moeſicorum pluribus. 5) *al.* Lundinum. 1) Mſ. aeſtimaſſit.

Quibus apertas probabilesque refutantibus cauſas, 3
veritisque, ne offenderetur Euſebius cubiculi tunc
praepoſitus, ſi documenta ſuscepiſſent perſpicue
demonſtrantia, Sabiniani pertinaci ignavia haec ac-
cidiſſe quae contigerunt: a veritate detorti, inania
quaedam, longeque a negotio diſtantia ſcruta-
bantur.

Qua iniquitate percitus qui [2]) audiebatur: *Etſi* 4
me, inquit, *deſpicit Imperator*, *negotii eſt tamen*
magnitudo, *ut non niſi iudicio principis noſci poſ-*
ſit et vindicari: ſciat tamen velut quodam prae-
ſagio, *quod*, *dum maeret ſuper his*, *quae apud*
Amidam geſta emendata didicit ſide, *dumque ad*
ſpadonum arbitrium trahitur, [3]) *deſtruſtandae Me-*
ſopotamiae proximo vere ne ipſe quidem cum exer-
citus robore omni opitulari poterit praeſens. Rela- 5
tis adiectisque cum interpretatione maligna com-
pluribus, iratus ultra modum Conſtantius, nec
discuſſo negotio, nec pateſieri, quae ſcientiam eius
latebant, permiſſis, adpetitum calumniis, depoſita
militia digredi iuſſit ad otium, Agilone ad eius lo-
cum [4]) immodico ſaltu promoto, ex gentilium ſcu-
tariorum tribuno.

III. Eodem tempore per Eoos tractus caelum 1
ſubtextum caligine cernebatur obſcura, et a primo
aurorae exortu adusque meridiem intermicabant
iugiter ſtellae hisque terroribus accedebat, quod,
cum lux caeleſtis operiretur, e mundi conſpectu
penitus luce abrepta, defeciſſe diutius ſolem pavi-
dae mentes hominum aeſtimabant: primo attenua-
tum in lunae corniculantis effigiem, deinde in ſpe-
ciem auctum [1]) ſemenſtrem, poſteaque in integrum
reſtitutum. Quod alias non evenit ita perſpicue, 2
niſi cum poſt inaequales curſus iter menſtruum lunae

---

2) *al.* audiebat. 3) *al.* defenſandae. 4) *Steph.* moderandum a ſe. 1) ML ſemeſtrem.

ad idem revocatur initium certis temporum intervallis: id eſt, cum in domicilio eiusdem ſigni tota reperitur luna ſub ſole liniamentis obiecta rectiſſimis, atque in his paulliſper conſiſtit minutis, quae
3 geometrica ratio partium [2]) partes adpellat. Ac licet utriusque ſideris converſiones et motus, ut ſcrutatores cauſarum intelligibilium adverterant, in unum eumdemque finem lunari curſu impleto, perenni diſtinctione conveniunt: tamen ſol non ſemper his diebus obducitur, ſed cum luna e regione, velut libramento quodam, igneo orbi et adſpectui
4 noſtro opponitur media. Ad ſummam tum ſol occultatur ſplendore ſuppreſſo, cum ipſe et lunaris globus aſtrorum omnium inſimus parili comitatu obtinentes circulo proprios, ſalvaque ratione altitudinis interiectae iunctim locati, ut ſcienter et decore Ptolemaeus exponit, ad dimenſiones venerint, quos ἀναβιβάζοντας et καταβιβάζοντας ἐκλειπτικοὺς συνδέσμους, coagmenta videlicet defectiva Graeco [3]) dictitant ſermone. Et, ſi contigua iisdem iuncturis praeſtrinxerint ſpatia, dilutior erit defectus.
5 Si vero articulis ipſis inhaeſerint, qui coactius adſcenſus vinciunt et deſcenſus, [4]) offunditur denſioribus tenebris caelum, ut craſſato aëre ne proxima quidem et adpoſita cernere queamus.

6 Sol autem geminus ita videri exiſtimatur, ſi erecta celſius ſolito nubes, aeternorumque ignium propinquitate collucens, orbis alterius claritudinem tamquam e ſpeculo puriore formaverit.

7 Nunc veniamus ad lunam. Apertum et evidentem ita demum ſustinet luna defectum, cum pleno lumine [5]) rotundata ſolique contraria, ab eius orbe centum octoginta partibus, id eſt, ſigno ſeptimo disparatur. Et quamquam hoc per omne plenilu-

---

2) Mſ. partium partes app. 3) Mſ. dictitata ſerm. 4) Mſ. offenditur. 5) *al.* rotunda.

nium ſemper eveniat, non ſemper deficit tamen. Sed quoniam circa terrenam mobilitatem locata, et 8
a caelo totius pulcritudinis extima, nonnumquam ferienti ſe [6]) ſubſerit luci, obiectu metae noctis in conum [7]) deſinentis anguſtum latet parumper umbrata: tumque nigrantibus involvitur globis, ſi ſol ſphaerae inferioris curvamine circumfuſus, mole obſiſtente terrena, radiis eam ſuis illuſtrare non poſſit: quam numquam habere proprium lumen opiniones variae collegerunt. Et cum ad idem 9
ſignum aequis partibus ſoli concurrerit, obſcuratur (ut dictum eſt) penitus hebetato candore; *σύνοδος* Graece [8]) *μήνης* dicitur.

Naſci autem putatur, cum parva declinatione 10
velut e perpendiculo ſuperiectum gerit ſolem. Exortus vero eius adhuc gracileſcens primitus mortalitati videtur, cum ad ſecundum relicto ſole migraverit ſignum. [9]) Progreſſa itaque porrectius, iamque abunde nitens cornutae habitu, *μηνοειδὴς* eſt adpellata. Cum autem ſole longo coeperit interſtitio ſubmoveri, et ad quartum pervenerit ſignum, radiis eius ad ſe converſis, maius concipit lumen, et fit Graeco ſermone [10]) *διχόμηνος*, quae forma ſemiorbem ostendit. Procedens deinde iam [11]) dis- 11
iunctiſſime quintoque ſigno arrepto, figuram monſtrat *ἀμφικύρτου*, utrimque prominentibus gibbis. E regione vero cum normaliter ſteterit contra, lumine pleno fulgebit, domicilium ſeptimi retinens ſigni: et in eodem tum etiam agens, paullulumque progreſſa minuitur, quem habitum vocamus [12]) *ἀπόκρουσιν*, atque easdem formas repetit ſeneſcendo: [13]) traditurque doctrina multiplici congruente, non

---

6) Mſ. ſubſerit lanici. 7) Mſ. deſidentis. 8) *al.* mene Graece ſynodus. naſci autem. 9) Mſ. progreſſus. 10) *al.* *διχότομος*. 11) Mſ. disiunctiſſimo quintoque ſigno. 12) Mſ. ACTOKPICIN. *Steph.* *ἀπόκρισιν*. 13) Mſ. graditurque.

nisi tempore intermenstrui deficere visam usquam lunam.

12 Quod autem solem nunc in aethere, nunc in mundo inferiore [14]) cursare praediximus; sciendum est, siderea corpora, quantum ad universitatem pertinet, nec occidere, nec oriri: sed ita videri nostris obtutibus constitutis in terra, spiritus cuiusdam interni motu suspensa, rerumque magnitudini instar exigui [15]) subdita puncti, nunc caelo infixas suspicere stellas, quarum ordo est sempiternus, aliquoties humana visione languente discedere suis sedibus arbitrari. Verum ad instituta iam revertamur.

1 IV. Properantem Constantium Orienti ferre suppetias, turbando propediem excursibus Persicis, ut perfugae concinentes exploratoribus indicabant, urebant Iuliani virtutes, quas per ora gentium diversarum fama celebrior effundebat, magnorum eius laborum factorumque vehens adoreas celsas, post Alamanniae quaedam regna prostrata, receptaque oppida Gallicana ante direpta a barbaris et ex-
2 cisa, quos tributarios ipse fecit et vectigales. Ob haec et similia percitus, metuensque, ne augerentur in maius, stimulante (ut ferebatur) praefecto Florentio, Decentium tribunum et notarium misit, [1]) auxiliares milites exinde protinus abstracturum Aerulos et Batavos, cumque Petulantibus Celtas, et lectos ex numeris aliis trecentenos, hac specie iussos accelerare, ut adesse possint armis primo vere movendis in Parthos.

3 Et super auxiliariis quidem et trecentenis cogendis ocius proficisci Lupicinus conventus est solus, transisse ad Britannias nondum compertus: de scutariis autem et gentilibus excerpere quemque promptissimum, et ipse perducere [2]) Sintula iubetur, Caesaris stabuli tunc tribunus.

---

14) Mss. cursari. 15) Mss. subditam. 1) Mss. auxiliares milites exinde. 2) Mss. Singula.

Conticuit, hisque acquieverat Iulianus, potio- 4
ris arbitrio cuncta concedens. Illud tamen nec dissimulare potuit, nec silere: ut illi nullas paterentur molestias, qui relictis laribus transrhenanis, sub hoc venerant pacto, ne ducerentur ad partes umquam transalpinas: verendum esse adfirmans, ne voluntarii barbari militares, saepe sub eiusmodi legibus adsueti transire ad nostra, hoc cognito deinceps arcerentur. Sed loquebatur incassum. Tri- 5
bunus enim parvi querelas Caesaris ducens, Augusti iussis obtemperabat: et lecta expeditiore manu, vigore corporumque levitate praestanti, cum hisdem profectus est, spe potiorum erectus.

Et quia sollicitus Caesar, quid de residuis mitti 6
praeceptis agi deberet, perque varias curas animum versans, attente negotium tractari oportere censebat; cum hinc barbara feritas, inde iussorum urget auctoritas, maximeque absentia magistri equitum [3]) augente dubietatem, redire ad se praefectum hortatus est, olim Viennam specie annonae parandae digressum, ut se militari eximeret turba. Per- 7
pendebat enim ad relationem suam, quam olim putabatur misisse, abstrahendos a Galliarum defensione pugnaces numeros, barbarisque iam formidatos. Qui, cum suscepisset Caesaris litteras monen- 8
tis petentisque, ut venire acceleraret, rempublicam consiliis iuvaturus, obstinatissime detrectabat: ea ratione pavore mente confusa, quod aperta scripta significabant, ab Imperatore nusquam diiungi debere praefectum in ardore terribilium rerum. Adiectumque est, quod, si procurare dissimularet, ipse [4]) propria sponte proiiceret insignia principatus: gloriosum esse existimans iussa morte oppetere, quam ei provinciarum interitum adsignari. Sed vicit praefecti propositum pertinax, his, quae ra-

---

3) Mſ. fugente. 4) *Steph.* propria fronte.

tionabiliter poſcebantur, parere contentione maxi-
ma reluctantis.
9 Inter has tamen moras abſentis Lupicini, mo-
tusque militares timentis praefecti, Iulianus conſi-
liorum adminiculo deſtitutus, ancipitique ſententia
fluctuans, id optimum factu [5]) exiſtimavit: via
ſollemni cunctos e ſtationibus egreſſos, in quibus
10 hiemabant, maturare dispoſuit. Hocque comper-
to, apud Petulantium ſigna famoſum quidam libel-
lum humi proiecit occulte, inter alia multa etiam
id continentem: *Nos quidem ad orbis terrarum ex-
trema ut noxii pellimur et* [6]) *damnati: caritates
vero noſtrae Alamannis denuo ſervient, quas capti-
vitate prima poſt internecivas liberavimus pugnas.*
11 Quo textu ad comitatum perlato lectoque, Iulianus
contemplans rationabiles querelas, cum familiis eos
ad Orientem proficiſci praecepit, clavularis curſus
facultate permiſſa: et cum ambigeretur diutius, qua
pergerent via, placuit notario ſuggerente Decentio,
per Pariſios homines transire, ubi morabatur adhuc
12 Caeſar nusquam motus. Et ita factum eſt. Iisdem-
que adventantibus in ſuburbanis Princeps occurrit
ex more, laudans, quos agnoſcebat, factorumque
fortium ſingulos monens, animabat lenibus verbis,
ut ad Auguſtum alacri gradu pergerent, ubi poteſtas
eſt ample patens et larga, praemia laborum adeptu-
13 ri digniſſima. Utque honoratius procul abituros
tractaret, ad convivium proceribus corrogatis, pe-
tere iure, ſi quid in promptu eſſet, edixit. Qui
liberaliter ita ſuscepti, dolore duplici ſuspenſi dis-
ceſſerunt et maeſti, quod eos fortuna quaedam in-
clemens et moderato rectore et terris genitalibus
dispararet. Hocque angore impliciti, in ſtativa
14 ſolita [7]) receſſerunt. Nocte vero coeptante in aper-
tum

5) Mſ. exiſtimavit. 6) *Steph.* et imbelles. 7) Mſ. ceſſarunt.

tum erupere diſſidium: incitatisque animis, ut
quemque inſperata res adflictabat, ad tela conver-
tuntur et manus: fremituque ingenti omnes petive-
re palatium, et ſpatiis eius ambitis, ne ad evadendi
copiam quisquam perveniret, Auguſtum Iulianum
horrendis clamoribus concrepabant, cum ad ſe
prodire [8]) deſtinatiûs adigentes: exſpectareque
coacti, dum lux promicaret, tandem progredi
compulerunt. Quo viſo, iterata magnitudine
[9]) ſonus Auguſtum adpellavere conſenſione fir-
miſſima.

Et ille mente fundata univerſis reſiſtebat et ſin- 15
gulis, nunc indignari ſemet ostendens, nunc manus
tendens, oransque et obſecrans, ne poſt multas fe-
liciſſimasque victorias agatur aliquid indecorum;
neve intempeſtiva temeritas et prolapſio discordia-
rum materias excitaret. Haecque adiiciebat, tan-
dem ſedatos leniter allocutus: *Ceſſet ira, quaeſo,* 16
*paulliſper: absque diſſenſione, vel rerum adpetitu
novarum impetrabitur facile, quod poſtulatis: quo-
niam vos dulcedo patriae retinet, et inſueta pere-
grinaque metuitis loca, redite iam nunc ad ſedes,
nihil viſuri, quia displicet, transalpinum. Hocque
apud Auguſtum capacem rationis et prudentiſſimum
ego competenti ſatisfactione purgabo.* Conclama- 17
batur poſt haec ex omni parte nihilominus, uno
parique ardore nitentibus univerſis: maximoque
contentionis fragore, probro et conviciis miſto,
Caeſar adſentire coactus eſt. Impoſitusque ſcuto
pedeſtri, et ſublatius eminens, [10]) nullo ſilente Au-
guſtus renuntiatus, iubebatur diadema proferre:
negansque unquam habuiſſe, uxoris colli vel capi-
tis poſcebatur. Eoque adfirmante, primis auſpiciis 18
non congruere aptari muliebri mundo, equi [11]) pha-

8) *al.* feſtinatius. 9) *al.* ſoni. 10) Mſ. pullo ſilente. *Vr.* nullo ſilente. 11) Mſ. phalerae.

lera quaerebatur, uti coronatus ſpeciem ſaltem obſcuram ſuperioris praetenderet poteſtatis. Sed cum id quoque turpe eſſe adſeveraret: Maurus nomine quidam, poſtea Comes, qui rem male geſſit [12]) apud Succorum anguſtias, Petulantium tunc haſtatus, abstractum ſibi torquem, quo ut draconarius utebatur, capiti Iuliani impoſuit confidenter: qui truſus ad neceſſitatem extremam, iamque periculum praeſens vitare non poſſe advertens, ſi reniti perſeveraſſet, quinos omnibus aureos, argentique ſingula pondo promiſit.

19 Hisque geſtis haud minore quam antea cura conſtrictus, futuraque celeri providens corde, nec diadema geſtavit, nec procedere auſus eſt usquam,
20 nec agere ſeria, quae nimis urgebant. Sed cum ad latebras ſeceſſiſſet occultas accidentium varietate perterritus Iulianus; aliquis palatii decurio, qui ordo eſt dignitatis, pleniore gradu ſigna Petulantium ingreſſus atque Celtarum, facinus indignum turbulente exclamat, pridie Auguſtum eorum arbi-
21 trio declaratum, clam interemptum. Hocque comperto, milites, quos ignota pari ſollicitudine movebant et nota, pars criſpantes miſſilia, alii minitantes nudatis gladiis, diverſo vagoque (ut in repentino ſolet) excurſu occupavere voluciter regiam: ſtrepituque immani excubitores perculſi, et tribuni, et domeſticorum Comes Excubitor nomine, veritique [13]) verſabilis perfidiam militis, eva-
22 nuere metu mortis ſubitae diſpalati. Viſo tamen otio ſummo, quieti ſtetere paulliſper armati: et interrogati, quae cauſa eſſet inconſulti motus et repentini, diu tacendo haeſitantes ſuper ſalute principis, non antea diſceſſerunt, quam acciti in conſiſtorium fulgentem cum auguſto habitu conſpexiſſent.

12) *al.* apud Succorum anguſtias ſpeculantium, tunc Haſtatus.
13) *al.* verſabilem.

V. His tamen auditis, etiam illi, quos ante- 1
greſſos retulimus [1]) ducente Sintulá, cum eo iam
ſecuri Pariſios [2]) revertuntur: edictoque, ut futura
luce cuncti convenirent in campo, progreſſus prin-
ceps ambitioſius ſolito tribunal adſcendit, ſignis
aquilisque circumdatus et vexillis, ſaeptusque tu-
tius armatarum cohortium globis. Cumque inter- 2
quieviſſet paullulum, dum alte contemplatur prae-
ſentium vultus, alacres omnes viſos et laetos, quaſi
lituis, verbis (ut intelligi poſſit) ſimplicibus incen-
debat.

Res ardua poſcit et flagitat, propugnatores mei 3
reique publicae fortes et fidi, qui mecum pro ſtatu
provinciarum vitam ſaepius obieciſtis, quoniam
Caeſarem veſtrum firmo iudicio ad poteſtatum om-
nium [3]) *columen ſustuliſtis, perſtringere pauca ſum-*
matim, ut remedia permutatae rei rata colligantur
et cauta. Vixdum aduleſcens ſpecie tenus purpu- 4
ratus (ut noſtis) veſtrae tutelae nutu caeleſti commiſ-
ſus, numquam a propoſito recte vivendi deiectus
ſum: vobiscum in omni labore perſpicuus, cum di-
ſperſa gentium confidentia, poſt civitatum excidia,
peremptaque innumera hominum millia, pauca,
quae ſemiintegra ſunt relicta, cladis immenſitas
perſultaret. Et retexere ſuperfluum puto, quoties
hieme cruda, rigentique caelo, quo tempore terrae
ac maria opere Martio vacant, indomitos antea
cum iactura virium ſuarum repulimus Alamannos.
Id ſane nec praetermitti eſt aequum nec taceri, 5
quod, cum prope Argentoratum illuxiſſet ille bea-
tiſſimus dies, vehens quodammodo Galliis perpetuam
libertatem, inter conſertiſſima tela me discurrentè,
vos vigore uſusque diuturnitate fundati, velut inci-
tatos torrentes, hoſtes abruptius inundantes, ſupe-

O 2

1) Mſ. ducente Sintula. 2) Mſ. reverterentur. 3) Mſ. columen.

raſtis ferro proſtratos, vel fluminis profundo ſubmerſos, paucis relictis noſtrorum, quorum exſequias honeſtavimus celebri potius laude, quam luctu.
6 *Poſt quae opinor tanta et talia nec poſteritatem tacituram de veſtris in rempublicam meritis* [4]) *in gentibus cunctis, ſi plene,* [5]) *quem altiore faſtigio maieſtatis ornaſtis, virtute gravitateque, ſi quid ad-*
7 *verſum ingruerit, defendatis. Ut autem rerum integer ordo ſervetur, praemiaque virorum fortium maneant incorrupta, nec honores ambitio praeripiat clandeſtina, id ſub reverenda conſilii veſtri facie ſtatuo, ut* NEQUE CIVILIS QUISQUAM IUDEX, NEC MILITIAE RECTOR, ALIO QUODAM PRAETER MERITA SUFFRAGANTE, AD POTIOREM VENIAT GRADUM, NON SINE DETRIMENTO PUDORIS EO, QUI PRO QUOLIBET PETERE TENTAVERIT, DISCESSURO.

8 Hac fiducia ſpei maioris animatus inferior miles, dignitatum iam diu expers et praemiorum, haſtis feriendo clypeos ſonitu adſurgens ingenti, uno pro-
9 pemodum ore dictis favebat et coeptis. Statimque, ne turbandae diſpoſitioni conſultae tempus ſaltem breve concederetur, pro actuariis [6]) obſecravere Petulantes et Celtae, recturi, quas placuiſſet provincias, mitterentur: quo non impetrato abiere nec offenſi, nec triſtes.

10 Nocte tamen, quae declarationis Auguſtae praeceſſerat diem, iunctioribus proximis retulerat Imperator, per quietem aliquem viſum, ut formari Genius publicus ſolet, haec obiurgando dixiſſe: *Olim, Iuliane, veſtibulum aedium tuarum obſervo latenter, augere tuam geſtiens dignitatem; et aliquoties tamquam repudiatus abſceſſi:* [7]) *ſed, ſi ne nunc quidem recipior, ſententia concordante multorum; ibo demiſſus et maeſtus. Id tamen retineto* [8]) *imo corde, quod tecum non diutius habitabo.*

---

4) τὸ in decli. 5) Haec Mſ. deſunt. 6) Mſ. obſervare. 7) Mſ. deſunt. 8) Mſ. in imo corde.

VI. Haec dum per Gallias agerentur intente, 1
truculentus rex ille Perſarum, incentivo Antonini
adventu Craugáſii duplicato, ardore obtinendae
Meſopotamiae flagrans, dum ageret cum exercitu
procul Conſtantius, armis multiplicatis et viribus
transmiſſo ſollemniter Tigride, oppugnandam adó-
ritur Singaram milite uſuique congruis omnibus,
ut aeſtimavere, qui regionibus praeerant, abunde
munitam. Cuius propugnatores viſo hoſte longiſſi- 2
me, clauſis ocius portis, ingentibus animis per tur-
res discurrebant et minas, ſaxa tormentaque bellica
congerentes, cunctisque praeſtructis ſtabant omnes
armati, multitudinem parati propellere, ſi moenia
ſubire tentaſſet.

Adventans itaque rex, cum per optimates ſuos 3
propius admiſſos, pacatiore colloquio flectere de-
fenſores ad ſuum non potuiſſet arbitrium, quieti
diem integrum dedit: et matutinae lucis exordio,
ſigno per flammeum erecto vexillum, circumvadi-
tur civitas a quibusdam vehentibus ſcalas, aliis
componentibus machinas, plerisque obiectu vinea-
rum pluteorumque tectis, iter ad fundamenta parie-
tum quaerentibus ſubvertenda. Contra haec oppi- 4
dani ſuperſtantes propugnaculis celſis, lapidibus
eminus telorumque genere omni ad interiora fero-
cius ſe proripientes arcebant.

Et pugnabatur eventu ancipiti diebus aliquot, 5
hinc inde multis amiſſis et vulneratis: poſtremo
fervente certaminum mole, et propinquante iam
veſpera, inter machinas plures admotus aries ro-
buſtiſſimus orbiculatam turrim feriebat ictibus denſis,
unde reſeratam urbem obſidio ſuperiore docuimus.
Ad quam converſa plebe dimicabatur artiſſime: fa- 6
cesque cum taedis ardentibus et malleolis ad exuren-
dum imminens malum undique convolabant, nec[1]) ſa-

1) *Steph.* non ſagittarum.

gittarum crebritate, nec [2]) glandis hinc inde cessante. Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recens structorum, madoreque etiam tum infirmium.
7 Dumque adhuc ferro certatur et ignibus, turri collapsa cum patuisset iter in urbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi disiecerat magnitudo, Persarum agmina undique ululabili clamore sublato, nullo cohibente cuncta oppidi membra complebant: caesisque promisce paucissimis, residui omnes [3]) mandatu Saporis vivi comprehensi, ad regiones Persidis ultimas sunt asportati.
8 Tuebantur autem hanc civitatem legiones duae, prima Flavia, primaque Parthica, et indigenae plures, cum auxilio equitum ilico ob repentinum malum inclusorum: qui omnes, ut dixi, vinctis manibus ducebantur, nullo iuvante nostrorum.
9 Nisibin enim sub pellibus agens pars maior exercitus custodiebat, intervallo perquam longo discretam; alioquin numquam labenti Singarae vel temporibus priscis quisquam ferre auxilium potuit, aquarum paenuria cunctis circum arentibus locis. Et licet ad praescis cendos adversos subitosque motus, id munimentum opportune locavit antiquitas, dispendio tamen fuit rei Romanae, cum defensorum iactura aliquoties interceptum.
1 VII. Exciso itaque oppido, rex Nisibin prudenti consilio vitans, memor nimirum, quae saepius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis: Bezabden, quam Phoenicam quoque institutores veteres adpellarunt, vi vel promissorum dulcedine illectis defensoribus retenturus, munimentum impendio validum, in colle mediocriter edito positum, vergensque in margines Tigridis, atque, ubi loca suspecta sunt et humilia, duplici muro

2) *al.* glande. 3) Mſ. mandatu.

vallatum: ad cuius tutelam tres legiones ſunt depu-
tatae, ſecunda Flavia, ſecundaque Armeniaca, et
Parthica itidem ſecunda, cum ſagittariis pluribus
Zabdicenis, in quorum ſolo tunc nobis obtempe-
rantium hoc eſt municipium poſitum.

Primo igitur impetu cum agmine cataphracto- 2
rum fulgentium rex ipſe ſublimior caeteris, caſtro-
rum ambitum circumcurſans, prope labra ipſa foſ-
ſarum venit audentius: petitusque balliſtarum icti-
bus certis et ſagittarum, denſitate [1] opertus armo-
rum in modum teſtudinis contextorum, abſceſſit
innoxius. Ira tamen tum ſequeſtrata, caduceato- 3
ribus miſſis ex more, clauſos blandius hortabatur,
ut vitae ſpeique conſulturi obſidium deditione ſol-
verent opportuna, reſeratisque portis egreſſi, ſup-
plices victori gentium ſemet offerrent. Quibus 4
adire propius auſis defenſores moenium ideo pe-
percerunt, quod cohaerenter ſibi iunctos duxerant
[2] hisdem notos ingenuos, Singarae captos: eorum
enim miſeratione telum nemo contorſit, nec ſuper
pace reſpondit.

Deinde datis induitiis diei totius et noctis, ante 5
alterius lucis initium Perſarum populus omnis ador-
tus avide vallum, acriterque minans ac fremens, ubi
ad ipſa moenia confidenter acceſſit, [3] dimicabat vi
magna reſiſtentibus oppidanis. [4] Quare ſaucia- 6
bantur plerique Parthorum, quod pars ſcalas ve-
hentes, alii opponentes vimineas crates, veluti caeci
pergebant introrſus, nec noſtris innocui. Sagitta-
rum enim nimbi crebrius volitantes, ſtantes confer-
tius perforabant: partibusque poſt ſolis occaſum
aequa iactura digreſſis, adpetente poſtridie luce ar-
dentius multo quam antea pugnabatur, hinc inde
concinentibus tubis: nec minores ſtrages utrobique
viſae ſunt, ambobus obſtinatiſſime colluctatis.

---

1) Mſ. opertus. 2) Mſ. iſte in notos. 3) Mſ. dicabat vi. 4) Mſ. ot quae re. ἴσ. *ex qua re*, ut alibi ea re.

7 Verum ſequuto die, otio communi adſenſu poſt
aerumnas multiplices attributo, cum magnus terror
circumſiſteret muros, Perſaeque paria formidarent:
Chriſtianae legis antiſtes exire ſe velle geſtibus os-
tendebat et nutu; acceptaque fide, quod redire
permitteretur incolumis, adusque tentoria regis ac-
8 ceſſit. Ubi data copia dicendi, quae vellet, ſuade-
bat placido ſermone diſcedere Perſas ad ſua, poſt
communes partis utriusque luctus formidari etiam
maiores adſirmans, forſitan adventuros. Sed per-
ſtabat incaſſum haec multaque ſimilia diſſerendo,
efferata veſania regis obſtante, [5]) non ante caſtrorum
9 excidium digredi pertinaciter adiurantis. Perſtrin-
xit tamen ſuſpicio vana quaedam epiſcopum, ut
opinor, licet adſeveratione vulgata multorum, quod
clandeſtino colloquio Saporem docuerat, quae
moenium adpeteret membra, ut fragilia intrinſecus
et invalida. Hocque exinde veriſimile viſum eſt,
quod poſtea intuta loca carieque nutantia cum ex-
ſultatione magna, velut regentibus penetralium cal-
lidis, contemplabiliter machinae feriebant hoſtiles.

10 Et quamquam anguſti calles difficiliorem aditum
dabant ad muros, aptatique arietes aegre promove-
bantur, manualium ſaxorum ſagittarumque metu
arcente: nec balliſtae tamen ceſſavere nec ſcorpio-
nes, illae tela torquentes, hi lapides crebros, qua-
lique ſimul ardentes pice et bitumine illiti: quorum
adſiduitate per proclive labentium [6]) machinae hae-
rebant velut altis radicibus ſixae, easque malleoli
et faces iactae deſtinatius exurebant.

11 Sed cum haec ita eſſent, caderentque altrinſecus
multi, ardebant magis oppugnatores naturali ſitu et
ingenti opere munitum oppidum ante brumale ſidus
exſcindere, rabiem regis non ante ſedari [7]) poſſe
credentes. Quocirca nec multa cruoris effuſio,

5) deſunt Mſ. 6) Mſ. machinarum. 7) τὸ *poſſe* deeſt al.

nec confixi mortiferis vulneribus plurimi caeteros
ab audacia parili revocabant. Sed diu cum exitio 12
decernentes postremo, periculis obiectavere semet
abruptis: et agitantes arietes, denso saxorum mola-
rium pondere fomentisque ignium variis, ire proti-
nus vetabantur. Verum unus aries residuis celsior, 13
humectis taurinis opertus exuviis, ideoque minus
casus flammeos pertimescens aut tela, antegressus
omnes repsit nisibus magnis ad murum: vastoque
acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxa-
tam evertit. Qua sonitu lapsa ingenti, superstantes
quoque repentina ruina deiecti, diffractique vel ob-
ruti, mortibus interiere diversis et insperatis: inven-
toque tutiore adscensu armata irruit multitudo.

Trepidis deinde superatorum auribus ululan- 14
tium undique Persarum intonante fragore, artius
proelium intra muros exarsit, hostium nostrorum-
que catervis certantibus comminus, cum confertis
inter se corporibus, hinc indeque stricto mucrone
nulli occurrentium parceretur. Magna denique 15
mole ancipiti diu exitio renitentes obsessi, postremo
plebis immensae ponderibus effuse disiecti sunt. Et
post haec iratorum hostium gladii, quidquid inve-
niri poterat, concidebant: abreptique sinibus ma-
trum parvuli, ipsae quoque matres trucidabantur,
nullo, quid ageret, respectante. Inter ea tam fu-
nesta, gens rapiendi cupidior, onusta spoliorum
genere omni, captivorumque examen maximum du-
cens, tentoria repetivit exsultans.

Rex tamen gaudio insolenti elatus, diuque desi- 16
derio capiendae Phoenicae flagrans, munimenti
perquam tempestivi, non ante discessit, quam labe-
factata murorum parte reparata firmissime, alimen-
tisque adfatim conditis, armatos ibi locaret insignes
origine, bellique artibus claros. Verebatur enim,
quod accidit, ne amissionem castrorum ingentium

ferentes aegre Romani, ad eadem obſidenda viribus magnis accingerentur.

17 Latius ſe proinde iactans, additaque ſpe, quidquid adgredi poſſet, adipiſcendi, interceptis caſtellis aliis vilioribus Virtam adoriri diſpoſuit, munimentum valde vetuſtum, ut aedificatum a Macedone credatur Alexandro, in extremo quidem Meſopotamiae ſitum, ſed muris velut ſinuoſis circumdatum et cor-
18 nutis, inſtructioneque varia inacceſſum. Quod cum omni tentaret arte, nunc [8]) promiſſis defenſores alliciens, nunc poenas cruciabiles minitans, aliquoties ſtruere aggeres parans, obſidionalesque [9]) admovens machinas, multis acceptis vulneribus, quam illatis, omiſſo vano incepto tandem abſceſſit.

1 VIII. Haec eo anno inter Tigrim geſta ſunt et Euphratem. Quae cum frequentibus nuntiis didiciſſet Conſtantius, metuens expeditiones Parthicas, hiemem apud Conſtantinopolim agens, impenſiore cura limitem inſtruebat cum omni adparatu bellorum. Arma quoque et tirocinia cogens, legionesque augens iuventutis validae ſupplementis, quarum ſtatariae pugnae per orientales ſaepius emicuere procinctus: auxilia ſuper his Scytharum poſcebat mercede vel gratia, ut adulto vere profectus [1]) e Thraciis, loca ſuſpecta protinus occuparet.

2 Inter quae Iulianus apud Pariſios hibernis locatis, ſumma coeptorum quorſum evaderet pertimeſcens, erat anxius, nusquam adſenſurum Conſtantium factis multa volvendo conſiderans, apud
3 quem ſordebat ut infimus et contemptus. Circumſpectis itaque trepidis rerum novarum exordiis, legatos ad eum mittere ſtatuit geſta docturos, eisque concinentes litteras dedit, quid actum ſit, quidve fieri oporteat deinceps, monens apertius et demon-
4 ſtrans. Quamquam cum haec dudum comperiſſe

---

8) Mſ. promiſſis. 9) *al.* movens. 1) Mſ. et braratus.

opinabatur, relatu Decentii olim reverſi, et cubiculariorum recens de Galliis [2]) praegreſſorum, qui ad Caeſarem aliqua portavere ſollemnia. Et, quamquam non repugnanter, tamen nec arrogantibus verbis quidquam ſcripſit, ne videretur ſubito [3]) reclinaſſe. Erat autem litterarum ſenſus huiusmodi:

Ego quidem propoſiti mei fidem non minus mo- 5
ribus, quam foederum pacto, quoad fuit, unum ſemper atque idem ſentiens conſervavi, ut effectu multiplici claruit evidenter. Iamque inde, ut me 6
creatum Caeſarem pugnarum horrendis fragoribus obieciſti, poteſtate delata contentus, currentium ex voto proſperitatum nuntiis crebris, ut adparitor fidus tuas aures implevi, nihil usquam periculis meis adſignans; cum documentis adſiduis conſtet, diffuſis permiſtisque paſſim Germanis, in laboribus me ſemper viſum omnium primum, [4]) in laborum refectione poſtremum.

Sed bona venia tua dixerim, ſi quid novatum 7
eſt nunc, ut exiſtimas: in multis bellis et aſperis aetatem ſine fructu conterens miles, olim [5]) deliberatum implevit, fremens, ſecundique impatiens loci rectorem, cum nullas ſibi vices a Caeſare diuturni ſudoris et victoriarum frequentium rependi poſſe contemplaretur. Cuius iracundiae, nec dignitatum 8
augmenta, nec annuum merentis ſtipendium, id quoque inopinum acceſſit, quod ad partes orbis Eoi poſtremas venire iuſſi, homines adſueti glacialibus terris, ſeparandique liberis et coniugibus, egentes trahebantur et nudi. Unde ſolito ſaevius efferati, nocte in unum collecti palatium obſedere, Auguſtum Iulianum vocibus magnis adpellantes et crebris. Co- 9
horrui, fateor, et ſeceſſi: amandatusque, dum potui, [6]) ſalutem ſimulatione quaeritabam et latebris.

---

2) Mſ. praegreſſorum. 3) Mſ. redundaſſe. 4) Mſ. in laborum refectione. 5) Mſ. deliberatum. 6) Mſ. ſalutemus latione.

Cumque nullae darentur indutiae, libero pectoris muro, ut ita dixerim, ſaeptus, progreſſus ante conſpectum omnium ſteti, molliri poſſe tumultum
10 *auctoritate ratus, vel ſermonibus blandis.* [7] *Exarſere mirum in modum, eousque provecti, ut cum precibus vincere pertinaciam conabar, inſtanter mortem contiguis adſultibus intentarent. Victus denique, mecumque ipſe conteſtans, quod alter confoſſo me forſitan libens declarabitur princeps, adſenſus ſum, vim lenire ſperans armatam.*

11 *Geſtorum hic textus eſt, quem mente quaeſo accipito placida. Nec actum quidquam ſecus exiſtimes, vel ſuſurrantes pernicioſa malignos admittas, ad compendia ſua excitare ſeceſſiones principum adſuetos: ſed adulatione vitiorum* [8] *altrice depulſa, excellentiſſimam virtutum omnium adverte iuſtitiam: et conditionum aequitatem, quam propono, bona fide ſuſcipito, cum animo disputans, haec ſtatui Romano prodeſſe, nobisque, qui caritate ſanguinis, et fortunae ſuperioris culmine ſociamur.*
12 *Ignoſce enim: quae cum ratione poſcuntur, non tam fieri cupio, quam a te utilia probari et recta, avide tua praecepta deinde quoque ſuſcepturus.*

13 *Quae neceſſe ſit fieri, in compendium redigam breve. Equos praebebo* [9] *curules Hiſpanos, et miſcendos gentilibus atque ſcutariis adulefcentes Letos quosdam, cis Rhenum editam barbarorum progeniem, vel certe ex dediticiis, qui ad noſtra deſciſcunt. Et haec adusque exitum vitae me ſpondeo non modo grato animo, verum cupido quoque factu-*
14 *rum. Praefectos praetorio, aequitate et meritis notos, tua nobis dabit clementia: reſiduos ordinarios iudices, militiaeque moderatores promovendos arbitrio meo concedi eſt conſentaneum, itidemque ſtipatores. Stultum eſt enim, cum ante caveri poſ-*

---

7) Mſ. quom. 8) Mſ. alacri caede pulſa. 9) Mſ. curules Sparnos.

ſit ne ſiat, [10]) *eos ad latus Imperatoris adſciſci, quorum mores ignorantur et voluntates.*

Hoc ſane ſine ulla dubitatione firmaverim: tiro- 15
nes ad peregrina et longinqua Galli mittere, diuturna perturbatione caſibusque vexati graviſſimis, nec ſponte ſua poterunt nec coacti, ne conſumpta penitus iuventute, ut adſliguntur praeterita recordantes, ita deſperatione pereant impendentium. Nec 16
Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciri conveniet, cum adhuc nec barbarici ſint impetus interclufi, et (ſi dici, quod verum eſt, pateris) hae provinciae malis iactatae continuis, externis indigeant adiumentis et fortibus.

Haec hortando, ut aeſtimo, ſalutariter ſcripſi, 17
poſcens et rogans. Scio enim, ſcio, ne quid ſublatius dicam cum imperio congruens, quas rerum acerbitates iam conclamatas et perditas, concordia viciſſim ſibi cedentium principum meliorem revocavit in ſtatum: cum adpareat maiorum exemplo noſtrorum, moderatores haec et ſimilia cogitantes, fortunate beateque vivendi reperire quodammodo viam, et ultimo tempori poſteritatique iucundam ſui memoriam commendare.

His litteris iunctas ſecretiores alias Conſtantio 18
offerendas clanculo miſit, obiurgatorias et mordaces: quarum ſeriem nec ſcrutari licuit, nec, ſi licuiſſet, proferre decebat in publicum.

Ad id munus implendum electi viri ſunt graves, 19
Pentadius officiorum magiſter, et Eutherius cubiculi tunc praepoſitus, poſt oblatas litteras relaturi, nullo ſuppreſſo, quae viderunt, et ſuper ordine futurorum ſidenter acturi.

Auxerat inter haec coeptorum invidiam Floren- 20
tii fuga praefecti: qui velut praeſagiens concitandos motus ob militem, ut ſermone tenus iactabatur, ac-

---

10) Mſ. eos latus. Vg. eos ad latus Imp.

citum, conſulto diſceſſerat Viennam, alimentariae rei gratia divelli cauſatus a Caeſare, quem ſaepe
21 tractatum aſperius formidabat. Dein cum comperiſſet eum ad auguſtum culmen evectum, exigua ac prope nulla vivendi ſpe verſus in metum, ut longe disiunctus, malis ſe, quae ſuſpicabatur, exemit: et neceſſitudine omni relicta digreſſus venit ad Conſtantium itineribus lentis: utque ſe nulli obnoxium culpae monſtraret, Iulianum ut perduellem multis
22 criminibus adpetebat. Cuius poſt abitum bene Iulianus cogitans et prudenter, ſciríque volens, quod praeſenti quoque peperciſſet; caritates eius cum re familiari intacta, publici curſus uſu permiſſo, ad Orientem redire tutius imperavit.

1 IX. Nec minore ſtudio ſequuti legati, haec ſecum ferentes, quae praediximus, intentique ad viandum, cum venirent ad iudices celſiores, oblique tenebantur: morasque per Italiam et Illyricum perpeſſi diuturnas et graves, tandem [1]) transfretati per Bosporum, itineribusque lentis progreſſi, apud Caeſaream Cappadociae etiam tum degentem invenere Conſtantium, Mazacam antehac nominatam, opportunam urbem et celebrem, ſub Argaei montis
2 pedibus ſitam. Qui intromiſſi, data poteſtate offerunt ſcripta: iisque recitatis, ultra modum ſolitae indignationis excanduit Imperator, [2]) limibusque oculis eos adusque metum contuens mortis, egredi iuſſit, nihil poſt haec percontatus vel audire perpeſſus.

3 Perculſus tamen ardenter cunctatione ſtringebatur ambigua, utrum in Perſas, an contra Iulianum moveri iuberet acies, quibus fidebat: haeſitansque diu perpenſis conſiliis, flexus eſt quorumdam ſententia [3]) utilium ſuaſorum, et iter orientem verſus

---

1) Mſ. transfretati per Bosphorum. 2) Mſ. limisque oculis. 3) Mſ. utilium ſuaſorum.

edixit. Statim tamen et legatos abſolvit, et Leo- 4
nam quaeſtorem ſuum in Gallias cum litteris datis ad Iulianum pergere celeri ſtatuit gradu, nihil novatorum ſe adſerens ſuſcepiſſe, ſed eum (ſi ſaluti ſuae proximorumque conſulit) tumenti flatu depoſito, intra Caeſaris ſe poteſtatem continere praecipiens.
Utque id facile formido intentatorum efficeret, velut 5
magnis viribus fretus, in locum Florentii praefectum praetorio Nebridium, tum quaeſtorem eiusdem Caeſaris promoverat, et Felicem notarium, officiorum magiſtrum, et quosdam alios. Gumoharium enim ſucceſſorem Lupicini, antequam ſciretur huiusmodi quidquam, magiſtrum provexit armorum.

Ingreſſus itaque Pariſios Leonas, ſuſceptus ut 6
honoratus et prudens, poſtridie principi progreſſo in campum cum multitudine armata pariter et plebeia, quam de induſtria convocarat, e tribunali, ut emineret altius, ſuperſtanti, ſcripta iubetur offerre. Replicatoque volumine edicti, quod miſſum eſt, et legi ab exordio coepto, cum ventum fuiſſet ad locum id continentem, quod geſta omnia Conſtantius improbans, Caeſaris poteſtatem ſufficere Iuliano cenſebat, [4]) exclamabatur undique vocum terribilium ſonu: *Auguſte Iuliane, ut provincialis, et* 7
miles, et rei publicae decrevit auctoritas; recreatae quidem, ſed adhuc metuentis redivivos barbarorum excurſus.

Quibus auditis Leonas, cum Iuliani litteris haec 8
eadem [5]) indicantibus revertit incolumis: ſolusque admiſſus eſt ad praefecturam Nebridius: id enim Caeſar quoque ſcribens, ex ſententia ſua fore aperte praedixit. Magiſtrum enim officiorum iampridem ipſe Anatolium ordinavit, libellis antea reſponden-

---

4) Mſ. exclamabatur undique vocum terribilium ſonum. 5) Mſ. innotantibus.

tem, et quosdam alios, ut ſibi utile videbatur et
tutum.

9 Et quoniam, cum haec ita procederent, time-
batur Lupicinus, licet abſens, agensque etiam tum
apud Britannos, homo ſuperbae mentis et turgidae;
eratque ſuſpicio, quod, ſi haec trans mare didiciſ-
ſet, novarum rerum materias excitaret: notarius
Bononiam mittitur, obſervaturus ſollicite, ne quis-
quam fretum oceani transire permitteretur. Quo
vetito, reverſus Lupicinus, antequam horum quid-
quam ſciret, [6]) nullas ciere potuit turbas.

1 X. Iulianus tamen iam celſiore fortuna militis-
que ſiducia laetior, ne intepeſceret, neve ut re-
miſſus argueretur et deſes, legatis ad Conſtantium
miſſis, in limitem Germaniae ſecundae eſt egreſſus:
omnique adparatu, quem flagitabat inſtans nego-
tium, [1]) communitus, Tricenſimae oppido propin-
2 quabat. Rheno [2]) exinde transmiſſo regionem ſu-
bito pervaſit Francorum, quos Attuarios vocant, in-
quietorum hominum, licentius etiam tum percur-
ſantium extima Galliarum. Quos adortus ſubito
nihil metuentes hoſtile, [3]) nimiumque ſecuros,
quod ſcrupoſa viarum difficultate arcente, nullum
ad ſuos pagos introiſſe meminerant principem, ſu-
peravit negotio levi; captisque plurimis et occiſis,
orantibus aliis, qui ſuperfuere, pacem ex arbitrio
dedit, hoc prodeſſe poſſeſſoribus ſinitimis arbitra-
3 tus. Unde reverſus pari celeritate per flumen,
praeſidiaque limitis explorans diligenter et corri-
gens, adusque Rauracos venit: locisque recupera-
tis, quae olim barbari intercepta retinebant ut pro-
pria, iisdemque pleniore cura ſirmatis, per Beſan-
tionem Viennam hiematurus abſceſſit.

XI. Hic

---

6) Mſ. nullus. 1) Mſ. communitus Obtricenſimae oppido. 2) *al.* deinde. 3) *al.* nimium ſic.

XI. Hic per Gallias erat ordo geſtorum. Quae 1
dum ita proſpere ſuccedunt et caute, Conſtantius
accitum Arſacen Armeniae regem, ſummaque li-
beralitate ſusceptum praemonebat et hortabatur, ut
nobis amicus eſſe perſeveraret et fidus. Audiebat 2
enim ſaepius eum tentatum a rege Perſarum falla-
ciis, et minis, et dolis, ut Romanorum ſocietate
poſthabita, ſuis rationibus [1]) ſtringeretur. Qui cre- 3
bro adiurans animam prius poſſe amittere, quam
ſententiam, muneratus cum comitibus, quos duxe-
rat, rediit ad regnum, [2]) nihil auſus temerare poſt-
ea promiſſorum, obligatus gratiarum multiplici ne-
xu Conſtantio: inter quas illud potius excellebat,
quod Olympiada Ablabii filiam praefecti quondam
praetorio, ei copulaverat coniugem, ſponſam fratris
ſui Conſtantis.

Quo dimiſſo a Cappadocia, ipſe per Melitinam 4
minoris Armeniae oppidum, et Lacotena, et Sa-
moſata, tranſito Euphrate Edeſſam venit: ubique,
dum agmina undique convenientium militum, et
rei cibariae abundantes copias opperitur, diu mora-
tus; poſt aequinoctium egreditur autumnale, Ami-
dam petens.

Cuius cum prope veniſſet moenia, favillis opple- 5
ta colluſtrans, flebat cum gemitu, reputans quales
miſeranda civitas pertulerat clades. Ibi tunc forte
Urſulus praeſens, qui aerarium tuebatur, dolore
percitus exclamavit: *En quibus animis urbes a mi-
lite defenduntur, cui ut abundare ſtipendium poſſit,
imperii opes iam fatiſcunt!* Quod dictum ita ama-
rum militaris multitudo poſtea apud Chalcedona re-
cordata, ad eius exitium conſurrexit.

Exinde cuneis confertis incedens, cum Bezab- 6
den adventaret, fixis tentoriis, vallo foſſarumque
altitudine circumſaeptis, obequitans caſtrorum

1) Mſ. ſtringeretur. 2) Mſ. inthelauſus temeratore.

ambitum longius, docebatur relatione multorum,
inſtaurata eſſe firmius loca, quae antehac incuria
7 corruperat vetuſtatis. Et, ne quid omitteret,
quod ante fervorem certaminum erat neceſſario
praeſtruendum; viris prudentibus miſſis, condi-
tione poſita dupla, cogebat moenium defenſores red-
ire ad ſuos, alienis ſine cruore conceſſis, aut in di-
tionem venire Romanam dignitatibus augendos et
praemiis. Atque, cum illi deſtinatione nativa re-
niterentur ut clare nati, periculisque et laboribus
indurati, cuncta obſidioni congrua parabantur.
8 Denſis itaque ordinibus cum tubarum incitamen-
tis latera oppidi cuncta adortus alacris miles, legio-
nibus in teſtudines varias conglobatis, paullatim tu-
to progrediens ſubruere moenia conabatur: et quia
telorum omne genus in ſubeuntes effundebatur, ne-
xu clypeorum ſoluto diſceſſum eſt, in receſſum ca-
9 nentibus ſignis. Laxatis deinde ad diem unum [3]) in-
dutiis, tertia luce curioſius [4]) tecti, elatis paſſim
clamoribus adſcenſus undique tentabant. Et licet
defenſores obtentis ciliciis, ne conſpicerentur ab
hoſtibus, latebant intrinſecus; tamen, quoties fla-
gitabat neceſſitas, lacertos fortiter exſertantes, lapi-
10 dibus ſubiectos inceſſebant et telis. Et vimineae
crates cum procederent confidenter, eſſentque pa-
rietibus contiguae, dolia deſuper cadebant, molae
et columnarum fragmenta: quorum ponderibus ni-
miis obruebantur oppugnatores, hiatuque violento
diſiectis operimentis, cum periculis ultimis eva-
debant.
11 Decimo itaque, poſtquam [5]) pugnari die coe-
ptum eſt, cum [6]) ſpes noſtrorum interiora cuncta
maerore compleret, transferri placuerat molem arie-
tis magni, quam Perſae quondam Antiochia pulſi-

3) Mſ. indomis. 4) Mſ. tecto. 5) Mſ. pugnari. 6) Mſ. ſpe
noſtrorum interior.

bus eius exciſa relatam reliquerant apud Carras:
quae ſubito viſa, aptataque faberrime, clauſorum
hebetaverat mentes, adusque deditionis remedia
paene prolapſas, ni reſumptis viribus opponenda
machinae huic praeparaſſent. Nec temeritas poſt 12
haec ceſſaverat, nec conſilium. Namque, dum in-
ſtrueretur aries vetuſtus, et diſſolutus, ut facile ve-
heretur, [7]) omni arte, omnique virium niſu, et
[8]) oppugnatorum vi et firmitudine ſumma defenſa-
batur: tormenta nihilominus et lapidum crebritas
atque fundarum ex utraque parte plurimos conſume-
bant: et aggerum moles incrementis celeribus con-
ſurgebant: acriorque indies adoleſcebat obſidio,
multis noſtrorum idcirco cadentibus, quod decer-
nentes ſub Imperatoris conſpectu, ſpe praemiorum,
ut poſſent facile, qui eſſent, agnoſci, nudantes ga-
leis capita ſagittariorum hoſtilium peritia fundeban-
tur. Proin dies et noctes intentae vigiliis, cautio- 13
res ſtantes utrobique faciebant. Et Perſae aggerum
altitudine iam in ſublime porrecta, machinaeque
ingentis horrore perculſi, quam minores quoque ſe-
quebantur, omnes exurere vi maxima nitebantur:
et adſidue malleolos atque incendiaria tela torquen-
tes, laborabant incaſſum, ea re, quod humectis
ſcortis et centonibus erant opertae materiae plures,
aliae unctae alumine diligenter, ut ignis in eas labe-
retur innoxius. Verum has admoventes fortitudine 14
magna Romani, licet difficile defenſabant, tamen
cupiditate potiundi oppidi ne prompta quidem peri-
cula contemnebant. Et contra propugnatores, cum 15
iam discuſſurus turrim oppoſitam aries maximus ad-
ventaret, prominentem eius ferream frontem, quae

7) Mſ. omni argento. Vs. omni argumento, ut in Actis Euphemiae. Trahentes argumentis lapides. 8) Mſ. oppugnatorum veni et fortitud.

revera formam [9]) effingit arietis, arte ſubtili illaqueatam altrinſecus laciniis retinuere longiſſimis, ne retrogradiens reſumeret vires, neve ferire muros adſultibus denſis contemplabiliter poſſet, fundentes quoque ferventiſſimam picem: et diu promotae machinae ſtabant, muralia ſaxa perferentes et tela.

16 Iamque aggeribus cumulatius excitatis, defenſores, ni vigilaſſent, exitium adfore iam ſperantes, in audaciam ruere praecipitem: et repentino decurſu portis effuſi, primosque adorti noſtrorum, faces ſitellasque ferreas onuſtas ignibus in arietes magnis 17 viribus iaciebant. Verum poſt ambiguam proelii virtutem, plurimi nihil impetrato intra moenia repelluntur: moxque ex aggeribus, quos erexerant Romani, iidem Perſae propugnaculis inſiſtentes, ſagittis inceſſebantur et fundis, telisque igniferis: quae per tegumenta turrium volitantia, paratis, qui reſtinguerent, plerumque irrita labebantur.

18 Cumque pauciores utrobique fierent bellatores, et Perſae truderentur ad ultima, ni potior ratio ſuccurriſſet, impenſiore opera procurſus tentabatur ex caſtris: et eruptione ſubita multitudinis facta, inter armatos, qui portabant ignes, [10]) amplioribus ordinatis, iaciebantur corbes in materias ferreae plenae flammarum, et ſarmenta, aliaque ad 19 ignes concipiendos aptiſſima. Et quia conſpectum abſtulerant fumi nigerrimae nubes, claſſico excitante in pugnam, legiones procinctae celeri gradu venerunt: et ſubcreſcente paullatim ardore bellandi, cum ventum fuiſſet ad manus, repente machinae omnes effuſis ignibus urebantur, praeter maiorem: quam direptis reſtibus, quibus e muro iactis implicabatur, virorum fortium acrior niſus aegre ſemiuſtam extraxit.

---

9) efficit. 10) Mſ. amplioribus ordinati iaciebantur.

At ubi nocturnae tenebrae finem proeliis attule- 20
runt, non in longum [11]) militi quies data: cibo
enim exiguo refectus et ſomno, rectorum monitu
excitus, munitiones a muro longe demovit, dimi-
care ſuccinctius parans per ſublimes aggeſtus, qui
iam conſummati muris altius imminebant. Utque
facile defenſores moenibus pellerentur, in ipſis ag-
gerum ſummitatibus binae ſunt locatae balliſtae,
quarum metu ne proſpicere quidem poſſe hoſtium
quisquam crederetur. His ſatis proviſis, prope 21
ipſum crepuſculum triplex acies noſtrorum inſtru-
cta, conisque galearum minacius nutans, ſcalas
vehentibus multis impetum [12]) conabantur in muros.
Iam reſultantibus armis et tubis, uno parique ar-
dore hinc [13]) inde pugnabatur audaci conflictu: la-
tiusque ſeſe pandentes Romani, cum Perſas occul-
tari viderent pavore impoſitorum aggeribus tormen-
torum, pulſabant turrim ariete: et cum ligonibus
et dolabris et vectibus [14]) ſcalisque propinquabant,
utrimque convolante miſſilium crebritate. Adfli- 22
ctabant tamen multo vehementius Perſas ictus varii
balliſtarum, tamquam per tranſennam a clivis ſtructi-
libus decurrentes. Unde fortunas ſuas ſitas in ex-
tremo iam cogitantes, deſtinatam ruebant in mor-
tem: et partiti munera dimicandi inter neceſſitatis
articulos, relictis, qui moenia tuerentur, reſerata
latenter poſtica, ſtrictis gladiis valida manus erupit,
pone ſequentibus aliis, qui flammas occulte porta-
bant. Dumque Romani nunc inſtant cedentibus, 23
nunc ultro inceſſentes excipiunt: qui vehebant fo-
culos repentes incurvi, prunas unius aggeſti inſe-
ruere iuncturis, ramis arborum diverſarum, et iun-
co, et manipulis conſtructi cannarum: qui conce-
ptis incendiorum aridis nutrimentis iam cremaban-

11) Mſ. militi qui eſtate. Vſ. militi quies eſt data. 12) Mſ. conabantur. 13) *al.* inde. 14) Mſ. ſcalaeque propinq.

tur, militibus cum intactis tormentis exinde peri-
culoſe digreſſis.
24 Ut vero certaminibus finem veſpera [15]) dedit
incedens, parteſque disceſſerunt ad otium breve,
Imperator in varia ſeſe conſilia diducens et verſans,
cum excidio Phoenicae diutius imminere neceſſariae
rationes urgerent, quod munimentum velut inſolu-
bile clauſtrum hoſtium excurſibus erat obiectum, et
ſerum repelleret tempus: certaturus leviter ibi ſta-
tuit immorari, alimentis deſtituendos forſitan ce-
dere exiſtimans Perſas: quod ſecus atque rebatur
25 evenit. Cum enim remiſſius pugnaretur, humente
caelo undantes nubes cum tenebris advenere mina-
cibus: adſiduiſque imbribus ita immaduerat ſolum,
ut luti glutinoſa mollities per eas regiones pinguiſ-
ſimi caeſpitis omnia perturbaret: et ſuper his iugi
fragore tonitrua fulguraque mentes hominum pavi-
das perterrebant.
26 Accedebant arcus caeleſtis conſpectus ad-
ſidui: quae ſpecies unde ita figurari ſit ſolita,
expoſitio brevis ostendet. Halitus terrae cali-
diores et humoris ſpiramina conglobata in nubes,
exindeque disiecta in adſpergines parvas, ac ra-
diorum fuſione ſplendida facta, ſupinantur volubi-
liter contra ipſum igneum orbem, irimque confor-
mant, ideo ſpatioſo curvamine ſinuoſam, quod in
noſtro panditur mundo, quem ſphaerae dimidiae
27 parti rationes phyſicae ſuperponunt. Cuius ſpecies,
quantum mortalis oculus contuetur, prima lutea vi-
ſitur, ſecunda flaveſcens vel fulva, punicea tertia,
quarta purpurea, poſtrema caeruleo concreta et vi-
28 ridi. Hac autem mixta pulcritudine temperatur
ideo, ut terrenae exiſtimant mentes, quod prima
eius pars dilutior cernitur, aëri concolor circum-
fuſo: ſequens fulva, id eſt paullo excitatior quam

15) Mſ. τὸ *incedens* deeſt al.

lutea: [16]) punicea tertia, quod ſolis obnoxia clari-
tudini, pro [17]) receptatione ſpiritus fulgores eius
[18]) puriſſimi e regione deſlorat: quarta ideo [19]) purpu-
rat, quod intermicante adſperginum denſitate, per
quas moritur radiorum [20]) ſplendor, conſpiciens
offendit adſpectum flammeo propiorem: qui color
quanto magis diffunditur, concedit in caeruleum
et virentem.

Arbitrantur alii, tunc iridis formam rebus adpa- 29
rere mundanis, cum altius delatae nubi craſſae ra-
dii ſolis infuſi lucem iniecerint liquidam: quae non
reperiens exitum, in ſe conglobata nimio ſplen-
deſcit adtritu: et proximos quidem albo colores a
ſole ſublimiore decerpit: ſubvirides vero a nubis
ſimilitudine ſuperiectae: ut in mari ſolet uſu venire,
ubi candidae ſunt undae, quae littoribus illiduntur,
interiores ſine ulla concretione caeruleae.

Et quoniam indicium eſt permutationis aurae, 30
(ut diximus) a [21]) ſudo aëre nubium concitans glo-
bos, aut contra ex concreto [22]) immutans in ſere-
nam laetitiam caelum; ideo apud poetas legimus
[23]) ſaepe, Irim de caelo mitti, cum praeſentium re-
rum verti neceſſe ſit ſtatus. Suppetunt aliae mul-
tae opiniones et variae, quas dinumerare nunc eſt
ſupervacuum, narratione redire, unde digreſſa
eſt, feſtinante. His ac talibus Imperator inter 31
ſpem metumque iactabatur, ingraveſcente hiemis
magnitudine, [24]) ſuſpectisque per avios tractus
inſidiis: inter quae [25]) etiam tumultum exaſpe-
rati militis verebatur. Super his urebat eius
anxiam mentem, quod velut patefacta ianua di-
vitis domus, irritus propoſiti reverteretur.

---

16) Mſ. picea. 17) Mſ. pro reticatione. 18) Mſ. puriſſimi. 19) *Steph.* purpurea. 20) Mſ. ſplendor conſpiciens. 21) *al.* ſudore aëre. 22) Mſ. mutans. 23) in Mſ. ita hic locus legitur: Legimus nimirum de caelo hinc verti neceſſe mitti cum praeſ. 24) Mſ. ſuper eos quae per avictio ſtractus. 25) etiam . . . . cum exaſp.

32 Quas ob res omiſſo vano incepto, hiematurus Antiochiae redit in Syriam aerumnoſam, perpeſſus et ulcerum ſed et atrocia, diuque deflenda. Evenerat enim hoc, quaſi fatali conſtellatione ita regente diverſos eventus, ut ipſum Conſtantium dimicantem cum Perſis fortuna ſemper ſequeretur adflictior: unde vincere ſaltem per duces optabat: quod aliquoties meminimus contigiſſe.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXI.

Iulianus A. Viennae quinquennalia celebrat: quomodo Constantium A. brevi moriturum praenoverit: et de variis artibus futura praenoscendi. C. I. *Iulian. A. Viennae Christianum se simulat illiciendae multitudinis causa: et de die festo in ecclesia inter christianos Deum precatur.* II. *Vadomarius rex Alamannorum, rupto foedere, per emissarios limites vastat, et Libinonem comitem cum paucis interficit.* III. *Iulian. A. interceptis Vadomarii litteris ad Constantium A. eum in convivio comprehendendum curavit: et Alamannis aliis occisis, aliis in deditionem acceptis, caeteris pacem petentibus dedit.* IV. *Iulian. A. milites suos alloquitur, et in verba sua universos adigit, Constantio A. bellum illaturus.* V. *Constantius A. Faustinam ducit uxorem: auget supplementis exercitum: Armeniae et Hiberiae reges donis sibi conciliat.* VI. *Const. A. Antiochiae tum agens, per Gaudentium notarium Africam in potestate sua retinet; et Euphrate transito Edessam se exercitumque confert.* VII. *Iulianus A. post ordinatas res Galliarum, ripam Danubii petit, et partem militum per Italiam perque Raetias praemittit.* VIII. *Taurus et Florentius consules, ac praefecti praetorio, hic per Illyricum, ille per Italiam, fugiunt adpropinquante Iuliano A. Lucillianus magister equitum, qui resistere Iuliano parabat, opprimitur.* IX. *Iulianus A. Sirmium, caput Illyrici occidui, una cum praesidio in fidem recipit; Succos occupat, et ad Senatum scribit contra Constantium.* X. *Duae legiones Constantianae, quae apud Sirmium ad Iulianum A. transierant, ab eo missae in Gallias, Aquileiam occupant consentientibus*

oppidanis, ac Iuliani militi portas claudunt. XI. *Aquileia favens Conſtantii A. partibus oppugnatur: quae poſtea comperto eius obitu, Iuliano ſe dedidit.* XII. *Sapor domum reducit copias, inhibentibus bellum auſpiciis: Conſtantius A. in Iulianum arma moturus Hierapoli milites alloquitur.* XIII. *Praeſagia mortis Conſtantii A.* XIV. *Moritur Conſtantius A. apud Mopſucrenas Ciliciae.* XV. *Conſtantii A. virtutes et vitia.* XVI.

1 Intercluſo hac bellorum difficili ſorte Conſtantio trans flumen Euphratem, Iulianus agens apud Viennam, formandis in futura conſiliis dies impendebat et noctes, quantum opes patiebantur anguſtae, altius ſemet attollens: ſemperque ambigens, utrum Conſtantium modis omnibus alliceret in concordiam, an terroris incutiendi gratia laceſſeret prior. 2 Quae ſollicite reputans, utrumque formidabat, et amicum cruentum, et in aerumnis civilibus ſaepe victorem: maximeque Galli fratris exemplum mentem eius anxiam ſuſpendebat, quem inertia miſtae- 3 que periuriis fraudes prodidere quorumdam. Erigebat tamen aliquoties animum ad multa et urgentia, tutiſſimum ratus inimicum ſe ex confeſſo monſtrare ei, cuius ex praeteritis motus coniectabat ut prudens, ne per amicitias fictas inſidiis falleretur 4 occultis. Parvi igitur habitis, quae per Leonam Conſtantius ſcripſerat, nulloque arbitrio eius promotorum ſuſcepto praeter Nebridium, quinquennalia Auguſtus iam edidit: et ambitioſo diademate utebatur lapidum fulgore diſtincto, cum inter exordia principatus adſumpti vili corona [1]) circumda- 5 tus erat, xyſtarchae ſimilis purpurato. Inter quae Helenae coniugis defunctae ſuprema miſerat Romam, in ſuburbano viae Nomentanae condenda, ubi uxor quoque Galli, quondam ſoror eius, ſepulta eſt Conſtantina.

---

1) Mſ. circumdatus erat.

Accidebat autem, incendebatque eius cupidi- 6
tatem pacatis iam Galliis inceſſere ultro Conſtan-
tium: coniiciens eum per vaticinandi praeſagia
multa (quae callebat) et ſomnia, e vita protinus ex-
ceſſurum.

Et quoniam erudito et ſtudioſo cognitionum 7
omnium principi malivoli praenoſcendi futura pra-
vas artes adſignant, advertendum eſt breviter, unde
ſapienti viro hoc quoque accidere poterit doctrinae
genus haud leve. Elementorum omnium ſpiritus, 8
utpote perennium corporum [2]) praeſentiendi motu
ſemper et ubique vigens, ex his, quae per diſcipli-
nas varias adfectamus, participat nobiscum munera
divinandi: et ſubſtantiales poteſtates ritu diverſo
placatae, velut ex perpetuis fontium venis [3]) vati-
cina mortalitati ſuppeditant verba, quibus numen
praeeſſe dicitur Themidis: quam ex eo, quod fixa
fatali lege decreta praeſcire [4]) facit in poſterum,
quae τεθειμένα ſermo Graecus adpellat, ita cogno-
minatam, in cubili ſolioque Iovis vigoris vivifici
theologi veteres collocarunt.

Auguria et auſpicia non volucrum arbitrio futura 9
[5]) neſcientium colliguntur: (nec enim hoc vel inſi-
piens quisquam [6]) dicet) ſed volatus avium dirigit
deus, ut roſtrum ſonans, aut praetervolans pinna
turbido meatu vel leni futura praemonſtret. Amat
enim benignitas numinis, ſeu quod merentur ho-
mines, ſeu quod tangitur eorum adfectione, his
quoque artibus prodere, quae impendent.

Extis item pecudum attenti fatidicis, [7]) in ſpe- 10
cies converti ſuetis innumeras, accidentia ſciunt.
Cuius diſciplinae Tages nomine quidam monſtrator
eſt; ut fabulantur, in Etruriae partibus emerſiſſe
ſubito viſus e terra.

---

2) *al.* praeſentienti. 3) Mſ. vaticinia. 4) Mſ. facit. 5) Mſ. naſcentium. 6) Mſ. dicet. 7) Mſ. in ſpes.

11 Aperiunt tunc quoque ventura, cum [8]) aeſtuant
hominum corda, ſed loquuntur divina. Sol enim
(ut aiunt phyſici) mens mundi, noſtras mentes ex
ſeſe velut ſcintillas diffunditans, cum eas incenderit
vehementius, futuri conſcias reddit. Unde Sibyl-
lae crebro ſe dicunt ardere, torrente vi magna flam-
marum. Multa ſignificant ſuper his crepitus vo-
cum, et occurrentia ſigna, tonitrua quinetiam et
fulgura et fulmina, itidemque ſiderum ſulci.
12 Somniorum autem rata fides et indubitabilis fo-
ret, ni ratiocinantes coniectura fallerentur. Inter-
dumque, ut Ariſtoteles adfirmat, tum fixa ſunt et
ſtabilia, cum animantis altius quieſcentis ocularis
13 [9]) pupilla neutrobi inclinata, rectiſſime cernit. Et
quia vanities aliquoties plebeia ſtrepit, haec impe-
rite muſſando, ſi eſſet praeſentiendi notitia quae-
dam, cur ille ſe caſurum in bello, vel alius hoc ſe
paſſurum ignoravit, aut illud? ſufficiet dici, quod
et grammaticus loquutus interdum eſt barbare, et
abſurde cecinit muſicus, et ignoravit remedium
medicus: et non ideo nec grammatica, nec muſica,
14 nec medicina ſubſiſtit. Unde praeclare hoc quo-
que, ut alia, Tullius, *Signa oſtenduntur*, ait, *a
diis rerum futurarum. In his ſi quis erraverit,
non deorum natura, ſed hominum coniectura pec-
cavit.* Ne igitur extra calcem, quod dicitur, ſer-
mo decurrens lecturo faſtidium ferat, ad explican-
da proſpecta revertamur.

1 II. Cum apud Pariſios adhuc Caeſar Iulianus,
quatiens ſcutum variis motibus exerceretur in cam-
po, axiculis, queis orbis erat compaginatus, in va-
num excuſſis, anſa remanſerat ſola: quam retinens
2 valida manu ſtringebat. Territisque ut omine diro
praeſentibus cunctis, *Nemo*, inquit, *vereatur: ha-
beo firmiter, quod tenebam.* Item cum apud Vi-

8) aeſtivant. 9) popiala.

ennam poſtea quieſceret ſobrius, [1]) horrore medio
noctis imago quaedam viſa ſplendidior, hos ei ver-
ſus heroos modo non vigilanti aperte dixit, eadem
ſaepius replicando: quibus fretus nihil aſperum
ſibi ſupereſſe exiſtimabat.

[2]) Ζεὺς ὅταν εἰς πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,
Παρθενικῆς δὲ Κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ
Εἰκοστῇ, βασιλεὺς Κωνστάντιος Ἀσίδος αἴης
Τέρμα φίλου βιοτοῦ στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

Agebat itaque nihil interim de ſiatu rerum praeſen- 3
tium mutans, ſed animo tranquillo et quieto inci-
dentia cuncta diſponens, paullatimque ſeſe corro-
borans, ut dignitatis augmento virium quoque con-
gruerent incrementa. Utque omnes, nullo impe- 4
diente, ad ſui favorem illiceret, adhaerere cultui
Chriſtiano fingebat, a quo iam pridem occulte de-
ſciverat, arcanorum participibus paucis, haruſpi-
cinae auguriisque intentus, et caeteris, quae deo-
rum ſemper fecere cultores. Et ut haec interim 5
celarentur, feriarum die, quem celebrantes menſe
Ianuario Chriſtiani [3]) Epiphania dictitant, progreſ-
ſus in eorum eccleſiam, ſollemniter numine orato
diſceſſit.

III. Dum haec ita aguntur, propinquante iam 1
vere, nuntio percitus inopino, ad triſtitiam verſus
eſt et maerorem. Didicit enim Alamannos a pago
Vadomarii exorſos, unde nihil poſt ictum foedus
ſperabatur incommodum, vaſtare confines Raetiis
tractus: nihilque ſinere intentatum manus praeda-
torias fuſius diſcurrentes. Quod ne diſſimulatum 2
redivivas bellorum materias excitaret; Libinonem
quemdam Comitem cum Celtis et Petulantibus miſit

---

1) *al.* hora media. 2) MΓ. ΖΕΤΣ ΟΤΑΝ ΕΙΣΙ ΠΑΔΤΤΓΕΡ-
ΣΙΑ ηΙΟΑΝΚΙΤΟΤ ΤΔΡΟΧΟ ΓΟ ΠΑΡΕΕΝΙΚΝΣΔΕΚΟΝΟΣ
ΓΟΙΡΝΣ ΒΕΕΝΕΙΙΙΠΕ Λ ΙΙΙ ΝΕΙΚΟΣ ΤΗ Β ΣΔΕΤΣΚΟΣΤΑΝΤΙ
ΟΣΛΣΙΛΟΣΕ ΗΣΤΕ ΡΛυΑ ΦΙΟΛΝ ΒΙΟΤΟΤ ΕΤΤΓΕΡΟΝ ΚΑΙ
ΕΠωΔΤΝΟΝ ΕζΕΙ. 3) *al.* Epiphaniam.

hiemantibus ſecum, negotium, ut poſcebat ratio,
3 correcturum. Qui cum mature prope oppidum Sanctionem veniſſet, longe viſus a barbaris, qui iam certamina meditantes ſeſe per valles abdiderant: hortatusque milites licet numero impares, cupidine tamen pugnandi vehementius irritatos, adgreditur inconſulte Germanos, interque dimicandi exordia ipſe concidit omnium primus: cuius interitu erecta barbarorum fiducia, Romanisque ad ducis vindictam accenſis, certamen committitur obſtinatum, et urgente magnitudinis mole disiecti ſunt noſtri, occiſis paucis et vulneratis.

4 Cum hoc Vadomario, et Gundomado eius fratre, itidem rege, Conſtantius (ut iam relatum eſt) firmaverat pacem. Poſt quae mortuo Gundomado, hunc ſibi fore exiſtimans fidum, ſecretorumque taciturnum exſecutorem et [1]) efficacem, mandabat (ſi famae ſolius admittenda eſt fides) ſcribebatque, ut tamquam [2]) rupto concordiae pacto, ſubinde collimitia ſibi vicina vexaret: quo Iulianus id metuens,
5 nusquam a tutela diſcederet Galliarum. Quibus (ut dignum eſt credere) obtemperans Vadomarius, haec et ſimilia perpetrabat: ad perſtringendum fallendumque miris modis ab aetatis primitiis callens, ut poſtea quoque ducatum per Phoenicen regens
6 ostendit. Sed re ipſa convictus abstinuit. Capto enim a ſtationariis militibus notario, quem miſerat ad Conſtantium, ſcrutatoque, ſi quid portaret, epiſtola eius reperta eſt, in qua praeter alia multa id quoque ſcripſerat: *Caeſar tuus diſciplinam non habet.* Iulianum autem adſidue per litteras dominum et Auguſtum adpellabat et Deum.

1 IV. Haec ut erant periculoſa et dubia, Iulianus in exitiale malum eruptura conſiderans, in unum omni cogitatione intenta, cum incautum rapere

1) Mſ. effacitutem. 2) Mſ. rupto ſane concord.

festinabat, ut securitatem suam provinciarumque locaret in tuto: et iniit consilium tale. Philagrium 2
notarium, Orientis postea Comitem, ad eas miserat partes, cuius prudentiae fidebat olim sibi comperti: eique inter multa, quae pro captu instantium rerum erat acturus, signatam quoque chartulam tradidit, mandavitque, ne aperiret vel recitaret, nisi Vadomario viso cis Rhenum. Perrexit Phila- 3
grius, ut praeceptum est: eoque praesente, et negotiis adstricto diversis, transgressus Vadomarius flumen, ut nihil in profunda metuens pace, nihilque secus gestorum simulans scire, viso praeposito militum ibi degentium, pauca loquutus ex more, ultro semet, ut suspicionis nihil relinqueret abiturus, ad convivium eius venire promisit, ad quod erat etiam Philagrius invitatus. Qui statim ingres- 4
sus, rege conspecto, Imperatoris recordatus est verba, causatusque rem seriam et urgentem, ad diversorium rediit: scriptisque lectis doctus, quid agi conveniret, confestim reversus discubuit inter caeteros. Finitisque epulis Vadomarium fortiter 5
adprehensum, rectori militum arte custodiendum apud signa commisit, textu lecto iussorum, comitibus eius ad sua redire compulsis, super quibus nihil fuerat imperatum. Exhibitus tamen idem rex 6
ad Principis castra, iamque spe veniae omni praeclusa, cum interceptum notarium, et, quae scripserat ad Constantium, comperisset iam publicata, ne convicio quidem tenus compellatus, missus est ad Hispanias. Id enim studio curabatur ingenti, ne Iuliano discedente a Galliis, immanissimus homo provinciarum statum aegre compositum licentius conturbaret.

Hoc casu elatior Iulianus, regis opinione citius 7
intercepti, quem profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri disposuit, quos peremisse Libinonem Comitem in

8 congreſſu cum militibus docuimus paucis. Et ne rumor adventus ſui eos ad remotiora traduceret, ſuperato Rheno noctis alto ſilentio, cum auxiliorum expeditiſſimis globis, nihil metuentes huiusmodi circumvenit: excitatosque hoſtilium fragore armorum, dum gladios circumſpectant et tela, celeriter involavit: et quosdam occidit, orantes alios praedamque offerentes dediticios cepit: reliquis, qui remanſere, pacem precantibus dedit, quietem pollicitis firmam.

1 V. Quae dum mentibus aguntur erectis, coniectans, quantas inteſtinae cladis excitaverat moles, nihilque tam convenire conatibus ſubitis quam celeritatem, ſagaci praevidens mente, profeſſa palam defectione ſe tutiorem fore exiſtimavit: incertusque de militum fide, placata ritu ſecretiore Bellona, claſſico ad concionem exercitu convocato, ſaxeo ſuggeſtu inſiſtens, iamque, ut adparebat, fidentior, haec clarius ſolito diſſerebat.

2 *Iamdudum tacita deliberatione vos aeſtimo, magni* [1] *commilitones, geſtorum excitos amplitudine, hoc opperiri conſilium, ut eventus, qui ſperantur, perpendi poſſint, et praecaveri. Plus enim audire quam loqui militem decet, actibus* [2] *coalitum glorioſis: nec* [3] *alia ſpectatae aequitatis ſentire rectorem, quam* [4] *ea, quae laudari digne* [5] *potuerunt et probari. Ut igitur, quae propoſui abiectis abſolvam, advertite oro benivole, quae ſermone brevi percurram.*

3 *Arbitrio Dei caeleſtis vobis inter ipſa iuventae rudimenta permiſtus, irruptiones Alamannorum adſiduas et Francorum, populandique iugem licentiam fregi: et vigore communi Romanis agminibus, quoties*

1) Mſ. commilitones geſtorum exercitos amp. 2) Mſ. coalitum . . . . glorioſis. 3) Vulg. *alium.* 4) *al.* eum. qui et laud. 5) Vulg. potuerit.

*quoties libet, Rhenum pervium ſeci: contra rumo-
rum fremitus, gentiumque validarum violentos ex-
curſus ſtando immobilis, virtutis veſtrae nimirum
firmamento confiſus. Et haec, laborum, quos ex- 4
hauſimus, Galliae ſpectatrices, poſt funera multa
iacturasque recreatae diuturnas et graves, poſteri-
tati per aetatum examina commendabunt. At 5
nunc, cum auctoritate veſtri iudicii, rerumque ne-
ceſſitate compulſus, ad auguſtum elatus ſum culmen,
Deo vobisque fautoribus, ſi fortuna coeptis adfuerit,
altius adfecto maiora: id prae me ferens, quod ex-
ercitui, cuius aequitas armorumque inclaruit ma-
gnitudo, [6]) domi moderatus viſus ſum et [7]) tranquil-
lus, et in crebritate bellorum contra conſpiratas
gentium copias conſideratus et cautus. Ut igitur 6
adverſa praeveniamus mentium ſocietate iunctiſſi-
ma, ſequimini viam conſilii mei ſalutarem, ut pu-
to, cum integritas rerum intentioni noſtrae volun-
tatique reſpondeat: et dum maioribus vacant prae-
ſidiis regiones Illyricae, impraepedito curſu ten-
dentes, Daciarum interim fines extimos occupemus,
exinde, quid agi oporteat, bonis ſucceſſibus inſtru-
endi. At vos [8]) ex more fidentium ducum, iura- 7
mento quaeſo concordiam ſpondete manſuram et
fidem, operam mihi [9]) navaturo ſedulam et ſolitam,
ne quid agatur inconſultum et ſegne; et producturo,
ſi quis exegerit, incorruptam conſcientiam meam,
quod nihil voluntate praeter ea, quae in commune
conducunt, adgrediar aut tentabo. Illud ſane ob- 8
teſtor et rogo, obſervate, ne impetu gliſcentis ardo-
ris in privatorum damna quisquam veſtrum ex-
ſiliat: id cogitans, quod haud ita nos illuſtrarunt
hoſtium innumerae ſtrages, ut indemnitas provin-
ciarum et ſalus, exemplis virtutum pervulgatae.*

6) Mſ. τὸ *et* deeſt. 7) Mſ. tranquilla et in creb. 8) Mſ. ut quos ex more ſid. Vr. Vosque ex more ſid. 9) Mſ. minabantur.

9 Hoc ſermone Imperatoris vice alicuius oraculi
comprobato, mota eſt incitatius omnis concio: et
rerum cupida novandarum, [10]) unanimanti conſenſu
voces horrendas immani ſcutorum fragore miſcebat,
magnum elatumque ducem, et, ut experta eſt, for-
tunatum [11]) domatorem gentium adpellans et regum.
10 Iuſſique univerſi in eius nomen iurare ſollemniter,
gladiis cervicibus ſuis admotis ſub exſecrationibus
diris, verbis iuravere conceptis, omnes pro eo ca-
ſus, quoad vitam profuderint, ſi id neceſſitas exe-
gerit, perlaturos: quae ſequuti rectores, omnes-
que principis [12]) proximi fidem ſimili religione fir-
11 marunt. Solus omnium, licet propoſito ſtabili,
audacter tamen praefectus repugnavit Nebridius,
iurisiurandi nexu contra Conſtantium nequaquam
ſe conſtringi poſſe commemorans, cuius beneficiis
12 obligatus erat crebris et multis. Quibus auditis,
cum ſtantes propius milites acriter inflammati eum
adpeterent trucidandum; ad genua ſua prolapſum
Imperator paludamento protexit: indeque reverſus
in regiam cum antegreſſum eum vidiſſet, ſupplicem-
que iacentem orare, ut levandi cauſa timoris ei por-
rigeret dexteram: *Ecquid*, ait, *praecipuum amicis
ſervabitur, ſi tu manum tetigeris meam? Sed hinc,
quo libet, abi ſecurus.* Hocque audito, ille in-
13 noxius ad larem ſuum receſſit in Tuſciam. His Iu-
lianus, ut poſcebat negotii magnitudo, praeſtructis,
expertus, quid in rebus tumultuoſis anteverſio va-
leat et praegreſſus, per teſſeram edicto itinere in
Pannonias, caſtris promotis et ſignis, temere ſe for-
tunae commiſit ambiguae.

(A. C. 361.)

1 VI. Replicare nunc convenit tempore, et narra-
re ſummatim, quae (dum aguntur in Galliis ante-

---

10) *Al.* unanimi. 11) Mſ. dominatorem. 12) Mſ. proximis.

dicta) Conſtantius hiemans Antiochiae, domi militiaeque perfecit. Inter complures alios honore 2
conſpicuos, adoraturi Imperatorem peregre venientem ordinantur etiam ex tribunis inſignibus. Cum igitur a Meſopotamia reverſus Conſtantius hoc exciperetur officio, Amphilochius quidam ex tribuno Paphlago, quem dudum ſub Conſtante militantem discordiarum ſeviſſe cauſas inter priores fratres, ſuſpiciones contiguae veritati pulſabant, auſus paullo petulantius ſtare, ut ipſe quoque ad parile obſequium [1]) admittendus, agnitus eſt et prohibitus: ſtrepentibusque multis, et intueri lucem ulterius non debere clamantibus ut perduellem et obſtinatum, Conſtantius circa haec lenior ſolito: *Deſinite*, ait, *urgere hominem, ut exiſtimo ſontem, ſed nondum aperte convictum: et mementote, quod, ſi quid admiſit huiusmodi, ſub obtutibus meis conſcientiae ipſius ſententia punietur, quam latere non poterit:* et ita diſceſſum eſt. Poſtridie ludis Cir- 3
cenſibus idem ex adverſo Imperatoris, ubi conſueverat, ſpectans, repentino clamore ſublato, cum certamen opinatum emitteretur, diffractis cancellis, quibus una cum pluribus incumbebat, cunctis cum eo in vanum excuſſis, laeſisque leviter paucis, interna compage disrupta efflaſſe ſpiritum repertus eſt ſolus: unde Conſtantius futurorum quoque praeſcius exſultabat.

Eodem tempore Fauſtinam nomine ſortitus eſt 4
coniugem, amiſſa iampridem Euſebia, cuius fratres erant Euſebius et Hypatius conſulares, corporis morumque pulcritudine pluribus antiſtante, et in culmine tam celſo humana: cuius favore iuſtiſſimo exemptum periculis, declaratumque Caeſarem retulimus Iulianum.

1) Mſ. admittendus.

5 Habita eſt iisdem diebus etiam Florentii ratio,
2) e Galliis novitatis metu digreſſi, et Anatolio re-
cens mortuo praefecto praetorio per Illyricum, ad
eius mittitur locum: cumque Tauro itidem prae-
fecto praetorio per Italiam, ampliſſimi ſuscepit in-
ſignia magiſtratus.
6 Parabantur nihilominus externorum atque civi-
lium inſtrumenta bellorum, et augebatur turmarum
equeſtrium numerus, parique ſtudio ſupplementa
legionibus ſcripta ſunt, indictis per provincias tiro-
ciniis: omnisque ordo et profeſſio vexabatur, ve-
ſtem armaque exhibens et tormenta, aurum quin-
etiam et argentum; multiplicisque rei cibariae co-
7 pias, et diverſa genera iumentorum. Et quia, Per-
ſarum rege ob difficultatem hiberni temporis 3) ae-
gre contruſo, reſerata caeli temperie validior im-
petus timebatur, ad Transtigritanos reges et ſatra-
pas legati cum muneribus miſſi ſunt amplis, moni-
turi cunctos et hortaturi noſtra ſentire, et nihil fal-
8 lax tentare vel fraudulentum. Ante omnia tamen
Arſaces et Meribanes, Armeniae et Hiberiae reges,
cultu ambitioſo indumentorum emercabantur et
multiformibus donis, damna negotiis Romanis illa-
turi, ſi rebus tum etiam dubiis deſciviſſent ad Per-
9 ſas. Inter tot urgentia Hermogene defuncto, ad
praefecturam promovetur Helpidius, ortus in Pa-
phlagonia, adſpectu vilis et lingua, ſed ſimplicioris
ingenii, incruentus et mitis: adeo ut cum ei coram
innocentem quendam torquere Conſtantius praece-
piſſet, aequo animo abrogari ſibi poteſtatem oraret,
haecque potioribus aliis ex ſententia Principis agen-
da permitti.
1 VII. Rigore itaque inſtantium negotiorum an-
ceps Conſtantius, quid capeſſeret, ambigebat, diu

2) Mſ. e Galliis. 3) Mſ. e gracco contruſore rata. *Steph.* ae-
gre conſtructa re cibaria.

multumque anxius, utrum Iulianum peteret et longinqua, an Parthos repelleret iam tranſituros, ut minabantur, Euphratem: haerensque, tandem cum ducibus communicato ſaepe conſilio in id flexus eſt, ut finito propiore bello vel certe mollito, nullo poſt terga relicto, quem formidaret, Illyriis percurſis et Italia, ut rebatur, Iulianum inter exordia ipſa coeptorum tamquam [1]) venaticiam praedam caperet: hoc enim ad leniendum ſuorum metum ſubinde praedicabat. Tamen, ne intepeſceret, aut 2
omiſiſſe belli videretur aliud latus, adventus ſui terrorem ubique diſpergens, veritusque, ne Africa abſente eo perrumperetur, ad omnes caſus, principibus opportuna, velut finibus Orientis egreſſus, per mare notarium miſit Gaudentium, quem exploratorem actuum Iuliani per Gallias aliquamdiu fuiſſe praeſtrinximus. Hunc enim obſequio celeri 3
cuncta conſideratione gemina efficere poſſe ſperabat, quod adverſam partem metueret offenſam, et properabat, nactus hanc opportunitatem, commendari Conſtantio, quem credebat proculdubio fore victorem: nemo enim omnium tunc ab hac conſtanti ſententia diſcrepabat. Qui cum eo veniſſet, 4
mandatorum Principis memor, per litteras Cretione Comite, quid ageretur, edocto, reliquisque rectoribus, lecto undique milite fortiore, translatisque ab utraque Mauritania diſcurſatoribus expeditis, Aquitaniae [2]) et Italiae obiecta littora tuebatur artiſſime. Neque id conſilium fefellit Conſtantium. 5
Eo enim ſuperſtite nullus adverſorum illas tetigit terras, licet oram Siciliensem a Lilybaeo protentam et Pachyno, multitudo ſervabat armata, ſi patuiſſet facultas, ocius tranſitura.

His pro rerum ratione, ut ſibi prodeſſe exiſti- 6
mabat Conſtantius, aliisque minutis et levioribus

1) *al.* venaticam. 2) Mſ. Haliac.

ordinatis, ducum nuntiis docebatur et litteris, Per-
ſarum copias in unum coactas rege [3]) turgido prae-
eunte, iam prope margines tendere Tigridis, in-
7 certum, quonam erumpere cogitantes. Quibus
percitus, ut propius agens futuros poſſit antevenire
conatus, quamprimum hibernis egreſſus, accito
undique equitatu peditumque robore, quo fidebat,
per Capeſſanam Euphrate navali ponte transcurſo,
Edeſſam petit uberem commeatibus et munitam:
ibi parumper opperiens, dum exploratores aut per-
fugae motum caſtrorum hoſtilium indicarent.

1 VIII. Discedens inter haec Iulianus a Rauracis,
peractis, quae docuimus dudum, Salluſtium prae-
fectum promotum remiſit in Gallias, Germaniano
iuſſo vicem tueri Nebridii: itidemque Nevitae ma-
giſterium commiſit armorum, [1]) Gumoarium pro-
ditorem antiquum timens, quem, cum ſcutarios
[2]) ageret, latenter prodidiſſe Veteranionem ſuum
principem audiebat; et Iovio quaeſturam, cuius in
actibus Magnentii meminimus; et Mamertino lar-
gitiones curandas: et Dagalaiphum praefecit dome-
ſticis, aliosque [3]) plures ex arbitrio ſuo militibus
regendis adpoſuit, quorum merita norat et fidem.
2 Profecturus itaque per Marcianas ſilvas, viasque
iunctas Hiſtri fluminis ripis, inter ſubita vehemen-
ter incertus id verebatur, ne contemptus ut comi-
tantibus paucis, multitudinem offenderet repugnan-
3 tem. Quod ne fieret, conſilio ſollerti praevidit:
et agminibus distributis, per itinera Italiae nota
quosdam properaturos cum Iovino miſit et Iovio;
alios per mediterranea [4]) Raetiarum magiſtro equi-
tum Nevitae commiſſos, quo diffuſi per varia opi-
nionem numeri praeberent immenſi, formidineque
cuncta complerent. Id enim et Alexander Magnus

3) τὸ *turgido* Mſ. deeſt. 1) Mſ. Gumaorium. 2) Mſ. ageret laetantem. 3) τὸ *plures* in al. deeſt. 4) Mſ. Rhetiorum.

et deinde alii plures, negotio ita poſcente, periti
fecere ductores. Mandabat tamen egreſſis, ut tam- 4
quam hoſte protinus occurſuro ocius graderentur,
ſtationesque nocturnas agerent et vigilias, [5]) ne im-
proviſo invaderentur excurſu.

IX. Quibus ita, ut videbatur, apte diſpoſitis, 1
more, quo tractus perruperat ſaepe barbaricos,
contextis ſucceſſibus fidens, porrectius ire pergebat.
Cumque ad locum veniſſet, unde navigari poſſe 2
didicit flumen, lembis adſcenſis, quos opportune
fors dederat plurimos, per alveum (quantum fieri
potuit) ferebatur occulte: ideo latens, quod tole-
ranter et fortiter nullius cibi indigens mundioris,
ſed paucis contentus et vilibus, oppida forinſecus
[1]) tranſibat et caſtra: imitatus [2]) egregium illud Cy-
ri veteris dictum, qui, cum delatus ad hoſpitem,
interrogaretur ab eo, quid ad convivium parari de-
beret, panem reſponderat ſolum: ſperare enim
aiebat, prope [3]) rivum ſe cenaturum. Fama vero, 3
quae mille (ut aiunt) linguis rerum miſere exaggerat
fidem, per Illyrios omnes celebrior fundebatur,
Iulianum ſtrata per Gallias multitudine regum et
gentium, numeroſo exercitu et ſucceſſibus tumidum
variis adventare. Quo rumore perculſus praefectus 4
praetorio Taurus, ut hoſtem vitans exterum mature
diſceſſit: vectusque mutatione celeri curſus publi-
ci, tranſitis Alpibus Iuliis, eodem ictu Florentium
itidem praefectum ſecum abduxit. Levibus tamen 5
indiciis ſuper Iuliani motu Lucillianus percitus Co-
mes, qui per illas regiones rem curabat ea tempe-
ſtate caſtrenſem, agensque apud Sirmium, milites
congregans, quos ex ſtationibus propriis acciri ce-
leritatis ratio permittebat, venturo reſiſtere cogi-
tabat. Sed ille ut fax vel incenſus malleolus volu- 6

---

5) Mſ. nemo proviſo ſuo . . . . minuaderentur. 1) Mſ. tranſibat et catremitatus. 2) *Steph.* Graecum. 3) *τὸ ſe* al. deeſt.

criter ad deſtinata feſtinans, cum veniſſet Bono-
niam, a Sirmio milliario nono disparatam et deci-
mo, ſeneſcente luna, ideoque obſcurante noctis
maximam partem, e navi exſiluit improviſus: ſta-
timque [4]) Dagalaiphum miſit cum expeditis ad Lu-
cillianum vocandum, trahendumque, ſi renitere-
7 tur. Qui tum etiam quieſcens, cum ſtrepitu [5]) ex-
citatus turbulento vidiſſet ignotorum hominum ſe
circulo circumſaeptum, concepto negotio, et im-
peratorii nominis [6]) metu praeſtrictus, praeceptis
paruit invitiſſimus: ſequutusque alienum arbitrium
magiſter equitum, paullo ante ſuperbus et ferox,
iumentoque impoſitus repentino, Principi ut capti-
vus offertur ignobilis, oppreſſam terrore vix colli-
8 gens mentem. Verum cum primitus viſus, ado-
randae purpurae datam ſibi copiam advertiſſet, re-
creatus tandem ſuique ſecurus: *Incaute*, inquit,
*Imperator, et temere cum paucis alienis partibus te
commiſiſti.* Cui amarum Iulianus ſubridens, *Haec
verba prudentia ſerva*, inquit, *Conſtantio: maie-
ſtatis enim inſigne non ut conſiliario tibi, ſed, ut
deſinas pavere, porrexi.*

1 X. Nihil deinde amoto Lucilliano differendum,
nec agendum ſegne ratus, ut erat in rebus trepidis
audax et confidentior, civitatem, ut praeſumebat,
dediticiam petens, citis paſſibus incedebat: eumque
ſuburbanis propinquantem amplis nimiumque pro-
tentis, militaris et omnis generis turba cum lumine
multo et floribus, [1]) votisque fauſtis, Auguſtum ad-
2 pellans et dominum, duxit in regiam. Ubi eventu
laetus et omine, firmata ſpe venturorum, quod ad
exemplum urbium matris et populoſae et celebris,
per alias quoque civitates ut ſidus ſalutare ſuscipe-
retur, edito poſtridie curuli certamine cum gaudio

---

4) Mſ. Dagalaiſum. 5) Mſ. exritatus. 6) Mſ. motu. 1) Mſ. portisque.

plebis, ubi lux excanduit tertia, morarum impatiens percurſis aggeribus publicis, Succos (nemine auſo reſiſtere) praeſidiis occupavit: iisdemque tuendis Nevitam praefecit ut fidum: cuius loci ſitum ex nunc convenienter oſtendam.

Conſertae celſorum montium ſummitates Aemi 3
et Rhodopes, quorum alter ab ipſis Hiſtri marginibus, alter ab Axii fluminis citeriori parte conſurgit, in anguſtias tumidoſis collibus [2]) deſinentes, Illyrios interſcindunt et Thracas, hinc vicinae mediterraneis Dacis et Serdicae, inde Thracias deſpectantes et Philippopolim, civitates amplas et nobiles: et ([3]) tamquam Natura in ditionem Romanam redigendas nationes circumſitas praenoſcente) ita figuratae conſulto, inter artos colles quondam hiantes obſcurius, ad magnitudinem ſplendoremque poſtea rebus elatis patefactae ſunt et carpentis: aditibusque aliquoties clauſis magnorum ducum populorumque repulere conatus. Et pars, quae Illyricum ſpectat mollius edita, 4
velut incauta ſubinde ſuperatur. Latus vero e regione oppoſitum Thraciis, prona humilitate deruptum, hincque et inde fragoſis tramitibus impeditum, difficile ſcanditur etiam nullo vetante. Sub hac altitudine aggerum utrobique ſpatioſa camporum planities iacet, ſuperior adusque Iulias Alpes extenta, inferior ita reſupina et panda, ut nullis habitetur obſtaculis adusque fretum et Propontidem.

His, ut in re tali tamque urgenti, compoſitis, 5
magiſtro equitum illic relicto, imperator revertitur Naeſſum copioſum oppidum, quo [4]) impraepedite cuncta diſponeret ſuis utilitatibus profutura. Ubi 6
Victorem apud Sirmium viſum ſcriptorem hiſtoricum, exindeque venire praeceptum, Pannoniae ſecundae conſularem praefecit, et honoravit aenea

2) Mſ. deſinenter. 3) τὸ *Natura* in Mſ. deeſt. 4) Mſ. praepedite.

ſtatua, virum ſobrietatis gratia [5]) aemulandum,
7 multo poſt Urbi praefectum. Iamque altius ſe extollens, et numquam credens ad concordiam provocare poſſe Conſtantium, orationem acrem et invectivam, probra quaedam in eum explanantem et vitia, ſcripſerat ad ſenatum. Quae cum Tertullo adminiſtrante adhuc praefecturam recitarentur in curia, eminuit nobilitatis cum ſpecioſa fiducia benignitas grata. Exclamatum eſt enim, in unum cunctorum ſententia congruente, AUCTORI TUO REVERENTIAM ROGAMUS.

8 Tunc et memoriam Conſtantini, ut novatoris turbatorisque priſcarum legum et moris antiquitus recepti, vexavit, eum aperte incuſans, quod barbaros omnium primus adusque faſces auxerat et trabeas conſulares: inſulſe nimirum et leviter: qui, cum vitare deberet id, quod infeſtius obiurgavit, brevi poſtea [6]) Mamertino in conſulatu iunxit Nevitam, nec ſplendore, nec uſu, nec gloria horum [7]) ſimilem, quibus magiſtratum ampliſſimum detulerat Conſtantinus: contra inconſummatum et ſubagreſtem, et quod minus erat ferendum, celſa in poteſtate crudelem.

1 XI. Haec et talia cogitanti, ſollicitoque ſuper maximis rebus et ſeriis, nuntius metuendus intimatur et inſperatus, auſa indicans quorumdam immania, impeditura curſus eius ardentes, ni vigilanter haec quoque, antequam adoleſcerent, hebetaſſet:
2 quae breviter exponentur. Duas legiones Conſtantiacas, addita una ſagittariorum cohorte, quas invenerat apud Sirmium, ut ſuſpectae adhuc fidei per ſpeciem neceſſitatum urgentium miſit in Gallias: quae pigrius motae, ſpatiaque itinerum longa et

---

5) Mſ. mutilandum. 6) Mſ. Mamertinum in Conſulatu inuxit nec vittam nec ſplend. *Steph.* Mamertino Conſulatum iniunxit nec vita ſplend. 7) in Mſ. τὸ *cuiusquam* deeſt. *Steph.* cuiusquam ſimili.

Germanos hoſtes truces et adſiduos formidantes,
novare quaedam moliebantur, auctore et incitatore
Nigrino, equitum turmae tribuno, in Meſopotamia
genito: reque digeſta per ſecreta colloquia, et alto
roborata ſilentio, cum Aquileiam perveniſſent, ur-
bem ſitu et opibus murisque circumdatam validis,
eam hoſtiliter repente clauſere, iuvante indigena
plebe tumultus horrorem, cui Conſtantii nomen
erat tum etiam [6]) amicum. Et obſeratis aditibus, 3
turribusque armatis et propugnaculis, futurae con-
certationi praeparabant utilia, interim ſoluti et li-
beri: hocque facinore ita audaci, ad favendum
Conſtantii partibus ut ſuperſtitis, Italicos incolas
excitabant.

XII. Quibus Iulianus acceptis, agens tunc apud 1
Naeſſum, nihil a tergo timens adverſum, legens-
que et audiens hanc civitatem circumſeſſam quidem
aliquoties, numquam tamen exciſam aut deditam,
impenſiore ſtudio ſibi ſociare, vel fraude, vel di-
verſis adulationum generibus, antequam maius orire-
tur aliquid, properabat. Ideoque Iovinum magi- 2
ſtrum equitum venientem per Alpes, Noricosque
ingreſſum, ad id, quod exarſerat, quoquo modo cor-
rigendum redire citius [1]) imperavit. Et, ne quid
deeſſet, milites omnes qui comitatum ſequebantur
aut ſigna, retineri iuſſit per idem oppidum trans-
euntes, pro viribus laturos auxilium.

Hisque diſpoſitis, ipſe haud diu poſtea cognita 3
morte Conſtantii, discurſis Thraciis, Conſtantino-
polim introiit: ac ſaepe doctus, lentius fore id obſi-
dium, quam verendum, Immone cum Comitibus
aliis ad hoc deſtinato, removit exinde [2]) Iovi-
num, alia, quae potiores flagitabant neceſſitates,
acturum.

---

6) Mſ. initium. 1) *Steph.* imperabat. 2) *al.* Iovium.

4 Ordine itaque scutorum gemino Aquileia circum-
saepta, concinentibus sententiis ducum, conveniens
visum est ad deditionem allicere defensores mina-
cium blandorumque varietate sermonum: et multis
ultro citroque dictitatis, in immensum obstinatione
5 gliscente, ex colloquio re infecta disceditur. Et
quia nihil praeter pugnam iam spectabatur, curatis
utrobique cibis somnoque corporibus, aurora iam
surgente, concrepante sonitu bucciuorum, partes
accensae in clades mutuas, [3]) ferocientes magis
quam consultius, elatis clamoribus ferebantur.
6 Pluteos igitur praeferentes oppugnatores, cratesque
densius textas, sensim incedentes et caute, muro-
rum ima suffodere ferramentorum multitudine cona-
bantur: [4]) factas plerique [5]) vehentes ad mensuram
moenium scalas, iamque parietibus paene contigui,
pars lapidibus volutis in pronum collisi, pars con-
fixi stridentibus iaculis, retroque gradientes aver-
terunt secum omnes alios, metu similium a propo-
7 sito pugnandi retortos. Hoc primo congressu ere-
cti in audaciam clausi, adsumpta fiducia meliorum
parvi ducebant restantia: mentibusque fundatis, et
compositis per opportuna tormentis, indefesso la-
bore vigilias et caetera subsidia securitatis imple-
8 bant. Contra munitores, licet pavore discriminum
anxii, pudore tamen, ne secordes viderentur et
segnes, ubi parum vis procedebat Marte aperto ten-
tata, ad instrumenta obsidionalium artium transtu-
lerunt. Et quia nec arietibus admovendis, [6]) nec ad
intentandas machinas, vel ut possint forari cuniculi,
inveniebatur [7]) usquam habilis locus, disparatione
brevi civitatem [8]) Natisone amni praeterlabente,
commentum excogitatum est cum veteribus admi-

3) Mſ. et *Steph.* ferocientes. 4) Mſ. natas. 5) Mſ. ementes. 6) *al.* nec intendendis machinis. 7) *Steph.* quid habile. 8) Mſ. Tesioni.

randum. Conſtructas veloci ſtudio ligneas turres, 9
propugnaculis hoſtium celſiores, impoſuere trigemi-
nis navibus [9]) valde ſibi connexis: quibus inſiſtentes
armati, uno parique ardore prohibitores dispellere
collatis ex propinquo viribus nitebantur: ſubterque
expediti velites a turrium cavernis egreſſi, iniectis
ponticulis, quos ante compaginarant, transgredi fe-
ſtinarunt indiviſo negotio: ut, dum viciſſim miſſili-
bus ſe petunt et ſaxis utrimqueſecus alte locati, hi,
qui transiere per pontes, nullo interpellante aedifi-
cii parte convulſa, aditus in [10]) penetralia reſera-
rent. Iterum ſumma coepti prudentis aliorſum eva- 10
ſit. Cum enim adventarent iam turres, contortis
malleolis madentibus pice, arundine quinetiam,
ſarmentis ac vario fomite flammarum inceſſebantur.
Quae quoniam incendio celeri, ponderibusque tre-
pide ſuperſtantium inclinatae prociderunt in flumen,
armatorum aliqui per earum faſtigia interibant, emi-
nus confixi tormentis. Inter quae deſtituti pedites 11
poſt navalium ſociorum occaſum, obtriti ſunt ſaxis
immanibus, praeter paucos, quos morti [11]) ſcilicet
per impedita ſuffugia velocitas exemerat pedum.
Ad ultimum certamine [12]) protracto in veſperam,
datoque ſigno [13]) in receptum ex more, ambo di-
greſſi diei reſiduum animis egere disparibus. Mu- 12
nitorum enim maerores, funera lugentium propria,
prohibitores ſpe iam ſuperandi [14]) firmabant, licet
ipſi quoque paucos gemebant [15]) amiſſos. Propera-
batur tamen nihilominus: et quantum recreandis vi-
ribus quiete et cibo ſatis fuit, tributo per noctis in-
tegrae ſpatium, reparatur lucis exordio proelium in-
citamento tubarum. Et quidam elatis ſuper ca- 13
pita ſcutis, ut pugnaturi levius, alii vehentes hu-

---

9) Mſ. valde. 10) Mſ. penetralia . . . . referarent. 11) *al.* licet. 12) *al.* producto. 13) *al.* receptui. 14) Mſ. flammab. 15) Mſ. amicos.

meris ut antea ſcalas, ferventique impetu procurrentes, pectora multiformium telorum ictibus exponebant. Alii [16]) ferratas portarum obices effringendas adorti, ultro ignibus petebantur, vel ſaxis muralibus oppetebant. Quidam foſſas fidentius transire conati, repentinis eorum adſultibus, qui erumpebant clanculo per poſticas, [17]) ruebant incaute, aut ſaucii discedebant. Recurſus enim ad moenia tutior, vallumque antemuranum, ceſpitibus fultum,
14 inſidiantes ab omni discrimine defendebat. Et quamquam prohibitores [18]) duritia bellorumque artibus [19]) antiſtarent, quibus nihil praeter moenium ſupererat adiumentum: collectus tamen ex potioribus numeris miles diuturnas ferre nequiens moras, ſuburbana omnia circumibat, diligenter inquirens, qua vi vel machinis poſſet patefactam irrumpere ci-
15 vitatem. Quod ubi patrare non poterat magnitudine vetante difficultatum, obſideri remiſſius coepta eſt: et excubiis ſtationibusque relictis praeſidiarii milites vaſtantes agros propinquos, omnibus congruentibus abundabant, raptorum pleraque [20]) concorporalibus ſuis impertientes. Unde largiore admodum potu ſaginisque distenti marcebant.

16 His relatione Immonis conſortiumque cognitis, Iulianus Conſtantinopoli etiam tum hibernans, ſolerti remedio turbatis conſuluit rebus: moxque Agilonem magiſtrum peditum ea tempeſtate probe cognitum miſerat, ut viſo honoratiſſimo viro, compertaque per eum morte Conſtantii, ſolveretur obſidium.

17 Inter quae ne ceſſaret [21]) Aquileiae oppugnatio, cum in reliquis opera conſumeretur incaſſum, placuit reſiſtentes acriter ad deditionem ſiti compelli.

16) Mſ. ferratas portarum obices effringendas. 17) Mſ. ruebant. 18) Mſ. turicitia. 19) Mſ. antis............ iant, quibus. 20) *al.* contubernalibus. Mſ. cum corporalibus. 21) Mſ. Aquileiae . . . . cum.

Et ubi aquarum ductibus interſectis nihilominus celſiore fiducia repugnarent, flumen laboribus avertitur magnis; quod itidem fruſtra eſt factum. Attenuatis enim avidioribus bibendi ſubſidiis, hi, quos temeritas clauſerat, contenti putealibus aquis parce vixerunt.

Quae dum agitantur caſibus antedictis, ſupervenit, ut praeceptum eſt, Agilo, ſcutorumque denſitate contectus, prope fidenter acceſſit: multaque loquutus et vera, quibus Conſtantii obitum, firmatumque Iuliani docebat imperium, non ſine conviciis computabatur ut fallax. Nec ei quisquam credidit geſta narranti, antequam pacta ſalute ſusceptus ad pugnaculum ſolus, fide religioſius reddita, ea, quae docuerat, replicaret. His auditis, ex diu- 19 turno angore portis recluſis omnes effuſi, ſuscepere laeti pacificum ducem: ſeque purgantes, Nigrinum totius furoris auctorem, paucosque alios obtulèrunt, eorum ſupplicio laeſae crimina maieſtatis et urbis aerumnas expiari poſcentes. Paucis denique 20 poſt diebus exploratius ſpectato negotio, Mamertino tum iudicante praefecto praetorio, Nigrinus ut acerrimus belli inſtinctor exuſtus eſt vivus. Romulus vero poſt eum et Saboſtius curiales, convicti [22]) ſine reſpectu periculi ſtudia ſeviſſe discordiarum, poenali conſumpti ſunt ferro: [23]) reſidui omnes abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem neceſſitas egerat, non voluntas. Id enim aequitate penſata ſtatuerat placabilis Imperator et clemens. Et haec quidem poſtea geſta ſunt.

Iulianus vero agens etiam tum apud Naeſſum, 21 curis altioribus ſtringebatur, multa utrimque pertimeſcens: formidabat enim, ne clauſorum militum apud Aquileiam repentino adſultu obſeratis angu-

22) Mſ. ſine re . . . . ut periculi in ſtudia. 23) Mſ. reſidui . . . . nes abier.

ſtiis Alpium Iuliarum, provincias et adminicula per-
22 deret, quae exinde ſperabat indies. Itidemque
opes Orientis magnopere verebatur, audiens, diſper-
ſum per Thracias militem contra vim ſubitam cito
coactum adventare Succorum confinia, Comite Mar-
ciano ducente. Sed tamen congrua inſtantium ſol-
licitudinum moli ipſe quoque agitans, efficaciter Illy-
ricum contrahebat exercitum, pulvere coalitum
Martio, promptumque in certaminibus bellicoſo
23 iungi rectori. Nec privatorum utilitates, in tem-
pore adflagranti deſpiciens, litesque audiens con-
troverſas, maxime municipalium ordinum, ad quo-
rum favorem propenſior, iniuſte plures muneribus
24 publicis adnectebat. Ibi Symmachum repertum et
Maximum ſenatores conſpicuos, a nobilitate lega-
tos ad Conſtantium miſſos, exinde reverſos honori-
fice vidit: et potiore poſthabito, in locum Tertulli
Maximum urbi praefecit aeternae, ad Rufini Vulca-
tii gratiam, cuius ſororis eum filium norat. Hoc
adminiſtrante alimentaria res abundavit, et quere-
25 lae plebis excitari crebro ſolitae ceſſaverunt. Tunc,
ut ſecuritatem trepidis rebus adferret, et obedien-
tium nutriret fiduciam, [24]) Mamertinum praefectum
praetorio per Illyricum deſignavit conſulem, et Ne-
vitam: qui nuper, ut primum augendae barbari-
cae vilitatis auctorem, immoderate notaverat Con-
ſtantinum.

1 XIII. His ac talibus [1]) inter ſpem metumque
nova negotia commovente, Conſtantius apud Edeſ-
ſam exploratorum relationibus variis anxius, in ra-
tiones [2]) diducebatur ancipites, nunc ad concurſa-
torias pugnas militem ſtruens: nunc, ſi copia pa-
tuiſſet, obſidione gemina Bezabden adgreſſurus:
con-

24) Mſ. Mamertinum promertinum Praef. *Vs.* Mamertinum Pro-
motum Praefect. 1) haec Mſ. deſunt. 2) *al.* ducebatur.

consultans prudenter, ne mox partes petiturus Arctoas, improtectum Mesopotamiae relinqueret latus. Verum consiliorum ambiguum retinebant multiplices morae, tardante trans Tigridem rege, dum [3]) moveri permitterent sacra. Nam si permeato flumine nullum, qui resisteret, invenisset, absque difficultate [4]) penetrarat Euphraten: alioquin ad civilia bella custodiens militem, timebat eum periculis obiectare circummuranis, firmitatem moenium munimenti defensorumque alacritatem expertus. 2

Ne quiesceret tamen, neve condemnaretur inertiae, Arbetionem et Agilonem, pedestris equestrisque militiae magistros, cum agminibus maximis properare coegit: non ut lacesserent Persas in proelia, sed praetenturis iuncturos citeriores Tigridis ripas, et speculaturos, quonam [5]) rex erumperet violentus. Addebatque monendo saepius et scribendo, ut, simulatque multitudo transire coepisset hostilis, referrent citius pedem. Dumque conlimitia iussa custodiunt duces, et occulta fallacissimae gentis observantur, agens ipse cum parte validiori exercitus curabat urgentia, velut pugnaturus, oppidaque tuebatur excursu. Speculatores vero et transfugae subinde venientes repugnantia prodebant: ideo futurorum incerti, quod apud Persas nemo consiliorum est conscius, praeter optimates taciturnos et fidos, apud quos Silentii quoque colitur numen. Accersebatur autem a memoratis ducibus Imperator adsidue, orantibus ferri sibi suppetias. Testabantur enim, se non nisi coactis in unum viribus cunctis posse impetum regis ardentissimi sustinere. 3 4 5

Quae dum aguntur ita sollicite, nuntii percrebuere [certissimi]: quorum clara fide compertum est, Iulianum Italiam et Illyricum cursu celebri 6

3) *al.* movere permitteret. 4) *al.* penetraret. 5) *τὸ* *eorum* Mſ. deeſt.

praetergreſſum, clauſtra interim occupaſſe Succorum: accita undique praeſtolantem auxilia, ut mul-
7 titudine ſtipatus armorum pervaderet Thracias. Quo cognito, macrore offuſus Conſtantius, ſolatio uno ſuſtentabatur, quod inteſtinos ſemper ſuperaverit motus: re tamen magnam ei difficultatem ad capeſſendum conſilium adferente, id elegit potiſſimum, ut vehiculis publicis impoſitum paullatim praemitteret militem, imminenti caſus atrocitati velocius oc-
8 curſurum. Omniumque conſenſu adprobata ſententia, pergebant, ut praeceptum eſt, expediti. Eique haec diſponenti luce poſtera nuntiatur, regem cum omni manu, quam duxerat, ad propria reverſiſſe, auſpiciis dirimentibus: lenitoque metu, revocatis omnibus, praeter eos, quos conſuetudo praeſidio Meſopotamiae deſtinarat,[6] reverſus eſt Hierapolim.

9 Summa itaque coeptorum quorſum evaderet, ambigens, cum in unum exercitus conveniſſet, omnes centurias, et manipulos, et cohortes in concionem vocavit concinentibus tubis: oppletoque multitudinis campo, ut eam ad firmanda promptius adigeret imperanda, tribunali celſo ſiſtens, ſtipatoque ſolito denſius, haec proſequutus eſt ad ſerenitatis ſpeciem et fiduciae vultu formato.

10 *Sollicitus ſemper, ne quid re levi vel verbo committam inculpatae parum congruens honeſtati, utque cautus navigandi magiſter, clavos pro fluctuum*[7] *motibus erigens vel inclinans, compellor nunc apud vos, amantiſſimi viri, confiteri meos errores, quin potius (ſi dici liceat verum) humanitatem, quam credidi negotiis communibus profuturam. Proinde, ut facilius ſciri poſſit, quae ſit huius concilii convocandi materia, accipite quaeſo aequis auribus et ſecundis.*

---

6) Mſ. reverſus eſt . . . . cappolim . . . . . ſumma itaque. 7) *al.* motu.

Gallum patruelem meum, tempore, quo con- 11
fundendis rebus pertinaciter Magnentius inhaere-
bat, quem obruere veſtrae virtutes, poteſtate Cae-
ſaris ſublimatum ad Orientis praeſidium miſi: qui,
cum a iuſtitia per multa viſu relatuque nefaria de-
feciſſet, arbitrio punitus eſt legum. Atque utinam 12
hoc contenta eſſet invidia, turbarum acerrima con-
citatrix! et angebat nos una ſed ſecura doloris prae-
teriti recordatio. At nunc aliud accidit, auſim di-
cere, praeteritis maeſtius, quod per fortitudinem
vobis ingenitam adiumenta caeleſtia coercebunt.
Iulianus, quem, dum circumfrementes Illyricum 13
nationes exteras oppugnatis, tuendis praefecimus
Galliis, levium confidentia proeliorum, quae cum
Germanis geſſit ſemiermibus, ut vecors elatus, ad-
ſcitis in ſocietatem ſuperbam auxiliaribus paucis,
feritate ſpeque poſtrema ad pernicioſam audaciam
promptis, in noxam publicam conſpiravit, aequi-
tate calcata, parente nutriceque orbis Romani:
quam tumentes ſpiritus tamquam [8]) favillas eſſe fa-
cturam deinde, ut ſceleſtorum ultricem, et ipſe ex-
pertus, et docente antiquitate facile credo.

Quid igitur ſupereſt, niſi ut turbinibus excitis oc- 14
curramus? ſubcreſcentis rabiem belli, antequam
pubeſcat validius, celeritatis remediis oppreſſuri.
Nec enim dubium, favore numinis ſummi praeſen-
te, cuius perenni ſuffragio damnantur ingrati, fer-
rum impie praeparatum ad eorum interitum eſſe
vertendum, qui non laceſſiti, ſed aucti beneficiis
pluribus, ad inſontium pericula ſurrexerunt. Ut 15
enim mea mens auguratur, iuſtitiaque rectis conſi-
liis adſutura promittit, ſpondeo, quod, ſi ventum
fuerit comminus, ita pavore torpeſcent, ut nec ocu-

8) Mſ. favillas efacturamque.

lorum veſtrorum vibratae lucis ardorem, nec barritus ſonum perferant primum.

16 Omnes poſt haec dicta in ſententiam ſuam, haſtasque vibrantes irati, poſt multa, quae benivole reſponderant, petebant ſe duci protinus in rebellem. Qua gratia in laetitiam Imperator verſus ex metu, concione mox abſoluta, Arbetionem ante alios fauſtum ad inteſtina bella ſedanda ex anteactis iam ſciens, iter ſuum praeire cum lancealiis et Mattiariis, et catervis expeditorum praecepit, et cum Laetis itidem Gomoarium, venturis in Succorum anguſtias opponendum, ea re aliis antelatum, quod ut contemptus in Galliis, erat Iuliano infeſtus.

1 XIV. In hoc rerum adverſarum tumultu haerens eius fortuna iam et ſubſiſtens, adventare caſum vitae difficilem, modo non loquentibus ſignis aperte monſtrabat. Namque et nocturnis [1]) imaginibus terrebatur, et nondum penitus merſus in ſomnum, umbram viderat patris obtuliſſe pulcrum infantem: eumque ſusceptum et locatum in gremio ſuo, excuſſam ſibi proieciſſe longius ſphaeram, quam ipſe dextera manu geſtabat. Id autem permutationem temporum indicabat, licet interpretantes placentia
2 reſponderent. Poſt haec confeſſus eſt [2]) iunctioribus proximis, quod tamquam deſolatus ſecretum aliquid videre deſierit, quod interdum adfuiſſe ſibi ſqualidius exiſtimabat: et putabatur Genius quidam tutelae ſalutis adpoſitus eum reliquiſſe, mundo ci-
3 tius digreſſurum. Ferunt enim theologi, in lucem editis hominibus cunctis, ſalva firmitate fatali, huiusmodi quaedam velut actus rectura numina ſociari, admodum tamen pauciſſimis viſa, quos multipli-
4 ces auxere virtutes. Idque et oracula et auctores docuere praeclari: inter quos eſt etiam Menander comicus, apud quem hi ſenarii duo leguntur:

1) Mſ. temporibus. 2) *al.* convictoribus.

[3]) Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
Εὐθὺς γενομένῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

[4]) Itidem ex ſempiternis Homeri carminibus intelligi 5 datur, non deos caeleſtes cum viris fortibus colloquutos, nec adfuiſſe pugnantibus vel iuviſſe, ſed familiares genios cum iisdem verſatos, quorum [5]) adminiculis freti praecipuis Pythagoras enituiſſe dicitur et Socrates, Numaque Pompilius, et ſuperior Scipio: et ut quidam exiſtimant, Marius, et Octavianus, cui Auguſti vocabulum delatum eſt primo: Hermesque Termaximus, et Tyaneus Apollonius, atque Plotinus, auſus quaedam ſuper hac re diſſerere myſtica, alteque monſtrare, quibus primordiis hi genii animis connexi mortalium, eas tamquam gremiis ſuis ſusceptas tuentur, quoad licitum eſt, docentque maiora, ſi ſenſerint puras, et a colluvione peccandi immaculata corporis ſocietate discretas.

XV. Ingreſſus itaque Antiochiam feſtinando 1 Conſtantius, ad motum certaminum civilium, ut ſolebat, avide ſurrecturus, paratis omnibus exire properabat immodice, renitentibus plurimis murmure tenus: nec enim diſſuadere palam audebat quisquam vel vetare. Autumno iam ſeneſcente 2 profectus, cum ad ſuburbanum veniſſet disiunctum exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente iam die cadaver hominis interfecti dextra iacens capite avulſo conſpexit, contra occiduum latus extenſum: territusque omine, finem parantibus fatis deſtinatius ipſe tendebat: venitque Tarſum, ubi leviore febri contactus, ratusque itinerario motu imminutae valetudinis excuti poſſe discrimen, petiit per vias difficiles [1]) Mopſucrenas, Ciliciae ulti-

3) *al.* ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γενομένῳ ἅπαντος ἐστὶ μυσταγωγὸς τοῦ βίου. 4) Mſ. inde . . . . ſentit. 5) τὸ *freti* in Mſ. deeſt. 1) *al.* Mopſueſtiam.

mam hinc pergentibus ſtationem, ſub Tauri montis radicibus poſitam: egredique ſequuto die conatus, invalente morbi gravitate detentus eſt: paullatimque urente calore nimio venas, ut ne tangi quidem corpus eius poſſet in modum foculi fervens, cum uſus deficeret medelarum, ultimum ſpirans deflebat exitium: mentisque ſenſu tum etiam integro, ſucceſſorem ſuae poteſtatis ſtatuiſſe dicitur Iulianum.
3 Deinde anhelitu iam pulſatus letali conticuit: diuque cum anima colluctatus iam diſceſſura, abiit e vita III. Non. Octobrium, imperii vitaeque anno quadrageſimo et menſibus paucis.
4 Poſt quae, ſupremis cum gemitu conclamatis, excitisque lamentis et luctu: deliberabant locum obtinentes in aula regia primum, quid agerent, quidve moliri deberent: paucisque occulte ſuper eligendo Imperatore tentatis, incitante, ut ferebatur, Euſebio, quem noxarum conſcientia ſtimulabat, cum novandis rebus imminens obſiſteret Iulianus; mittuntur ad eum Theolaiphus et Aligildus, tunc Comites, mortem indicantes propinqui, et oraturi, ut mora omni depulſa ad obtinendum obtemperare ſibi pa-
5 ratum tenderet Orientem. Fama tamen rumorque loquebatur [2]) incertus, Conſtantium voluntatem ordinaſſe poſtremam: in qua Iulianum, ut praediximus, ſcripſit heredem: et iis quos diligebat,
6 fideicommiſſa detulit et legata. Uxorem autem praegnantem reliquit, unde edita poſthuma, eiusque nomine adpellata, cum adoleviſſet, matrimonii iure copulata eſt Gratiano.
1 XVI. Bonorum igitur vitiorumque eius differentia vere ſervata, praecipua prima conveniet expediri. Imperatoriae auctoritatis cothurnum ubique cuſtodiens, popularitatem elato animo contemnebat et magno: erga tribuendas celſiores dignita-

2) *al.* interim.

tes impendio parcus: nihil circa adminiſtrationum
augmenta praeter pauca novari perpeſſus: num-
quam erigens [1]) cornua Militarium. Nec ſub eo 2
dux quisquam cum clariſſimatu provectus eſt.
Erant enim, ut nos quoque meminimus, Perfectiſ-
ſimi: nec occurrebat magiſtro equitum provinciae
rector, nec contingi ab eo civile negotium permit-
tebat. Sed cunctae caſtrenſes et ordinariae pote-
ſtates, ut honorum omnium apicem, priſcae reve-
rentiae more praefectos ſemper ſuſpexere praetorio.
In conſervando milite nimium cautus: examinator 3
meritorum nonnumquam [2]) ſubſcrupoſus, palatinas
dignitates velut ex quodam tribuens perpendiculo:
et ſub eo nemo celſum aliquid acturus in regia, re-
pentinus adhibitus eſt vel incognitus: ſed qui poſt
decennium officiorum magiſterium, vel largitiones,
vel ſimile quidquam eſſet recturus, apertiſſime
noſcebatur. Valdeque parum contigerat, ut Mili-
tarium aliquis ad civilia regenda transiret: contra-
que non niſi pulvere bellico indurati praeficieban-
tur armatis. Doctrinarum diligens adfectator: ſed 4
cum a rhetorica per ingenium deſereretur [3]) obtun-
ſum, ad verſificandum transgreſſus, nihil operae
pretium fecit. In vita parca et ſobria, edendi po- 5
tandique moderatione valetudinem ita retinuit fir-
mam, ut raros colligeret morbos, ſed eos non pro-
cul a vitae periculis: id enim evenire corporibus a
laſcivia demotis et luxu, diuturna experimenta et
probationes medendi monſtrarunt. Somno con- 6
tentus exiguo, cum id poſceret tempus et ratio:
perque ſpatia vitae longiſſima impendio caſtus, ut
nec mare miniſtro ſaltem ſuſpicione tenus poſſet
redargui; quod crimen, etiamſi non invenit ma-
lignitas, fingit in ſummarum licentia poteſtatum.

1) Mſ. cornua militarium. 2) Mſ. ſuſcrupoſis. 3) Mſ. ob-
tunſum.

7 Equitandi et iaculandi, maximeque perite dirigendi
ſagittas, artiumque armaturae pedeſtris perquam
ſcientiſſimus. Quod autem nec terſiſſe umquam
nares in publico, nec ſpuiſſe, nec transtuliſſe in
partem alterutram vultum aliquando viſus eſt, nec
pomorum quidquam, quoad vixerat, guſtaverit, ut
dicta ſaepius [4]) praetermitto.
8 Dinumeratis carptim bonis, quae ſcire potui-
mus, nunc ad explananda eius vitia veniamus.
Cum eſſet in negotiis aliis principibus mediis com-
parandus, ſi adfectatae dominationis anſam quam-
dam falſam reperiſſet aut levem, hanc ſine fine ſcru-
tando, fasque eodem loco ducens et nefas, Cali-
gulae, et Domitiani, et Commodi immanitatem
facile ſuperabat: quorum aemulatus ſaevitiam in-
ter imperandi exordia, cunctos ſanguine et genere
9 ſe contingentes turpiter interemit. Addebatur mi-
ſerorum aerumnis, qui rei maieſtatis imminutae vel
laeſae deferebantur, acerbitas eius et iracundae
ſuſpiciones, in huiusmodi cuncta diſtentae. Et ſi
quid tale increpuiſſet, in quaeſtiones acrius exſur-
gens quam civiliter, ſpectatores adponebat his liti-
bus truces: mortemque longius in puniendis qui-
busdam, ſi natura permitteret, conabatur extendi:
in huiusmodi controverſiarum partibus etiam Gal-
10 lieno ferocior. Ille enim perduellionum crebris
veriſque adpetitus inſidiis, Aureoli, et Poſthumi,
et Ingenui, et Valentis cognomento Theſſalonici,
aliorumque plurium, mortem factura crimina ali-
quoties lenius vindicabat: hic etiam facta vel dubia
adigebat videri certiſſima [5]) vi nimia tormentorum.
11 Iuſtumque in eiusmodi titulis capitaliter oderat,
cum maxime id ageret, ut iuſtus exiſtimaretur et
clemens. Et tamquam ex arida ſilva volantes ſcin-

4) Hic in Mſ. quaedam transpoſita ſunt, quae rectius in vul-
gatis libb. leguntur. 5) Mſ. vinea tormenta. al. vi torment.

tillae, flatu leni ventorum adusque discrimina vi-
corum agreſtium incohibili curſu perveniunt, ita
ille quoque ex minimis cauſis malorum congeries
excitabat, Marci illius diſſimilis Principis verecun-
di, qui, cum ad imperiale culmen in Syria Caſſius
ſurrexiſſet, epiſtolarum faſcem ab eo ad conſcios
miſſum, perlatore capto ſibi oblatum, illico ſigna-
tum exuri praecepit, agens adhuc in Illyrico, ne
inſidiatoribus cognitis, invitus quosdam habere
poſſet offenſos. Utque recte ſentientes quidam ar- 12
bitrabantur, virtutis erat potius indicium magnae,
imperio eumdem [6]) Conſtantium ſine cruore ceſſiſſe,
quam vindicaſſe tam inclementer. Ut Tullius quo- 13
que docet, crudelitatis increpans Caeſarem in qua-
dam ad Nepotem epiſtola: *Neque enim quidquam
aliud eſt felicitas*, inquit, *niſi honeſtarum rerum
proſperitas.* Vel ut alio modo definiam: *Felicitas
eſt fortuna adiutrix conſiliorum bonorum: quibus
qui non utitur, felix eſſe nullo pacto poteſt. Ergo
in perditis impiisque conſiliis, quibus Caeſar uſus
erat, nulla potuit eſſe felicitas. Feliciorque meo
iudicio Camillus exſulans, quam temporibus iisdem
Manlius, etiamſi (id quod cupierat) regnare po-
tuiſſet.* Id Epheſius quoque Heraclitus adſerens 14
monet, et ab inertibus et ignavis, eventus varian-
te fortuna, ſuperatos aliquoties viros fuiſſe prae-
ſtantes: illud vero eminere inter praecipuas lau-
des, cum poteſtas in gradu, velut ſub iugum
miſſa nocendi ſaeviendique cupiditate et iraſcen-
di, in arce victoris animi tropaeum erexit glo-
rioſum.

Ut autem in externis bellis hic Princeps fuit 15
ſaucius et adflictus: ita proſpere ſuccedentibus
pugnis civilibus tumidus, et inteſtinis ulceribus rei
publicae ſanie perfuſus horrenda: quo pravo pro-

---

6) *al.* conotantium.

poſito magis quam recto vel uſitato, triumphales
arcus ex clade provinciarum ſumptibus magnis
erexit in Galliis et Pannoniis, titulis geſtorum ad-
fixis . . . . ſe, quoad ſtare poterunt, monumenta
16 lecturis. Uxoribus, ac ſpadonum gracilentis voci-
bus, et palatinis quibusdam nimium quantum ad-
dictus, ad ſingula eius verba plaudentibus, et,
quid ille aiat vel neget, ut adſentiri poſſint, obſer-
vantibus.

17 Augebat etiam amaritudinem temporum flagita-
torum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei quam
pecuniae conferentium. Hocque multis intoleran-
tius videbatur, quod nec cauſam aliquando audi-
vit, nec provinciarum indemnitati proſpexit, cum
multiplicatis tributis et vectigalibus vexarentur.
Eratque ſuper his adimere facilis, quae donabat.

18 Chriſtianam religionem abſolutam et ſimplicem
anili ſuperſtitione confundens: in qua ſcrutanda
perplexius, quam componenda gravius, excitavit
diſcidia plurima; quae progreſſa fuſius aluit con-
certatione verborum: ut catervis antiſtitum iumen-
tis publicis ultro citroque discurrentibus per ſyno-
dos, quas adpellant, dum ritum omnem ad ſuum
trahere conantur arbitrium, rei vehiculariae ſucci-
deret nervos.

19 Figura tali ſituque membrorum: ſubniger, luce
oculorum edita, cernensque acutum, molli ca-
pillo, raſis adſiduc genis lucentibus ad decorem,
adusque pubem ab ipſis colli confiniis longior,
breviſſimis cruribus et incurvis: unde ſaltu valebat
et curſu.

20 Pollinctum igitur corpus defuncti, conditum-
que in loculis, Iovianus etiam tum protector do-
meſticus, cum regia proſequi pompa Conſtantino-
polim usque iuſſus eſt, prope neceſſitudines eius
21 humandum. Eique vehiculo inſidenti quod por-
tabat reliquias, ut principibus ſolet, annonae mili-

taris offerebantur indicia, ut ipſi nominant, [7]) proba, et animalia publica monſtrabantur, et ex uſu crebreſcebant occurſus: quae et alia horum ſimilia, eidem Ioviano imperium quidem, [8]) ſed et caſſum et umbratile ut miniſtro rerum funebrium portendebant.

---

7) Mſ. probam, 8) Mſ. ſed et caſſum.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXII.

Iulianus A. metu Conſtantii A. ſubſiſtit in Dacia, et clam haruſpices ac augures conſulit. C. I. *Iulianus cognita morte Conſtantii transcurrit Thracias, et Conſtantinopolim pacatam intrat, totumque imperium Rom. citra pugnam recipit.* II. *Conſtantiani quidam, pars iure, pars iniuria damnantur.* III. *Eunuchos omnes et tonſores ac coquos palatio expellit Iulianus A. et de palatinorum ſpadonum vitiis, ac de corrupta diſciplina militari.* IV. *Iulianus A. cultum deorum, antea diſſimulatum, palam et libere profitetur, et chriſtianorum epiſcopos inter ſe committit.* V. *Qua arte complures litigatores Aegyptios, a quibus moleſte interpellabatur, domum redire coegerit.* VI. *Iulianus Conſtantinopoli ſaepe ius dicit in curia, et dum ibi Thraciarum res ordinat, variis exterarum gentium legationibus aditur.* VII. *Deſcriptio Thraciarum, et ſinus Pontici, regionumque ac nationum Ponto adiacentium.* VIII. *Iulianus A. aucta ornataque Conſtantinopoli, Antiochiam petit, ac in itinere Nicomedienſibus ad reparandas urbis ruinas pecunias tribuit, Ancyrae iurisdictionibus vacat.* IX. *Antiochiae hiemans Iulianus iura reddit, nec quemquam propter religionem gravat.* X. *Georgius Alexandriae epiſcopus ab ethnicis Alexandrinis cum duobus aliis per vicos trahitur, discerpiturque ac crematur impune.* XI. *Expeditionem Iulianus parat in Perſas, et ad praenoſcendum belli eventum oracula conſulit, victimasque innumerabiles caedit, totus haruſpicinae et auguriis addictus.* XII. *Templi Apollinis Daphnaei incendium Iulianus A. immerito imputat chriſtianis, et maiorem Antiochiae eccleſiam claudi iubet.* XIII. *Iulianus A. in monte Caſio Iovi ſacra ſa-*

cit: cur Antiochiensibus iratus, Misopogonem scripserit. XIV. *Descriptio rerum Aegyptiacarum: et de Nilo, de Crocodilo, de Ibi, ac de Pyramidibus.* XV. *De quinque Aegypti provinciis, deque claris earum urbibus.* XVI.

Dum haec in diversa parte terrarum fortunae struunt volubiles casus, Iulianus inter multa, quae per Illyricum agitabat, exta rimabatur adsidue, avesque suspiciens, praescire festinabat accidentium finem: sed responsis ambiguis et obscuris haerebat futurorum incertus. Eique tandem haruspicinae peritus Aprunculus, Gallus orator, promotus rector postea Narbonensis, nuntiavit eventus, inspectu iecoris, ut aiebat ipse, praedoctus, quod operimento duplici viderat tectum. Cumque ille timeret, ne cupiditati suae congruentia fingerentur, atque ideo maestus, omen multo praesentius ipse conspexit, quod excessum Constantii clare monstrabat. Eodem enim puncto, quo idem obierat in Cilicia, lapso milite, qui se [1]) insessurum equo dextra manu erexit, humique prostrato, exclamavit illico audientibus multis, cecidisse, qui eum ad culmen evexit. Fixa tamen firmitate consistens, intra terminos Daciae se continebat, sic quoque plurima pertimescens. Nec enim cautum ducebat coniecturis credere, forsitan in contrarium erupturis.

1
2
3

II. Inter quae tam suspensa, advenere subito missi ad eum legati, Theolaiphus atque Aliguldus, defunctum Constantium nuntiantes, addentesque, quod eum voce suprema successorem suae fecerit potestatis. Qua re cognita, post exemptos periculorum aestus, et bellicarum sollicitudinum turbas [1]) imminentes elatus, iamque vaticiniis credens, et celeritatem negotiis suis aliquoties profuisse exper-

1
2

1) Ms. insensurum. *Ta.* inscensurum. 1) *al.* in immensum elatus.

tus, edixit iter in Thracias: [2]) motisque propere ſignis emenſa declivitate Succorum, Philippopolim petiit Eumolpiada veterem, alacri gradu ſequenti-
3 bus, quos duxerat, cunctis. Advertebant enim imperium, quod ereptum ibant cum ultimorum metu discriminum, praeter ſpem ordinario iure conceſſum. Utque ſolet fama novitates augere, properabat exinde ſublimior, ut quodam Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgreſſus aëriis ſerpentibus et pinnigeris fabuloſa vetuſtas imponit: perque terras et maria formidatus, nullis obſtantibus muris, Heracleam ingreſſus eſt Perinthum.
4 Quo apud Conſtantinopolim mox comperto, effundebatur aetas omnis et ſexus tamquam demiſſum aliquem viſura de caelo. Exceptus igitur tertio Iduum Decembrium verecundis ſenatus officiis, et popularium conſonis plauſibus, ſtipatusque armatorum et togatorum agminibus, velut acie ducebatur inſtructa: omnium oculis in eum non modo contuitu deſtinato, ſed cum admiratione magna de-
5 fixis. Somnio enim propius videbatur, adultum adhuc iuvenem, exiguo corpore, factis praeſtantem ingentibus, poſt cruentos exitus regum et gentium; ab urbe in urbem inopina velocitate transgreſſum, quaqua incederet, acceſſione [3]) opum et virium [4]) flammae inſtar cuncta facilius occupaſſe: principatum denique deferente nutu caeleſti absque ulla publicae rei ſuscepiſſe iactura.

1 III. Brevi deinde Secundo Salluſtio, promoto praefecto praetorio, ſummam quaeſtionum agitandarum ut fido commiſit: Mamertino, et Arbetione, et Agilone atque Nevita adiunctis, itidemque Iovino magiſtro equitum per Illyricum recens pro-
2 vecto. Qui omnes transgreſſi Chalcedona, praeſen-

2) τὸ *propere* Mſ. deeſt. 3) Mſ. operum et virium. 4) *Steph.* ſame.

tibus Iovianorum Herculianorumque [1]) principibus
et tribunis, cauſas vehementius aequo bonoque
ſpectaverunt, praeter paucas, in quibus veritas reos
nocentiſſimos offerebat. Et Palladium primum ex 3
magiſtro officiorum in Britannos exterminarunt,
ſuſpicione tenus inſimulatum, quaedam in Gallum
compoſuiſſe [2]) apud Conſtantium, dum ſub eodem
Caeſare officiorum eſſet magiſter. Dein Taurum 4
ex praefecto praetorio in exſilium egere Vercellum:
cuius factum apud indices iuſtorum iniuſtorumque
diſtinctores videri potuit veniae plenum. Quid
enim deliquit, ſi ortum turbinem veritus, ad tute-
lam Principis ſui confugit? Et acta ſuper eo geſta
non ſine magno legebantur horrore, cum id volu-
minis publici contineret exordium: *Conſulatu Tau-
ri et Florentii, inducto ſub praeconibus Tauro.* Ad 5
exitium itidem tale Pentadius trahebatur: cui id
obiectum eſt, quod a [3]) Conſtantio miſſus notis ex-
cepit, quae propinquante pernicie ſuper multis in-
terrogatus reſponderat Gallus. Sed cum ſe iuſte
defenderet, tandem [4]) abiit innoxius. Iniquitate 6
ſimili Florentius tunc magiſter officiorum, Nigrinia-
ni filius, contruſus eſt in inſulam Dalmatiae Boas.
Alter enim Florentius, ex praefecto praetorio con-
ſul etiam tum, rerum mutatione ſubita territus,
cum coniuge periculis exemptus diu delituit, nec
redire ante mortem [5]) potuit: capitis crimine tamen
damnatus eſt abſens. Pari ſorte Euagrius, Comes 7
rei privatae, et Saturninus ex cura palatii, et Cyri-
nus ex notario, [6]) portati ſunt in exſilium. Urſuli
vero necem largitionum Comitis ipſa mihi videtur
fleſſe Iuſtitia, Imperatorem arguens ut ingratum.
Cum enim Caeſar in partes mitteretur occiduas
omni tenacitate ſtringendus, nullaque poteſtate mi-

---

1) Mſ. principibus. 2) Mſ. Conſtantinum. 3) Mſ. Conſtan-
tino. 4) *al.* obiit. 5) *τὸ Iuliani* Mſ. deeſt. 6) Mſ. portati.

liti quidquam donandi delata, ut pateret ad motus
aſperior exercitus; hic idem Urſulus datis litteris
ad eum, qui Gallicanos tuebatur theſauros, quid-
quid poſceret Caeſar, procul dubio iuſſerat dari.
8 Quo exſtincto, cum maledictis exſecrationibusque
multorum ſe Iulianus ſentiret expoſitum, impurga-
bile crimen excuſari poſſe exiſtimans, absque con-
ſcientia ſua hominem adfirmabat occiſum, prae-
tendens, quod eum militaris ira delevit, memor
quae dixerat, ut ante retulimus, cum Amidam vi-
9 diſſet exciſam. Ideoque timidus videbatur, vel
parum intelligens, quid conveniret, cum Arbetio-
nem ſemper ambiguum et praetumidum his quae-
ſtionibus praefeciſſet, aliis ſpecie tenus cum princi-
piis legionum praeſentibus, quem primum omnium
ſaluti ſuae norat obiectum, ut decuit victoriarum
civilium participem 7) fortem.

10 Et quamquam haec, quae 8) retulimus, eius
displicuere fautoribus; ſequentia tamen ſeveritatis
11 recto vigore ſunt geſta. Apodemium enim ex
agente in rebus, quem in Silvani necem et Galli
effrenatius arſiſſe docuimus, Paulumque notarium
cognomento Catenam, cum multorum gemitu no-
minandum, vivos exuſtos, qui ſperari debuit, op-
12 preſſit eventus. Euſebium ſuper his, cui erat
Conſtantiani thalami cura commiſſa, alte ſpirantem
et dirum addixere poenae letali: quem ab ima ſorte
adusque iubendum Imperatori paene elatum, ideo-
que intolerabilem, humanorum ſpectatrix Adraſtia,
aurem (quod dicitur) vellens, monensque, ut ca-
ſtigatius 9) viveret, reluctantem praecipitem tam-
quam e rupe quadam egit excelſa.

1 IV. Converſus poſt haec Princeps ad 1) Palati-
nos, omnes omnino qui ſunt, quique eſſe poſſunt,
non

7) Mſ. fortem. 8) Mſ. velimus. *Steph.* vellimus. 9) Mſ. veniret.
1) Mſ. Palatinos homines.

non ut philoſophus indagandae veritatis profeſſor. Laudari enim poterat, ſi ſaltem moderatos quos- 2
dam, licet paucos, retinuiſſet, morumque probitate compertos. Namque fatendum eſt, pleramque eorum partem vitiorum omnium ſeminarium [2]) effuſius aluiſſe, ita ut rempublicam inficerent cupiditatibus pravis: plusque exemplis, quam peccandi licentia laederent multos. Paſti enim ex his 3
quidam templorum ſpoliis, et lucra ex omni odorantes occaſione, ab egeſtate infima ad ſaltum ſublati divitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec abſumendi tenuere aliquem modum, aliena invadere ſemper adſuefacti. Unde fluxioris 4
vitae initia pullularunt, et periuria, et nullus exiſtimationis reſpectus, demensque ſuperbia fidem ſuam probroſis quaeſtibus polluebat. Inter quae 5
[3]) ingluvies et gurgites crevere praerupti conviviorum, et pro victorialibus epulares triumphi: uſusque abundantes ſerici et textiles auctae ſunt artes, et culinarum ſollicitior cura: et ambitioſa ornatarum domorum exquiſita ſunt ſpatia: quorum menſuram ſi in agris conſul Quintius poſſediſſet, amiſerat etiam poſt dictaturam gloriam paupertatis.

Quibus tam maculoſis acceſſere flagitia diſcipli- 6
nae caſtrenſis, cum miles cantilenas meditaretur pro iubilo [4]) molliores: et non ſaxum erat, ut antehac, armato cubile, ſed pluma et flexiles lectuli, et graviora gladiis pocula, teſta enim [5]) bibere iam pudebat: et quaerebantur aedes marmoreae, cum ſcriptum ſit in antiquitatibus, Spartanum militem coërcitum acriter, quod procinctus tempore auſus ſit videri ſub tecto. Adeo autem ferox erat in ſuos 7
illis temporibus miles et rapax; ignavus vero in hoſtes et fractus, ut per ambitiones otiumque opi-

2) *al.* fuſius. 3) *al.* eluvies. 4) Mſ. meliores. 5) Mſ. vivere.

bus partis, auri et lapillorum varietates diſcerneret
ſcientiſſime, contra quam recens memoria tradit.
8 Notum eſt enim, ſub Maximiano Caeſare vallo
regis Perſarum direpto, gregarium quemdam [6]) poſt
ſacculum Parthicum, in quo erant margaritae, re-
pertum, proiectis imperitia gemmis, abiiſſe pellis
nitore ſolo contentum.
9 Evenerat iisdem diebus, ut ad demendum Im-
peratoris capillum tonſor venire praeceptus, in-
troiret quidam ambitioſe veſtitus. Quo viſo, Iu-
lianus obſtupuit: *Ego*, inquit, *non rationalem*
iuſſi, ſed tonſorem acciri. Interrogatus tamen ille,
quid haberet ex arte compendii: vicenas diurnas
reſpondit annonas, totidemque pabula iumentorum
[quae vulgo dictitant capita] et annuum ſtipendium
10 grave, absque fructuoſis petitionibus multis. Un-
de motus, omnes huiusmodi cum coquis ſimilibus-
que aliis eadem accipere bene conſuetos, ut parum
ſibi neceſſarios, data, quo velint, eundi poteſtate
proiecit.
1 V. Et quamquam a rudimentis pueritiae primis
inclinatior erat erga numinum cultum, paullatim-
que aduleſcens deſiderio rei flagrabat, multa me-
tuens tamen agitabat quaedam ad id pertinentia,
2 quantum fieri poterat, occultiſſime. Ubi vero
abolitis, quae verebatur, adeſſe ſibi liberum tempus
faciundi, quae vellet, advertit, ſui pectoris patefecit
arcana: et [1]) planis abſolutisque decretis aperiri
templa, arisque hoſtias admoveri ad deorum ſtatuit
3 cultum. Utque diſpoſitorum roboraret effectum,
diſſidentes Chriſtianorum antiſtites cum plebe di-
ſciſſa in palatium intromiſſos [2]) monebat civilius,
ut discordiis conſopitis quisque nullo vetante reli-
4 gioni ſuae ſerviret intrepidus. Quod agebat ideo
obſtinate, ut diſſenſiones augente licentia, non

6) τὸ *poſt* Mſ. deeſt. 1) *al.* plane abſolutis decret. 2) Mſ. monebat civilius, ut discord.

timeret unanimantem poſtea plebem: nullas infeſtas
hominibus beſtias, ut ſunt ſibi ferales plerique
Chriſtianorum, expertus. Saepeque dictitabat,
Audite me, quem Alamanni audierunt et Franci:
imitari putans Marci principis veteris dictum. Sed
parum advertit, hoc ab eo nimium discrepare. Ille 5
enim cum Palaeſtinam tranſiret, Aegyptum petens,
faetentium Iudaeorum et tumultuantium ſaepe tae-
dio percitus, dolenter dicitur exclamaſſe: *O! Mar-
comanni, o! Quadi, o! Sarmatae, tandem alios
vobis inertiores inveni.*

VI. Per hoc idem tempus rumoribus exciti va- 1
riis Aegyptii venere complures, genus hominum
controverſum, et adſuetudine perplexius litigandi
ſemper laetiſſimum, maximeque avidum multipli-
catum repoſcere, ſi compulſori quidquam dederit,
ut levari debito poſſit, vel certe commodius per di-
lationem inferre, quae flagitantur, aut criminis vi-
tandi formidine, divites pecuniarum repetundarum
interrogare. Hi omnes denſati in unum, Princi- 2
pem ipſum, et praefectos praetorio graculorum
more ſtrepentes interpellabant incondite, modo
non ante ſeptuageſimum annum extorquentes, quae
dediſſe ſe iure vel ſecus plurimis adfirmabant.
Cumque nihil aliud agi permitterent, edicto pro- 3
poſito univerſos iuſſit tranſire Chalcedona, polli-
citus, quod ipſe quoque protinus veniret, cuncta
eorum negotia finiturus. Quibus transgreſſis, man- 4
datum eſt navigiorum magiſtris ultro citroque dis-
currentium, ne quis transfretare auderet Aegypti-
um: hocque obſervato cura propenſiore, evanuit
pertinax calumniandi propoſitum, et omnes, ſpe
praeſumpta fruſtrati, redierunt ad lares. Unde 5
velut aequitate ipſa dictante, lex eſt promulgata,
qua cavetur nullum interpellari ſuffragatorem ſuper
his, quae cum recte conſtiterit accepiſſe.

(A. C. 362.)

1 VII. Adlapſo itaque Kalendarum Ianuariarum die, cum Mamertini et Nevitae nomina ſuscepiſſent paginae conſulares, humilior Princeps viſus eſt, in officio pedibus gradiendo cum honoratis: quod laudabant alii, quidam ut adfectatum et vile
2 carpebant. Dein Mamertino ludos edente Circenſes, manumittendis ex more inductis per admiſſionum proximum, ipſe [1]) lege agi dixerat, ut ſolebat: ſtatimque admonitus, iurisdictionem eo die ad alterum pertinere, ut errato obnoxium decem libris auri ſemet ipſe multavit.

3 Frequentabat inter haec [2]) curiam agendo diverſa, quae [3]) diviſiones multiplices ingerebant. Et cum die quodam ei cauſas [4]) ibi ſpectanti veniſſe nuntiatus eſſet ex Aſia philoſophus Maximus, exſiluit indecore: et, qui eſſet oblitus, effuſo curſu a veſtibulo longe progreſſus, exoſculatum ſusceptumque reverenter ſecum induxit, per ostentationem intempeſtivam nimius captator inanis gloriae viſus, praeclarique illius dicti immemor Tulliani, quo tales
4 notando ita relatum: *Ipſi illi philoſophi, etiam in his libris, quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt, ut in eo ipſo, quo praedicationem [5]) nobilitatemque deſpiciunt, praedicari de ſe ac ſe nominari velint.*

5 Nec multo deinceps, duo agentes in rebus ex iis, qui proiecti ſunt, eum adiere, fidentius promittentes latebras monſtrare Florentii, ſi eis gradus militiae redderetur: quos inceſſens delatoresque adpellans, addebat, non eſſe imperatorium, obliquis flecti indiciis ad retrahendum hominem mortis metu absconditum, qui forte non diu latitare citra ſpem veniae permitteretur.

---

1) Mſ. lege agi ductus dixerat. 2) Mſ. Curiam agendo diverſo. 3) Mſ. diviſiones. 4) Mſ. ſibi ſpectanti. 5) *al.* nobilitatum.

Aderat his omnibus Praetextatus, praeclarae in- 6
dolis gravitatisque priſcae ſenator, ex negotio proprio forte repertus apud Conſtantinopolim, quem arbitrio ſuo Achaiae proconſulari praefecerat poteſtate.

Nec tamen, cum corrigendis civilibus ita dili- 7
genter inſtaret, omiſit caſtrenſia: rectores militibus diu exploratos adponens, urbes quinetiam per Thracias omnes cum munimentis reparans extimis, curansque ſollicite, ne arma vel indumenta, aut ſtipendium, vel alimenta deeſſent his, quos per ſupercilia Hiſtri diſperſos, excurſibusque barbarorum oppoſitos, agere vigilanter audiebat et fortiter.
Quae cum ita divideret, nihil ſegnius agi permit- 8
tens: ſuadentibus proximis, ut adgrederetur propinquos Gothos ſaepe fallaces et perfidos, hoſtes quaerere ſe meliores aiebat: illis enim ſufficere mercatores Galatas, per quos ubique ſine conditionis discrimine venumdantur.

Haec eum curantem et talia commendabat ex- 9
ternis nationibus fama, ut fortitudine, ſobrietate, militaris rei ſcientia, virtutumque omnium incrementis excelſum: paullatimque progrediens ambi-
tum oppleverat mundi. Proinde timore eius ad- 10
ventus per finitimos longeque diſtantes latius explicato, legationes undique [6]) ſolito ocius concurrebant: hinc Transtigritanis pacem obſecrantibus et Armeniis, inde nationibus [7]) Indicis certatim cum donis optimates mittentibus ante tempus abusque Divis et Serendivis: ab auſtrali plaga ad famulandum rei Romanae ſemet offerentibus Mauris: ab aquilone et regionibus ſolis, per quas in mare Phaſis accipitur, Bosporanis aliisque antehac ignotis legationes vehentibus ſupplices ut annua complentes

6) Mſ. ſolito eius. 7) Mſ. divis et Serendivis.

ſollemnia, intra terrarum genitalium terminos otioſe vivere ſinerentur.

1 VIII. Adpoſitum eſt (ut exiſtimo) tempus, ad has partes nos occaſione magni Principis devolutos, ſuper Thraciarum extimis, ſituque Pontici ſinus viſa vel lecta quaedam perſpicua fide monſtrare.

2 Athos in Macedonia mons ille praecelſus, navibus quondam Medicis pervius, et Capharcus Euboicus ſcopulus, ubi Nauplius Palamedis pater claſſem conliſit Argivam, licet longo ſpatio controverſi a Theſſalo mari diſtinguunt Aegaeum: quod paullatim fuſius aduleſcens, dextra, qua late protenditur, per Sporadas eſt inſuloſum atque Cycladas, ideo ſic adpellatas, quod omnes ambiunt Delon [1]) partu deorum inſignem: laeva [2]) Imbrum et Tenedum circumluens, et Lemnum et [3]) Thaſum:
3 quando perflatur, Lesbo illiditur violentius. Unde gurgitibus refluis Apollinis Sminthii templum et Troada perſtringit, et Ilium heroicis caſibus clarum: efficitque Melana ſinum oppoſitum Zephyro: cuius apud principium Abdera viſitur Protagorae domicilium et Democriti: cruentaeque Diomedis Thracii ſedes, et convalles, per quas Hebrus ſibi miſcetur, et [4]) Maronea, ac Aenus, qua diris auſpiciis coepta moxque relicta, ad Auſoniam veterem ductu numinum properavit Aeneas.

4 Hinc graciléſcens paullatim, et velut naturali quodam commercio ruens in Pontum, eiusque partem adſumens, in ſpeciem Φ Graecae litterae formatur: exin Hellespontum a Rhodopa ſcindens, Cynosſema, ubi ſepulta creditur Hecuba, et Coela praeterlabitur et Seſton et Callipolin: contra per Achillis Aiacisque ſepulcra Dardanum contingit et Abydon, unde iunctis pontibus Xerxes maria pe-

1) Mſ. parte. 2) Mſ. Embrum. 3) Mſ. Taxum. 4) Mſ. Matronae ac Aenus.

dibus peragravit: dein Lampſacum, Themiſtocli
dono datam a rege Perſarum, et Parion, quam
condidit Iaſionis filius Parius. Unde ſemiorbe 5
curveſcens altrinſecus, lataque aperiens terrarum
divortia, circumfluis ſpatiis Propontidos reſpergit
ex Eoo latere Cyzicum, et Dindyma, religioſa ma-
tris magnae delubra, et Apamiam, Ciumque, et
Aſtacum ſequuto tempore Nicomediam a rege co-
gnominatam: qua in occaſum procedit, Cherrone-
ſum pulſat et Aegos-potamous, in quo loco lapides
caſuros ex caelo praedixit Anaxagoras, et Lyſima-
chiam, et civitatem, quam Hercules conditam Pe-
rinthi comitis ſui memoriae dedicavit. Et ut effe- 6
ctae plenaeque Φ litterae figura ſervetur, in medi-
tullio ipſo rotunditatis Proconeſus inſula eſt oblon-
ga, et Besbicus.

Poſt cuius ſummitatem in anguſtias rurſus ex- 7
tenuatum, Europam et Bithyniam intercurrens, per
Chalcedona, Chryſopolim, et ſtationes transit ob-
ſcuras. Nam ſupercilia eius ſiniſtra Athyras portus 8
deſpectat et Selymbria, et Conſtantinopolis, vetus
Byzantium, Atticorum colonia, et promuntorium
Ceras praelucentem navibus vehens conſtructam
celſius turrim: quapropter Ceratas adpellatur ven-
tus inde ſuetus oriri praegelidus.

Hoc modo fractum, et participatione maris utri- 9
usque finitum, iamque miteſcens, in aequoream
panditur faciem, quantum poteſt cadere ſub ad-
ſpectum, late diffuſum et longe. Omnis autem 10
eius velut inſularis circuitus littorea navigatio vigin-
ti tribus dimenſa millibus ſtadiorum, ut Eratoſthe-
nes adfirmat, et Hecataeus, et Ptolemaeus, aliique
huiusmodi cognitionum minutiſſimi ſcrutatores, in
ſpeciem Scythici arcus nervo coagmentati geogra-
phiae totius adſenſione formatur. Et qua ſol ocea- 11
no exſurgit Eoo, paludibus clauditur Maeotidos:

qua declinat in [5]) veſperum, Romanis provinciis
terminatur: unde ſuſpicit ſidus arctoum, homines
alit linguis et moribus diſpares: latus eius auſtri-
12 num molli devexitate ſubductum. Per haec am-
pliſſima ſpatia oppida ſunt diſperſa Graecorum:
quae cuncta aetatibus variis praeter pauca Athe-
nienſium coloni condidere Mileſii, inter Ionas alios
in Aſia per Nileum multo ante locati, Codri illius
filium, qui ſe pro patria bello fertur Dorico devo-
13 viſſe. Extremitates autem arcus utrimque tenues
duo exprimunt Boſpori, e regione ſibi oppoſiti,
Thracius et Cimmericus: hac cauſa Boſpori voci-
tati, quod per eos quondam Inachi filia mutata (ut
poëtae loquuntur) in bovem, ad mare Ionium per-
meavit.

14 Dextram igitur inflexionem Boſpori Thracii ex-
cipit Bithyniae latus, quam veteres dixere Mygdo-
niam: in qua Thynia et Mariandena ſunt regiones,
et Amyci ſaevitia Bebryces exempti virtute Pollucis,
remotaque ſtatio, in qua volitantes minaciter har-
pyias Phineus vates horrebat: per quae littora in
ſinus oblongos curvata Sangarius et Phyllis, et Bi-
zes et Rhebas fluvii funduntur in maria: quibus
controverſae extraneae ſunt Symplegades, gemini
ſcopuli in vertices undique porrecti diruptos, ad-
ſueti priſcis ſaeculis obviam ſibi cum horrendo fra-
gore colliſis molibus ferri, [6]) cedentesque retrorſus
acri adſultu ad ea reverti, quae pulſarant. Per has
ſaxorum dehiſcentium concurſantiumque crebrita-
tes, ſi etiam ales intervolaſſet, nulla celeritate pin-
15 narum eripi poterat, quin interiret oppreſſa. Hi
ſcopuli, cum eos Argo prima omnium navis, Col-
chos ad direptionem aurei properans velleris, prae-
teriſſet innoxia, immobiles turbine circumfracto
ſtetere concorporati, ut eos aliquando fuiſſe direm-

5) Mſ. veſperum ultro Roman. 6) Mſ. cadentesque.

ptos nulli nunc conſpicantium credant, niſi ſuper
hoc congruerent omnes priſcorum carminum
cantus.

Poſt Bithyniae partem, provinciae Pontus et 16
Paphlagonia protenduntur, in quibus Heraclea, et
Sinope, et Polemonion, et Amiſos amplae ſunt ci-
vitates, et Tios, et Amaſtris, omnes ab auſpicio
diligentia fundatae Graecorum: et Ceraſus, unde
advexit huiusmodi poma Lucullus, inſulaeque ar-
duae, Trapezunta et Pityunta continentes oppida
non obſcura. Ultra haec loca Acheruſium ſpecus 17
eſt, quod accolae μυχοπόντιον adpellant, et portus
Acone: [7]) fluvii diverſi, Acheron, itidemque Ar-
cadius, et Iris, et [8]) Tibris, et iuxta Parthenius,
omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermo-
don his eſt proximus, ab Armonio defluens monte,
et Themiſcyraeos interlabens lucos: ad quos Ama-
zonas quondam migrare neceſſitas ſubegerat talis.
Attritis damnorum adſiduitate finitimis, Amazones 18
veteres, quae eos cruentis populabantur incurſibus,
altiora ſpirabant: viresque ſuas circumſpectantes
his, quae propinqua ſaepius adpetebant, validiores,
raptae praecipiti cupiditatis ardore, perruptis na-
tionibus plurimis, manus Athenienſibus intulerunt:
acrique concertatione effuſe disiectae, omnes nuda-
tis equitatus ſui lateribus corruere. Harum interitu 19
cognito, reſiduae ut imbelles domi relictae, extre-
ma perpeſſae, vicinitatis eis repenſantis ſimilia fu-
neſtos impetus declinantes, ad pacatiorem ſedem
transiere [9]) Thermodontis: quarum progenies longe
deinde propagata per numeroſam ſubolem, manu
firmiſſima ad loca reverterat genitalia, ſequuto
tempore populis diverſarum originum formidabilis.

Haud procul inde attollitur Carambis placide 20
collis, contra [ſeptemtrionem] Helicen exſurgens,

7) Mſ. fluvii dives. 8) Mſ. Thybris. 9) Mſ. Hermodoctis.

cuius e regione eſt Crioumetopon Tauricae promun-
torium, duobus millibus et quingentis ſtadiis dis-
paratum. Hocque ex loco omnis ora maritima,
cuius initium Halys eſt amnis, velut longitudine
lineali directa nervi efficit ſpeciem, duabus arcus
21 ſummitatibus complicati. His regionibus Dahae
confines ſunt, acerrimi omnium bellatores, et
Chalybes, per quos erutum et domitum eſt primi-
tus ferrum. Poſt quos terras patentes Byzares ob-
tinent, et Sapires, et Tibareni, et Moſſynoeci, et
Macrones, et Philyres, populi nulla nobis adſuetu-
22 dine cogniti. A quibus brevi ſpatio diſtant viro-
rum monumenta nobilium, in quibus Sthelenus eſt
humatus, et Idmon, et Tiphys: primus Herculis
ſocius Amazonico bello letaliter vulneratus: alter
augur Argonautarum: tertius eiusdem navis cautiſ-
23 ſimus rector. Praetercurſis partibus memoratis,
Aulion antrum eſt, et fluenta Callichori ex facto
cognominati, quod, ſuperatis poſt triennium Indi-
cis nationibus, ad eos tractus Liber verſus, circa
huius ripas virides et opacas orgia priſtina reparavit
et choros: Trieterica huiusmodi ſacra quidam
24 [10]) exiſtimant adpellari. Poſt haec confinia Cama-
ritarum pagi ſunt celebres, et Phaſis fremebundis
curſibus Colchos attingit, Aegyptiorum antiquam
ſubolem: ubi inter civitates alias Phaſis eſt nomine
fluvii dictitata, et [11]) Dioscurias nunc usque nota:
cuius auctores Amphitus et [12]) Cercius Spartani tra-
duntur, aurigae Caſtoris et Pollucis, a quibus He-
25 niochorum natio eſt inſtituta. Paullum ab his ſe-
cernuntur Achaei: qui bello anteriore quodam
apud Troiam conſummato, non cum ſuper Helena
certaretur, ut auctores prodidere nonnulli, in Pon-
tum reflantibus ventis errore delati, cunctisque

---

10) Mſ. exiſtimant appellari . . . . . . Poſt. 11) Mſ. Diosco-
rio. 12) Mſ. Cercius.

hoſtilibus, ſtabilem domiciliis ſedem nusquam re-
perientes, verticibus montium inſedere ſemper ni-
valium: et horrore caeli diſtricti, [13]) victum etiam
ſibi cum periculis rapto parare adſuefacti ſunt: at-
que eo ultra omnem deinde ferociam ſaevierunt.
Super Cercetis, qui iisdem adnexi ſunt, nihil me-
moratu traditur dignum.

Quorum poſt terga Cimmerici agitant incolae 26
Bospori, ubi Mileſiae ſunt civitates, harumque
velut mater omnium Panticapaeum: quam [14]) per-
ſtringit Hypanis fluvius, genuinis intumeſcens aquis
et externis. Itineribus hinc extenſis, Amazones 27
adusque Caſpium mare porrectae circumcolunt Ta-
nain: qui inter Caucaſias oriens rupes, per ſinuo-
ſos labitur circumflexus, Aſiamque disterminans
ab Europa, in ſtagnis Maeoticis deliteſcit. Huic 28
Rha vicinus eſt amnis, in cuius ſuperciliis quaedam
vegetabilis eiusdem nominis gignitur radix, profi-
ciens ad uſus multiplices medelarum.

Ultra Tanain panduntur in latitudinem Sauro- 29
matae, per quos amnes fluunt perpetui, [15]) Ma-
raccus, et Rhombites, et Theophanes, et Totor-
danes. Licet alia quoque diſtans immanibus inter-
vallis Sauromatarum praetenditur natio, littori iun-
cta, quod Coracem ſuscipiens fluvium in aequor
eiectat extremum.

Prope palus eſt Maeotis ampliſſimi circumgreſ- 30
ſus: ex cuius uberrimis venis per Patares anguſtias
undarum magnitudo prorumpit in Pontum: cuius
in dextro latere inſulae ſunt Phanagorus et Hermo-
naſſa, ſtudio conſtructae Graecorum. Circa haec 31
ſtagna ultima extimaque plures habitant gentes, ſer-
monum inſtitutorumque varietate dispariles: [16]) Ia-
xamatae et Maeotae, et Iazyges, Roxolanique et

---

13) *τὸ etiam* deeſt vulg. 14) Mſ. pergaegytiphanis. 15) Mſ. Maraccius. 16) Mſ. Ixomatae.

Alani, et Melanchlaenae, et cum Gelonis Aga-
thyrſi, apud quos adamantis eſt copia lapidis: alii-
que ultra latentes, quod ſunt omnium penitiſſimi.
32 Sed Maeotidos lateri laevo Cherroneſus eſt propin-
qua, coloniarum plena Graecarum. Unde quieti
ſunt homines et ſedati, adhibentes vomeri curam,
et proventibus fructuariis victitantes.
33 A quibus per varia regna diducti itineribus mo-
dicis Tauri diſſociantur, inter quos immani diritate
terribiles Arinchi, et Sinchi, et Napaei, inten-
dente ſaevitiam licentia diuturna, indidere mari
nomen inhoſpitali: et a contrario per cavillationem
Pontus Euxinus adpellatur, ut euethen Graeci dici-
mus ſtultum, et noctem euphronen, et furias Eu-
34 menidas. Diis enim hoſtiis litantes humanis, et
immolantes advenas Dianae, quae apud eos dicitur
Oreiloche, caeſorum capita fani parietibus prae-
figebant, velut fortium perpetua monumenta faci-
norum.
35 In hac Taurica inſula Leuce ſine habitatoribus
ullis Achilli eſt dedicata. In quam ſi fuerint qui-
dam forte delati, viſis antiquitatis veſtigiis, tem-
ploque et donariis eidem heroi conſecratis, veſperi
repetunt naves: aiunt enim, non ſine discrimine
vitae illic quemquam pernoctare. Ibi et aquae
ſunt, et candidae aves naſcuntur halcyonibus ſimi-
les: ſuper quarum origine, et Helleſpontiacis
36 proeliis tempore diſſeremus. Sunt autem quaedam
per Tauricam civitates: inter quas eminet Eupa-
toria, et Dandace, et Theodoſia, et minores aliae
nullis humanis hoſtiis impiatae.
37 Hactenus arcus apex protendi exiſtimatur. Eius
nunc reſidua leniter ſinuata, ſubiectaque urſae cae-
leſti adusque laevum Bospori Thracii latus, ut ordo
poſtulat, exſequemur: id admonentes, quod cum
arcus omnium gentium flexis curventur haſtilibus,
Scythici ſoli vel Parthici circumductis utrimque

introrſus pandis et patulis cornibus, effigiem lunae
decreſcentis ostendunt, medietatem recta et rotunda
regula dividente.

Ergo in ipſo huius compagis exordio, ubi Ri- 38
phaei deficiunt montes, habitant [17]) Arimphaei iuſti
homines, placiditateque cogniti, quos amnes Chro-
nius et Biſulá praeterfluunt: iuxtaque Maſſagetae,
Alani et [18]) Sargetae, aliique plures obſcuri: quo-
rum nec vocabula nobis ſunt nota, nec mores. In- 39
teriectu deinde non medioeri Carcinites panditur
ſinus, eiusdemque nominis fluvius: et religioſus
per eas terras Triviae lucus. Dein Boryſthenes a 40
montibus oriens [19]) Neurorum, primigeniis fonti-
bus copioſus, concurſuque multorum amnium
adoleſcens, mari praeruptis undarum verticibus in-
timatur: cuius in marginibus nemoroſis Boryſthenes
eſt civitas, et Cephaloneſus, et arae Alexandro
Magno, Caeſarique Auguſto ſacratae. Longo ex- 41
inde intervallo paene eſt inſula, quam incolunt
Sindi ignobiles, poſt heriles in Aſia caſus coniugiis
potiti dominorum et rebus: quibus ſubiectum gra-
cile littus, Achilleos vocant indigenae dromon, exer-
citiis ducis quondam Theſſali memorabilem. Ei-
que proxima eſt civitas Tyros, colonia Phoenicum,
quam praeſtringit fluvius Tyras.

In medio autem ſpatio arcus, quod prolixae ro- 42
tunditatis eſſe praediximus, quodque expedito via-
tori diebus conficitur quindecim, Europaei ſunt
Alani, et Coſtobocae, gentesque Scytharum innu-
merae, quae porriguntur adusque terras ſine co-
gnito fine distentas: quarum pars exigua frugibus
alitur: reſiduae omnes palantes per ſolitudines va-
ſtas, nec ſtivam aliquando nec ſementem expertas,
ſed ſqualentes et [20]) pruinoſas, ferarum taetro ritu

17) Mſ. Armephi iuſti. 18) Mſ. Sargetae. 19) Mſ. Nerviarum.
20) Mſ. ruinoſas.

veſcuntur: eisque caritates, et habitacula, vilesque ſuppellectiles plauſtris impoſitae ſunt corticibus tectis: et, cum placuerit, ſine obſtaculo migrant, eadem carpenta, quo libuerit, convolventes.

43 Cum autem ad alium portuoſum ambitum fuerit ventum, qui arcus figuram determinat ultimam, Peuce prominet inſula, quam circumcolunt Troglodytae et Peuci, minoresque aliae gentes: et Hiſtros quondam potentiſſima civitas, et Tomi, et Apollonia, et Anchialos, et Odiſſos: aliae praeterea multae, quas littora continent Thraciarum.
44 Amnis vero Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Raeticis, per latiorem orbem praetentus, ac ſexaginta navigabiles paene recipiens fluvios, ſeptem oſtiis per hoc [21]) Scythicum
45 latus erumpit in mare. Quorum primum eſt Peuce inſula ſupra dicta, ut interpretata ſunt vocabula Graeco ſermone, ſecundum Naracuſtoma, tertium Calonſtoma, quartum Pſeudoſtoma: nam Boreonſtoma ac deinde Sthenoſtoma longe minora ſunt caeteris: ſeptimum ingens et paluſtri ſpecie nigrum.

46 Omnis autem circumfluo ambitu pontus, et nebuloſus eſt, et dulcior aequorum caeteris, et vadoſus: quod et concreſcit aër ex humorum ſpiramine ſaepe denſatus, et irruentium undarum [22]) magnitudine temperatur, et conſurgit in brevia tortuoſa, limum globosque adgerente multitudine circumve-
47 nientium fluentorum. Et conſtat ab ultimis noſtri finibus maris agminatim ad hunc ſeceſſum pariendi gratia petere piſces, ut aquarum ſuavitate ſalubrius [23]) fetus educant, in receptaculis cavis, quae ſunt ibi denſiſſima, ſecuri voracium belluarum: nihil enim in Ponto huiusmodi aliquando eſt viſum, prae-

21) Mſ. Scythicum littus. 22) *al.* multitudine. 23) *al.* foetum.

ter innoxios delphinas et [24]) parvos. Quidquid autem eiusdem pontici ſinus Aquilone caeditur et pruinis, ita perſtringitur gelu, ut nec amnium curſus ſubtervolvi credantur, nec per infidum et labile ſolum greſſus hominis poſſit vel iumenti firmari: quod vitium numquam mare ſincerum, ſed permiſtum aquis amnicis tentat. Perlati [25]) aliquantorſum longius, quam ſperabamus, pergamus ad reliqua. 48

Acceſſerat aliud ad gaudiorum praeſentium cumulum, diu quidem ſperatum, ſed dilationum ambage multiplici tractum. Nuntiatum eſt enim per [26]) Agilonem et Iovium poſtea quaeſtorem, Aquileiae defenſores [27]) longioris obſidii taedio, cognitoque Conſtantii exceſſu, patefactis portis egreſſos, auctores prodidiſſe turbarum: iisdemque vivis exuſtis, ut ſupra relatum eſt, omnes conceſſionem impetraſſe delictorum et veniam. 49

IX. At proſperis Iulianus elatior, ultra homines iam ſpirabat, periculis expertus adſiduis, quod ei orbem Romanum placide iam regenti, velut mundanam cornucopiam Fortuna geſtans propitia, cuncta glorioſa deferebat et proſpera: antegreſſis victoriarum titulis haec quoque adiiciens, quod, dum teneret imperium ſolus, nec motibus internis eſt concitus, nec barbarorum quisquam ultra ſuos exſiluit fines: ſed populi omnes aviditate ſemper [1]) inſectandi praeterita, ut damnoſa et noxia, in laudes eius ſtudiis miris accendebantur. 1

Omnibus igitur, quae res diverſae poſcebant et tempora, perpenſa deliberatione diſpoſitis, et militibus orationibus crebris, ſtipendioque competenti ad expedienda incidentia promptius animatis, cunctorum favore ſublimis, Antiochiam ire conten- 2

24) Mſ. pavos. 25) Mſ. et *Steph.* aliquantorſum longe. 26) Mſ. Abilonem. 27) *al.* longiore. 1) Mſ. inſectari.

dens, reliquit Conſtantinopolim incrementis maxi-
mis fultam: natus enim illic, diligebat eam ut geni-
3 talem patriam et colebat. Transgreſſus itaque fre-
tum, praetercurſa Chalcedona et Libyſſa, ubi ſe-
pultus eſt Hannibal Poenus, inde Nicomediam ve-
nit urbem antehac inclytam, ita magnis retro prin-
cipum amplificatam impenſis, ut aedium multitudi-
ne privatarum et publicarum recte noſcentibus regio
4 quaedam urbis aeſtimaretur aeternae. Cuius moe-
nia cum vidiſſet in favillas miſerabiles conſediſſe,
angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriore
gradu pergebat ad regiam: hoc maxime aerumnis
eius illacrimans, quod ordo ſqualens occurrit et
[2]) populus nimium quantum antehac florentiſſimus:
et agnoſcebat quosdam, ibidem ab Euſebio [3]) edu-
catus epiſcopo, quem genere longius contingebat.
5 Hic quoque pari modo ad reparanda, quae terrae
ſubverterat tremor, abunde praeſtitis plurimis, per
Nicaeam venit ad Gallograeciae fines: unde dex-
trorſus itinere declinato, Peſſinunta convertit, vi-
ſurus vetuſta Matris magnae delubra: a quo oppi-
do bello Punico ſecundo, carmine Cumano monen-
te, per Scipionem Naſicam ſimulacrum translatum
6 eſt Romam. Cuius ſuper adventu in Italiam pauca
cum aliis huic materiae congruentibus in actibus
Commodi principis digeſſimus per exceſſum: quam
autem ob rem hoc nomine oppidum ſit adpellatum,
7 variant rerum ſcriptores. Quidam enim figmento
deae caelitus lapſo, ἀπὸ τοῦ πεσεῖν, quod cadere
nos dicimus, urbem adſeruere cognominatam. Alii
memorant Ilum, Trois filium, Dardaniae [4]) regem,
locum ſic adpellaſſe. Theopompus non Ilum id
egiſſe, ſed Midam adfirmat Phrygiae quondam po-
tentiſſimum regem.

Venerato

---

2) Mſ. populus. 3) Mſ. ducatus. 4) Mſ. Regem vel locum.

Venerato igitur numine, hoſtiisque litato et vo- 8
tis, [5]) Ancyram redit: eumque exinde progredien-
tem ulterius multitudo inquietabat, pars violenter
erepta reddi ſibi poſcentium; alii querentes, con-
ſortiis ſe [6]) curiarum addictos iniuſte; nonnulli ſine
reſpectu periculi agentes adusque rabiem, ut adver-
ſarios ſuos laeſae maieſtatis criminibus illigarent.
Verum ille iudicibus Caſſiis triſtior et Lycurgis, cau- 9
ſarum momenta aequo iure perpendens, ſuum cui-
que tribuebat, nusquam a vero abductus, acrius in
calumniatores exſurgens: quos oderat, multorum
huiusmodi petulantem ſaepe dementiam adusque
diserimen expertus, dum eſſet adhuc humilis et
privatus. Exemplumque patientiae eius in tali ne- 10
gotio, licet ſint alia plurima, id unum ſufficiet po-
ni. Inimicum quidam ſuum, cum quo discorda-
bat aſperrime, [7]) commiſiſſe in maieſtatem turbu-
lentius deferebat: Imperatoreque diſſimulante, ea-
dem diebus continuis replicans, interrogatus ad
ultimum, qui eſſet, quem argueret, reſpondit,
municipem locupletem. Quo audito, princeps [8]) re-
nidens: *quibus indiciis*, ait, *ad hoc perveniſti?* Et
ille, *purpureum ſibi*, inquit, *indumentum ex ſe-
rico pallio parat.* Iuſſusque poſt haec, ut vilis ar- 11
duae rei vilem incuſans, abire tacitus et innoxius,
nihilominus inſtabat. Quo taedio Iulianus defati-
gatus, ad largitionum Comitem viſum propius,
Iube, inquit, *periculoſo garritori pedum tegmina
dari purpurea, ad adverſarium perferenda: quem,
ut datur intelligi, chlamydem huius coloris memo-
rat ſibi conſarcinaſſe: ut ſciri poſſit, ſine viribus
maximis quid panniuli proficiant leves.*

Sed ut haec laudanda et bonis moderatoribus 12
aemulanda: ita illud amarum et notabile fuit, quod

5) Mſ. Anticyram. 6) Mſ. Curiarium. Vs. Curialium. 7) Mſ.
dixiſſe. 8) al. renitens.

aegre ſub eo [9]) a Curialibus quisquam adpetitus, licet privilegiis, et ſtipendiorum numero, et originis penitus alienae [10]) firmitudine communitus, obtinebat aequiſſimum: adeo ut plerique territi emercarentur moleſtias pretiis [11]) clandeſtinis.

13 Itineribus itaque emenſis cum ad Pylas veniſſet, qui locus Cappadocas diſcernit et Cilicas, oſculo ſusceptum rectorem provinciae nomine Celſum, iam inde a ſtudiis cognitum Atticis, adſcitumque in con-
14 ſeſſum vehiculi, Tarſum ſecum induxit. At hinc videre properans Antiochiam, Orientis apicem pulcrum, uſus itineribus ſolitis venit: urbique propinquans in ſpeciem alicuius numinis votis excipitur publicis, miratus voces multitudinis magnae, ſalu-
15 tare ſidus inluxiſſe Eois partibus adclamantis. Evenerat autem iisdem diebus annuo curſu completo Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris, ut fabulae fingunt, apri dente ferali deleto, quod in adulto flore ſectarum eſt indicium frugum. Et viſum eſt triſte, quod amplam urbem principumque domicilium introeunte Imperatore nunc primum, ululabiles undique planctus et lugubres ſonus audie-
16 bantur. Hic patientiae eius et lenitudinis documentum leve quidem adparuit, ſed mirandum. Thalaſſium quemdam ex proximo libellorum, inſidiatorem fratris oderat Galli: quo adorare adeſſeque officio inter honoratos prohibito, adverſarii, cum quibus litigabat in foro, poſtridie turba congregata ſuperflua, adito Imperatore, *Thalaſſius*, clamitabant, *inimicus pietatis tuae noſtra violenter*
17 *eripuit.* Et ille hac occaſione hominem opprimi poſſe coniiciens, *Agnoſco*, reſpondit, *quem dicitis, offendiſſe me iuſta de cauſa: et ſilere vos interim conſentaneum eſt, dum mihi inimico potiori ſaciat*

---

9) vulgo τὸ a deeſt. 10) *al.* fortitudine. 11) Mſ. clandeſtinis . . . . . itineribus.

ſatis. Maudavitque adſidenti praefecto, ne audire-
tur eorum negotium, antequam ipſe cum Thalaſſio
rediret in gratiam, quod brevi evenit.

X. Ibi hiemans ex ſententia, nullis interim vo- 1
luptatis rapiebatur illecebris, quibus abundant Sy-
riae omnes: verum per ſpeciem quietis iudicialibus
cauſis intentus, [1]) non minus arduis quam bellicis,
distrahebatur multiformibus curis, exquiſita docili-
tate librans, quibus modis ſuum cuique tribueret:
iuſtisque ſententiis et improbi modicis coërceren-
tur ſuppliciis, et innocentes fortunis defenderentur
intactis. Et quamquam in disceptando aliquoties 2
erat intempeſtivus, quid quisque iurgantium coleret,
tempore alieno interrogans: tamen nulla eius defi-
nitio litis a vero disſonans reperitur: nec argui um-
quam potuit ob religionem vel quodcumque aliud,
ab aequitatis recto tramite deviaſſe. Iudicium enim 3
hoc eſt optandum et rectum, ubi per varia negotio-
rum examina iuſtum id eſt et iniuſtum: a quo ille
ne aberraret, tamquam ſcopulos cavebat abruptos.
Hoc autem ideo adſequi potuit, quod levitatem
agnoſcens commotioris ingenii ſui, praefectis pro-
ximisque permittebat, [ut fidenter impetus ſuos
aliorſus tendentes, ad quae decebat, monitu op-
portuno frenarent: monſtrabatque] ſubinde, ſe do-
lere delictis, et gaudere correctione. Cumque 4
eum defenſores cauſarum, ut conſcium rationis per-
fectae, plauſibus maximis celebrarent, fertur id di-
xiſſe permotus: *Gaudebam* [2]) *plane prae meque
ferebam, ſi ab his laudarer, quos et vituperare
poſſe adverterem, ſi quid factum ſit ſecus aut di-
ctum.* Sufficiet autem pro multis, quae clementer 5
egit in litibus cognoſcendis, hoc unum ponere nec

---

1) Mſ. non minus quam bellicis arduisque, quibus distr. 2) Mſ. plane me quem eſſ. Vr. plane, meque eſſ.

abhorrens a propoſito, nec abſurdum. Inducta in iudicium femina quaedam, cum palatinum adverſarium ſuum e numero proiectorum, cinctum praeter ſpem conſpexiſſet, hoc factum inſolens tumultuando querebatur: et imperator, *Proſequere*, ait, *mulier, ſi quid te laeſam exiſtimas: hic enim ſic cinctus eſt, ut expeditius per lutum incedat: at parum nocere tuis partibus poteſt.*

6 Et aeſtimabatur per haec et ſimilia, ut ipſe dicebat adſidue, vetus illa iuſtitia, quam offenſam vitiis hominum Aratus extollit in caelum, imperante eo reverſa ad terras, ui quaedam ſuo ageret, non legum arbitrio; erransque aliquoties obnubilaret

7 gloriarum multiplices curſus. Poſt multa enim etiam iura quaedam correxit in melius, ambagibus circumciſis, indicantia liquide, quid iuberent fieri vel vetarent. [3]) Illud autem erat inclemens, obruendum perenni ſilentio, quod arcebat docere magiſtros rhetoricos et grammaticos, ritus chriſtiani cultores.

1 XI. Iisdem diebus Gaudentius ille notarius, quem opponendum per Africam miſſum ſupra diximus a Conſtantio; Iulianus quinetiam ex vicario, earumdem partium nimius fautor, retracti ſub vin-

2 culis, morte periere poenali. Tunc et [1]) Artemius ex duce Aegypti, Alexandrinis urgentibus atrocium criminum mole, ſupplicio capitali multatus eſt. Poſt quem Marcelli ex magiſtro equitum et peditum filius, ut iniectans imperio manus, publica delectus eſt morte. Romanus quinetiam et Vincentius, ſcutariorum ſcholae primae ſecundaeque tribuni, agitaſſe convicti quaedam ſuis viribus altiora, acti ſunt in exſilium.

3 Cumque tempus interſtetiſſet exiguum, Alexandrini Artemii comperto interitu, quem verebantur,

---

3) Mſ. Illud autem erat inclem. 1) Mſ. Artemius.

ne cum poteſtate reverſus (id enim minatus eſt) multos laederet ut offenſus, iram in Georgium verterunt epiſcopum, vipereis, ut ita dixerim, morſibus ab eo ſaepius [2]) adpetiti. [3]) In fullonio natus, ut 4
ferebatur, apud Epiphaniam Ciliciae oppidum, actusque in damna compluriuin, contra utilitatem ſuam reique communis epiſcopus Alexandriae eſt ordinatus, in civitate, quae ſuopte motu, et ubi cauſae non ſuppetunt, ſeditionibus crebris agitatur et turbulentis, ut oraculorum quoque loquitur fides. His efferatis hominum mentibus Georgius 5
quoque ipſe grave acceſſerat incentivum, apud patulas aures Conſtantii multos exinde incuſans, ut eius recalcitrantes imperiis: profeſſionisque ſuae oblitus, quae nihil niſi iuſtum ſuadet et lene, ad delatorum auſa feralia deſciſcebat. Et inter caetera dicebatur 6
id quoque maligne docuiſſe Conſtantium, quod in urbe praedicta aedificia cuncta ſolo cohaerentia, a conditore Alexandro magnitudine impenſarum publicarum exſtructa, emolumentis aerarii proficere debent ex iure. Ad haec mala id quoque addide- 7
rat, unde paullo poſt truſus eſt in exitium praeceps. Reverſus ex comitatu principis, cum transiret per ſpecioſum Genii templum, multitudine ſtipatus ex more, flexis ad aedem ipſam luminibus, *quamdiu,* inquit, *ſepulcrum hoc ſtabit?* Quo audito velut fulmine multi perculſi, metuentesque, ne illud quoque tentaret evertere, quidquid poterant, in eius perniciem clandeſtinis inſidiis concitabant. Ecce autem repente perlato laetabili nuntio indi- 8
cante exſtinctum Artemium, plebs omnis elata gaudio inſperato, vocibus horrendis infrendens, Georgium petit: raptumque diverſis mulcandi generibus proterens et conculcans divaricatis pedibus.

---

2) Mſ. appetitus. 3) *al.* infullio.

9 Cumque eo Dracontius monetae praepoſitus, et
Diodorus quidam veluti Comes, iniectis per crura
funibus ſimul exanimati ſunt: ille, quod aram in
moneta, quam regebat, recens locatam evertit:
alter, quod, dum aedificandae praeeſſet eccleſiae,
cirros puerorum licentius detondebat, id quoque
10 ad deorum cultum exiſtimans pertinere. Quo non
contenta multitudo immanis dilaniata cadavera
peremptorum camelis impoſita vexit ad littus: iis-
demque ſubdito igne crematis, cineres proiecit in
mare, id metuens, ut clamabat, ne collectis
ſupremis, aedes illis exſtruerentur ut reliquis,
qui deviare a religione compulſi, pertulere cru-
ciabiles poenas, adusque glorioſam mortem in-
temerata fide progreſſi, et nunc martyres adpel-
lantur.

Poterantque miſerandi homines ad crudele ſup-
plicium ducti, chriſtianorum adiumento defendi,
11 ni Georgii odio omnes indiscrete flagrabant. Hoc
comperto, Imperator ad vindicandum facinus ne-
fandum erectus, iamque expetiturus poenas a no-
xiis ultimas, mitigatus eſt lenientibus proximis:
miſſoque edicto, acri oratione ſcelus deteſtabatur
admiſſum, minatus extrema, ſi deinde tentatum
fuerit aliquid, quod iuſtitia vetet et leges.

1 XII. Inter haec expeditionem parans in Perſas,
quam dudum animi robore conceperat celſo, ad
ultionem praeteritorum vehementer elatus eſt, ſciens
et audiens gentem aſperrimam per ſexaginta ferme
annos inuſſiſſe Orienti caedum et direptionum mo-
numenta ſaeviſſima, ad internecionem exercitibus
2 noſtris ſaepe deletis. Urebatur autem bellandi ge-
mino deſiderio: primo, quod impatiens otii lituos
ſomniabat et proelia: dein, quod in aetatis flore
primaevo obiectus efferarum gentium armis, reca-
lentibus etiam tum regum precibus et regalium, qui
vinci magis poſſe, quam ſupplices manus tendere

credebantur, ornamentis illuftrium gloriarum infe-rere Parthici cognomentum ardebat.

Quae maximis molibus feftinari cernentes obtre- 3
ctatores defides et maligni, unius corporis permutatione tot cieri turbas intempeftivas indignum et perniciofum effe ftrepebant, ftudium omne in differendo procinctu ponentes: et dictitabant his praefentibus, quos audita referre ad Imperatorem poffe rebantur, eum, ni fedatius ageret, immodica rerum fecundarum profperitate, velut luxuriantes ubertate nimia fruges, bonis fuis protinus occafurum. Et haec diu multumque agitantes, fruftra 4
virum circumlatrabant immobilem occultis iniuriis, ut Pygmaei vel Thiodamas agreftis homo Lindius Herculem. Ille tamen, ut maioris praeter caeteros 5
fpiritus, nihilo lentius magnitudinem expeditionis fecum commentans, in praeparandis congruis operam navabat enixam.

Hoftiarum tamen fanguine plurimo aras crebri- 6
tate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos, et innumeros varii pecoris greges, [r]) avesque candidas terra quaefitas et mari: adeo ut indies paene fingulos milites carnis distentiore fagina victitantes incultius, potusque aviditate corrupti, humeris impofiti transeuntium, per plateas ex publicis aedibus, ubi vindicandis potius, quam concedendis conviviis indulgebant, ad fua diverforia portarentur: Petulantes ante omnes et Celtae, quorum ea tempeftate confidentia creverat ultra modum. Augebantur autem caerimoniarum ritus im- 7
modice, cum impenfarum amplitudine antehac inufitata et gravi: et quisque, cum impraepedite liceret, fcientiam vaticinandi profeffus, iuxta imperitus et docilis, fine fine vel praeftitutis ordinibus, oraculorum permittebantur fcitari refponfa, et ex-

---

r) Mf. avesque.

tiſpicia, nonnumquam futura pandentia: oſcinumque et auguriorum, et ominum fides, ſi reperiri usquam poſſet, adfectata varietate quaerebatur.
8 Haecque dum ita procedunt, more pacis multorum curioſior Iulianus novam conſilii viam ingreſſus eſt, venas fatidicas Caſtalii recludere cogitans fontis: quem obſtruxiſſe Caeſar dicitur Hadrianus mole ſaxorum ingenti, veritus, ne, ut ipſe praecinentibus aquis capeſſendam rempub. comperit, etiam alii ſimilia docerentur: [2]) ac ſtatim circumhumata corpora ſtatuit exinde transferri eo ritu, quo Athenienſes inſulam purgaverant Delon.

1 XIII. Eodem tempore die XI. Kalend. Novembrium ampliſſimum Daphnaei Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochus rex ille condidit iracundus et ſaevus, et ſimulacrum in eo Olympiaci Iovis imitamenti aequiparans magnitudinem, ſubita vi flamma-
2 rum exuſtum eſt. Quo tam atroci caſu repente conſumpto, [1]) ad id usque Imperatorem ira provexit, ut quaeſtiones agitari iuberet ſolito acriores, et maiorem eccleſiam Antiochiae claudi. Suſpicabatur enim, id chriſtianos egiſſe ſtimulatos invidia, quod idem templum inviti videbant ambitioſo circumdari
3 periſtylio. Ferebatur autem licet rumore leviſſimo, hac ex cauſa conflagraſſe delubrum, quod Aſclepiades philoſophus, cuius in actibus Magnentii meminimus, cum viſendi gratia Iuliani [2]) peregre ad id ſuburbanum veniſſet, deae Caeleſtis argenteum breve figmentum, quocumque ibat, ſecum ſolitus efferre, ante pedes ſtatuit ſimulacri ſublimes, accenſisque cereis ex uſu ceſſit: unde medietate noctis emenſa, cum nec adeſſe quisquam potuit nec iuvare, volitantes ſcintillae adhaeſere materiis vetuſtiſſimis, ignesque aridis nutrimentis erecti, omne, quidquid

2) Mſ. adſatus. 1) *al.* id adusque. 2) *τὸ peregre* Mſ. abeſt.

contingi potuit, licet ardua diſcretum celſitudine,
concremarunt. Eo anno, ſidere etiamtum inſtante 4
brumali, aquarum inceſſit inopia metuenda, ut et
rivi areſcerent quidam, et fontes antehac aquarum
copioſis pulſibus abundantes: ſed in integrum
poſtea reſtituti ſunt. Et quarto Nonas Decembres 5
3) vergente in veſperam die, reliqua Nicomedia col-
lapſa eſt terrae motu, itidemque Nicaeae portio
non mediocris.

XIV. Quae tametſi maeſtitiam ſollicito incute- 1
rent Principi, reſidua tamen non contemnebat ur-
gentia, dum pugnandi tempus ei veniret optatum.
Inter praecipua tamen et ſeria illud agere ſuper-
fluum videbatur, quod, nulla probabili ratione
ſuscepta, popularitatis amore vilitati ſtudebat vena-
lium rerum, quae nonnumquam ſecus, quam con-
venit, ordinata, inopiam gignere ſolet et famem.
Et Antiochenſi ordine, id tunc fieri, cum ille iu- 2
beret, non poſſe, aperte monſtrante, nusquam a
propoſito declinabat, Galli ſimilis fratris, licet in-
cruentus. Quocirca in eos deinceps ſaeviens ut
obtrectatores et contumaces, volumen compoſuit
invectivum, quod Antiochenſe vel Miſopogonem
adpellavit, probra civitatis infenſa mente dinume-
rans, addensque veritati complura: poſt quae mul-
ta in ſe facete dicta comperiens, coactus diſſimulare
pro tempore, ira ſufflabatur interna. Ridebatur 3
enim ut Cercops, homo brevis, humeros extentans
anguſtos, et barbam prae ſe ferens hircinam, gran-
diaque incedens, tamquam Oti frater et Ephialtis,
quorum proceritatem Homerus in immenſum tollit:
itidemque victimarius pro ſacricola dicebatur, ad
crebritatem hoſtiarum alludentibus multis: et cul-
pabatur hinc opportune, cum oſtentationis gratia
vehens licenter pro ſacerdotibus ſacra, ſtipatusque

3) Mſ. vergente in ſe resp..

mulierculis laetabatur. Et quamquam his paribusque de caussis indignaretur, tacens tamen motumque in animi retinens potestate, sollemnia celebrabat.

4 Denique praestituto feriarum die Casium montem adscendit nemorosum, et tereti ambitu in sublime porrectum, unde secundis galliciniis videtur primo solis exortus. Cumque Iovi faceret rem divinam, repente conspexit quemdam humi prostratum, supplici voce vitam precantem et veniam. Interrogantique ei, qui esset, responsum est, Praesidalem esse Theodotum Hierapolitanum: qui profectum a civitate sua Constantium inter honoratos deducens, adulando deformiter tamquam futurum sine dubietate victorem, orabat, lacrymas fingens et gemitum, ut Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, specie illa, qua Magnentii circum-
5 latum meminerat membrum. Quibus auditis, *Accepi olim*, inquit, [1]) *hoc dictum*, imperator, *relatione multorum: sed abi securus ad lares, exutus omni metu clementia principis, qui, ut prudens, definivit, inimicorum minuere numerum, augereque amicorum sponte sua contendit ac libens.*

6 Exin [2]) sacrorum perfecto ritu digresso, offeruntur rectoris Aegypti scripta, Apim bovem operosa quaesitum industria, tamen post tempus inveniri potuisse firmantis: quod ut earum regionum existimant incolae, faustum et ubertatem frugum, diversaque indicat bona.

7 Super qua re pauca conveniet expediri. Inter animalia antiquis observationibus consecrata, Mnevis et Apis sunt notiora: Mnevis Soli sacratur, super quo nihil dicitur memorabile: sequens Lunae. Est enim Apis bos diversis genitalium notarum figuris expressus, maximeque omnium corniculantis lu-

---

1) Ms. dictum Imperator relatione. 2) Ms. vectorum.

nae ſpecie latere dextro inſignis: qui, cum poſt vivendi ſpatium praeſtitutum ſacro fonte immerſus e vita abierit (nec enim ultra cum trahere licet aetatem, quam ſecreta librorum praeſcribit auctoritas myſticorum: [3]) nec niſi ſemel ei in anno bos femina inventa cum notis certis [4]) offertur) alter cum publico quaeritur luctu: et ſi omnibus ſignis conſummatus reperiri potuerit, ducitur Memphim urbem frequentem, praeſentiaque numinis Aeſculapii claram. Cumque initiante antiſtitum numero centum, in- 8
ductus in thalamum eſſe coeperit ſacer, coniecturis apertis ſigna rerum futurarum dicitur demonſtrare; et adeuntes quosdam indiciis averti videtur obliquis; ut offerentem cibum aliquando Germanicum Caeſarem, ſicut lectum eſt, averſatus, portenderat paullo poſt eventura.

XV. Strictim itaque, quoniam tempus videtur 1
hoc flagitare, res Aegyptiacae tangantur, quarum notitiam in actibus Hadriani et Severi principum digeſſimus late, viſa pleraque narrantes. Aegy- 2
ptiam gentem omnium vetuſtiſſimam, niſi quod ſuper antiquitate certat cum Scythis, a meridiali latere Syrtes maiores et Phycus promontorium, et Borion, et Garamantes, nationesque variae claudunt: qua Orientem e regione proſpicit, Elephantinen et Meroën urbes Aethiopum, et Catadupos rubrumque pelagus et Scenitas praetenditur Arabas, quos Saracenos nunc adpellamus: ſeptemtrioni oppoſita terrarum ſitu cohaeret immenſo, unde exordium Aſia Syriarumque provinciae ſumunt: a veſpera Iſſiaco disiungitur mari, quod quidam nominavere Parthenium.

Pauca itaque ſuper benivolo omnium flumine 3
Nilo, quem Aegyptum Homerus adpellat, prae-

---

3) Mſ. necatur horago arcibos foem. *Steph.* necatur Io Inachi.
4) Mſ. et *Steph.* offertur, quo pereunto alter.

ſtringi conveniet, mox oſtendendis aliis, quae ſunt
4 in his regionibus admiranda. Origines fontium
Nili, ut mihi quidem videri ſolet, ſicut adhuc fa-
ctum eſt, poſterae quoque ignorabunt aetates. Ve-
rum quoniam fabulantes poëtae, variantesque geo-
graphi in diverſa latentem notitiam ſcindunt, opi-
niones eorum veritati confines (ut arbitror) expe-
5 diam paucis. Adfirmant aliqui phyſicorum, in
ſubiectis ſeptemtrioni ſpatiis, cum hiemes frigidae
cuncta conſtringunt, magnitudinem nivium [1]) con-
gelaſcere: easque poſtea vi flagrantis ſideris reſolu-
tas, fluxis humoribus nubes efficere gravidas, quae
in meridianam plagam Eteſiis flantibus pulſae, ex-
preſſaeque tepore nimio, incrementa ubertim ſug-
6 gerere Nilo creduntur. Ex Aethiopicis imbribus,
[2]) qui abundantes in tractibus illis per aeſtus torri-
dos cadere memorantur, exundationes eius erigi
anni temporibus adſerunt alii praeſtitutis: quod
utrumque diſſonare videtur a veritate. Imbres
enim apud Aethiopas aut numquam, aut per inter-
7 valla temporum longa cadere memorantur. Opinio
eſt celebrior alia, quod ſpirantibus prodromis, per-
que dies quadraginta et quinque Eteſiarum conti-
nuis flatibus repellentibus eius meatum, velocitate
cohibita, ſuperfuſis fluctibus intumeſcit: et relu-
ctante ſpiritu controverſo aduleſcens in maius, hinc
vi reverberante ventorum, inde urgente curſu ve-
narum perennium, progrediens in ſublime tegit
omnia, et humo ſuppreſſa, per ſupina camporum
8 ſpeciem exhibet maris. Rex autem Iuba, Punico-
rum confiſus textu librorum, a monte quodam oriri
eum exponit, qui ſitus in Mauritania deſpectat occa-
num: hisque indiciis hoc proditum ait, quod piſces
et herbae, et belluae ſimiles per eas paludes gignun-
9 tur. Aethiopiae autem partes praetermeans Nilus,

1) Mſ. congelucre. 2) Mſ. qualudantes.

nominum diverſitate [3]) decurſa, quae ei orbem per-
agranti nationes indidere [4]) complures, aeſtuans
inundatione ditiſſima ad cataractas, [id eſt prae-
ruptos ſcopulos] venit, e quibus praecipitans ruit
potius, quam fluit: [5]) unde Atos olim accolas uſu
aurium fragore adſiduo deminuto neceſſitas vertere
ſolum ad quietiora coegit. Exinde lenius means 10
per oſtia ſeptem, quorum ſingula perpetuorum
amnium uſum et faciem praebent, nullis per Ae-
gyptum aquis externis adiutus [6]) eiectatur. Et prae-
ter amnes plurimos ex alveo derivatos auctore, ca-
dentesque in ſuppares eius, ſeptem navigabiles ſunt
et undoſi, quibus ſubiecta vocabula veteres indide-
runt: Heracleoticus, Sebennyticus, [7]) Bolbiticus,
Phatniticus, Mendeſius, Taniticus, et Peluſiacus.
Oriens autem [8]) inde, ut dictum eſt, propellitur e 11
paludibus adusque cataractas, inſulasque efficit
plures: quarum aliquae ita porrectis aquis dicuntur
extentae, ut ſingulas aegre tertio die relinquat.
Inter quas duae ſunt clarae, Meroe, et Delta, a 12
triquetrae litterae forma hoc vocabulo ſignatius ad-
pellata. Cum autem ſol per cancri ſidus coeperit
vehi, augeſcens adusque tranſitum eius in libram,
diebusque centum ſublatius fluens, minuitur poſtea,
et mitigatis ponderibus aquarum, navibus antea
pervios equitabiles campos ostendit. Abunde ita- 13
que luxurians ita eſt noxius, ut infructuoſus, ſi ve-
nerit parcior: gurgitum enim nimietate humectans
diutius terras, culturas moratur agrorum: parvita-
te autem minatur ſteriles ſegetes. Eumque nemo
aliquando extolli cubitis altius XVI. poſſeſſor opta-
vit. Et, ſi inciderit moderatius, aliquoties iactae
ſementes [9]) in loco pinguis caeſpitis cum augmento

---

3) Mſ. decuſſa. 4) Mſ. complures et ans. inund. 5) Mſ. unde athoſolim. Va. unde et hoc olim accol. 6) Mſ. electatur. 7) Mſ. Bucente Pathmiticus. 8) Mſ. inde ut dictum. 9) *Steph.* in liquore.

fere ſeptuageſimo renaſcuntur: ſolusque fluminum auras nullas inſpirat.

14 Exuberat Aegyptus etiam pecudibus multis, inter quas terreſtres ſunt et aquatiles: aliae, quae humi et in humoribus vivunt, unde ἀμφίβιοι nominantur. Et in aridis quidem capreoli veſcuntur, et bubali, et [10]) ſpinturnicia omni deformitate ridicula, aliaque monſtra, quae numerare non refert.

15 Inter aquatiles autem beſtias crocodilus ubique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes malum, adſuetum elementis ambobus, lingua carens, maxillam ſuperiorem commovens ſolam, ordine dentium pectinato, pernicioſis morſibus, quidquid [11]) contigerit, pertinaciter [12]) petens, per ova edens fetus

16 anſerinis ſimilia. Utque armatus eſt unguibus, ſi haberet etiam pollices, ad evertendas quoque naves ſufficeret viribus magnis: ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentus, noctibus quieſcens per undas, diebus humi [13]) veſcitur, confidentia cutis, quam ita validam gerit, ut eius terga cataphracta vix tormentorum ictibus perforentur.

17 Et ſaevientes ſemper eaedem ferae, quaſi pacto foedere quodam caſtrenſi, per ſeptem caerimonioſos dies miteſcunt, ab omni ſaevitia deſciſcentes, quibus ſacerdotes Memphi natales celebrant [14]) Apis.

18 Praeter eos autem, qui fortuita pereunt morte, alii dirumpuntur ſuffoſſis alvis mollibus certis ferarum dorſualibus criſtis, quas delphinis ſimiles nutrit fluvius antedictus: alii exitio intereunt [15]) tali.

19 Trochilus avicula brevis, dum eſcarum minutias captat, circa [16]) cubantem feram volitans blande, [17]) genasque eius irritatius titillando pervenit adusque ipſam viciniam gutturis. Quod factum con-

---

10) *al.* biſiurnitatia. 11) *al.* tetigerit. 12) *al.* tenens. 13) veſperatur. 14) Mſ. et Steph. *Nili.* 15) tali . . . . . . Trochilos. 16) τὸ *feram* deeſt vulg. 17) Mſ. genasque.

tuens enhydrus, ichneumonis genus, oris aditum
penetrat alite praevia patefactum, et populato ven-
tre vitalibus dilancinatis erumpit. Audax tamen 20
crocodilus monſtrum fugacibus; ubi audacem ſen-
ſerit, timidiſſimum, et in terra acutius cernens, per
quatuor menſes hibernos nullo veſci dicitur cibo.

Hippopotami quoque generantur in illis parti- 21
bus, ultra animalia cuncta ratione carentia ſagaciſ-
ſimi ad ſpeciem equorum, biſidas habentes ungu-
las, caudasque breves: quorum ſollertiae [18]) duo
interim oſtendere documenta ſufficiet. Inter arun- 22
dines celſas et ſqualentes nimia denſitate haec bel-
lua cubilibus poſitis, otium pervigili ſtudio circum-
ſpectat, laxataque copia ad ſegetes depaſcendas
egreditur. Cumque iam coeperit redire diſtenta,
averſis veſtigiis diſtinguit tramites multos, ne unius
plani itineris lineas inſidiatores ſequuti, repertum
ſine difficultate confodiant. Item, cum aviditate 23
nimia extuberato ventre pigreſcit, ſuper calamos
recens exſectos femora convolvit et crura, ut pedi-
bus vulneratis cruor egeſtus ſagina diſtentum faciat
levem: et carnes ſaucias caeno oblinit, quamdiu
in cicatrices conveniant plagae. Has monſtruoſas 24
antehac raritates in belluis, in aedilitate Scauri vi-
dit Romanus populus primitus, patris illius Scauri,
quem defendens Tullius imperat Sardis, ut de fa-
milia nobili ipſi quoque cum orbis terrarum aucto-
ritate ſentirent: et per aetates exinde plures ſaepe
huc ducti, nunc inveniri nusquam poſſunt, ut con-
iectantes regionum incolae dicunt, inſectantis mul-
titudinis taedio ad Blemmyas migraſſe compulſi.

Inter Aegyptias alites, quarum varietas nullo 25
comprehendi numero poteſt, ibis ſacra eſt et ama-
bilis, et innocua, ideo, quod nidulis ſuis ad cibum
ſuggerens ova ſerpentum, efficit, ut rareſcant mor-

---

18) *τὸ interim* vulg. deeſt.

26 tiferae peſtes abſumptae. Occurrunt eaedem volu-
cres pinnatis agminibus anguium, qui ex Arabicis
emergunt paludibus venena malignantes: eosque,
antequam finibus ſuis excedant, proeliis ſuperatos
aëriis vorant: quas aves per roſtra edere fetus acce-
27 pimus. Serpentes quoque Aegyptus alit innume-
ras, ultra omnem perniciem ſaevientes: baſiliſcos,
et amphisbaenas, et ſcytalas, et acontias, et dipſa-
das, et viperas, aliasque complures, quas omnes
magnitudine et decore aſpis facile ſupereminens,
numquam ſponte ſua fluenta egreditur [19]) Nili.

28 Multa in illis tractibus pretium eſt operae
[20]) maximum legere, e quibus pauca conveniet ex-
plicari. [21]) Templa ubique molibus magnis [22]) ex-
ſtructa. Pyramides ad miracula ſeptem provectae,
quarum diuturnas ſurgendi difficultates ſcriptor He-
rodotus docet, ultra omnem [23]) omnino altitudi-
nem, quae humanis confici poteſt, erectae ſunt
turres, ab imo latiſſimae in ſummitates acutiſſimas
29 definentes. Quae figura apud geometras ideo ſic
adpellatur, quod ad ignis ſpeciem, τοῦ πυρὸς, ut
nos dicimus, extenuatur in conum. Quarum ma-
gnitudo, quoniam in celſitudinem nimiam ſcandens
gracileſcit paullatim, umbras quoque mechanica
ratione conſumit.

30 Sunt et ſyringes ſubterranei quidam et flexuoſi
receſſus, quos (ut fertur) periti rituum vetuſtorum
adventare diluvium praeſcii, metuentesque, ne
caerimoniarum oblitteraretur memoria, penitus
operoſis digeſtos fodinis per loca diverſa ſtruxe-
runt: et exciſis parietibus volucrum ferarumque
genera multa ſculpſerunt, et animalium ſpecies in-
numeras, quas hierographicas litteras adpellarunt.

Dein

19) Mſ. Nili . . . . . . multa. 20) Mſ. maxima aegernae. 21) Haec verba Mſ. deſunt. 22) Mſ. extructa ad miracul. 23) Mſ. nominum.

Dein Syene, [24]) in qua ſolſtitii tempore, quo 31
ſol aeſtivum curſum extendit, recta omnia ambien-
tes radii excedere ipſis corporibus umbras non
ſinunt. Inde, ſi ſtipitem quisquam fixerit rectum,
vel hominem aut arborem viderit ſtantem, circa
liniamentorum ipſas extremitates contemplabitur
umbras abſumi: ſicut apud Meroen Aethiopiae
partem aequinoctiali circulo proximam dicitur eve-
nire, ubi per nonaginta dies umbrae noſtris in con-
trarium cadunt, unde Antiſcios eius incolas vocant.
Quae quoniam miracula multa ſunt, opuſculi noſtri 32
propoſitum excedentia, ad ingenia celſa reiiciamus,
pauca ſuper provinciis narraturi.

XVI. Tres provincias Aegyptus fertur habuiſſe 1
temporibus priſcis, Aegyptum ipſam, et Thebai-
dem, et Libyam: quibus duas adiecit poſteritas,
ab Aegypto Auguſtamnicam, et Pentapolim a Libya
ſicciore diſſociatam.

Igitur Thebais multas inter urbes, clariores aliis 2
Hermopolim habet, et Copton, et Antinoù, quam
Hadrianus in honorem [1]) Antinoi condidit ſui:
[2]) hecatompylos enim Thebas [3]) nemo non novit.

In Auguſtamnica Peluſium eſt oppidum nobile, 3
quod Peleus Achillis pater dicitur condidiſſe, lu-
ſtrari deorum monitu iuſſus in lacu, qui eiusdem
civitatis alluit moenia, cum poſt interfectum fra-
trem nomine Phocum horrendis furiarum imagini-
bus raptaretur: et Caſſium, ubi Pompeii ſepulcrum
eſt Magni, et Oſtracine, et Rhinocolura.

In Pentapoli Libya Cyrene eſt poſita, urbs antiqua 4
ſed deſerta, quam Spartanus condidit Battus, et Pto-
lemais, et Arſinoë eademque Teuchira, et Darnis,
et [4]) Berenice, quas Heſperidas adpellant. In ſiccio- 5

---

24) Hae duae voces Mſ. deſunt. 1) Mſ. Antinou. 2) Mſ. et *Steph.* apud Hecatomp. 3) Mſ. magnorum. 4) Mſ. Berniae.

re vero Libya Paraetonion, et Chaerecla, et Nea-
polis, inter municipia pauca et brevia.

6 Aegyptus ipſa, quae iam inde, uti Romano im-
perio [5]) iuncta eſt, regitur a praefectis, exceptis
minoribus multis, Athribi, et [6]) Oxyryncho, et
Thmui, et Memphi maximis urbibus nitet.

7 Alexandria enim vertex omnium eſt civitatum:
quam multa nobilitant, et magnificentia conditoris
altiſſimi, et architecti ſollertia Dinocratis: qui [cum
ampla moenia fundaret et pulcra, paenuria calcis
ad momentum [7]) parum repertae] omnes ambitus
lineales farina reſperſit: quod civitatem [8]) poſt haec
alimentorum uberi copia circumfluere fortuito mon-
8 ſtravit. [9]) Inibi aurae ſalubriter ſpirantes, aër
tranquillus et clemens: atque, ut periculum docuit
per varias collectum aetates, nullo paene die inco-
lentes hanc civitatem ſolem ſerenum non vident.
9 Hoc littus cum fallacibus et inſidioſis acceſſibus ad-
fligeret antehac navigantes discriminibus plurimis,
excogitavit in portu Cleopatra turrim excelſam,
quae Pharos a loco ipſo cognominatur, praelucen-
di navibus nocturna ſuggerens miniſteria: cum
quondam ex [10]) Parthenio pelago venientes aut Li-
byco, per pandas oras et [11]) patulas, montium nul-
las ſpeculas vel collium ſigna cernentes, harenarum
10 inliſae glutinoſae mollitiae frangerentur. Haec ea-
dem regina heptaſtadium, ſicut vix credenda cele-
ritate, ita magnitudine mira conſtruxit ob cauſam
notam et neceſſariam. Inſula Pharos, ubi Protea
cum phocarum gregibus diverſatum Homerus fabu-
latur inflatius, a civitatis littore mille paſſibus dis-
11 parata, Rhodiorum erat obnoxia vectigali. Quod
cum in die quodam nimium quantum petituri ve-

5) Mſ. iuncta eſt regio, regitur. 6) Mſ. Ozurinmoettimium.
7) Mſ. parum repentae. 8) Mſ. poſt haec aliment. 9) *al.* ibi.
10) Mſ. paretonio. 11) Mſ. ſatumlas montium.

niſſent, femina callida ſemper in fraudes, ſollemnium ſpecie feriarum, iisdem publicanis ſecum ad ſuburbana perductis, opus iuſſerat irrequietis laboribus conſummari: et ſeptem diebus totidem ſtadia molibus iactis in mare, ſolo propinquanti terrae ſunt vindicata. Quo cum vehiculo ingreſſa, errare ait Rhodios, inſularum non continentis portorium flagitantes.

His accedunt altis ſublata faſtigiis templa; inter 12
quae eminet [12]) Serapeum, quod, licet minuatur exilitate verborum, atriis tamen columnariis ampliſſimis, et ſpirantibus ſignorum figmentis, et reliqua operum multitudine ita eſt exornatum, ut poſt Capitolium, quo ſe venerabilis Roma in aeternum attollit, nihil orbis terrarum ambitioſius cernat.
In quo bibliothecae fuerunt inaeſtimabiles: et lo- 13
quitur monumentorum veterum concinens fides, ſeptingenta voluminum millia, Ptolemaeis regibus vigiliis intentis compoſita, bello Alexandrino, dum diripitur civitas ſub dictatore Caeſare, conflagraſſe.

[13]) Canopus inde duodecimo disiungitur lapide: 14
quem, ut priſcae memoriae tradunt, Menelai gubernator ſepultus ibi cognominavit. Hactenus impendio locus et diverſoriis laetis exſtructus, auris et ſalutari temperamento perflabilis: ita ut extra mundum noſtrum morari ſe quisquam arbitretur in illis tractibus agens, cum ſaepe aprico ſpiritu immurmurantes audierit ventos.

Sed Alexandria ipſa non ſenſim, ut aliae urbes, 15
ſed inter initia prima aucta per ſpatioſos ambitus, interniſque ſeditionibus diu aſpere fatigata, ad ultimum multis poſt annis Aureliano imperium agente, civilibus iurgiis ad certamina interneciva prolapſis, dirutisque moenibus, amiſit regionis maxi-

12) Mſ. Serapaeum. 13) Mſ. Caniſius.

mam partem, quae Bruchion adpellabatur, diutur-
16 num praeſtantium hominum domicilium. Unde
Ariſtarchus grammaticae rei donis excellens, et
Herodianus artium minutiſſimus ſciſcitator, et Sac-
cas Ammonius Plotini magiſter, aliique plurimi
ſcriptores multorum in litteris nobilium ſtudiorum:
inter quos Chalcenterus [14]) eminuit Didymus, mul-
tiplicis ſcientiae [15]) ſcriptis memorabilis: qui in
illis ſex libris, ubi nonnumquam imperfecte Tul-
lium reprehendit, ſillographos imitatus ſcriptores
maledicos, iudicio doctarum aurium incuſatur, ut
immania frementem leonem [16]) putredulis vocibus
17 [17]) canus catulus longius circumlatrans. Et quam-
quam veteres, cum iis, quorum memini, floruere
complures, tamen ne nunc quidem in eadem urbe
doctrinae variae ſilent: nam et diſciplinarum magiſtri
quodammodo ſpirant, et nudatur ibi geometrico
radio, quidquid reconditum latet, nondumque
apud eos penitus exaruit muſica, nec harmonia con-
ticuit, et recalet apud quosdam adhuc licet raros,
conſideratio mundani motus et ſiderum, doctique
ſunt numeros haud pauci: ſuper his ſcientiam cal-
18 lent, quae fatorum vias oſtendit. Medicinae au-
tem, cuius in hac vita noſtra nec parca nec ſobria
deſiderantur adminicula crebra, ita ſtudia augentur
in dies, ut, licet opus ipſum redoleat, pro omni
tamen experimento ſufficiat medico ad commendan-
dam artis auctoritatem, ſi Alexandriae ſe dixerit
19 eruditum: et haec quidem hactenus. Sed ſi intel-
ligendi divini [18]) aditionem multiplicem, et prae-
ſenſionum originem mente vegeta quisquam volue-
rit replicare, per mundum omnem inveniet mathe-
20 mata huiusmodi ab Aegypto circumlata. Hic pri-
mum homines longe ante alios ad varia religionum

---

14) *al.* emicuit. 15) Mſ. copti. 16) *al.* putidulis. 17) Mſ. canus catul. 18) Mſ. editionem.

incunabula (ut dicitur) pervenerunt, et initia prima
ſacrorum caute tuentur, condita ſcriptis arcanis.
Hac inſtitutus prudentia Pythagoras, colens ſecre- 21
tius deos, quidquid dixit aut voluit, auctoritatem
eſſe inſtituit ratam, et femur ſuum aureum apud
Olympiam ſaepe monſtrabat, et cum aquila collo-
quens ſubinde viſebatur. Hinc Anaxagoras lapides 22
e caelo lapſuros, et putealem limum contrectans,
tremores futuros praedixerat terrae. Et Solon ſen-
tentiis adiutus Aegypti ſacerdotum, latis iuſto mo-
deramine legibus, Romano quoque iuri maximum
addidit firmamentum: ex his fontibus per ſublimia
gradiens ſermonum amplitudine Iovis aemulus Pla-
ton viſa Aegypto, militavit ſapientia glorioſa.

Homines autem Aegyptii plerique ſubfuſculi 23
ſunt, et atrati, magisque maeſtiores, gracilenti et
aridi, ad ſingulos motus excandeſcentes, contro-
verſi, et repoſcones acerrimi. Erubeſcit apud eos,
ſi quis non infitiando tributa, plurimas in corpore
[19]) vibices ostendat. Et nulla tormentorum vis in-
veniri adhuc potuit, quae obdurato illius tractus
latroni invito elicere potuit, ut nomen proprium
dicat.

Id autem notum eſt, ut annales veteres mon- 24
ſtrant, quod Aegyptus omnis ſub amicis erat antea
regibus: ſed ſuperatis apud Actium bello navali
Antonio et Cleopatra, provinciae nomen accepit ab
Octaviano Auguſto poſſeſſa. [20]) Aridiorem Libyam
ſupremo Apionis regis conſequuti ſumus arbitrio:
Cyrenas cum reſiduis civitatibus Libyae Pentapo-
leos, Ptolemaei liberalitate ſuscepimus. Evectus
longius, ad ordinem remeabo coeptorum.

---

19) Mſ. vivaces. 20) Mſ. aridiorem Libyam.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXIII.

Iulianus A. templum apud Hierofolyma pridem dirutum, fruftra inftaurare conatur. C. I. *Arfacem idem Armeniae regem ad bellum Perficum parari iubet, et cum exercitu ac Scytharum auxiliis transit Euphratem.* II. *Iuliano A. per Mefopotamiam iter facienti Saracenarum gentium reguli coronam auream et auxilia ultro offerunt: claffis Rom. mille et centum navium adveniens confternit Euphratem.* III. *Defcriptiones muralium machinarum, balliftae, fcorpionis vel onagri, arietis, helepoleos, ac malleoli.* IV. *Iulianus A. apud Circefium Aboram flumen cum omnibus copiis ponte navali transgreditur, et milites alloquitur.* V. *Defcribuntur maiores provinciae XVIII. regni Perfarum, una cum fuis quaeque urbibus, moresque nationum.* VI.

(A. C. 363.)

1 Haec eo anno, ut praetereamus negotiorum minutias, agebantur. Iulianus vero iam ter conful adfcito in collegium trabeae Salluftio praefecto per Gallias, quater ipfe ampliffimum inierat magiftratum: et videbatur novum, adiunctum effe Augufto privatum, quod poft Diocletianum et Ariftobulum
2 nullus meminerat geftum. Et licet accidentium varietatem follicita mente praecipiens, multiplicatos expeditionis adparatus flagranti ftudio perurgeret: diligentiam tamen ubique dividens, imperii-

que ſui memoriam magnitudine operum geſtiens
propagare, ambitioſum quondam apud Hieroſoly-
mam templum, quod poſt multa et interneciva cer-
tamina, obſidente Veſpaſiano, poſteaque Tito,
aegre eſt expugnatum, inſtaurare ſumptibus cogita-
bat immodicis: negotiumque maturandum Alypio
dederat Antiochenſi, qui olim Britannias curaverat
pro praefectis. Cum itaque rei idem fortiter inſta- 3
ret Alypius, iuvaretque provinciae rector, metuen-
di globi flammarum prope fundamenta crebris ad-
ſultibus erumpentes, fecere locum exuſtis aliquoties
operantibus inacceſſum: hocque modo elemento
deſtinatius repellente, ceſſavit inceptum.

Iisdem diebus legatos ad ſe miſſos ab urbe ae- 4
terna, clare natos meritisque probabilis vitae com-
pertos, Imperator honoribus diverſis adfecit: et
Apronianum Romae decrevit eſſe praefectum,
Octavianum proconſulem Africae, Venuſto vica-
riam commiſit Hiſpaniae; Rufinum Aradium Comi-
tem Orientis in locum avunculi ſui Iuliani recens
defuncti provexit. Quibus, ut convenerat, ordi- 5
natis, terrebatur omine quodam (ut docuit exitus)
praeſentiſſimo. Felice enim largitionum Comite
profluvio ſanguinis repente exſtincto, cumque Co-
mite Iuliano ſequuto, vulgus publicos contuens ti-
tulos, Felicem Iulianum Auguſtumque pronuntia-
bat. Praeceſſerat aliud ſaevum. Namque Kalen- 6
dis ipſis Ianuariis [1]) adſcendente eo gradile Genii
templum, e ſacerdotum conſortio quidam caeteris
diuturnior, nullo pulſante concidit, animamque
inſperato caſu efflavit: quod adſtantes incertum per
imperitiam, an adulandi cupiditate, memorabant
conſulum ſeniori portendi nimirum Salluſtio: ſed,
ut adparuit, non aetati, ſed poteſtati maiori interi-
tum propinquare [2]) monſtrabatur. Super his alia 7

---

1) *τὸ eo* in Mſ. deeſt. 2) Mſ. et *Steph.* monſtrabantur.

quoque minora ſigna ſubinde, quid accideret, ostendebant. Inter ipſa enim exordia procinctus Parthici disponendi, nuntiatum eſt Conſtantinopolim terrae pulſu vibratam: quod horum periti minus laetum eſſe pronuntiabant, aliena pervadere molienti rectori. Ideoque intempeſtivo conatu deſiſtere ſuadebant: ita demum haec et ſimilia contemni oportere firmantes, cum irruentibus armis externis lex una ſit et perpetua, ſalutem omni ratione defendere, nihil remittente vi moris. Iisdem diebus nuntiatum eſt ei per litteras, Romae ſuper hoc bello libros Sibyllae conſultos, ut iuſſerat, Imperatorem eo anno discedere a limitibus ſuis aperto prohibuiſſe reſponſo.

1 II. Inter haec tamen legationes gentium plurimarum auxilia pollicentium, liberaliter susceptae remittebantur, ſpecioſa ſiducia Principe reſpondente, nequaquam decere adventiciis adiumentis rem vindicari Romanam, cuius opibus foveri conveniret amicos et ſocios, ſi auxilium eos adegerit neceſ-
2 ſitas implorare. Solum Arſacem monuerat Armeniae regem, ut collectis copiis validis iubenda opperiretur, quo tendere, quid deberet urgere, propere cogniturus. Proinde, cum primam conſultae rationes copiam praebuiſſent, rumore praecurſo hoſtiles occupare properans terras, nondum adulto vere, miſſa per militares numeros expeditionali teſ-
3 ſera, cunctos transire iuſſit Euphraten. Quo comperto, omnes evolant ex hibernis, transmiſſoque (ut textus docebat ſcriptorum) diſperſi per ſtationes varias, adventum Principis exſpectabant. Ipſe autem Antiochiam egreſſurus, Heliopoliten quemdam Alexandrum Syriacae iurisdictioni praefecit, turbulentum et ſaevum: dicebatque, non illum meruiſſe; ſed Antiochenſibus avaris et contumelioſis
4 huiusmodi iudicem convenire. Cumque eum profecturum deduceret multitudo promiſcua, itum

felicem reditumque glorioſum exoptans, oransque
ut deinde placabilis eſſet et lenior: nondum ira,
quam ex compellationibus et probris conceperat,
emollita, loquebatur aſperius, ſe eſſe eos adſerens
poſtea non viſurum. Diſpoſuiſſe enim aiebat, hie- 5
mandi gratia per compendiariam viam, conſumma-
to procinctu, Tarſum Ciliciae reverſurum: ſcri-
pſiſſeque ad Memorium praeſidem, ut in eadem
urbe cuncta ſibi congrua pararentur: et hoc haud
diu poſtea contigit. Corpus namque eius illuc re-
latum, exſequiarum humili pompa in ſuburbano
ſepultum eſt, ut ipſe mandarat.

Iamque apricante caelo, tertio [1]) Nonas Martias 6
profectus, Hierapolim ſolitis itineribus venit: ubi
cum introiret civitatis capaciſſimae portas, ſiniſtra
porticus ſubito lapſa, ſubter tendentes quinquaginta
milites, exceptis plurimis vulneratis, tignorum te-
gularumque pondere magno colliſit. Unde con- 7
tractis copiis omnibus, Meſopotamiam tam prope-
re ſigna commovit, ut fama de ſe nulla praeverſa
(id enim [2]) curatius obſervarat) improviſus Aſſyrios
occuparet. Denique, cum exercitu et Scytharum
auxiliis Euphrate navali ponte transmiſſo, venit ad
Batnas municipium Osdroënae, ibique illaetabile
portentum offendit. Cum enim calonum frequens 8
multitudo ad ſuſcipiendum conſuete pabulum prope
acervum palearum ſtetiſſet impendio celſum, (hoc
enim modo per regiones illas tales ſpecies conſtru-
untur) rapientibus multis quaſſata congeries inclina-
ta eſt, parique exitio quinquaginta obruit homines
mole maxima ruinarum.

III. Maeſtus exinde digreſſus venit curſu prope- 1
ro Carras, antiquum oppidum, Craſſorum et Ro-
mani exercitus aerumnis inſigne: unde duae ducen-
tes Perſidem viae regiae diſtinguuntur, laeva per

1) Mſ. Nonas Maias. 2) *al.* accuratius.

Adiabenam et Tigridem, dextera per Aſſyrios et Eu-
2 phraten. Ibi moratus aliquot dies, dum neceſſaria
parat, et Lunae, quae religioſe per eos colitur tractus, ritu locorum fert ſacra, dicitur ante aras, nullo arbitrorum admiſſo, occulte paludamentum purpureum propinquo ſuo tradidiſſe Procopio, mandaſſeque arripere fidentius principatum, ſi ſe in-
3 teriiſſe didicerit apud Parthos. Hic Iuliani quieſcentis animus agitatus inſomniis, eventurum triſte aliquid praeſagiebat. Quocirca et ipſe, et viſorum interpretes praeſentia contemplantes, diem ſequuturum, qui erat quartum decimum Kal. Apriles, obſervari debere pronuntiabant. Verum, ut compertum eſt poſtea, hac eadem nocte Palatini Apollinis templum, praefecturam regente Aproniano, in urbe conflagravit aeterna: ubi, ni multiplex iuviſſet auxilium, etiam Cumana carmina conſumpſerat magnitudo flammarum.

4 [1]) Poſt quae ita digeſta, agmina et commeatus omnis generis [2]) disponenti, procurſatorum adventu anhelantium etiam tum indicatur, equeſtres hoſtium turmas vicino limite quodam perrupto avertiſſe ſu-
5 bito praedas. Cuius atrocitate mali perculſus, illico, ut ante cogitaverat, triginta millia lectorum militum eidem commiſit Procopio, iuncto ad parilem poteſtatem Sebaſtiano Comite ex duce Aegypti: iisdemque praecepit, ut intra Tigridem interim agerent, vigilanter omnia ſervaturi, ne quid inopinum ex incauto latere oriretur, qualia multa ſaepe [3]) didicerat eveniſſe: mandabatque eis, ut, ſi fieri potius poſſet, [4]) regi ſociarentur Arſaci: cumque eo per Corduenam et Moxoënam, Chiliocomo uberi Mediae tractu, partibusque aliis praeſtricto curſu va-

1) *al.* poſtque ita digeſta. 2) *al.* disponendi. 3) *al.* dixerat.
4) Mſ. Regis optarentur.

ſtatis, apud Aſſyrios adhuc agenti ſibi [5]) concurrerent, neceſſitatum articulis adfuturi.

His ita ordinatis, ipſe exitu ſimulato per Ti- 6
grim, quod iter etiam re cibaria de induſtria iuſſerat inſtrui, flexit dextrorſus: et quieta nocte emenſa, mane iumentum, quo veheretur ex uſu, popoſcit: oblatusque ei equus Babylonius nomine, ictu torminis conſternatus, dum dolorum impatiens volvitur, auro lapillisque ornamenta diſtincta conſperſit. Quo ostento laetior [6]) exclamavit, plaudentibus proximis, *Babylona humi procidiſſe, ornamentis omnibus ſpoliatam.* Et paulliſper detentus, 7
ut omen per hoſtias litando firmaret, Davanam venit caſtra praeſidiaria, unde ortus Belias fluvius funditur in Euphraten. Hic corporibus cibo curatis et quiete, poſtridie ventum eſt ad Callinicum, munimentum robuſtum et commercandi opimitate gratiſſimum: ubi ante diem ſextum Kal. quo Romae Matri deorum pompae celebrantur annales, et carpentum, quo vehitur ſimulacrum, Almonis undis ablui perhibetur, ſacrorum ſollemnitate priſco more completa, ſomno per otium capto, exſultans pernoctavit et laetus. Luce vero ſequuta profectus 8
exinde per ſupercilia riparum fluvialium, aquis adultescentibus undique convenis, cum armigera gradiens manu, in ſtatione quadam ſub pellibus manſit: ubi Saracenarum reguli gentium genibus ſupplices nixi, oblata [7]) ex auro corona, tamquam mundi nationumque ſuarum dominum adorarunt, ſuſcepti gratanter, ut ad furta bellorum adpoſiti. Dumque hos alloquitur, Xerxis illius potentiſſimi 9
regis inſtar claſſis advenit, tribuno Conſtantiano cum Comite Lucilliano ductante, quae latiſſimum flumen Euphraten artabat: in qua mille erant onerariae naves ex diverſa trabe contextae, commeatus

5) Mſ. concurrerent. 6) *al.* clamavit. 7) *al.* auri corona.

abunde ferentes et tela et obſidionales machinas:
quinquaginta aliae bellatrices, totidemque ad com-
paginandos neceſſariae pontes.

1 IV. Re ipſa admoneor, breviter, quantum me-
diocre poteſt ingenium, haec inſtrumentorum ge-
nera ignorantibus circumſcripte monſtrare: et balli-
2 ſtae figura docebitur prima. Ferrum inter axiculos
duos firmum compaginatur et vaſtum, in modum
regulae maioris extentum: cuius ex volumine tereti,
quod in medio pars polita componit, quadratus
eminet ſtilus [1]) extentius, recto canalis anguſti meatu
cavatus, et hac multiplici chorda nervorum torti-
lium illigatus: eique cochleae duae ligneae coniun-
guntur aptiſſime, quarum prope unam adſiſtit arti-
fex contemplabilis, et ſubtiliter adponit in temonis
cavamine ſagittam ligneam ſpiculo maiore congluti-
natam: hocque facto hincinde validi iuvenes ver-
3 ſant agiliter rotabilem flexum. Cum ad extremita-
tem nervorum acumen venerit ſummum, percita
interno pulſu a balliſta ex oculis avolat, interdum
nimio ardore ſcintillans: et evenit ſaepius, ut,
antequam telum cernatur, dolor letale vulnus
agnoſcat.

4 Scorpionis autem, quem adpellant nunc ona-
grum, huiusmodi forma eſt. Dolantur axes duo
quernei vel ilicei, curvanturque mediocriter, ut pro-
minere videantur in gibbas, hique in modum ſerra-
toriae machinae connectuntur, ex utroque latere pa-
tentius perforati: quos inter per cavernas funes colli-
gantur robuſti, compagem, ne diſſiliat, continentes.
5 Ab hac medietate reſtium ligneus ſtilus exſurgens
obliquus, et in modum iugalis temonis erectus, ita
nervorum [2]) nodulis implicatur, ut altius tolli poſſit
et inclinari: ſummitatique eius unci ferrei copulan-
tur, e quibus pendet ſtuppea vel ferrea funda: cui

1) *al.* extenſus. 2) *al.* modulis.

ligno fulmentum proſternitur ingens, cilicium paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum, et locatum ſuper congeſtos caeſpites vel latericios aggeres. Nam muro ſaxeo huiusmodi moles impoſita, disiectat quidquid invenerit [3]) ſubter, concuſſione violenta, non pondere. Cum igitur ad con- 6
certationem ventum fuerit, lapide rotundo fundae impoſito, quaterni altrinſecus iuvenes repagula, quibus incorporati ſunt funes explicantes, retrorſus ſtilum paene [4]) ſupinum inclinant: itaque demum ſublimis adſtans magiſter, clauſtrum, quod totius operis continet vincula, reſerat malleo forti [5]) perculſum: unde abſolutus ictu volucri ſtilus, et mollitudine offenſus cilicii, ſaxum contorquet, quidquid incurrerit, colliſurum. Et tormentum qui- 7
dem [6]) adpellatur ex eo, quod omnis explicatio torquetur: ſcorpio autem, quoniam aculeum deſuper habet [7]) erectum: cui etiam onagri vocabulum indidit aetas novella ea re, quod aſini feri cum venatibus agitantur, ita eminus lapides poſt terga calcitrando emittunt, ut perſorent pectora ſequentium, aut perfractis oſſibus capita ipſa displodant.

Hinc ad arietem [8]) veniemus. Eligitur abies 8
vel ornus excelſa, cuius ſummitas duro ferro concluditur et prolixo, arietis efficiens prominulam ſpeciem, quae forma huic machinamento vocabulum indidit: et ſic ſuspenſa utrimque transverſis aſſeribus et ferratis, quaſi ex lance, vinculis trabis alterius continetur: eamque, quantum menſurae ratio patitur, [9]) multitudo retro repellens, rurſus ad obvia quaeque rumpenda protrudit ictibus validiſſimis, inſtar adſurgentis et caedentis arietis. Qua crebritate velut reciproci fulminis impetu aedificiis

3) Mſ. ſuper. 4) Mſ. urinum. 5) Mſ. percluſum. 6) *al.* appellatur, quod eo omnis. 7) *al.* erectus. 8) *al.* venimus. 9) Mſ. altitudo.

ſciſſis in rimas, conciduut ſtructurae laxatae muro-
9 rum. Hoc genere operis, ſi fuerit exſerto vigore
diſcuſſum, nudatis [10]) defenſoribus, ideoque ſolu-
tis obſidiis, civitates munitiſſimae recluduntur.
10 Pro his arietum [11]) meditamentis iam crebritate
deſpectis, conditur machina ſcriptoribus hiſtoricis
nota, quam Helepolim Graeci [12]) cognominamus:
cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius re-
gis, Rhodo aliisque urbibus oppugnatis Poliorcetes
11 eſt adpellatus. Aedificatur autem hoc modo. Te-
ſtudo compaginatur immanis, axibus roborata lon-
giſſimis, ferreisque clavis aptata: et contegitur co-
riis bubulis virgarumque recenti textura, atque limo
adſperguntur eius ſuprema, ut flammeos detrectet
12 et miſſiles caſus. Conferuntur autem eius frontali-
bus triſulcae cuſpides praeacutae, ponderibus fer-
reis graves, qualia nobis pictores oſtendunt fulmina
vel fictores, ut, quidquid petierit, aculeis exſertis
13 abrumpat. Hanc ita validam molem [13]) rotis et fu-
nibus regens numeroſus intrinſecus miles, langui-
diori murorum parti viribus admovet concitis: et,
niſi deſuper propugnantium valuerint vires, colliſis
parietibus aditus patefacit ingentes.
14 Malleoli autem, teli genus, figurantur hac ſpe-
cie: Sagitta eſt cannea, inter ſpiculum et arundi-
nem multifido ferro coagmentata, quae in mulie-
bris coli formam, quo nentur lintea ſtamina, con-
cavatur ventre ſubtiliter et plurifariam patens, at-
que in alveo ipſo ignem cum aliquo ſuſcipit alimento.
15 Et ſi emiſſa lentius arcu invalido (ictu enim rapi-
diore exſtinguitur) haeſerit usquam, tenaciter cre-
mat, aquisque conſperſa acriores excitat aeſtus in-
cendiorum, nec remedio ullo, quam ſuperiacto
pulvere conſopitur. Hactenus de inſtrumentis mu-

10) Mſ. defenſoribus, ideoque ſolutis obſ. 11) Mſ. medita-
mentis. 12) Mſ. cognominamus. 13) *Steph.* palis.

ralibus, e quibus pauca ſunt dicta: nunc ad rerum ordinem revertamur.

V. Adſcitis Saracenorum auxiliis, quae animis 1
obtulere promptiſſimis, tendens Imperator agili gradu, Cercuſium principio menſis Aprilis ingreſſus eſt, munimentum tutiſſimum, et fabre politum: cuius moenia Abora et Euphrates ambiunt flumina, velut ſpatium inſulare fingentes. Quod Diocletia- 2
nus exiguum antehac et ſuſpectum, muris turribusque circumdedit celſis, cum in ipſis barbarorum confiniis interiores limites ordinaret, [1]) ne vagarentur per Syriam Perſae, ita ut paucis ante annis cum magnis provinciarum contigerat damnis. Namque, 3
cum Antiochiae in alto ſilentio, ſcenicis ludis mimus cum uxore immiſſus, e medio ſumpta quaedam imitaretur, populo venuſtate attonito, coniunx, *Niſi ſomnus eſt*, inquit, *en Perſae:* et retortis plebs univerſa cervicibus, exacervantia in ſe tela declinans ſpargitur paſſim. Ita civitate incenſa, et obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effuſius, incenſisque locis finitimis et vaſtatis, onuſti praeda hoſtes ad ſua remearunt innoxii, Mareade vivo exuſto, qui eos ad ſuorum interitum civium duxerat inconſulte. Et haec quidem Gallieni temporibus evenerunt.

Iulianus vero, dum moratur apud Cercuſium, 4
ut per navalem Aborae pontem exercitus et omnes ſequelae tranſirent: litteras triſtes Salluſtii Galliarum praefecti ſuscepit, orantis ſuspendi expeditionem in Parthos, obteſtantisque, ne ita intempeſtive, nondum pace numinum exorata, irrevocabile ſubiret exitium. Poſthabito tamen ſuaſore 5
cautiſſimo, ſidentius [2]) ultra tendebat: quoniam nulla vis humana vel virtus meruiſſe unquam potuit, ut, quod praeſcripſit fatalis ordo, non fiat.

---

1) Mſ. edocumento. 2) Mſ. ultro.

Statimque transgreſſus, pontem avelli praecepit,
[3]) ne cui militum ab agminibus propriis revertendi
6 fiducia remaneret. Pari ſorte hic quoque omen il-
laetabile viſum eſt, adparitoris cuiusdam cadaver
extentum carnificis manu deleti: quem praefectus
Salluſtius praeſens ea re ſupplicio capitali damnarat,
quod intra praeſtitutum diem alimentorum augmen-
tum exhibere pollicitus, [4]) caſu impediente fruſtratus
eſt. Sed miſerando homine trucidato, poſtridie
advenit, ut ille promiſerat, alia claſſis abunde ve-
hens annonam.

7 Profecti exinde Zaitham venimus locum, qui
olea arbor interpretatur. Hic Gordiani Imperato-
ris longe conſpicuum vidimus tumulum, cuius actus
a pueritia prima, exercituumque feliciſſimos ductus,
et inſidioſum interitum digeſſimus tempore compe-
8 tenti. Ubi cum pro ingenita pietate conſecrato
Principi parentaſſet, pergeretque ad Duram, de-
ſertum oppidum, procul militarem cuneum conſpi-
catus ſtetit immobilis: eique dubitanti, quid fer-
rent, offertur ab eis immaniſſimi corporis leo, cum
aciem peteret multiplici telorum iactu confoſſus.
Quo omine velut certiore iam ſpectaculi proſperio-
ris elatus, exſultantius incedebat: ſed incerto [5]) fa-
tu fortunae aliorſum prorupit eventus. Obitus
enim regis portendebatur, ſed cuius, erat incertum.
9 Nam et oracula dubia legimus, quae non niſi caſus
diſcrevere poſtremi: ut fidem vaticinii Delphici, quae
poſt Halyn flumen transmiſſum, maximum regnum
[6]) deiecturum praedixerat Croeſum: [7]) et aliam,
quae Athenienſibus ad certandum contra Medos ob-
lique deſtinaverat mare: ſortemque his poſteriorem
veram quidem, ſed non minus ambiguam: *Aio te*
10 *Aeacida Romanos vincere poſſe.* Etruſci tamen
haruſpi-

3) Mſ. ne qui. 4) *al.* cauſa imp. 5) Mſ. fatu. 6) Mſ. deie-
cturum. 7) Mſ. et aliae.

harufpices, qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, cum illis procinctum hunc faepe arcentibus non crederetur, prolatis libris exercitualibus ostendebant, fignum hoc effe prohibitorium, principique aliena, licet iufte, invadenti contrarium. Sed calcabantur philofophis refragantibus, quorum 11
reverenda tunc erat auctoritas, errantium fubinde, et in parum cognitis perfeverantium diu. Etenim, ut probabile argumentum ad fidem implendam fcientiae fuae id praetendebant, quod et Maximiano antehac Caefari cum [8]) Narfeo Perfarum rege iam congreffuro, itidem leo et aper ingens trucidati fimul oblati funt, et fuperata gente difceffit incolumis: illo minime [9]) contemplato, quod aliena petenti portendebatur exitium, et Narfeus primus Armeniam Romano iuri obnoxiam occuparat. Sequu- 12
to itidem die, qui erat VII. Idus Aprilis, fole vergente iam in occafum, ex parva nubecula fubito aëre craffato ufus adimitur lucis: et poft minacem tonitruum crebritatem et fulgurum, Iovianus nomine miles de caelo tactus cum duobus equis concidit, quos potu fatiatos a flumine reducebat.
[10]) Eoque vifo harum rerum interpretes arcelliti in- 13
terrogatique, etiam id vetare procinctum fidentius adfirmabant, fulmen confiliarium effe monftrantes: (ita enim adpellantur, quae disfuadent aliquid fieri vel fuadent.) Ideoque hoc nimis cavendum, quod militem celfi nominis cum bellatoriis iumentis exftinxit: et hoc modo contacta loca nec intueri, nec calcari debere fulgurales pronuntiant libri. Contra 14
philofophi, candorem ignis facri repente confpecti nihil fignificare aiebant, fed effe acrioris fpiritus curfum, ex aethere aliqua vi ad inferiora detrufum: aut fi exinde praenofcitur aliquid, incrementa claritudinis Imperatori portendi gloriofa coeptanti,

8) Mf. Narfeo. 9) Mf. contemplante. 10) Mf. eoque vifo.

cum conſtet flammas ſuapte natura nullo obſtante ad ſublimia convolare.

15 Peracto igitur, ut ante dictum eſt, ponte, cunctisque transgreſſis, Imperator antiquiſſimum omnium ratus eſt, militem alloqui, ſui rectorisque fiducia properantem intrepide. Signo itaque [11]) per lituos dato, cum centuriae omnes, et cohortes, et manipuli conveniſſent, ipſe aggere glaebali adſiſtens, coronaque ceſſarum circumdatus poteſtatum, talia ore ſereno diſſeruit, favorabilis ſtudio concordi cunctorum.

16 *Contemplans maximis viribus et alacritate vos vigere, fortiſſimi milites, concionari diſpoſui, docturus ratione multiplici, non nunc primitus, ut maledici muſſitant, Romanos penetraſſe regna Perſidis. Namque ut Lucullum transeam vel Pompeium, qui per Albanos, et Maſſagetas, quos Alanos nunc adpellamus, hac quoque natione perrupta vidit Caſpios lacus: Ventidium novimus Antonii legatum*
17 *ſtrages per hos tractus innumeras edidiſſe. Sed ut a vetuſtate diſcedam, haec, quae tradidit recens memoria, replicabo. Traianus, et Verus, ac Severus hinc ſunt digreſſi victores et tropaeati: rediſſetque pari ſplendore iunior Gordianus, cuius monumentum nunc vidimus* [12]) *honorate, apud Reſainam ſuperato fugatoque rege Perſarum, ni factione Philippi praefecti praetorio, ſceleſte iuvantibus paucis in hoc, ubi ſepultus eſt, loco, vulnere impio cecidiſſet. Nec erravere diu manes eius inulti, quod velut* [13]) *elaborante iuſtitia, omnes, qui in eum conſpiravere,*
18 *cruciabilibus interiere ſuppliciis. Et illos quidem voluntas ad altiora propenſior ſubire impulit facinora memoranda: nos vero miſeranda recens captarum urbium, et inultae caeſorum exercituum umbrae, et damnorum magnitudines caſtrorumque*

---

11) Mſ. per reliquos. 12) *al.* honorare. 13) Mſ. elabente.

*amiſſiones ad haec, quae propoſuimus, hortantur,
votis omnium ſociis, ut medeamur praeteritis, et
honorata huius lateris ſecuritate republica, quae de
nobis magnifice loquatur poſteritas, relinquamus.
Adero ubique vobis adiumento numinis ſempiterni* 19
*Imperator, et anteſignanus, et conturmalis omni-
bus ſecundis, ut reor. At ſi fortuna verſabilis in
pugna me usquam ſuderit, mihi vero pro Romano
orbe memet voviſſe ſuſſiciet, ut Curtii*[14]*) Muciique
veteres, et clara propapia Deciorum. Abolenda
nobis natio moleſtiſſima, cuius in gladiis nondum
noſtrae propinquitatis exaruit cruor. Plures ab-* 20
*ſumptae ſunt maioribus noſtris aetates, ut interirent
radicitus, quae vexabant. Devicta eſt perplexo et
diuturno Marte Carthago: ſed eam dux inclytus ti-
muit ſupereſſe*[15]*) victoriae. Evertit funditus Numan-
tiam Scipio poſt multiplices caſus obſidionis emen-
ſos. Fidenas, ne imperio ſubcreſcerent aemulae,
Roma ſubvertit: et Faliſcos ita oppreſſit, et Veios,
ut ſuadere nobis laboret monumentorum veterum
fides, ut has civitates aliquando valuiſſe credamus.
Haec ut antiquitatum peritus expoſui: ſupereſt, ut* 21
*aviditate rapiendi poſthabita, quae inſidiatrix ſaepe
Romani militis fuit, quisque agmini cohaerens ince-
dat; cum ad neceſſitatem congrediendi fuerit ven-
tum, ſigna propria ſequuturus; ſciens, quod, ſi re-
manſerit usquam, exſectis cruribus relinquetur. Ni-
hil enim praeter dolos et inſidias hoſtium vereor ni-
mium callidorum. Ad ſummam polliceor univerſis,* 22
*rebus poſt haec proſpere mitigatis, absque omni
praerogativa principum, qui, quod dixerint vel cen-
ſuerint, pro poteſtate auctoritatis iuſtum eſſe exiſti-
mant, rationem me recte conſultorum vel ſecus, ſi
quis exegerit, redditurum. Quocirca erigite iam* 23

X 2

---

14) *Steph.* Mutiique tres. 15) Mſ. victoriae.

*nunc quaeſo, erigite animos veſtros, multa prae-
ſumentes et bona, aequata ſorte nobiscum, quid-
quid occurrerit difficile, ſubituri, et coniectantes ae-
quitati ſemper ſolere iungi victoriam.*

24 Concluſa oratione ad hunc gratiſſimum finem,
ductoris gloria proeliator miles exſultans, ſpeque
proſperorum elatior, ſublatis altius ſcutis nihil
periculoſum fore vel arduum clamitabat, ſub Impe-
ratore plus ſibi laboris, quam gregariis indicente.
25 Maxime omnium id numeri Gallicani fremitu lae-
tiore monſtrabant: memores, aliquoties eo ductan-
te, perque ordines discurrente, cadentes vidiſſe
gentes aliquas, alias ſupplicantes.

1 VI. Res adegit huc prolapſa, ut in exceſſu ce-
leri ſitum monſtrare Perſidis, deſcriptoribus gen-
tium [1]) curioſe digeſtum, e quibus aegre vera dixere
pauciſſimi. Quod autem erit paullo prolixior tex-
tus, ad ſcientiam proficiet plenam. Quisquis enim
adfectat nimiam brevitatem, ubi narrantur inco-
gnita: non, quid ſignatius explicet, ſed quid de-
beat praeteriri, ſcrutatur.

2 Hoc regnum quondam exiguum, multisque
antea nominibus adpellatum ob cauſas, quas ſaepe
retulimus: cum apud Babylona Magnum fata rapuiſ-
ſent Alexandrum, in vocabulum Parthi conceſſit
Arſacis obſcure geniti, latronum inter adoleſcentiae
rudimenta ductoris, verum paullatim in melius
mutato propoſito, clarorum contextu factorum aucti
3 ſublimius. Qui poſt multa glorioſe et fortiter geſta,
ſuperato Nicatore Seleuco, eiusdem Alexandri ſuc-
ceſſore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat co-
gnomentum, praeſidiisque Macedonum pulſis ipſe
tranquillius agens, temperator obedientium fuit et
4 arbiter lenis. Denique poſt finitima cuncta, vi vel ae-
quitatis conſideratione, vel metu ſubacta, civitatum

---

1) Mſ. curioſe digeſtis.

et caſtrorum caſtellorumque munimentis oppleta
Perſide, adſuefactaque timori eſſe accolis omnibus,
quos antea formidabat, medium ipſe agens curſum
aetatis, placida morte deceſſit. Certatimque ſum-
matum et vulgi ſententiis concinentibus, aſtris (ut
ipſi exiſtimant) ritus ſui conſecratione permiſtus eſt
omnium primus. Unde ad id tempus reges eius- 5
dem gentis praetumidi, adpellari ſe patiuntur So-
lis fratres et Lunae: utque Imperatoribus noſtris
Auguſta nuncupatio amabilis eſt et optata; ita regi-
bus Parthicis abiectis et ignobilibus antea, incre-
menta dignitatum felicibus Arſacis auſpiciis acceſ-
ſere vel maxima. Quamobrem numinis eum vice 6
venerantur et colunt, eousque propagatis honori-
bus, ut ad noſtri memoriam non, niſi Arſacides is
ſit, quisquam in ſuscipiendo regno cunctis antepo-
natur: et in qualibet civili concertatione, quae
[2]) adſidue apud eos eveniunt, velut ſacrilegium quis-
que caveat, ne dextera ſua Arſacidem arma geſtan-
tem feriat vel privatum.

Satisque conſtat hanc gentem regna, populis 7
vi ſuperatis compluribus, dilataſſe adusque Propon-
tidem et Thracias: ſed alte ſpirantium ducum ſu-
perbia, licenter graſſantium per longinqua, aerum-
nis maximis imminutam: primo per Cyrum, quem
Boſpori fretum cum multitudine fabuloſa transgreſ-
ſum, ad internecionem delevit Tomyris regina Scy-
tharum, ultrix acerrima filiorum. Deinde, cum 8
Dareus, poſteaque Xerxes Graeciam elementorum
uſu mutato adgreſſi, cunctis paene copiis terra ma-
rique conſumptis, vix ipſi tutum invenere diſceſ-
ſum: ut bella praetereamus Alexandri, et teſta-
mento nationem omnem in ſucceſſoris unius iura
translatam.

2) Mſ. aſſidue.

9 Quibus peractis transcurſisque temporibus lon-
gis, ſub conſulibus, et deinceps in poteſtatem Cae-
ſarum redacta re publica, nobiscum eae nationes
ſubinde dimicarunt, paribusque momentis inter-
dum, aliquoties ſuperatae, nonnumquam abiere
victrices.

10 Nunc locorum ſitum, quantum ratio ſinit, carptim
breviterque abſolvam. Hae regiones in amplitu-
dines diffuſae longas et latas, ex omni latere inſulo-
ſum et celebre Perſicum ambiunt mare: cuius oſtia
adeo eſſe perhibentur anguſta, ut ex Harmozonte
Carmaniae promuntorio contra oppoſitum aliud
promuntorium, quod adpellant incolae Maces, ſine
11 impedimento cernatur. Quibus anguſtiis permea-
tis, cum latitudo patuerit nimis extenſa, navigatio
adusque urbem Teredona porrigitur, ubi poſt iactu-
ras multiplices pelago miſcetur Euphrates: omnis-
que ſinus dimenſione littorea in numerum viginti
millium ſtadiorum velut ſpatio detornato ſinitur:
cuius per oras omnes oppidorum eſt denſitas et vi-
12 corum, naviumque crebri discurſus. Ergo per-
meatis anguſtiis antedictis, venitur ad Armeniae
ſinum, Orienti obiectum intervallo. Cantichus no-
mine panditur ſinus auſtralis: haud procul inde
alius, quem vocant Chaliten, occiduo obnoxius
ſideri. Hinc praeſtrictis pluribus inſulis, e quibus
paucae ſunt notae, Indorum mari iunguntur oceano,
qui ferventem ſolis exortum ſuscipit omnium pri-
13 mus, ipſe quoque nimium calens. Utque geogra-
phici ſtili formarunt, hac ſpecie diſtinguitur omnis
circuitus antedictus. Ab Arctoo cardine adusque
Caſpias portas Caduſiis conterminat, et Scytha-
rum gentibus multis, et Arimaſpis hominibus luſcis
et feris: ab occidua plaga contingit Armenios, et
Niphaten, et in Aſia ſitos Albanos, mare rubrum,
et Scenitas Arabas, quos Saracenos poſteritas adpel-
lavit: Meſopotamiam ſub axe meridiali deſpectat:

Orienti a fronte contrarius, ad Gangen extenditur
flumen, quod Indorum interſecans terras, in pela-
gus eiectatur auſtrale.
Sunt autem in omni Perſide hác regiones maxi- 14
mae, quas Vitaxae, id eſt, magiſtri equitum cu-
rant, et regis ſatrapae (nam minores plurimas re-
cenſere difficile eſt et ſuperfluum) Aſſyria, Suſiana,
Media, Perſis, Parthia, Carmania maior, Hyrca-
nia, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacae, Scy-
thia ultra Emodem montem, Serica, Aria, Paro-
paniſadae, Drangiana, Arachoſia, et Gedroſia.
Citra omnes propinqua eſt nobis Aſſyria, cele- 15
britate et magnitudine, et multiformi feracitate di-
tiſſima: quae per populos pagosque amplos diffuſa
quondam et copioſa, ad unum conceſſit vocabulum,
et nunc omnis adpellatur Aſſyria: ubi inter bacca-
rum vulgariumque abundantiam frugum bitumen
naſcitur prope lacum nomine Soſingiten, cuius al-
veo Tigris voratus fluensque ſubterraneus, percur-
ſis ſpatiis longis emergit. Hic et naphtha gignitur 16
picea ſpecie glutinoſa, ſimilis ipſa quoque bitumi-
ni: cui etiamſi avicula inſederit brevis, praepedito
volatu ſubverſa penitus evaneſcit. Et cum hoc li-
quoris ardere coeperit genus, nullum inveniet hu-
mana mens, praeter pulverem, exſtinguendi com-
mentum.
In his pagis hiatus quoque conſpicitur terrae, 17
unde halitus letalis exſurgens, quodcumque animal
proxime ſteterit, odore gravi conſumit. Quae lues
oriens a profundo quodam puteo, cum os eius ex-
ceſſerit latum, antequam ſublimius vagaretur, ter-
ras circumſitas inhabitabiles acerbitate feciſſet.
Cuius ſimile foramen apud Hierapolim Phrygiae an- 18
tehac, ut adſerunt aliqui, videbatur: unde emer-
gens itidem noxius ſpiritus perſeveranti odore, quid-
quid prope venerat, corrumpebat, absque ſpadoni-
bus ſolis: quod qua cauſa eveniat, rationibus phy-

19 ſcis permittatur. Apud Asbamaei quoque Iovis templum in Cappadocia, ubi ampliſſimus ille philoſophus Apollonius traditur natus prope oppidum Tyana, ſtagno effluens fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus, ſeſeque reſorbens, numquam extra margines intumeſcit.

20 Intra hunc circuitum Adiabena eſt, Aſſyria priſcis temporibus vocitata, longaque adſuetudine ad hoc translata vocabulum ea re, quod inter Onam et Tigridem ſita navigeros fluvios, adiri vado numquam potuit: *transire* enim διαβαίνειν dicimus Grae-
21 ci: et veteres quidem hoc arbitrantur. Nos autem id dicimus, quod in his terris amnes ſunt duo perpetui, quos et transivimus, Diabas et Adiabas, iuncti navalibus pontibus: ideoque intelligi Adiabenam cognominatam, ut a fluminibus maximis Aegyptus, Homero auctore, et India, et Euphratenſis ante hac Commagena: itidemque Hiberia ex Hibero, nunc Hiſpania, et a Baeti amne inſigni provincia Baetica.

22 In hac Adiabena Ninus eſt civitas, quae olim Perſidis regna poſſederat, nomen Nini, potentiſſimi quondam regis, Semiramidis mariti declarans, et Ecbatana, et Arbela, et Gaugamela, ubi Darium Alexander poſt discrimina varia proeliorum incitato Marte proſtravit.

23 In omni autem Aſſyria multae ſunt urbes: inter quas Apamia eminet Meſene cognominata, et Teredon, et Apollonia, et Vologeſſia, hisque ſimiles multae. Splendidiſſimae vero et pervulgatae hae ſolae ſunt tres: Babylon, cuius moenia bitumine Semiramis ſtruxit (arcem enim antiquiſſimus rex condidit Belus) et Cteſiphon, quam Vardanes priſcis temporibus inſtituit, poſteaque rex Pacorus incolarum viribus amplificatam et moenibus, Graeco indito nomine Perſidis, effecit ſpecimen ſummum: poſt hanc Seleucia, ambitioſum opus Nica-

toris Seleuci. Qua per duces Veri Caeſaris (ut ante 24
retulimus) expulſata, avulſum ſedibus ſimulacrum Comei Apollinis, perlatumque Romam, in aede Apollinis Palatini deorum antiſtites collocarunt. Fertur autem, quod poſt direptum hoc idem figmentum, incenſa civitate, milites fanum ſcrutantes invenere foramen anguſtum: quo reſerato, ut pretioſum aliquid invenirent, ex adyto quodam concluſo a Chaldaeorum arcanis labes primordialis exſiluit, quae inſanabilium vi concepta morborum, eiusdem Veri Marcique Antonini temporibus, ab ipſis Perſarum finibus, adusque Rhenum et Gallias cuncta contagiis polluebat et mortibus.

Hic prope Chaldaeorum eſt regio altrix philoſo- 25
phiae veteris, ut memorant ipſi, apud quos veridica vaticinandi fides eluxit. Perſluunt autem has easdem terras potiores ante alios amnes hi, quos praediximus, et Marſes, et flumen regium, et Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus, navigabilis per omnes eſt rivos, inſulasque circumfluens, et arva cultorum induſtria diligentius rigans, vomeri et gignendis arbuſtis habilia facit.

His tractibus Suſiani iunguntur, apud quos non 26
multa ſunt oppida, inter alia tamen eminet Suſa, ſaepe domicilium regum, et Arſiana, et [3]) Sele, et Aracha: caetera brevia ſunt et obſcura. Fluvii vero multi per haec loca discurrunt, quibus praeſtant Oroates, et Harax, et Meſeus, per arenoſas anguſtias, quae a rubro prohibent Caſpium mare, aequoream multitudinem inundantes.

At in laeva Media confinis Hyrcano panditur 27
mari: quam ante regnum Cyri ſuperioris, et incrementa Perſidos, legimus Aſiae [4]) reginam totius, Aſſyriis domitis, quorum plurimos pagos in Acropatenae vocabulum permutatos belli iure poſſedit.

3) Mſ. Sole. 4) Mſ. regna.

28 * Pugnatrix natio, et formidanda poſt Parthos, quibus vincitur ſolis, regiones inhabitans ad ſpeciem quadratae figurae formatas. Harum terrarum incolae omnes ad latitudinem nimiam extenduntur, eisque maximae celſitudines imminent montium, quos [5]) Zacram, et Orontem, et Iaſonium vocant.
29 Coroni quoque montis altiſſimi partem habitantes occiduam, frumentariis agris adfluunt et vinariis, pingui fecunditate laetiſſimi, et fluminibus fontium-
30 que venis liquidis locupletes. Sunt apud eos prata virentia: fetus equarum nobilium, quibus (ut ſcriptores antiqui docent, nos quoque vidimus) ineuntes proelia viri ſumma vi vehi exſultantes ſolent,
31 quos Neſaeos adpellant. [6]) Abundant aeque civitatibus, quibus Media, et vicis in modum oppidorum exſtructis, et multitudine incolarum. Utque abſolute dicatur, uberrimum eſt habitaculum regum.

32 In his tractibus [7]) magorum agri ſunt fertiles: ſuper quorum ſecta ſtudiisque, quoniam huc incidimus, pauca conveniet expediri. Magiam opinionum inſignium auctor ampliſſimus Plato, Machagiſtiam eſſe verbo myſtico docet, divinorum incorruptiſſimum cultum, cuius ſcientiae ſaeculis priſcis multa ex Chaldaeorum arcanis Bactrianus addidit Zoroaſtres: deinde [8]) Hyſtaſpes, rex prudentiſſi-
33 mus, Darii pater. Qui cum ſuperioris Indiae ſecreta fidentius penetraret, ad nemoroſam quamdam venerat ſolitudinem, cuius tranquillis ſilentiis praecelſa Brachmanorum ingenia potiuntur: eorumque monitu rationes mundani motus et ſiderum, puros-que [9]) ſacrorum ritus, quantum colligere potuit, eruditus, ex his, quae didicit, aliqua ſenſibus magorum infudit: quae illi cum diſciplinis praeſen-

5) Mſ. Zacram. 6) Mſ. Abundantiaque. 7) Mſ. Magorum magri. 8) τὸ *rex* deeſt al. 9) ſacrorum peius.

tiendi futura, per suam quisque progeniem, poste-
ris aetatibus tradunt. Ex eo per saecula multa ad 34
praesens una eademque prosapia multitudo creata,
deorum cultibus dedicatur. Feruntque, si iustum
est credi, etiam ignem caelitus lapsum apud se
sempiternis foculis custodire, cuius portionem
exiguam, ut faustam, praeisse quondam Asiaticis
regibus dicunt. Huius originis apud veteres nu- 35
merus erat exilis, eiusque ministeriis Persicae pote-
states in faciendis rebus divinis sollemniter uteban-
tur. Eratque piaculum aras adire, vel hostiam
contrectare, antequam magus conceptis precationi-
bus libamenta diffunderet praecursoria. Verum
aucti paullatim, in amplitudinem gentis solidae
concesserunt et nomen: villasque inhabitantes nulla
murorum firmitudine communitas, et legibus suis
uti permissi, religionis respectu sunt honorati. Ex 36
hoc magorum semine septem post mortem Camby-
sis regnum inisse Persidos antiqui memorant libri,
docentes, eos Darii factione oppressos, imperitan-
di initium equino hinnitu sortiti.

In hac regione oleum conficitur medicum, quo 37
illitum telum, si emissum lentius laxiore arcu (nam
ictu exstinguitur rapido) haeserit usquam, tenaciter
cremat: et si aqua voluerit abluere quisquam, aestus
excitat acriores incendiorum, nec remedio ullo,
quam iactu pulveris consopitur. Paratur autem 38
hoc modo. Oleum usus communis herba quadam
infectum condiunt harum rerum periti, ad diutur-
nitatem servantes, et coalescens durant ex materia
venae naturalis, similis oleo crassiori: quae species
gignitur apud Persas, quam (ut diximus) naphtham
vocabulo adpellavere gentili.

Per haec loca civitates dispersae sunt plures, 39
queis omnibus praestant Zombis, et Patigran, et
Gazaca: inter quas opibus et magnitudine moenium
conspicuae sunt Heraclia, et Arsacia, et Europos,

et Cyropolis, et Ecbatana, ſub Iaſonio monte in
40 terris ſitae Syromedorum. Amnes has regiones praeterennt multi, quorum maximi ſunt Choaſpes, et Gyndes, et Amardus, et Charinda, et Cambyſes, et Cyrus, cui magno et [10]) ſpecioſo Cyrus ille ſuperior rex amabilis, abolito vetere, id vocabulum dedit, cum ereptum ire regna Scythica deſtinaret: quod et fortis eſt, ut ipſe etiam ferebatur, et vias ſibi, ut ille, impetu ingenti molitus, in Caſpium delabitur mare.

41 Per tractus meridianos expanſa, poſt haec confinia, littoribus proxima Perſis habitatur antiqua, minutis frugibus dives et palmite, aquarumque copia iucundiſſima. Amnes quippe multi per eam antedictum influunt ſinum: quorum maximi ſunt Vatrachites, [11]) Rogomanis, et Briſoana, atque Ba-
42 grada. Oppida vero mediterranea ſunt ampliora: incertum enim, qua ratione per oras maritimas nihil condiderunt inſigne: inter quae Perſepolis eſt clara, et Ardea, et [12]) Obroatis, atque Tragonice. Inſulae vero viſuntur ibi tres tantum, [13]) Tabiana, et Fara, et Alexandria.

43 His propinquant Parthi ſiti ſub Aquilone, colentes nivales terras et pruinoſas: quorum regiones Choatres fluvius interſcindit caeteris abundantior: et haec potiora reſiduis ſunt oppida, [14]) Genonia, Moeſia, Charax, Apamia, Artacana, et Hecatompylos, a cuius finibus per Caſpia littora adusque portarum anguſtias ſtadia quadraginta numerantur
44 et mille. Feri ſunt illic habitatores pagorum omnium, atque pugnaces: eosque ita certamina iuvant et bella, ut indicetur inter alios omnes beatus, qui in proelio [15]) profuderit animam. Excedentes enim

---

10) Mſ. ſpecioſo. 11) Mſ. Rogomanius. 12) Mſ. Habraatis. 13) Mſ. Cadianas. 14) Mſ. Genonia, Moeſia, Charax. 15) *al.* fuderit.

e vita morte fortuita, conviciis inſectantur ut degeneres et ignavos.

Quibus ab Orientali Auſtralique plaga Arabes beati conterminant, ideo ſic adpellati, quod frugibus iuxta, et fetibus, et palmite, odorumque ſuavitate multiplici ſunt locupletes: magnaeque eorum partes mare rubrum a latere dextro contingunt: laeva Perſico mari collimitant, elementi utriusque potiri bonis omnibus adſueti. 45 Ubi et ſtationes, et portus tranquilli ſunt plures, et emporia denſa, et diverſoria regum ambitioſa nimium et decora, aquarumque ſuapte natura calentium ſaluberrimi fontes, et rivorum fluminumque multitudo perſpicua, [16]) ſoſpitalisque temperies caeli, ut recte ſpectantibus nihil eis videatur ad felicitatem deeſſe ſupremam. 46 Ac licet abundet urbibus mediterraneis atque maritimis, campisque copioſis et vallibus, has tamen civitates habet eximias, Geapolim, et Naſcon, et Baraba, itidemque Nagara, et Mephram, et Taphra, et Dioscuriada. 47 Inſulas autem complures habet per utrumque proximas mare, quas dinumerare non refert. Inſignior tamen aliis Turgana eſt, in qua Serapidis maximum eſſe dicitur templum.

48 Poſt huius terminos gentis, Carmania maior verticibus celſis erigitur, adusque Indicum pertinens mare, fructuariis arboreisque fetibus culta, ſed obſcurior Arabum terris multo et minor: fluminibus tamen ipſa quoque non minus abundans, caeſpitisque ubere iuxta fecunda. 49 Amnes autem ſunt hic caeteris notiores Sagareus, et Saganis, et Hydriacus. Sunt etiam civitates, licet numero paucae, victu tamen et cultu perquam copioſae: inter quas nitet Carmana omnium mater, et Portoſpana, et Alexandria, et Hermopolis.

---

16) *al.* ſoſpitalisque.

50 Interius vero pergenti occurrunt Hyrcani, quos eiusdem nominis alluit mare. Apud quos, [17]) glaebae macie internecante ſementes, ruris colendi cura eſt levior: ſed veſcuntur venatibus, quorum varietate immane quantum exuberant. Ubi etiam tigridum millia multa cernuntur, feraeque beſtiae plures: quae cuiusmodi ſolent capi commentis, dudum
51 nos meminimus retuliſſe. Nec ideo tamen ſtivam ignorant, ſed ſeminibus teguntur [18]) aliquae partes, ubi ſolum eſt pinguius: nec arbuſta deſunt in locis habilibus ad plantandum, et marinis mercibus
52 plerique ſuſtentantur. Hic amnes duo pervulgati ſunt nominis, Oxus et Maxera, quos urgente inedia ſuperantes natatu aliquoties tigres, improviſae finitima populantur. Habent etiam civitates inter minora municipia validas, duas quidem maritimas, Socunda et Saramanna: mediterraneas alias, Azmornam et Solen, et his nobiliorem Hyrcanam.

53 Contra hanc gentem ſub Aquilone dicuntur Abii verſari, genus piiſſimum, calcare cuncta mortalia conſuetum: quos (ut Homerus fabuloſius canit) Iupiter ab Idaeis montibus contuetur.

54 Sedes vicinas poſt Hyrcanos ſortiti ſunt Margiani, omnes paene collibus altis undique circumſaepti, ideo a mari diſcreti. Et quamquam pleraque ſunt ibi deſerta aquarum [19]) paenuria, quaedam tamen habent oppida: ſed Iaſonion, et Antiochia, et Niſea, ſunt aliis notiora.

55 Proximos his limites poſſident Bactriani, natio antehac bellatrix et potentiſſima, Perſisque ſemper infeſta, antequam circumſitos populos omnes [20]) ad ditionem gentilitatemque traherent nominis ſui: quam rexere veteribus ſaeculis etiam Arſaci formi-

---

17) Mſ. glebae macie intermicantes ementes. 18) Mſ. talique parte. 19) Mſ. penuria ſoli quaedam, ſed. 20) *Steph.* ad deditionem.

dabiles reges. Eius pleraeque partes, ita ut Mar- 56
giana, procul a littoribus sunt disparatae, sed humi gignentium fertiles: et pecus, quod illic per campestria loca vescitur et montana, membris est magnis compactum et validis: ut indicio sunt cameli a Mithridate exinde perducti, et primitus in obsidione Cyzicena visi Romanis. Gentes iisdem Bactrianis 57
obediunt plures, quas exsuperant Tochari: et ad Italiae speciem crebris fluminibus inundantur: e quibus Artemis et Zariaspes ante sibi consociati, itidemque Ochus et [21]) Orchomanes iuncti convenis aquis augent immania Oxi fluenta. Sunt et hic ci- 58
vitates, quas amnes diversi perstringunt, his cedentes ut melioribus, Chatra, et Charte, et Alicodra, et Astacia, et Menapila, et Bactra ipsa, unde regnum et vocabulum nationis est institutum.

Sub imis montium pedibus, quos adpellant 59
Sogdios, inter quos amnes duo fluunt navium capacissimi, Araxates et Dymas, qui per iuga vallesque praecipites in campestrem planitiem decurrentes, Oxiam nomine paludem efficiunt longe lateque diffusam. Hic inter alia oppida celebrantur Alexandria, et Cyreschata, et Drepsa metropolis.

His contigui sunt Sacae, natio fera, squalen- 60
tia incolens loca, solo pecori fructuosa, ideo nec civitatibus culta: cui Ascanimia mons imminet, et Comedus. Praeter quorum radices, et vicum, quem Lithinon pyrgon adpellant, iter longissimum patet mercatoribus pervium, ad Seras subinde commeantibus.

Circa defectus et crepidines montium, quos 61
Imavos et Tapurios vocant, [22]) Scythae sunt intra Persicos fines, [23]) Asianis contermini Sarmatis, Alanorumque latus tangentes extremum. Qui velut

21) *al.* Orgomanes. 22) Mſ. Scythae sunt aura intra. 23) *al.* Asianae.

agentes quodam in ſeceſſu, coalitique ſolitudine, per intervalla diſperſi ſunt longa, adſueti victu vili
62 et paupertino. Et gentes quidem variae hos incolunt tractus, quas nunc recenſere alio properans ſuperfluum puto. Illud tamen ſciendum eſt, inter has nationes paene ob aſperitatem nimiam inacceſſas, homines eſſe quosdam mites et pios; ut Iaxartae ſunt et Galactophagi, quorum meminit vates Homerus in hoc verſu:

Γλακτοφάγων Ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

63 Inter flumina vero multa, quae per has terras vel potioribus iungit natura, vel lapſu poſt trahit in mare, Roemnus celebris eſt, et Iaxartes, et Talicus. Civitates autem non niſi tres ſolas habere noſcuntur, Aſpabota, et Chauriana, et Saga.

64 Ultra haec utriusque Scythiae loca, contra orientalem plagam in orbis ſpeciem conſertae celſorum aggerum ſummitates ambiunt Seras, ubertate regionum et amplitudine circumſpectos: ab occidentali latere Scythis adnexos: a ſeptemtrione et orientali, nivoſae ſolitudini cohaerentes: qua meridiem ſpectant, adusque Indiam porrectos et Gangem. Adpellantur autem ibidem montes, [24]) Anniva, et Nazavicium, et Aſmira, et Emodon, et
65 Opurocarra. Hanc itaque planitiem undique prona declivitate praeruptam, terrasque lato ſitu diſtentas, duo famoſi nominis flumina, Oechardes et [25]) Bautis lentiore meatu percurrunt. Et diſpar eſt tractuum diverſorum ingenium: hic patulum, alibi molli devexitate ſubductum: ideoque ſatietate fru-
66 gum, et pecoribus, et arbuſtis exuberat. Incolunt autem fecundiſſimam glaebam variae gentes, e quibus Alitrophagi, et Annibi, et Sizyges, et Chardi Aquilonibus obiecti ſunt et pruinis. Exortum

24) Mſ. Anniva. 25) Mſ. Bautis.

tum vero ſolis ſuſpiciunt Rabannae, et Aſmirae, et Eſſedones omnium ſplendidiſſimi: quibus [26]) Athagorae ab occidentali parte cohaerent, et [27]) Aſpacarae: Betae vero auſtrali celſitudine montium [28]) inclinati. Urbibus licet non multis, magnis tamen celebrantur et opulentis: inter quas maximae Aſmira, et Eſſedon, et Aſparata, et Sera, nitidae ſunt et notiſſimae. Agunt autem ipſi quietius Seres, 67
armorum ſemper et proeliorum expertes: utque hominibus ſedatis et placidis otium eſt voluptabile, nulli finitimorum moleſti. Caeli apud eos iucunda ſalubrisque temperies, aëris facies munda, leniumque ventorum commodiſſimus flatus: et abunde ſilvae ſublucidae: a quibus arborum fetus aquarum adſperginibus crebris, velut quaedam vellera molientes, ex lanugine et liquore miſtam ſubtilitatem tenerrimam pectunt: nentesque [29]) ſubtemina, conficiunt ſericum, ad uſus antehac nobilium, nunc etiam infimorum ſine ulla discretione proficiens. Ipſi praeter alios frugaliſſimi, pacatioris vitae culto- 68
res, vitantes reliquorum mortalium coetus. Cumque ad coëmenda fila, vel quaedam alia fluvium transierint advenae, nulla ſermonum vice, propoſitarum rerum pretia ſolis oculis aeſtimantur: et ita ſunt abstinentes, ut apud ſe tradentes gignentia, nihil ipſi comparent [30]) adventicium.

[31]) Ariani vivunt poſt Seras, Boreae obnoxii fla- 69
tibus: quorum terras amnis vehendis ſufficiens navibus, Arias perfluit nomine, faciens lacum ingentem eodem vocabulo dictitatum. Abundat autem haec eadem Aria oppidis: inter quae ſunt [32]) celebria, [33]) Bitaxa Sarmatina, et Sotera, et Niſibis, et Alexandria, unde naviganti ad Caſpium mare quingenta ſtadia numerantur et mille.

---

26) Mſ. Athagorae. 27) Mſ. Aſpatharae beatae. 28) Mſ. inclinati. 29) *al.* ſubtegmina. 30) *al.* advectitium. 31) Mſ. Afriani. 32) *al.* celebres. 33) Mſ. Bitaxas armotina.

70 His locis Paropaniſatae ſunt proximi, Indos ab oriente, Caucaſumque ab occidentali latere proſpectantes, ipſi quoque montium defectibus [34]) inclinati: quos reſiduis omnibus maior Ortogordomaris interluit fluvius, a Bactrianis exſurgens. Habent autem etiam civitates aliquas; quibus clariores ſunt Agazaca, et Naulibus, et [35]) Ortopana, unde littorea navigatio adusque Mediae fines, portis proximos Caſpiis, ſtadiorum ſunt duo millia et ducenta.

71 Antedictis [36]) continui ſunt Drangiani collibus cohaerentes, quos flumen alluit Arabium nomine ideo adpellatum, quod inde exoritur, interque alia duobus municipiis exſultantes Prophthaſia et Ariaſpe, ut opulentis et claris.

72 Poſt quos [37]) exadverſum Arachoſia viſitur, dextrum vergens in latus Indis obiecta, quam ab Indo fluviorum maximo, unde regiones cognominatae ſunt, amnis multo minor exoriens aquarum alluit amplitudine, efficitque paludem Arachotoscrenem [38]) adpellatam. Hic quoque civitates ſunt inter alias [39]) utiles, Alexandria, et Arbaca, et Choaſpa.

73 At in penitiſſima parte Perſidos [40]) Gedroſia eſt, dextra terminos contingens Indorum, inter minores alios Artabio uberior flumine: ubi montes deficiunt Barbitani, quorum ex pedibus imis emergentes alii fluvii Indo miſcentur, amittentes nomina magnitudine potioris. Civitates autem etiam hic ſunt: inter civitates praeter inſulas Sedratyra, et Gynaecon limen meliores reſiduis aeſtimantur.

74 Ne igitur orae maritimae ſpatia alluentia Perſidis extremitates per minutias demonſtrantes, a propoſito longius aberremus, id ſufficiet dici: quod mare praetentum a Caſpiis montibus per boreum latus

---

34) Mſ. inclinati. 35) *al.* Orthoſpata. 36) Mſ. continui. 37) exadverſum. 38) Mſ. appellant. 39) Mſ. utiles. 40) Mſ. Geroſia.

adusque memoratas anguſtias, novem millium ſta-
diorum; Auſtrale vero ab oſtiis Nili fluminis adus-
que principia Carmanorum, quatuordecim millium
ſtadiorum numero definitur.

Per has nationes diſſonas et multiplices, homi- 75
num quoque diverſitates ſunt ut locorum. Sed ut
generaliter corpora deſcribamus et mores, graciles
paene ſunt omnes, ſubnigri vel livido colore pal-
lentes, caprinis oculis torvi, et ſuperciliis in ſe-
miorbium ſpeciem curvatis iunctisque, [41]) non in-
decoribus barbis, capillisque [42]) promiſſis hirſuti:
omnes tamen promiſcue, vel inter epulas feſtosque
dies, gladiis cincti cernuntur. Quem Graecorum
veterum morem abieciſſe primos Athenienſes, Thu-
cydides eſt auctor amplissimus. Effuſius plerique 76
[43]) ſoluti in Venerem, aegreque contenti multitudi-
ne pellicum: puerilium ſtuprorum expertes: pro
opibus quisque adſciſcens matrimonia plura vel pau-
ca. Unde apud eos per libidines varias caritas di-
ſperſa torpeſcit. Munditias conviviorum et luxum,
maximeque potandi aviditatem vitantes, ut luem.
Nec apud eos extra regales menſas hora eſt praeſti- 77
tuta prandendi, ſed venter unicuique velut ſolarium
eſt, eoque monente, quod inciderit, editur: nec
quisquam poſt ſatietatem ſuperfluos ſibi ingerit ci-
bos. Immane, quantum reſtricti et cauti, ut inter 78
hoſtiles hortos gradientes nonnumquam et vineta,
nec cupiant aliquid, nec contingant, venenorum
et ſecretarum artium metu. Super his nec ſtando 79
mingens, nec ad requiſita naturae ſecedens facile
viſitur Perſa: ita obſervantius haec aliaque pudenda
declinant. Adeo autem diſſoluti ſunt, et artuum 80
laxitate vagoque inceſſu ſe iactitantes, ut effemina-

Y 2

41) Mſ. indecoribus barbis. 42) *al.* prolixis. 43) *al.* ſoliti ſol-
vi in venerem.

tos exiſtimes, cum ſint acerrimi bellatores: ſed ma-
gis artifices, quam fortes, eminusque terribiles:
abundantes inanibus verbis, inſanumque loquentes
et ferum: magnidici, et graves, ac taetri, minaces
iuxta in adverſis rebus et proſperis, callidi, ſuper-
bi, crudeles vitae necisque poteſtatem in ſervos et
plebeios vindicantes obſcuros. Cutes vivis homi-
nibus detrahunt particulatim vel ſolidas: nec mini-
ſtranti apud eos famulo menſaeque adſtanti hiſcere
vel loqui licet, vel ſpuere: ita [44]) proſtratis pellibus
81 labra omnium vinciuntur. Leges apud eos impen-
dio formidatae: inter quas diritate exſuperant latae
contra ingratos, et deſertores: et abominandae
aliae, per quas ob noxam unius omnis propinquitas
82 perit. Ad iudicandum autem uſu rerum ſpectati
deſtinantur et integri, parum alienis conſiliis indi-
gentes: unde noſtram conſuetudinem rident, quae
interdum facundos, iurisque publici peritiſſimos
poſt indoctorum collocat terga. Nam quod ſuper-
ſidere corio damnati ob iniquitatem iudicis iudex
alius cogebatur, aut finxit vetuſtas, aut olim recepta
83 conſuetudo ceſſavit. Militari cultu ac diſciplina,
proludiisque continuis rei caſtrenſis et armaturae,
quam ſaepe formavimus, metuendi vel exercitibus
maximis: equitatus virtute confiſi, ubi deſudat no-
bilitas omnis et ſplendor. Pedites enim in ſpeciem
mirmillonum contecti, iuſſa faciunt ut calones.
Sequiturque ſemper haec turba tamquam addicta
perenni ſervitio, nec ſtipendiis aliquando fulta nec
donis. Et gentes plurimas, praeter eas, quas
abunde perdomuit, ſub iugum haec natio miſerat,
ita audax et ad pulveres Martios erudita, ni bellis
84 civilibus externisque aſſidue vexarentur. Indu-
mentis plerique eorum ita operiuntur lumine colo-
rum fulgentibus vario, ut, licet ſinus lateraque

44) Ita Mſ. et *Steph.* *al.* roſtratis pellibus.

diffuta relinquant flatibus agitari ventorum, inter
calceos tamen et verticem nihil videatur intectum.
Armillis uti monilibusque aureis, et gemmis, prae-
cipue margaritis, quibus abundant, adſuefacti poſt
Lydiam victam, et Croeſum.

Reſtat, ut ſuper ortu lapidis huius pauca ſuc- 85
cinctius explicentur. Apud Indos et Perſas marga-
ritae reperiuntur in teſtis marinis robuſtis et candi-
dis, permiſtione roris anni tempore praeſtituto con-
ceptae. Cupientes enim velut coitum quemdam,
humores ex lunari adſpergine capiunt denſius oſci-
tando. Exindeque [45]) gravidulae edunt minutas
binas, aut ternas, vel [46]) uniones ideo ſic adpella-
tas, quod eviſceratae conchulae ſingulas aliquoties
pariunt, ſed maiores. Idque indicium eſt aetherea 86
potius derivatione, quam ſaginis pelagi hos oriri
fetus et veſci: quod guttae matutini roris iisdem in-
fuſae claros efficiunt lapillos et teretes: veſpertini
vero flexuoſos contra, et rutilos, et maculoſos in-
terdum. Minima autem vel magna pro qualitate
hauſtuum figurantur caſibus variatis. Concuſſae
vero ſaepiſſime metu fulgurum inaneſcunt, aut de-
bilia pariunt, aut certe vitiis diffluunt abortivis.
Capturas autem difficiles et periculoſas, et ampli- 87
tudines pretiorum illa efficit ratio, quod frequenta-
ri ſueta littora propter piſcantium inſidias declinan-
tes, ut quidam coniiciunt, circa devios ſcopulos et
marinorum canum receptacula deliteſcunt. Quod 88
genus gemmae etiam in Britannici ſeceſſibus maris
gigni legique, licet dignitate diſpari, non igno-
ramus.

---

45) Mſ. gravidulae. 46) *al.* uniones ſic appellatas, quod eius
terrae conchulae.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXIV.

Iulianus cum exercitu Assyriam ingreditur, et Anathan castellum ad Euphratem in fidem recipit, ac incendit. C. I. *Imperator castellis et oppidis aliis intentatis, aliis, quae deserta erant, incensis, Pirisaboram in deditionem accipit succenditque.* II. *Iulianus A. ob rem bene gestam centenos viritim denarios militibus promittit, et exiguum donativum dedignantes, modesta oratione ad sanitatem revocat.* III. *Oppidum Maozamalcha expugnatum a Romanis atque excisum.* IV. *Munitissimum situ et opere castellum expugnant Romani ac incendunt.* V. *Persarum duobus millibus et quingentis interfectis, et vix LXX. suorum amissis, Iulianus multos coronis pro concione donat.* VI. *Imperator a Ctesiphontis obsidione deterritus, cunctas naves suas temere iubet exuri, et a flumine recedit.* VII. *Imperator cum iam nec pontes facere, nec parti copiarum suarum posset adiungi, per Corduenam reverti statuit.* VIII.

1 Post exploratam alacritatem exercitus, uno parique ardore [1]) impetrabilem Principem superari non [2]) posse, Deum usitato clamore testati, Iulianus summae rei finem imponendum maturius credens, extracta quiete nocturna, itinerarium sonare lituos iubet: praestructisque omnibus, quae difficultates arduae belli poscebant, candente iam luce Assyrios

1) *al.* impenetrabilem. 2) posse, Deum usitato clam.

fines ingreſſus, celſo praeter alios ſpiritu obequi-
tans ordinibus, aemulatione ſui cunctos ad officia
fortitudinis incendebat. Utque ductor uſu et doci- 2
litate firmatus, metuens, ne per locorum inſolen-
tiam inſidiis caperetur occultis, agminibus incedere
quadratis exorſus eſt. Excurſatores quidem quin-
gentos et mille ſenſim praeire diſpoſuit, qui cautius
gradientes ex utroque latere, itidemque a fronte,
ne quis repentinus irrueret, proſpectabant. Ipſe
vero medios pedites regens, quod erat totius robo-
ris firmamentum, dextra legiones aliquas cum Ne-
vita ſupercilia fluminis [3]) praeſtringere iuſſit Euphra-
tis. Cornu vero laevum cum equitum copiis Arin-
thaeo tradidit et Hormisdae, ducendum confertius
per plana camporum et mollia. Agmina vero po-
ſtrema Dagalaiphus cogebat et Victor, ultimusque
omnium Osdruenae dux Secundinus. Deinde ut 3
hoſtibus, ſi erupiſſent usquam, vel conſpicantibus
procul, timorem multitudinis maioris incuteret,
laxatis cuneis iumenta dilatavit et homines, ut de-
cimo paene lapide poſtremi dispararentur a ſignife-
ris primis: quod arte mira ſaepe feciſſe Pyrrhus ille
rex dicitur Epirotes, opportunis in locis caſtrame-
tandi, armorumque ſpeciem diffundendi ex indu-
ſtria, vel attenuandi perquam ſcientiſſimus, ut, ubi
uſu veniſſet, plures aeſtimarentur, aut pauci.

Sarcinas vero et calones et adparitionem imbel- 4
lem, impedimentorumque genus omne inter utrum-
que latus inſtituit procedentium ordinatim, ne qua
vi ſubita raperentur, ut ſaepe contigit, improtecta.
Claſſis autem licet per flumen ferebatur adſiduis
flexibus tortuoſum, nec reſidere, nec praecurrere
ſinebatur.

Emenſo itaque itinere bidui prope civitatem ve- 5
nimus Duram deſertam, marginibus amnis impoſi-

3) Mſ. praeſtringere.

tam. In quo loco greges cervorum plures inventi ſunt, quorum alii confixi miſſilibus, alii ponderibus [4]) eliſi remorum, ad ſatietatem omnes paverunt: pars maxima natatu adſueta veloci alveo penetrato, incohibili curſu evaſit ad ſolitudines notas.
6 Exin dierum quatuor itinere levi peracto, veſpera incedente cum expeditis mille impoſitis navibus, Lucillianus Comes imperio principis mittitur Anathan munimentum expugnaturus: quod ut pleraque alia circumluitur fluentis Euphratis. Et navibus, ut praeceptum eſt, per opportuna diſperſis, obſidebatur inſula, nebuloſa nocte obumbrante im-
7 petum clandeſtinum. Sed poſtquam advenit lux certa, aquatum quidam egreſſus, viſis ſubito hoſtibus ululabili clamore ſublato, excitos tumultuoſis vocibus propugnatores armavit. Et mox ſpecula quadam altiſſima explorato ſitu caſtrorum, quam ociſſime cum duarum praeſidio navium amnem ſupermeat Imperator, pone ſequentibus navigiis mul-
8 tis, quae obſidionales machinas advehebant. Iamque muris propinquans, cum non absque diſcriminibus multis conſideraret eſſe certandum, ſermone cum leni, tum aſpero et minaci hortabatur ad deditionem defenſores: qui ad colloquium petito Hormisda, promiſſis eius et iuramentis illecti, mul-
9 ta ſibi de lenitudine Romana ſpondebant. Denique prae ſe bovem coronatum agentes, quod eſt apud eos ſusceptae pacis indicium, deſcendere ſuppliciter: et ſtatim munimento omni incenſo, Puſaeus eius praefectus, dux Aegypti poſtea, honore tribunatus adfectus eſt. Reliqui vero cum caritatibus ſuis et ſupellectile, [5]) humaniore cultu ad Syriacam
10 civitatem Chalcida transmiſſi ſunt. Inter hos miles quidam, cum Maximianus perrupiſſet quondam Perſicos fines, in his locis aeger relictus, prima

---

4) Mſ. inſcramorum. 5) Mſ. humaniore.

etiam tum lanugine iuvenis, ut aiebat, uxores ſor-
titus gentis ritu complures, cum numeroſa ſubole
tunc ſenex incurvus, exſultans proditionisque au-
ctor ducebatur ad noſtra, teſtibus adfirmans, et
praeſciſſe ſe olim, et praedixiſſe, quod centenario
iam contiguus ſepelietur in ſolo Romano. Poſt
quae Saraceni procurſatores quosdam partis hoſtium
obtulere laetiſſimo Principi, [6]) et munerati ad agen-
da ſimilia ſunt remiſſi.

Acciderat aliud poſtridie dirum. Ventorum 11
enim turbo exortus, pluresque vertigines concitans,
ita confuderat omnia tecta, ut tabernacula multa
[7]) conſcinderentur, et ſupini plerique milites ſter-
nerentur vel proni, [8]) ſpiritu ſtabilitatem veſtigii
ſubvertente. Nec minus eodem die aliud periculo-
ſum evenit. Amne enim repente [9]) extra margines
evagato, merſae ſunt quaedam frumentariae naves,
cataractis avulſis, ad [10]) defundendas reprimendas-
que aquas rigare ſuetas opere ſaxeo ſtructis: quod
utrum per inſidias, an magnitudine acciderit fluen-
torum, ſciri non potuit.

Poſt perruptam incenſamque urbem omnium 12
primam, et captivos transmiſſos, certiore iam ſpe
provectus exercitus ad fiduciam, elatis vocibus in
favores Principis conſurgebat, adfore ſibi etiam
deinde caeleſtem exiſtimans curam.

Et quia per regiones ignotas de obſcuris erat 13
ſuſpectior cura, [11]) aſtus gentis et ludificandi varie-
tas timebatur. Ideoque Imperator nunc anteſigna-
nus, nunc agminibus cogendis inſiſtens cum expe-
ditis velitibus, ne quid lateret abstruſum, frutecta
ſqualida vallesque ſcrutabatur: licentiores militum
per longinqua discurſus adfabilitate nativa prohi-
bendo vel minis. Hoſtiles tamen agros omni fru- 14

6) Mſ. et minerat ad agenda. 7) Mſ. conſcenderentur. 8) Mſ. diſpiritu. 9) *Steph.* circa. 10) Mſ. defundendas. 11) *al.* actus.

gum genere divites cum ſegetibus et tuguriis inflam-
mari permiſit ita demum, cum uſui neceſſaria abun-
de ſibi quisque collegiſſet: et hoc modo ſauciaba-
15 tur ſalus hoſtium neſciorum. Bellatores enim li-
benter quaeſitis dextris propriis utebantur, alia vir-
tutis ſuae horrea reperiſſe exiſtimantes, et laeti,
quod vitae quoque ſubſidiis adfluentes, alimenta
16 ſervabant quae navigiis vehebantur. Hic vino gra-
vis quidam temerarius miles, ad ulteriorem ripam
nullo urgente transgreſſus, in conſpectu noſtro [12]) ab
hoſtibus captus, occiſus eſt.

1 II. Quibus tali caſu patratis, ad caſtra perveni-
mus nomine Thilutha, in medio fluminis ſita, lo-
cum immenſo quodam vertice tumeſcentem, et po-
teſtate naturae velut manu circumſaeptum humana:
cuius ad deditionem incolae tentati mollius, ut de-
cebat, quoniam aſperitas edita vim ſuperabat armo-
rum, intempeſtivam tunc defectionem eſſe firma-
bant. Sed hactenus reſponderunt, cum interiora
occupaverint protinus gradientes Romani, ſe quo-
que, utpote regnorum ſequelas, victoribus acceſſu-
2 ros. Et poſt haec praetermeantes ipſa moenia na-
ves noſtras cum verecundia quiete ſpectabant immo-
biles. Quo transito, cum ad munimentum aliud
Achaiachala nomine veniſſemus, fluminis circumi-
tione vallatum, arduumque tranſcenſu, [1]) refutati
pari reſponſo diſceſſimus. Alia poſtridie caſtra ob
muros invalidos derelicta, praetereuntur incenſa.
3 [2]) Poſtera igitur et inſequenti die ſtadiis ducentis
emenſis, ventum eſt ad locum [3]) Paraxmalcha. Un-
de amne tranſito, milliario ſeptimo diſparata Dia-
cira invaditur civitas, habitatoribus vacua, frumen-
to et ſalibus nitidis plena, in qua templum alti cul-
minis arci vidimus ſuperpoſitum: qua incenſa, cae-

12) Mſ. ab hominibus. 1) *al.* confutati. 2) Mſ. Poſtera igitur.
3) Mſ. Baraxmalcha.

ſisque mulieribus paucis, quae repertae ſunt, traiecto
fonte ſcatenti bitumine, Ozogardana occupavimus
oppidum, quod formidine advenientis exercitus
itidem deſeruere cultores: in quo principis Traiani
tribunal ostendebatur. Hac quoque exuſta, biduo 4
ad refectionem corporum dato, prope extremum
noctis, quae ſecundum diem ſequuta eſt, Surena
poſt regem apud Perſas promeritae dignitatis, et
Malechus Podoſaces nomine, Phylarchus Saraceno-
rum Aſſanitarum, famoſi nominis latro, omni ſae-
vitia per noſtros limites diu graſſatus, ſtructis Hor-
misdae inſidiis, quem ad ſpeculandum exiturum in-
certum unde praeſenſerant, ideo ſunt tentamento
fruſtrati, quod anguſta fluminis interluvies et prae-
alta tranſiri vado non potuit. Et primo lucis exor- 5
dio, cum eſſent hoſtes iam in contuitu, viſi tunc
primitus coruſci galeis, et horrentes indutibus [4]) ri-
gidis: milites in procinctum impetu veloci tenden-
tes, eos involavere fortiſſime. Et quamvis arcus
validis viribus flecterentur, et ſplendor ferri inter-
micans Romanorum metum augeret: ira tamen
acuente virtutem, clypeorum denſitate contecti, ne
poſſent emittere, coëgerunt. Animatus his vin- 6
cendi primitiis miles, ad vicum Macepracta perve-
nit, in quo ſemiruta [5]) murorum veſtigia videban-
tur: qui priſcis temporibus in ſpatia longa protenti,
[6]) tueri ab externis incurſibus Aſſyriam dicebantur.
Hinc pars fluminis ſcinditur largis aquarum agmini- 7
bus, ducens ad tractus Babylonios interiores, uſui
agris futura et civitatibus circumiectis: alia Naha-
malcha nomine, quod *fluvius regum* interpretatur,
Cteſiphonta praetermeat: cuius in exordio turris in
modum Phari celſior ſurgit: hanc peditatus omnis
pontibus caute digeſtis tranſivit. Equites vero cum 8
iumentis armati clementiores gurgites fluminis obli-

4) Mſ. rerigidis. 5) *al.* muri. 6) Mſ. tueri.

quati transnarunt: alii multitudine ſubita petiti telorum hoſtilium, quos egreſſi auxiliares ad curſuram leviſſimi, fugientiumque cervicibus inſiſtentes, laniatu avium proſtraverunt.

9 Quo negotio itidem glorioſe perfecto, ad civitatem Piriſaboram ventum eſt, amplam et populoſam, ambitu inſulari circumvallatam. Cuius obequitans moenia Imperator et ſitum, obſidium omni cautela coeptabat, quaſi ſola formidine oppidanos a propugnandi ſtudio ſubmoturus. Quibus per colloquia ſaepe tentatis, cum nec promiſſis quisquam flecteretur nec minis, ſuſcipitur oppugnandi exordium: et armatorum triplici corona circumdatis muris, die primo adusque noctis initium miſſili-
10 bus certabatur. Tum defenſores animo praeſtantes et viribus, per propugnacula ciliciis undique laxius panſis, quae telorum impetus cohiberent, obtecti ſcutis vimine firmiſſimo textis, et crudorum tergorum denſitate veſtitis, validiſſime reſiſtebant, ferrea nimirum facie omni: quia laminae ſingulis membrorum liniamentis cohaerenter aptatae, fido operi-
11 mento totam hominis ſpeciem contegebant. Et aliquoties Hormisdae et indigenae et regalis colloquia petentes obnixe, propinquantem probris atque conviciis ut male fidum inceſſebant et deſertorem: [7]) hac lenta cavillatione diei maxima parte exempta, tenebrarum ſilentio primo multiformes admotae ſunt machinae, coeptaque altitudo complanari foſ-
12 ſarum. Quae vixdum ambigua luce defenſores [8]) intentius contemplati, eo accedente, quod angularem turrim ictus foravit arietis violentior, relictis civitatis duplicibus muris, continentem occupant arcem, aſperi montis interrupta planitie ſuperpoſitam: cuius medietas in ſublime conſurgens, tereti ambitu Argolici ſcuti ſpeciem ostendebat, niſi

7) *al.* ac. 8) *al.* intente.

quod a ſeptemtrione id, quod rotunditati deerat, in Euphratis fluenta proiectae cautes eminentius tuebantur: in qua excellebant minae murorum, bitumine et coctilibus laterculis fabricatae, quo aedificii genere nihil eſſe tutius conſtat. Iamque ferocior miles pervaſa urbe, quam viderat vacuam, adverſus oppidanos ab arce multimoda tela fundentes acri contentione pugnabat. Cum enim iidem prohibitores catapultis noſtrorum urgerentur atque balliſtis: ipſi quoque ex edito arcus erigebant fortiter tenſos: quibus panda utrimque ſurgentia cornua ita lentius flectebantur, ut nervi digitorum acti pulſibus violentis arundines ferratas emitterent, quae corporibus illiſae contrariis letaliter figebantur. 13
Dimicabatur nihilominus utrobique ſaxorum manualium nimbis: et neutrobi inclinato momento, proelium atrox a lucis ortu ad initium noctis deſtinatione magna protractum, pari ſorte diremptum eſt. Proinde die ſequuto cum certaretur aſperrime, multique funderentur altrinſecus, et [9]) aequae vires geſta librarent: Imperator omnes aleae caſus inter mutuas clades experiri feſtinans, cuneatim ſtipatus, denſatisque clypeis ab ictu ſagittarum defenſus, veloci ſaltu comitantibus promptis prope portam venit hoſtilem, craſſo ferro cruſtatam. 14
Et licet ſaxis et glande caeterisque telis cum periculo ſalutis premeretur, fodicare tamen paratos valvarum latera, ut aditum patefacerent, vocibus increpans crebris, non ante disceſſit, quam telorum congerie, quae ſuperiaciebantur, ſe iam cerneret obruendum. 15
Evaſit cum omnibus tamen, paucis levius vulneratis, ipſe innoxius, verecundo rubore ſuffuſus. Legerat enim Aemilianum Scipionem, cum hiſtoriarum conditore Polybio, Megalopolitano Arcade, et [10]) triginta militibus, portam Carthaginis impetu 16

9) Mſ. aequi mores. 10) *Vulg.* triginta millibus.

ſimili ſubfodiſſe. Sed fides recepta ſcriptorum ve-
17 terum recens factum defendit. Aemilianus enim
teſtudine lapidea [11]) tectam ſucceſſerat portam, ſub
qua tutus et latens, dum moles ſaxeas detegunt ho-
ſtes, urbem nudatam irrupit: Iulianus vero locum
patentem [12]) adgreſſus, obumbrata caeli facie
fragmentis montium et miſſilibus, aegre repulſus
abſceſſit.

18 His raptim ac tumultuarie agitatis, cum opero-
ſitas vinearum et aggerum impeditiſſima a caeteris
urgentibus cerneretur: machinam, quae cognomi-
natur Helepolis, iuſſit expeditius fabricari: qua,
ut ſupra docuimus, [13]) rex uſus Demetrius, ſupera-
19 tis oppidis pluribus Poliorcetes adpellatus eſt. Ad
hanc molem ingentem, ſuperaturam celſarum tur-
rium minas, prohibitores oculorum aciem intentius
conferentes, itidemque inſtantiam obſidentium
perpenſantes, ſubito vertuntur ad preces: circum-
fuſique per turres ac moenium minas, et fidem Ro-
manam panſis manibus proteſtantes, vitam cum ve-
20 nia poſtulabant. Cumque ceſſaſſe [14]) opera, et mu-
nitores nihil tentare viderent ulterius, quod quietis
erat indicium certum: copiam ſibi dari conferendi
21 ſermonis cum Hormisda poſcebant. Hocque im-
petrato, Mamerſides praeſidiorum praefectus de-
miſſus per funem, [15]) ductusque ad Imperatorem,
ut obſecravit, vita cum impunitate ſibi conſortibus-
que ſuis firmiter pacta, redire permiſſus eſt. Ge-
ſtisque nuntiatis, plebs omnis utriusque ſexus ad
ſententiam ſuam cunctis acceptis, pace foederata
cum religionum conſecrationibus fidis, patefactis
egreditur portis, ſalutarem genium adfulſiſſe ſibi
clamitans Caeſarem magnum et lenem. Numerata
22 ſunt autem dediticiorum duo millia et quingenti:

---

11) *al.* tectus. 12) *al.* ingreſſus. 13) Mſ. eſt uſus Demetr.
14) Mſ. operam et venitores. 15) *al.* deductusque.

nam caetera multitudo obſidium ante ſuſpectans, navigiis parvis permeato amne discesſit. In hac arce armorum alimentorumque copia reperta eſt maxima: unde neceſſariis ſumptis, reliqua cum loco ipſo exuſſere victores.

III. Poſtera die, quam haec acta erant, perfertur ad Imperatorem cibos per otium capientem nuntius gravis, Surenam Perſicum ducem procurſatorum partis noſtrae tres turmas inopinum adgreſſum, pauciſſimos trucidaſſe: inter quos ſtrato tribuno unum rapuiſſe vexillum. Statimque concitus ira immani, cum armigera manu feſtinatione ipſa tutiſſimus pervolavit: et graſſatoribus foeda conſternatione depulſis, reſiduos duos tribunos ſacramento ſolvit ut deſides et ignavos: decem vero milites ex his, qui fugerant, exauctoratos capitali addixit ſupplicio, ſequutus veteres leges. 1 2

Incenſa denique urbe, ut memoratum eſt, conſtructo tribunali inſiſtens, actis gratiis exercitui convocato, cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur: et argenteos nummos centenos viritim pollicitus, cum eos parvitate promiſſi percitos tumultuari ſenſiſſet, ad indignationem plenam gravitatis erectus: 3

En, inquit, Perſae circumfluentes rerum omnium copiis: ditare vos poterit opimitas gentis, ſi unum ſpirantibus animis fortiter fecerimus. Ex immenſis opibus egentiſſima eſt tandem, credite, Romana respublica per eos, qui, ut augerent divitias, docuerunt Principes auro [1]) *quiete a barbaris redempta redire. Impetitum aerarium eſt, urbes exinanitae, populatae provinciae: mihi nec facultates, nec propinquitas generis ſuppetit, quamvis ortu ſim nobilis, praeter pectus omni liberum metu: nec pudebit Imperatorem cuncta bona in animi cultu po-* 4 5

---

1) Mſ. quietem a barbaris redemptam.

nentem, profiteri paupertatem honeſtam. Nam et
Fabricii familiari re pauperes rexere bella graviſſi-
6 *ma, gloria locupletes. Haec vobis cuncta poterunt*
abundare, ſi imperterriti, Deo meque, quantum
humana ratio patitur, caute ductante mitius egeri-
tis: ſin reſiſtitis ad ſeditionum revoluti dedecora pri-
7 *ſtinarum, pergite. Ut imperatorem decet, ego*
ſolus confecto tantorum munerum curſu moriar ſtan-
do, contempturus animam, quam mihi febricula
eripiet una. Aut certe diſcedam, nec enim ita vixi,
ut non poſſim aliquando eſſe privatus. Praeque me
fero et laetor, ductores ſpectatiſſimos eſſe nobiscum,
perfectos bellicarum omni genere doctrinarum.
8 Hac modeſta Imperatoris oratione, inter ſecunda
et aſpera [2]) medii, miles pro tempore delenitus,
adſumpta cum meliorum exſpectatione fiducia, re-
gibilem [ſe fore pollicitus et morigerum, cuncto-
rum adſpirante conſenſu] auctoritatem eius ſublimi-
tatemque cordis extollebat in caelum: quod, cum
vere atque ex animo dicitur, ſolet [3]) armorum cre-
9 pitu leni monſtrari. Repetitis poſt haec tentoriis,
pro copia rei praeſentis victu ſe recreavit et quiete
nocturna. Animabat autem Iulianus exercitum,
cum non per caritates, ſed per [4]) inchoatas nego-
tiorum magnitudines deieraret adſidue: *Sic ſub iu-*
gum mitteret Perſas: ita quaſſatum recrearet orbem
Romanum: ut Traianus fertur aliquoties iurando
dicta [5]) conſueſſe firmare: *Sic in provinciarum ſpe-*
ciem reductam videam Daciam: ſic pontibus Hi-
ſtrum et [6]) *Euphraten ſuperem*, et ſimilia plurima.
10 Poſt haec decurſis millibus paſſuum quatuordc-
cim, ad locum quemdam eſt ventum, arva aquis
abundantibus fecundantem: quo itinere nos ituros
Perſae

2) *al.* meante. 3) *al.* amor ex crepitu. 4) Mſ. inchoatas nego-
tiorum magnitudines. 5) Mſ. conſueſſe. 6) Mſ. Auſidum.

Perſae praedocti, ſublatis cataractis undas evagari fuſius permiſerunt. Itaque humo late ſtagnante, al- 11
tero die militi requie data, Imperator ipſe praegreſſus, conſtratis [7]) ponticulis multis ex utribus, et [8]) coriaceis navibus, [9]) itidemque confectis palmarum trabibus, exercitum non ſine difficultate traduxit.

In his regionibus agri ſunt plures conſiti vineis 12
varioque pomorum genere: ubi oriri arbores adſuetae palmarum, per ſpatia ampla adusque Meſenem et mare pertinent magnum, inſtar ingentium nemorum. Et quaqua inceſſerit quisquam, termites et ſpadica cernit adſidua, quorum ex fructu mellis et vini conficitur abundantia: et maritari palmae ipſae dicuntur, [10]) facileque ſexus poſſe discerni. Additur etiam, 13
generare feminas ſeminibus illitas marium, feruntque eas amore mutuo delectari: hocque inde clarere, quod contra ſe [11]) viciſſim nutantes, ne turgidis quidem flatibus avertuntur. Et ſi ex more femina maris non illita fuerit ſemine, abortus vitio fetus emittit [12]) intempeſtivos. Et ſi qua femina, cuius arboris amore perculſa ſit, ignoretur, unguento ipſius inficitur truncus, et arbor alia naturaliter odoris dulcedinem concipit; hisque indiciis velut coëundi quaedam proditur fides.

Qua cibi copia ſatur exercitus, plures praeter- 14
greſſus eſt inſulas: et ubi formidabatur inopia, ibi timor ſaginae gravis inceſſit. Sagittariorum denique hoſtilium impetu [13]) latenti tentatus, neque inultus, prope locum venit, ubi pars maior Euphratis in rivos [14]) dividitur multifidos.

IV. In hoc tractu civitas, ob muros humiles ab 1
incolis Iudaeis deſerta, iratorum manu militum con-

7) Mſ. periculis. 8) Mſ. procia navibus. 9) Mſ. itidemque. 10) Mſ. facilesque. 11) *Steph.* enixiſſime micantes. 12) Mſ. intempeſtuoſus. 13) Mſ. latenti. 14) Mſ. dividitur.

flagravit. Quibus actis pergebat ulterius Imperator, placida ope numinis, ut arbitrabatur, ere-
2 ctior. Cumque Maogamalcha venisset, urbem magnam et validis circumdatam moenibus, tentoriis fixis providit sollicite, ne castra repentino equitatus Persici turbarentur accursu: cuius fortitudo in locis patentibus immane quantum gentibus est formidata.
3 Et hoc disposito, stipatus velitibus paucis, ipse quoque pedes civitatis situm diligenti inquisitione exploraturus, in perniciosas praecipitatus insidias, ex
4 ipso vitae discrimine tandem emersit. Namque per latentem oppidi portam Persae decem armati degressi, imaque clivorum pervadentes poplitibus subsidendo, repentino impetu nostros adgressi sunt. E quibus duo conspectiorem habitu Principem gladiis petiere districtis: sed occurrit ictibus erectum altius scutum: quo contectus magna elataque fiducia unius lateri ferrum infixit: alterum stipatores multiplicatis ictibus occiderunt. Residuis, e quibus vulnerati sunt aliqui, disiectis in fugam, spoliatisque ambobus, reducens incolumes socios cum exuviis remeavit ad castra, omnium laetitia magna
5 susceptus. Sustulit in hoste prostrato aureum colli monile Torquatus: fudit confidentissimum Gallum alitis propugnatione Valerius, postea cognomento Corvinus: hacque gloria posteritati sunt commendati: non invidemus: accedat hoc quoque monumentis veteribus facinus pulchrum.

6 Constratis postridie pontibus, exercituque [1]) travecto, et metatis alibi salubrius castris vallo duplici circumductis, quoniam (ut diximus) timebantur solitudines planae, oppidi suscepit obsidium, periculosum fore existimans, si gradiens prorsus, a tergo relinqueret, quos timeret.

---

1) *al.* traiecto.

Haec dum magno molimine comparantur, Su- 7
rena hostium dux iumenta adortus, quae in lucis palmaribus vescebantur, a cohortibus nostris repulsoriis cum paucorum exitio habitus frustra, discessit. Et duarum incolae civitatum, quas amnes am- 8
plexi faciunt insulas, parva sui fiducia trepidi ad Ctesiphontis moenia se contulerunt: pars per silvarum densa; alii per paludes vicinas alveis arborum cavatarum invecti, ad unicum auxilium et potissimum itineris longi, quod supererat, dilabuntur, ulteriora petituri terrarum. E quibus resistentes ali- 9
quos nostri milites trucidabant: ipsi quoque lintribus et cymbis per varia discurrentes, captivos alios subinde perducebant. Id enim erat librata ratione dispositum, ut, dum copiae pedestres muros oppugnant, equestres turmae divisae per globos abigendis insisterent praedis: hocque proviso, nullo provincialium damno miles visceribus hostium pascebatur.

Iamque Imperator muris duplicibus oppidum, 10
ordine circumdatum trino scutorum, spe patrandi incepti, maximis viribus oppugnabat. Sed ut erat necessarius adpetitus, ita effectu res difficillima: nam accessus undique rupibus anfractu celsiore discissis, flexuosisque excessibus, ob periculum anceps adeundi copiam denegabat: maxime cum turres celebritate et altitudine formidandae, montem saxeum arcis naturaliter editum aequabant, et proclivis planities flumini imminens propugnaculorum firmitate muniebatur. Accedebat his haud levius 11
malum, quod lecta manus et copiosa, quae obsidebatur, nullis ad deditionem illecebris flectebatur, sed tamquam superatura vel devota cineribus patriae, resistebat adversis. Iam aegre retentabatur inferens se protervius miles, et pugnam vel aequo campo iustoque proelio poscens: cumque receptui caneretur, adsidue animosis hostem urgendi conatibus urebatur.

12 Vicit tamen noſtrorum conſilium contentionem virium maximam: diviſisque operibus, officia quisque distributa capeſſit ociſſime. Hinc enim ardui ſuggeſtus erigebantur: inde foſſarum altitudines alii complanabant: terrarum latibula concava oblongis tramitibus alibi ſtruebantur: locabant etiam artifices tormenta muralia, in funeſtos ſonitus proruptura.
13 Et cuniculos quidem cum vineis Nevita et Dagalaiphus curabant: ineundis autem conflictibus, et defendendis ab incendio vel eruptionibus machinis praeerat Imperator.

Cumque adparatu omni exſcindendae urbis labore multiplici conſummato, pugna flagitaretur: [2]) Victor nomine dux reverſus eſt, adusque Cteſiphonta itineribus exploratis, nulla obſtacula nun-
14 tians offendiſſe. Quo efferati gaudio milites omnes, elatique firmioribus animis ad certandum, ſignum opperiebantur armati.

15 Iamque clangore Martio ſonantibus tubis ſtrepebant utrimque partes: et primi Romani hoſtem undique laminis ferreis in modum tenuis [3]) plumae conſaeptum, fidentemque, quod tela rigentis ferri lapſibus impacta reſiliebant, crebris procurſationibus et minaci murmure laceſſebant: nonnumquam compage ſcutorum, qua velut teſtudine inſigurabilium fornicum operiebantur aptiſſime, adſiduis motibus laxius dehiſcente. Contra Perſae muris obſtinatius adhaerentes, quantum facere nitique poterant, eludere et fruſtrari exitiales impetus conaban-
16 tur. Verum ubi vimineas crates prae ſe ferentes oppugnatores iam moenia perurgerent, cum ſagittariis funditores, alii quinetiam ſaxa volventes ingentia, cum facibus et malleolis eos longius propulſabant: tum aptatae ligneis ſagittis balliſtae flexu ſtridoreque torquebantur, creberrima ſpicula funditan-

2) *τὸ nomine* deeſt al. 3) Mſ. plumae conceptum.

tes, et ſcorpiones, quocumque manus peritae duxiſ-
ſent, rotundos lapides evibrabant. Iterum deinde 17
ac ſaepe geminatis congreſſibus, aeſtus in meridiem
creſcens, efferveſcente vaporatius ſole, adparatu
operum et ſtudio proeliandi intentos cunctos, revo-
caverat fatigatos [4]) et ſudore perfuſos.

Eodem mentis propoſito ſequuto quoque die per 18
varia certaminum genera controverſae partes dimi-
cantes inſtanter, aequis manibus et pari fortuna
discedunt. Verum in omne discrimen armatis pro-
ximus Princeps civitatis urgebat excidium, [5]) ne
circa muros diu excubans, omitteret maiora, quae
tentabat. Sed in diſtrictis neceſſitatibus nihil tam 19
leve eſt, quod non interdum etiam contra ſperata,
rerum adferat momenta magnarum. Cum enim, ut
ſaepe, diſceſſurae partes levius concertarent, abuſive
incuſſo ariete, qui paullo ante erat admotus, ſterni-
tur reſiduis omnibus altior turris, latere coctili fir-
miſſime ſtructa: cuius ruina muri contiguum latus
ſecum immani fragore protraxit. Ibi tum varietate 20
caſuum obſidentium labor, obſeſſorumque indu-
ſtria viciſſim facinoribus ſpecioſis inclaruit. Nihil
enim aſperum ira et dolore ſuccenſo militi videba-
tur: nihil munitoribus erat pro ſalute currentibus
metuendum aut dirum. Nam cum anceps pugna
diutius fervens, ſanguine utrimque multis caedibus
fuſo, diei finiſſet occaſu, tandem fatigationi con-
ſulitur.

Dumque haec luce agerentur ac palam, nuntia- 21
tur Imperatori pervigili cura diſtento, legionarios
milites, quibus cuniculorum erant fodinae manda-
tae, cavatis tramitibus ſubterraneis [6]) ſublicibusque
ſuſpenſis, ima penetralle fundamentorum, iam,

---

4) *Steph.* aut ſudore. 5) In Steph. editione haec verba deſunt.
6) Mſ. ſupplicibusque ſuſp. Vs. ſublicibus ſuſp. ut Feſtus et
Caeſar.

22 ſi ipſe diſpoſuerit, evaſuros. Cum itaque noctis
plerumque proceſſiſſet, aeneatorum accentu ſigno
dato progrediendi ad pugnam, ad arma concurſum
eſt: et conſulto murorum invaduntur utrimque
frontes, ut, dum propulſaturi pericula defenſores
ultro citroque diſcurrunt, nec proxima fodientis
audiretur ferri tinnitus, nec quoquam intrinſecus
obſiſtente, cunicularioruin ſubito manus emergat.
23 Quibus ita, ut convenerat, ordinatis et occupatis
prohibitoribus, patefactisque latebris, evolat [7]) Ex-
ſuperius de victorum numero miles, poſt quem
Magnus tribunus, et Iovianus notarius: quos audax
multitudo ſequuta, his prius confoſſis, quos in
aede, per quam in lucem prodierant, invenerunt,
ſuſpenſis gradibus procedentes obtruncarunt vigiles
omnes, ex uſu moris gentici iuſtitiam felicitatemque
24 regis ſui canoris vocibus extollentes. Exiſtimaba-
tur Mars ipſe, ſi miſceri hominibus numina maie-
ſtatis iura permittunt, adfuiſſe caſtra Lucanorum
invadenti Luſcino. Hocque ideo creditum eſt,
quod in congreſſu flagranti ſcalas vehens viſus for-
midandae vaſtitatis armatus, poſtridie, cum recen-
ſeretur exercitus, praecipuo ſtudio quaeſitus, repe-
riri non potuit: cum ſe ultro offerret, ſi miles fuiſ-
ſet, memorabilis conſcius facti. Sed ut tunc qui
eſſet pulchri facinoris auctor, penitus eſt ignora-
tum, ita nunc enituerunt ii, qui fecere fortiſſime,
obſidionalibus coronis donati, et pro concione lau-
dati veterum more.

25 Tandem nudata reſeratis aditibus multis, lapſu-
ra invaditur civitas: et ſine ſexus diſcrimine vel ae-
tatis, quidquid impetus reperit, poteſtas iratorum
abſumpſit: alii exitii imminentis timore, cum hinc
ignis, inde mucrones urgerent, ultimum flentes, e
muris acti ſua ſponte praecipites, membrisque

7) *Vulg.* ex ſuperius devictorum numero.

omnibus infirmati, vitam morte funeſtiorem paulli-
ſper, dum caederentur, egerunt. Extractus eſt 26
autem vivus cum ſatellitibus LXXX. Nabdates praeſi-
diorum magiſter, quem oblatum ſibi cum aliis ſer-
vari iuſſit intactum ſerenus Imperator et clemens.

Diviſa itaque perpenſis meritis et laboribus prae-
da, ipſe ut erat parvo contentus, mutum puerum
oblatum ſibi ſuscepit geſticularium, multa, quae
callebat, nutibus venuſtiſſimis explicantem, et tribus
aureis nummis partae victoriae praemium iucun-
dum, ut exiſtimabat, et gratum. Ex virginibus 27
autem, quae ſpecioſae ſunt captae, ut in Perſide, ubi
feminarum pulchritudo excellit, nec contrectare
aliquam voluit, nec videre: Alexandrum imitatus
et Africanum, qui haec declinabant, ne frange-
rentur cupiditate, qui ſe invictos a laboribus ubi-
que praeſtiterunt.

Inter haec certamina noſtrae partis architectus, 28
cuius nomen non ſuppetit, poſt machinam ſcorpio-
nis forte adſiſtens, reverberato lapide, quem arti-
fex titubanter aptaverat fundae, obliſo pectore
[8]) ſupinatus profudit animam, disiecta compage
membrorum adeo, ut ne ſigna quidem totius cor-
poris noſcerentur.

Exin profecto Imperatori index nuntiaverat cer- 29
tus, circa muros ſubverſi oppidi fallaces foveas et
obſcuras, quales in tractibus illis ſunt plurimae, ſub-
ſediſſe manum inſidiatricem latenter, ut improviſo
inde [9]) exorta agminis noſtri terga feriret extrema.
Confeſtimque ad extrahendam eam miſſi ſunt com- 30
pertae fortitudinis pedites. Qui cum neque per-
vadere foraminum aditus, nec amandatos intus pro-
licere poſſent ad decernendum, collectam ſtipulam
et ſarmenta ſpecuum faucibus adgeſſerunt. Unde
fumus anguſtius penetrans, ideoque ſpiſſior, quos-

8) *Steph.* ſauciatus. 9) Mſ. exorta.

dam vitalibus obſtructis necavit: alios ignium adflatus immiſſus prodire in perniciem coëgit abruptam: et ita omnibus ferro incendiove conſumptis, ad ſigna repedavit ocius miles. Hoc modo civitas ampla et populoſa virtute roboris exciſa Romani, in pulverem concidit et ruinas.

31 Poſt quae tam glorioſa tranſitis pontibus, multorum amnium concurſu continuatis, ad munimenta gemina venimus aedificiis cautis exſtructa: ubi Victorem Comitem exercitus praevium a tranſitu fluminis regis filius, progreſſus a Cteſiphonte cum optimatibus et multitudine armata, prohibere conatus, catervis ſequentium militum viſis abſceſſit.

1 V. Pergentes itaque protinus ad lucos venimus, agrosque pube variorum ſeminum laetos: ubi reperta regia Romano more aedificata, quoniam id
2 placuerat, manſit intacta. Erat etiam in hac eadem regione extentum ſpatium et rotundum, loricae ambitu circumclauſum, deſtinatas regiis voluptatibus continens feras, cervicibus iubatis leones, armisque hiſpidos apros, et urſos (ut ſunt Perſici) ultra omnem rabiem ſaevientes, et alia lecta immania corpora beſtiarum: quas omnes diffractis portarum obicibus, equites noſtri venatoriis lanceis et miſſilium
3 multitudine confoderunt. [1]) Quae loca pingui ſitu et cultu: quibus [2]) Coche, quam Seleuciam nominant, haud longius disparatur: ubi vallatis opere tumultuario caſtris, et exercitu omni per aquarum et pabuli opportuna biduo recreato, antegreſſus cum procurſatoribus princeps, et civitatem deſertam colluſtrans, a Vero Principe quondam exciſam, [3]) in qua perpetuus fons ſtagnum ingens eiectat, in Tigridem defluens: corpora vidit ſuffixa patibulis multa [4]) neceſſitudinum eius, quem prodidiſſe civi-

1) Mſ. Quae loco pingui ſitas. 2) Mſ. coaequans. 3) Mſ. in quo. 4) *al.* neceſſariorum.

latem Piriſaboram retulimus ſupra. Hic et Nabda- 4
tes vivus exuſtus eſt, quem extractum cum LXXX.
latebris expugnatae docui civitatis: eo quod inter
exordia obſidii coepti clam pollicitus prodere, di-
micavit acerrime, adeptusque veniam inſperatam,
ad id proruperat inſolentiae, ut Hormisdam lace-
raret omnibus probris.

Itaque aliquantum progreſſi, triſti percellimur 5
facto: dum enim tres procurſatorum cohortes [5] ex-
peditae cum cuneo Perſico decertarent, quem pate-
factis ſubito portis profuderat civitas: proruptores
alii ex contraria fluminis ripa iumenta nos ſequen-
tia cum pabulatoribus paucis licenter palantibus in-
tercipiunt et obtruncant. Unde profectus Impera- 6
tor iratus et frendens, iamque regionibus Cteſiphon-
tis propinquans, celſum caſtellum offendit et muni-
tiſſimum: ad quod explorandum auſus accedere,
obſcurior ut ipſe rebatur, cum paucis obequitans
muros, paulloque avidius intra [6] iactum telorum re-
pertus, latere non potuit: ſtatimque diverſorum miſ-
ſilium nube exagitatus oppetiſſet tormento murali, ni
vulnerato armigero, qui lateri eius haerebat, ipſe
ſcutorum denſitate contectus, evitato magno discri-
mine disceſſiſſet.

Qua cauſa concitus immane, munimentum dis- 7
poſuit obſidere, prohibitoribus acriter ad reſiſten-
dum intentis, quod loco fidebant propemodum in-
acceſſo, quodque rex cum ambitioſis copiis paſſibus
citis incedens propediem adfore credebatur. Iam- 8
que vineis et reſiduis omnibus, quae poſcebat ob-
ſidium, paratis, vigilia ſecunda praecipiti, cum
nox caſu tunc lunari ſplendore nitens, his, qui
propugnaculis inſiſtebant, aperte cuncta monſtra-
ret: repente in unum pondus coacta multitudo pa-
tefactis ſubito portis erupit: cohortemque necopi-

---

5) Mſ. expeditae. 6) Mſ. ictum.

nantem adorta, noſtrorum caecidit complures: in-
ter quos etiam tribunus peremptus eſt, periculum
9 propulſare conatus. Quae cum ita aguntur, pari
modo, ut antea, Perſae ex adverſa fluminis ripa
partem adorti noſtrorum, interfectis quibusdam vi-
vos cepere nonnullos. Et timore, ſimul quia ve-
niſſe in maiorem numerum copiae putabantur hoſti-
les, egere noſtri tunc ſegnius: ſed ubi animis in au-
daciam reſtitutis, armisque raptis inter tumultum,
exercitus cantu concitus bucinarum, cum minaci
murmure feſtinaret, eruptores perterriti reverterunt
10 intacti. Et Imperator ira gravi permotus, reliquos
ex ea cohorte, qui abiecte ſustinuerant impetum
graſſatorum, ad pedeſtrem compegit militiam, quae
11 oneroſior eſt, dignitatibus imminutis. Flagrans
poſt haec ad eruendum caſtellum, ubi periclitatus
eſt, operam convertit et curam, numquam ab an-
teſignanis ipſe digrediens, ut inter primos dimicans
militi ad fortiter faciendum eſſet exemplo ſpectator
probatorque geſtorum. Quo inter discriminum ver-
tices diu multumque verſato, varietate munitionum
atque telorum, et conſpiratione [7]) oppugnatorum,
12 idem caſtellum inceuditur captum. Poſt quae, con-
ſideratis aſperitatibus ante geſtarum rerum et im-
pendentium, requievit exercitus labore nimio quaſ-
ſatus, multis victui congruis adfatim distributis.
Vallum tamen ſudibus denſis et foſſarum altitudine
cautius deinde ſtruebatur, cum a vicinia iam Cteſi-
phonte repentini excurſus, et alia formidarentur
occulta.

1 VI. Ventum eſt hinc ad foſſile flumen Nahar-
malcha nomine, quod amnis regum interpretatur,
tunc aridum. Id antehac Traianus, poſteaque Se-
verus, egeſto ſolo fodiri in modum canalis ampliſſi-
mi ſtudio curaverat ſummo, ut, aquis illuc ab Eu-

7) *al.* pugnatorum.

phrate transfusis, naves ad Tigridem commigrarent. Tutissimumque ad omnia visum est eadem 2
loca purgari, quae quondam similia Persae timentes mole saxorum obruere multorum. Hacque valle purgata, [1]) avulsis cataractis undarum magnitudine classis secura stadiis xxx. decursis, in alveum eiecta est Tigridis: et contextis illico pontibus [2]) transgressus exercitus, iter [3]) Cochen versus promovit.
Utque lassitudini succederet quies opportuna, in 3
agro consedimus opulento, arbustis et vitibus et cupressorum viriditate laetissimo, cuius in medio diversorium opacum est et amoenum, gentiles picturas per omnes aedium partes ostendens, regis bestias venatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur vel fingitur aliud praeter varias caedes et bella.

Proinde cunctis ex sententia terminatis, Augu- 4
stus altius iam contra difficultates omnes incedens, tantumque a fortuna sperans nondum adflicta, ut propius temeritatem multa crebro auderet: validiores naves, ex his, quae alimenta portabant et machinas, deoneratas octogenis implevit armatis: retentoque secum classis robore firmiore, quam in tres diviserat partes, unam cum Victore Comite quiete prima noctis emitti disposuit, ut flumine raptim transmisso ripae occuparentur hostiles.
Quod cum acri metu territi duces concordi precatu 5
fieri prohibere tentarent, neque destinationem flecterent Principis, sublato vexillo, ut iussum est, evolant e conspectu quinque subito naves: et cum ripas iam adventarent, facibus et omni materia, qua alitur ignis, petitae adsiduis iactibus, cum militibus iam conflagrassent, ni veloci vigore pectoris excitus Imperator, signum sibi datum, nostros, quod margines iam tenerent, ut mandatum est,

1) Mſ. depulſis. 2) Mſ. congreſſus. 3) Mſ. Cothen.

crexiſſe proclamans, claſſem omnem properare citis
6 remigiis adegiſſet. Quo facto et naves incolumes
ſunt receptae: et reſiduus miles, quamquam ſaxis
et varietate telorum ex edito vexaretur, poſt concertationem acerrimam praealtas ripas et arduas ſu-
7 pergreſſus, ſtabat immobilis. Et miratur hiſtoria
Rhodanum arma et loricam retinente Sertorio transnatatum: cum eo momento turbati quidam milites, veritique, ne remanerent poſt ſignum erectum, ſcutis, quae patula ſunt et incurva, proni firmius adhaerentes, eaque licet imperite regendo, per voraginoſum amnem velocitatem comitati ſint navium.

8 Contra haec Perſae obiecerunt inſtructas cataphractorum equitum turmas ſic confertas, ut laminis coaptati corporum flexus ſplendore praeſtringerent occurſantes obtutus, operimentis ſcorteis equorum multitudine omni defenſa: quorum in ſubſidiis manipuli locati ſunt peditum, contecti ſcutis oblongis et curvis, [4]) quae texta vimine et coriis crudis geſtantes, denſius ſe commovebant. Poſt hos elephanti gradientium collium ſpecie, motuque immanium corporum propinquantibus exitium intentabant, documentis praeteritis formidati.

9 Hinc Imperator catervis peditum infirmis medium inter acies ſpatium ſecundum Homericam diſpoſitionem praeſtituit, ne locati priores, cedentesque deformiter cunctos averterent ſecum, aut poſtſignani pone omnes reiecti centurias, nullo [5]) retinente, licentius verterent terga: ipſe cum levis armaturae auxiliis per prima poſtremaque diſcurrens.

10 Ergo ubi viciſſim contiguae ſe cernerent partes, criſtatis galeis coruſci Romani, vibrantesque cly-

4) Mſ. quae tecta vimine et coriis crudis geſtantes. 5) *Steph.* renitente.

peos, velut pedis anapaeſti praecinentibus modulis
lenius procedebant: et praepilatis miſſilibus per
[6]) procurſatores principiis pugnae tentatis, excita
undique humus rapido turbine portabatur. Et cum 11
undique ſolito more conclamaretur, virorumque
alacritatem [7]) ſonantia claſſica iam iuvarent, haſtis
et mucronibus ſtrictis hinc inde comminus pugnaba-
tur: ſagittarum periculis miles erat immunis, quan-
tum interiora feſtinatius occupabat. Inter quae Iu-
lianus pulſos fulcire ſubſidiis, incitareque tardantes,
quaſi conturmalis ſtrenuus properabat et rector.
Laxata itaque acies prima Perſarum, [8]) leni ante, 12
dein concito gradu calefactis armis retrorſus gra-
diens, propinquam urbem petebat: quam ſequeba-
tur miles itidem feſſus, in campis torridis adusque
diei finem a lucis ortu decernens: eiusque occipi-
tiis pertinacius haerens, omnem cum Pigrane, et
Surena, et [9]) Narſeo potiſſimis ducibus adusque
Cteſiphontis muros egit praecipitem [10]) adverſorum
feriens ſuras et terga. Perrupiſſetque civitatis adi- 13
tus, lapſorum agminibus miſtus, ni dux Victor no-
mine manibus erectis prohibuiſſet et vocibus, ipſe
humerum et ſagitta praeſtrictus: et timens, ne intra
moenium ambitus rapidus miles inconſulte reper-
tus, nulloſque inveniens exitus, multitudinis pon-
dere circumveniretur.

Sonent Hectoreas poëtae veteres pugnas: forti- 14
tudinem Theſſali ducis extollant: longae loquantur
aetates Sophanem, et Aminiam, et Callimachum,
et [11]) Cynaegirum, Medicorum in Graecia [12]) fulmi-
na illa bellorum: non minus illo die quorumdam ex
noſtris inclaruiſſe virtutem, omnium confeſſione
monſtratur.

---

6) Ita Mſ. et Steph. *Vulgo* procuratores. 7) Mſ. ſonans claſſica iam iuvaret. 8) Mſ. leniante et incone. 9) Mſ. Narteo. 10) *al.* averſorum. 11) Mſ. Capegizum. 12) Mſ. culmina.

15 Poſt timorem depoſitum calcataſque ruinas hoſtilium corporum, iuſto ſanguine miles etiam tum cruentus, ad Imperatoris tentoria congregatus, laudes ei perhibebat et gratias, quod ignoratus ubique, dux eſſet an miles magis, tum ita rem proſpere geſſerat, ut caeſis Perſárum plus minusve duobus millibus et quingentis, LXX. caderent ſoli noſtrorum.

16 Qui adpellans plerosque nominatim, quos ſtabili mente aliquid clarum feciſſe ipſe arbiter perſpexit, navalibus donavit coronis, et civicis, et caſtrenſibus.

17 Abunde ratus poſt haec proſperitates ſimiles adventare, complures hoſtias Marti parabat ultori: et ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate ſua novem procubuere triſtiſſimi: decimus vero, qui diffractis vinculis lapſus, aegre reductus eſt, mactatus ominoſa ſigna monſtravit. Quibus viſis exclamavit indignatus acriter Iulianus, Iovemque teſtatus eſt, nulla Marti iam ſacra facturum: nec reſecravit, celeri morte praereptus.

1 VII. Digeſto itaque conſilio cum primatibus ſuper Cteſiphontis obſidio, itum eſt in voluntatem quorumdam, facinus audax et importunum eſſe noſcentium id adgredi: quod et civitas ſitu ipſo [1]) inexpugnabilis defendebatur, et cum metuenda

2 multitudine protinus rex adfore credebatur. Vicit ſententia melior: cuius utilitate Princeps ſollertiſſimus adprobata, Arinthaeum cum manu peditum expedita ad populandas regiones circumſitas miſit, armentis laetas et frugibus, hoſtes pari perſequuturum induſtria, quos diſpalatos nuper denſi tramites et latebrae texere [2]) notiſſimae: hinc opulenta.

3 Sed ille avidae ſemper ad ulteriora cupiditatis, parvi habitis vetantium dictis, et increpitis optimati-

---

1) *al.* inexpugnabili. 2) Mſ. notiſſimae hinc opulenta. Sed.

bus, quod ob inertiam [otiique desiderium amitti suaderent prope iam] parta regna Persidis: flumine laeva relicto, infaustis ductoribus praeviis, mediterraneas vias arripere [3]) citato proposuit gradu. Et tamquam funesta face Bellonae subiectis ignibus 4
exuri cunctas iusserat naves, praeter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus disposuit vehi carpentis: idque putabat utiliter ordinasse, ne relicta classis usui hostibus foret, aut certe, ut ab expeditionis primordio factum est, armatorum fere viginti millia in trahendis occuparentur iisdem navibus et regendis.

Dein, cum metuens sibi quisque mussaret, mon- 5
straretque perspicua veritas, quod repulsus forsitan ariditate vel altitudine montium, ad aquas redire non poterit miles, tortique perfugae aperte faterentur, se fefellisse, concursu maximo exstingui iussae sunt flammae. Et quoniam ignis auctus immaniter plerasqae consumpsit, XII. tantummodo naves potuerunt intactae servari, quae, ut possint custodiri, discretae sunt. Hoc casu classe, cum non oporte- 6
ret, abolita, Iulianus consociato fretus exercitu, cum armatorum nulli per diversa [4]) distringerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta adfatim opulentis suggerentibus locis.

Quo cognito, hostes, ut inedia nos cruciarent, 7
herbas cum adultis segetibus incenderunt: et conflagratione procedere vetiti, stativis castris, dum flammae senescerent, [5]) tenebamur. Insultantesque nobis longius Persae, nunc de industria se diffundebant, aliquoties confertius resistentes: ut procul conspicantibus viderentur advenisse iam regis auxilia, ideoque eos aestimaremus erupisse ad audaces excursus et insolita tentamenta. Maerebat tamen 8
ob haec Imperator et miles, quod nec contabulandi

3) Mf. charo. 4) *al.* distinerentur. 5) *al.* nitebamur.

pontis erat facultas, amiſſis navibus temere, nec occurri poterat hoſtis adventicii motibus, quem adeſſe [6]) coruſcus nitor indicabat armorum, arte pro ſingulis membris inflexus. Hisque accedebat aliud haud exiguum malum: quod nec adminicula, quae praeſtolabamur cum Arſace et noſtris ducibus, adparebant, ob cauſas impedita praedictas.

1 VIII. Has ob res ut ſolaretur anxios milites Princeps, captivos graciles ſuapte natura, ut paene ſunt Perſae, et macie iam confectos iuſſit in medium duci: noſtrosque reſpiciens, *En*, inquit, *quos Martia iſta pectora viros exiſtimant, deformes illuvie capellas et taetras, utque crebri docuerunt eventus, antequam manus conferant, abiectis armis*
2 *vertentes ſemet in fugam.* Quibus dictis, remotisque captivis, ſuper rerum ſumma conſultabatur. Et multis ultro citroque dictitatis, cum reverti debere per loca, qua venimus, plebs vociferaretur imprudens: reſiſtebat intentius Princeps, multis cum eo nequaquam fieri poſſe monſtrantibus, per effuſam planitiem pabulo abſumpto et frugibus, vicorumque reliquiis exuſtorum inopia ſqualentibus ultima: quodque liquentibus iam brumae pruinis omne immaduerat ſolum, et ruptis riparum termi-
3 nis aucti inhorruere torrentes. [1]) Eo etiam ad difficultatem accedente negotii, quod per eas terras vapore ſideris caleſcentes, muſcarum et culicum multitudine referta ſunt omnia, earumque volatu dies et aſtrorum noctu micantium facies obumbra-
4 tur. Et cum nihil humani proficerent ſenſus, diu fluctuantes et dubii, exſtructis aris caeſisque hoſtiis conſulta numinum [2]) ſcitabamur: utrum nos per Aſſyriam reverti cenſerent, an praeter radices montium lenius gradientes, Chiliocomum prope [3]) Corduenam

6) Mſ. coruſcus. 1) Mſ. ego etiam. Vs. Eo etiam. 2) Mſ. citabantur. 3) Mſ. Corduam.

duenam ſitam ex improviſo vaſtare: quorum neu-
trum extis inſpectis confore dicebatur. Sedit ta- 5
men ſententia, ut, omni ſpe meliorum ſuccifa,
Corduenam arriperemus: et XVI. Kal. Iulias pro-
motis iam ſignis, [4]) progreſſo imperatore cum lucis
exordio, fumus vel vis quaedam turbinata pulveris
adparebat: ut opinari daretur aſinorum eſſe greges
agreſtium, quorum multitudo in tractibus eſt illis
innumera, ideo ſimul incedens, ut conſtipatione
denſa feroces leonum fruſtrentur adſultus. Quidam 6
arbitrabantur Saracenos duces adventare iam no-
ſtros, rumoribus percitos, quod Imperator Cteſi-
phonta magnis viribus oppugnaret: nonnulli Perſas
nobis [5]) viantibus incubuiſſe firmabant. Ideo inter 7
haec ita ambigua, ne quid adverſum accideret, re-
vocantibus agmina claſſicis, in valle graminea prope
rivum, multiplicato ſcutorum ordine in orbiculatam
figuram metatis tutius quievimus caſtris. Nec enim
adusque veſperam aëre concreto discerni potuit,
quidnam eſſet, quod diu ſqualidius videbatur.

---

4) *Vulg.* progreſſo iam lucis. 5) Mſ. viantibus.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXV.

Persae Romanos iter facientes adorti, fortiter reprimuntur. C. I. *Inopia frumenti et pabuli premitur exercitus: Iulianus terretur ostentis.* II. *Imperator, dum ad repellendos Persas, qui undique instabant, omissa lorica temere se proeliis inserit, hasta vulneratur, ac in tabernaculum refertur, ubi circumstantes alloquitur ac post epotam frigidam moritur.* III. *) *Virtutes eius ac vitia, forma corporis et statura.* IV. *Iovianus, primicerius domesticorum protectorum, tumultuarie eligitur imperator.* V. *Romanos ex Perside redire properantes, procedentesque, crebris proeliis lacessunt Persae et Saraceni, ac magno cum detrimento repelluntur.* VI. *Fame et inopia suorum adductus Iovianus A. pacem cum Sapore necessariam sed turpissimam facit, traditis V. regionibus cum Nisibi et Singara.* VII. *Romani fluvio Tigri transito, post diuturnam et maximam cibariorum inopiam fortiter toleratam, tandem in Mesopotamiam perveniunt. Iovianus A. res Illyrici atque Galliarum utcumque ordinat.* VIII. *Bineses nobilis Persa Nisibin urbem inexpugnabilem nomine Saporis a Ioviano recipit: oppidani inviti patria excedere, et Amidam migrare compulsi. V. regiones cum urbe Singara et XVI. castellis ex pacto Persis*

*) In hisce argumentis capita promiserant Gronovius et Ernesti undecim, nonnisi decem tamen inveniuntur in contexto. Error autem cum in hoc capite tertio latere mihi videretur, malui duorum capitum contenta in unum contrahere, quam ordinem, quem historicos in laudandis huius libri capitibus observare animadverti, turbare.

optimatibus adſignantur. IX. *Iovianus metu rerum novarum per Syriam, Ciliciam, Cappadociam et Galatiam celeriter itinere facto, Ancyrae cum Varroniano filio infante conſulatum init ac mox Dadaſtanae repentina morte fungitur.* X.

Et hanc quidem noctem nullo ſiderum fulgore 1
ſplendentem, ut ſolet in arduis rebus et dubiis, exegimus, nec ſedere quoquam auſo nec flectere in quietem lumina prae timore. Ubi vero primum dies inclaruit, radiantes [1]) loricae limbis circumdatae ferreis, et coruſci thoraces longe proſpecti, adeſſe regis copias indicabant. Hocque viſo accen- 2
ſum, [2]) properantem congredi militem dirimente fluvio brevi prohibuit Imperator: et non procul a vallo ipſo inter excurſatores noſtros et Perſicos proelio acri conſerto, Machamaeus cecidit ductor unius agminis noſtri. Cui propugnaturus Maurus frater, dux poſtea Phoenices, cum germani trucidaſſet interfectorem, obvium quemque perterrens, infirmatus et ipſe humerum telo, palleſcentem morte propinqua Machamaeum extrahere pugna viribus valuit magnis.

Et cum fatiſcerent vix toleranda aeſtuum magni- 3
tudine crebrisque congreſſibus partes, ad ultimum hoſtiles turmae gravi ſunt repulſa diſcuſſae. Hinc recedentibus nobis longius, [3]) Saraceni noſtrorum metu peditum repedare compulſi, paullo poſtea innexi Perſarum multitudine tutius irruebant, Romana impedimenta rapturi: verum viſo Imperatore ad alas ſubſidiarias reverterunt. Qua ex regione pro- 4
fecti ad Hucumbra nomine villam pervenimus: ubi per biduum omnibus ad eſum congruis, et ſatietate quaeſita frumenti ultra ſpem recreati diſceſſimus:

1) Mſ. loricae nimbis circumd. 2) Mſ. proferentem. 3) Mſ. Saraceni ſunt et noſtrorum.

et confeſtim, absque his, quae tempus vehi permiſit, reliqua flammis exuſta ſunt.

5 Poſtridie exercitu ſedatius procedente, extremos, qui eo die forte cogendorum agminum officia
ſustinebant, nec opinantes Perſae adorti, negotio
levi interfeciſſent, ni proximus equitatus noſter,
hoc [4]) ocius intellecto, per patulas valles late diffuſus tantam molem discriminis, vulneratis, qui ſu-
6 pervenerant, [5]) repuliſſet. In hac cecidit pugna
Adaces nobilis ſatrapa, legatus quondam ad Conſtantium Principem miſſus, ac benigne ſusceptus:
cuius exuviis interfector Iuliano oblatis, remune-
7 ratus eſt, ut decebat. Eodem die Tertiacorum
equeſtris numerus a legionibus incuſatus eſt, quod,
cum ipſae hoſtium adverſas irrumperent acies, illi
paullatim dilapſi, alacritatem paene totius minuiſ-
8 ſent exercitus. Unde ad indignationem iuſtam Imperator erectus, ademptis ſignis haſtisque diffractis,
omnes eos, qui fugiſſe arguebantur, inter impedimenta et ſarcinas et captivos agere iter impoſuit,
ductore eorum, qui ſolus fortiter decertarat, aliae
turmae adpoſito, cuius tribunus turpiter proelium
9 deſeruiſſe convincebatur. Abiecti ſunt autem ſacramento etiam alii quatuor ob flagitium ſimile
vexillationum tribuni: hoc enim correctionis moderamine leniori, impendentium conſideratione difficultatum contentus eſt Imperator.

10 Progreſſi itaque LXX. ſtadia attenuata rerum omnium copia, herbis frumentisque crematis, ex flammis ipſis raptas fruges et pabula, ut quisque vehere
11 potuit, conſervavit. Hoc etiam loco relicto, cum
ad tractum Maranga adpellatum omnis veniſſet exercitus, prope lucis confinia immenſa Perſarum adparuit multitudo, cum Merene equeſtris magiſtro
militiae, filiisque regis duobus, et optimatibus

4) Mſ. acutius. 5) Mſ. repuliſſent.

plurimis. Erant autem omnes catervae ferratae, ita 12
per ſingula membra denſis laminis tectae, ut iun-
cturae rigentes compagibus artuum convenirent:
humanorumque vultuum ſimulacra ita capitibus di-
ligenter apta, ut imbracteatis corporibus ſolidis,
ibi tantum incidentia tela poſſint haerere, qua per
cavernas minutas et orbibus oculorum adfixas par-
cius viſitur, vel per ſupremitates narium anguſti ſpi-
ritus emittuntur. Quorum pars contis dimicatura 13
ſtabat immobilis, ut retinaculis aereis fixam exiſti-
mares: iuxtaque ſagittarii (cuius artis fiducia ab in-
cunabulis ipſis gens praevaluit maxima) tendebant
divaricatis brachiis flexiles arcus, ut nervi mammas
praeſtringerent dexteras, ſpicula ſiniſtris manibus
cohaererent: ſummaque peritia digitorum pulſibus
argutum ſonantes arundines evolabant, vulnera per-
nicioſa portantes. Poſt hos elephantorum fulgen- 14
tium formidandam ſpeciem, et truculentos hiatus
vix mentes pavidae perferebant: ad quorum ſtrido-
rem odoremque et inſuetum adſpectum magis equi
terrebantur. Quibus inſidentes magiſtri, manu- 15
briatos cultros dexteris manibus illigatos geſtabant,
acceptae apud Niſibin memores cladis: et ſi fero-
ciens animal vires exſuperaſſet regentis, ne rever-
ſum per ſuos, ut tunc acciderat, colliſam ſterneret
plebem, [6]) vertebram, quae caput a cervice diſter-
minat, ictu maximo terebrabant. Exploratum eſt
enim aliquando ab Hasdrubale Hannibalis fratre,
ita citius vitam huiusmodi adimi belluarum. Qui- 16
bus non ſine magno horrore perſpectis, ſtipatus
armatarum cohortium globis cum primatibus ſiden-
tiſſimus Imperator, ut flagitabat maior vis et atro-
cior, lunari acie ſinuatisque lateribus occurſuros
hoſti manipulos inſtruebat. Et, ne ſagittariorum 17
procurſus noſtrorum cuneos disiectaret, illatis con-

6) Mſ. venam.

citatius ſignis ſpiculorum impetum fregit: datoque ad decernendum ſollemniter ſigno, denſati Romani pedites conſertas hoſtium frontes niſu protruſerunt
18 acerrimo. Et fervente certaminum mole, clypeorum ſonitus, et virorum armorumque lugubre ſibilantium fragor, nihil perpetiens iam remiſſum, campos cruore et corporum ſtrage contexit, effuſius cadentibus Perſis: quibus ſaepe languidis in conflictu, artius pes pede collatus graviter obſiſtebat, pugnare fortiter eminus conſuetis, et, ſi inclinatas ſuorum copias ſenſerint, cedendo in modum imbrium pone verſus directis ſagittis hoſtes a perſequendi fiducia deterrere. Pulſis igitur pondere magnarum virium Parthis, miles ſolis curſu flammeo diu laxatus, ſigno in receptum [7]) dato, in tentoria repedat, ad audendum deinceps maiora ſublatus.

19 In hoc proelio Perſarum maior, ut dictum eſt, adparuit ſtrages; noſtrorum admodum levis. Eminuit tamen inter varios certaminum caſus Vetranionis mors viri pugnacis, qui legionem Ziannorum regebat.

1 II. Poſt quae triduo indutiis deſtinato, dum ſuo quisque vulneri medetur vel proximi, commeatibus nos deſtitutos inedia cruciabat iam non ferenda: et quoniam frugibus exuſtis et pabulis, homines in discrimen ultimum venerant et iumenta, ex eo cibo, quem animalia tribunorum [1]) vehebant et Comitum, imae quoque militum plebi penitus indigenti pars
2 distributa eſt magna. Et Imperator, cui non cupediae ciborum ex regio more, ſed ſub columellis tabernaculi parvis cenaturo, pultis portio [2]) parabatur exigua, etiam munifici faſtidienda gregario, quidquid ad miniſteria poſtulabatur, per contubernia
3 paupertina ſui ſecurus egeſſit. Ipſe autem ad ſolli-

---

7) Mſ. dato, in tentoria repetat. 1) In *Steph.* haec verba: *et Comitum imae quoque militum* deſunt. 2) Mſ. poſtulabatur.

citam ſuſpenſamque quietem paulliſper protractus,
cum ſomno (ut ſolebat) depulſo, ad aemulationem
Caeſaris Iulii quaedam ſub pellibus [3]) ſcribens, ob-
ſcuro noctis altitudine [4]) ſenſus cuiusdam philoſo-
phi teneretur, vidit ſqualidius, ut confeſſus eſt
proximis, ſpeciem illam Genii publici, quam, cum
ad Auguſtum ſurgeret culmen, conſpexit in Galliis,
[5]) velata cum capite Cornucopia per aulaea triſtius
discedentem. Et quamquam ad momentum haeſit 4
ſtupore defixus, omni tamen ſuperior metu, ventu-
ra decretis caeleſtibus commendabat: relictoque
humi ſtrato cubili, adulta iam excitus nocte, et nu-
minibus per ſacra depulſoria ſupplicans, flagrantiſ-
ſimam facem cadenti ſimilem viſam, aëris parte ſul-
cata evanuiſſe exiſtimavit: horroreque perfuſus eſt,
ne ita aperte minax Martis adparuerit ſidus.

Erat enim nitor igneus iſte, quem διαΐσσοντα nos 5
adpellamus, nec cadens umquam nec terram con-
tingens. Corpora enim qui credit caelitus poſſe
labi, profanus merito iudicatur et demens. Fit
autem hic habitus modis compluribus, e quibus
ſufficiet pauca monſtrare. Scintillas quidam putant 6
ab aetherio cadentes vigore, parumque porrectius
tendere ſufficientes exſtingui: vel certe radiorum
flammas iniectas nubibus denſis acri ſcintillare
[6]) contactu: aut cum lumen aliquod cohaeſerit nubi.
Id enim in ſtellae ſpeciem figuratum, decurrit qui-
dem, dum viribus ignium ſuſtentatur: amplitudine
vero ſpatiorum exinanitum, in aërium ſolvitur cor-
pus, ad ſubſtantiam migrans, cuius attritu incaluit
nimio.

Confeſtim itaque ante lucis primitias Etruſci ha- 7
ruſpices accerſiti, [7]) conſultique, quid aſtri ſpecies
portenderet nova, vitandum eſſe cautiſſime reſpon-

---

3) Mſ. ſcribens. 4) Mſ. ſenius. 5) *al.* velata cum cornucopia.
6) *Steph.* contractu. 7) Mſ. conſultique quid. *quod placet.*

derunt, ne quid tunc tentaretur: ex Tarquitianis libris, in titulo *De rebus divinis* id relatum esse monstrantes: quod, face in caelo visa, committi
8 proelium, vel simile quidquam non oportebit. Quo etiam id inter alia multa spernente, orabant haruspices saltem aliquot horis profectionem differri: et ne hoc quidem sunt adepti, Imperatore omni vaticinandi scientiae reluctante: sed exorto iam die, promota sunt castra.

1 III. Hinc nos egressos, Persae cum saepe adflicti peditum [1]) stabiles pugnas horrerent, structis insidiis occulte comitabantur, altrinsecus viantes catervas a celsis collibus explorando: ut id suspicans miles adusque perpetuum diem nec vallum erigeret,
2 nec sudibus se communiret. Dumque teguntur firmiter latera, et exercitus pro locorum situ quadratis quidem, sed laxis incedit agminibus, invasa subito terga pone versus arma cogentium Principi indicatur, etiam tum inermi ad speculanda anterio-
3 ra progresso. Qua concitus clade, oblitus loricae, scuto inter tumultum adrepto, properans ultimis ferre suppetias, revocatur alio [2]) metu, qui etiam antesignanos, unde discesserat, paria perpeti nun-
4 tiabat. Quae dum sine respectu periculi sui redintegrare festinat, ex alia parte cataphractorum Parthicus globus centurias adoritur medias: ac sinistro cornu inclinato acriter superfusus, faetorem stridoremque elephantorum impatienter tolerantibus nostris, contis et multiplicatis missilibus decernebat.
5 Verum Principe volitante inter prima discrimina proeliorum, exsilivit nostra succinctior armatura, aversorumque Persarum et belluarum suffragines
6 concidebat et dorsa. Quos cum Iulianus cavendi immemor diffluxisse trepidos, elatis vociferando manibus aperte demonstrans, irasque sequentium

---

1) Mſ. stabiles pugnas. 2) *al.* motu.

excitans, ardenter effunderet ſemet in pugnam, cla-
mabant hinc inde candidati, quos disiecerat terror,
ut fugientium molem, tamquam ruinam male com-
poſiti culminis [3]) declinaret: et [incertum] ſubita
equeſtris haſta, cute brachii eius praeſtricta, coſtis
perfoſſis haeſit in ima iecoris fibra. Quam dum 7
avellere dextera manu conatur, acuto utrimque
ferro digitorum nervos ſenſit exciſos: et provolutus
iumento, praeſentiumque veloci concurſu relatus
in caſtra, medicinae miniſteriis fovebatur. Mox- 8
que ubi lenito paulliſper dolore timere deſiit, ma-
gno ſpiritu contra exitium certans, arma poſcebat
et equum: ut reviſo proelio ſuorum fiduciam repa-
raret, ac videretur ſui ſecurus alienae ſalutis ſolli-
citudine vehementer adſtringi: eo vigore, licet in
negotio dispari, quo Epaminondas ille dux incly-
tus, letaliter apud Mantineam ſaucius et revectus
ex acie, conquirebat ſollicite ſcutum. Quod cum
vidiſſet propius, laetior vi vulneris interiit: et qui
animam intrepidus amittebat, iacturam clypei for-
midavit. Sed cum vires parum ſufficerent volun- 9
tati, ſanguinisque profluvio vexaretur, manſit im-
mobilis: ideo ſpe deinceps vivendi abſumpta, quod
percunctando Phrygiam adpellari locum, ubi ceci-
derat, comperit. Hic enim obiturum ſe praeſcri-
pta audierat ſorte. Reducto ad tentoria Principe, 10
incredibile dictu eſt, quanto ardore miles ad vindi-
ctam ira et dolore ferventior involabat, haſtas ad
ſcuta concrepans; etiam mori, ſi tuliſſet fors, ob-
ſtinatus. Et quamvis offundebatur oculis altitudo
pulveris, et aeſtus caleſcens officeret alacritati mem-
brorum; tamen velut exauctoratus amiſſo ductore,
ſine parcimonia ruebat in ferrum. Contra animo- 11
ſius Perſae ſagittarum volantium crebritate conſpe-
ctum [4]) ſui rapiebant [5]) oppoſitis: quos elephanti

3) Mſ. declararet. 4) Mſ. ſolis. 5) Mſ. oppoſitis quos ele-
phantis.

tardius [6]) praecedentes, magnitudine corporum criſtarumque horrore pavorem iumentis incutiebant
12 et viris. Concurſus itaque armatorum, et cadentium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri procul audiebatur, quamdiu ſatietate vulnerum partibus feſſis, nox diremit certamina iam tenebroſa.
13 Quinquaginta tum Perſarum optimates et ſatrapae cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merena et [7]) Nohodare potiſſimis ducibus interfectis. Obſtupeſcat magniloquentia vetuſtatis diverſis in locis proelia xx. Marcelli: [8]) Siciuium Dentatum adiiciat, ornatum militarium multitudine coronarum: miretur ſuper his Sergium, qui [9]) vicies et ter vulneratus eſt in variis pugnis, ut fertur: cuius poſteritatis ultimus Catilina claras gloriarum adoreas ſempiternis maculis obumbravit. Deformabat
14 tamen triſtitia laetiores eventus. Dum haec poſt diſceſſum ducis ubique aguntur, exercitus cornu dextro defatigato, et Anatolio interfecto, qui tunc erat officiorum magiſter: Salluſtius praefectus actus in exitium praeceps, et opera ſui adparitoris ereptus, Sophorio amiſſo conſiliario, qui ei aderat, caſu evaſit et fuga: quidamque milites per multa diſcrimina occupato caſtelli vicini praeſidio, poſt diem denique tertium iungi exercitui potuerunt.

15 Quae dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens circumſtantes adloquutus eſt demiſſos et triſtes: *Advenit, o ſocii, nunc abeundi tempus e vita impendio tempeſtivum, quam repoſcenti naturae, ut debitor bonae fidei, redditurus exſulto: non, ut quidam opinantur, adflictus et maerens: philoſophorum ſententia generali perdoctus, quantum corpore ſit beatior animus, et contemplans, quoties conditio melior a deteriore ſecernitur, laetandum eſſe potius,*

---

6) Mſ. praecedites. 7) Mſ. Novodare. 8) *al.* Siccium. 9) Mſ. viciens.

quam dolendum. Illud quoque advertens, quod
etiam Dii caeleſtes quibusdam piiſſimis mortem
tamquam ſummum praemium perſolverunt. Mu- 16
nus autem id mihi delatum optime ſcio, ne difficul-
tatibus ſuccumberem arduis, neve me proiiciam
umquam aut proſternam: expertus, quod dolores
omnes, ut inſultant ignavis, ita perſiſtentibus ce-
dunt. Nec me geſtorum poenitet, aut gravis fla- 17
gitii recordatio ſtringit, vel cum in umbram et an-
gulos amandarer, vel poſt principatum ſusceptum:
quem tamquam a cognatione caelitum defluentem,
immaculatum (ut exiſtimo) conſervavi, et civilia
moderatius regens, et examinatis rationibus bella
inferens et repellens: tametſi proſperitas ſimul utili-
tasque conſultorum non ubique concordent, quoniam
coeptorum eventus ſuperae ſibi vindicant poteſtates.
Reputans autem, iuſti eſſe finem imperii, obedien- 18
tium commodum et ſalutem, ad tranquilliora ſem-
per, ut noſtis, propenſior fui, licentiam omnem
actibus meis exterminans, rerum corruptricem et
morum: gaudensque, [10]) *adeo ſciens, quod,* [11]) *ubi-*
cumque me velut imperioſa parens conſideratis pe-
riculis obiecit res publica, ſteti fundatus, turbines
calcare fortuitorum adſuefactus. Nec fateri pude- 19
bit, interiturum me ferro dudum didici fide fatidica
praecinente. Ideoque ſempiternum veneror numen,
quod non clandeſtinis inſidiis, nec longa morborum
aſperitate, vel [12]) *damnatorum fine decedo: ſed in*
medio curſu florentium gloriarum hunc merui cla-
rum [13]) *e mundo digreſſum. Aequo enim iudicio*
iuxta timidus eſt et ignavus, qui, cum non oportet,
mori deſiderat: et qui refugiat, cum ſit opportu-
num. Hactenus loqui vigore virium labente ſuffi- 20
ciat. Super imperatore vero creando caute reticeo,

---

10) Mſ. et *Steph.* adeo ſciens. 11) *Steph.* quod ubicunque.
12) *al.* delicatorum. 13) *al.* e medio.

ne per [14]) *imprudentiam dignum praeteream: aut nominatum, quem habilem reor, antepoſito forſitan alio in discrimen ultimum trudam. Ut alumnus autem rei publicae frugi, opto bonum poſt me repe-*
21 *riri rectorem.* Poſt haec placide dicta, familiares opes iunctioribus velut ſupremo distribuens [15]) ſtilo, Anatolium quaeſivit officiorum magiſtrum: quem cum beatum fuiſſe Salluſtius reſpondiſſet praefectus, intellexit occiſum: acriterque amici caſum ingemuit, qui [16]) elate ante contempſerat
22 ſuum. Et flentes inter haec omnes, qui aderant, auctoritate integra etiam tum increpabat: humile eſſe, caelo ſideribusque conciliatum lugeri Princi-
23 pem dicens. Quibus ideo iam ſilentibus, ipſe cum Maximo et Priſco philoſophis ſuper animorum ſublimitate perplexius disputans, hiante latius ſuffoſſi lateris vulnere, et ſpiritum tumore cohibente venarum, epota gelida aqua, quam petiit, medio noctis horrore vita facilius eſt abſolutus, anno aetatis altero et [17]) triceſimo: natus apud Conſtantinopolim: a pueritia usque parentis obitu deſtitutus Conſtantii, quem poſt fratris Conſtantini exceſſum inter complures alios turba conſumpſit imperii ſucceſſorum, et Baſilina matre, iam inde a maioribus nobili.

1 IV. Vir profecto heroicis connumerandus ingeniis, claritudine rerum et coalita maieſtate conſpicuus. Cum enim ſint, ut ſapientes definiunt, virtutes quatuor praecipuae, temperantia, prudentia, iuſtitia, fortitudo, eisque accidentes extrinſecus aliae, ſcientia rei militaris, auctoritas, felicitas atque liberalitas: intento ſtudio coluit omnes ut ſingulas.

2 Et primum ita inviolata caſtitate enituit, ut poſt amiſſam coniugem nihil umquam venereum [1]) agita-

14) Mſ. imprudentiam, *idque rectius puto.* 15) *al.* ſtudio. 16) Mſ. elegantem. 17) Mſ. tricenſimo. 1) Mſ. augis latens.

ret: illud advertens, quod apud Platonem legitur, Sophoclem tragoediarum ſcriptorem aetate grandaevum interrogatum, ecquid adhuc feminis miſceretur, negantem id adieciſſe, quod gauderet harum rerum amorem, ut rabioſum quemdam effugiſſe dominum et crudelem. Item ut hoc propoſitum vali- 3
dius confirmaret, recolebat ſaepe dictum lyrici Bacchylidis, quem legebat iucunde, id adſerentem, quod ut egregius pictor vultum ſpecioſum effingit, ita pudicitia celſius conſurgentem vitam exornat. Quam labem in adulto robore iuventutis ita caute vitavit, ut ne ſuſpicione quidem tenus libidinis ullius vel [2]) citerioris vitae miniſtris incuſaretur, ut ſaepe contingit.

Hoc autem temperantiae [3]) genus creſcebat in 4
maius, iuvante parcimonia ciborum et ſomni, quibus domi foriſque tenacius utebatur. Namque [4]) in pace victus eius menſura atque tenuitas erat recte noſcentibus admiranda, velut ad pallium mox reverſuri: per varios autem procinctus, ſtans interdum more militiae cibum brevem vilemque ſumere viſebatur. Ubi vero exigua dormiendi quiete re- 5
crealſet corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per ſemetipſum vigiliarum vices et ſtationum, poſt haec [5]) ſerias ad artes confugiens doctrinarum. Et, ſi nocturna lumina, inter quae lucu- 6
brabat, potuiſſent [6]) voces ullae teſtari, profecto oſtenderant, inter hunc et quoſdam Principes multum intereſſe, [7]) quem norant voluptatibus ne ad neceſſitatem quidem indulſiſſe naturae.

Dein prudentiae eius indicia fuere vel plurima, 7
e quibus explicari ſufficiet pauca. Armatae rei ſcientiſſimus, et [8]) togatae: civilitati admodum ſtu-

2) *al.* ſecretioris. 3) *al.* genus immanis iuvit parſimonia. 4) *al.* in pace eius menſarum tenuitas. 5) Mſ. ſerias. 6) Mſ. voces ullae. 7) Mſ. quemquam. 8) deeſt *Steph.*

dens, tantum ſibi arrogans, quantum a contemptu et inſolentia diſtare exiſtimabat: virtute ſenior, quam aetate: ſtudioſus cognitionum omnium, et indeclinabilis aliquoties iudex: [9]) cenſor moribus regendis acerrimus, placidus, opum contemptor, mortalia cuncta deſpiciens: poſtremo id praedicabat, *Turpe eſſe ſapienti, cum habeat animum, captare laudes ex corpore.*

8 Quibus autem iuſtitiae inclaruit bonis, multa ſignificant: primo, quod erat pro rerum et hominum diſtinctione ſine crudelitate terribilis: deinde, quod paucorum discrimine vitia cohibebat: tum autem, quod minabatur ferro potius quam uteba-
9 tur. Poſtremo, ut multa praeteream, conſtat eum in apertos aliquos inimicos inſidiatores ſuos ita conſurrexiſſe mitiſſime, ut poenarum aſperitatem genuina lenitudine [10]) caſtigaret.

10 Fortitudinem certaminum crebritas, uſusque bellorum ostendit, et patientia frigorum immanium, et fervoris quoque. Corporis munus a milite, ab imperatore vero animi poſcitur. Ipſe trucem hoſtem ictu confecit audacter congreſſus, ac noſtros cedentes obiecto pectore ſuo aliquoties cohibuit ſolus: regnaque furentium Germanorum excidens, et in pulvere vaporato Perſidis, augebat fiduciam
11 militis dimicans inter primos. Caſtrenſium negotiorum ſcientiam plura declarant et nota: civitatum oppugnationes et caſtellorum inter ipſos discriminum vertices, acies figura multiformi compoſitae, ſalubriter et caute caſtra metata, praetenturae ſta-
12 tionesque agrariae tutis rationibus ordinatae. Auctoritas adeo valuit, ut dilectus artiſſime, dum timetur, ac ſi periculorum ſocius et laborum, et inter concertationes acerrimas animadverti iuberet in deſides; et Caeſar adhuc, ſine ſtipendio regeret mi-

9) Mſ. cenſoriis. 10) *al.* veſtigaret.

litem feris adpoſitum gentibus, ut dudum eſt di-
ctum; alloquutusque tumentes armatos, disceſſu-
rum ad vitam minaretur privatam, ni tumultuari
deſiſterent. Denique id pro multis noſſe ſufficiet: 13
exhortatum eum ſimplici concione militem Gallica-
num, pruinis adſuetum et Rheno, peragratis ſpatiis
regionum extentis, per tepentem Aſſyriam adusque
confinia traxiſſe Medorum.

Felicitas ita eminuit, ut ipſis quodammodo cer- 14
vicibus fortunae aliquamdiu bonae gubernatricis
evectus, victorioſis curſibus difficultates ſuperſtaret
immenſas. Et poſtquam ex occidua plaga digreſſus
eſt: quoad fuit in terris, quievere [11]) nationes om-
nes immobiles, ac ſi quodam caduceo leniente
mundana.

Liberalitatis eius teſtimonia plurima ſunt et ve- 15
riſſima: inter quae indicta ſunt tributorum admo-
dum levia, coronarium indultum, remiſſa debita
multa diuturnitate congeſta, aequata fiſci iurgia cum
privatis, vectigalia civitatibus reſtituta cum fundis,
absque his, quos velut iure vendidere praeteritae
poteſtates: quodque numquam augendae pecuniae
cupidus fuit, quam cautius apud dominos ſervari
exiſtimabat, id aliquoties praedicans, *Alexandrum
Magnum, ubi haberet theſauros interrogatum,
apud amicos benivole reſpondiſſe.*

Digeſtis bonis, quae ſcire potuimus, nunc ad 16
explicanda eius vitia veniamus, licet dicta ſint car-
ptim. [12]) Levioris ingenii: verum hoc inſtituto
rectiſſimo temperabat, emendari ſe, cum deviaret
a fruge bona, permittens. Linguae fuſioris et ad- 17
modum raro ſilentis: praeſagiorum ſciſcitationi ni-
miae deditus, ut aequiperare videretur in hac parte
principem Hadrianum: ſuperſtitioſus magis, quam
ſacrorum legitimus obſervator, innumeras ſine par-

---

11) *τὸ omnes* Steph. deeſt. 12) *al.* lentioris ing.

cimonia pecudes mactans: ut aeſtimaretur, ſi rever-
tiſſet de Parthis, boves iam defuturos: Marci illius
ſimilis Caeſaris, in quem id accepimus dictum:
Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι. Ἂν συ νικήσῃς,
18 ἡμεῖς ἀπωλόμεθα. Vulgi plauſibus laetus, laudum
etiam ex minimis rebus intemperans [13]) adpetitor,
popularitatis cupiditate cum indignis loqui ſaepe
adfectans.

19 Verum tamen cum haec eſſent, aeſtimari poterat,
ut ipſe aiebat, vetus illa Iuſtitia, quam offenſam
vitiis hominum Aratus extollit in caelum, eo impe-
rante rediſſe rurſus ad terras, ni quaedam ad arbi-
trium agens, interdum ostenderet ſe diſſimilem ſui.
20 Namque et iura condidit non moleſta, abſolute
quaedam iubentia fieri vel arcentia, praeter pauca.
Inter quae erat [14]) illud inclemens, quod docere
vetuit magiſtros rhetoricos et grammaticos Chriſtia-
21 nos, ni tranſiſſent ad numinum cultum. Illud
quoque itidem parum ferendum, quod municipa-
lium ordinum coetibus patiebatur iniuſte quosdam
adnecti, vel peregrinos, vel ab iis conſortiis privi-
legiis aut origine longe discretos.

22 Figura talis utique membrorum. Mediocris
erat ſtaturae, capillis, tamquam pexiſſet, mollibus,
hirſuta barba in acutum deſinente veſtitus, venuſta-
te oculorum micantium flagrans, qui mentis eius
anguſtias indicabant, ſuperciliis decoris, et naſo
rectiſſimo, ore paullo maiore, labro inferiore de-
miſſo, opima et incurva cervice, humeris vaſtis et
latis, ab ipſo capite usque unguium ſummitates li-
niamentorum recta compage, unde viribus valebat
et curſu.

23 Et quoniam eum obtrectatores novos bellorum
tumultus ad perniciem rei communis inſimulant con-
citaſſe:

---

13) Mſ. et potiore. 14) τὸ *illud* deeſt vulg.

citaſſe: ſciant docente veritate perſpicue, non Iulianum, ſed Conſtantium ardores Parthicos ſuccendiſſe, cum Metrodori mendaciis avidius adquieſcit, ut dudum retulimus plene. Unde caeſi ad inter- 24
necionem exercitus noſtri, capti militares aliquoties numeri, urbes exciſae, rapta munimenta vel diruta, provinciae gravibus impenſis exhauſtae: et ad effectum tendentibus minis cuncta petebantur a Perſis adusque Bithynos et littora Propontidis. At in 25
Galliis bellorum tenore gliſcente, diffuſis per noſtra Germanis, iamque Alpibus ad vaſtandam Italiam perrumpendis, [15]) multa et nefanda perpeſſis hominibus, [16]) nihil praeter lacrimas ſupererat et terrores: ubi et praeteritorum recordatio erat acerba, et exſpectatio triſtior impendentium. Quae omnia iuvenis iſte ad occiduam plagam ſpecie Caeſaris miſſus, regesque pro mancipiis agitans ignobilibus, cuncta paene mira dictu celeritate correxit. Utque 26
Orientem pari ſtudio recrearet, adortus eſt Perſas, triumphum exinde relaturus et cognomentum, ſi conſiliis eius et factis illuſtribus decreta caeleſtia congruiſſent. Et cum ſciamus experimento, adeo 27
quosdam ruere improvidos, ut bella interdum victi, et naufragi repetant maria, et ad difficultates redeant, quibus ſuccubuere ſaepiſſime, ſunt, qui reprehendant paria repetiſſe Principem ubique victorem.

V. Nec fuit poſt haec lamentis aut fletibus lo- 1
cus. Corpore enim curato pro copia rerum et temporis, ut, ubi olim ipſe ſtatuerat, conderetur: principio lucis ſequutae, quae erat quintum Kal. Iulias, hoſtibus ex omni latere circumfuſis, collecti duces exercitus, advocatisque legionum principiis et turmarum, ſuper creando Principe conſultabant. Diſciſſique ſtudiis turbulentis, Arinthaeus, et Vi- 2

15) *Steph.* nihil multa. 16) *τὸ nihil* Steph. deeſt.

ctor, et e palatio Conſtantii reſidui, de parte ſua
quemdam habilem ſcrutabantur: contra Nevita, et
Dagalaiphus, proceresque Gallorum, virum talem
3 ex commilitio ſuo quaeritabant. Quae dum ambi-
guntur, nulla variante ſententia, itum eſt voluntate
omnium in Salluſtium: eoque cauſante morbos et
ſenectutem, honoratior aliquis miles advertens de-
ſtinatius reluctantem: *Et quid ageretis*, ait, *ſi illud
bellum vobis* [1]) *curandum commiſiſſet abſens, ut ſae-
pe factum eſt, Imperator? nonne poſthabitis caete-
ris militem inſtantibus aerumnis eriperetis? Id nunc
agite: et ſi Meſopotamiam videre licuerit, utrius-
que exercitus conſociata ſuffragia legitimum Prin-
cipem declarabunt.*
4 Inter has exiguas ad tantam rem moras, non-
dum penſatis ſententiis, tumultuantibus paucis, ut
in rebus extremis ſaepe eſt factum, Iovianus eligi-
tur Imperator, domeſticorum ordinis primus, pa-
ternis meritis mediocriter commendabilis. Erat
enim Varroniani notiſſimi Comitis filius, haud du-
dum poſt depoſitum militiae munus ad tranquillio-
5 ra vitae digreſſi. Et confeſtim indumentis circum-
datus principalibus, ſubitoque productus e taber-
naculo, per agmina iam discurrebat proficiſci pa-
6 rantia. Et quoniam acies adusque lapidem quar-
tum porrigebatur, anteſignani quosdam clamare
Iovianum audientes Auguſtum, eadem multo magis
ſonabant: gentilitate enim prope perciti nominis,
quod una littera discernebat, Iulianum recreatum
arbitrati ſunt deduci magnis favoribus, ut ſolebat.
Verum cum incurvus ille viſus et longior adventa-
ret, ſuſpicati, quod acciderat, in lacrimas effuſi
7 ſunt omnes et luctum. Quod ſi gravis quidam ae-
quitatis [2]) ſpectator in ultimo rerum ſpiritu factum
criminatur improvide: nauticos idem iuſtius incu-

---

1) Ita Mſ. In vulg. *τὸ curandum* deeſt. 2) Mſ. peccator.

ſabit, amiſſo perito navigandi magiſtro, ſaevienti-
bus flabris et mari, [3]) quod clavos regendae navis
cuilibet periculi ſocio commiſerunt. His ita caeco 8
quodam iudicio fortunae peractis, Iovianorum
ſignifer, quos Varronianus rexerat dudum, cum
novo diſſidens Principe, etiam tum privato, ut pa-
tris eius obtrectator immoderatus, periculum ex
inimico metuens iam communia ſupergreſſo, dis-
ceſſit ad Perſas: ac data dicendi copia, quae ſciret,
docet Saporem iam propinquantem, exſtincto,
quem verebatur, turbine concitato calonum ad um-
bram imperii Iovianum adhuc protectorem adſci-
tum, inertem quemdam et mollem. Hoc ille au- 9
dito, quod ſemper trepidis votis expetebat, et ino-
pina proſperitate elatus, multitudine ex regio equi-
tatu adiuncta iis, qui dimicavere nobiscum, celeri
dispoſuit gradu agminis noſtri invadi terga poſtremi.
VI. Quae dum ultro citroque ordinantur, ho- 1
ſtiis pro Ioviano [1]) extisque inſpectis, pronuntia-
tum eſt, eum omnia perditurum, ſi intra vallum
remanſiſſet, ut cogitabat: ſuperiorem vero fore,
profectum. Proinde egredi iam coeptantes adori- 2
untur nos elephantis praeviis Perſae: ad quorum
fremitum inceſſumque terribilem equis inter initia
turbatis, et viris, Ioviani et [2]) Herculiani, occiſis
belluis [3]) paucis, cataphractis equitibus acriter re-
ſtiterunt. Deinde legiones Ioviorum atque Victo- 3
rum laborantibus ſuis ferentes auxilium, elephan-
tos duos ſtraverunt cum hoſtium plebe non parva:
et in laevo proelio viri periere fortiſſimi, Iulianus,
et Macrobius, et Maximus legionum tribuni, quae
tunc primas exercitus obtinebant. Hisque ſepultis, 4
ut rerum anguſtiae permiſerunt: prope confinia

3) τὸ *quod* Mſ. deeſt. 1) Mſ. extisque. 2) *al.* Herculani. 3) Mſ. paucis et cataphractis.

noctis cum ad caſtellum Sumere nomine citis paſſi-
bus tenderemus, iacens Anatolii corpus eſt agni-
tum, quod tumultuaria opera terrae mandatum eſt.
Hic et milites ſexaginta cum palatinis recepimus,
quos in munimentum Vaccatum confugiſſe retuli-
mus.
5 Sequuto deinde die pro captu locorum reperta
in valle caſtra ponuntur, velut murali ambitu cir-
cumclauſa, praeter unum exitum eumdemque pa-
tentem, undique in modum mucronum praeacutis
6 ſudibus fixis. Hocque viſo, e ſaltibus nos hoſtes
diverſitate telorum, ac verbis turpibus inceſſebant,
ut perfidos et lectiſſimi Principis peremptores: au-
dierant enim ipſi quoque referentibus transfugis,
rumore iactato incerto, Iulianum telo cecidiſſe Ro-
7 mano. Auſi denique inter haec equitum cunei,
porta perrupta praetoria, prope ipſum tabernacu-
lum Principis advenire: occiſis multis ſuorum et
vulneratis, vi repulſi ſunt magna.
8 Egreſſi exinde, proxima nocte Charcham occu-
pavimus locum: ideo tuti, quod riparum aggeribus
humana manu deſtructis, ne Saraceni deinceps Aſ-
ſyriam perſultarent, noſtrorum agmina nullus ut
9 ante vexabat. Cumque his Kal. Iuliis ſtadiis xxx.
confectis, civitatem nomine Duram adventaremus,
fatigatis iumentis, vectores eorum noviſſimi pedi-
bus incedentes, a Saracena multitudine circumſaepti
protinus interiſſent, ni expeditiores turmae noſtro-
10 rum opem laborantibus attuliſſent. Hos autem Sa-
racenos ideo patiebamur infeſtos, quod ſalaria mu-
neraque plurima a Iuliano ad ſimilitudinem prae-
teriti temporis accipere vetiti, queſtique apud eum,
ſolum audierant, Imperatorem bellicoſum et vigi-
11 lantem ferrum habere, non aurum. In hoc loco
Perſarum obſtinatione tritum eſt quatriduum.
Nam progredientes nos ſequebantur crebris laceſſi-
tionibus retrahentes: cum ſtaremus ut pugnaturi,

gradum ſenſim referentes, moris diuturnis excru-
ciabant. Iamque (ut ſolent extrema metuentibus
etiam ficta placere) fama circumlata, fines haud
procul limitum eſſe noſtrorum, exercitus vociferans
immodeſte, dari ſibi copiam transeundi Tigridis
flagitabat. Quibus oppoſitus cum rectoribus Im- 12
perator, tumentemque iam canis exortu ſideris
amnem ostendens, ne ſe periculoſis committerent
gurgitibus exorabat: nandi imperitos adſerens eſſe
complures, ſimulque adiiciens, hoſtiles manus hinc
inde margines ſuperfuſi fluminis occupaſſe. Sed 13
cum haec ſaepe congeminando refragaretur in caſ-
ſum, milesque conclamans magno contentionis fra-
gore minaretur extrema, id imperatur aegerrime,
ut miſſi cum Arctois Germanis Galli amnem primi
omnium penetrarent: ut his magnitudine fluento-
rum abreptis, reſiduorum pertinacia frangeretur;
aut ſi id perfeciſſent innocui, transitus fidentior
tentaretur. Electique ſunt ad id negotium habiles, 14
qui maxima prae caeteris flumina transmeare in re-
gionibus genuinis a prima pueritia ſunt inſtituti: et
cum latendi copiam nocturna quies daret, tamquam
e tranſenna ſimul 4) emiſſi, ſpe citius ripas occupa-
vere contrarias: Perſarumque conculcatis pluribus
et truncatis, 5) quos loca ſervare diſpoſitos ſecuritas
placido vinxerat ſomno, efficacis audaciae ſignum
elatis manibus 6) contortisque ſagulis ostendebant.
Hoc longe conſpecto, ardens ad transitum miles 15
ea mora tantummodo tenebatur, quod utribus e
caeſorum animalium coriis coagmentare pontes ar-
chitecti promittebant.

VII. Quae dum vanis conatibus agitantur, rex 1
Sapor et procul abſens, et cum prope veniſſet, ex-
ploratorum perfugarumque veris vocibus docebatur
fortia facta noſtrorum, foedas ſuorum ſtrages, et

---

4) Mſ. emiſſis peritis. 5) *al.* quos. 6) *Steph.* pectoris.

elephantos, quot numquam rex ante meminerat, interfectos: exercitumque Romanum continuis laboribus induratum, poſt caſum glorioſi rectoris non ſaluti ſuae, ut memorabat, conſulere, ſed vindictae, difficultatemque rerum inſtantium aut victo-
2 ria ſumma, aut morte memorabili finiturum. Ob quae reputabat multa et formidanda: diffuſum abunde militem per provincias, levi teſſera colligi poſſe: expertus et ſciens, populum ſuum poſt amiſſam maximam plebem ultimis terroribus deformatum: ſimul comperiens in Meſopotamia relictum
3 haud multo minorem exercitum. Quae ſuper omnia, hebetarunt eius anxiam mentem uno parique natatu quingenti viri transgreſſi tumidum flumen incolumes, cuſtodibusque confoſſis, reliquos conſortes ſuos ad ſimilem fiduciam concitantes.

4 Haec inter, cum neque pontes compaginari paterentur undae torrentes, et abſumptis omnibus, quae mandi poterant, utilibus, exacto miſerabiliter biduo: furebat inedia iraque percitus miles, ferro properans, quam fame, ignaviſſimo genere mortis, abſumi.

5 Erat tamen pro nobis aeternum Dei caeleſtis numen: et Perſae praeter ſperata priores, ſuper fundanda pace oratores Surenam et optimatem alium mittunt, animos ipſi quoque deſpondentes, quos omnibus paene proeliis pars Romana ſuperior gra-
6 vius quaſſabat indies. Conditiones autem ferebant difficiles et perplexas, fingentes humanorum reſpectu reliquias exercitus redire ſinere clementiſſimum regem, quae iubet ſi impleverit cum primatibus
7 Caeſar. Contra hos cum Salluſtio praefecto mittitur Arinthaeus: et dum deliberatur examinatius, quid fieri deberet, dies quatuor ſunt evoluti inedia
8 cruciabiles, et omni ſupplicio triſtiores. Quo temporis ſpatio, antequam hi mitterentur, ſi [1]) exabu-

---

1) Mſ. ſi ex abuſus.

ſus Princeps paullatim terris hoſtilibus exceſſiſſet, profecto veniſſet ad praeſidia Corduenae, uberis regionis et noſtrae, ex eo loco, in quo haec agebantur, centeſimo lapide disparatae.

Petebat autem rex obſtinatius, ut ipſe aiebat, 9
ſua dudum a Maximiano erepta: ut docebat autem negotium, pro redemptione noſtra, quinque regiones Transtigritanas: [2]) Arzanenam, et Moxoenam, et Zabdicenam, itidemque Rehimenam, et Corduenam, cum caſtellis quindecim, et Niſibin, et Singaram, et caſtra Maurorum, munimentum perquam opportunum. Et cum pugnari decies expe- 10
diret, ne horum quidquam dederetur: adulatorum globus inſtabat timido Principi, Procopii metuendum ſubferens nomen: eumque adfirmans, niſi rediret, cognito Iuliani interitu, cum intacto milite, quem regebat, novas res nullo renitente facile moliturum. Hac pernicioſa verborum ille adſidui- 11
tate nimia ſuccenſus, ſine cunctatione tradidit omnia, quae petebantur: difficile hoc adeptus, ut Niſibis et Singara ſine incolis transirent in iura Perſarum, a munimentis vero alienandis reverti ad noſtra praeſidia Romani permitterentur. Quibus 12
exitiale aliud acceſſit et impium, ne, poſt haec ita compoſita, Arſaci poſcenti contra Perſas ferretur auxilium, amico nobis ſemper et fido. Quod ratione gemina cogitatum eſt, ut puniretur homo, qui Chiliocomum [3]) mandatu vaſtaverat Principis, et remaneret occaſio, per quam ſubinde licenter invaderetur Armenia. Unde poſtea contigit, ut vivus caperetur idem Arſaces, et Armeniae maximum latus Medis conterminans, et Artaxata inter diſſenſiones et turbamenta raperent Parthi.

Quo ignobili decreto firmato, ne quid commit- 13
teretur per indutias contrarium pactis, obſidatus

---

2) Mſ. Aſarzanaenam. 3) Mſ. mandatu.

ſpecie viri celebres altrinſecus dantur [4]) Remora, et Victor ex parte noſtrorum; et [5]) Bellovaedius, inſignium numerorum tribuni: ex parte vero diverſa Bineſes e numero nobilium optimatum, tresque
14 alii ſatrapae non obſcuri. Foederata [6]) itaque pace annorum triginta, eaque iurisiurandi religionibus conſecrata, reverſi itineribus aliis, quoniam loca contigua flumini ut confragoſa vitabantur et aſpera, potus inopia premebamur et cibi.

1 VIII. Et pax ſpecie humanitatis indulta, in perniciem eſt verſa multorum: qui fame adusque ſpiritum lacerati poſtremum, ideoque latenter progreſſi; aut imperitia nandi gurgite fluminis [1]) adhauriebantur: aut ſi undarum vi ſuperata venirent [2]) ad ripas, a Saracenis vel [3]) Perſis (quod, ut diximus paullo ante, exturbavere Germani) caedebantur ut pecora,
2 vel longius amandati ſunt venumdandi. Ubi vero transeundi amnis aperte ſignum dedere buccinae concrepantes, immane, quo quantoque ardore [4]) temere rapiendo momenta periculorum, ſemet quisque reliquis omnibus anteponens, vitare multa et terribilia feſtinabat: et pars cratibus temere textis iumenta retinentes hinc inde natantia; alii ſuperſidentes utribus, quidam diverſa in neceſſitatis abrupto verſantes, undarum occurſantium fluctus obli-
3 quis meatibus penetrabant. Imperator ipſe brevibus lembis, quos poſt exuſtam claſſem docuimus remanſiſſe, cum paucis transvectus, eadem navigia ultro citroque discurrere ſtatuit, dum omnes conveheremur. Tandemque univerſi praeter merſos ad ulteriores venimus margines, favore ſuperi numinis discrimine per difficiles caſus extracti.

4 Dum nos pendentium aerumnarum opprimit timor, compertum eſt procurſatorum indicio, Per-

---

4) Mſ. Nemota. 5) Mſ. Bellovaedius. 6) *al.* ita pace. 1) Mſ. adoriebantur. 2) Mſ. ripas rapti a Saracenis. 3) Mſ. percum. 4) Mſ. intenire.

ſas pontem iungere procul e noſtro conſpectu, ut poſt firmatam pacem et foedera ſopitis belli turbinibus, incurioſius gradientes aegros, et animalia peterent diu deſatigata: verum cum ſe proditos advertiſſent, a conatu nefario deſtiterunt. Hac etiam 5
ſuſpicione iam liberi, properantesque itineribus magnis, prope Hatram venimus, vetus oppidum in media ſolitudine poſitum, olimque deſertum: quod diruendum adorti temporibus variis Traianus et Severus principes bellicoſi, cum exercitibus paene deleti ſunt, ut in eorum actibus has quoque digeſſimus partes. Unde cognito, per porrectam plani- 6
tiem, adusque lapidem ſeptuageſimum, in regionibus aridis nec aquam inveniri poſſe praeter ſalſam et faetidam, nec ad victum aliquid niſi abrotonum, et abſinthium, et dracontium, aliaque herbarum genera triſtiſſima: vaſa, quae portabantur, aquis impleta ſunt dulcibus: et mactatis camelis iumentisque aliis, alimenta quaeſita ſunt licet noxia.

Et via ſex dierum emenſa, cum ne gramina qui- 7
dem invenirentur, ſolatia neceſſitatis extremae: dux Meſopotamiae Caſſianus, et tribunus Mauricius pridem ob hoc miſſus, [5]) ad Ur nomine Perſicum venere caſtellum, cibos ferentes ex his, quos relictus cum Procopio et Sebaſtiano exercitus parcius victitans conſervarat. Hinc Procopius alter notarius, 8
et [6]) Memoridus militaris tribunus, ad tractus Illyricos mittuntur et Galliarum, nuntiaturi Iuliani mortem, et Iovianum poſt eius obitum ad culmen auguſtum evectum. Quibus mandaverat Princeps, 9
ut Lucillianum ſocerum ſuum, poſt depoſitum militiae munus digreſſum ad otium, morantemque eo tempore apud Sirmium, oblatis magiſterii equitum et peditum codicillis, quos iisdem tradiderat, properare Mediolanum urgerent, res firmaturum anci-

---

5) Mſ. adur. 6) *al.* Memorius.

pites: et, quod magis metuebatur, ſi caſus novi
10 quidam exſurgerent, opponendum. Quibus ſecre-
tiores addiderat litteras, Lucillianum itidem mo-
nens, ut quosdam lectos exploratae induſtriae fidei-
que duceret ſecum: adminiculis eorum uſurus pro
11 incidentium captu negotiorum. Prudentique con-
ſilio Malarichum ex familiaribus negotiis agentem
etiam tum in Italia, miſſis inſignibus [7]) Iovino iuſſit
ſuccedere armorum magiſtro per Gallias, gemina
utilitate praeſpeculata: ut et dux meriti celſioris,
ideoque ſuſpectus abiret e medio; et homo inferio-
ris ſpei ad ſublimiora provectus, auctoris ſui nutan-
12 tem adhuc ſtatum ſtudio fundaret ingenti. Iuſſum
eſt autem ad implenda haec perrecturis, extollere
ſeriem geſtorum in melius, et rumores, quaqua
irent, verbis diffundere [8]) concinentibus, procin-
ctum Parthicum exitu proſpero terminatum: addi-
tisque feſtinando itineri noctibus, provinciarum
militiaeque rectoribus [9]) inſinuare novi Principis
ſcripta, omniumque ſententiis occultius ſciſcitatis
remeare velociter cum reſponſis, ut comperto,
quid in longinquis agatur, principatus [10]) corrobo-
randi matura conſilia quaerantur et cauta.
13 Hos tabellarios fama praegrediens, index triſtio-
rum caſuum [11]) velociſſima, per provincias volitabat
et gentes; maximeque omnium Niſibenos acerbo
dolore perculſit, cum urbem Sapori deditam com-
periſſent: cuius iram metuebant et ſimultates, reco-
lentes, quae adſidue pertulerit funera, eam ſaepius
14 oppugnare conatus. Conſtabat enim, [12]) orbem
Eoum in ditionem potuiſſe transire Perſidis, niſi
haec civitas habili ſitu et moenium magnitudine
reſtitiſſet. Miſeri tamen licet maiore venturi pavo-
re conſtringerentur, ſpe tamen ſuſtentari potuerunt

7) *al.* Ioviano. 8) Mſ. concinentibus. 9) Mſ. inſinuarent. 10) Mſ. corroborandi. 11) Mſ. velociſſima. 12) *al.* orbem eorum.

exigua: hac [13]) ſcilicet, velut ſuopte motu, vel exoratus eorum precibus Imperator, eodem ſtatu retinebit urbem, Orientis firmiſſimum clauſtrum.

Dum geſtorum ſeriem ubique rumores diffundi- 15
tant varii, in exercitu abſumptis commeatibus paucis, quos advectos praediximus, in corpora ſua neceſſitas erat humana vertenda, ni iumentorum caro caeſorum aliquatenus perduraſſet: unde effectum eſt, ut et armorum pleraque proiicerentur et ſarcinarum. Adeo enim atroci tabuimus fame, ut, ſi usquam modius unus farinae fuiſſet repertus (quod raro contigerat) aureis decem mutaretur ut minus.

Profecti exinde Thilſaphata venimus, ubi Seba- 16
ſtianus atque Procopius cum tribunis principiisque militum ſibi ad tuendam Meſopotamiam commiſſorum, ut poſcebat ſollemnitas, occurrerunt: et ſequebantur benigne ſuſcepti. Poſt quae itinere fe- 17
ſtinato, Niſibi cupide viſa, extra urbem ſtativa caſtra poſuit Princeps: rogatusque enixe precante multiplici plebe, ut ingreſſus, palatium more ſuccederet Principum, pertinaciter reluctatus eſt, erubeſcens agente ſe intra muros, urbem inexpugnabilem iratis hoſtibus [14]) tradi. Ibi tunc veſpera tene- 18
brante, raptus a cena Iovianus, primus inter notarios omnes, quem [15]) in obſidione civitatis Maiozamalchae per cuniculum docuimus evaſiſſe cum aliis, ductusque ad devium locum, et praeceps actus in puteum ſiccum, obrutus eſt ſaxorum multitudine ſuperiecta: hanc profecto ob cauſam, quod Iuliano perempto, ipſe quoque nominatus a paucis ut imperio dignus, nec poſt creatum Iovianum egit modeſte: ſed ſuſurrans ſuper negotio quaedam audiebatur, invitabatque ad convivia ſubinde Militares.

---

13) Mſ. ſcilicet velut ſuopte. 14) al. tradit. 15) vulgo τὸ in deeſt.

1 IX. Poſtridie Bineſes, unus ex Perſis, quem in-
ter alios excellere diximus, mandata regis complere
feſtinans, promiſſa flagitabat inſtanter: et Principe
permittente Romano civitatem ingreſſus, gentis ſuae
ſignum ab arce extulit, [1]) ſubmigrationem e patria
2 civibus nuntians luctuoſam. Et vertere ſolum ex-
templo omnes praecepti, manus tendentes orabant,
ne imponeretur ſibi neceſſitas abscedendi, ad defen-
dendos penates ſe ſolos ſufficere ſine alimentis pu-
blicis adſirmantes et milite, ſatis confiſi adfuturam
iuſtitiam pro genitali ſede dimicaturis, ut experti
ſunt ſaepe. [2]) Et haec quidem ſuppliciter ordo et
populus precabatur: ſed ventis loquebantur incaſ-
ſum, Imperatore, ut ſingebat alia metuens, periu-
3 rii piacula declinante. Tum Sabinus fortuna et ge-
nere inter municipes clarus, ore volubili replicabat,
Conſtantium immani crudeſcente bellorum materia
ſuperatum a Perſis interdum, deductumque poſtre-
mo per fugam cum paucis ad Hibitam ſtationem in-
tutam, panis fruſto vixiſſe precario, ab anu qua-
dam agreſti porrecto, nihil tamen ad diem perdi-
diſſe ſupremum: et Iovianum inter exordia princi-
patus provinciarum muro ceſſiſſe, [3]) cuius obice
4 iam inde a vetuſtate innoxiae permanſerunt. Cum-
que nihil promoveretur, iurisiurandi religionem
Principe deſtinatius praetendente: cum oblatam ei
coronam aliquamdiu recuſans, coactus denique
ſuscepiſſet, Silvanus quidam cauſarum defenſor
confidentius [4]) exclamavit. *Ita*, inquit, *Impera-
tor, a civitatibus reſiduis coroneris.* Quo verbo ex-
aſperatus, intra triduum omnes iuſſit excedere moe-
nibus, deteſtantes rerum praeſentium ſtatum.
5 Adpoſitis itaque compulſoribus, mortem, ſi qui
diſtulerint egredi, minitantibus, moenia permiſta

1) Mſ. ſubmigratione. 2) Mſ. et haec. 3) *Vulg.* cuius obiiſſe.
4) *Steph.* exclamavit.

ſunt lamentis et luctu: et per omnia civitatis mem-
bra una vox cunctorum erat gementium, cum lace-
raret crines matrona exſul fuganda laribus, in qui-
bus nata erat et educata: orbataque mater liberis
[5]) vel coniuge viduata, procul ab eorum manibus
pelleretur: et turba flebilis poſtes penatium amplexa
vel limina lacrimabat. Exin variae complentur 6
viae, qua quisque poterat dilabentium. Properando
enim multi furabantur opes proprias, quas vehi
poſſe credebant, contempta reliqua ſupellectili pre-
tioſa et multa: hanc enim reliquerunt penuria iu-
mentorum.

Tu hoc loco, Fortuna orbis Romani, merito 7
incuſaris, quae difflantibus procellis rem publicam
excuſſa regimenta perito rei gerendae ductori, con-
ſummando iuveni porrexiſti: quem nullis ante actae
vitae inſignibus in huiusmodi negotiis cognitum, nec
vituperari [6]) eſt aequum nec laudari. Illud tamen ad 8
medullas usque bonorum pervenit, quod, dum ex-
timeſcit aemulum poteſtatis, dumque in animo per
Gallias et Illyricum verſat quosdam ſaepe ſublimiora
coeptaſſe, famam adventus ſui praevenire feſtinans,
indignum imperio facinus amictu periurii fugiendi
commiſit, Niſibi prodita: quae iam inde a Mithri-
datici regni temporibus, ne Oriens a Perſis occupa-
retur, viribus reſtitit maximis. Numquam enim 9
ab urbis ortu inveniri poteſt annalibus replicatis, ut
arbitror, terrarum pars ulla noſtrarum ab Impera-
tore vel Conſule hoſti conceſſa: ſed ne ob recepta
quidem, quae direpta ſunt, verum ob amplificata
regna triumphalis gloria fuiſſe delata. Unde P. Sci- 10
pioni ob recuperatas Hiſpanias, Fulvio Capua poſt
diuturna certamina ſuperata, et Opimio poſt diver-
ſos exitus procliorum, Fregellanis tunc internecivis
hoſtibus ad deditionem compulſis, triumphi ſunt

5) *al.* et coniug. 6) *al.* τὸ *eſt* deeſt.

11 denegati. Id etiam memoriae nos veteres docent, in extremis caſibus icta cum [7]) dedecore foedera, poſtquam partes verbis iuravere conceptis, repetitione bellorum illico disſoluta: ut temporibus priſcis apud Furcas Caudinas ſub iugum legionibus miſſis in Samnio, et per Albinum in Numidia ſceleſte [8]) pace cogitata, et auctore turpiter pactionis feſtinatae Mancino dedito Numantinis.

12 Proinde extractis civibus, et urbe tradita, miſſoque tribuno Conſtantio, qui munimenta praeſidiaria cum regionibus Perſicis optimatibus adſignaret: cum Iuliani ſupremis Procopius mittitur, ea, ut ſuperſtes ille mandarat, humaturus in ſuburbano
13 Tarſenſi. Qui ad exſequendum profectus, confeſtim corpore ſepulto disceſſit, nec inveniri usquam potuit ſtudio quaeſitus ingenti, niſi quod multo poſtea apud Conſtantinopolim viſus eſt ſubito purpuratus.

1 X. His hoc modo peractis, discurſisque itineribus, Antiochiam venimus, ubi per continuos dies velut offenſo numine multa viſebantur et dira: quorum eventus fore luctificos gnari rerum prodigia-
2 lium praecinebant. Nam et Maximiani ſtatua Caeſaris, quae locata eſt in veſtibulo regiae, amiſit repente ſphaeram aeream, formatam in ſpeciem poli, quam geſtabat: et cum horrendo ſtridore ſonuerunt in conſiſtorio trabes: et viſa ſunt interdiu ſidera cometarum, ſuper quorum natura ratiocinan-
3 tes phyſici variant. Quidam enim eos hoc nomine ideo exiſtimant adpellari, quod tortos ignes ſpargunt ut crines, in unum ſtellis multiplicibus congregatis. Alii eos arbitrantur ex halitu ſicciore terrarum igneſcere, paullatim in ſubliniora [1]) ſurgente. Quidam [2]) currentes radios ſolis, denſiore nube ob-

---

7) *al.* ductore. 8) Mſ. pax. 1) Mſ. ſurgentes. 2) Mſ. currentesque.

iecta digredi ad inferiora prohibitos, ſplendore infuſo corpori craſſo, lucem velut ſtellis diſtinctam mortali conſpectu monſtrare. Sedit quorumdam opinioni, hanc ſpeciem tunc adparere, cum [3]) erecta ſolito celſius nubes aeternorum ignium vicinitate colluceat: vel certe ſtellas eſſe quasdam caeteris ſimiles, quarum ortus obitusque, quibus ſint temporibus praeſtituti, humanis mentibus ignorari. Plura alia de cometis apud peritos mundanae rationis ſunt lecta: quae digerere nunc vetat aliorſum oratio properans.

Moratum paullisper Antiochiae Principem, cu- 4
rarumque ponderibus diverſis adflictum, exeundi mira cupiditas agitabat: proinde nec iumento parcens nec militi, flagrante hieme [4]) inde profectus, ſignis, ut dictum eſt, vetantibus plurimis, Tarſum urbem Cilicum nobilem introiit, cuius originem do-
cuimus ſupra. Exindeque egredi nimium pro- 5
perans, exornari ſepulcrum ſtatuit Iuliani, in pomoerio ſitum itineris, quod ad Tauri montis anguſtias ducit: cuius ſuprema et cineres, ſi qui tunc iuſte conſuleret, non Cydnus videre deberet, quamvis gratiſſimus amnis et liquidus: ſed ad perpetuandam gloriam recte factorum praeterlambere Tiberis interſecans urbem aeternam, divorumque veterum monumenta praeſtringens.

[5]) Deinde Tarſo profectus, extentis itineribus 6
venit oppidum Cappadociae Tyana: ubi ei reverſi Procopius notarius et Memoridus tribunus occurrunt geſtorumque aperiunt textum, hinc, ut ordo poſcebat, exorſi, quod Lucillianus Mediolanum ingreſſus cum Seniaucho et Valentiniano tribunis, quos duxerat ſecum, cognito, quod Malarichus recuſavit ſuscipere magiſterium, effuſo curſu petierat Re-
mos. Et tamquam in alto gentis ſilentio, extra cal- 7

3) Mſ. erecta. 4) Mſ. die. 5) *al.* Inde.

cem, ut dicitur, procurrebat: et intempeſtive parum etiam tum firmatis omnibus ex actuario ratiociniis ſcrutandis incubuit: qui fraudum conſcius et noxarum, ad militaria ſigna confugit: finxitque Iuliano ſuperſtite in res novas quemdam medium ſurrexiſſe: cuius fallaciis turbo militaris acerrime concitus Lucillianum et Seniauchum occidit. Valentinianum enim paullo poſtea Principem, trepidum, et, quo confugeret, ambigentem, Primitivus hoſpes tutius
8 amandarat. His ita triſtibus laetum aliud addebatur, miſſos a Iovino milites adventare, quos capita ſcholarum ordo caſtrenſis adpellat, nuntiantes aequo animo Ioviani imperium amplecti exercitum Gallicanum.

9 Quibus compertis, Valentiniano, qui [6]) cum iisdem redierat, regenda ſcutariorum ſecunda committitur ſchola, et Vitalianus domeſticorum conſortio iungitur, Erulorum e numero miles, qui multo poſtea auctus Comitis dignitate, male rem per Illyricum geſſit: confeſtimque mittitur in Gallias Arinthaeus, ferens litteras ad [7]) Iovinum, ut conſtanter ageret ſuum obtinens locum: eique mandatum eſt, ut animadverteretur in concitorem tumultus, auctoresque ſeditionis ad comitatum vin-
10 cti transmitterentur. Poſt quae, ut videbatur expedire, diſpoſita, apud Aſpuna Galatiae municipium breve Gallicani milites viſi Principi, ingreſſique conſiſtorium, poſt audita gratanter, quae pertulerant, munerati redire iubentur ad ſigna.

(A. C. 364.)

11 Et cum introiſſet Ancyram Imperator, paratis ad pompam pro tempore neceſſariis, conſulatum iniit adhibito in ſocietatem trabeae Varroniano filio ſuo admodum parvulo: cuius vagitus, pertinaciter [8]) reluctantis, ne in curuli ſella veheretur ex more, id quod mox accidit, portendebat.

Hinc

6) *al.* cum iis red. 7) Mſ. Iovianum. 8) Mſ. *reluctantis.*

Hinc quoque Iovianum celeri gradu praescriptus 12
vitae finiendae dies exegit. Cum enim venisset Dadastanam, qui locus Bithyniam distinguit et Galatas, exanimatus inventus est nocte: super cuius obitu [9]) dubietates emersere complures. Fertur enim re- 13
centi calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequivisse, vel extuberato capite perisse succensione prunarum immensa, aut certe ex colluvione ciborum avida cruditate distentus. Decessit autem anno tricesimo aetatis et tertio. Cumque huic et Aemiliano Scipioni vitae exitus similis evenisset, super neutrius morte quaestionem comperimus agitatam.

Incedebat autem motu corporis gravi, vultu 14
laetissimo, oculis caesiis, vasta proceritate et ardua, adeo ut diu nullum indumentum regium ad mensuram eius aptum inveniretur. Et aemulari malebat Constantium, agens seria quaedam aliquoties post meridiem: iocarique palam cum proximis adsuetus. Christianae legis idem studiosus, et nonnum- 15
quam honorificus, mediocriter eruditus, magisque benivolus, et perpensius, ut adparebat ex paucis quos promoverat, iudices electurus: edax tamen, et vino Venerique indulgens, quae vitia imperiali verecundia forsitan correxisset. Dicebatur autem 16
Varronianus pater eius monitu cuiusdam somnii dudum praescisse, quod evenit, idque duobus amicis commisisse fidissimis, illo adiecto, quod ipsi quoque deferretur trabea consularis. Sed impetrato uno, adipisci non potuit aliud. Audita enim filii celsiore fortuna, antequam eum videret, fatali praeventus est morte. Et quia huic nomini amplis- 17
simum magistratum portendi, per quietem praedictum est seni: Varronianus nepos eius infans etiam tum, cum Ioviano patre declaratus est, ut supra retulimus, consul.

---

9) *al.* dubitationes.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXVI.

Valentiniano, scholae secundae scutariorum tribuno, communi magistratuum civilium et militarium consensu, Nicaeae absenti defertur imperium: et de ratione bissexti. C. I. *Valentinianus cum Ancyra evocatus Nicaeam celeriter venisset, una omnium voce iterum eligitur imperator, purpuraque et diademate ornatus, Augustusque adpellatus, militem adloquitur.* II. *De Aproniani praefectura urbana Romae.* III. *Valentinianus Valentem fratrem suum Nicomediae tribunum stabuli, ac mox apud Constantinopolim in Hebdomo, consentiente exercitu, consortem imperii constituit.* IV. *Imperatores ambo comites et militares numeros inter se partiuntur; et paullo post alter Mediolani, alter Constantinopoli I. consulatum ineunt. Alamanni Gallias vastant; Procopius in Oriente res novas molitur.* V. *Patria et genus, mores, ac dignitates Procopii; deque eius sub Ioviano latebra: et qua ratione Constantinopoli imperator sit adpellatus.* VI. *Procopius Thracias sine sanguine in suam potestatem redigit, et equites peditesque per Thraciam iter facientes, promissis in verba sua adigit, nec non Iovios et Victores, a Valente adversus se missos, sibi oratione iungit.* VII. *Nicaea et Chalcedone obsidione liberatis, Bithynia in ditionem Procopii redigitur: et mox Cyzico expugnato Hellespontus.* VIII. *Procopius in Bithynia, in Lycia, et Phrygia a suis desertus, et vivus Valenti traditus, capite truncatur.* IX. *Marcellus protector, eius cognatus, et multi Procopianarum partium supplicio capitis adfecti.* X.

1 Dictis impensiore cura rerum ordinibus adusque memoriae confinia propioris, convenerat iam re-

ferre à notioribus pedem, ut et pericula declinen-
tur veritati ſaepe contigua, et examinatores conte-
xendi operis deinde non perferamus intempeſtivos,
ſtrepentes ut laeſos, ſi praeteritum ſit, quod loquu-
tus eſt Imperator in coena, vel omiſſum, quam ob
cauſam gregarii milites coërciti ſunt apud ſigna, et
quod non decuerat in deſcriptione multiplici regio-
num, ſuper exiguis ſilere caſtellis: quodque cuncto-
rum nomina, qui ad urbani praetoris officium con-
venere, non ſunt expreſſa: et ſimilia plurima prae-
ceptis hiſtoriae diſſonantia, discurrere per negotio-
rum celſitudines adſuetae, non humilium minutias
indagare cauſarum: quas ſi ſcitari voluerit quis-
piam, individua illa corpuſcula volitantia per inane,
atomos, ut nos adpellamus, numerari poſſe ſpera-
bit. Haec quidam veterum formidantes, cognitio- 2
nes actuum variorum ſtilis uberibus explicatas non
edidere ſuperſtites, ut in quadam ad Cornelium Ne-
potem epiſtola Tullius quoque teſtis reverendus ad-
firmat. Proinde inſcitia vulgari contempta, ad reſi-
dua narranda pergamus.

Hac volubilium caſuum diritate exitu luctuoſo 3
finita, obituque intervallato brevi tempore Princi-
pum, corpore curato defuncti, miſſoque Conſtanti-
polim, ut inter Auguſtorum reliquias conderetur,
progreſſo Nicaeam verſus exercitu, quae in Bithy-
nia mater eſt urbium, poteſtatum civilium militiae-
que rectores magnitudine curarum adſtricti commu-
nium, interque eos quidam ſpe vana ſufflati, mo-
deratorem quaeritabant diu exploratum et gravem.

Et rumore tenus obſcuris paucorum ſuſurris no- 4
men praeſtringebatur Equitii, ſcholae primae ſcuta-
riorum etiam tum tribuni: qui cum potiorum au-
ctoritate diſplicuiſſet, ut aſper et ſubagreſtis; trans-
lata eſt ſuffragatio levis in Ianuarium Ioviani adfi-
nem, curantem ſummitatem neceſſitatum caſtren-
ſium per Illyricum. Quo itidem ſpreto, quia pro- 5

cul iacebat: ut aptus ad id, quod quaerebatur, atque conveniens, Valentinianus nulla discordante ſententia, numinis adſpiratione caeleſtis electus eſt: agens ſcholam ſcutariorum ſecundam, relictusque apud Ancyram, poſtea ſequuturus, ut ordinatum eſt. Et quia nullo renitente hoc e re publica videbatur, miſſis, qui eum venire ocius admonerent, diebus decem nullus imperii tenuit gubernacula: quod tunc eveniſſe, extis Romae inſpectis haruſpex edixerat Marcus.

6 Inter haec tamen, ne quid novaretur contrarium placitis, neve armatorum mobilitas ſaepe verſabilis in praeſentium quemdam inclinaret arbitrium, attente providebat Equitius, et cum eo Leo, adhuc ſub Dagalaipho magiſtro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis poſtea magiſter officiorum, exercitus univerſi iudicium, quantum facere nitique poterant, ut Pannonii fautoresque Principis deſignati firmantes.

7 Qui cum veniſſet accitus, implendique negotii praeſagiis, ut opinari dabatur, vel ſomniorum adſiduitate, nec videri die ſecundo, nec prodire in medium voluit, biſſextum vitans Februarii menſis tunc illuceſcens, quod aliquoties rei Romanae fuiſſe dignorat infauſtum: cuius notitiam certam deſignabo.

8 Spatium anni vertentis id eſſe periti mundani motus et ſiderum definiunt veteres, inter quos [1]) Meton, et Euctemon, et Hipparchus, et Archimedes excellunt, cum ſol perenni rerum ſublimium lege polo percurſo ſignifero, quem Zodiacum ſermo Graecus adpellat, trecentis et ſexaginta quinque diebus emenſis et noctibus, ad eumdem redierit cardinem: ut verbo tenus, ſi a [2]) ſecunda particula elatus arietis, ad eam dimenſione redierit ter-

1) Mſ. Memon. 2) *Ita* Mſ. et Steph. *in aliis* τὸ *particula* deeſt.

minata. Sed anni intervallum veriſſimum memora- 9
tis diebus et horis ſex adusque meridiem concludi-
tur [3]) plenam: annique ſequentis erit poſt horam
ſextam initium porrectum ad veſperam. Tertius a
prima vigilia ſumens exordium, ad horam noctis
extenditur ſextam. Quartus a medio noctis adus-
que claram trahitur lucem. Ne igitur haec compu- 10
tatio variantibus annorum principiis, et quodam
poſt horam ſextam diei, alio poſt ſextam excurſa
nocturnam, ſcientiam omnem ſqualida diverſitate
confundat, et autumnalis menſis inveniatur quan-
doque vernalis: placuit ſenas illas horas, quae qua-
driennio viginti colliguntur atque quatuor, in unius
diei noctisque adiectae tranſire menſuram. Hoc- 11
que alte conſiderato, eruditis concinentibus multis
effectum eſt, ut ad unum diſtinctumque exitum cir-
cumverſio curſus [4]) anni revoluta, nec vaga ſit nec
incerta, nulloque errore deinceps obumbrata ratio
caeleſtis adpareat, et menſes tempora retineant
praeſtituta. Haec nondum extentis fuſius regnis, 12
diu ignoravere Romani, perque ſaecula multa ob-
ſcuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum
profunda caligine fluctuabant, cum in ſacerdotes
poteſtatem tranſtuliſſent intercalandi: qui licenter
gratificantes publicanorum vel litigantium commo-
dis, ad arbitrium ſuum ſubtrahebant tempora vel
augebant. Hocque ex coepto emerſerunt alia plu- 13
rima, quae fallebant, quorum meminiſſe nunc ſu-
pervacuum puto. Quibus abolitis, Octavianus
Auguſtus, Graecos ſequutus, hanc inconſtantiam
correcta turbatione compoſuit, ſpatiis duodecim
menſium et ſex horarum magna deliberatione colle-
ctis: per quae duodecim ſiderum domicilia ſol dis-
currens motibus ſempiternis, anni totius intervalla

---

3) *Steph.* plenum. 4) *al.* anni.

14 concludit. Quam rationem biſſexti probatam, etiam
victura cum ſaeculis Roma adiumento numinis di-
vini fundavit. Proinde pergamus ad reliqua.
1 II. Elapſo die parum apto ad inchoandas rerum
magnitudines, ut quidam exiſtimant, propinquante
iam veſpera, monitu praefecti Salluſtii, ſub exitii
denuntiatione ſtatutum eſt prompta conſenſione
cunctorum, ne potioris quisquam auctoritatis, vel
ſuſpectus altiora conari, procederet poſtridie mane.
2 Cumque multorum taedio, quos votorum inanitas
cruciabat, tandem finita nocte lux adveniſſet: in
unum quaeſito milite omni, progreſſus Valentinia-
nus in campum, permiſſusque tribunal adſcendere
celſius ſtructum, comitiorum ſpecie, voluntate
praeſentium ſecundiſſima, ut vir ſerius, rector pro-
3 nuntiatur imperii. Mox principali habitu circum-
datus et corona, Auguſtusque nuncupatus cum lau-
dibus amplis, quas novitatis potuit excitare dulce-
do, praemeditata dicere iam parabat. Eoque,
ut expeditius loqueretur, brachium exſertante,
obmurmuratio gravis exoritur, concrepantibus
centuriis et manipulis, cohortiumque omnium
plebe urgentium deſtinate, confeſtim Imperatorem
4 alterum declarari. Quod licet nonnulli exiſtima-
runt paucis corruptis ad gratiam fieri deſpectorum:
ex eo tamen id fruſtra creditum videbatur, quod
non emercati, ſed conſoni totius multitudinis paria
volentis clamores audiebantur, documento recenti
fragilitatem pertimeſcentis ſublimium fortunarum.
Dein ex ſuſurris immaniter ſtrepentis exercitus cieri
tumultus violentior adparebat, et confidentia mili-
tis erumpentis interdum ad perniciosa facinora time-
5 batur. Quod Valentinianus magis prae cunctis, ne
fieret, extimeſcens, elata proſpere dextera vi Prin-
cipis fiducia pleni, auſus increpare quosdam ut ſedi-
tioſos et pertinaces, cogitata nullis interpellantibus
abſolvebat.

Exſulto, provinciarum fortiſſimi defenſores, et 6
prae me fero, ſemperque laturus ſum, nec ſperanti, nec adpetenti moderamina orbis Romani mihi, ut potiſſimo omnium, veſtras detuliſſe virtutes. Quod 7
erat igitur in manu poſitum veſtra, nondum electo imperii formatore, utiliter et glorioſe compleſtis, adſcito in honorum verticem eo, quem ab ineunte adu-leſcentia ad hanc usque aetatis maturitatem ſplendide integreque vixiſſe experiundo cognoſcitis. Proinde pacatis auribus accipite quaeſo ſimplicioribus verbis, quod conducere arbitror in commune. Ad- 8
hiberi oportere in omnes caſus ſocia poteſtate collegam, contemplatione poſcente multiplici nec ambigo, nec repugno, curarum acervos et mutationes varias accidentium ipſe quoque ut homo formidans: ſed ſtudendum eſt concordiae viribus totis, per quam res quoque minimae convaleſcunt: quod impetrabitur facile, ſi patientia veſtra cum aequitate conſentiens, id mihi, quod mearum eſt partium, conceſſerit libens. Dabit enim (ut ſpero) fortuna conſiliorum 9
adiutrix bonorum, quantum efficere et conſequi poſſum, diligenter ſcrutantibus temperatum. Ut enim ſapientes definiunt, non modo in imperio, ubi pericula maxima ſunt et creberrima, verum etiam in privatis quotidianisque rationibus, alienum ad amicitiam, cum iudicaverit quisquam prudens, adiungere ſibi debebit, non, cum adiunxerit, iudicare. Haec cum ſpe laetiorum polliceor: vos firmitatem 10
factorum retinentes et fidem, dum hiberna patitur quies, animorum reparate vigorem atque membrorum, ob nuncupationem auguſtam debita protinus accepturi.

Finita oratione, quam auctoritas erexerat ino- 11
pina, flexit Imperator in ſuam ſententiam univerſos: conſiliique eius viam ſequuti, qui paullo ante flagrantiſſimis vocibus aliud poſtulabant, circumſaeptum aquilis et vexillis, agminibusque diverſorum

ordinum ambitiose stipatum, iamque terribilem duxerunt in regiam.

1 III. Dum haec in Oriente volubiles fatorum explicant sortes, Apronianus regens urbem aeternam, iudex integer et severus, inter curarum praecipua, quibus haec praefectura saepe sollicitatur, id primum opera curabat enixa, ut veneficos, qui tunc rarescebant, captos, postque agitatas quaestiones nocuisse quibusdam apertissime confutatos, indicatis consciis morte multaret, atque ita paucorum discrimine reliquos, si qui laterent, formidine parium
2 exturbaret. Haec egisse ideo efficaciter fertur, quod Iuliani promotus arbitrio agentis etiam tum per Syrias, in itinere unum amiserat oculum: suspicatusque, artibus se nefariis adpetitum, iusto quidem, sed inusitato dolore haec et alia magna quaeritabat industria. Unde quibusdam atrox visus est, in amphitheatrali curriculo undatim coëunte aliquoties plebe, causas dispiciens criminum maximorum.
3 Denique post huiusmodi vindicata complura, [1]) Hilarinum aurigam convictum atque confessum, vixdum pubescentem filium suum venefico tradidisse, docendum secretiora quaedam legibus interdicta, ut nullo conscio adminiculis iuvaretur internis, capitali animadversione damnavit: qui laxius retinente carnifice, subito lapsus confugit ad ritus Christiani sacrarium, abstractusque exinde illico abscissa
4 cervice consumptus est. Verum haec similiaque tum etiam ut coërcenda mox cavebantur, et nulli vel admodum pauci, in his versati flagitiis, vigori publico insultarunt: sed tempore sequuto, longaeva impunitas nutrivit immania, usque eo grassante licentia, ut imitatus Hilarinum quidam senator, servumque suum modo non per syngrapham arcanis piacularibus inducendum commisisse doctori malarum ar-

1) Ms. *Hilarinum* et ita quoque infra.

tium confutatus, ſupplicium redimeret opima mer-
cede; ut crebrior fama vulgarat. Isque ipſe hoc 5
genere, quo iactum eſt, abſolutus, cum vitae pu-
dere deberet et culpae, non abolendae incubuit
maculae: ſed, tamquam inter multos probroſos
ſolus vacuus ab omni delicto, equo phalerato in-
ſidens discurrensque per ſilices, multo poſt ſe
[2]) nunc usque trahit agmina ſervulorum, per novum
quoddam inſigne curioſius ſpectari adfectans: ut
Duillium accepimus veterem, poſt glorioſa illa na-
valis rei certamina id ſibi ſumpſiſſe, ut tibicine le-
nius praecinente rediret ad ſua poſt coenam.

Sub hoc tamen Aproniano ita iugiter copia ne- 6
ceſſariorum exuberavit, ut nulla ſaltem levia mur-
mura ſuper inopia victui congruentium orirentur:
quod adſidue Romae contingit.

IV. At in Bithynia Valentinianus Princeps (ut 1
praediximus) declaratus, dato in perendinum diem
ſigno proficiſcendi, convocatis primoribus, quaſi
tota conſilia quam ſibi placentia ſequuturus, per-
cunctabatur, quemnam ad imperii conſortium opor-
teret adſumi: ſilentibusque cunctis, Dagalaiphus
tunc equeſtris militiae rector reſpondit fidentius:
Si tuos, inquit, *amas*, *Imperator optime*, *habes*
fratrem; ſi rem publicam, *quaere*, *quem veſtias*.
Quo dicto aſperatus ille, ſed tacitus et occultans, 2
quae cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingreſ-
ſus Kal. Martiis, Valentem fratrem ſtabulo ſuo cum
tribunatus dignitate praefecit. Indeque cum veniſ- 3
ſet Conſtantinopolim, multa ſecum ipſe divolvens,
et magnitudine urgentium negotiorum iam ſe [1]) ſu-
perari conſiderans: nihil morandum ratus, [2]) quin-
tum Kal. Aprilis productum eumdem Valentem in
ſuburbanum, univerſorum ſententiis concinentibus
(nec enim audebat quisquam refragari) Auguſtum

---

2) *al.* unicus. 1) Mſ. parari. 2) *τὸ quintum* in aliis libris deeſt.

pronuntiavit: decoreque imperatorii cultus ornatum, et tempora diademate redimitum in eodem vehiculo secum reduxit: participem quidem legitimum potestatis, sed in modum adparitoris morigerum, ut progrediens aperiet textus.

4 Quibus ita nullo interturbante perfectis, constricti rapidis febribus Imperatores ambo diu, spe vivendi firmata, ut erant in inquirendis gnaviores, quam in componendis, suspectas morborum caussas investigandas acerrime Ursatio officiorum magistro Delmatae crudo, et Iuventio Sisciano quaestori tunc commiserunt: ut loquebatur pertinax rumor, invidiam cientes Iuliani memoriae principis, amicisque eius, tamquam clandestinis praestigiis laesi. Sed hoc evanuit facile, ne verbo quidem tenus insidiarum indicio ullo reperto.

5 Hoc tempore velut per universum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis, excitae gentes saevissimae limites sibi proximos persultabant. Gallias Raetiasque simul Alamanni populabantur; Sarmatae Pannonias et Quadi; Picti, Saxonesque et Scotti, et [3]) Atacotti Britannos aerumnis vexavere continuis; Austoriani Mauricaeque aliae gentes Africam solito acrius incursabant; Thracias et diri-
6 piebant praedatorii globi Gothorum. Persarum rex manus Armeniis iniectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed iniuste; caussando, quod post Ioviani excessum, cum quo [4]) foedera firmarat et pacem, nihil obstare [5]) debebit, quo minus ea recuperaret, quae antea ad maiores suos pertinuisse monstrabat.

(A. C. 365.)

1 V. Acta igitur tranquillius hieme, concordissimi Principes, unus nuncupatione praelatus, alter

---

3) Ms. Attacitti. 4) Ms. foedera. 5) Ms. debebit.

honore ſpecie tenus adiunctus, percurſis Thraciis
Naeſum advenerunt: ubi in [1]) ſuburbano, quod
adpellatum Mediana a civitate tertio lapide dispara-
tur, quaſi mox ſeparandi, partiti ſunt comites. Et 2
Valentiniano quidem, cuius arbitrio res gerebatur,
Iovinus evenit, dudum promotus a Iuliano per
Gallias magiſter armorum, et Dagalaiphus, quem
militiae rectorem provexerat Iovianus: in Orientem
vero ſequuturus Valentem ordinatus eſt Victor, ipſe
quoque iudicio Principis antedicti provectus, cui
iunctus eſt Arinthaeus. Lupicinus enim [2]) pridem
a Ioviano pari modo promotus magiſter equitum,
partes tuebatur Eoas. Tunc et Equitius Illyriciano 3
praeponitur exercitui, nondum magiſter, ſed Co-
mes: et Serenianus olim ſacramento digreſſus, re-
cinctus eſt ut Pannonius, ſociatusque Valenti do-
meſticorum praefuit ſcholae. Quibus ita digeſtis,
et militares partiti numeri.

Et poſt haec cum ambo fratres Sirmium introiſ- 4
ſent, diviſo palatio, ut potiori decuerat, Valenti-
nianus Mediolanum, Conſtantinopolim Valens dis-
ceſſit. Et Orientem quidem regebat poteſtate prae- 5
fecti Salluſtius; Italiam vero cum Africa et Illyrico
Mamertinus, et Gallias provincias [3]) Germanianus.
Agentes igitur in memoratis urbibus Principes, 6
ſumpſerunt primitus trabeas conſulares: omnisque
hic annus diſpendiis gravibus rem Romanam ad-
flixit. Alamanni enim perrupere Germaniae limi- 7
tes, hac ex cauſa ſolito infeſtius moti. Cum legatis
eorum miſſis ad comitatum certa et praeſtituta ex
more munera praeberi deberent, minora et [4]) vilia
ſunt attributa: quae illi ſuſcepta, furenter agentes,
ut indigniſſima proiecere. Tractatique aſperius ab
Urſacio tunc magiſtro officiorum, iracundo quodam

1) *Steph.* ſuburbio. 2) Mſ. pridie. 3) Mſ. Germanianus. 4) Mſ. vilia.

et ſaevo, regreſſi factumque exaggerantes, ut contumelioſe deſpectas gentes immaniſſimas concitarunt.

8 Et circa id tempus, aut non multo poſterius, in
Oriente Procopius in res ſurrexerat novas: quae
prope Kal. Novembris venturo Valentiniano Pariſios, eodemque nuntiata ſunt die.

9 Et Alamannis quidem occurſurum Dagalaiphum
pergere mature praecepit: qui, vaſtitatis propinquioribus locis, longius diſceſſerant incruenti.
Super adpetitu vero Procopii antequam adulesceret
reprimendo, curis [5]) diducebatur ambiguis, ea potiſſimum ratione ſollicitus, quod ignorabat, utrum
Valente ſuperſtite an exſtincto [6]) memoratus impe-
10 rium adfectarat. Equitius enim relatione Antonii
tribuni accepta, [7]) agentis in Dacia mediterranea
militem, qui nihil praeter negotium ipſum auditum
obſcure ſignificabat; ipſe quoque nondum liquida
fide comperta, ſimplicibus verbis Principem geſto-
11 rum conſcium fecit. His cognitis Valentinianus
eodem Equitio aucto magiſterii dignitate, repedare
ad Illyricum deſtinabat, ne perſultatis Thraciis perduellis iam formidatus invaderet hoſtili excurſu
Pannonias. Documento enim recenti impendio
terrebatur, reputans, paullo ante Iulianum, contempto Imperatore bellorum civilium ubique victore, nec ſperatum ante nec exſpectatum, ab urbe in
12 urbem incredibili velocitate transiſſe. Verum ardens ad redeundum eius impetus molliebatur conſiliis proximorum, [8]) ſuadentium et orantium, ne
internecivа minantibus barbaris exponeret Gallias,
neve hac cauſatione provincias desereret egentes adminiculis magnis: [9]) iisque legationes urbium acceſſere nobilium, precantes, ne in rebus duris et

5) Mſ. diducebantur. 6) *al.* memoratum Imperium. 7) Mſ. agentis. 8) Mſ. valentium. 9) Mſ. maenisque.

dubiis impropugnatas eas relinqueret, quas praesens eripere poterit discriminibus maximis, metu ambitiosi nominis sui Germanis incusso.

Tandem denique utilitate rei perpensius excogi- 13
tata, in multorum sententias flexus, replicabat aliquoties, hostem suum fratrisque solius esse Procopium; Alamannos vero totius orbis Romani: statuitque nusquam interim extra confinia moveri Gallorum. Et adusque Remos progressus, sollicitus- 14
que super Africa, ne repente perrumperetur, Neotherium, postea consulem tunc notarium, ad eamdem tuendam ire disposuit, et Masaucionem domesticum protectorem ea consideratione, quod diu sub patre Cretione quondam Comite educatus, suspecta noverat loca; hisque et scutarium adiunxit Gaudentium, olim sibi cognitum et fidelem.

Quia igitur uno eodemque tempore utrobique 15
turbines exarsere maestissimi, competenti loco singula digeremus, nunc partem in Oriente gestorum, deinde bella barbarica narraturi: quoniam pleraque et in occidentali et in Eoo orbe iisdem mensibus sunt excitata: ne, dum ex loco subinde saltuatim redire festinamus in locum, omnia confundentes, squaliditate maxima rerum ordines implicemus.

VI. Insigni genere Procopius in Cilicia natus et 1
educatus, ea consideratione, qua propinquitate Iulianum postea Principem contingebat, a primo gradu eluxit: et ut vita moribusque castigatior, licet occultus erat et taciturnus, notarius diu perspicaciter militans et tribunus, iamque summatibus proximus: post Constantii obitum in rerum conversione velut Imperatoris cognatus altius anhelabat, [1]) adiunctus consortio Comitum: et adparebat eum, si umquam potuisset, fore quietis publicae turbatorem. Hunc Iulianus Persidem ingrediens, conso- 2

1) Mſ. adiunctus.

ciato pari poteſtatis iure Sebaſtiano, in Meſopota-
mia cum manu militum reliquerat valida: manda-
ratque, ut ſuſurravit obſcurior fama (nemo enim
dicti auctor exſtitit verus) pro cognitorum ageret
textu, et ſi ſubſidia rei Romanae languiſſe ſenſiſſet,
Imperatorem ipſe ſe provideret ocius nuncupari.
3 Qui iniuncta civiliter agens et caute, Iuliani letali-
ter vulnerati funus, et ad regenda communia com-
perit Iovianum evectum: falſoque rumore diſperſo,
inter abeuntis anhelitus animae eumdem Iulianum
[2]) vero mandaſſe, placere ſibi, Procopio clavos
ſummae rei gerendae committi: veritus, ne hac ex
cauſa indemnatus occideretur, e medio ſe conſpectu
diſcrevit, maxime poſt Ioviani territus necem nota-
riorum omnium primi, quem Iuliano perempto
veluti dignum imperio paucis militibus nominatum,
novaque exinde coeptare ſuſpectum, cruciabiliter
4 didicerat interfectum. Et quia ſe quaeri induſtria
didicerat magna, vitans gravioris invidiae pondus,
ad abdita longiusque remota diſceſſit. Cumque a
Ioviano exploratius indagari latibula ſua ſentiret, et
ferinae vitae iam fuiſſet pertaeſum: (quippe a cel-
ſiore ſtatu deiectus ad inferiora, etiam edendi pae-
nuria in locis ſqualentibus ſtringebatur, hominum-
que egebat colloquiis) poſtremae neceſſitatis impulſu
deviis itineribus ad [3]) Chalcedonos agrum pervenit.
5 Ubi, [4]) quoniam et illud firmius viſum eſt recepta-
culum, apud fidiſſimum amicorum deliteſcebat,
Strategium quemdam ex palatino milite ſenatorem,
Conſtantinopolim, quantum fieri poterat clanculo,
ſaepe intermeans: ut indicio eiusdem Strategii pa-
tuit, poſtquam ſaepius in factionis conſcios eſt in-
6 quiſitum. Ritu itaque ſollertiſſimi cuiusdam ſpe-
culatoris, [5]) ignotus ob ſqualorem vultus et maciem

2) τὸ *vero* in aliis libris deeſt. 3) *al.* Chalcedonium. 4) MſC. quoniam et illud. 5) *al.* ignotus vultu ob ſqualorem et maciem.

rumuſculos colligebat tunc crebreſcentes, ut ſunt acerba ſemper inſtantia, incuſantium multorum Valentem, quaſi cupiditate aliena rapiendi ſuccenſum. Cuius diritati adiectum erat incentivum exi- 7
tiale ſocer Petronius, ex praepoſito Martenſium militum promotus repentino ſaltu patricius, animo deformis et habitu: qui ad nudandos ſine discretione cunctos immaniter flagrans, nocentes pariter et [6]) inſontes poſt exquiſita tormenta quadrupli nexibus vinciebat, debita iam inde a temporibus principis Aureliani perſcrutans, et impendio maerens, ſi quemquam abſolviſſet indemnem. Cuius morum 8
intolerantiae haec quoque pernicies accedebat, quod, cum ditaretur luctibus alienis, erat inexorabilis et crudelis, et in rabido corde duriſſimus, nec reddendae nec accipiendae rationis umquam capax: inviſior Cleandro, quem agentem ſub Imperatore Commodo praefecturam, ſublata vecordia diverſas legimus vexaſſe fortunas: et oneroſior Plautiano, qui praefectus itidem ſub Severo, ultra mortale tumens cuncta confuderat, ni gladio periſſet ultore. Haec lacrimoſa, quae incitante Petronio 9
ſub Valente clauſere multas paupertinas et nobiles domos, impendentiumque ſpes atrocior, provincialium et militum paria gementium ſenſibus imis haerebant: et votis licet obſcuris et tacitis permutatio ſtatus praeſentis ope numinis ſummi, concordi gemitu poſcebatur. Quae Procopius latenter ac- 10
cipiens, arbitratusque, ubi felicius [7]) acciderit fatum, negotio levi ad apicem ſummae poteſtatis adſumi, ſubſidebat ut praedatrix beſtia, viſo, quod capi poterat, protinus eruptura. Cui haec, quae 11
maturabat, ardenti, fors hanc materiam dedit impendio tempeſtivam. Conſumpta hieme feſtinans ad Syriam Valens, [8]) iamque fines Bithynorum in-

6) Mſ. inſontes. 7) Mſ. adſiderit. 8) *al.* iam fines.

greſſus, docetur relationibus ducum, gentem Gothorum ea tempeſtate intactam [9]) ideoque ſaeviſſimam, conſpirantem in unum ad pervadenda parari collimitia Thraciarum: hocque cognito, ut impraepedito ipſe pergeret, quo tendebat, ſufficiens equitum adiumentum et peditum mitti iuſſit ad lo-
12 ca, in quibus barbarici timebantur excurſus. Dimoto itaque longius Principe, Procopius aerumnis diuturnis attritus, et vel atrocem mortem clementiorem ratus malis, quibus adflictabatur, aleam periculorum omnium iecit abrupte: extremaque iam perpeti nequaquam timens, praeeunte perdita ratione facinus adoritur audaciſſimum, Diviteuſes Tungricanosque iuniores ad procinctum urgentem per Thracias inter alios celerare diſpoſitos et Conſtantinopoli moraturos ſollemniter biduum, per quosdam ex iisdem numeris notos ſollicitare properans: quia cum omnibus loqui periculoſum erat et
13 arduum, fidem paucorum elegit. Qui pellecti ſpe praemiorum ingentium, ſub conſecratione iurisiurandi promiſere, ſe, quae vellet, cuncta facturos: favorem quoque polliciti conturmalium, inter quos ipſi potiorem locum obtinebant in ſuadendo, ſti-
14 pendiis excellentes et meritis. Utque condictum eſt, ubi excanduit radiis dies, idem Procopius diductus in cogitationes varias, Anaſtaſiauas balneas petit, a ſorore Conſtautini cognominatas, ubi locata noverat ſigna: doctusque per arcanorum conſcios, omnes in eius ſtudium conſenſiſſe ſocietate coita nocturna, [10]) fide ſalutis data libenter admiſſus, conſtipatione vendibilium militum cum honore quidem, ſed in modum tenebatur obſeſſi: qui ut praetoriani quondam poſt Pertinacis necem licitantem imperii praemia Iulianum ſusceperant, ipſi quoque

9) *al.* eamdemque ſaeviſſime. 10) Mſ. fidelitatis.

quoque Procopium infauſti dominatus exordia molientem, attenti ad omne compendium defenderunt.

Stetit itaque ſubtabidus (excitum putares ab in- 15
feris) nusquam reperto paludamento, tunica auro distincta ut regius miniſter, indutus a calce in pubem in paedagogiani pueri ſpeciem, purpureis opertus tegminibus pedum: haſtatusque purpureum itidem pannulum laeva manu geſtabat, ut in theatrali ſcena ſimulacrum quoddam inſigne per aulaeum vel mimicam cavillationem ſubito putares emerſum. Ad hoc igitur dehoneſtamentum hono- 16
rum omnium ludibrioſe [11]) ſublatus, et ancillari adulatione beneficii alloquutus auctores, opesque pollicitus amplas et dignitates ob principatus primitias, proceſſit in publicum multitudine ſtipatus armorum: ſignisque ſublatis erectius ire pergebat, circumclauſus horrendo fragore ſcutorum lugubre concrepantium, quae metuentes, ne a celſioribus tectis ſaxis vel tegularum fragmentis conflictarentur, denſius ipſis galearum criſtis aptabant.

Huic intimidius incedenti nec reſiſtebat popu- 17
lus, nec favebat: accendebatur tamen inſita plerisque vulgarium novitatis repentina iucunditate, ea re potius incitante, quod Petronium, ut praediximus, divitias violenter augentem, omnes eadem mente deteſtabantur, qui ſepulta iamdudum negotia, et redivivas nebulas debitorum in diverſos ordines excitabat. Cum itaque tribunal idem adſcen- 18
diſſet Procopius, et, cunctis ſtupore defixis, timeretur ſilentium triſte: procliviorem viam ad mortem (ut ſperabat) exiſtimans adveniſſe, per artus tremore diffuſo implicatior ad loquendum, diu tacitus ſtetit: pauca tamen interrupta et moribunda voce dicere iam exorſus, quibus ſtirpis propinquitatem imperatoriae praetendebat, leni paucorum

11) *al.* ſublatis.

ſuſurro pretio illectorum, deinde tumultuariis ſucclamationibus plebis Imperator adpellatus incondite, petit curiam raptim. Ubi nullo clariſſimorum, ſed ignobili paucitate inventa, palatium peſſimo pede feſtinatis paſſibus introiit.

19 Mirantur quidam profecto irriſione digna principia, incaute coepta et temere, ad ingemiſcendas erupiſſe rei publicae clades, ignari forſan exemplo-
20 rum, haec accidiſſe primitus arbitrantes. Sic Adramyttenus Andriſcus de genere quidam infimae ſortis, adusque Pſeudophilippi nomen [12]) evectus, bellis Macedonicis tertium addidit grave. Sic Antiochiae Macrino Imperatore agente, ab Emeſa Heliogabalus exivit Antoninus. Ita inopino impetu Maximini Alexander cum Mamaea matre confoſſus eſt. In Africa ſuperior Gordianus in imperium raptus, adventantium periculorum angoribus implicatus, vitam laqueo ſpiritu intercluſo profudit.

1 VII. Igitur cupediarum vilium mercatores, et qui intra regiam adparebant, aut parere deſierant, quique coetu militarium nexi ad pacatiora iam vitae diſceſſerant, in inſoliti caſus ambigua partim inviti, alii volentes adſciſcebantur: nonnulli omnia tutiora praeſentibus rati, e civitate occulte dilapſi, Imperatoris caſtra petivere itineribus feſtinatis.

2 Hos omnes Sophronius vivaciſſimo curſu praegreſſus, tunc notarius, praefectus poſtea Conſtantinopoleos, Valentem a Caeſarea Cappadocum iam profecturum, ut vaporatis aeſtibus Ciliciae iam lenitis ad Antiochiae percurreret ſedes: textu narrato geſtorum, ſpe dubia in talibus percitum et ſtupentem, avertit Galatiam, res adhuc trepidas arrepturum.

3 Qui dum itineribus properat magnis, attentiſſima cura Procopius in dies agitabat et noctes, ſub-

---

12) Mſ. erectus.

ditivos quosdam ostentans, qui astutia confidenti partim ab Oriente, alii e Galliis se venisse, et Valentinianum obiisse fingentes, cuncta patere novo et favorabili Principi memorabant. Et quia res 4
novae petulanter arreptae celeritate muniri solent interdum, ne quid formidandum omitteretur, [1]) cum festinatione Nebridius in locum Sallustii praefectus praetorio factione Petronii recens promotus, et Caesarius Constantinopolitanae urbis praefectus in vincula compinguntur: et iubetur civitatem curare solita potestate Phronemius, esseque magister officiorum Euphrasius, ambo Galli, institutis bonarum artium spectatissimi: et administratio negotiorum castrensium Gomoario et Agiloni revocatis in sacramentum committitur inconsulte, ut docuit rerum exitus proditor. Quia igitur Iulius co- 5
mes per Thracias copiis militaribus praesidens, oppressurus rebelles, si comperisset conata, ex propinquis stationibus timebatur, commentum excogitatum est validum: et quasi iussu Valentis feria super barbaricis motibus tractaturus, Nebridii litteris adhuc clausi violenter expressis accitus Constantinopolim, strictius tenebatur. Hacque callida fraude bellatrices Thraciae gentes sine cruore adquisitae, adminicula ausis tumultuariis maxima compararunt. Post quae ita eventu laetiore completa, Araxius 6
exambita regia praetorio praefectus accessit, velut Agilone genero suffragante: aliique plures ad aulae varios actus et administrandas provincias sunt admissi, quidam inviti, alii ultro semet offerentes cum praemiis. Utque in certaminibus intestinis usu ve- 7
nire contingit, emergebant ex vulgari faece nonnulli, desperatione consiliisque ductantibus caecis: contraque quidam orti splendide, a culminibus summis adusque mortes et exilia corruebant.

1) Ms. cum festinatione.

8 Ubi per haec et ſimilia factio firmiter videbatur eſſe compoſita, reſtabat, ut abundans cogeretur militum manus: et impetratum eſt facile, id quod in publicis turbamentis aliquoties auſa ingentia, vel
9 iuſtis exorſa primordiis impedivit. Transeuntes ad expeditionem per Thracias concitatae equitum peditumque turmae, blandeque acceptae et liberaliter cum eſſent, omnesque in unum ſitae, iamque exercitus ſpecies adpareret: promiſſis uberrimis inhiantes, ſub exſecrationibus diris in verba iuravere Procopii: hanc polliciti pertinaciam, quod eum
10 ſuis [2]) armis defenſabunt. Inventa eſt enim occaſio ad alliciendos eos perquam opportuna: quod Conſtantii filiam parvulam, cuius recordatio colebatur, ſinu ipſe circumferens, neceſſitudinem praetendebat et Iuliani. Adeptusque eſt aliud tempori congruum: quod Fauſtina, matre puellae, caſu praeſente, quaedam acceperat habitus inſignia princi-
11 palis. Adiungit his aliud veloci diligentia maturandum: et electi quidam ſtoliditate praecipites ad capeſſendum Illyricum miſſi ſunt, nullo praeter petulantiam adiumento conſili, aureos ſcilicet nummos effigiatos in vultum novi Principis, aliaque ad illecebras aptantes: quos correptos Equitius per eas regiones militum rector exſtinxit genere diverſo
12 poenarum. Pariaque deinde metuens, obſtruxit tres aditus anguſtiſſimos, per quos provinciae tentantur Arctoae, unum per ripenſem Daciam, alterum per Succos notiſſimum, tertium per Macedonas, quem adpellant Acontiſma. Hacque cautela, vana perſuaſione rapiendi Illyrici deſtitutus uſurpator indebitae poteſtatis, magna perdidit inſtrumenta bellorum.

13 Dum haec ita aguntur, atrocitate nuntii Valens perculſus, iamque revertens per Gallograeciam,

---

2) *Steph.* animis.

auditis apud Conſtantinopolim geſtis, diffidenter incedebat et trepide: ac repentino pavore vias providendi turbante, eousque deſponderat animum, ut auguſtos amictus abiicere tamquam gravem ſarcinam cogitaret: feciſſetque profecto, ni vetantibus proximis detractus a deformi propoſito, firmatusque meliorum ſententiis, agmina duo [3]) praeire iuſſiſſet, quibus nomina ſunt Iovii atque Victores, caſtra perduellium irrupturos. His iam propin- 14
quantibus, ipſe Procopius [4]) a Nicaea regreſſus, quo nuper advenerat, cum Divitenſibus deſertorumque plebe promiſcua, quam [5]) dierum brevi ſpatio congregarat, Mygdum acceleravit: qui locus Sangario adluitur flumine. Ubi cum legiones iam 15
pugnaturae congrederentur, inter reciprocantes miſſilia quaſi procurſatione hoſtem laceſſens, ſolus prorupit in medium. Et ſecundioris ductu fortunae, ex contraria acie velut agnitum quemdam Vitalianum, quem, ſi norat, ambigitur, Latine ſalute data blande produxit: cumque porrecta dextra ſuaviatus, omnibus hinc inde attonitis, *En*, inquit, 16
cana Romanorum exercituum fides, et [6]) *religionibus firmis iuramenta conſtricta! Placet, fortiſſimi viri, pro ignotis tot ſuorum conſurrexiſſe mucrones: utque Pannonius degener labefactans cuncta et proterens, imperio, quod ne votis quidem concipere auſus eſt umquam, potiatur, ingemiſcere nos veſtris noſtrisque vulneribus. Quin potius ſequimini culminis ſummi proſapiam, non [ut rapiat aliena, ſed in integrum maieſtatis avitae] reſtituatur, arma iuſtiſſima commoventem.*

Hac ſermonis placiditate molliti omnes, qui 17
acriter venerant pugnaturi, ſignorum apicibus aquilisque ſummiſſis deſcivere libentes ad eum: et pro

---

3) *Steph.* praecedere. 4) Mſ. Anticea. 5) Mſ. dierum brevi ſpatio. 6) *al.* regionibus.

terrifico fremitu, quem barbari dicunt barritum, nuncupatum Imperatorem ſtipatumque de more, conſentientes in unum reduxerunt ad caſtra, teſtati more militiae Iovem, invictum Procopium fore.

1 VIII. Huic perduellium proſperitati laetior acceſſit. Rumitalca enim tribunus in ſocietatem Procopianorum adſcitus, et ſuſcepta cura palatii, digeſto mature conſilio, permiſtoque cum militibus, mari ad Drepanum antea, nunc Helenopolim venit,
2 exindeque Nicaeam ſpe celerius occupavit. Ad quam obſidendam cum huiusmodi pugnarum peritis Vadomario miſſo ex duce et rege Alamannorum, Valens Nicomediam pergit. [1]) Exindeque profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis viribus inſiſtebat: cuius e muris probra in eum iaciebantur, et iniurioſe compellabatur ut Sabaiarius. Eſt autem ſabaia ex ordeo vel frumento in liquorem con-
3 verſis paupertinus in Illyrico potus. Feſſus denique inopia commeatuum, et obſtinatione nimia defenſorum, diſcedere iam parabat: cum inter haec clauſi apud Nicaeam, patefactis ſubito portis egreſſi, munitorum magna parte proſtrata, ductore fidentiſſimo Rumitalca properabant ardenter, circumventuri Valentem a tergo, nondum a Chalcedonos ſuburbano digreſſum: et patraſſent conata, ni rumore quodam praeverſo imminens exitium ille perdoctus, inſtantem veſtigiis hoſtem per Sunonenſem lacum et fluminis Galli ſinuoſos anfractus propere diſcedendo fruſtra ſequentem luſiſſet. Et hoc caſu Bithynia quoque in Procopii ditionem redacta eſt.
4 Unde cum Ancyram Valens citis itineribus revertiſſet, comperiſſetque Lupicinum ab Oriente cum catervis adventare non contemnendis: ſpe proſperorum erectior, Arinthaeum lectiſſimum ducem
5 occurſurum hoſtibus miſit. Qui ubi Dadaſtanam

---

1) *al.* Exinde.

tetigit, in qua ſtatione periſſe diximus Iovianum,
Hyperechium ſibi oppoſitum repente vidit cum co-
piis, antehac [2]) Caſtrenſis adparitorem, cui ut
amico Procopius auxilia ductanda commiſit. Et
dedignatus hominem ſuperare certamine deſpicabi-
lem, auctoritatis et celſi fiducia corporis, ipſis
hoſtibus iuſſit ſuum vincire rectorem: atque ita tur-
marum anteſignanus umbratilis [3]) comprenſus ſuo-
rum manibus.

Quae dum hoc modo procedunt, Venuſtus qui- 6
dam largitionum adparitor ſub Valente, multo ante
Nicomediam miſſus, ut aurum ſuſceptum ſtipendii
nomine militibus per Orientem diffuſis viritim tri-
bueret, hac triſtitia cognita alienum pervidens tem-
pus, Cyzicum cum iis, quae ſusceperat, ſe citius
contulit. Ubi forte Serenianus repertus domeſti- 7
corum tunc Comes, miſſus ad theſauros tuendos,
urbem inexſuperabili moenium ambitu monumentis
quoque veteribus cognitam, fretus tumultuario
praeſidio cuſtodiebat: ad quam expugnandam Pro-
copius, ut, poſſeſſa Bithynia, ſibi etiam [4]) Helles-
pontum iungeret, validam deſtinaverat manum.
Morabantur autem effectum ſagittis et glandibus 8
caeterisque iaculis obſidentium ſaepe globi [5]) con-
fixi, et propugnatorum ſollertia clauſtrum per cate-
nam ferream valde robuſtam ori portus inſertum,
quae, ne roſtratae irruerent naves hoſtiles, erat al-
trinſecus colligata. Hanc poſt varios militum labo- 9
res et ducum, fatigatorum acerrimis proeliis, Aliſo
quidam tribunus abſcidit, [6]) exſertus bellator et
prudens, hoc modo. Coniunctis tribus navigiis,
teſtudinem hac ſpecie ſuperſtruxit. Denſatis cohae-
rentes ſupra capita ſcutis, primi transtris inſtabant
armati, alii poſt hos ſemet curvantes humilius, ter-

2) Mſ. Caſtrenſis. 3) Mſ. compreſſus. 4) Mſ. bellis pontum.
5) *al.* confuſi. 6) Mſ. exſertas.

tiis gradatim inclinatis ſubmiſſe, ita ut noviſſimi
ſuffragiuibus inſidentes formam aedificii fornicati
monſtrarent. Quod machinae genus contra mura-
les pugnas ideo figuratur hac ſpecie, ut miſſilium
ictus atque ſaxorum per decurſus cadentium labiles,
10 inſtar imbrium evaneſcant. Itaque coniectu telo-
rum Aliſo paulliſper defenſus ingenti corporis robo-
re, ſuppoſito ſtipite eamdem catenam fortius bi-
penni concidens ita confregit, ut disiecta pateface-
ret aditum latum: hocque exitu civitas hoſtili im-
petu patuit improtecta. Qua cauſa exſtincto poſtea
proterviae totius auctore, cum in factionis partici-
pes ſaeviretur: hic idem tribunus contemplatione
facinoris clari vitam cum militia retinens, diu poſt
in Iſauria oppetiit vaſtatoria manu confoſſus.
11 Hoc Marte Cyzico reſerata, Procopius ad eam
propere feſtinavit: veniaque univerſis, qui repugna-
vere, donatis, Serenianum ſolum iniectis vinculis
12 iuſſit duci Nicaeam ſervandum artiſſime. Statim-
que Hormisdae maturo iuveni, Hormisdae regalis
illius filio, poteſtatem proconſulis detulit, et civi-
lia more veterum et bella recturo. Qui agens pro
moribus lenius, a militibus, quos per devia Phry-
giae miſerat Valens, ſubito corripiendus incurſu,
tanto vigore evaſit, ut adſcenſa navi, quam ad ca-
ſus pararat ancipites, ſequentem ac paene captam
uxorem ſagittarum nube diffuſa defenſam averteret
ſecum: matronam opulentam et nobilem, cuius
verecundia et deſtinatio glorioſa abruptis poſtea dis-
criminibus maritum exemit.
13 Ea victoria ultra homines Procopius ſeſe effe-
rens, et ignorans, quod quivis beatus, verſa rota
Fortunae, ante veſperum poteſt eſſe miſerrimus: Ar-
betionis domum, cui antea tamquam eadem ſibi ſen-
tientis parcebat ut propriae, iuſſit exinaniri, [7]) mo-

7) Mſ. mobiles.

bilis cenſus inaeſtimabilis plenam: ideo indignatus,
quod venire ad eum accitus aliquoties distulit, cau-
ſatus incommoda ſenectutis et morbos. Et licet 14
hac ex cauſa praeſumptor momentum pertimeſceret
grave, tamen, cum obſiſtente nullo ſe in orientales
provincias effundere libenti cunctorum adſenſione
iam licentius poſſet, avidas novitatem quamdam vi-
ſere taedio aſperioris imperii, quo tunc tenebantur:
erga alliciendas quasdam civitates Aſiae, legendos-
que eruendi peritos auri, ut ſibi profuturos proe-
liis, quae magna exſpectabat et crebra, ſegnius
commoratus; in modum acuti mucronis obtuſus eſt.
Ut quondam Peſcennius Niger ad ſubveniendum 15
ſpei rerum extremae a populo Romano ſaepe acci-
tus, dum diu cunctatur in Syria, a Severo ſupera-
tus in ſinu Iſſico (qui eſt in Cilicia, ubi Dareum
Alexander fudit) fugatusque, in ſuburbano quodam
Antiochiae gregarii manu militis interiit.

(A. C. 366.)

IX. Haec adulta hieme Valentiniano et Valente 1
Coss. agebantur. Translato vero in Gratianum ad-
huc privatum et Dagalaiphum ampliſſimo magiſtra-
tu, aperto iam vere ſuscitatis viribus, Valens iun-
cto ſibi Lupicino cum robuſtis auxiliis Peſſinunta
ſigna propere tulit, Phrygiae quondam, nunc Ga-
latiae oppidum. Quo praeſidiis ocius communito, 2
ne quid inopinum per eos emergeret tractus, prae-
ter radices Olympi montis excelſi tramitesque fra-
goſos ire tendebat ad Lyciam, oſcitantem ibi [1]) Go-
moarium adgreſſurus. Cui pertinaci conſpiratione 3
multorum hac maxima conſideratione reſiſtebatur,
quod hoſtis eius, ut ante relatum eſt, Conſtantii
filiam parvulam cum matre Fauſtina et in agmini-
bus, et cum prope in acie ſtarent, lectica circum-

1) Mſ. Obigómarium.

ferens secum, ut pro imperiali germine, cui se quoque iunctum addebat, pugnarent audentius, iras militum accendebat. Sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyriis, [2]) regem adhuc infantem in cunis locavere post aciem, cuius metu, ne traheretur captivus, adversos fortius oppresserunt.

4 Contra has calliditatis argutias sagaci opitulatione nutanti negotio consuluit Imperator: et Arbetionem ex Consule agentem iam dudum in otio, ad se venire hortatus est, ut Constantiniani ducis verecundia truces animi lenirentur: neque secus
5 evenit. Nam cum omnibus provectior natu et dignitate sublimior, canitiem reverendam ostenderet multis ad perfidiam inclinatis, publicum grassatorem Procopium; milites vero sequutos eius errorem, filios et laborum participes pristinorum adpellans orabat, ut se ac si parentem magis sequerentur felicissimis ductibus cognitum, quam profligato morem gererent nebuloni destituendo iam et
6 casuro. Quibus cognitis Gomoarius, cum elusis hostibus, unde venerat, redire posset innoxius, ad castra Imperatoris opportunitate intervalli proximi, captivi colore transivit, velut accursu multitudinis visae subito circumsaeptus.

7 Qua succensus alacritate Valens castra promovit ad Phrygiam: et [3]) prope Nacoliam collatis manibus, [4]) partium dux in ancipiti [5]) Agilo rem excursu prodidit repentino: eumque sequuti complures iam pila quatientes et gladios, ad Imperatorem transeunt cum vexillis scuta perversa gestantes, quod defectionis signum est apertissimum.

8 Hoc praeter spem omnium viso, Procopius, salutis intercluso suffragio, versus in pedes, circumiectorum nemorum secreta et montium petebat:

---

2) τὸ regem Mſ. deeſt. 3) Mſ. propenſacolium. 4) Mſ. partiundum. 5) Mſ. iaculorum excurſus.

Florentio ſequente et Barchalba tribuno, quem per ſaevillima bella iam inde a Conſtantii temporibus notum, neceſſitas in crimen traxerat, non voluntas. Maiore itaque noctis parte conſumpta, cum a ve- 9
ſpertino ortu luna praelucens in diem metum augeret, undique facultate evadendi exempta, conſiliorum inops Procopius, ut in arduis neceſſitatibus ſolet, cum fortuna expoſtulabat luctuoſa et gravi, merſusque multiformibus curis, ſubito a comitibus ſuis artius vinctus, relato iam die ductus ad caſtra, Imperatori offertur reticens atque defixus: ſtatimque abſciſſa cervice, discordiarum civilium gliſcentes turbines [6]) ſepelivit et bella, ad veteris Perpennae exemplum: qui poſt Sertorium inter epulas obtruncatum, dominatione paulliſper potitus, a [7]) frutectis, ubi latebat, extractus, oblatusque Pompeio, eius iuſſu eſt interfectus.

Parique indignationis impetu Florentius et Bar- 10
chalba, qui eum duxerunt, confeſtim, non penſata ratione, ſunt interfecti. Nam ſi Principem legitimum prodidiſſent, vel ipſa iuſtitia iure caeſos pronuntiaret: ſi rebellem et oppugnatorem internae quietis, ut ferebatur; amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes.

Exceſſit autem vita Procopius anno quadrageſi- 11
mo, amplius menſibus decem: corpore non indecoro, nec mediocris ſtaturae, ſubcurvus, humumque intuendo ſemper incedens, perque morum triſtium latebras illius ſimilis Craſſi, quem in vita ſemel riſiſſe Lucillius adfirmat et Tullius: et, quod eſt mirandum, quoad vixerat, incruentus.

X. Iisdem fere diebus protector Marcellus, 1
eiusdem cognatus, agens apud Nicaeam praeſidium, proditione militum et interitu Procopii cognito, Serenianum intra palatium clauſum medio noctis

---

6) *al.* ſepelivit, ad veteris. 7) frutectis ubi latebat.

horrore incautum adortus occidit: cuius mors ſalu-
2 ti plurimis fuit. Nam ſi victoriae ſuperfuiſſet in-
cultis moribus homo et nocendi acerbitate confla-
grans, Valentique ob ſimilitudinem morum et geni-
talis patriae vicinitatem acceptus: occultas volunta-
tes Principis introſpiciens ad crudelitatem propen-
ſioris, multas innocentium [1]) ediderat ſtrages.

3 Quo interfecto, idem Marcellus occupata celeri
curſu Chalcedone, concrepantibus paucis, quos
vilitas et deſperatio trudebat in ſcelus, umbram
principatus funeſti capeſſit gemina ratione fallente:
quod et Gothorum tria millia regibus iam lenitis ad
auxilium erant miſſa Procopio, Conſtantianam prae-
tendenti [2]) neceſſitudinem, quae ad ſocietatem
ſuam parva mercede traduci poſſe exiſtimabat:
quodque geſta in Illyrico etiam tum latebant.

4 Inter quae tam trepida, ſpeculationibus fidis
Equitius doctus converſam molem belli totius in
Aſiam, digreſſus per Succos Philippopolim clau-
ſam praeſidiis hoſtium, Eumolpiadam veterem re-
ſerare magna vi conabatur, urbem admodum op-
portunam, et impedituram eius [3]) adventus, ſi pone
relicta, adiumenta Valenti laturus (nondum enim
apud Nacoliam geſta compererat) feſtinare ad Aemi-
5 montum cogeretur. Verum paullo poſtea cognita
levi praeſumptione Marcelli, milites miſſi ſunt au-
daces et prompti, qui eum raptum, ut deditum
noxae mancipium, in cuſtodiam compegerunt.
Unde poſt dies productus, lateribus ſulcatis acerri-
me, pariaque [4]) perpeſſis conſortibus interiit, hoc
favorabilis [5]) ſolo, quod abſtulit Serenianum e me-
dio, crudelem ut Phalarim, [6]) * illi et illi fidum ad
doctrinarum diritatem, [7]) quam cauſis inanibus
praetexebat.

---

1) Mſ. ediderat. 2) τὸ *quae* Mſ. deeſt. 3) *Steph.* adpetitus. 4) Mſ. perpenſis. 5) Mſ. ſolo. 6) Mſ. ille et ille ſidum. 7) τὸ *quam* Mſ. deeſt.

Exſtirpatis occaſu ducis funeribus belli, ſaevi- 6
tum eſt in multos acrius, quam errata flagitaverant vel delicta: maximeque in Philippopoleos deſenſores, qui urbem ſeque ipſos non niſi capite viſo Procopii, quod ad Gallias portabatur, [8]) aegerrime dediderunt. Ad gratiam tamen precantium coërci- 7
ti ſunt aliqui lenius: inter quos eminebat Araxius, in ipſo rerum exuſtarum [9]) ardore adeptus ambitu praefecturam: [10]) et Agilone intercedente genero ſupplicio inſulari multatus, breve poſt tempus evaſit. Euphraſius vero itemque Phronemius miſſi ad 8
occiduas partes, arbitrio obiecti ſunt Valentiniani: et abſoluto Euphraſio Phronemius Cherroneſum deportatur, inclementius in eodem punitus negotio, ea re, quod divo Iuliano fuit acceptus: cuius memorandis [11]) virtutibus ambo fratres principes obtrectabant, nec ſimiles eius nec ſuppares.

His accedebant alia graviora, et multo magis 9
quam in proeliis formidanda. Carniſex enim et unci et cruentae quaeſtiones, ſine diſcrimine ullo aetatum et dignitatum per fortunas omnes et ordines graſſabantur, et pacis obtentu iudicium deteſtandum agitabatur, infauſtam victoriam exſecrantibus univerſis, internecivo bello quovis graviorem. Nam inter arma et lituos conditionis aequatio levio- 10
ra facit pericula: et Martiae virtutis poteſtas aut id, quod auſum, occupat; aut [12]) inopinata mors, ſi acciderit, nullum ignominiae continet ſenſum, ſinemque ſecum vivendi ſimul et dolendi perducit: ubi vero conſiliis impiis iura quidem praetenduntur et leges, et Catonianae vel Caſſianae ſententiae fuco perliti [13]) reſident iudices, [14]) agitur autem, quod agitur, ad voluntatem praetumidae poteſtatis,

8) Mſ. acerrime dividerunt. 9) ad ardorem. 10) Mſ. et Agilonem. 11) Mſ. virtutibus eius ambo. 12) Mſ. nobilitate et. 13) Mſ. reſiderendi. 14) Mſ. agatur.

et ex eius libidine incedentium vitae necisque momenta penſantur, ibi capitalis vertitur pernicies et
11 abrupta. Nam, ut quisque ea tempeſtate ob quamlibet voluerat cauſam, regiae propere accedens, et aliena rapiendi aviditate exuſtus, licet aperte inſontem arceſſens, ut familiaris ſuscipiebatur et fidus,
12 ditandus caſibus alienis. Imperator enim promptior ad nocendum, criminantibus patens, et funereas delationes adſciſcens, per ſuppliciorum diverſitates effrenatius exſultavit: ſententiae illius Tullianae ignarus docentis, infelices eſſe eos, qui omnia
13 ſibi licere exiſtimarunt. Haec implacabilitas cauſae quidem piiſſimae, ſed [15]) victoriae foedioris, innocentes tortoribus expoſuit multos, vel ſub eculeo caput incurvos, aut icti carnificis torvi ſubſtravit: quibus, ſi pateretur natura, vel denas animas profundere praeſtabat in pugna, quam lateribus fodicatis omni culpa immunes, fortunis gementibus univerſis, quaſi laeſae maieſtatis luere poenas, dilaniatis ante corporibus, quod omni eſt triſtius morte.
14 Exin, cum ſuperata luctibus ferocia deſlagraſſet, proſcriptiones, et exſilia, et quae leviora quibusdam videntur, quamquam ſint aſpera, viri pertulere ſummates: et ut ditaretur alius, genere nobilis et forte meritis locupletior, actus patrimonio praeceps, truſusque in exſilium conſumebatur angore, aut ſtipe precaria victitabat: nec modus ullus exitialibus malis impoſitus, quamdiu Principem et proximos opum ſatietas cepit et caedis.

15 Hoc novatore adhuc ſuperſtite, cuius actus multiplices docuimus et interitum, diem duodecimum Kalend. Auguſtas, conſule Valentiniano primum cum fratre, horrendi terrores [16]) per omnem orbis ambitum graſſati ſunt ſubito, quales nec fabulae

---

15) Mſ. victoriae foedioris. 16) Poſt haec verba folium integrum in Mſ. deſideratur.

nec veridicae nobis antiquitates exponunt. Paullo 16
enim poſt lucis exortum, denſitate praevia fulgurum
acrius vibratorum tremefacta concutitur omnis ter-
reni ſtabilitas ponderis, mareque dispulſum retro
fluctibus evolutis abſceſſit, ut retecta voragine pro-
fundorum, ſpecies natantium multiformes limo cer-
nerentur haerentes: valliumque vaſtitates et mon-
tium tunc, ut opinari dabatur, ſuſpicerent radios
ſolis, quos primigenia rerum ſub immenſis gurgiti-
bus amandavit. Multis igitur navibus velut arida 17
humo connexis, et licenter per exiguas undarum re-
liquias palantibus plurimis, ut piſces manibus colli-
gerent et ſimilia: marini fremitus velut gravati re-
pulſam, verſa vice conſurgunt, perque vada ferven-
tia inſulis et continentis terrae porrectis ſpatiis vio-
lenter illiſi, innumera quaedam in civitatibus, et
ubi reperta ſunt aedificia, complanarunt: proinde
ut elementorum furente discordia, involuta facies
mundi miraculorum ſpecies oſtendebat. Relapſa 18
enim aequorum magnitudo, cum minime ſperare-
tur, millia multa necavit hominum et ſubmerſit: re-
currentiumque aeſtuum incitata vertigine, quaedam
naves, poſtquam humentis ſubſtantiae conſenuit tu-
mor, peſſumdatae viſae ſunt: exanimataque naufra-
giis corpora ſupina iacebant aut prona. Ingentes 19
aliae naves extruſae rabidis flatibus, culminibus in-
ſedere tectorum, ut Alexandriae contigit: et ad ſe-
cundum lapidem fere procul a littore contortae ſunt
aliquae, ut Laconicam prope Mothonen oppidum
nos transeundo conſpeximus diuturna carie fati-
ſcentem.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXVII.

Alamanni, fusis acie Romanis, Chariettonem et Severianum comites interficiunt. C. I. *Iovinus magister equitum per Gallias, unam et alteram Alamannorum manum imparatam caedit; tertiam barbarorum partem apud Catalaunos proelio superat, sex hostium millibus interfectis, quatuor vulneratis.* II. *De tribus praefectis urbi, Symmacho, Lampadio, et Iuventio. Sub eo Damasi et Ursini de episcopatu Romano contentiones.* III. *Describuntur populi, et sex provinciae Thraciarum, singularumque clarae urbes.* IV. *Valens Aug. Gothis; qui auxilia Procopio contra ipsum miserant, bellum infert, et post triennium pacem cum eis facit.* V. *Gratianum filium Valentinianus consentiente exercitu Augustum nuncupat, et puerum purpuram indutum ad fortiter faciendum hortatur, militibusque commendat.* VI. *Valentiniani A. iracundia, feritas et saevitia.* VII. *Pictis, Attacottis, et Scottis, post ducem et comitem interfectos, Britanniam impune vastantibus, Theodosius comes fusis praedam excussit.* VIII. *Mauricae gentes Africam populantur. Isaurorum latrocinia Valens compescit. De Praetextati praefectura urbana.* IX. *Valentinianus A. Rhenum transit, et Alamannos, qui in celsissimos montes fugerant, non incruento utrimque certamine fundit fugatque.* X. *De Probi nobilitate, opibus, dignitatibus et moribus.* XI. *Romani et Persae de Armenia et Hiberia inter se pugnant.* XII.

1 Dum per Eoum orbem haec, quae narravimus, diversi rerum expediunt casus, Alamanni post aerumno-

rumnosas iacturas et vulnera, quae congressi saepe Iuliano Caesari pertulerunt, viribus tandem resumptis licet imparibus pristinis, ob causam expositam supra, Gallicanos limites formidati iam persultabant. Statimque post Kal. Ianuarias, cum per glaciales tractus hiemis rigidum inhorresceret sidus, cuneatim egressa multitudo licentius vagabatur.
Horum portioni primae Charietto, tunc per utram- 2
que Germaniam Comes, occursurus cum milite egreditur ad bella ineunda promptissimo, adscito in societatem laboris Severiano itidem Comite, invalido et longaevo, qui apud Cabilona Divitensibus praesidebat et Tungricanis. Proinde confertius 3
agmine in unum coacto, ponteque brevioris aquae firma celeritate transmisso, visos eminus barbaros Romani sagittis aliisque levibus iaculis incessebant, quae illi reciprocis iactibus valide contorquebant.
Ubi vero turmae congressae strictis conflixere mu- 4
cronibus, nostrorum acies [1]) impetu hostium acriore concussa, nec resistendi nec faciendi fortiter copiam reperit, cunctis metu compulsis in fugam, cum Severianum vidissent equo deturbatum, missilique telo perossensum. Ipse denique Charietto, dum ce- 5
dentes obiectu corporis et vocis iurgatorio sonu audentius pertinet, pudendumque diluere dedecus fiducia diu standi conatur, oppetiit telo letali confixus. Post cuius interitum, Erulorum Batavorum- 6
que vexillum direptum, quod insultando tripudiantes barbari crebro sublatum altius ostendebant, post certamina receptum est magna.

(A. C. 367.)

II. Qua clade cum ultimo maerore comperta, 1
correcturus secius gesta Dagalaiphus a Parisiis mittitur. Eoque diu cunctante, causanteque, diffusos

1) τό hostium deest *Steph.*

per varia barbaros ſemet adoriri non poſſe, accito-
que paullo poſt, ut cum Gratiano etiam tum pri-
vato ſusciperet inſignia conſulatus; Iovinus equi-
tum magiſter accingitur: et inſtructus paratusque,
cautiſſime obſervans utrumque ſui agminis latus,
venit prope locum Scarponna: ubi inopinus maio-
rem barbarorum plebem, antequam armaretur, tem-
poris brevi puncto praeventam ad internecionem ex-
2 ſtinxit. Exſultantes innoxii proelii gloria milites ad
alterius globi perniciem ducens, ſenſimque incedens
rector eximius ſpeculatione didicit fida, direptis
propius villis vaſtatoriam manum quieſcere prope
flumen: iamque adventans, abditusque in valle den-
ſitate arbuſtorum obſcura, videbat lavantes alios,
quosdam comas rutilantes ex more, potantesque
3 nonnullos. Et nactus horam impendio tempeſti-
vam, ſigno repente per lituos dato latrocinalia ca-
ſtra perrupit: contraque Germani nihil praeter in-
efficaces minas iactanter ſonantes et fremitum, nec
expedire arma diſperſa, nec componere aciem, nec
reſurgere in vires permittebantur, [1]) urgente inſtan-
ter victore. Quocirca forati pilis et gladiis cecidere
complures, absque iis, quos verſos in pedes texere
flexuoſi tramites et anguſti.
4 Hoc proſpero rerum effectu, quem virtus pere-
gerat et fortuna, aucta fiducia Iovinus militem du-
cens, diligenti ſpeculatione praemiſſa, in tertium
cuneum, qui reſtabat, propere caſtra commovit:
et maturato itinere omnem prope Catelaunos inve-
5 nit ad congrediendum promptiſſimum. Et vallo
opportune metato, ſuisque pro temporis copia cibo
recreatis et ſomno, primo aurorae exortu in aperta
planitie compoſuit aciem dilatatam arte ſollerti, ut
ſpatiis amplioribus occupatis aequiperare Romani
hoſtium multitudinem adparerent, inferiores nume-

1) In *Steph.* editione τὸ inſtanter deeſt.

ro, licet viribus pares. [2]) Signo itaque per bucci- 6
nas dato, quum pede collato res agi coepiſſet, ſueta
vexillorum [3]) ſplendentium facie territi ſtetere Ger-
mani. Quibus hebetatis parumper, reparatisque
confeſtim, adusque diei extimum concertatione
protenta, validius imminens miles fructum rei bene
geſtae ſine dispendio quaeſiſſet, ni Balchobaudes
armaturarum tribunus magniloquentia ſocordi coa-
litus, propinquante iam veſpera ceſſiſſet incondite.
Quem ſi ſequutae reſiduae cohortes abiiſſent, ad tri-
ſtes exitus eousque negotium venerat, ut nec acta
nuntiaturus quisquam poſſet ſupereſſe noſtrorum.
Sed reſiſtens animorum acri robore miles ita lacertis 7
eminuit, ut hoſtium quatuor millibus ſauciis, ſex
alia interficeret millia: ipſe vero non amplius mille
ducentis amitteret, ducentis tantummodo vulnera-
tis. Noctis itaque adventu proelio iam dirempto, 8
refectisque viribus feſſis, prope confinia lucis du-
ctor egregius in agminis quadrati figuram producto
exercitu, cum comperiſſet occultantibus tenebris
barbaros lapſos: ſecurus inſidiarum per aperta cam-
porum ſequebatur et mollia, calcando ſemineces et
conſtrictos, quos vulneribus frigorum aſperitate
contractis dolorum abſumpſerat magnitudo. Exin 9
progreſſus ulterius, revertens, ubi nullum repererat,
didicit regem hoſtilium agminum cum paucis captum
ab Aſcariis, quos ipſe [4]) per iter aliud ad diripienda
tentoria miſerat Alamannica, ſuffixum patibulo.
Ideoque iratus in tribunum animadvertere ſtatuit,
auſum hoc inconſulta poteſtate ſuperiore feciſſe:
eumque damnaſſet, ni militari impetu commiſſum
facinus atrox, documentis evidentibus conſtitiſſet.

Et poſt haec redeunti Pariſios poſt claritudinem 10
recte geſtorum Imperator laetus occurrit: cumque

2) Mſ. Signo itaque. 3) In Steph. deeſt. 4) Mſ. pariter.

poſtea conſulem deſignavit: illo videlicet ad gaudii cumulum accedente, quod iisdem diebus Procopii
11 ſusceperat caput a Valente transmiſſum. Praeter haec, alia multa narratu minus digna conſerta ſunt proelia per tractus varios Galliarum, quae ſuperfluum eſt explicare, quoniam neque operae pretium aliquod eorum habuere proventus, nec hiſtoriam producere per minutias ignobiles decet.

1 III. Hoc tempore vel paullo ante, nova portenti ſpecies per annonariam adparuit Tuſciam: idque, quorſum evaderet, prodigialium rerum periti penitus ignorarunt. In oppido enim Piſtorienſi prope horam diei tertiam ſpectantibus multis aſinus tribunali adſcenſo audiebatur deſtinatius rugiens: et ſtupefactis omnibus, qui aderant, quique didicerant referentibus aliis, nulloque coniectante ventu-
2 ra, poſtea, quod portendebatur, evenit. Terentius enim humili genere in urbe natus et piſtor, ad vicem praemii, quia peculatus reum detulerat Orfitum ex praefecto, hanc eamdem provinciam correctoris adminiſtraverat poteſtate. Eaque confidentia deinceps inquietius agitans multa, in naviculariorum negotio falſum admiſiſſe convictus, ut ferebatur, periit carnificis manu, regente Claudio Romam.
3 Multo tamen antequam hoc contingeret, Symmachus Aproniano ſucceſſit, inter praecipua nominandus exempla doctrinarum atque modeſtiae, quo inſtante urbs ſacratiſſima otio copiisque abundantius ſolito fruebatur: [et ambitioſo ponte exſultat atque firmiſſimo, quem] condidit ipſe, et magna civium laetitia dedicavit ingratorum, ut res docuit apertiſ-
4 ſima. Qui, conſumptis aliquot annis, domum eius in transtiberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti, quod vilis quidam plebeius infixerat, illum dixiſſe ſine indice ullo vel teſte, libenter ſe vino proprio calcarias exſtincturum, quam id venditurum pretiis, quibus ſperabatur.

Advenit poſt hunc urbis moderator Lampadius 5
ex praefecto praetorio, [1]) homo indignanter admo-
dum ſustinens, ſi, etiam cum ſpueret, non lauda-
retur, ut id quoque prudenter praeter alios faciens:
ſed nonnumquam ſeverus et frugi. Hic cum ma- 6
gnificos praetor ederet ludos, et uberrime largire-
tur, plebis nequiens tolerare tumultum, indignis
multa donari ſaepe urgentis; ut liberalem ſe et mul-
titudinis ostenderet contemptorem, accitos a Vati-
cano quosdam egentes opibus ditaverat magnis.
Vanitatis autem eius exemplum, ne latius evage- 7
mur, hoc unum ſufficiet poni, leve quidem, ſed
cavendum iudicibus. Per omnia enim civitatis
membra, quae diverſorum Principum [2]) exorna-
runt impenſae, nomen proprium inſcribebat: non
ut veterum inſtaurator, ſed conditor. Quo vitio
laboraſſe Traianus dicitur Princeps: unde eum her-
bam parietinam iocando cognominarunt.

Hic praefectus exagitatus eſt motibus crebris: 8
uno omnium maximo, cum collecta plebs infima,
domum eius prope Conſtantinianum lavacrum inie-
ctis facibus incenderat et malleolis, ni vicinorum
et familiarium veloci concurſu a ſummis tectorum
culminibus petita ſaxis et tegulis abſceſſiſſet. Ea- 9
que vi territus ipſe [3]) primitus crebreſcentis ſedi-
tionis in maius, ſeceſſit ad Mulvium pontem (quem
ſtruxiſſe ſuperior dicitur Scaurus) adlenimenta ibi-
dem tumultus opperiens, quem cauſa concitaverat
gravis. Aedificia erigere exoriens nova, vel vetu- 10
ſta quaedam inſtaurans, non ex titulis ſolitis parari
iubebat impenſas: ſed, ſi ferrum quaerebatur, aut
plumbum, aut aes, aut quidquam ſimile; adpari-
tores immittebantur, qui velut ementes diverſa, ra-
perent ſpecies nulla pretia perſolvendo: unde ac-

1) In Steph. τὸ *homo* deeſt. 2) Mſ. exarmarunt. 3) Mſ. primitus crebreſc.

cenſorum iracundiam pauperum [4]) damna deflen-
tium crebra aegre potuit celeri vitare digreſſu.
11 Advenit ſucceſſor eius ex quaeſitore palatii [5]) Iu-
ventius, integer et prudens, Pannonius: cuius ad-
miniſtratio quieta fuit et placida, copia rerum
omnium fluens. Et hunc quoque diſcordantis po-
puli ſeditiones terruere cruentae, quae tale nego-
12 tium excitavere. Damaſus et Urſinus ſupra huma-
num modum ad rapiendam epiſcopatus ſedem ar-
dentes, ſciſſis ſtudiis aſperrime conflictabantur, ad-
usque mortis vulnerumque diſcrimina adiumentis
utriusque progreſſis: quae nec corrigere ſufficiens
Iuventius nec mollire, coactus vi magna ſeceſſit in
13 ſuburbanum. Et in concertatione ſuperaverat Da-
maſus, parte, quae ei favebat, inſtante. Conſtat-
que in baſilica Sicinini, ubi ritus Chriſtiani eſt con-
venticulum, uno die centum triginta ſeptem reperta
cadavera peremptorum: efferatamque diu plebem
aegre poſtea delenitam.
14 Neque ego abnuo, oſtentationem rerum conſide-
rans urbanarum, huius rei cupidos ob impetran-
dum, quod adpetunt, omni contentione laterum
iurgari debere: cum id adepti, futuri ſint ita ſecu-
ri, ut ditentur oblationibus matronarum, proce-
dantque vehiculis inſidentes, circumſpecte veſtiti,
epulas curantes profuſas, adeo ut eorum convivia
15 regales ſuperent menſas. Qui eſſe poterant beati
revera, ſi magnitudine urbis deſpecta, quam vitiis
opponunt, ad imitationem antiſtitum quorumdam
provincialium viverent: quos tenuitas edendi po-
tandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum,
et ſupercilia humum ſpectantia, perpetuo numini
verisque eius cultoribus ut puros commendant et
verecundos. Hactenus deviaſſe ſufficiet, nunc ad
rerum ordines revertamur.

---

4) τὸ *damna* vulg. deeſt. 5) Mſ. *Iuventius*, et ita infra.

IV. Dum aguntur antedicta per Gallias et Italiam, 1
novi per Thracias exciti ſunt procinctus. Valens enim, ut conſulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma concuſſit in Gothos, ratione iuſta permotus: quod auxilia miſere Procopio civilia bella coeptanti. Ergo convenit pauca ſuper harum origine regionum et ſitu transcurrere per brevem exceſſum.

Erat Thraciarum deſcriptio facilis, ſi veteres 2
concinerent ſtili: quorum obſcura varietas quoniam opus veritatem profeſſum non iuvat, ſufficiet ea, quae vidiſſe meminimus, expedire. Has terras 3
immenſa quondam camporum placiditate aggerumque altitudine fuiſſe porrectas, Homeri perennis auctoritas docet, Aquilonem et [1]) Zephyrum ventos exinde flare fingentis: quod aut fabuloſum eſt, aut tractus antehac diffuſi latiſſime, deſtinatique nationibus feris, cuncti Thraciarum vocabulo cenſebantur. Et partem earum habitavere Scordiſci, longe 4
nunc ab iisdem provinciis diſparati, ſaevi quondam et truces, ut antiquitas docet, hoſtiis captivorum Bellonae litantes et Marti, humanumque ſanguinem in oſſibus capitum [2]) cavis bibentes avidius: quorum aſperitate poſt multiplices pugnarum aerumnas ſaepe res Romana vexata, poſtremo omnem amiſit exercitum cum rectore.

Sed ut nunc cernimus, eadem loca formata in 5
cornuti ſideris modum, effingunt theatri faciem ſpecioſam. Cuius in ſummitate occidentali montibus praeruptis denſitate Succorum pateſcunt anguſtiae, Thracias dirimentes et Daciam. Partem vero ſini- 6
ſtram arctois obnoxiam ſtellis [3]) Aemimontanae celſitudines claudunt, ut et Hiſter, qua Romanum caeſpitem lambit, urbibus multis et caſtris conti-

---

1) τὸ ventos Steph. deeſt. 2) Mſ. capitum cavis. 3) Mſ. Haemimontana celſitudines clauduntur.

7 guus et caſtellis. Per dextrum, quod auſtrale eſt,
latus ſcopuli tenduntur Rhodopes: unde [4]) Eoum
iubar exſurgit, finitur in fretum: cui undoſius ab
Euxino ponto labenti, pergentique fluctibus reci-
procis ad Aegaeum, diſcidium panditur terrarum
8 anguſtum. Ex angulo tamen orientali Macedonicis
iungitur collimitiis per artas praecipitesque vias,
[5]) quae cognominantur Acontiſma: cui proxima
Arethuſa convallis et ſtatio, in qua viſitur Euripidis
ſepulcrum tragoediarum ſublimitate conſpicui, et
Stagira, ubi Ariſtotelem, ut Tullius ait, funden-
9 tem aureum flumen, accepimus natum. Haec quo-
que priſcis temporibus loca barbari tenuere, morum
ſermonumque varietate diſſimiles. E quibus, prae-
ter alios, ut immaniter efferati [6]) timebantur Odry-
ſae, ita humanum fundere ſanguinem adſueti, ut,
cum hoſtium copia non daretur, ipſi inter epulas
poſt cibi ſatietatem et potus, ſuis velut alienis cor-
poribus imprimerent ferrum.

10 Verum aucta re publica, dum conſulare vigeret
imperium, has gentes antehac ſemper indomitas,
vagantesque ſine cultu vel legibus, Marcus Didius
ingenti deſtinatione preſſit; Druſus intra fines con-
tinuit proprios; Minucius prope amnem Hebrum,
a celſis Odryſarum montibus fluentem, ſuperatos
proelio ſtravit: poſt quos reſidui ab Appio Clau-
dio proconſule ſunt infeſta concertatione deleti.
Oppida enim in Boſporo ſita et Propontide claſſes
11 obtinuere Romanae. Advenit poſt hos imperator
Lucullus, qui cum [7]) duriſſima gente Beſſorum con-
flixit omnium primus: eodemque impetu Aemi-
montanos acriter reſiſtentes oppreſſit. Quo immi-
nente, Thraciae omnes in ditionem veterum [8]) trans-

4) Mſ. eo iubar. 5) al. qua cognom. 6) al. memorantur.
7) Mſ. duriſſima. 8) al. transivere.

iere noſtrorum: hocque modo poſt procinctus ancipites, rei publicae ſex provinciae ſunt quaeſitae.

Inter quas prima[9]) ex fronte, quae Illyriis eſt 12
confinis, Thracia ſpeciali nomine adpellatur: quam Philippopolis Eumolpias vetus, et Beroea amplae civitates exornant. Poſt hanc Aemimontus Hadrianopolim habet, quae dicebatur Uſcudama, et Anchialon, civitates magnas. Dein Myſia, ubi Marcianopolis eſt, a ſorore Traiani Principis ita cognominata, et Doroſtorus, et Nicopolis, et Odyſſus: iuxtaque Scythia, in qua celebriora ſunt [10]) aliis oppida Dionyſopolis, et Tomi, et [11]) Calatis. Europa omnium ultima, praeter municipia urbibus nitet duabus, Apris et Perintho, quam Heracleam poſteritas dixit. Rhodopa huic adnexa 13
Maximianopolim habet, et Maroneam, et Aenum, qua condita et relicta Aeneas Italiam auſpiciorum proſperitate perpetua [12]) poſt diuturnos occupavit errores.

Conſtat autem, ut vulgavere rumores adſidui, 14
omnes paene agreſtes, qui per regiones praedictas montium circumcolunt altitudines, ſalubritate virium et praerogativa quadam vitae longius propagandae nos anteire: idque inde contingere arbitrantur, quod colluvione ciborum abſtinent calidis, et perenni viriditate roris adſperginibus gelidis corpora conſtringente, aurae purioris dulcedine potiuntur, radiosque ſolis ſuapte natura vitales primi omnium ſentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarum [13]) infectos. His ita digeſtis pedem referamus ad coeptum.

V. Procopio ſuperato in Phrygia, internarum- 1
que diſſenſionum materia conſopita, Victor magiſter equitum ad Gothos eſt miſſus, cogniturus aper-

---

9) *al.* ex fronte quae. 10) τὸ *aliis* vulgo deeſt. 11) Mſ. Galati. 12) Mſ. τὸ *poſt* deeſt. 13) Mſ. infeſtos.

te, quam ob cauſam gens amica Romanis, foederibusque [1]) ingenuae pacis obſtricta, armorum dederat adminicula bellum Principibus legitimis inferenti. Qui ut factum [2]) firma defenſione purgarent, litteras eiusdem obtulere Procopii, ut generis Conſtantiniani propinquo imperium ſibi debitum ſumpſiſſe commemorantis, veniaque dignum adſerentes errorem.

2 Quibus eodem referente Victore compertis, Valens [3]) parvi ducens excuſationem vaniſſimam, in eos ſigna commovit, motus adventantis iam praeſcios: et pubeſcente vere quaeſito in unum exercitu, prope Daphnem nomine munimentum eſt caſtra metatus: ponteque contabulato ſupra navium foros flumen transgreſſus eſt Hiſtrum, reſiſtentibus nullis.

3 Iamque ſublatus fiducia, cum ultro citroque discurrens nullum inveniret, quem ſuperare poſſet vel terrere: omnes enim formidine perciti militis cum adparatu ambitioſo propinquantis, montes petivere Serrorum arduos, et inacceſſos niſi perquam gnaris.

4 [4]) Ne igitur, aeſtate omni conſumpta, ſine ullo remearet effectu, Arinthaeo magiſtro peditum miſſo cum praedatoriis globis, familiarum rapuit partem, quae antequam ad dirupta venirent et flexuoſa capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hocque tantum, quod fors dederat, impetrato, rediit cum ſuis innoxius, nec illato gravi vulnere nec accepto.

5 Anno ſequuto ingredi terras hoſtiles pari alacritate conatus, fuſius Danubii gurgitibus vagatis impeditus, manſit immobilis, prope Carporum vicum ſtativis caſtris adusque autumnum locatis emenſum. Unde, quia nihil agi potuit dirimente magnitudine fluentorum, Marcianopolim ad hiberna diſceſſit.

6 Simili pertinacia tertio quoque anno per Novidunum navibus ad transmittendum amnem connexis

---

1) Mſ. iuge. 2) *al.* prima. 3) Mſ. parviducens. 4) *τὸ igitur* in vulgatis libris deeſt.

perrupto barbarico, continuatis itineribus longius
agentes Creuthungos bellicoſam gentem adgreſſus
eſt: poſtque leviora certamina Athanaricum ea tem-
peſtate iudicem potentiſſimum, auſum reſiſtere cum
manu quam ſibi crediderit abundare, extremorum
metu coëgit in fugam: ipſeque cum omnibus ſuis
Marcianopolim redivit, ad hiemem agendam, ut
in illis tractibus habilem.

Aderant poſt diverſos triennii caſus finiendi 7
belli materiae tempeſtivae. Prima, quod ex Prin-
cipis diuturna permanſione metus augebatur hoſti-
lis: dein, quod commerciis vetitis, ultima neceſſa-
riorum inopia barbari ſtringebantur: adeo ut lega-
tos ſupplices ſaepe mittentes [5]) venialem poſcerent
pacem. Quibus Imperator rudis quidem, verum 8
ſpectator adhuc aequiſſimus rerum, antequam adu-
lationum perniciofis illecebris captus rem publicam
funeribus perpetuo deflendis adfligeret, in commu-
ne conſultans pacem dare oportere decrevit. [6]) Miſ- 9
ſique viciſſim Victor et Arinthaeus, qui tunc eque-
ſtrem ac pedeſtrem militiam agebant: qui cum pro-
poſitis conditionibus adſentiri Gothos docuiſſent
litteris veris, praeſtituitur componendae [7]) paci
conveniens locus. Et quoniam adſerebat Athana-
ricus, ſub timenda exſecratione [8]) iurisiurandi ſe
eſſe obſtrictum, mandatisque prohibitum patris, ne
ſolum calcaret aliquando Romanorum, et adigi non
poterat, indecorumque erat et vile ad eum Impera-
torem transire: recte noſcentibus placuit, navibus
remigio directis in medium flumen, quae vehebant
cum armigeris Principem, gentisque iudicem inde
cum ſuis, foederari, ut ſtatutum eſt, pacem.
Hocque compoſito et acceptis obſidibus, Valens 10
Conſtantinopolim rediit: ubi poſtea Athanaricus

5) Mſ. venalem poſcerent praecem. 6) *al.* emiſitque viciſſim
Victorem et Arintheum. 7) Mſ. pacis. 8) Mſ. iurandi.

proximorum factione genitalibus terris expulſus, fatali ſorte deceſſit, et ambitioſis exſequiis ritu ſepultus eſt noſtro.

1 VI. Inter haec Valentiniano magnitudine quaſſato morborum, agitanteque extrema, convivio occultiore Gallorum, qui aderant in commilitio Principis, ad imperium Ruſticus Iulianus tunc magiſter memoriae poſcebatur, quaſi adflatu quodam furoris beſtiarum more humani ſanguinis avidus, ut ostenderat, cum proconſulari poteſtate regeret
2 Africam. In praefectura enim urbana, quam adhuc adminiſtrans exſtinctus eſt, tempus anceps metuens tyrannidis, cuius arbitrio tamquam inter dignorum inopiam ad id [1]) eſcenderat culmen, lenis
3 videri cogebatur et mollior. Contra hos nitebantur aliqui ſtudiis altioribus in favorem Severi magiſtri tunc peditum, ut apti ad hoc impetrandum: qui, licet aſper eſſet et formidatus, tolerabilior tamen fuit, et praeferendus modis omnibus antedicto.

4 [2])Sed dum haec cogitantur incaſſum, Imperator remediis multiplicibus recreatus, vixque ſe mortis periculo contemplans extractum: Gratianum filium ſuum adulto iam proximum, inſignibus principatus
5 ornare meditabatur. Et paratis omnibus, militeque firmato, ut animis id acciperet promptis, cum Gratianus veniſſet, progreſſus in campum tribunal adſcendit: ſplendoreque nobilium circumdatus poteſtatum, dextera puerum adprehenſum productumque in medium, oratione concionaria deſtinatum Imperatorem exercitui commendavit.

6 *Fauſtum erga me veſtri favoris indicium, hunc loci principalis circumferens habitum, quo potior*

---

1) Mſ. *deſcenderat.* Forſan in antiquis codicibus ſcriptum fuit *eſcenderat*, ut ſupra: idque in aliis libris iam olim quoque obſervatum fuit. 2) *al.* ſed cum.

*aliis iudicatus ſum multis et claris: conſiliorum ſociis
votorumque auſpicibus vobis, pietatis officium ad-
grediar tempeſtivum, proſpera Deo ſpondente:
cuius ſempiternis auxiliis ſtabit Romana res incon-
cuſſa. Accipite igitur, quaeſo, placidis mentibus,* 7
*viri fortiſſimi, deſiderium noſtrum, id reputantes,
quod haec, quae fieri caritatis ſanciunt iura, non
tantum transire voluimus per conſcientiam veſtram,
verum etiam probata firmari, ut congrua nobis et
profutura. Gratianum hunc meum adultum, quem* 8
*diu verſatum inter liberos veſtros commune diligitis
pignus, undique muniendae tranquillitatis publicae
cauſa in Auguſtum ſumere commilitium paro, ſi
propitia caeleſtis numinis veſtraeque maieſtatis vo-
luntas parentis amorem iuverit praeeuntem: non
rigido cultu ab incunabulis ipſis ut nos educatum,
nec tolerantia rerum coalitum aſperarum, nec ca-
pacem adhuc Martii pulveris, ut videtis: ſed fami-
liae ſuae laudibus maiorumque factis praeſtantibus
concinentem, potioribus (invidiae metu dicitur) pro-
tinus* [3]) *ſuccreturum. Ut enim mihi videri ſolet,* 9
*mores eius et adpetitus, licet nondum maturos ſaepe
penſanti: ineunte aduleſcentia, quoniam humani-
tate et ſtudiis diſciplinarum ſollertium eſt politus,
librabit ſuffragiis puris merita recte ſecusve facto-
rum: faciet, ut ſciant ſe boni intelligi: in pulcra
facinora procurſabit, ſignis militaribus et aquilis
adhaeſurus: ſolem nivesque et pruinas et ſitim per-
feret et vigilias: caſtris, ſi neceſſitas adegerit, ali-
quotiens propugnabit: ſalutem pro periculorum ſo-
ciis obiectabit: et, quod pietatis ſummum primum-
que munus eſt, rem publicam, ut domum paternam
diligere poterit et avitam.*

Nondum finita oratione dictis cum adſenſu laeto 10
auditis, pro ſuo quisque loco et animo milites alius

3) *al.* ſurrepturum.

alium anteire feſtinans, tamquam utilitatis et gaudiorum participes Gratianum declararunt Auguſtum, claſſicorum ampliſſimo ſonu blandum frago-
11 rem miſcentes armorum. Quo viſo maiore fiducia Valentinianus exſultans, corona indumentisque ſupremae fortunae ornatum filium oſculatus, iamque fulgore conſpicuum, alloquitur advertentem, quae [4]) dicebantur.

12 *En, inquit, habes, mi Gratiane, amictus, ut ſperavimus omnes, auguſtos, meo commilitonumque noſtrorum arbitrio delatos ominibus fauſtis. Accingere igitur pro rerum urgentium pondere, ut patris patruique collega: et adſueſce impavidus penetrare cum agminibus peditum gelu pervios Hiſtrum et Rhenum: armatis tuis proximus ſtare: ſanguinem ſpiritumque conſiderate pro his impendere, quos regis: nihil alienum putare, quod ad*
13 *Romani imperii pertinet latus. Haec pro tempore praecepiſſe ſuſſiciet, caetera monere non deſinam. Nunc reliqui vos eſtis, rerum maximi defenſores: quos rogo et obteſtor, ut adcreſcentem Imperatorem fidei veſtrae commiſſum ſervetis adfectione fundata.*

14 His dictis ſollemnitate omni firmatis, Eupraxius Caeſarienſis Maurus, magiſter ea tempeſtate memoriae, primus omnium exclamavit, *familia Gratiani hoc meretur:* ſtatimque promotus quaeſtor, multa et prudentibus aemulanda bonae fiduciae reliquit exempla, nusquam a ſtatu naturae discedens intrepidae, ſed conſtans ſemper legumque ſimilis, quas omnibus una eademque voce loqui in multiplicibus advertimus cauſis: qui tunc magis in ſuscepta parte iuſtitiae permanebat, cum eum recta monentem exagitaret minax Imperator et nimius.
15 Conſurrectum eſt poſt haec in laudes maioris Prin-

---

4) Mſ. dicebantur.

cipis et novelli: maximeque pueri, quem oculorum flagrantior lux commendabat, vultusque et reliqui corporis iucundiſſimus nitor, et egregia pectoris indoles: quae Imperatorem impleſſet cum veterum lectiſſimis comparandum, ſi per fata proximosque [5]) licuiſſet, qui virtutem eius etiam tum inſtabilem [6]) obnubilarunt actibus pravis.

In hoc tamen negotio Valentinianus morem in- 16
ſtitutum antiquitus ſupergreſſus, non Caeſares ſed Auguſtos germanum nuncupavit et filium, benivole ſatis. Nec enim quisquam antehac adſcivit ſibi pari poteſtate collegam, praeter Principem Marcum, qui Verum adoptivum fratrem absque diminutione aliqua auctoritatis Imperatoriae ſocium fecit.

(A. C. 368.)

VII. His ex ſententia [1]) rectoris et militum or- 1
dinatis, vix dies interceſſere pauci, cum Mamertinum praefectum praetorio ab urbe regreſſum, quo quaedam perrexerat correcturus, Avitianus ex vicario peculatus detulerat reum. Cui ideo Vulca- 2
tius ſucceſſit Rufinus, omni ex parte perfectus, et velut apicem ſenectutis honoratae praetendens, ſed lucrandi opportunas occaſiones occultationis ſpe numquam praetermittens. Qui nactus copiam 3
Principis, Orfitum ex praefecto urbis ſolutum exſilio, patrimonii redintegrata iactura, remitti fecit in lares.

Et quamquam Valentinianus homo propalam 4
ferus, inter imperitandi exordia, ut aſperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nonnumquam in poteſtate animi nitebatur: ſerpens tamen vitium et [2]) dilatum aliquamdiu, licentius erupit ad

5) *al.* licuiſſet et qui. 6) Mſ. adnubilarunt. 1) ect^o^ris 2) τὸ *aliquamdiu* Mſ. deeſt.

perniciem plurimorum: quod auxit ira acerbius efferveſcens. Hanc enim ulcus eſſe animi diuturnum, interdumque perpetuum prudentes definiunt, naſci ex mentis [3]) mollitia conſuetum: id adſerentes argumento probabili, quod iracundiores ſunt incolumibus languidi, et feminae maribus, et iuvenibus ſenes, et felicibus aerumnoſi.

5 Eminuit tamen per id tempus inter alias humilium neces, mors Dioclis ex comite largitionum Illyrici, quem ob delicta [4]) levia flammis iuſſit exuri: et Diodori ex agente in rebus, triumque adparitorum poteſtatis vicariae per Italiam, ob id necatorum atrociter, quod apud eum queſtus eſt comes, Diodorum quidem adverſus ſe civiliter imploraſſe iuris auxilium, officiales vero iuſſu iudicis auſos monere proficiſcentem, ut reſponderet ex lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc usque Chriſtiani, locum, ubi ſepulti ſunt, *Ad innocentes* adpellant.

6 Dein cum in negotio Maxentii cuiusdam Pannonii, ob exſecutionem a iudice recte maturari praeceptam, trium oppidorum ordines mactari iuſſiſſet, interpellavit Eupraxius, tunc quaeſtor; et, *Parcius*, inquit, *agito, piiſſime Principum: hos enim, quos interfici tamquam noxios iubes, ut martyras, id eſt divinitati acceptos, colit religio Chri-*
7 *ſtiana.* Cuius ſalutarem fiduciam praefectus imitatus Florentius, cum in re quadam venia digna audiſſet eum percitum ira [5]) iuſſiſſe itidem ternos per ordines urbium interfici plurimarum, *Et quid agetur*, ait, *ſi oppidum aliquod Curiales non haberet tantos? Inter reliqua id quoque ſuspendi debet, ut, cum habuerit, occidantur.* Ad hanc inclementiam illud quoque accedebat dictu dirum et factu: quod,

3) Mſ. mollitia. 4) Mſ. brevia. 5) Mſ. iuſſiſſe item ternos.

quod, ſi quis eum adiſſet iudicium potentis inimici declinans, aliumque ſibi poſtulans dari: hoc non impetrato, ad eumdem, quem metuebat, licet multa praetenderet iuſta, remittebatur. Itemque aliud audiebatur horrendum, quod, ubi debitorum aliquem egeſtate obſtrictum nihil reddere poſſe dicebatur, interfici debere pronuntiabat.

Haec autem et ſimilia licenter ideo altiore faſtu 9
quidam Principes agunt, quod amicis emendandi ſecus cogitata vel geſta copiam negant: inimicos loqui terrent amplitudine poteſtatis. Nulla vacat quaeſtio pravitatum apud eos, qui, quod [6]) volunt ipſi, maximas putant eſſe virtutes.

VIII. Profectus itaque ab Ambianis, Treverosque 1
feſtinans, nuntio percellitur gravi, qui Britannias indicabat barbarica conſpiratione ad ultimam vexatas inopiam: Nectaridumque Comitem maritimi tractus occiſum, et [1]) Fulloſaudem ducem hoſtium inſidiis circumventum. Quibus magno cum 2
horrore compertis, Severum etiam tum domeſticorum Comitem miſit, ſi fors caſum dediſſet optatum, correcturum ſequius geſta: quo paullo poſtea revocato, Iovinus eadem loca profectus, [2]) Provertuidem celeri gradu praemiſit, adminicula petiturus exercitus validi. Id enim inſtantes neceſſitates flagitare firmabant. Poſtremo ob multa et metuenda, quae 3
ſuper eadem inſula rumores adſidui perferebant, electus Theodoſius illuc properare diſponitur, officiis Martiis feliciſſime cognitus: adſcitaque animoſa legionum et cohortium [3]) pube, ire tendebat praeeunte fiducia ſpecioſa.

Et quoniam, cum Conſtantis Principis actus 4
componerem, motus adulèſcentis et ſeneſcentis oceani, ſitumque Britanniae pro captu virium ex-

6) τὸ ipſi deeſt al. 1) Mſ. effulloſaudem. 2) Mſ. Provertu idem. 3) Mſ. pubetere tend.

planavi, ad ea, quae digeſta ſunt ſemel, revolvi
ſuperfluum duxi: ut Ulyxes Homericus apud
Phaeacas ob difficultatem nimiam replicare formi-
5 dat. Illud tamen ſufficiet dici, quod eo tempore
Picti in duas gentes diviſi, Dicalidonas et Vectu-
riones, itidemque Attacotti bellicoſa hominum na-
tio, et Scotti, per diverſa vagantes multa popula-
bantur: Gallicanos vero tractus Franci et Saxones
iisdem confines, quo quisque erumpere potuit terra
vel mari, praedis acerbis incendiisque, et captivo-
rum funeribus [4]) hominum violabant.

6 Ad haec prohibenda, ſi copiam dediſſet fortuna
proſperior, orbis extrema dux efficaciſſimus petens,
cum veniſſet ad Bononiae littus, quod a ſpatio con-
troverſo terrarum anguſtiis reciproci diſtinguitur
maris, attolli horrendis aeſtibus adſueti, rurſusque
ſine ulla navigantium noxa in ſpeciem complanari
camporum: exinde, transmeato lentius freto, de-
fertur [5]) Rutupias, ſtationem ex adverſo tranquil-
7 lam. Unde cum conſequuti Batavi veniſſent et
Eruli, Ioviique et Victores, fidentes viribus nume-
ri, egreſſus tendensque ad [6]) Lundinium vetus op-
pidum, quod Auguſtam poſteritas adpellavit, divi-
ſis plurifariam globis, adortus eſt vagantes hoſtium
vaſtatorias manus, graves onere ſarcinarum: et
propere fuſis, qui vinctos homines agebant et peco-
ra, praedam excuſſit, quam tributarii perdidere
8 miſerrimi. His denique reſtituta omni, praeter
partem exiguam, impenſam militibus feſſis, merſam
difficultatibus ſuis antehac civitatem, ſed ſubito,
quam ſalus ſperari potuit recreatam, in ovantis
ſpeciem laetiſſimus introiit.

9 Ubi ad audenda maiora proſpero ſucceſſu elatus,
[7]) tutaque ſcrutando conſilia, futuri morabatur

---

4) Mſ. omnium. 5) Mſ. Ruturias. 6) *al.* Lundonium. 7) Mſ. totaque.

ambiguus, diffuſam variarum gentium plebem et
ferocientem immaniter, non niſi per dolos occul-
tiores et improviſos excurſus ſuperari poſſe, capti-
vorum confeſſionibus et transfugarum indiciis
doctus. Denique edictis propoſitis impunitateque 10
promiſſa, deſertores ad procinctum vocabat, et
[8]) multos alios per diverſa libero commeatu diſper-
ſos. Quo monitu ut rediere plerique, incentivo
percitus, retentusque anxiis curis, Civilem nomine
recturum Britannias pro praefectis ad ſe popoſce-
rat mitti, virum acrioris ingenii, ſed iuſti tenacem
et recti: itidemque Dulcitium, ducem ſcientia rei
militaris inſignem.

IX. Haec in Britanniis agebantur. Africam 1
vero iam inde ab exordio Valentiniani imperii exu-
rebat barbarica rabies, per procurſus audentiores
et crebris caedibus et rapinis intenta. Quam rem
militaris augebat ſecordia, et aliena invadendi cupi-
ditas, maximeque Romani nomine Comitis. Qui 2
venturi providus, transferendaeque in alios invidiae
artifex, ſaevitia morum multis erat exoſus, hac
praecipue cauſa, quod ſuperare hoſtes in vaſtandis
provinciis feſtinabat, adfinitate Remigii tunc ma-
giſtri [1]) officiorum confiſus: quo prava et contraria
referente, Princeps (ut prae ſe ferebat ipſe) cautiſſi-
mus lacrimoſa dispendia diutius ignoravit Afrorum.

Geſtorum autem per eas regiones ſeriem plenam, 3
et Ruricii praeſidis legatorumque mortem, et cae-
tera luctuoſa, cum adegerit ratio, diligentius ex-
plicabo. Et quoniam adeſt liber locus dicendi, 4
quae ſentimus, aperte loquamur: hunc Imperato-
rem omnium primum in maius militares faſtus ad
damna rerum auxiſſe communium, dignitates opes-

---

8) τὸ *alios* deeſt vulg. 1) Ita Mſ. et Steph. In aliis τὸ *con-
fiſus* deeſt.

que eorum ſublimius erigentem: et quod erat publice privatimque dolendum, indeflexa ſaevitia punientem gregariorum errata, parcentem potioribus, qui tamquam peccatis indulta licentia, ad labem delictorum immanium conſurgebant: qui ex eo anhelantes, ex nutu ſuo indiſtanter putant omnium pendere fortunas.

5 Horum flatus et pondera inventores iuris antiqui [2]) mollientes, etiam inſontes quosdam aliquotiens ſuppliciis aboleri cenſuere letalibus. Quod ſaepe contingit, cum ob multitudinis crimina, nonnulli ſortis iniquitate plectuntur innoxii: id enim nonnumquam ad privatorum pertinuit cauſas.

6 At in Iſauria globatim per vicina digreſſi praedones, oppida villasque uberes libera populatione vexantes, magnitudine iacturarum Pamphyliam adflictabant et Cilicas. Quos cum nullis arcentibus internecive cuncta disperdere Aſiae Vicarius ea tempeſtate Muſonius advertiſſet, Athenis Atticis antehac magiſter rhetoricus: deploratis noviſſime rebus, luxuque adiumento militari marcente, adhibitis ſemiermibus paucis, quos Diogmitas adpellant, unum graſſatorum cuneum, ſi patuiſſet facultas, adoriri conatus, per anguſtum quemdam transiens devexitatis amfractum, ad inevitabiles venit inſidias: et ibi cum his confoſſus eſt quos ducebat.

7 Tali ſucceſſu latrones praetumidos, palantesque per varia conſidentius, interfectis aliquibus, ad latebroſa [3]) montium ſaxa quae incolunt excitae tandem copiae contruſerunt: ubi cum eis nec quieſcendi nec inveniendi ad victum utilia copia laxaretur, per indutias pacem ſibi tribui popoſcerunt, Germanicopolitanis auctoribus, quorum apud eos, ut ſigniferae manus, ſemper valuere ſententiae: obli-

---

2) Mſ. molientes. 3) Mſ. animantium.

dibusque datis, ut imperatum eſt, immobiles diu manſere, nihil audentes hoſtile.

Haec inter Praetextatus praefecturam urbis 8
ſublimius curans, per integritatis multiplices actus et probitatis, quibus ab adulefcentiae rudimentis inclaruit, adeptus eſt id, quod raro contingit, ut, cum timeretur, amorem non perderet civium, [4]) minus firmari ſolitum erga iudices formidatos.
Cuius auctoritate iuſtisque veritatis ſuffragiis tumul- 9
tu lenito, quem Chriſtianorum iurgia concitarunt, pulſoque [5]) Urſino, alta quies parta, propoſito civium Romanorum aptiſſima: et adulefcebat gloria [6]) praeclari rectoris plura et utilia disponentis.
[7]) Namque et Maeniana ſuſtulit omnia, fabricari 10
Romae priſcis quoque vetita legibus: et diſcrevit ab aedibus ſacris privatorum parietes, iisdem inverecunde connexos: ponderaque per regiones inſtituit univerſas, cum aviditati multorum ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. In examinandis vero litibus ante alios id impetravit, quod laudando Brutum Tullius refert, ut, cum nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata [8]) viderentur eſſe, quae [9]) factitabat.

X. Sub idem fere tempus Valentiniano ad ex- 1
peditionem caute, ut rebatur, profecto, Alamannus regalis Rando nomine, diu praeſtruens, quod cogitabat, Mogontiacum praeſidiis vacuum cum expeditis ad latrocinandum latenter irrepſit. Et quo- 2
niam caſu Chriſtiani ritus invenit celebrari ſollemnitatem, impraepedite cuiusquemodi fortunae [1]) virile et muliebre ſecus cum ſupellectili non parva indefenſum abduxit.

Parvo inde poſt intervallo inopina rei Romanae 3
ſpes laetiorum adſulſit. Cum enim Vithicabius

---

4) *al.* minis. 5) Mſ. Urſino. 6) Mſ. praeclari. 7) Mſ. Namque et. 8) τὸ *eſſe* deeſt al. 9) *al.* faciebat. 1) *al.* virilem et muliebrem ſexum.

rex, Vadomarii filius, ſpecie quidem molliculus et
morboſus, ſed audax et fortis, ardores in nos ſem-
per ſuccenderet bellicos, opera navabatur impen-
4 ſior, ut qualibet occumberet ſtrage. Et quia tenta-
tus aliquotiens nullo genere potuit ſuperari vel pro-
di, fraude citerioris vitae miniſtri, ſtudio ſollici-
tante noſtrorum occubuit: cuius poſt necem aliqua-
tenus hoſtiles torpuere diſcurſus. Interfector
tamen prae metu poenarum, quas verebatur, ſi
patuiſſet negotium, ad Romanum ſolum ſe celeri
transtulit gradu.

5 Parabatur poſt haec lentioribus curis et per
copias multiformes in Alamannos expeditio ſolitis
gravior, deſtinatius id publica tutela poſcente,
quoniam reparabilis gentis motus timebantur infidi:
milite nihilominus accenſo, cui ob ſuſpectos eorum
mores, nunc infimorum et ſupplicum, paullo poſt
ultima minitantium, nullae quieſcendi dabantur
indutiae.

6 Contracta igitur undique mole maxima caterva-
rum, armis et ſubſidiis rei cibariae diligenter in-
ſtructa, accitoque Sebaſtiano Comite cum Illyriis
et Italicis numeris, quos regebat, anni tempore iam
[2] tepente Valentinianus cum Gratiano Rhenum
[3] transgreſſus reſiſtente nemine, diviſis agminibus
quadratis ipſe medius incedebat, Iovino et Severo
magiſtris rei caſtrenſis altrinſecus ordinum latera
ſervantibus, ne repentino invaderentur adſultu.
7 Protinusque inde ductantibus itinerum callidis, ex-
ploratis acceſſibus, per regiones longo itu porrectas
ſenſim gradiens miles irritatior ad pugnandum, vel-
ut repertis barbaris minaciter infrendebat. Et quo-
niam aliquot diebus emenſis nullus potuit, qui re-
ſiſteret, inveniri, cuncta ſatorum et tectorum, quae
viſebantur intacta, cohortium manu vorax flamma

2) Mſ. terente. 3) Mſ. transtibusque neminem diviſis.

vaſtabat, praeter alimenta, quae colligi dubius re-
rum eventus adigebat et cuſtodiri. Poſt haec lenio- 8
re greſſu Princeps ulterius tendens, cum prope
locum veniſſet, cui [4]) Solicinio nomen eſt, velut
quadam obice ſtetit, doctus procurſantium relatione
veriſſima, barbaros longe conſpectos. Qui nullam 9
ad tuendam ſalutem viam ſupereſſe cernentes, niſi
ſe celeri defendiſſent [5]) occurſu, locorum gnaritate
confiſi, unum ſpirantibus animis montem occupa-
vere praecelſum, per confragoſos colles undique
praeruptum et invium, absque ſeptemtrionali latere,
unde facilem habet devexitatem et mollem. Signis
illico fixis ex more, cum undique ad arma concla-
maretur, imperio Principis et ductorum ſtetit regi-
bilis miles, vexillum opperiens extollendum: quod
erat opportune ſubeundae indicium pugnae. Ergo, 10
quia ſpatium deliberandi aut exiguum dabatur aut
nullum, hinc impatientia militis [6]) perterrente,
inde horrenda circumſonantibus Alamannis, id
conſilium ratio celeritatis admiſit, ut arctoam mon-
tium partem, quam clementer diximus eſſe procli-
vem, Sebaſtianus cum ſuis occuparet, fugientes
Germanos, ſi fors ita tuliſſet, levi negotio confoſſu-
rus: quo, ut placuit, maturato, Gratianoque apud
ſigna Iovianorum retro detento, cuius aetas erat
etiam tum proeliorum impatiens et laborum, Va-
lentinianus ut dux cunctator et tutus, centurias et
manipulos capite intecto conluſtrans, nullo poten-
tium in conſcientiam arcani adhibito, remota mul-
titudine ſtipatorum, ſpeculatum radices aggerum
avolavit cum paucis, quorum induſtriam norat et
fidem: praedicans, ut erat ſui arrogans aeſtimator,
inveniri poſſe aliam viam ducentem ad arduos cli-
vos, praeter eam, quam inſpexere [7]) proculcatores.

---

4) Mſ. Soliconeno. 5) Mſ. occurſu, unde locorum. 6) *al.* praetereunte. 7) *al.* procurſatores.

11 Per ignota itaque et paluſtres uligines devius tendens, inſidiatricis manus locatae per [8]) obliqua ſubito oppetiiſſet adcurſu, ni neceſſitatis adiumento poſtremo, per labilem limum incitato iumento digreſſus, legionum ſe gremiis immerſiſſet poſt abruptum periculum: cui adeo proximus fuit, ut galeam eius cubicularius ferens auro lapillisque diſtinctam, cum ipſo tegmine penitus interiret, nec poſtea vivus reperiretur aut interfectus.

12 Proinde quiete reficiendis corporibus data, ſignoque erecto, quod ſolet ad pugnam hortari, tubarum minacium accendente clangore, fidentiſſimo impetu acies motas prompte ante alios praeiere duo iuvenes lecti in principiis adeundi diſcriminis, Salvius et Lupicinus, ſcutarius unus, alter e ſchola Gentilium, fragore terribili concitantes: haſtasque criſpando cum ad rupium obiecta veniſſent, trudentibusque Alamannis evadere ad celſiora conarentur, [9]) advenit omne pondus armorum, [10]) iisdemque anteſignanis per hirta dumis et aſpera magno virium niſu in editas ſublimitates erepſit.

13 Acri igitur partium ſpiritu conflictus cuſpidibus tentatur infeſtis: et hinc arte belli doctior miles, inde licet feroces, ſed incauti barbari dexteris coiere collatis: quos latius ſeſe pandens exercitus infuſis utrimque cornibus adflictabat, per fremitus
14 territos et equorum hinnitus et tubas. Nihilominus tamen ipſi adſumpta fiducia reſtiterunt: aequataque parumper proeliorum ſorte, haud parva mole certatum eſt, dum [11]) turmarum funeribus mutuis
15 res gerebatur. Disiecti denique Romanorum ardore, metuque turbati, miſcentur ultimis primi: dumque in pedes verſi diſcedunt, verutis [12]) hoſtilibus forabantur et pilis. Poſtremo, dum anheli

8) Mſ. oblita. 9) *al.* advenit huc omne. 10) *al.* iis denique. In Mſ. neutrum habetur. 11) Mſ. ruinarum. 12) Mſ. haſtilibus.

currunt et feſſi, pandebant ſequentibus poplites et
ſuras et dorſa. Stratis denique multis, lapſorum
partem Sebaſtianus, cum ſubſidiali manu locatus
poſt montium terga, trucidavit ex incauto latere
circumventam: diſperſi caeteri ſilvarum ſe latebris
amandarunt.

In hac dimicatione noſtri quoque oppetiere non 16
contemnendi: inter quos Valerianus fuit domeſti-
corum omnium primus, et Natuſpardo quidam ſcu-
tarius, exſertus ita bellator, ut Sicinio veteri com-
paretur et Sergio. Hisque tali caſuum diverſitate
perfectis, milites ad hiberna, Imperatores Treve-
ros reverterunt.

XI. Per haec tempora Vulcatio Rufino abſoluto 1
vita, dum [1]) adminiſtrarat, ad regendam praefectu-
ram praetorianam ab urbe Probus accitus, claritu-
dine generis et potentia et opum amplitudine cogni-
tus orbi Romano, per quem univerſum paene pa-
trimonia ſparſa poſſedit, iuſte an ſecus non iudicioli
eſt noſtri. Hunc quaſi genuina quaedam, ut fin- 2
gunt poëtae, fortuna vehens praepetibus pinnis,
nunc beneficum ostendebat et amicos [2]) ſublimius
erigentem, aliquotiens inſidiatorem dirum, et per
cruentas noxium ſimultates. Et licet potuit, quoad
vixit, ingentia largiendo, et intervallando poteſta-
tes adſiduas: erat tamen interdum timidus ad auda-
ces, contra timidos celſior: ut videretur, cum ſibi
ſideret, de cothurno ſtrepere tragico, et ubi pave-
ret, omni humilior ſocco. Atque ut natantium 3
genus elemento ſuo expulſum, haud tam diu ſpirat
in terris; ita ille marcebat absque praefecturis:
quas iurgiis familiarum ingentium capeſſere cogeba-
tur, numquam innocentium per cupiditates im-
menſas, utque multa perpetrarent impune, domi-
num ſuum mergentium in rem publicam. Namque 4

---

1) *al.* adminiſtrat. 2) *al.* altius.

fatendum eſt, numquam illa magnanimitate coali-
tus, clienti vel ſervo agere quidquam iuſſit illicitum:
ſed ſi eorum quemquam crimen ullum compererat
admiſiſſe, vel ipſa repugnante iuſtitia, non explo-
rato negotio, ſine reſpectu boni honeſtique defen-
debat. Quod vitium [3]) reprehendens ita pronun-
tiat Cicero: *Quid enim intereſt inter ſuaſorem fa-*
cti et probatorem? Aut quid refert, utrum volue-
5 *rim fieri, an gaudeam factum?* Suſpicioſus tamen,
et [4]) munitus ſuopte ingenio fuit, et ſubamarum ar-
6 ridens, blandiensque interdum, ut noceat. Id au-
tem perſpicuum eſt in eiusmodi moribus malum,
tum maxime, cum celari poſſe exiſtimatur: ita im-
placabilis et [5]) directus, ut ſi laedere quemquam inſti-
tuiſſet, nec exorari poſſet, nec ad ignoſcendum
erroribus inclinari: ideoque aures eius [6]) non cera,
7 ſed plumbis videbantur obſtructae. In ſummis di-
vitiarum et dignitatum culminibus anxius et ſollici-
tus, ideoque ſemper levibus morbis adflictus. Hae
per occidentales plagas ſeries rerum fuere geſta-
rum.

1 XII. Rex vero Perſidis longaevus ille Sapor, et
ab ipſis imperitandi exordiis dulcedini rapinarum
addictus, poſt Imperatoris Iuliani exceſſum et pu-
dendae pacis icta foedera, cum ſuis paullisper nobis
viſus amicus, calcata fide ſub Ioviano pactorum,
iniectabat Armeniae manum, ut eam, velut placi-
2 torum abolita firmitate, ditioni iungeret ſuae. Et
primo per artes fallendo diverſas, [1]) nationem
omnem renitentem diſpendiis levibus adflictabat,
ſollicitans quosdam optimatum et Satrapas, alios
3 excurſibus occupans improviſis. Dein per exquiſitas
periuriisque miſtas illecebras captum regem ipſum

---

3) Mſ. reprehendens tam pronuntiat. 4) Mſ. munitus. 5) Mſ. directus. 6) nonne eras ſed pluribus. Vulg. non erant ſed pluribus. 1) Mſ. nationem hominum.

Arſacem, adhibitumque in convivium iuſſit ad la-
tentem trahi poſticam: eumque effoſſis oculis, vin-
ctum catenis argenteis, quod apud eos honoratis
vanum ſuppliciorum aeſtimatur eſſe ſolatium, ex-
terminavit ad caſtellum Agabana nomine, ubi discru-
ciatus [2]) cecidit ferro poenali. Deinde, ne quid 4
intemeratum perfidia praeteriret, Sauromace pulſo,
quem auctoritas Romana praefecit Hiberiae, Aſpa-
curae cuidam poteſtatem eiusdem detulit gentis dia-
demate addito, ut arbitrio ſe monſtraret inſultare
noſtrorum. Quibus ita ſtudio nefando perfectis, 5
Cylaci ſpadoni et Artabanni, quos olim ſusceperat
perfugas, commiſit Armeniam (horum alter ante
gentis praefectus, alter magiſter fuiſſe dicebatur ar-
morum) iisdemque mandarat, ut Artogeraſſam in-
tentiore cura exſcinderent, oppidum muris et viri-
bus validum, quod theſauros et uxorem cum filio
Arſacis tuebatur. Iniere, ut ſtatutum eſt, obſi- 6
dium duces. Et quoniam munimentum poſitum in
aſperitate montana, rigente tunc caelo nivibus et
pruinis, adiri non poterat, eunuchus Cylaces aptus-
que ad muliebria palpamenta, Artabanne adſcito,
prope moenia ipſa [3]) fide non amittendae [4]) ſalutis
accepta, propere venit: et cum ſocio ad interiora
ſusceptus ut poſtulavit, ſuadebat [5]) minaciter de-
fenſoribus et reginae, motum Saporis inclementiſ-
ſimi omnium lenire deditione veloci. Multis poſt 7
haec ultro citroque dictitatis, eiulanteque muliere
truces mariti fortunas, proditionis acerrimi com-
pulſores in miſericordiam flexi mutavere conſilium:
et ſpe potiorum erecti, ſecretis colloquiis ordina-
runt, hora praeſtituta nocturna recluſis ſubito por-
tis validam manum erumpere, vallumque hoſtile
caedibus adgredi repentinis, ut lateant id tentantes,

---

2) Mſ. deciderat. 3) Mſ. deinde. 4) Mſ. ſaluti. 5) Mſ. minaciter.

8 polliciti ſe prodituros. Quibus religione firmatis
egreſſi, biduumque ad deliberandum, quid capeſ-
ſere debeant, ſibi concedi clauſos petiſſe adſeveran-
tes, in deſidiam obſeſſores traduxerunt: et vigiliis,
quibus ob ſecuritatem altiore ſtertitur ſomno, civi-
tatis [6]) aditu reſerato iuventus exſiluit velox: paſſi-
busque inſonis expeditis mucronibus [7]) repens, cum
caſtra nihil metuentium invaſiſſent, iacentes multos
9 nullis reſiſtentibus trucidarunt. Haec inopina de-
fectio necesque inſperatae Perſarum, inter nos et
Saporem discordiarum excitavere cauſas immanes:
illo etiam accedente, quod Arſacis filium Param,
ſuadente matre cum paucis e munimento digreſſum,
ſusceptumque Imperator Valens apud Neocaeſa-
ream morari [8]) praecepit, urbem Polemoniaci ponti
notiſſimam, liberali victu curandum et cultu.

Qua humanitate Cylaces et Artabannes illecti,
miſſis oratoribus ad Valentem, auxilium eumdem-
10 que Param ſibi regem tribui popoſcerunt. Sed
pro tempore adiumentis negatis, per Terentium du-
cem Para reducitur in Armeniam, recturus interim
ſine ullis inſignibus gentem: quod ratione iuſta eſt
obſervatum, ne fracti foederis nos argueremur et
pacis.

11 Hoc comperto textu geſtorum Sapor ultra homi-
nem efferatus, concitis maioribus copiis Armenias
aperta praedatione vaſtabat. Cuius adventu territus
Para, itidemque Cylaces et Artabannes, nulla cir-
cumſpectantes auxilia, celſorum montium petivere
[9]) receſſus, limites noſtros disterminantes et Lazi-
cam: ubi per ſilvarum profunda et flexuoſos colles
menſibus quinque deliteſcentes, regis multiformes
12 luſere conatus. Qui operam teri fruſtra contem-
plans ſidere flagrante brumali, pomiferis exuſtis ar-

6) Mſ. aditura e ſtrato. 7) Mſ. repens. 8) Mſ. praecipitur.
9) Mſ. receſſus.

boribus, caſtellisque munitis et caſtris, quae ceperat [10]) ſuperata vel prodita, cum omni pondere multitudinis Artogeraſſam circumſaeptam, et poſt varios certaminum caſus [11]) laſſatis defenſoribus patefactam incendit: Arſacis uxorem erutam inde cum theſauris abduxit.

Quas ob cauſas ad eas regiones Arinthaeus cum 13
exercitu mittitur Comes, ſuppetias laturus Armeniis, ſi eos exagitare procinctu gemino tentaverint Perſae.

Inter quae Sapor immenſum quantum aſtutus, 14
et, cum ſibi conduceret, humilis aut elatus, ſocietatis futurae ſpecie Param ut incurioſum ſui per latentes nuntios increpabat, quod maieſtatis regiae velamento Cylaci ſerviret et Artabanni: quos ille praeceps blanditiarum illecebris interfecit, capitaque caeſorum ad Saporem ut ei morigerus miſit.

Hac clade late diffuſa, Armenia omnis periſſet 15
impropugnata, ni Arinthaei adventu territi Perſae eam incurſare denuo distuliſſent: hoc ſolo contenti, quod ad Imperatorem miſere legatos, petentes nationem eamdem, ut ſibi et Ioviano placuerat, non
defendi. Quibus repudiatis, Sauromaces pulſus, 16
ut ante diximus, Hiberiae regno, cum duodecim legionibus et Terentio remittitur: et cum amni Cyro iam proximum Aſpacures oravit, ut ſocia poteſtate conſobrini regnarent: cauſatus ideo ſe nec cedere, nec ad partes poſſe transire Romanas, quod [12]) Ultra eius filius obſidis lege tenebatur adhuc apud Perſas.

Quae imperator doctus, ut concitandas ex hoc 17
quoque negotio turbas conſilio prudentiaque molliret, diviſioni adquievit Hiberiae: ut eam medius dirimeret Cyrus, et Sauromaces Armeniis finitima

10) *τὰ vel prodita* in Mſ. deſunt. 11) Mſ. laxatis. 12) Mſ. ultra.

retineret et Lazis, Aſpacures Albaniae Perſisque contigua.

18 His percitus Sapor, pati ſe exclamans indigna, quod contra foederum textum iuvarentur Armeniae, et [13]) evanuit legatio, quam ſuper hoc miſerat corrigendo, quodque ſe non adſentiente nec conſcio dividi placuit Hiberiae regnum: velut obſeratis amicitiae foribus, vicinarum gentium auxilia conquirebat, ſuumque parabat exercitum, ut ſerenata caeli temperie ſubverteret omnia, quae ex re ſua ſtruxere Romani.

13) Mſ. evanuit.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXVIII.

Multi, etiam Senatores, ac ſenatorii generis feminae, Romae veneficiorum, ſtuprorum et adulteriorum accuſantur, et ſupplicio adficiuntur. C. I. *Valentinianus Aug. totam Rheni ripam Gallicam caſtris, caſtellis et turribus munit: Alamanni Romanos trans Rhenum munimentum exſtruentes interficiunt. Marathocupreni graſſatores in Syria iuſſu Valentis A. cum liberis et vico ſuo deleti.* II. *Theodoſius urbes Britanniae a barbaris vaſtatas reſtituit, caſtella reparat, et provinciam inſulae recipit, quae Valentia eſt adpellata.* III. *De Olybrii et Ampelii praefectura urbana: et de vitiis ſenatus populique Romani.* IV. *Saxones in Gallia, poſt factas indutias, a Romanis inſidiis circumventi. Valentinianus data ſide iungendi copias, Burgundiones Alamanniae immiſit, qui decepti ac illuſi, captivis omnibus occiſis domum redierunt.* V. *Clades Tripoli provinciae, Leptitanisque et Oeenſibus ab Auſturianis illatae, et fraude Romani comitis Valentiniano occultatae, et minime vindicatae.* VI.

1 Dum apud Perſas, ut ſupra narravimus, perfidia regis motus agitat inſperatos, et in Eois tractibus bella rediviva conſurgunt: anno ſextodecimo et eo diutius poſt Nepotiani exitium, ſaeviens per urbem aeternam urebat cuncta Bellona, ex primordiis minimis ad clades excita luctuoſas: quas obliteraſſet utinam iuge ſilentium! ne forte paria quandoque tententur, plus exemplis generalibus nocitura quam

2 delictis. Ac licet ab textu cruento geſtorum exquiſite narrando, iuſtus me retraheret metus multa reputantem et varia; tamen praeſentis temporis modeſtia fretus, carptim, ut quaeque memoria digna ſunt, explanabo: nec pigebit quid ex his, [1]) quae apud veteres acciderint, [2]) timuerim, docere ſuccincte.
3 Bello Medico primo cum diripuiſſent Aſiam Perſae, obſidentes [3]) Miletum molibus magnis, minantesque defenſoribus cruciabiles neces, iniecere clauſis neceſſitatem, ut omnes magnitudine malorum adflicti, peremptis caritatibus propriis, proiectoque in ignem mobili cenſu, arſuros ſe certatim congererent in
4 communem pereuntis patriae rogum. Hoc argumentum paullo poſtea digeſtum tumore tragico Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum: paullisperque iucunde auditus, cum [4]) cothurnatius ſtilus procederet lacrimoſus, indignatione damnatus eſt populi, arbitrati, non conſolandi gratia, ſed probroſe monendi, quae pertulerat amabilis civitas, nullis auctorum adminiculis fulta, hos quoque dolores ſcenicis adnumeraſſe fabulis inſolenter. Erat enim Athenienſium colonia Miletus, deducta inter Ionas alios per [5]) Nileum filium Codri, [qui fertur
5 pro patria bello ſe Dorico devoviſſe.] Sed ad propoſita veniamus.

Maximinus regens quondam Romae vicariam praefecturam, apud Sopianas Valeriae oppidum obſcuriſſime natus eſt, patre tabulario praeſidialis officii, orto a poſteritate Carporum, quos antiquis excitos
6 ſedibus Diocletianus transtulit in Pannoniam. Is poſt mediocre ſtudium liberalium [6]) doctrinarum, defenſionemque cauſarum ignobilem, et adminiſtratas Corſicam itidemque Sardiniam, rexit deinde Tuſciam.

1) Mſ. quaeque apud. 2) *al.* timuerim. 3) *al.* militum. 4) Mſ. cothurnatius. 5) Mſ. Linae. 6) *al.* diſciplinarum.

ſciam. Unde morato in itinere diutius ſucceſſore, progreſſus ad curandam urbis annonam, etiam provinciae 7) moderamina retinebat: egitque conſideratione triplici inter exordia cautius. Primo, quod 7
recalebant in auribus eius parentis effata, quid augurales alites vel cantus monerent oſcinum adprime callentis, adusque ſublimia regimenta, ſed periturum ferro poenali: dein, quod nactus hominem Sardum, quem ipſe poſtea per doloſas fallacias interemit, ut circumtulit rumor, eliciendi animulas noxias et praeſagia ſollicitare larvarum perquam gnarum: dum ſupereſſet ille, timens, ne proderetur, tractabilis erat et mollior: poſtremo, quod tamquam ſubterraneus ſerpens per humiliora reptando, nondum maiores funerum excitare poterat cauſas.

Principium autem, unde latius ſe funditabat, 8
emerſit ex negotio tali. Chilo ex Vicario et coniunx eius Maxima nomine, queſti apud Olybrium ea tempeſtate urbi praefectum, vitamque ſuam venenis petitam adſeverantes impetrarunt, ut hi, quos ſuſpectati ſunt, illico rapti compingerentur in vincula: organarius Sericus, et Aſbolius palaeſtrita, et haruſpex Campenſis. Verum negotio tepeſcente 8) ob 9
diuturnam morborum aſperitatem, qua tenebatur Olybrius: 9) morarum impatientes hi, qui rem detulerunt, libello petiverunt oblato, ut examinandum iurgium praefecto mandaretur annonae: idque ſtudio celeritatis conceſſum eſt. Accepta igitur no- 10
cendi materia Maximinus effudit genuinam ferociam, pectori crudo adfixam: ut ſaepe faciunt amphitheatrales ferae, diffractis tandem ſolutae poſticis.

Cumque multiformiter quaſi in proludiis negotium ſpectaretur, et quidam ſulcatis lateribus nominaſſent nobiles aliquos, tamquam uſos artificibus laedendi per clientes, aliosque humiles 10) notos

7) Mſ. moderamine. 8) *al.* ob. 9) *al.* morae. 10) *al.* notans.

reos et indices: ſupra plantam (ut dicitur) evagatus
tartareus cognitor, relatione maligna docuit Princi-
pem, non niſi ſuppliciis acrioribus perniciosa faci-
nora ſcrutari poſſe vel vindicari, quae Romae perpe-
11 travere complures. His ille cognitis efferatus, ut
erat vitiorum inimicus acer magis quam ſeverus,
uno proloquio in huiusmodi cauſas, quas arrogan-
ter propoſito maieſtatis imminutae miſcebat, omnes,
quos iuris priſci iuſtitia divorumque arbitria quae-
ſtionibus exemere cruentis, ſi poſtulaſſet negotium,
12 ſtatuit tormentis adfligi. Utque congeminata poteſtas
erectaque ſublatius altiores conſarcinaret aerumnas,
Maximino Romae agere diſpoſito pro praefectis,
ſociavit [11]) ad haec cognoſcenda, quae in multorum
pericula ſtruebantur, Leonem notarium, poſtea of-
ficiorum magiſtrum, buſtuarium quemdam latro-
nem Pannonium, efflantem ferino rictu crudelita-
tem, etiam ipſum nihilominus humani ſanguinis
13 avidiſſimum. Auxit obſtinatum Maximini ingenium
ad laedendum adventus collegae ſimilis, et littera-
rum cum ampla dignitate dulcedo. Ideoque pedes
huc et illuc exſultando contorquens, ſaltare, non
incedere videbatur, dum ſtudebat inter altaria cel-
ſius gradientes, ut quidam memorant, imitari Brach-
manas.

14 Iamque lituis cladium concrepantibus interna-
rum, rerum atrocitate torpentibus cunctis, praeter
multa cruda et immitia, quorum nec diverſitas com-
prehendi nec numerus poteſt, mors Marini cauſa-
rum defenſoris eminuit: quem ut auſum Hiſpanil-
lae cuiusdam artibus pravis adfectaſſe coniugium,
transeunter indiciorum fide diſcuſſa, ſupplicio le-
15 tali damnavit. Et quoniam exiſtimo, forſitan ali-
quos haec lecturos, exquiſite ſcrutando notare, ſtre-
pentes, id actum eſſe prius, non illud, aut ea, quae

11) Mſ. ad hos.

viderint praetermiſſa: hactenus faciendum eſt ſatis, quod non omnia narratu ſunt digna, quae per ſqualidas transiere perſonas: nec, ſi fieri fuiſſet neceſſe, inſtructiones vel ex ipſis tabulariis ſuppeterent publicis, tot calentibus malis, et novo furore ſine retinaculis imis ſumma miſcente: cum iuſtitium eſſe, quod timebatur, non iudicium aperte conſtaret.

Tunc Cethegus ſenator adulterii reus delatus, 16
cervice periit abſciſſa, et Alypius nobilis adoleſcens, ob levem relegatus errorem, aliique humiles publica morte oppetiverunt: in quorum miſeriis velut ſui quisque diſcriminis cernens imaginem, tortorem et vincula ſomniabat et diverſoria tenebrarum.

Eodem tempore etiam Hymetii praeclarae indo- 17
lis viri negotium eſt actitatum: cuius hunc fuiſſe novimus textum. Cum Africam pro conſule regeret, Carthaginenſibus victus inopia iam laſſatis, ex horreis Romano populo deſtinatis frumentum dedit: paulloque poſtea, cum proveniſſet ſegetum copia, integre ſine ulla reſtituit mora. Verum, quo- 18
niam denis modiis ſingulis ſolidis indigentibus venumdatis, emerat ipſe tricenos, [12]) interpretii compendium ad Principis aerarium miſit. Ideoque Valentinianus per nundinationem ſuſpicatus parum, quam oportuerat, miſſum, eum bonorum parte multavit. Ad cuius cladem exaggerandam id quo- 19
que iisdem diebus acciderat non minus exitiale. Amantius haruſpex ea tempeſtate prae caeteris notus, [13]) occultiore indicio proditus, quod ob prava quaedam implenda, ad ſacrificandum ab eodem eſſet adſcitus Hymetio, inductusque in iudicium, quamquam incurvus ſub equuleo ſtaret, pertinaci negabat inſtantia. Quo inſitiante, ſecretioribus 20
chartis ab eius domo prolatis, commonitorium re-

12) *al.* integrum comp. 13) Mſ. occultiores.

pertum eſt manu [14]) ſcriptum Hymetii, petentis, ut obſecrata ritu ſacrorum ſollemnium numina erga ſe Imperatores [15]) delenirent: cuius extima parte quaedam invectiva [16]) legebantur in Principem, ut et
21 [17]) avarum et truculentum. Haec Valentinianus relatione iudicum doctus, aſperius interpretantium facta, vigore nimio in negotium iuſſit inquiri. Et quia Frontinus conſiliarius antedicti, miniſter fuiſſe conceptae precationis arguebatur, conciſus virgis atque confeſſus, ablegatus eſt in exſilium ad Britannos: Amantius vero damnatus poſtea rerum ca-
22 pitalium interiit. Poſt hanc geſtorum ſeriem Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum, audiendus ab Ampelio urbi praefecto de Maximino Vicario, confeſtimque perdendus, ut adparebat, data ſibi copia rectius Imperatoris praeſidium adpellavit, nominisque eius perfugio tectus, ſervabatur incolu-
23 mis. Super hoc Princeps conſultus, ſenatui negotium dedit. Qui cum rem librata iuſtitia comperiſſet, eumque ad Boas Dalmatiae locum exterminaſſet, aegre Imperatoris iracundiam tulit, perciti vehementer, quod hominem addictum, ut ipſe propoſuerat, morti, clementiori ſententia didicerat plexum.

24 Ob haec et huiusmodi multa, quae cernebantur in paucis, omnibus timeri ſunt coepta. Et ne tot malis diſſimulatis paullatimque ſerpentibus, acervi creſcerent aerumnarum, nobilitatis decreto legati mittuntur: Praetextatus ex urbi praefecto, et ex Vicario Venuſtus, et ex Conſulari Minervius, oraturi, ne delictis ſupplicia ſint grandiora, neve ſenator quiſquam inuſitato et illicito more tormentis ex-
25 poneretur. Qui cum intromiſſi in conſiſtorium haec referrent, negantem Valentinianum, ſe id ſtatuiſſe,

---

14) Mſ. inſcriptum. 15) Mſ. delenirent. 16) Mſ. legebantur. 17) Mſ. adavarum.

et calumnias perpeti clamitantem, moderate redarguit quaeſtor Eupraxius: hacque libertate emendatum eſt crudele praeceptum, ſupergreſſum omnia diritatis exempla.

Circa hos dies Lollianus primae lanuginis adule- 26
ſcens, Lampadii filius ex praefecto, exploratius cauſam Maximino ſpectante, convictus codicem noxiarum artium nondum per aetatem firmato conſilio deſcripſiſſe, exſulque mittendus, ut ſperabatur, patris impulſu provocávit ad Principem: et iuſſus ad eius comitatum duci, de fumo (ut aiunt) in flammam; traditus Phalangio Baeticae Conſulari, cecidit [18]) funeſti carnificis manu.

Super his etiam Tarratius Baſſus, poſtea urbi 27
praefectus, et frater eius Camenius, et Marcianus quidam, et Euſaphius, omnes clariſſimi, arceſſiti in crimen, quod eiusdem [19]) conſcii veneficii aurigam fovere dicebantur Auchenium: documentis etiamtum ambiguis, ſuffragante abſoluti ſunt Victorino, ut diſperſus prodidit rumor, qui erat amicus Maximino iunctiſſimus.

Nec minus feminae quoque calamitatum partici- 28
pes fuere ſimilium. Nam ex hoc quoque ſexu peremptae ſunt originis altae complures, adulteriorum flagitiis obnoxiae vel ſtuprorum. Inter quas notiores fuere Claritas et Flaviana: quarum altera cum duceretur ad mortem, indumento, quo veſtita erat, abrepto, ne velamen quidem ſecreto membrorum ſufficiens retinere permiſſa eſt. Ideoque carnifex nefas admiſiſſe convictus immane, vivus exuſtus eſt.

Paphius quinetiam et Cornelius ſenatores, am- 29
bo venenorum artibus pravis ſe polluiſſe [20]) confeſſi, eodem pronuntiante Maximino ſunt interfecti. Pari ſorte etiam procurator monetae exſtinctus eſt. Sericum enim et Aſbolium ſupradictos, quoniam cum

18) Mſ. funeſti. 19) Mſ. conſciis veneficiis. 20) Mſ. conſeſſi.

hortaretur paſſim nominare, quos vellent, adiecta
religione firmarat, nullum igni vel ferro ſe puniri
iuſſurum, plumbi validis ictibus interemit. Et
poſt haec flammis Campenſem haruſpicem dedit,
in negotio eius nullo ſacramento conſtrictus.
30 Opportunum eſt, ut arbitror, explanare nunc
cauſam, quae ad exitium praecipitem Aginatium
impulit, iam inde a priſcis maioribus nobilem, ut
loquuta eſt pertinacior fama: nec enim ſuper hoc
31 ulla documentorum rata eſt fides. Anhelans flatu
ſuperbo Maximinus, etiam tum praefectus annonae,
nactusque audaciae incitamenta non levia, tendebat
adusque Probi contemptum, viri ſummatum omnium
maximi, iureque praefecturae praetorianae regentis
32 provincias. Quod Aginatius indigniſſime ferens,
dolensque in examinandis cauſis Maximinum ab
Olybrio ſibi praelatum, cum eſſet ipſe Vicarius Ro-
mae: familiari ſermone docuit Probum occulte,
facile vanum hominem recalcitrantem ſublimibus
33 meritis poſſe opprimi, ſi ille id fieri cenſuiſſet. Has
litteras, ut quidam adſeverabant, Probus ad Maxi-
minum, eruditiorem iam in ſceleribus, commenda-
tumque Principi pertimeſcens, nullo conſcio prae-
ter baiulum miſit. Hisque recitatis ita homo ferus
exarſit, ut machinas omnes in Aginatium deinde
commoveret: velut ſerpens vulnere noti cuiusdam
34 adtritus. Acceſſit his alia potior inſidiarum mate-
ria, quae eumdem Aginatium obruit. Victorinum
enim defunctum inſimulabat, ut Maximini actus,
dum ſupererat, venditantem: cuius ex teſtamento
legata ipſe ſumpſerat non adſpernanda: parique pe-
tulantia Anepſiae quoque eius uxori lites minabatur
35 et iurgia. Quae haec metuens, ut Maximini etiam
muniretur auxilio, finxit maritum in voluntate,
quam condiderat nuper, argenti tria millia pondo
eidem reliquiſſe. Qui aviditate nimia flagrans (nec
enim hoc quoque vitio caruit) petit hereditatis

medietatem. Verum etiam hoc ut parum sufficienti nequaquam contentus, aliud commentus est, ut arbitrabatur, honestum et tutum: et ne amitteret ansam sibi oblatam lucrandi uberis patrimonii, Victorini privignam Anepsiae filiam petit filio coniugem: idque adsentiente muliere prompte firmatum est.

Per haec et alia simili maerore deflenda, quae 36
decolorabant speciem urbis aeternae, grassabatur per strages multiplices fortunarum homo cum gemitu nominandus, ultra forenses terminos semet extentans. Namque et resticulam de fenestra [21]) praetorii quadam remota dicitur semper habuisse suspensam, [22]) cuius summitas [23]) quaedam velut clausa colligaret, nullis quidem indiciis fulta, sed nocitura insontibus multis: et Mucianum Barbarumque adparitores aliquotiens discretim trudi iubebat, ad fallendum aptissimos. Hi tamquam eiulando casus, 37
quibus se simulabant oppressos, iudicis exaggerando crudelitatem, remedium nullum aliud reis ad obtinendam vitam superesse eadem replicando saepe adseverabant, ni criminibus magnis petissent nobiles viros: quibus ad sui societatem adnexis, facile eos absolvi posse firmabant.

Ob quae implacabilitate ultra adposita iam per- 38
gente, manus vinclis sunt artatae complurium: ortuque nobiles inculti videbantur et anxii. Nec eorum culpari quisquam debuit, cum salutantes humum paene curvatis contingentibus membris, persaepe clamantem audirent spiritus ferini latronem, nullum se invito reperiri posse insontem. Quae 39
verba effectui propere iuncta terruissent profecto Numae Pompilii similes et Catonum. Prorsus enim sic agebatur, ut nec in alienis malis quorumdam exarescerent lacrimae: quod in variis et confragosis

---

21) Mſ. Praetoris. 22) Mſ. eius. 23) Mſ. quaedam velut damusam collegaret.

40 actibus vitae plerumque contingit. A iure tamen iu-
ſtitiaque crebro discedens ferreus cognitor, erat
uno quaſi praecipuo tolerabilis. Interdum enim ex-
oratus parcebat aliquibus, quod prope vitium eſſe
in hoc loco legitur apud Tullium: *Nam ſi impla-
cabiles iracundiae ſunt, ſumma eſt acerbitas: ſin
autem exorabiles, ſumma levitas: quae tamen, ut
in malis, acerbitati anteponenda eſt.*

41 Poſt haec praegreſſo Leone, acceptoque ſucceſ-
ſore, ad Principis comitatum Maximinus accitus,
auctusque praefectura praetoriana, nihilo lenior fuit,
42 et iam longius nocens, ut baſiliſci ſerpentes. In
id tempus, aut non multo prius, ſcopae florere ſunt
viſae, quibus nobilitatis curia mundabatur: idque
portendebat, extollendos quosdam deſpicatiſſimae
ſortis ad gradus poteſtatum exceſſos.

43 Et quamlibet tempeſtivum eſt ad ordinem redire
coeptorum, tamen nihil impedituri temporum cur-
ſus immorabimur paucis, quae per iniquitatem cu-
rantium vicariam praefecturam in urbe, contra
quam oportuerat geſta ſunt, quia ad nutum Maxi-
mini et voluntatem iisdem miniſtris velut adparito-
44 ribus gerebantur. Poſt hunc venit Urſicinus ad mi-
tiora propenſior: qui, quoniam cautus eſſe voluit et
civilis, retulerat Eſaiam cum aliis, ob commiſſum
adulterium in Ruſinam detentis, Marcellum mari-
tum eius ex agente in rebus, reum imminutae maie-
ſtatis deferre conatis: ideoque ut cunctator contem-
ptus, et ad haec fortiter exſequenda parum conve-
45 niens, e vicaria poteſtate diſceſſit. Huic ſucceſſit
Emonenſis Simplicius, Maximini conſiliarius ex
grammatico, poſt adminiſtratam nec erectus nec tu-
midus, ſed obliquo adſpectu terribilis: qui compo-
ſitis ad modeſtiam verbis acerba meditabatur in mul-
tos. Et primo Ruſinam cum univerſis auctoribus
adulterii commiſſi vel conſciis interfecit, ſuper qui-
bus Urſicinum retuliſſe praediximus: alios deinde

complures nullo noxiorum discrimine vel inſon-
tium. In cruento enim certamine cum Maximino 46
velut antepilano ſuo contendens, ſuperare eum in
ſuccidendis familiarum nobilium nervis ſtudebat:
Buſirim veterem et Antaeum imitatus, et Phala-
rim, ut taurus ei ſolus deeſſe videretur Agrigen-
tinus.

His in hunc modum ac talibus actitatis, Heſy- 47
chia quaedam matrona ob intentatum crimen, in
domo adparitoris, cui cuſtodienda eſt tradita, mul-
ta pertimeſcens et ſaeva, fulcro plumeo vultu con-
tracto incubuit, et animam occluſo narium ſpira-
mento effudit.

Adiunctum eſt his aliud haud mitius malum. 48
Eumenius enim et Abienus ambo ex coetu ampliſſi-
mo, infamati ſub Maximino in Fauſianam feminam
non obſcuram, poſt Victorini obitum, quo iuvante
vixere ſecurius, Simplicii adventu perterrefacti, non
ſecus volentis magna cum minis, ad ſecreta rece-
ptacula ſe contulerunt. Sed Fauſiana damnata inter 49
reos recepti vocatique edictis, ſemet abstruſius
amandarunt: quorum Abienus apud Anepſiam diu
deliteſcebat. Sed ut ſolent inſperati caſus adgrava-
re miſerabiles clades, Apaudulus nomine ſervus
Anepſiae, verberatae coniugis dolore perculſus,
negotium ad Simplicium detulit nocte progreſſus:
miſſique adparitores indicatos e latebris abstraxe-
runt. Et Abienus quidem exaggerato crimine 50
ſtupri, quod intuliſſe dicebatur Anepſiae, morte
multatus eſt. Mulier vero, ut continendae vitae
ſpem firmam dilato poſſet habere ſupplicio, adpe-
titam ſe nefariis artibus, vim in domo Aginatii per-
peſſam adſeveravit. Haec, ut geſta ſunt, mugitus 51
ad Principem Simplicius retulit: agensque ibi Maxi-
minus, infeſtus ob cauſam, quam ſupra docuimus,
Aginatio, ſimultate una cum poteſtate in maius ac-
cenſa, [oravit] impenſe, ut reſcriberetur eum occidi:

et impetravit facile male ſanus incitator et potens.
52 Metuensque gravioris invidiae pondus, ne pronun-
tiante Simplicio et conſiliario ſuo et amico, periret
homo patriciae ſtirpis; tenuit apud ſe paulliſper
imperiale praeceptum, haerens et ambigens, quem-
nam potiſſimum exſecutorem atrocis rei fidum in-
53 veniret et efficacem. Tandemque, ut ſolent pares
facile congregari cum paribus, Doryphorianus qui-
dam repertus eſt Gallus, audax adusque inſaniam:
cui hanc operam implere brevi pollicito deferri pro-
vidit vicariam, et commonitorium cum Auguſti lit-
teris tradidit: inſtruens hominem ſaevum quidem
ſed rudem, qua celeritate Aginatium ſine ullo de-
leret obſtaculo, dilatione qualibet inventa forſitan
54 evaſurum. Feſtinavit, ut mandatum eſt, Dory-
phorianus magnis itineribus Romam: et [24]) inter
adminiſtrandi initia magna quaeritabat induſtria,
qua vi ſenatorem perſpicui generis interficeret iu-
vantibus [25]) nullis. Cognitoque, eum iam pridem
repertum in villa propria cuſtodiri, ipſe tamquam
caput ſontium pariterque Anepſiam horrore medio
tenebrarum audire diſpoſuit, quo tempore hebetari
ſolent obſtrictae terroribus mentes: ut inter innu-
mera multa Aiax quoque Homericus docet, optans
perire potius luce, quam pati formidinis augmenta
55 nocturnae. Et quoniam iudex, quin immo praedo
nefandus ad id ſolum, quod promiſit, intentus,
cuncta extollebat in maius, iuſſo Aginatio ſtatui,
agmina fecit introire carnificum: catenisque ſonan-
tibus triſte, mancipia ſqualore diuturno marcentia
in domini caput adusque ultimum lacerabat exitium:
quod in ſtupri quaeſtione fieri vetuere clementiſſi-
56 mae leges. Denique, cum iam contigua morti tor-
menta ancillae voces expreſſiſſent obliquas, indicii
fide parum plene diſcuſſa, Aginatius ad ſupplicium

24) Mſ. iterazdi iuitia. 25) Mſ. nullis.

duci pronuntiatus abrupte, nec auditus, cum magnis clamoribus adpellaret nomina Principum, ſublimis raptus occiditur, pari ſententia Anepſia interfecta. Haec agitante Maximino cum adeſſet, perque emiſſarios eum procul ageret, funera urbs deploravit aeterna.

Sed accelerarunt ultimae dirae caeſorum. Namque ut poſtea tempeſtive dicetur, et idem Maximinus ſub Gratiano intoleranter ſe efferens, damnatorio iugulatus eſt ferro, et Simplicius in Illyrico truncatus: et Doryphorianum pronuntiatum capitis reum, truſumque [26]) carcere Tulliano, matris conſilio Princeps exinde rapuit, reverſumque ad lares per cruciatus oppreſſit immenſos. Unde huc fleximus revertamur: is urbanarum rerum ſtatus, ut ita dixerim, fuit. 57

(A. C. 369.)

II. At Valentinianus magna animo concipiens et utilia, Rhenum omnem a Raetiarum exordio adusque fretalem Oceanum magnis molibus [1]) communiebat, caſtra extollens altius et caſtella, turresque adſiduas per habiles locos et opportunos, qua Galliarum extenditur longitudo: nonnumquam etiam ultra flumen aedificiis poſitis ſubradens barbaros fines. Denique, cum reputaret munimentum celſum et tutum, quod ipſe a primis fundarat auſpiciis, praeterlabente Nicro nomine fluvio, paullatim ſubverti poſſe undarum pulſu immani, meatum ipſum aliorſum vertere cogitavit: et quaeſitis artificibus peritis aquariae rei, copioſaque militis manu, arduum eſt opus adgreſſus. Per multos enim dies compaginatae formae e roboribus, coniectaeque in alveum, fixis refixisque aliquotiens 1 2 3

26) Mſ. in Tertulliano in matre. 1) Mſ. commonebat.

prope ingentibus ſtilis, fluctibus erectis [2]) confun-
debantur, avulſaeque vi gurgitis [3]) interrumpeban-
4 tur. Vicit tamen Imperatoris vehementior cura,
et morigeri militis labor, mento tenus, dum ope-
raretur, ſaepe demerſi: tandemque non ſine quo-
rumdam discrimine caſtra praeſidiaria [4]) inquietu-
dine urgentis amnis exempta, nunc valida ſunt.
5 Ac talibus laetus exſultansque, pro anni et tem-
poris ſtatu dilapſos conducens, rei publicae curam
habuit, ut officio Principis congruebat. Ratusque
aptiſſimum ad id, quod deliberabat, implendum,
trans Rhenum in monte Piri, qui barbaricus locus
eſt, munimentum exſtruere diſpoſuit raptim. Ut-
que celeritas effectum negotii faceret tutum, per
Syagrium tunc notarium, poſtea praefectum et con-
ſulem, Aratorem monuit ducem, ut, dum undique
6 altum eſſet ſilentium, id arripere conaretur. Trans-
iit cum notario dux, ut iuſſum eſt, ſtatim, fodere-
que per militem, quem duxit, fundamenta exorſus,
Hermogenem ſusceperat ſucceſſorem: eodemque
puncto quidam optimates [5]) Alamanni venere obſi-
dum patres, quos lege foederis manſuraeque diutius
7 pacis haud adſpernanda pignora tenebamus. Qui
flexis poplitibus ſupplicabant, ne Romani ſecuritatis
improvidi, quorum fortunam ſempiterna fides caelo
contiguam fecit, pravo [6]) deciperentur errore, pa-
8 ctisque calcatis rem adorirentur indignam. Verum
haec et ſimilia loquentes incaſſum, cum nec audi-
rentur, [7]) nec quietum aliquid vel mite referri ſen-
tirent, filiorum flentes exitium diſceſſerunt: his-
demque [8]) digreſſis, ex abdito collis propinqui bar-
baricus proſiluit globus, optimatibus tum danda
reſponſa, ut intelligi dabatur, opperiens: [9]) ador-

2) Mſ. confidebantur. 3) Mſ. interan vice. 4) Mſ. inrivecun-
dinerrantis. 5) *Vulg.* Alemanni venere obſides Imperatoris, quos
leg. 6) Mſ. deficerentur. 7) *Vulg.* audirentur nec aliquid mite
referri. 8) Mſ. agrigreſſis. 9) Mſ. adortus multos.

tusque milites feminudos, humum etiamtum gestantes, expeditis agiliter gladiis [10]) obtruncabant: inter quos etiam duces ambo sunt caesi. Nec indicaturus gesta superfuit quisquam praeter Svagrium: qui, 9
deletis omnibus, ad comitatum reversus, irati sententia Principis sacramento exutus, abiit ad lares, id [11]) commeruisse saevo iudicatus arbitrio, quod evaserit solus.

Haec inter per Galliam latrociniorum rabies 10
saeva scatebat in perniciem multorum, observans celebres vias, fundensque indubitanter, quidquid inciderat fructuosum. Denique praeter complures alios, quos absumpserunt insidiae tales, Constantianus tribunus stabuli, impetu est clandestino exceptus, moxque interfectus, Valentiniani adfinis, Cerealis et Iustinae germanus.

At procul, tamquam horum similia [12]) cientibus 11
furiis per omne latus, Maratocupreni grassatores acerrimi vagabantur, vici huius nominis incolae in Syria prope Apamiam positi, nimium quantum numero et exquisitis fallaciis abundantes: ideoque formidati, quod mercatorum militumque honoratorum specie [13]) sine strepitu ullo diffusi, opimas domos, villas et [14]) oppida pervadebant. Nec 12
quisquam adventum eorum cavere poterat inopinum, non destinata, sed varia petentium et longinqua, et, [15]) quoquo ventus duxerat, [16]) irrumpentium: quam ob caussam prae caeteris hostibus Saxones timentur ut repentini. Et quamlibet [17]) coniurati multorum opes [18]) attriverint, oestroque concepti furoris exagitati strages edidere luctificas, sanguinis nihilo minus avidi quam praedarum: tamen, ne per minutias gesta [19]) narrando operis im-

10) MS. obcabant. 11) id commeruisse. 12) MS. similia actentibus. 13) MS. sinestre ullo die sosiopimas. Is. sine ullo discrimine opimas domos. 14) MS. opes. 15 MS. quaque. 16) MS. corrumpentium. 17) MS. coniuratus. 18 MS. attribuerint. 19) MS. narrandor . . . . . eaus.

pediam curſum, id unum ſufficiet eorum exitiale
13 poni commentum. Quaeſitus in unum impiorum hominum globus, imitatus rationalis officium ipſumque iudicem, veſpertinis tenebris lugubre clamante praecone civitatem ingreſſi, ambitioſam domum cuiusdam primatis, ut proſcripti iuſſique interfici, cum gladiis obſederunt: raptaque ſupellectili pretioſa, quia ſubito perculſi familiares hebetatis ſenſibus non defenderant dominum, caeſis pluribus,
14 ante revolutam lucem greſſu disceſſere veloci. Verum, cum exuviis referti multorum, [20]) rapiendi dulcedine nil praetermitterent, intercepti imperiali motu, oppreſſi interiere omnes ad unum: eorumque ſuboles parva etiam tum, ne ad parentum exempla ſubcreſceret, pari ſorte deleta eſt, et lares verſi, quos ambitioſe luctuoſis aliorum dispendiis [21]) conſtruxerunt. Et haec quidem textu proceſſere narrato.

1 III. Theodoſius vero dux nominis inclyti, animo vigore collecto ab Auguſta profectus, quam veteres adpellavere Lundinium, cum milite induſtria comparato ſollerti, verſis turbatisque Britannorum fortunis opem maximam tulit: opportuna ubique ad inſidiandum barbaris praeveniens loca, nihil gregariis imperans, cuius non ipſe primitias
2 alacri capeſſeret mente. Hocque genere cum ſtrenui militis munia et praeclari ducis curas expleret, fuſis variis gentibus et fugatis, quas inſolentia nutriente ſecuritate adgredi Romanas res inflammabat, in integrum reſtituit civitates et caſtra multiplicibus quidem damnis [1]) adflicta, [2]) ſed ad quietem temporis longi fundata.

3 Evenerat autem eodem haec agente facinus dirum, erupturum in periculum grave, ni inter

---

20) Mſ. pariendi. Va. rapiendi. 21) Mſ. conſtruxerunt. 1) Mſ. adflictis. al. affectas. 2) Mſ. et ad quietem temp.

ipſa conatus principia fuiſſet exſtinctum. [3]) Valen- 4
tinus quidam in Valeria Pannoniae ſuperbi ſpiritus homo, Maximini illius exitialis Vicarii, poſtea praefecti coniugis frater, ob grave crimen actus in Britannias exſul, quietis impatiens malefica beſtia ad res perniciofas conſurgebat et novas, in Theodoſium tumore quodam, quem ſolum reſiſtere poſſe nefandis cogitationibus advertebat. Multa tamen 5
clam palamque circumſpiciens; creſcente flatu cupiditatis immenſae exſules ſollicitabat et milites, pro temporis captu auſorum [4]) illecebroſas pollicendo mercedes. Iamque propinquante tentatorum effe- 6
ctu, doctus haec, unde convenerat, dux alacrior ad audendum, et corde celſo ad vindictam compertorum erectus, Valentinum quidem cum paucis arta ſibi ſocietate iunctiſſimis letali poena plectendos Dulcitio dediderat duci: militari ſcientia vero, qua ſuperabat praeſentes, futura coniiciens, de coniuratis quaeſtiones agitari prohibuit, ne formidine ſparſa per multos, reviviſcerent provinciarum turbines compoſiti.

Hinc ad corrigenda plura converſus et neceſſa- 7
ria, periculo penitus dempto, cum aperte conſtaret nulla eius coepta propitiam deſeruiſſe fortunam, inſtaurabat urbes et praeſidiaria, ut diximus, caſtra, limitesque vigiliis tuebatur et praetenturis: recuperatamque provinciam, quae in [5]) ditionem conceſſerat hoſtium, ita reddiderat ſtatui priſtino, ut eodem referente et rectorem haberet legitimum, et Valentia deinde vocaretur arbitrio [6]) Principis velut ovantis. . . . .

Areanos genus hominum a veteribus inſtitutum, 8
ſuper quibus aliqua in actibus Conſtantis retulimus,

---

3) Mſ. Valentinianus. 4) *al.* illecebras. 5) Mſ. ditiones. 6) Mſ. Principis velut ova . . t . . . tudio nuntio ineſt etima praecipua. Arianos.

paullatim prolapſos in vitia a ſtationibus ſuis removit: aperte convictos, [7]) acceptarum promiſſarumque magnitudine praedarum allectos, quae apud nos agebantur, aliquotiens barbaris prodidiſſe. Id enim illis erat officium, ut ultro citroque per longa ſpatia discurrentes, vicinarum gentium ſtrepitus noſtris ducibus intimarent.

9 Ita ſpectatiſſime antedictis rebus aliisque adminiſtratis ſimilibus, ad comitatum accitus, tripudiantesque relinquens provincias, ut Furius Camillus vel Curſor Papirius, victoriis crebris et ſalutaribus erat inſignis. Et favore omnium adusque fretum deductus, leni vento transgreſſus, venit ad commilitium Principis: cumque gaudio ſusceptus et laudibus, in locum Valentis Iovini ſucceſſit, qui equorum copias tuebatur.

1 IV. Diu multumque a negotiis [1]) digreſſus urbanis, adigente cumulo foris geſtorum, ad ea ſtrictim exſequenda regrediar, exorſus ab Olybrii praefectura tranquilla nimis et leni: qui numquam ab humanitatis ſtatu deiectus, ſollicitus erat et anxius, ne quod usquam factum eius aſperum inveniretur aut dictum: calumniarum acerrimus inſectator, fiſci lucra, unde poterat, circumcidens, iuſtorumque diſtinctor et arbiter plenus, in ſubiectis admodum

2 temperatus. Sed obnubilabat haec omnia vitium parum quidem [2]) nocens rei communi, ſed in alto iudice maculoſum, quod citeriorem vitam paene omnem vergentem in luxum per argumenta ſcenica amoresque peregerat nec vetitos, nec inceſtos.

3 Poſt hunc urbem rexit Ampelius, cupidus ipſe quoque voluptatum, Antiochiae genitus, ex magiſtro officiorum ad proconſulatum geminum, indeque

7) Mſ. acceptarum promiſſarumque magnitudine praecarum. 1) *al.* digreſſus. 2) *vulgo* nocens, ſed.

que multo poſtea ad praefecturae culmen evectus, [3]) laetus alia, et ad populi favorem adipiſcendum aptiſſimus: nonnumquam tamen rigidus, atque utinam in propoſito perſeverans. Correxiſſet enim ex parte licet exigua irritamenta gulae et [4]) ganeas taetras, ni flexus in molliora emiſiſſet gloriam diu victuram. Namque ſtatuerat, ne taberna vinaria 4
ante horam quartam aperiretur, neve aquam vulgarium calefaceret quisquam, vel adusque praeſtitutum diei ſpatium lixae coctam proponerent carnem; vel honeſtus quidam mandens videretur in publico. Quae probra aliaque his maiora diſſimu- 5
latione iugi neglecta ita effrenatius exarſerunt, ut nec Epimenides ille Cretenſis, ſi fabularum ritu ab inferis excitatus rediſſet ad noſtra, ſolus purgare ſufficeret Romam: tanta plerosque labes inſanabilium flagitiorum oppreſſit.

Et primo nobilitatis, ut aliquoties pro locorum 6
copia fecimus, dein plebis digeremus errata, incidentia veloci conſtringentes exceſſu. Praenomi- 7
num claritudine conſpicui quidam, ut putant, in immenſum ſemet extollunt, cum Reburri, et [5]) Fabunii, et Pagonii Gerionesque adpellentur, ac Dalii cum Tarraciis et Perraſiis, aliisque ita decens ſonantibus originum inſignibus multis. Nonnullos 8
fulgentes ſericis indumentis, ut ducendos ad mortem, vel ut ſine diritate ominis loquamur, praegreſſo exercitu arma cogentes, manipulatim concitato fragore ſequitur multitudo ſervorum. Tales, 9
ubi comitantibus ſingulos quinquaginta miniſtris tholos introierint balnearum, [6]) ubi ſunt noſtrum, minaciter clamant: ſi adparuiſſe ſubito ignota compererint mancipia, aut oppidanae quondam proſtibulum plebis, vel meritorii corporis veterem lu-

---

3) Mſ. laetus, alia. 4) Mſ. galineas. 5) Mſ. Fabunii. 6) Mſ. ubi ſunt noſtrorum clamant app.

pam: certatim concurrunt, palpanteſque advenam deformitate magna blanditiarum ita extollunt, ut Semiramim Parthi, vel Cleopatras Aegyptus, aut Artemiſiam Cares, vel Zenobiam Palmyreni. Et haec admittunt hi, quorum apud maiores cenſoria nota ſenator adflictus eſt, auſus, dum adhuc non deceret, praeſente communi filia coniugem oſculari.

10 Ex his quidam cum ſalutari pectoribus oppoſitis coeperunt, oſculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerunt genua ſuavianda vel manus, id illis ſufficere ad beate vivendum exiſtimantes: et abundare omni cultu humanitatis [7]) peregrinum putantes, cuius forte etiam gratia ſunt obligati, interrogatum, quibus thermis utatur aut aquis, aut ad quam ſucceſſerit domum.

11 Et cum ita graves ſint et cultores virtutum, ut putant, ſi venturos undelibet equos aut aurigas quemdam didicerint nuntiaſſe: [8]) ita velociter imminent, vident et percunctantur, ut Tyndaridas fratres eorum ſuſpexere maiores, cum priſcis illis victoriis indicatis gaudio cuncta compleſſent.

12 Horum domus otioſi quidam garruli frequentant, variis adſentandi figmentis ad ſingula altioris fortunae verba plaudentes, paraſitorum in comoediis . . . . . aetas adſectando. Ut enim illi ſufflant milites glorioſos, obſidiones urbium et pugnas et millia hoſtium iisdem, ut heroicis aemulis, adſignantes: ita hi quoque columnarum conſtructiones alta fronte ſuspenſas mirando, atque parietes lapidum circumſpectis coloribus nitidos, ultra morta-

13 litatem nobiles viros extollunt. Poſcuntur etiam in [9]) conviviis aliquoties trutinae, ut adpoſiti piſces et volucres ponderentur et glires: quorum magnitudo ſaepius replicata non ſine taedio praeſentium, ut

---

7) Mſ. peregrinum putantes. cuius. 8) Mſ. italos terhiminent vident et perc. 9) Mſ. connubiis.

antehac inuſitata, laudatur adſidue: maxime cum haec eadem numerantes notarii triginta prope [10]) adſiſtant cum thecis et pugillaribus tabulis, ut deeſſe ſolus magiſter ludi litterarii [11]) videretur.

Quidam deteſtantes ut venena doctrinas, Iuve- 14
nalem et Marium Maximum curatiore ſtudio legunt, nulla volumina praeter haec in profundo otio contrectantes: quam ob cauſam, non indicioli eſt noſtri. Cum multa et varia pro amplitudine gloria- 15
rum et generum lectitare deberent, audientes deſtinatum poenae Socratem, coniectumque in carcerem, perrogaſſe quemdam [12]) ſcite lyrici carmen Steſichori modulantem, ut doceretur id agere, dum liceret: interroganteque muſico, quid ei poterit hoc prodeſſe morituro poſtridie, reſpondiſſe, ut aliquid ſciens amplius e vita diſcedam.

Ita autem pauci ſunt inter eos ſeveri vindices 16
[13]) delictorum, ut, ſi aquam calidam tardius attulerit ſervus, trecentis [14]) adfligi verberibus iubeatur: ſi hominem ſponte occiderit propria, inſtantibus plurimis, ut damnetur [15]) reus, dominus hactenus exclamat: Quid faciat malus, [16]) famoſus et nequam? et ſi quis aliud eiusmodi deinceps auſus fuerit, corrigetur.

Civilitatis autem hoc apud eos eſt nunc, quod 17
expedit peregrino fratrem interficere cuiuslibet, quam [17]) rogatus ad convivium excuſare: defectum enim [18]) patrimonii ſe oppido perpeti ſenator exiſtimat, ſi is defuerit, quem aliquoties libratis ſententiis invitaverit ſemel.

Hh 2

---

10) Mſ. adſiſtentes. 11) Mſ. viderentur. 12) Mſ. excite. 13) Mſ. tectorum. 14) Mſ. adflicta. 15) Mſ. cremus. 16) Mſ. mu . . . . . nioſus et nequam, et ſi quis . . . . . di deinceps auſus fuerit cortu . . . . . ti autem hoc apud eos nunc . . . . m quod expedit Civilitatis. 17) Mſ. rogatus. 18) Mſ. patrimoniis oppidi perpeti.

18 Pars eorum, ſi agros viſuri proceſſerunt longius,
aut alienis laboribus venaturi, Alexandri Magni
itinera ſe putant aequiperaſſe, vel Caeſaris: aut ſi a
lacu Averni [19]) lembis invecti ſunt pictis Puteolos
[20]) vel Caietam, maxime cum id vaporato audeant
tempore. Ubi ſi inter aurata flabella laciniis [21]) ſe-
ricis inſederint muſcae, vel per [22]) foramen umbra-
culi penſilis radiolus irruperit ſolis, queruntur,
19 quod non [23]) ſunt apud Cimmerios nati. Dein, cum
a Silvani lavacro vel Mamaeae aquis ventitant ſoſpi-
talibus, ut quisquam eorum egreſſus tenuiſſimis ſe
terſerit linteis, ſolutis preſſoriis veſtes luce nitentes
arbitra diligenter explorat, quae [24]) una portantur
ſufficientes ad induendos homines undecim: tan-
demque electis aliquot involutus, receptis anulis,
quos, ne violentur humoribus, famulo tradiderat,
digitis ut [25]) metatis abit.

20 Enimvero, ſi quis e militia Principis recens di-
greſſus abierit in larem, aut provectibus, tali prae-
ſente . . . . . irio . . . . . lenu praeſul exiſtimatur:
caeteri taciturni audiunt dicta . . . . . ſolus pater fa-
milias tectus narrans aliena et placentia referens et
utile pleraque fallendo.

21 Quidam ex iis licet rari aleatorum vocabulum
declinantes, ideoque ſe cupientes [26]) adpellari teſſe-
rarios: inter quos tantum differt, quantum inter
fures et latrones. Hoc tamen fatendum eſt, quod,
cum omnes amicitiae Romae tepeſcant, aleariae
ſolae, quaſi glorioſis quaeſitae ſudoribus, ſociales
ſunt, et adfectu nimio firmitate plena connexae:

---

19) Mſ. Tembis. 20) Mſ. vel certamen. 21) Mſ. ſertis. 22) Mſ. toramen. 23) Mſ. ſunt . . . . apud. 24) Mſ. una p . . . tur. 25) metatis. Ne id enimvero ſi quibus in mil . . . . principis re-gens digreſſus . . . . rit in . . . . aeut provectibus tali praeſente . . . . . irio . . . . . lenu praeſul exiſtimatur ceteri tacitur . . . . dicta ſolias pater familias tectu . . . . rant aliena et placentia referrent et urile pleraque fallendo . . . . . . Quidam. 26) Mſ. appellari . . . inter.

unde quidam ex his gregibus inveniuntur ita concordes, ut Quintilios eſſe exiſtimes fratres. Ideoque videre licet ignobilem, artis teſſerariae callentem arcana, ut Catonem Porcium ob repulſam praeturae nec ſuſpectam antea nec ſperatam, incedere gravitate compoſita maeſtiorem, quod ei in maiore convivio vel conſeſſu proconſularis quidam eſt antelatus.

Subſident aliqui copioſos homines, ſenes aut 22
iuvenes, orbos vel caelibes, aut etiam uxores habentes et liberos (nec enim in hoc titulo discrimen aliquod obſervatur) ad voluntates condendas allicientes [27]) eos praeſtigiis miris: qui cum ſupremis iudiciis ordinatis, quae habebant, reliquerint iis, quibus morem gerendo teſtati ſunt, [28]) illico pereunt, ut id impleri ſorte fatorum opperiente, nec puteos, nec facili poteſt aegritudo teſtament . . .|. . comitatu eſt his quisquam.

Alius cum dignitate licet mediocri, cervice 23
tumida gradiens, notos antea [29]) obliquato contuetur adſpectu, ut poſt captas Syracuſas exiſtimes reverti M. Marcellum.

Multi apud eos negantes eſſe ſuperas poteſtates 24
in caelo, nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lavari arbitrantur ſe cautius poſſe, antequam ephemeride ſcrupuloſe ſciſcitata didicerint, ubi ſit verbi gratia ſignum Mercurii, vel quotam cancri ſideris partem polum discurrens obtineat luna.

Alius, ſi creditorem ſuum flagitare moleſtius 25
adverterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia praeſicenter, eumque ut veneficum curat urgeri: unde non niſi reddita cautione, dispendioque adflictus gravi discedit. Et additur huic, debito-

---

27) Mſ. poteſt regiis. 28) Mſ. pereunt ut id impleris oraefatorum operiente nec puteos nec facili poteſt aegritudo teſtam . . . . . . comitatum eſt his quistuam . . . . . cum dignitate licet . . . . vicet tumida. Alius. 29) Mſ. aliquanto.

rem voluntarium includit ut proprium, nec ante eius profectionem abſolvit.

26 Parte alia uxor, ut proverbium loquitur vetus, eamdem incudem diu noctuque tundendo, maritum teſtari compellit, hocque idem ut faciat uxor, urget maritus inſtanter: et periti iuris altrinſecus adſciſcuntur, unus in cubiculo, alter eius aemulus in triclinio, repugnantia tractaturi: iisdemque ſubſeruntur genitalium [30]) extorum interpretes controverſi, hinc praefecturas profuſius largientes et ſepulturas divitum matronarum; inde ad exſequias virorum [31]) iamiam adventantes neceſſaria parari oportere [32]) innuentes: et teſtatura . . . . . . ancillas ſuapte natura pallidi adſpirati pridie conſumpta defuncta . . . . um Romaque: ut Tullius ait: *Nec in rebus humanis quidquam bonum norunt, niſi quod fructuoſum ſit: et amicos tamquam pecudes eos potiſſimum diligunt, ex quibus ſe ſperant maximum fructum eſſe capturos.*

27 Cumque mutuum illi quid petunt, ſoccos et Miconas videbis et Lachetas: cum adiguntur, ut reddant, ita cothurnatos et turgidos, ut Heraclidas illos Creſphontem et Temenum putes. Hactenus de ſenatu.

28 Nunc ad otioſam plebem veniamus et deſidem: in qua nitent ut nominibus cultis et quidam calceorum expertes, Cimeſſores, Statarii, Semicupae, et Serapini, et Cicimbricus cum Gluturino, et cum Trulla, et Lucanicus cum Pordaca et Salſula, ſimi-

29 lesque innumeri. Hi [33]) omne, quod vivunt, vino et teſſeris impendunt, et luſtris, et voluptatibus, et ſpectaculis: eisque templum, et habitaculum, et [34]) concio, et cupitorum ſpes omnis Circus eſt

---

30) Mſ. extormth . . . . terpretes. 31) Mſ. fama adventantes. 32) Mſ. innuentes et teſtatura . . . . ancillas captenatura pallidi aſpirati pridie conſumta defuncta . . . . um romaque ut ullius ait. 33) Mſ. omne. 34) Mſ. concio et copitorum et ſpes.

maximus: et videre licet per fora, et compita, et plateas, et conventicula circulos multos collectos in ſe controverſis iurgiis ferri, aliis aliud, ut fit, defendentibus. Inter quos hi, qui ad ſatietatem 30
vixerunt, potiores auctoritate longaeva, per canos et [35]) rugas clamitant ſaepe, rem publicam ſtare non poſſe, ſi futura concertatione, quem quisque vindicat, carceribus non [36]) exſiluerit princeps, et funalibus equis parum cohaerenter circumflexerit metam. Et ubi negligentiae tanta eſt caries, ex- 31
optato die equeſtrium ludorum inluceſcente, nondum ſolis puro iubare, [37]) effuſius omnes feſtinant praecipites, ut velocitate currus ipſos anteeant certaturos: ſuper quorum eventu [38]) diſciſſi votorum ſtudiis, anxii plurimi agunt pervigiles noctes.

Unde, ſi ad theatralem ventum fuerit vilitatem, 32
artifices ſcenarii per ſibilos [39]) exploduntur, ſi quis ſibi aere humiliorem non conciliaverit plebem. Qui ſi defuerit ſtrepitus, ad imitationem Tauricae gentis peregrinos vociferantur pelli debere (quorum ſubſidiis ſemper niſi ſunt ac ſteterunt) et taetris vocibus et abſurdis: quae longe abhorrent a ſtudiis et voluntate veteris illius plebis, cuius multa facete dicta memoria loquitur et [40]) venuſta. Id enim 33
nunc repertum eſt pro ſonitu laudum impenſiore per adplicatos homines ad loquendum, ut in omni ſpectaculo, exodiario, venatori, aurigae, et hiſtrionum generi omni, et iudicibus celſis itidemque minoribus, nec non etiam matronis clametur [41]) adſidue, *Per te ille diſcat:* quid autem debeat diſci, nemo ſufficit explanare.

---

35) Mſ. et rogant velamittant. 36) exiluerit prin . . . . nominabilis equis parum coherce . . . . . . ercircum elexerit metam et ubi negl gentiae tanta eſt caries. Exoptuto. 37) Mſ. fuſius. 38) Mſ. diſciſſi. 39) Mſ. explorantur. 40) Mſ. venuſias. 41) Mſ. obſidie . . . . *Per te.*

34 In his plerique distentioribus ſaginis addicti, praeeunte nidoris indagine acutisque vocibus feminarum, a galliciniis ipſis, in modum pavonum [42]) immaniter clangentium, humum ſummis pedum unguibus contingentes aulis adſiſtunt, digitos praerodentes dum patinae deferveſcunt: alii nauſeam horridae carnis, dum excoquitur, intentius deſpectantes, ut diſciſſarum pecudum exta rimari cum anatomicis Democritum putes, docentem, quibus modis poſteritas mederi doloribus poſſit internis.
35 Sit ſatis interim haec digeſſiſſe ſuper rebus urbanis: nunc redeamus ad caetera, quae per provincias agitavere multiplices caſus.

(A. C. 370.)

1 V. Erupit Auguſtis ter Coſſ. Saxonum multitudo: et Oceani difficultatibus permeatis, Romanum limitem gradu petebat intento, ſaepe noſtrorum funeribus paſta: cuius eruptionis primae procellam Nannenus ſuſtinuit Comes, regionibus iisdem adpoſitus, dux diuturno bellorum labore compertus.
2 Sed tunc ad mortem deſtinatae plebi congreſſus, cum milites quosdam ruiſſe, et ſe vulneratum imparem fore certaminibus adverteret crebris, docto Imperatore, quid agi deberet, id eſt adeptus, ut peditum magiſter Severus opitulatum rebus dubiis
3 adveniret. Qui ducens militem rei ſufficientem cum veniſſet ad loca, discriminatis [1]) ordinibus barbaros ante colluctationem adeo terruit et turbavit, ut nec controverſas opponerent manus, ſed ſignorum aquilarumque fulgore praeſtricti venialem
4 poſcerent pacem. Diuque variatis conſiliis, cum id rei publicae conducere videretur, pactis indutiis, et datis ex conditione propoſita iuvenibus multis habilibus ad militiam, diſcedere permiſſi ſunt Saxo-

42) Mſ. hiennitare. 1) Mſ. ordinib. per barbaros.

nes, ſine impedimento, unde venerant, reverſuri.
Quibus omni iam formidine vacuis reditumque pa- 5
rantibus, occulte pedites miſſi inſidias in abdita
quadam valle ſtruxerunt, unde praetereuntes ad-
gredi negotio poterant levi: ſed longe ſecus accidit,
quam ſperabatur. Sonitu enim adventantium perciti 6
exſiluere quidam intempeſtive, viſique ſubito, dum
ſe firmare feſtinant, ululantibus lugubre barbaris,
vertuntur in pedes. Stetere tamen mox congloba-
ti, extremaque ſorte vires licet non integras ſugge-
rente confligere cogebantur: multaque caede per-
culſi concidiſſent nullo relicto, ni cataphractorum
equitum cuneus, ad inferendum periculum trans-
euntibus barbaris ex alio latere prope divortium iti-
neris [2]) pari modo locatus, clamore percitus triſti
agiliter ſubveniſſet. Exin concurſum infeſtius, fir- 7
matisque pectoribus hinc inde incumbentes Roma-
ni clauſos hoſtes eductis gladiis obtruncabant: nec
quisquam eorum genitales reviſere potuit lares, ne
uno quidem caedibus concorporalium ſupereſſe per-
miſſo. Ac licet iuſtus quidam arbiter rerum factum
incuſabit perfidum et deforme: penſato tamen ne-
gotio non feret indigne, manum latronum exitialem
tandem copia data captam.

Poſt haec ita proſpere conſummata, Valentinia- 8
nus verſando ſententias multiformes, anxia ſollici-
tudine ſtringebatur: reputans multa et circumſpi-
ciens, quibus commentis Alamannorum et Macria-
ni regis frangeret faſtus, ſine fine vel modo rem
Romanam irrequietis motibus confundentes. Im- 9
manis enim natio, iam inde ab incunabulis primis
varietate caſuum imminuta, ita ſaepius aduleſcit,
ut fuiſſe longis ſaeculis aeſtimetur intacta. Sedit-
que conſilia alia poſt alia Imperatori probanti, Bur-
gundios in eorum excitari perniciem, bellicoſos et

2) Mſ. primo dolocatus.

pubis immenſae viribus adfluentes, ideoque me-
10 tuendos finitimis univerſis. Scribebatque frequen-
ter ad eorum reges per taciturnos quosdam et fidos,
ut iisdem tempore praeſtituto ſupervenirent, polli-
citus ipſe quoque transito cum Romanis agminibus
Rheno occurrere pavidis, pondus armorum vitan-
tibus inſperatum.

11 Gratanter ratione gemina Principis acceptae
ſunt litterae: prima, quod iam inde temporibus
priſcis ſubolem ſe eſſe Romanam Burgundii ſciunt:
dein; quod ſalinarum finiumque cauſa Alamannis
ſaepe iurgabant. Et catervas miſere lectiſſimas:
quae, antequam [3]) milites congregarentur in unum,
adusque ripas Rheni progreſſae, Imperatore ad
ſtruenda munimenta diſtricto, terrori noſtris fuere
12 vel maximo. Igitur paulliſper morati, cum neque
Valentinianus, ut ſpoponderat, die praedicto ve-
niſſet; nec promiſſorum aliquid adverterent factum,
ad comitatum miſere legatos, poſcentes adminicula
ſibi dari redituris ad ſua, ne nuda hoſtibus expone-
13 rent terga. Quod ubi negari per ambages ſentirent
[4]) et moras, maeſti exinde diſceſſerunt et indignati.
Hocque comperto reges ut ludibrio habiti ſaevien-
tes, captivis omnibus interfectis, genitales repe-
tunt terras.

14 Apud hos generali nomine rex adpellatur Hen-
dinos, et ritu veteri poteſtate depoſita removetur,
ſi ſub eo fortuna titubaverit belli, vel ſegetum
copiam negaverit [5]) terra: ut ſolent Aegyptii caſus
[6]) eiusmodi ſuis adſignare rectoribus. Nam ſacer-
dos apud Burgundios omnium maximus vocatur
Siniſtus: et eſt perpetuus, obnoxius discriminibus
nullis, ut reges.

15 Per hanc occaſionem impendio tempeſtivam,
Alamannos gentis antedictae metu diſperſos ad-

3) Mſ. milites congregarentur. 4) Mſ. et moras, maeſti. 5) Mſ. terſlavi ſolent. 6) Mſ. eiusmodi nuis adſ.

gressus per Raetias Theodosius, ea tempestate magister equitum, pluribus caesis, quoscunque cepit, ad Italiam iussu Principis misit, ubi, fertilibus[7]) pagis acceptis, iam tributarii circumcolunt Padum.

VI. Hinc tamquam in orbem migrantes alium, 1
ad Tripoleos Africanae provinciae veniamus aerumnas, quas, ut arbitror, Iustitia quoque ipsa deflevit: quae unde instar exarsere flammarum, textus aperiet absolutus. Austuriani his contermini partibus 2
barbari, in discursus semper expediti veloces, vivereque adsueti rapinis et caedibus, paullisper pacati: in genuinos turbines revoluti sunt, hanc causam praetendentes ut seriam. Stachao quidam nomine 3
popularis eorum, [1]) ut in otio nostra peragrando licentius, agebat quaedam vetita legibus: inter quae illud potius eminebat, quod provinciam omni fallaciarum via prodere conabatur, ut indicia docuere verissima: quocirca supplicio flammarum absumptus est.

Huius necem ulcisci, ut propinqui damnatique 4
iniuste causantes, ferarum similes rabie concitarum exsiluere sedibus suis, Ioviano etiam tum imperante: veritique prope Leptim accedere, civitatem muris et populo validam, suburbano eius uberrimo insedere per triduum: mactatisque agrestibus, quos inopinus hebetaverat pavor, vel confugere coëgerat ad speluncas, incensa supellectili multa, quae vehi non poterat, referti rapinis reverterunt ingentibus, trahentes captivum Silvam quoque [2]) casu cum caritatibus in agro inventum, ordinis sui primatem.

Hac subita clade Leptitani perterriti, ante incre- 5
menta malorum, quae intentabat barbaricus tumor, praesidium imploravere Romani Comitis per Africam

---

7) Ms. pacis. 1) Ms. eorum utinovo nostri. 2) Ms. casuum feritatibus in agro.

recens provecti. Qui cum veniſſet militares copias ducens, ferreque opem rebus rogaretur adflictis, non niſi abundanti commeatu adgeſto, et camelorum quatuor millibus adparatis, caſtra firmabat eſſe
6 moturum. Hocque reſponſo miſerandis civibus ſtupefactis, atque negantibus, ſufficere ſe poſſe poſt vaſtationes et incendia, ita enormibus inſtrumentis remedia quaerere damnorum immanium, diſſimulanter diebus ibi quadraginta conſumptis, nullo tentato inde diſceſſerat Comes.

7 Qua ſpe [3]) Tripolitani fruſtrati formidantesque extrema, adlapſo legitimo die concilii, quod apud eos eſt annuum, Severum et [4]) Flaccianum creavere legatos, Victoriarum aurea ſimulacra Valentiniano ob imperii primitias oblaturos: utque lacrimoſas
8 provinciae ruinas docerent intrepide. Quibus compertis Romanus, miſſo equite velociſſimo magiſtrum officiorum petit Remigium, adfinem ſuum rapinarum participem, ut provideret Imperatoris arbitrio cognitionem huius negotii Vicario [5]) ſibique deferri.
9 Venerunt in comitatum legati: aditoque Principe, verbis, quae perpeſſi ſunt, ostenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei totius. Quibus lectis, cum neque relationi officiorum magiſtri faventis Romani flagitiis, nec contraria referentibus crederetur: promiſſa diſceptatio plena dilata eſt eo more, quo ſolent inter potiorum occupationes ludi poteſtates excelſae.

10 Dum remedia quaedam a commilitio Principis exſpectantur, ſuſpenſis Tripolitanis diuque anxiis, rurſus globi ſupervenere barbarici, fiducia ſublati praeteritorum: Leptitanoque agro et Oeenſi interneciva populatione transcurſis, expleti praedarum acervis ingentibus abſceſſerunt, occiſis decurioni-

3) Mſ. Pentapolitani. 4) Mſ. Flictianum. 5) *al.* ſibi def.

bus multis: inter quos Rusticianus sacerdotalis et Nicasius enitebat aedilis. Haec autem eruptio ideo 11
arceri non potuit, quod ad legatorum preces negotiorum quoque militarium cura praesidi delata Ruricio, mox translata est ad Romanum. Et iam re- 12
cens inflictae cladis nuntius missus ad Gallias, excitavit acrius Principem. Ideoque tribunus et notarius Palladius mittitur, ut et militi disperso per Africam praeberet stipendium debitum, et gesta per Tripolim fide congrua scrutaretur.

Inter tales tamen consulendi moras exspectandi- 13
que responsa, Austuriani successu gemino insolentes, ut rapaces alites advolarunt irritamento sanguinis atrocius efferatae: cunctisque, nisi quos fuga discriminibus eximeret, interemptis, praedas, quas antehac reliquerant, avexerunt, arboribus exsectis et vitibus. Tunc Mychon quidam nobilis oppidanus 14
et potens, captus in suburbano, lapsusque, antequam vinciretur, quia pedibus aeger evadere penitus vetabatur, in puteum aquis vacuum sese coniecit: unde costa diffracta levatus a barbaris, ductusque prope portas, coniugis miseratione redemptus est, et ad pinnas muri fune sublatus, post biduum interiit. Unde elati in pertinaciam saevissimi gras- 15
satores ipsa pulsavere moenia Leptitana, funestis plangoribus resonantia feminarum, quas numquam antea hostiliter clausas pavor exanimabat insolitus: obsessaque urbe per octo continuos dies, cum quidam oppugnatores sine ullo vulnerarentur effectu, redierunt ad propria tristiores.

Ob quae super salute dubii cives, ultimaque 16
tentantes, profectis ante legatis nondum reversis, Iovinum mittunt atque Pancratium, quae viderint, quae ipsi perpessi sint, Imperatorem fida relatione docturos: qui Severum apud Carthaginem inventum et Flaccianum superiores illos legatos, percunctando, quid egerint, cognoverunt eos audiri a Vi-

cario iuſſos et Comite. E quibus Severus illico periit vexatus acerbitate morborum: nihilominus tamen properarunt ad comitatum magnis itineribus antedicti.

17 Ingreſſo poſt haec Palladio Africam, Romanus, quas ob res venerat, ante [6]) praeſtructus, ut ſecuritatem ſuam in tuto locaret, numerorum principiis per quosdam ſecretorum mandaverat conſcios, ut ei tamquam potenti et palatii ſummatibus proximo, ſtipendii, quod pertulerat, praeſtarent maximam
18 partem: et ita eſt factum. Confeſtimque ille ditatus perrexit ad Leptim: utque ad veritatis perveniret indaginem, Erechthium et Ariſtomenem facundos municipes et inſignes, libere ſuas civiumque et finitimorum retexentes aerumnas, ad loca vaſtata
19 ſecum eduxit. Quibus aperte cuncta monſtrantibus, luctuoſis provinciae cineribus viſis revertit: Romanumque ut deſidem increpans, relaturum ſe cuncta veriſſime, quae viderat, minabatur ad Principem. Atque ille ira percitus et dolore, ſe quoque mox referre firmavit, quod miſſus ut notarius incorruptus, donativum militis omne in quaeſtus
20 averterit proprios. Qua gratia flagitiorum arbitra conſcientia, cum Romano deinde Palladius concordabat: reverſusque ad comitatum, arte mendaciorum impia Valentinianum fefellerat, Tripolitanos fruſtra queri commemorans. Ideoque rurſus ad Africam cum Iovino poſtremo omnium legatorum remittitur (Pancratius enim deceſſerat apud Treveros) ut cum Vicario ipſe merita legationis quoque ſecundae ſpectaret: praeter haec linguas Erechthii et Ariſtomenis praecidi iuſſerat Imperator, quos invidioſa quaedam loquutos idem Palladius intimarat.

---

6) *al.* praeſtructurus.

Sequutus, ut ſtatutum eſt, Vicarium notarius 21
venit ad Tripolim. Hocque comperto Romanus
domeſticum ſuum illuc [7]) volucriter miſit, et Caeci-
lium conſiliarium in ea provincia genitum: per
quos, incertum pretiis an fallaciis, circumventi mu-
nicipes omnes gravabant Iovinum, deſtinatius adſe-
rentes, nihil eorum mandaſſe, quae docuerat Prin-
cipem: eousque iniquitate graſſante, ut ipſe quo-
que Iovinus ad ſalutis ſuae discrimen confiteretur,
ſe Imperatori mentitum.

Quibus per Palladium regreſſum cognitis, 22
Valentinianus ad acerbitatem proclivior Iovinum
quidem ut auctorem, [8]) Caeleſtinum vero Con-
cordiumque et Lucium, ut falſi conſcios et
participes, puniri ſupplicio capitali praecepit:
[9]) Ruricium autem praeſidem ut mendacem
morte multari: hoc quoque accedente, quod in
relatione eius verba quaedam (ut viſum eſt) im-
modica legebantur. Ac Ruricius quidem apud Si- 23
tifim caeſus: reliqui apud Uticam ſententia Vi-
carii Creſcentis addicti. Flaccianus tamen ante le-
gatorum interitum, cum a Vicario audiretur et Co-
mite, conſtanter ſaluti ſuae propugnans, acclama-
tionibus iratorum militum impetuque cum conviciis
paene confoſſus eſt: obiicientium, ideo Tripolita-
nos non potuiſſe defendi, quod ipſi ad expeditiona-
les uſus praebere neceſſaria detractarunt. Et ob 24
haec truſus in carcerem, dum conſultus ſuper eo,
quid conveniret agi, decerneret Imperator, ſolli-
citatis, ut dabatur opinari, cuſtodibus, in urbem
Romam abierat profugus: ibique deliteſcens, fatali
lege deceſſit.

Hoc memorando fine externis domeſticisque 25
cladibus vexata conticuit Tripolis non indefenſa:

---

7) *al.* velociter. 8) *Steph.* Caeleſtinum. 9) Mſ. ultimaeque.

quia vigilavit Iustitiae oculus sempiternus, ultimaeque legatorum et praesidis dirae. Diu enim postea huiusmodi casus emersit. Solutus sacramento Palladius, destitutusque fastu, quo tumebat, discessit
26 ad otium. Et cum Theodosius ductor exercituum ille magnificus, oppressurus Firmum perniciosa coeptantem, venisset in Africam, et praescripti Romani rem mobilem, ut iussum est, scrutaretur: inter chartas eius inventa est Meterii cuiusdam epistola, id continens: *Domino patrono Romano Meterius*; et in fine post multa nihil ad rem pertinentia: *Salutat te Palladius proiecticius: qui non aliam ob caussam dicit se esse proiectum, nisi quod in caussa Tripolitanorum apud aures sacras mentitus est.*
27 His litteris ad comitatum missis et lectis, Valentiniani iussu Meterius raptus suam esse confitetur epistolam: ideoque Palladius exhiberi praeceptus, cogitans, quas criminum coxerit moles, in statione primis tenebris observata custodum absentia, qui festo die Christiani ritus [10]) in ecclesia pernoctabant,
28 innodato gutture laquei nexibus interiit. Hoc fortunae secundioris iudicio plene comperto, deletoque tristium concitore turbarum, exsiluerunt Erechthius et Aristomenes e latebris, qui, cum sibi iussas abscidi linguas didicissent ut prodigas, ad longe remota declinarunt et abdita: doctoque super nefanda fraude Gratiano Imperatore fidentius (Valentinianus enim obierat) ad Hesperium proconsulem et Flavianum Vicarium audiendi sunt missi: quorum aequitas auctoritate [11]) nixa iustissima, torto Caecilio, aperta confessione cognovit, ipsum suasisse civibus, gravarent mentiendo legatos. Haec acta sequuta est relatio, gestorum pandens plenissimam fidem; ad quam nihil responsum est.

Et

10) Mſ. in ecclesiam. 11) Mſ. mixta.

Et ne quid cothurni terribilis fabulae relinque- 29
rent intentatum, hoc quoque poſt depoſitum acceſſit aulaeum. Romanus ad comitatum profectus ſecum Caecilium duxit, cognitores accuſaturum ut inclinatos in provinciae partem: isque Merobaudis favore ſusceptus, neceſſarios ſibi plures petierat exhiberi. Qui cum Mediolanum veniſſent, fruſtra- 30
que ſe tractos obſimulatis documentis probabilibus ostendiſſent, abſoluti redierunt ad lares. Valentiniano tamen ſuperſtite, poſt ſuperiora, quae narravimus, Remigius quoque digreſſus ad otium, laqueo vitam eliſit, ut congruo docebimus loco.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXIX.

Theodorus notarius imperium adſectat, et apud Valentem Antiochiae accuſatus maieſtatis, convictusque cum plurimis criminis conſciis interficitur. C. I. *Multi in oriente veneficiorum et aliorum criminum rei delati, damnatique, pars iure, pars iniuria iugulantur.* II. *In occidentis tractibus varia Valentiniani Aug. ſaevitiae et efferatae crudelitatis exempla.* III. *Valentinianus A. Rhenum navali ponte transgreſſus, culpa militis Macrianum Alamannorum regem incautum capere non potuit.* IV. *Theodoſius, magiſter equitum per Gallias, Firmum Maurum Nubelis Reguli filium, qui a Valentiniano deſciverat, multis proeliis atterit, ac demum eo ad voluntariam mortem compulſo, pacem Africae reddit.* V. *Quadi, neſaria Gabinii regis ſui caede incitati, Pannonias et Valeriam igni et ferro cum Sarmatis vaſtant, et legiones duàs paene totas delent. De Claudii praeſectura urbana.* VI.

(A. C. 371.)

1 Exacta hieme rex Perſarum gentis Sapor, pugnarum fiducia priſtinarum immaniter arrogans, ſuppleto numero ſuorum abundeque firmato, erupturos in noſtra cataphractos et ſagittarios et conductam miſit
2 plebem. Contra has copias Traianus Comes et Vadomarius ex rege Alamannorum cum agminibus pervexere pervalidis, hoc obſervare Principis iuſſu adpoſiti, ut arcerent potius, quam laceſſerent Perſas.

Qui cum veniſſent Vagabanta, legionibus habilem 3
locum, rapidos turmarum procurſus hoſtilium in ſe
ruentium acriter exceperunt inviti: operaque con-
ſulta retrocedentes, ne ferro violarent adverſorum
quemquam primi, et indicarentur diſciſſi foederis
rei, ultima trudente neceſſitate congreſſi ſunt: con-
foſſisque multis disceſſere victores. Inter moras ta- 4
men utrimqueſecus tentatis aliquotiens levibus proe-
liis, varioque finitis eventu, pactis indutiis ex con-
ſenſu aeſtateque conſumpta, partium disceſſere du-
ctores etiamtum discordes. Et rex quidem Parthus
hiemem Cteſiphonte acturus, rediit ad ſedes: et
Antiochiam Imperator Romanus ingreſſus. Qui,
dum ibi moratur ſecurus interim hoſtium externo-
rum, inteſtinis paene perierat fraudibus, ut aperiet
ſeries [1]) delata geſtorum.

Procopius quidam, inquies homo, turbarum 5
cupiditati ſemper addictus, Anatolium detulerat et
Spudaſium palatinos, exigi, quae de aerario inter-
ceperant, iuſſos, inſidiari Comiti Fortunatiano, mo-
leſto illi flagitatori. Qui animi aſperitate confeſtim
ad inſanum percitus modum, pro poteſtatis aucto-
ritate, quam regebat, Palladium quemdam obſcu-
riſſime natum, ut veneficum a memoratis condu-
ctum, et Heliodorum fatorum per genituras inter-
pretem, adigendos prodere, quae ſcirent, praeto-
rianae iudicio tradidit praefecturae. Cumque ad 6
facti vel tentati quaeſtionem acrius veniretur, [2]) ex-
clamabat Palladius confidenter, levia eſſe haec, de
quibus agitur, et praetereunda: alia ſe, ſi licuerit
dicere, monſtraturum metuenda et potiora, quae
ingenti molimine iam praeſtructa, niſi proſpectum
fuerit, univerſa confundent. Iuſſusque docere
fidenter, quae norat, rudentem explicuit immen-

1) Mſ. delatu. 2) *al.* exclamat.

ſum: adſirmans Fiduſtium praeſidialem, et cum
Irenaeo Pergamium nomen imperaturi poſt Valen-
7 tem deteſtandis praeſagiis didiciſſe ſecretim. Et
correptus Fiduſtius illico (namque aderat forte) oc-
culteque inductus, viſo indice, nulla infitiatione
obumbrare iam publicata conatus, rei totius calami-
toſum aperit textum: abſolute confeſſus, ſe cum
Hilario et Patricio vaticinandi peritis, quorum Hi-
larius militaverat in palatio, de imperio conſuluiſſe
futuro: motasque ſecretis artibus ſortes et nuncu-
pationem Principis optimi, et ipſis conſultoribus
8 luctuoſos exitus praedixiſſe. Atque cunctantibus,
quisnam ea tempeſtate omnibus vigore animi anti-
ſtaret, viſus eſt aliis excellere Theodorus, ſecun-
dum inter notarios adeptus iam gradum. Et erat
revera ita, ut opinati ſunt. Namque antiquitus
claro genere in Galliis natus, et liberaliter educatus
a primis pueritiae rudimentis, modeſtia, prudentia,
humanitate, gratia, litteris ornatiſſimus, ſemper
officio locoque, quem retinebat, ſuperior videba-
tur, altis humilibusque iuxta acceptus. Solusque
paene omnium erat, cuius linguam non infrenem
ſed diſpicientem, quae loqueretur, nullius claude-
9 bat periculi metus. His addebat idem Fiduſtius,
excarnificatus iam ad interitum, omnia quae prae-
dixit, ſe indicante Theodorum per Eucaerium didi-
ciſſe, virum praeſtabili ſcientia litterarum abunde-
que honoratum: Aſiam quippe paullo ante rexerat
10 pro praefectis. Quo in cuſtodia condito, geſto-
rumque volumine Imperatori recitato de more, pro-
digioſa feritas in modum ardentiſſimae facis fuſius
vagabatur, elata turpi adulatione multorum, maxi-
11 meque praefecti praetorio tunc Modeſti. Qui dum
formidine ſucceſſoris agitaretur indies, obumbratis
blanditiarum [3]) concinnitatibus cavillando Valen-

3) Mſ. concinnantibus.

tem ſubruſticum hominem ſibi varie commulcebat, horridula eius verba et rudia floſculos Tullianos adpellans, et ad extollendam eius vanitiem ſidera quoque, ſi iuſſiſſet, exhiberi poſſe promittens.

Igitur et Theodorus a Conſtantinopoli, quam 12
ex negotio familiari petierat, rapi celeri iubetur effectu: et dum ille reducitur, ex praeiudiciis variis, quae diebus exercebantur et noctibus, plures a disiunctiſſimis regionibus trahebantur, dignitatibus et
nobilitate conſpicui. Cumque nec carceres publici 13
iam distenti incluſorum iam catervas, nec privata domicilia ſustinerent conſtipatione vaporata confertas: quoniam vinculis maxima pars eorum attinebatur, et ſuam et proximi cuiusque vicem omnes hor-
rebant. Advenit aliquando tamen ipſe quoque Theo- 14
dorus, praemortuus et atratus: quo in devia territorii parte abscondito, paratis omnibus, quae indagines futurae poſcebant, internarum cladum litui iam ſonabant.

Et quia fallere non minus videtur, qui geſta 15
praeterit ſciens, quam ille, qui numquam facta fingit: non abnuimus (neque enim ambigitur) ſalutem Valentis et antea ſaepius per occultas coitiones, et tunc in extrema demerſam: ferrumque ad iugulum eius prope adactum a militaribus, fato reflectente depulſum, quem lacrimoſis in Thracia discrimini-
bus deſtinarat. Namque et in nemoroſo quodam 16
inter Antiochiam et Seleuciam loco leni quiete poſt meridiem conſopitus, a Salluſtio tunc ſcutario, et ſaepe alias [4]) adpetitus inſidiantibus multis, vitae terminis a primigenio ortu adſcriptis auſa immania
frenantibus evadebat. Ut ſub Principibus Commo- 17
do et Severo [5]) nonnumquam accidebat, quorum ſumma vi ſalus crebro oppugnabatur: adeo ut poſt

4) Mſ. appetenter. 5) Mſ. nonnumquam acceptum accidebat tam octavianum ex Proconſ. quorum.

inteſtina pericula multa et varia, alter in amphithea-
trali cavea, cum adfuturus ſpectaculis introiret, a
[6]) Quintiano ſenatore illicitae cupidinis homine ad
debilitatem paene pugione vulneraretur: alter inopi-
nabili impetu, tempore aetatis extremo, a Saturni-
no centurione conſilio Plautiani praefecti in cubicu-
lo iacens confoderetur, ni tuliſſet ſuppetias filius
18 adoleſcens. Quocirca etiam Valens erat venia di-
gnus, vitam, quam ereptum ire perfidi propera-
bant, omni cautela defendens. Sed inexpiabile il-
lud erat, quod regaliter turgidus, pari eodemque
iure, nihil inter ſe diſtantibus meritis, nocentes in-
nocentesque maligna inſectatione volucriter perur-
gebat: ut, dum adhuc dubitaretur de crimine, Im-
peratore non dubitante de poena, damnatos ſe qui-
19 dam prius diſcerent quam ſuſpectos. Adoleſcebat
autem obſtinatum eius propoſitum, admovente ſti-
mulos avaritia, et ſua et eorum, qui tunc in regia
verſabantur: novos hiatus aperientium, et, ſi qua
humanitatis fuiſſet mentio rara, hanc adpellantium
tarditatem: qui cruentis adulationibus inſtitutum
hominis, mortem in acie linguae portantis, ad par-
tem peſſimam depravantes, omnia turbine intempe-
ſtivo perflabant, everſum ire funditus domus opu-
20 lentiſſimas feſtinantes. Erat enim expoſitus acceſſu
inſidiantium et recluſus, vitio gemino pernicioſe
implicitus: quod intoleranter iraſcebatur tunc ma-
gis, cum eum puderet iraſci: et quae facilitate pri-
vati opertis ſuſurris audierat, an vera eſſent, excu-
tere tumore Principis ſuperfidens, pro veris acci-
21 piebat et certis. Inde factum eſt, ut clementiae
ſpecie penatibus multi protruderentur inſontes, prae-
ceps in exſilium acti: quorum in aerario bona coa-
cta et ipſe ad quaeſtus proprios redigebat, ut da-
mnati cibo precario victitarent, anguſtiis formidandae

6) Mſ. Quintiniano.

paupertatis attriti: cuius metu vel in mare nos ire praecipites, ſuadet Theognis poëta vetus et prudens. Quae etiamſi recta fuiſſe conceſſerit quisquam, erat 22 tamen ipſa nimietas odioſa. Unde animadverſum eſt recte hoc definitum: nullam eſſe crudeliorem ſententiam ea, quae eſt, cum parcere videtur, aſperior.

Igitur cum praefecto praetorio ſummatibus quae- 23 ſitis in unum, quibus cognitiones commiſſae ſunt, intenduntur equulei, expediuntur pondera plumbea, cum fidiculis et verberibus: reſultabant omnia truculentae vocis horroribus, inter catenarum ſonitus, tene, claude, 7) comprime, abde, miniſtris officiorum triſtium clamitantibus. Et quoniam ad- 24 dici poſt cruciabiles poenas vidimus multos, ut in tenebroſis rebus confuſione cuncta miſcente: ſummatim quia nos penitiſſima geſtorum memoria fugit, quae recolere poſſumus expeditius abſolvemus.

Primo introvocatu poſt interrogatiunculas leves 25 Pergamius, a Palladio, ut dictum eſt, proditus, quaedam imprecationibus praeſciſſe nefariis: ſicut erat impendio eloquentior, et in verba periculoſa proiectus, inter ambigentes iudices, quid prius quaeri debeat, quidve poſterius, dicere audacter exorſus, multa hominum millia quaſi conſciorum 8) ſine ſtrependo fundebat, modo non ab extremo Atlante magnorum criminum arguendos poſcens aliquos exhiberi. Quo, ut conſarcinante nimis ardua, morte multato, aliisque gregatim poſt illum occiſis, ad ipſius Theodori cauſam, quaſi ad Olympici certaminis pulverem, pervenitur. Eodem die 26 inter complura alia hoc quoque evenerat triſte, quod Salia, theſaurorum paullo ante per Thracias Comes, cum de vinculis educitur audiendus, et calceo inſerit pedem, quaſi ruina incidentis immenſi

7) *al.* complo. 8) Mſ. ſine ſtrepitu.

terroris repente perculſus, animam inter retinentium manus efflavit.

27 Conſtituto itaque iudicio, et cognitoribus praeſcripta ostentantibus legum, ſed ex voluntate dominantis moderantibus momenta cauſarum, horror pervaſerat univerſos. Totus enim devius ab aequitate dilapſus, iamque eruditior ad laedendum, in modum arenariae ferae, ſi admotus quisquam fabricae diffugiſſet, ad ultimam rabiem ſaeviebat.

28 Inducti itaque Patricius et Hilarius, ordinemque replicare iuſſi geſtorum, cum inter exordia variarent, fodicatis lateribus, illato tripode quo utebantur, adacti ad ſummas anguſtias, aperiunt negotii fidem ab ipſis exordiis replicatam. Et prior Hilarius:

29 *Conſtruximus*, inquit, *magnifici iudices, ad cortinae ſimilitudinem Delphicae diris auſpiciis de laureis virgulis infauſtam hanc menſulam quam videtis: et imprecationibus carminum ſecretorum, choragiisque multis ac diuturnis ritualiter conſecratam movimus tandem: movendi autem, quoties ſuper rebus arcanis conſulebatur, erat inſtitutio ta-*
30 *lis. Collocabatur in medio domus emaculatae odoribus Arabicis undique, lance rotunda pure ſuperpoſita, ex diverſis metallicis materiis fabrefacta: cuius in ambitu rotunditatis extremo elementorum viginti quatuor ſcriptiles formae inciſae perite, di-*
31 *iungebantur ſpatiis examinate dimenſis. Hac linteis quidam indumentis amictus, calceatusque itidem linteis ſoccis, torulo capiti circumflexo, verbenas felicis arboris geſtans, litato conceptis carminibus numine praeſcitionum auctore, caerimoniali ſcientia ſuperſiſtit:* [9]) *cortinulis penſilem anulum librans, ſartum ex Carpathio filo perquam levi, myſticis diſciplinis initiatum: qui per intervalla diſtincta*

9) Mſ. cortinulas . . . . penſilem.

retinentibus singulis litteris incidens saltuatim, heroos efficit versus interrogationibus consonos, ad numeros et modos plene conclusos: quales leguntur Pythici, vel ex oraculis editi Branchidarum. 32 *Ibi tum quaerentibus nobis, qui praesenti succedet imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur, et adsiliens anulus duas perstrinxerat syllabas* ΘΕΟ *cum adiectione litterae postrema, exclamavit praesentium quidam, Theodorum praescribente fatali necessitate portendi. Nec ultra super negotio est exploratum: satis enim apud nos constabat, hunc esse, qui poscebatur.*

Cumque totius rei notitiam ita signate sub ocu- 33 lis iudicum subiecisset, adiecit benivole, id Theodorum penitus ignorare. Post haec interrogati, an ex fide sortium, quas agitabant, ea praescierint, quae sustinerent: versus illos notissimos edidere, clare pronuntiantes capitalem eis hanc operam scrutandi sublimiora cito futuram: nihilominus tamen ipsis quoque cum cognitoribus Principi caedes incendiaque flagitantes furias imminere: quorum tres ponere sufficiet ultimos: [10])

Οὐ μὰν νηποινίγε σὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς
Τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοτάσσει κακὸν οἶτον,
Ἐν πεδίοισι Μίμαντος αιλα καιομένοις κάρ.

Quibus lectis, unguibus male mulcati separantur exanimes. Postea, ut cogitati sceleris officina pa- 34 teret aperte, honoratorum inducitur globus, vertices ipsos continens rerum. Cumque nihil praeter se quisque cernens, ruinam suam impelleret super alium, permissu quaesitorum coeptans dicere Theodorus, primo in precem venialem prostratus, dein artius respondere compulsus, ostendit, se cognita

---

10) ΟΤΜaΝaΙ ΗΠΟΙΝΙ ΓΕΓΟΝΕϹϹΕΤaΙΜΜΚaΓ ayΤΟΙϹ ΠΕΙΦωΝΗΒaΡΤΜΗΝΙϹ ΕΦΟΠaΗϹΕΙΚaΚΟΝΕΙΤΟΝ ΕΝ ΠΕdΙΟΙ-ϹΙΜΜaΝΤΟϹaΙ ΛΕΟΜΕΝΟ ΚaΡ.

per Eucaerium, ne ad Imperatorem referret, ut
conatus eſt aliquoties, ab eo prohibitum, adſerente
non adpetitu regni occupandi illicito, ſed ratione
quadam indeclinabilis fati, id quod ſperabatur,
35 ultro venturum. Deinde haec eadem Eucaerio ſub
cruenta quaeſtione confeſſo; confutabant Theodo-
rum litterae ſuae, per ambages obliquas ad Hila-
rium ſcriptae: quibus ſpe iam firma concepta ex
vatibus, de re non cunctabatur, ſed tempus patran-
dae cupidinis quaeritabat.
36 Quibus poſt haec cognita ſequeſtratis, Eutro-
pius Aſiam proconſulari tunc obtinens poteſtate, ut
factionis conſcius arceſſitus in crimen, abſceſſit in-
nocuus, Paſiphilo eximente philoſopho, qui, ut
eum mendacio iniuſto perverteret, crudeliter tor-
tus, de ſtatu robuſtae mentis non potuit deturbari.
37 His acceſſit philoſophus Simonides, aduleſcens ille
quidem, verum noſtra memoria ſeveriſſimus. Qui
cum audiſſe negotium per Fiduſtium deferretur, et
cauſam non ex veritate, ſed ex unius nutu penſari
vidiſſet, didiciſſe ſe dixit praedicta, et commiſſa
pro firmitate animi tacuiſſe.
38 Queis omnibus perſpicaciter inquiſitis, Impera-
tor cognitorum conſultationi reſpondens, ſub uno
proloquio cunctos iubet occidi: et vix ſine animo-
rum horrore funeſtum ſpectaculum multitudine in-
numera [11]) contuente, et onerante queſtibus caelum
(namque ſingulorum mala omnium eſſe communia
credebantur) ducti univerſi flebiliter iugulantur
praeter Simonidem: quem ſolum ſaevus ille ſenten-
tiae lator, efferatus ob conſtantiam gravem, iuſſerat
39 flammis exuri. Qui vitam ut dominam fugitans
rabidam, ridens ſubitas momentorum ruinas, im-
mobilis conflagravit: Peregrinum illum imitatus
Protea cognomine, philoſophum clarum: qui, cum

11) Mſ. continente.

mundo digredi ſtatuiſſet, Olympiae quinquennali certamine ſub Graeciae conſpectu totius, adſcenſo rogo, quem ipſe conſtruxit, flammis abſumptus eſt.

Et poſt hunc diebus ſequutis omnium fere ordi- 40
num multitudo, quam nominatim recenſere eſt arduum, in plagas calumniarum coniecta, percuſſorum dexteras fatigavit, tormentis et plumbo et verberibus ante debilitata: ſumptumque eſt de quibusdam ſine ſpiramento vel mora ſupplicium, dum quaeritur, an ſumi deberet: et ut pecudum ubique trucidatio cernebatur. Deinde congeſti innumeri 41
codices, et acervi voluminum multi ſub conſpectu iudicum concremati ſunt, ex domibus eruti variis ut illiciti, ad leniendam caeſorum invidiam, cum eſſent plerique liberalium diſciplinarum indices variarum et iuris.

Neque ita multo poſt Maximus ille philoſophus, 42
vir ingenti nomine doctrinarum, cuius ex uberrimis ſermonibus ad ſcientiam copioſus Iulianus exſtitit Imperator, oraculi ſupra dicti verſus audiſſe inſimulatus, ſeque comperiſſe adſenſus, ſed reticenda profeſſionis conſideratione non effudiſſe, verum ultro praedixiſſe, conſultores ipſos ſuppliciis poenalibus perituros: Epheſum ad genuinam patriam ductus [12]) ibique capite truncatus, ſenſit docente periculo poſtremo, quaeſitoris iniquitatem omnibus eſſe criminibus graviorem. Conſtrictus etiam 43
Diogenes laqueis impiae falſitatis, vir nobili proſapia editus, ingenio, facundia forenſi, ſuavitateque praeſtans, dudum Bithyniae rector, ut opimum patrimonium eius diriperetur, capitali eſt poena adfectus. Ecce autem Alypius quoque ex Vicario 44
Britanniarum, placiditatis homo iucundae poſt otioſam et repoſitam vitam (quoniam huc usque iniuſtitia tetenderat manus) in ſqualore maximo volu-

---

12) Mſ. τὸ *capite* deeſt.

tatus, ut veneficii reus citatus eſt cum Hierocle filio, adoleſcente indolis bonae, urgente Diogene quodam et vili et ſolo, omnique laniena excruciato, ut verba placentia Principi, vel potius arceſſitori loqueretur: quo, cum poenis non ſufficerent membra, vivo exuſto, ipſe quoque Alypius poſt multationem bonorum exſulare praeceptus, filium miſerabiliter ductum ad mortem, caſu quodam proſpero revocatum [13]) excepit.

1 II. Per id omne tempus Palladius ille, coagulum omnium aerumnarum, quem captum a [1]) Fortunatiano docuimus primum, ipſe ſortis [2]) infimitate ad omnia praeceps, clades alias ſuper alias cumulando, lacrimis univerſa perfuderat luctuoſis.
2 Nactus enim copiam nominandi, ſine fortunarum diſtantia, quos voluiſſet, ut artibus interdictis imbutos: ita ut ferarum occulta veſtigia doctus obſervare venator, multos intra caſſes lugubres includebat, quosdam veneficiorum notitia pollutos, alios ut adpetitoribus imminuendae conſcios maieſtatis.
3 Et, ne vel coniugibus maritorum vacaret miſerias flere, immittebantur confeſtim, qui ſignatis domibus inter ſcrutinia ſupellectilis poenis addicti, incantamenta quaedam anilia, vel [3]) ludibrioſa ſubderent amatoria, ad inſontium perniciem concinnata: quibus in iudicio recitatis, ubi non lex, non religio, non aequitas veritatem a mendaciis dirimebat, indefenſi bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiſcue iuvenes, aliique membris omnibus capti,
4 ad ſupplicia [4]) ſellis geſtatoriis ducebantur. Inde factum eſt per Orientales provincias, ut omnes metu ſimilium exurerent libraria omnia: tantus univerſos invaſerat terror. Namque, ut [5]) preſſius loquar, omnes ea tempeſtate velut in Cimmeriis tenebris

---

13) Mſ. excepit. 1) Mſ. Fortunatione. 2) Mſ. infimitate. 3) Mſ. velut ebrioſa. 4) *al.* ſupplicium. 5) Mſ. preſſius.

reptabamus, paria convivis Siculi Dionyſii pavitan-
tes: qui, cum epulis omni triſtioribus fame ſagina-
rentur, ex ſummis domorum laqueariis, in quibus
discumbebant, ſetis nexos equinis et occipitiis in-
cumbentes gladios perhorrebant.

Tunc et Baſſianus procerum genere natus, no- 5
tarius militans inter primos, quaſi praenoſcere altio-
ra conatus, licet ipſe de qualitate partus uxoris con-
ſuluiſſe firmaret, ambitioſo neceſſitudinum ſtudio,
quibus tegebatur, morte ereptus, patrimonio opimo
exutus eſt.

Inter fragores tot ruinarum Heliodorus, tarta- 6
reus ille malorum omnium cum Palladio fabricator,
mathematicus, ut memorat vulgus, colloquiis ex
aula regia praepigneratus abstruſis, iam funebres
aculeos exſertabat, omni humanitatis invitamento
ad prodenda, quae ſciret vel fingeret, laceſſitus.
Nam et ſollicitius cibo mundiſſimo fovebatur, et ad 7
largiendum pellicibus merebat aes collaticium
grave, et incedebat paſſim [6]) ac late os circumferens
vultuoſum, omnibusque formidatus: ea fiducia
ſublatior, quod ad lupanar, quo, ſicut ipſe voluit,
liberius ſervabatur, cubiculariis officiis praepoſitus,
adſidue propalam ventitabat, elogia parentis publici
praeferens futura pluribus luctuoſa. Perque eum 8
ut forenſium cauſarum patronum, quid in primis
orationis partibus collocaret, ut proficere poſſit
facilius [7]) Valens, quibusve figurarum commentis
ſplendida loca attentare debeat, praemonebatur.

Et quoniam longum eſt quae cruciarius ille con- 9
flavit, hoc unum ediſſeram, quam praecipiti confi-
dentia patriciatus columina ipſa pulſavit. Qui ex
clandeſtinis, ut dictum eſt, regiorum confabulatio-
nibus immaniter arrogans, et ipſa vilitate ad facinus
omne venalis, egregium illud par conſulum Euſe-

6) Mſ. ac late. 7) Mſ. ac valere.

bium et Hypatium germanos fratres, Conſtantii principis quondam adfines, ad cupidinem altioris fortunae erectos, et conſuluiſſe et agitaſſe quaedam ſuper imperio detulit: addens itineri ad mendacium ficte conſtructo, quod Euſebio etiam principalia
10 indumenta parata ſint. Quibus hauſtis aventer, fremebundus et minax, cui nihil licere debuerat, quia omnia ſibi licere, etiam iniuſta exiſtimabat, irremiſſe ab [8]) extremis regionum intervallis exhibitis omnibus, quos ſolutus legibus accuſator perduci debere profunda ſecuritate mandarat, ſuscipi quae-
11 ſtionem criminoſe praecepit. Cumque nodoſis coartationibus aequitate diu iactata, et [9]) nexibili adſeveratione perditi nebulonis durante, nullam confeſſionem exprimere tormenta gravia potuiſſent, ablegatosque ab omni huiusmodi conſcientia res ipſa viros ostenderet claros: calumniator quidem ita ut antea honorabiliter colebatur: illi vero, exſilio et pecuniariis adflicti dispendiis, paullo poſtea, reddita ſibi multa, ſunt revocati, dignitatibus integris et ſplendore.

12 Nec tamen poſt haec tam poenitenda repreſſius actum eſt vel pudenter: non reputante alta nimium poteſtate, quod recte inſtitutis ne cum inimicorum quidem incommodis in delicta convenit ruere voluntaria: nihilque ſit tam deforme, quam ad ardua imperii ſupercilia etiam acerbitatem naturae ad-
13 iungi. Sed Heliodoro incertum morbo an [10]) quadam excogitata vi mortuo (nolim dicere, utinam nec ipſa res loqueretur!) funus eius per veſpillones elatum pullati praecedere honorati complures, inter
14 quos et fratres iuſſi ſunt conſulares. Ibi tunc rectoris imperii caries tota ſtoliditatis apertius eſt profanata: qui cum abſtinere inconſolabili malo rogaretur, obnixe inflexibilis manſit: ut videretur aures

8) Mſ. externis. 9) *al.* nixis adſ. 10) *vulg.* aliqua.

occluſiſſe ceris, quaſi ſcopulos Sirenios transgreſſurus. Superatus tamen precibus deſtinatis tandem, nudatis capitibus infauſtam buſtuarii libitinam adusque ſepulcrum incedentes et pedibus, quosdam etiam complicatis articulis, praeire mandavit. 15
Horret nunc reminiſci, [11]) quo iuſtitio [12]) humilitati tot rerum apices viſebantur, et praecipue conſulares, poſt ſcipiones et trabeas et faſtorum monimenta mundana. Inter quos omnes ex aduleſcentia virtutum pulcritudine commendabilis noſter Hypatius praeminebat, vir quieti placidique conſilii, honeſtatem lenium morum velut ad perpendiculum librans: qui et maiorum claritudini gloriae fuit, et ipſe poſteritatem mirandis actibus praefecturae geminae decoravit. 16

Acceſſerat hoc quoque eodem tempore ad Valentis caeteras laudes: quod, cum in aliis ita ſaeviret infeſte, ut poenarum atrocitatem aegre [13]) ferret finiri cum morte; Pollentianum tribunum malitia quemdam exſuperantem, iisdem diebus convictum confeſſumque, quod exſecto vivae mulieris ventre, atque intempeſtivo partu extracto, infernis manibus excitis de permutatione imperii conſulere auſus eſt: familiaritatis contuitu, ordine omni muſſante, abire iuſſit illaeſum, ſalutem et invidendas opes et militiae ſtatum integrum retenturum. 17

O praeclara informatio doctrinarum, munere caeleſti indulta felicibus, quae vel vitioſas naturas ſaepe excoluiſti! quanta in illa caligine temporum correxiſſes, ſi Valenti ſcire per te licuiſſet, nihil aliud eſſe imperium, ut ſapientes definiunt, niſi curam ſalutis alienae: bonique eſſe moderatoris, reſtringere poteſtatem, reſiſtere cupiditati omnium rerum, et implacabilibus iracundiis: noſſeque, ut 18

---

11) *Steph.* qua iuſtitia. 12) *al.* humiliati. 13) Mſ. maturis . . . . . . ferret.

Caeſar dictator aiebat, *miſerum eſſe inſtrumentum ſenectuti recordationem crudelitatis:* ideoque de vita et ſpiritu hominis, qui pars mundi eſt, et animantium numerum complet, laturum ſententiam diu multumque cunctari oportere, nec praecipiti ſtudio, ubi irrevocabile factum eſt, agitari: ut exemplum eſt illud antiquitati admodum notum.

19 Apud proconſulem Aſiae Dolabellam [Smyrnaea materfamilias filium] proprium et maritum veneniſ necaſſe confeſſa, quod filium [ex priore viro ab eis occiſum comperiſſet] et comperendinata, cum conſilium, [14]) ad quod res ex more delata eſt, anceps, quid inter ultionem et ſcelus ſtatui debeat, haeſitaret, ad Areopagitas miſſa eſt, Athenienſes iudices triſtiores: quorum aequitas deorum quoque iurgia dicitur diſtinxiſſe. Hi, cauſa cognita, centeſimo poſt anno cum accuſatore mulierem adeſſe iuſſerunt: ne aut abſolverent veneficam, aut ultrix neceſſitudinum puniretur. Ita numquam tardum exiſtimatur, quod eſt omnium ultimum.

20 Poſt commiſſa iniquitatibus variis antedicta, et impreſſas foede corporibus liberis, quae ſupervixerant, notas, inconnivens Iuſtitiae oculus, arbiter et vindex perpetuus rerum, vigilavit attente. Namque caeſorum [15]) ultimae dirae, perpetuum numen ratione querelarum iuſtiſſima [16]) commoventes, Bellonae accenderant faces: ut fides oraculi firmaretur, quod nihil impune praedixerat perpetrari.

21 Dum haec, quae ſupra digeſta ſunt, Antiochiae Parthico fragore ceſſante per inteſtinas dilatantur aerumnas: coetus furiarum horrificus poſt inconvolutos multiplices caſus ab eadem urbe digreſſus,
22 cervicibus Aſiae totius inſedit hoc modo. [17]) Feſtus

14) Mſ. quod rex ex more. Vs. quod res ex more. 15) Mſ. ultimae. 16) Mſ. commoventes. 17) Mſ. Feſius.

ſtus quidam Tridentinus ultimi ſanguinis et ignoti, in nexum germanitatis a Maximino dilectus ut ſodalis et contogatus, decernentibus fatis ad Orientem transgreſſus eſt: ibique adminiſtrata Syria, magiſterioque memoriae peracto, bona lenitudinis et reverentia reliquit exempla: unde regere Aſiam proconſulari poteſtate exorſus, velificatione tranquilla (ut
aiunt) ferebatur ad gloriam. Audiens autem Ma- 23
ximinum optimo cuique exitialem, obtrectabat ſubinde actibus eius ut pernicioſis et foedis. Sed cum impie peremptorum exſequiis ſuffragantibus ad praefecturam veniſſe hominem comperiſſet immeritum, exarſit ad [18]) agenda ſperandaque ſimilia; et hiſtrionis ritu mutata repente perſona, ſtudio nocendi concepto, incedebat oculis intentis ac rigidis, praefecturam autumans adfore propediem, ſi ipſe
quoque ſe contaminaſſet inſontium poenis. Et 24
quamquam ſint multa et varia, quae, ut levius interpretemur, egit aſperrime: pauca tamen dici ſufficiet, quae ſunt nota ac pervulgata, ad aemulationem eorum commiſſa quae facta ſunt Romae. Ratio enim eadem eſt [19]) ubique recte ſecusve geſtorum, etiamſi magnitudo deſit diſſimilis rerum.
Philoſophum quemdam Coeranium, haud exilis 25
meriti virum, ea cauſa tormentorum immanitate inultum occidit, quod ad coniugem ſuam familiariter ſcribens, id ſermone addiderat Graeco: [20]) *σὺ δὲ νόει, καὶ στέφε τὴν τύλην*: quod dici proverbialiter ſolet, ut audiens altius aliquid agendum agnoſcat.
Anum quamdam ſimplicem, intervallatis febribus 26
mederi leni carmine conſuetam, occidit ut noxiam, poſtquam filiam ſuam ipſo conſcio curavit accita.
In chartis cuiusdam municipis clari ſcrutari ex ne- 27
gotio iuſſis, genitura Valentis cuiusdam inventa eſt:

18) Mſ. agenda . . . . ſperandoque. 19) *al.* ibi recte.
20) Mſ. COIΛЄNOЄIKAIOTE ΦΕΤΗΝΤΤΛΗΝ.

repellensque calumnias is, cuius intererat, cum obiectaretur ei, quamobrem conſtellationem Principis collegiſſet, fratrem ſuum fuiſſe Valentem, dudumque obiiſſe documentorum plena fide monſtrare pollicitus, inexſpectato veritatis indicio lania-
28 tus, lacer trucidatus eſt. Viſus adoleſcens in balneis admovere marmori manus utriusque digitos alternatim et pectori, ſeptemque vocales litteras numeraſſe, ad ſtomachi remedium prodeſſe id arbitratus: in iudicium tractus, [21]) percuſſus eſt gladio poſt tormenta.

1 III. His et mihi, vertenti ſtilum in Gallias, confunditur ordo ſeriesque geſtorum, inter multa et ſaeva Maximinum reperiens iam praefectum: qui poteſtate late diffuſa [1]) ſcaevum Imperatori acceſſerat incentivum, maieſtati fortunae miſcenti licentiam gravem. Quisquis igitur dicta conſiderat, perpendat etiam caetera quae tacentur: veniam daturus ut prudens, ſi non cuncta complectimur, quae conſiliorum pravitas crimina in maius exagge-
2 rando commiſit. Adoleſcente enim acerbitate, rationum inimica rectarum, trux ſuopte ingenio Valentinianus, poſt eiusdem [2]) Maximini adventum, nec meliora monente ullo nec retentante, per aſperos actus velut aeſtu quodam fluctuum ferebatur et procellarum: adeo ut iraſcentis ſaepe vox et vultus et inceſſus mutaretur et color. Quam rem indicia varia teſtantur et certa, e quibus pauca ſufficiet poni.

3 Adultus quidam ex his, quos paedagogianos appellant, ad obſervandam venaticiam praedam Spartanum canem retinere diſpoſitus, ante praedictum tempus abſolvit, adſultu eius evadere conantis adpetitus et morſu: ideoque necatus ad exitium fuſti-
4 bus, eadem humatus eſt die. Praepoſitum fabricae

---

21) Mſ. perculſus. 1) *al.* ſaevum. 2) Mſ. Maximiani.

oblato thorace polito faberrime, praemiumque ideo
exſpectantem, ea re praecepit [3]) occidi, quod pon-
dus paullo minus habuit ſpecies ferrea, quam ille
[4]) formarat. Epiroten aliquem ritus Chriſtiani
presbyterum . . . . tam Octavianum ex procon-
ſule . . . . offenſarum auctore licet tar-
dius ad ſua redire permiſſo. Conſtantianus ſtrator 5
paucos militares equos ex his auſus mutare, ad
quos probandos miſſus eſt in Sardiniam, eodem
iubente lapidum ictibus oppetit crebris. Athana-
ſius favorabilis tunc auriga, ſuſpectus ei vulgari le-
vitate, ut vivus incendi iuberetur, ſi quid tentaſſet
huiusmodi: [quem] non multo poſtea veneficiis
uſum ferebatur, nulla delata voluptatum artifici
venia, ignibus aboleri praeceptus eſt. Africanus 6
cauſarum in urbe defenſor adſiduus, poſt admini-
ſtratam provinciam ad regendam aliam adſpiravit:
cuius ſuffragatori magiſtro equitum Theodoſio id
petenti, ſubagreſti verbo reſponderat: *Abi*, inquit,
*Comes: et muta ei caput, qui ſibi mutari provinciam
cupit:* et hoc elogio periit homo diſertus, ad potio-
ra feſtinans, ut multi. Claudium et Salluſtium ex 7
Iovianorum numero, adusque tribunatus dignitates
progreſſos, accuſabat quidam vilitate ipſa deſpe-
ctus, quod, cum imperium Procopius adfectaſſet,
aliqua pro eo loquuti ſunt bona. Cumque nihil
quaeſtiones reperirent adſiduae; mandare magiſtris
equitum auditoribus Princeps, ut agerent Claudium
in exſilium, et Salluſtium pronuntiarent capitis
reum, pollicitus, quod eum revocabit ad ſuppli-
cium raptum: hocque ita, ut ſtatutum eſt, [5]) ob-
ſervato, nec Salluſtius morte exemptus eſt, nec
Claudius, niſi poſt eiusdem Valentiniani [6]) obitum

---

3) Mſ. occidi ad p˘i, quod. 4) Hic locus in Mſ. transpoſitus
eſt. 5) Mſ. obvernatione. 6) Mſ. vitium.

deportationis maeſtitia [7]) liberatus. [8]) * * * longe ....
8 cuſaverit, cum illi ſaepiſſime torquerentur. Replicatis igitur quaeſtionibus denſe, et quibusdam vi nimia tormentorum abſumptis, ne veſtigia quidem ulla delatorum reperta ſunt criminum. In hoc negotio protectores ad exhibendas miſſi perſonas, fuſtibus praeter ſolitum [9]) caeſi.

9 Horreſcit animus omnia recenſere, ſimulque reformidat, ne ex profeſſo quaeſiſſe videamur in vitia Principis, alia commodiſſimi. Illud tamen nec praeteriri eſt aequum nec ſileri: quod cum duas haberet urſas ſaevas hominum ambeſtrices; Micam auream et Innocentiam: cultu ita curabat enixo, ut earum caveas prope cubiculum ſuum locaret, cuſtodesque adderet fidos, viſuros ſollicite, [10]) ne quo caſu ferarum deleretur luctificus calor. Innocentiam denique, poſt multas, quas eius laniatu cadaverum viderat ſepulturas, ut benemeritam in ſilvas abire dimiſit [11]) innoxiam. Exop ..... ſimile ſedit ..... * *

1 IV. Et haec quidem morum eius et propoſiti cruenti ſunt documenta veriſſima: ſollertiae vero circa rem publicam [n]usquam [1]) digredientis, neque eum vel obtrectator pervicax incuſabit: illud contemplans, quod maius pretium operae forſitan regendis verius milite barbaris quam pellendis. Et cum dediſſet * * e ſpeculis, ſi quis hoſtium ſe commoviſſet, deſuper viſus [2]) obruebatur.

2 Agitabatur autem inter multiplices curas id omnium primum et potiſſimum, ut Macrianum regem auctum inter mutationes crebras [3]) ſententiarum,

---

7) Mſ. liberatus. 8) (hic lacuna quatuor linearum.) * longe cuſaverit, cum illi. 9) Mſ. caeſi. 10) *al.* ne quo ea ſuperarum debetur luctiſic. 11) Mſ. innoxiam. Exop ...... ſimile ſedit ..... 1) digredientis, nec quo eum velom reciator pervicax incuſabit. illud contemplatio, quod maius pretium operae fortican regendus verius milite barbaris quo pellendis. Et cum dediſſet * *(hic lacuna quinque linearum)* . . peculis ſi quis hoſt. 2) Mſ. obruebatur .... agitabatur. 3) Mſ. ſententiarum . .

iamque in noſtros adultis viribus exſurgentem, vi
ſuperſtitem raperet vel inſidiis, ut multo ante Vado-
marium Iulianus: et proviſis, quae negotium poſce-
bat et tempus, cognitoque transfugarum indiciis,
ubi comprehendi nihil opperiens poterit antedictus,
tacite, quantum conceſſit facultas, ne qui conſe-
rendo officeret ponti, iunxit navibus Rhenum. Et 3
antegreſſus contra Mattiacas aquas primus Severus,
qui pedeſtrem curabat exercitum, perpenſa militum
paucitate territus ſtetit, timens, ne reſiſtere ne-
quiens, irruentium opprimeretur hoſtilium agmi-
num mole. Et quia ſuſpicabatur venalia ducentes 4
mancipia ſcurras, caſu illic repertos, id, quod vi-
derant, excurſu celeri nuntiare, cunctos mercibus
direptis occidit. Adventu itaque plurium copia- 5
rum animati iudices, caſtrisque ad tempus breviſſi-
mum fixis, quia nec ſarcinale iumentum quisquam
nec tabernaculum habuit praeter Principem, cui
[4]) tapetes ſuffecerant pro tentorio: parumper ob te-
nebras morati nocturnas, exſiliente procinctu per-
gebant ulterius, itinerum [5]) gnaris ducentibus, equi-
tatu cum Theodoſio rectore praeire diſpoſito equi-
tat erat . . . . . . * * tempore iaceat, extento ſtrepi-
tu ſuorum eſt impeditus: quibus adſidue mandans,
ut incendiis et rapinis abſtinerent, impetrare non
potuit. Ignium enim crepitu diſſonisque clamori-
bus ſatellites exciti, idque, quod acciderat, [6]) ſu-
ſpecti, carpento veloci impoſitum regem anguſto
aditu circumfractis collibus abdiderunt. Hac Va- 6
lentinianus gloria defraudatus, nec ſua culpa, nec
ducum, ſed intemperantia militis, quae diſpendiis
gravibus ſaepe rem Romanam adflixit, adusque
[7]) quinquagenteſimum lapidem terris hoſtilibus in-

---

4) Mſ. tapetes . . . . . . ſuffec. 5) Mſ. gnari diſcentibus fre . . . . . equitatu cum Theodoſio rectore prae . . . . . diſpoſito equirat erat. * *(hic lacuna trium linearum)* * tempore iaccat.
6) Mſ. ſuſpecti. 7) Mſ. quingenteſimum.

7 flammatis, rediit Treveros maestus. Ubi tamquam leo ob cervum amissum vel capream morsus vacuos concrepans, dum hostium disiecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus, quae contra Mogontiacum gens est [8]) Alamanna, regem Fraomarium ordinavit: quem paullo postea, quoniam recens excursus eumdem penitus vastaverat pagum, in [9]) Britannos translatum potestate tribuni, Alamannorum praefecerat numero, multitudine viribusque ea tempestate florenti: Bitheridum vero et Hortarium nationis eiusdem primates item regere milites iussit: e quibus Hortarius, proditus relatione Florentii [10]) Germaniae ducis, contra rem publicam quaedam ad Macrianum scripsisse barbarosque optimates, veritate tormentis expressa, conflagravit flamma poenali.

1 V. Abhinc inter [1]) * * * * * proximo, haec narratione differi continua placuit, ne, dum negotiis longe discretis et locis alia subseruntur, cognitio multiplex necessario confundatur.

2 Nubel velut regulus per nationes Mauricas potentissimus vita digrediens, et legitimos et natos e concubinis reliquit filios: e quibus Zamma Comiti nomine Romano acceptus, latenter a fratre Firmo peremptus, discordias excitavit et bella. Eius enim necem ulcisci impensiore studio properans Comes, ad insidiatoris perniciem multa ciebat et formidanda. Utque rumores distulerunt adsidui, navabatur opera diligens in palatio, Romani quidem relationes, multa et aspera congerentes in Firmum, libenter suscipi recitarique Principi, in earum favorem concinentibus multis; ea vero, quae contra Firmus salutis tuendae gratia docebat crebro per suos, accepta diutius occultari: Remigio tunc officiorum

8) Mſ. Alemannia. 9) Mſ. Britannos latum. 10) Mſ. Germaniaca. 1) Hic in Mſ. lacuna trium linearum.

magiſtro, adfine amicoque Romani, inter potiores Imperatoris neceſſitates haec velut minima et ſuperflua non niſi opportune legi poſſe adſeverante.

Quae cum ad obruendam defenſionem ſuam agitari [2]) animadverteret Maurus, ultimorum metu iam trepidans, ne amandatis, quae praetendebat, ut pernicioſus et [3]) contumelioſus condemnatus occideretur, ab imperii ditione deſcivit, et adiumenta * * tium ad [4]) vaſtandum. 3

[Quare ne] hoſtis implacabilis incrementis virium [5]) adoleſceret, ad abolendum cum comitatenſis auxilio militis pauci Theodoſius magiſter equitum mittitur, cuius virtutes ut impetrabilis ea tempeſtate prae caeteris nitebant: Domitii Corbulonis et [6]) Luſii veterum ſimillimi: quorum prior ſub Nerone, alter Traiano rem regente Romanam, pluribus inclaruere fortibus factis. 4 Proinde ab Arelate ſecundis egreſſus auſpiciis, emeatoque mari cum claſſe, quam ductabat, nullo de ſe rumore praegreſſo, defertur ad Sitifenſis Mauritaniae littus, quod adpellant accolae Igilgitanum. 5 Ibique inventum caſu Romanum leniter adloquutus, miſit ad vigilias ordinandas et praetenturas, parum ſuper his, quae verebatur, increpitum. Quo ad Caeſarienſem digreſſo, Gildonem Firmi fratrem et Maximum miſit correpturos Vincentium: qui curans Romani vicem, incivilitatis eius erat particeps et furtorum. 6 Recepto itaque tardius milite, quem amplitudo morabatur maris, Sitiſim properans, Romanum cum domeſticis cuſtodiendum protectoribus committi mandavit: agensque in oppido ſollicitudine diducebatur ancipiti, multa cum animo verſans, qua via quibusve commentis per exuſtas caloribus terras pruinis adſuetum duceret militem: vel 7

2) *al.* adverteret. 3) Mſ. contumelioſus. 4) Mſ. vaſtandum . . . . hoſtis. 5) Mſ. adoluſcerent. 6) *Steph.* Duſii.

hoſtem caperet diſcurſatorem et repentinum, inſi-
diisque potius clandeſtinis, quam proeliorum ſtabi-
litate conſiſum.

8 Quod ubi Firmo levi rumore, dein apertis eſt
indiciis cognitum, ſpectatiſſimi ducis adventu prae-
ſtrictus, veniam confeſſionis praeteritorum miſſis
oratoribus poſcebat et ſcriptis, docentibus eum non
ſponte ſua ad id erupiſſe, quod norat ſceleſtum,
ſed iniquitate graſſante licentius, ut monſtrare pol-
9 licebatur. Quibus lectis paceque obſidibus acceptis
promiſſa, dux ad recenſendas legiones, quae Afri-
cam tuebantur, ire pergebat ad Pancharianam ſta-
tionem, quo convenire praeceptae ſunt. Ibi ma-
gnificis verbis atque prudentibus ſpe cunctorum
erecta, reverſus Sitifim, concitato indigena milite
cum eo, quem ipſe perduxerat, aegre perpetiens
10 moras ad procinctus ire ocius feſtinabat. Inter re-
ſidua autem multa et clara, id amorem eius auxerat
in immenſum, quod a provincialibus commeatum
exercitui prohibuit dari, meſſes et condita hoſtium
virtutis noſtrorum horrea eſſe, fiducia memorans
ſpecioſa.

11 His ita cum laetitia poſſeſſorum diſpoſitis,
7) Tubuſuptum progreſſus, oppidum Ferrato
contiguum monti, legationem ſecundam Firmi re-
pudiavit, quae obſides, ut ante ſtatutum eſt, non
duxerat ſecum. Unde omnibus pro loco et tem-
pore cautius exploratis concito gradu Tyndenſium
gentem et Maſliſſenſium petit, levibus armis inſtru-
ctas, quas Maſcizel et Dius fratres Firmi 8) ducta-
12 bant. Cum eſſent hoſtes iam in contuitu membris
omnibus celeres, poſt miſſilia hinc inde crebrius
iacta, committitur certamen aſperrimum: interque
gemitus mortis et vulnerum audiebantur barbaro-
rum ululabiles fletus captorum et caeſorum: pugna-

7) Mſ. Tuboſoptum. 8) Mſ. optabant.

que dirempta plures agri populati ſunt et incenſi. Inter quos clades eminuere fundi Petrenſis, excidi 13 radicitus: quem Salmaces dominus, Firmi frater, in modum urbis exſtruxit. Hoc ſucceſſu victor elatus, mira velocitate [9]) Lamfoctenſe oppidum occupavit, inter gentes poſitum antedictas, ubi abunde rei cibariae copiam [10]) condi effecit: ut, ſi pergens interius alimentorum offendiſſet paenuriam, iuberet e propinquo convectari. Quae dum ita procedunt, 14 Maſcizel reparatis viribus nationum confinium adminicula ductans, conferta manu cum noſtris, fuſis e parte ſuorum pluribus, ipſe equi pernicitate aegre discrimine mortis exemptus eſt.

Feſſus aerumnis gemini proelii Firmus, imoque 15 aeſtuans corde, ne quid ultimae rationis omitteret, Chriſtiani ritus antiſtites oraturos pacem cum obſidibus miſit. Qui quoniam ſuſcepti lenius, pollicitique victui congrua militibus, ut praeceptum eſt, laeta retulere reſponſa: praemiſſis muneribus Maurus ipſe fidentius ad Romanum perrexerat ducem, equo inſidens apto ad ancipites caſus: cumque prope veniſſet, fulgore ſignorum et terribili vultu Theodoſii praeſtrictus, iumento deſiluit: curvataque cervice humi paene adfixus, temeritatem ſuam flebiliter incuſabat, pacem obſecrando cum venia. Susceptusque cum oſculo, quoniam id rei publicae 16 conducebat, bonae ſpei iam plenus, ſufficientia praebuit alimenta: et quibusdam propinquis ſuis ad obſidum vicem relictis abſceſſit, captivos, ut ſpoponderat, redditurus, quos primis turbarum exordiis rapuit: biduoque poſt Icoſium oppidum, cuius ſupra docuimus conditores, militaria ſigna et coronam ſacerdotalem cum caeteris quae interceperat, nihil cunctatus reſtituit, ut praeceptum eſt.

---

9) Mſ. iam Phocenſe. 10) Mſ. candi. *al.* cundi.

17 Exinde, cum diſcurſis itineribus magnis [11]) Ti-
poſam noſter dux introiret, legatis Mazicum, qui
ſe conſociaverant Firmo, ſuppliciter obſecrantibus
veniam, animo elato reſpondit, ſe in eos ut perfi-
18 dos arma protinus commoturum. Quibus [12]) immi-
nentis periculi metu defixis, revertique iuſſis ad ſua,
Caeſaream ire tendebat, urbem opulentam quon-
dam et nobilem, cuius itidem originem in Africae
ſitu digeſſimus plene: eamque ingreſſus, cum
omnem paene incendiis late diſperſis vidiſſet exu-
ſtam, horridasque canitie ſilices, primam et ſecun-
dam legionem ad tempus ibi locari diſpoſuit, ut fa-
villarum egerentes acervos, agitarent ibi prae-
ſidium, ne repetito barbarorum impetu vaſtaretur.
19 Quae cum rumores veri [13]) distuliſſent, provin-
ciae rectores tribunusque Vincentius e latibulis,
[14]) quibus ſeſe commiſerant, egreſſi, tandem intre-
pidi ad ducem ocius pervenerunt. Quibus ille gra-
tanter viſis atque ſusceptis, agens etiam apud Cae-
ſaream, fide rerum diligentius explorata, comperit
Firmum per ſpeciem faventis et ſupplicis tectiore
conſilio id moliri, ut nihil hoſtile metuentem exer-
citum in modum tempeſtatis ſubitae conturbaret.
20 Quamobrem converſus hinc venit ad municipium
Sugabarritanum Tranſcellenſi monti [15]) adcline:
ubi inventos equites quartae ſagittariorum cohortis,
quae ad rebellem defecerat, ut contentum ſe ſup-
plicio leniori monſtraret, omnes contruſit ad infi-
mum militiae gradum: eosque et Conſtantianorum
peditum partem Tigavias venire iuſſerat cum tribu-
nis: e quibus unus torquem pro diademate capiti
21 impoſuit Firmi. Dumque haec aguntur, reverte-
runt Gildo et Maximus, Bellenen e principibus Ma-
zicum et Fericium gentis praefectum ducentes, qui

11) Mſ. Tipoſam. 12) Mſ. minanti. 13) Mſ. ſustuliſſent et curii provinciae. 14) τὸ *ſeſe* deeſt al. 15) *al.* adclive.

factionem iuverant quietis publicae turbatoris [16]) * * * producerent vinctos. Quo ita, ut ſtatutum eſt, 22
facto, lucis primo exortu ipſe egreſſus, cum inveniſſet eos in exercitu circumſaeptos: *Quid de iſtis nefariis*, inquit, *proditoribus fieri oportere, contubernales devoti, cenſetis?* Sequutusque acclamationem rogantium ſanguine vindicari, eos, qui inter Conſtantianos merebant, priſco more militibus dedit occidendos: Sagittariorum vero primoribus manus incidit; reſiduos ſupplicio capitali multavit: ad aemulationem Curionis acerrimi illius ducis, qui Dardanorum ferociam in modum Lernaeae ſerpentis aliquotiens renaſcentem hoc genere poenarum exſtinxit. Sed obtrectatores malivoli vetus factum 23
laudantes, hoc ut dirum vituperant et aſperrimum: Dardanos hoſtes memorantes internecivos, et iuſte, quae ſustinuere, perpeſſos: hos vero ſubſignanos milites debuiſſe lenius corrigi, ad unum prolapſos errorem. Quos ſcientes forſitan admonemus, hanc cohortem et facto et exemplo adverſam. Antedi- 24
ctos Bellenen et Fericium, quos duxerat Gildo, tribunumque ſagittariorum Curandium ea re iuſſit occidi, quod nec ipſe umquam cum hoſtibus congredi voluit, nec ſuos, ut pugnarent, hortari. Agebat autem haec Tullianum illud advertens, quod *ſalutaris* [17]) *vigor vincit inanem ſpeciem* [18]) *clementiae.*

Exin profectus, fundum nomine Gallonatis, 25
muro circumdatum valido, receptaculum Maurorum tutiſſimum arietibus admotis evertit: et caeſis omnibus incolis moenibusque complanatis, ad Tingitanum caſtellum progreſſus, per [18*]) Ancorarium montem, [19]) Mazicas in unum collectos invaſit, iam tela reciprocantes volitantia grandinis ritu. Et cum eſſet 26
utrimque discurſum, agmina viris armisque incitata

---

16) In Mſ. lacuna hic quatuor linearum. 17) *al.* rigor. 18) Mſ. dementiae. 18*) Mſ. Ancorariam. 19) *al.* Mazices.

noſtrorum non perferentes Mazices, licet bellico-
ſum genus et durum, diverſis ſtragibus implicati
foedo diſſluxere terrore: ruentesque in fugam caeſi
ſunt, absque iis, qui reperta copia discedendi, ſup-
plici prece veniam, quam dari tempus flagitaverat,
27 impetrarunt. Suggen eorum ductorem [20]) * * *
Romano ſucceſſerat, in Sitifenſem Mauritaniam ire
diſpoſito ad agitanda praeſidia, ne provincia per-
vaderetur, ipſe praeteritis elatior caſibus gentem
petit Muſonem: quam conſcientia rapinarum et
caedum actibus congregaverat Firmi, ut ſperabatur
maiora mox adepturi.
28 Progreſſusque aliquantum iuxta Addenſe muni-
cipium comperit, disſonas cultu et ſermonum va-
rietate nationes plurimas unum ſpirantibus animis,
immanium exordia concitare bellorum, adigente
hortanteque maxima ſpe praemiorum ſorore Firmi
nomine Cyria: quae abundans divitiis et deſtina-
tione feminea, niſibus magnis inſtituit iuvare ger-
29 manum. Quocirca Theodoſius veritus, ne Marti
ſeſe committeret impari, congreſſusque multitudini
immenſae cum paucis (tria enim armatorum millia
ductabat atque quingentos) amitteret univerſos, inter
pudorem cedendi pugnandique ardorem gradiens
retro paullatim, trudente pondere plebis abſceſſit.
30 Hocque eventu barbari nimium [21]) quantum [elati] ſe-
quentesque pertinaciter * * * certare neceſſitate com-
pulſus, ſemetipſum et ad internecionem perdiderat
cunctos, ni gentium turbulenta concuſſio, procul Ma-
zicum viſis auxiliis, quos anteibant quidam Romani,
arbitrata in ſe impetum agminum ferri complurium,
verſa in pedes aperuiſſet noſtris exitus antehac inter-
31 ſaeptos. Exinde cum militem ducens incolumem

---

20) In Mſ. hic lacuna quatuor linearum. 21) Mſ. quantum . . . . . equentesque pertinaciter * (hic lacuna unius lineae) * certare . . . neceſſitate . . . . fuſſem et ipſum.

Theodofius ad fundum veniffet nomine Mazucanum, exuftis defertoribus paucis, aliisque ad fagittariorum exemplum, quibus manus ademptae funt, contruncatis, Tipatam menfe Februario venit.
Ubi diutius agens, ut antiquus ille cunctator pro 32
negotio confultabat, commentis potius et prudentia, quam periculofis congreffibus, hoftem pugnacem et [22]) impetrabilem iactu telorum, fi fors copiam dederit, oppreffurus. Mittebat tamen adfi- 33
due fuadendi quosdam peritos ad gentes circumfitas, Baiuras, [23]) Cantaurianos, Auaftomates, Cafaves, Davaresque, et finitimos alios, nunc timore, nunc nummis eos ad focietatem alliciens, veniamque petulantiae interdum [24]) promittendo, cum * * tultorius per ambages et moras hoftem frangentem fuos impetus oppreffurus, ut quondam Pompeius Mithridatem.

Qua caufa declinans perniciem proximam Fir- 34
mus, licet praefidiorum magnitudine communitus, relicta plebe, quam coegerat magna mercede, quoniam latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienfes montes longe remotos penetravit, et diruptis rupibus inacceffos. Cuius abitu clandeftino 35
multitudo difperfa, fine rectore particulatim diffluens, invadendi eius caftra noftris copiam dedit. Hisque direptis, et interfectis, qui refiftebant, vel in deditionem acceptis, regionum maxima parte vaftata, gentibus, per quas transibat dux confultiffimus, adpofuit fidei compertae praefectos. Hac 36
inopina fequendi confidentia territus perduellis, fervis comitantibus paucis, digreffu celeri confulturus faluti, ne quo praepediretur obftaculo, abiecit pretiofarum farcinas fpecierum, quas [25]) avexerat fecum. Uxorem namque feffam labore continuo et

---

22) *al.* impenetrabilem. 23) *al.* Cautorianos. 24) Mf. promittendo cum *(hic lacuna trium linearum.)* tultorius per. 25) *al.* auxerat.

37 [26]) perancipitis * * * Theodoſius, nullique
adeuntium parcens mundiore victu ſtipendioque
milite recreato, Caprarienſibus Abannisque eorum
vicinis praelio levi ſublatis, ad municipium prope-
ravit . . . . enſe: verisque nuntiis doctus, bar-
baros occupaſſe iam tumulos, per amfracta undique
ſpatia in ſublime porrectos, nullique pervios, niſi
indigenis locorum perquam gnaris, repedando de-
dit hoſtibus facultatem per indutias licet breves Ae-
thiopum iuxta agentium adminiculis augeri vel
38 maximis. Qui [27]) concatervatis copiis fremituque
minaci ſine ſui reſpectu ruentes in pugnam, averte-
runt eum inaeſtimabilium turmarum ſpecie dira per-
terrefactum: ſtatimque redintegratis animis, com-
meatus vehens abunde, revertit, et conglobatis ſuis
ſcutaque in formidabilem moventibus geſtum, con-
39 troverſas iisdem oppoſuit manus. Quamquam igi-
tur immite quiddam barbaricis concrepantibus armis
manipuli furentium imminebant, ipſi quoque par-
mas genibus illidentes: tamen ut pugnator ille cau-
tus et prudens, militis paucitate diffiſus, audacter
agmine quadrato incedens, ad civitatem nomine
Contenſem flexit iter intrepidus, [ubi captivos]
noſtros Firmus ut in munimento abstruſo locarat et
celſo: cunctisque receptis, in proditores ſatellites-
que memorati animadvertit acriter, ut ſolebat.
40 Hoc ei magni numinis adiumento gerenti pro-
ſperrime, verus indicat explorator, confugiſſe ad
Iſaflenſium populum Firmum: ad quem repoſcen-
dum una cum fratre Mazuca caeterisque neceſſitudi-
nibus illuc ingreſſus, cum adipiſci non poſſet, genti
41 bellum indixit. Et praelio atroci commiſſo, fero-
cientibus barbaris ultra modum, aciem in [28]) rotun-

26) Mſ. perancipitis . . . (hic lacuna trium linearum) . . . Theodoſius nullique ad eum . . . . tium parcens. 27) *al.* catervatis. 28) Mſ. rotundo habitus. *al.* rotunda habitu.

do habitu figuratam opponit; adeoque Ifaflenfes pondere catervarum urgentium inclinati funt, ut plurimi caderent, et ipfe Firmus ferox, et faepe in fuam [29]) perniciem praeceps, equo auferretur in fugam, per faxa et rupes discurrere [30]) citius adfueto: Mazuca vero frater eius caperetur letaliter faucius. Qui Caefaream mitti difpofitus, ubi faeva 42
inufferat monumenta facinorum peffimorum, dilatato vulneris hiatu disceffit. Caput tamen eius avulfum, refiduo corpore, cum magno vifentium gaudio urbi illatum eft antedictae. Poft haec Ifa- 43
flenfium gentem, quae obftitit, fuperatam dux nobilis incommodis multis, ut aequitas pofcebat, adflixit. Ibi Evafium potentem municipem, Floruimque eius filium, et quosdam alios, per fecretiora confilia temeratorem quietis iuviffe confutatos aperte, flammis abfumpfit.

Exindeque pergens interius, nationem Iubale- 44
nam fpiritu adgreffus ingenti, ubi natum Nubelem patrem didicerat Firmi, repulfus altitudine montium et flexuofis anguftiis ftetit. Et quamlibet facto in hoftem impetu, pluribusque peremptis aperuerit viam: formidans tamen fublimia collium ad infidiandum aptiffima, ducens fuos incolumes revertit ad Audienfe caftellum: ubi Iefalenfium gens fera femet dedit, voluntaria auxilia praeftare fpondens et commeatus.

Ilis et eiusmodi gloriofis actibus exfultans ampli- 45
ffimus ductor, ipfum otii turbatorem petebat valido virium nifu: ideoque prope munimentum nomine Medianum diu confiftens, per multas prudentesque fententiarum vias eumdem fibi prodi poffe fperabat. Haecque cogitationibus anxiis altioreque profpi- 46
ciens cura, rurfus ad Ifaflenfes hoftem comperit revertiffe: quos nihil moratus, ut antea, agminibus

29) Mf. pernicionem. 30) *al.* citius.

adoritur incitatis. Cui rex Igmazen nomine, fpectatus per eos tractus opibusque infignis, progreffus obviam confidenter: *Cuius loci es tu?* (inquit) *vel quid acturus huc venifti? refponde.* Quem Theodofius fundata mente intuens torvum: *Comes,* ait, *Valentiniani fum, orbis terrarum domini, ad opprimendum latronem funereum miffus: quem nifi ftatim reddideris, ut invictus ftatuit Imperator, peribis funditus cum gente, quam regis.* Quo audito Igmazen, poft convicia multa, quae congeffit
47 in ducem, ira doloreque percuffus abfceffit. Et fequutae principio lucis, utrimque occurfurae fibi ad confligendum procefferunt acies minaciffimae: et barbarorum viginti paene millia in ipfis locata funt frontibus, occultatis pone terga fubfidialibus globis, ut adfurgentes paullatim noftros multitudine clauderent infperata: hisque Iefaleni auxiliares acceffere quam plures, quos adiumenta et commeatus
48 noftris docuimus promififfe. Contra Romani, quamvis admodum pauci, tamen fortibus animis victoriisque antegreffis elati, denfatis lateribus, fcutisque in teftudinis formam cohaerenter aptatis reftiterunt gradibus fixis: et a fole orto usque ad diei extimum pugna protenta paullo ante vefperam vifus eft Firmus equo celfiori infidens, fago puniceo porrectius panfo milites clamoribus magnis hortari, ut dedant Theodofium opportune, truculentum eum adpellans et dirum, et fuppliciorum faevium repertorem, fi discriminibus eximi vellent, quae perfe-
49 rebant. Hae infperatae voces ad dimicandum quosdam acrius incitarunt; alios deferere praelium illexerunt. Proinde, ubi noctis advenit quies prima, partibus tenebrarum obvolutis horrore, dux reverfus ad Duodienfe caftellum, militesque recognofcens, eos, quos a pugnandi propofito pavor et verba detorferant Firmi, diverfo genere poenarum exftinxit: alios ademptis dexteris, quosdam vivos com-

combuſtos. Excubiasque agens cura pervigili, barbarorum aliquos auſos, cum adparere non poſſent, poſt occaſum lunae caſtra ſua tentare, fudit, vel irruentes audentius cepit. Digreſſus exinde paſſibus citis, [31]) Ieſalenſes ut ambiguae fidei per tramites adortus obliquos, unde parum ſperari potuit, ad paenuriam vaſtavit extremam: perque Caeſarienſis Mauritaniae oppida reverſus Sitifim, Caſtorem et Martinianum rapinarum flagitiorumque Romani participes, ad interitum tortos incendit. 50

Redintegratur poſt haec cum Iſaflenſibus bellum: primoque conflictu barbarorum pluribus pulſis et interfectis, rex eorum Igmazen, vincere antehac adſuetus, terrore fluctuans mali praeſentis, nihilque commerciis vetitis ad vitam ſpei ſibi reſtare, ſi obſtinatius egerit, arbitratus, quantum caute fieri potuit et occulte, prorupit ex acie ſolus: viſumque Theodoſium ſuppliciter petiit, ut [32]) Maſillam Mazicum optimatem ad ſe venire iuberet. Per quem, ut rogaverat, miſſum, clandeſtinis colloquiis monuit ducem ſuopte ingenio pertinacem, ut ad praebendam ſibi copiam agendi, quae vellet, popularibus ſuis acriter immineret, eosque adſiduitate pugnandi mutaret in metum, promptos quidem ad perduellis favorem, ſed iacturis multiplicibus feſſos. Paruit Theodoſius dictis: et crebritate certaminum Iſaflenſes ita protrivit, ut iisdem labentibus more pecudum, Firmus latenter evaderet, et aviis et diuturnis latebris amandandus, inibi, dum de fuga conſultat, tentus ab Igmazene cuſtodiretur. Et quoniam obſcurius geſta didicerat per Maſillam, in extremis rebus unum remedium ſupereſſe contemplans, calcare vivendi cupiditatem voluntaria ſtatuit morte: vinoque conſulto diſtentus, et crapulentus, ſilenti nocte oppreſſis altiore ſomno cuſtodibus,

(margin section numbers: 51 at "Redintegratur", 52 at "Per quem", 53 at "Paruit", 54 at "Et quoniam")

31) Mſ. Veſſalienſes. 32) Mſ. Miſiliam.

pervigil ipſe impendentis aerumnae terrore, inſonis greſſibus relicto cubili, manibus repens et pedibus longius ſeſe discrevit: repertumque funiculum, quem finiendae vitae paravere caſus, de clavo parieti adfixo ſuspendit: ubi collo inſerto [33]) animam absque moris cruciabilibus exhalavit.

55 Quod dolenter ferens Igmazen, [34]) ereptamque ſibi gloriam gemens, quia non contigerat ad caſtra Romana vivum ducere perduellem, interpoſita fide publica per Maſillam, ipſe camelo necati cadaver impoſitum ferens, cum tentoria exercitus adventaret ad Subicarenſe caſtellum locata, in iumentum transtulit ſarcinale, et Theodoſio obtulit exſultanti.

56 Qui convocatis armatis ſimul atque plebeiis, interrogatisque, an [35]) agnoſcerent vultum, cum eiusdem eſſe ſine ulla didiciſſet ambage, ibi paulliſper moratus Sitiſim triumphanti ſimilis rediit aetatum ordinumque omnium celebrabili favore ſusceptus.

1 VI. Dum hoc pulvere per Mauritaniam dux antedictus anhelat et Africam, Quadorum natio motu eſt [1]) excita repentino, parum nunc formidanda, ſed immenſum quantum antehac bellatrix et potens, ut indicant perpetrata, quoniam raptim [2]) proclivia, obſeſſaque ab iisdem ac Marcomannis Aquileia, Opitergiumque exciſum, et cruenta complura perceleri acta procinctu: vix reſiſtente perruptis Alpibus Iuliis Principe ſerio, quem ante docuimus, Marco. Et erat, ut barbaris, ratio iuſta querela-

2 rum. Valentinianus enim ſtudio muniendorum limitum glorioſo quidem, ſed nimio, ab ipſo principatus initio flagrans, trans flumen Hiſtrum in ipſis Quadorum terris, quaſi Romano iuri iam vindicatis, aedificari praeſidiaria caſtra mandavit:

---

33) *al.* animam non asque miris cruciabilibus. 34) Mſ. creperiamque. 35) *al.* cognoſcerent. 1) Mſ. inexcita. 2) Mſ. quoniam proclivia obſeſſaque ab.

quod accolae ferentes indigne, ſuique cautiores, legatione tenus interim et ſuſurris arcebant. Sed 3
Maximinus in omne avidus nefas, et genuinos mitigare nequiens flatus, quibus praefecturae acceſſerat tumor, increpabat Equitium per Illyricum eo tempore magiſtrum armorum, ut pervicacem et deſidem, necdum opere, quod maturari diſpoſitum eſt, conſummato: addebatque ut conſulens in commune, quod, ſi parvo ſuo Marcelliano deferretur poteſtas per Valeriam ducis, munimentum absque ulla cauſatione conſurgeret. Utrumque mox eſt impetratum. Qui promotus profectusque cum veniſſet 4
ad loca, intempeſtive turgens ut filius, nullis adfatibus delenitis iis, quos numquam tentatae cupiditatis figmenta regionum ſuarum faciebant extorres, opus paullo ante inchoatum adgreditur, admiſſa copia rogandi ſuspenſum. Denique Gabinium 5
regem, ne quid novaretur, modeſte poſcentem, ut adſenſurus, humanitate ſimulata cum aliis ad convivium conrogavit: quem digredientem poſt epulas, hoſpitalis officii ſanctitate nefarie violata, trucidari ſecurum effecit.

Cuius rei tam atrocis diſſeminatus rumor illico 6
per diverſa, et Quados et gentes circumſitas efferavit: regisque flentes interitum, in unum coactae miſere vaſtatorias manus: quae Danubium trānsgreſſae, cum nihil exſpectaretur hoſtile, occupatam circa meſſem agreſtem adortae ſunt plebem: maioreque parte truncata, quidquid ſuperfuit, domum cum multitudine varii pecoris abduxerunt. Eveniſ- 7
ſet profecto tunc inexpiabile ſcelus, numerandum inter probroſas rei Romanae iacturas (paullo enim abfuit, quin filia caperetur Conſtantii, [3]) cibum ſumens in publica villa, quam adpellant Piſtrenſem,

3) In *Steph.* haec verba deſunt.

cum duceretur Gratiano nuptura) ni favore propitii numinis praesens Messalla provinciae rector, eam iudiciali carpento impositam ad Sirmium vicesimo sexto lapide disparatum cursu reduxisset effuso.

8 Hoc casu prospero regia virgine periculo miserandae servitutis exempta, cuius nisi potuisset impetrari redemptio captae, magnas iussisset rei publicae clades, latius se cum Sarmatis Quadi pandentes, ad raptus et latrocinia gentes aptissimae, praedas hominum [4]) virile et muliebre secus agebant et pecorum, villarum cineribus exustarum caesorumque incolentium exsultantes aerumnis, quos nec
9 opinantes sine ulla parcimonia deleverunt. Per omnia itaque propinqua malorum similium dispersa formidine, praefectus praetorio agens tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus adsuetus, rerum novarum lugubri visu praestrictus, oculosque vix attollens, haerebat diu, quid capesseret, ambigens: et cum paratis velocibus equis noctem proximam destinasset in fugam, monitus tutiore
10 consilio mansit immobilis. Didicerat enim, omnes sequuturos confestim, qui moenibus claudebantur, tegendos latebris opportunis: quod si contigisset, impropugnata civitas venisset in manus hostiles.
11 Proinde, parumper lenito pavore, ad arripienda, quae urgebant, acri animo adsurgens, retersit obrutas ruderibus fossas, murorumque maximam partem pacis diuturnitate contemptam, et subversam adusque celsarum turrium minas expediit, studio aedificandi coalitus: hac ratione opere velociter absoluto, quod impensas aedificandi causa theatri dudum congestas, sufficientes ad id, quod efficere maturabat, invenit. Atque huic spectato consilio salutare addidit aliud, et sagittariorum cohortem e statione proxima, adfuturam obsidio, si venisset, accivit.

4) *al.* virilis et muliebris sexus.

His velut obicibus barbari ab oppugnanda urbe 12
depulſi, parum ad has calliditates dimicandi ſoller-
tes, ſarcinisque impediti praedarum, ad Equitii
vertuntur indaginem. Et cum ad Valeriae ſpatia
longe remota ſeceſſiſſe captorum didiciſſent indiciis,
illuc properato petierant gradu frendentes, hacque
ex cauſa iugulo eius intenti, quod per ipſum cir-
cumventum regem exiſtimabant inſontem. Quibus 13
concito curſu ruentibus infeſtius, obviam legiones
motae ſunt duae, Pannonica et Moeſiaca, valida
praeliis manus: quae, ſi conſpiraſſet, abierat pro-
cul dubio victrix. Sed dum discretim graſſatores
adoriri feſtinant, ortis inter ſe discordiis impediti
de honore certabant et dignitate. Quo intellecto 14
Sarmatae ſagaciſſimi, non exſpectato certandi ſigno
ſollemni, Moeſiacam primam inceſſunt: dumque
milites arma tardius per tumultum expediunt, inter-
fectis plurimis aucti fiducia, aciem perrupere Pan-
nonicam: disiectaque agminis mole, geminatis icti-
bus omnem paene deleſſent, ni periculo mortis ali-
quos citum extraxiſſet effugium.

Inter haec fortunae dispendia triſtioris dux 15
Moeſiae Theodoſius iunior, prima etiam tum lanu-
gine iuvenis, Princeps poſtea perſpectiſſimus, Sar-
matas Liberos ad discretionem ſervorum rebellium
adpellatos, conlimitia noſtra ex alio latere invaden-
tes, aliquotiens expulit et adflixit, congreſſibus
denſis adtritos: adeoque obſiſtentes fortiſſime tur-
bas confluentes oppreſſit, ut caeſorum plurium ali-
tes inſte ſanguine ſatiaret et feras. Unde reſidui 16
tumore iam deflagrante metuentes, ne idem dux
virtutis, ut adparuit, expeditae, in primo finium
aditu incurſantes cuneos ſterneret aut fugaret, vel
inſidias per ſilvarum locaret occulta, poſt multos
perrumpendi conatus ſubinde tentatos incaſſum,
abiecta pugnandi fiducia, conceſſionem petivere
praeteritorum et veniam: victique ad tempus indul-

tae foederibus pacis nihil egere contrarium, eo maxime timore perculsi, quod ad tutelam Illyrici Gallicani militis validum accesserat robur.

17 Dum haec tot ac talia per turbines agitantur adsiduos, Claudio regente urbem aeternam, Tiberis, qui media intersecans moenia, cloacis et fluviis abundantibus multis Tyrrheno mari miscetur, effusione imbrium exuberans nimia, et supra amnis spe-
18 ciem pansus, omnia paene contexit. Et stagnantibus civitatis residuis membris, quae tenduntur in planitiem molliorem, montes soli et quidquid insularum celsius eminebat, a praesenti metu defendebatur: et, ne multi inedia contabescerent, undarum magnitudine nusquam progredi permittente, lembis et scaphis copia suggerebatur abunde ciborum. At vero, ubi tempestas mollivit, et flumen retinaculis ruptis rediit ad solitum cursum, absterso
19 metu nihil postea molestum exspectabatur. Hic ipse praefectus egit admodum quiete, nullam seditionem super querela iusta perpessus: et instauravit vetera plurima. Inter quae porticum excitavit ingentem, lavacro Agrippae contiguam, Eventus Boni cognominatam, ea re, quod huius nominis prope visitur templum.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXX.

Para rex Armeniorum evocatus a Valente, et Tarſi ſpecie obſequiorum cuſtoditus, cum trecentis popularibus fugit, et fruſtratus viarum obſervatores, equis regnum repetit, nec multo poſt a Traiano duce in convivio interficitur. C. I. *Valentis A. et Saporis P. R. de Armeniae et Hiberiae regnis contendentium legationes.* II. *Valentinianus A. poſt vaſtatos aliquos Alamanniae pagos, cum Macriano Alamannorum rege colloquitur, ac pacem facit.* III. *Modeſtus praefectus praetorio a iure dicendo Valentem avertit: et de cauſidicina, deque iurisconſultis, et variis advocatorum generibus.* IV. *Valentinianus Sarmatis et Quadis Pannoniarum populatoribus bellum illaturus, in Illyricum proficiſcitur, et transito Danubio Quadorum pagos vaſtat, vicos incendit, barbaros cuiusque aetatis iugulat.* V. *Idem, dum legatis Quadorum populares ſuos purgantibus reſpondet iratus, ictu ſanguinis exſtinguitur.* VI. *Quo patre natus ſit, et quas res Princeps geſſerit.* VII. *Eius ſaevitia, avaritia, invidia et timor.* VIII. *Eiusdem virtutes.* IX. *Valentinianus iunior Valentiniani filius, in caſtris apud Bregetionem Auguſtus adpellatur.* X.

(A. C. 374.)

Inter has turbarum difficultates, quas perfidia ducis 1
rege Quadorum excitavit occiſo per ſcelus, dirum in Oriente committitur facinus, Para Armeniorum rege clandeſtinis inſidiis obtruncato: cuius materiae impio conceptae conſilio hanc primordialem fuiſſe

2 novimus cauſam. Conſarcinabant in hunc etiam-
tum adultum crimina quaedam apud Valentem ex-
aggerantes male ſollertes homines, dispendiis ſaepe
communibus paſti. Inter quos erat Terentius dux
demiſſe ambulans, ſemperque ſubmaeſtus, ſed,
3 quoad vixerat, acer diſſenſionum inſtinctor. Qui
adſcitis in ſocietatem gentilibus paucis, ob flagitia
ſua ſuspenſis in metum, ſcribendo ad comitatum
adſidue Cylacis necem replicabat et [1]) Artabannis:
addens, eumdem iuvenem ad ſuperbos actus ela-
4 tum, nimis eſſe in ſubiectos immanem. Unde,
quaſi futurus particeps ſuſcipiendi tunc pro inſtan-
tium rerum ratione tractatus, idem Para regaliter
vocatus, et apud Tarſum Ciliciae obſequiorum ſpe-
cie cuſtoditus, cum neque ad imperatoris caſtra ac-
cipi, [2]) nec urgentis adventus cauſam ſcire cunctis
reticentibus poſſet; tandem ſecretiore indicio com-
perit, per litteras Romano rectori ſuadere Teren-
tium, mittere propediem alterum Armeniae regem:
ne odio Parae ſpeque, quod [3]) revertetur, natio
nobis opportuna deficeret ad iura Perſarum, eam
rapere vi vel metu vel adulatione flagrantium.
5 Quae reputans ille, impendere ſibi praeſagiebat
exitium grave. Et doli iam prudens, neque aliam,
niſi cito diſceſſu, ſalutis reperiens viam, ſuadenti-
bus his, quibus fidebat, conglobatis trecentis co-
mitibus ſequutis eum e patria, cum equis velociſſi-
mis, ut in magnis ſolet dubiisque terroribus, au-
dacter magis quam conſiderate, pleraque diei parte
emenſa egreſſus cuneatim properabat intrepidus.
6 Cumque eum provinciae [4]) moderator, adparitoris,
qui portam tuebatur [5]) imperatus, feſtinato ſtudio
repeiiſſet in ſuburbanis, ut remaneret enixius obſe-

1) Mſ. Artabannis . . . . . . deus. 2) *al.* nec urgentis acceſ-
ſus. Mſ. ne ſurgentes advenus. 3) Mſ. revertitur. 4) Mſ. mode-
tator Apparitoris. 5) Mſ. impercitus.

crabat: et parum hoc impetrato, mortis averſus eſt
metu. Nec minus paullo poſtea legionem ſequutam 7
iamque adventantem, ipſe cum promptiſſimis re-
trorſus excurrens, fundensque in modum ſcintilla-
rum ſagittas, ſed voluntate errans, ita in fugam
compulit, ut cum tribuno milites univerſi perterre-
facti, vividius quam venerant remearent ad muros.
Exin ſolutus omni formidine, biduo et binoctio 8
exantlatis itinerum laboribus magnis, cum ad flu-
men veniſſet Euphraten, et inopia navium voragi-
noſum amnem vado transire non poſſet, nandi im-
prudentia paventibus multis, ipſe omnium maxime
cunctabatur: et remanſiſſet, ni, cunctis verſanti-
bus varia, id reperire potuiſſet effugium in neceſſi-
tatis abrupto tutiſſimum. Lectulos in villis reper- 9
tos binis utribus ſuffulſerunt, quorum erat abundans
prope in agris vinariis copia: quibus ſingulis pro-
ceres inſidentes et regulus ipſe, iumenta trahentes,
praeruptos undarum occurſantium fluctus obliqua-
tis meatibus declinabant: hocque commento tan-
dem ad ulteriorem ripam poſt extrema discrimina
pervenerunt. Reſidui omnes equis invecti natanti- 10
bus, et circumluente flumine ſaepe demerſi iactati-
que, infirmati periculoſo madore expelluntur ad
contrarias margines: ubi paulliſper refecti, expe-
ditius, quam diebus praeteritis, incedebant.

Hoc nuntiato Princeps antedicti fuga perculſus, 11
quem elaqueatum fidem rupturum exiſtimabat, cum
ſagittariis mille ſuccinctis et levibus Danielum mittit
et Barzimerem revocaturos eum, Comitem unum,
alterum ſcutariorum tribunum. Hi locorum guari- 12
tate confiſi, quod ille properans, ut peregrinus et
inſuetus, maeandros faciebat et gyros, compendioſis
vallibus eius itinera praevenerunt: et diviſis inter
ſe copiis, clauſere vias proximas duas, trium mil-
lium intervallo diſtinctas, ut tranſiturus per utram-
vis caperetur improvidus: ſed evanuit cogitatum

13 hoc caſu. Viator quidam ad citeriora feſtinans,
cum bivium armato milite vidiſſet oppletum, per
poſterulam tramitem medium ſqualentem frutectis
et ſentibus vitabundus excedens, in Armenios in-
cidit feſſos: et ductus ad regem, arcano ſermone,
ſolum, quae viderat, docet, ac retinetur intactus.
14 Moxque metu diſſimulato eques mittitur clandeſti-
nus ad dextrum itineris latus, diverſoria paraturus
et cibum: quo paullum progreſſo, in laevum tra-
ctum item alius talia facturus ire iubetur ociſſime,
15 alterum aliorſum neſciens miſſum. Quibus ita uti-
liter ordinatis, rex ipſe cum ſuis dumeta, per quae
viator venerat, relegens, [6]) eo rurſus monſtrante,
per hiſpidam et iumento onuſto exiguam callem poſt
terga relictis militibus evolavit, qui captis eius mi-
niſtris, miſſis ad mentes obſervantium praeſtringen-
das, quaſi venaticiam praedam modo non porrectis
[7]) brachiis exſpectabant. Dumque hi venturum
opperiuntur, ille regno incolumis reſtitutus, et
cum gaudio popularium ſummo ſusceptus, in [8]) fide
manſit immobilis, iniuriis, quas pertulerat, omni-
bus demulſatis.

16 Danielus poſt haec et Barzimeres, cum luſi
iamiam revertiſſent; probroſis lacerati conviciis,
ac ſi inertes et deſides, ut hebetatae primo adpetitu
venenatae ſerpentes, ora exacuere letalia, cum pri-
mum potuiſſent, elapſo pro virium copia nocituri.
17 Et leniendi cauſa flagitii ſui, vel fraudis, quam me-
liore conſilio pertulerunt, apud Imperatoris aures
rumorum omnium tenaciſſimas inceſſebant falſis cri-
minibus Param, incentiones Circeas in vertendis
debilitandisque corporibus miris modis eum callere
fingentes: addentesque, quod huiusmodi artibus
offuſa ſibi caligine mutatus, vaſorumque forma

6) al. eo ipſo. 7) Mſ. brachiis. 8) Mſ. ſiderandi nemanſueti
. . . mobilis.

tranſgreſſus, triſtes ſollicitudines, ſi huic irriſioni
ſuperſuerit, excitabit.

Hinc in illum inexplicabile auctum Principis 18
odium, et doli ſtruebantur indies, ut per vim ei
vel clam vita adimeretur: agentique tunc in Arme-
nia Traiano, et rem militarem curanti, id ſecretis
committitur ſcriptis. Qui illecebroſis regem inſi- 19
diis ambiens, et modo ſerenae mentis Valentis in-
dices litteras tradens, modo ipſe ſeſe eius conviviis
ingerens, ad ultimum compoſita fraude ad pran-
dium verecundius invitavit: qui nihil adverſum
metuens venit, conceſſoque honoratiore diſcubuit
loco. Cumque adponerentur exquiſitae cuppediae, 20
et [9]) aedes amplae nervorum et articulato flatilique
ſonitu reſultarent, iam vino incaleſcente, ipſo con-
vivii domino per ſimulationem naturalis cuiusdam
urgentis egreſſo, gladium deſtrictum intentans,
torvo lumine ferociens, quidam immittitur barba-
rus aſper ex his, quos Supras adpellant, conſoſſu-
rus iuvenem, ne exſilire poſſet etiamtum [10]) prae-
peditum. Quo viſo regulus forte prominens ultra 21
torum, expedito [11]) dolone adſurgens, ut vitam
omni ratione defenderet, perforato pectore defor-
mis procubuit victima, ictibus multiplicatis ſoede
conciſa. Hocque figmento nefarie decepta credu- 22
litate, inter epulas, quae reverendae ſunt vel in
Euxino ponto, hoſpitali numine contuente, pere-
grinus cruor in ambitioſa lintea conſperſus ſpuman-
te ſanie ſatietati ſuperfuit convivarum, horrore
maximo diſperſorum. Ingemiſcat, ſi quis vita di-
greſſis eſt dolor, huius arrogantiam facti Fabricius
ille Luſcinus: ſciens, qua animi magnitudine De-
mocharen, vel, ut quidam ſcribunt, Niciam, mini-
ſtrum repulerit regium, colloquio occultiore polli-

9) Mſ. adeſſasple nervorum. 10) Mſ. impraepeditum. 11) *al.* dolo.

citum, quod Pyrrhum Italiam tunc bellis ſaeviſſimis
exurentem, veneno poculis necabit infectis: [12]) ſcri-
pſeritque ad regem, ut ab interiore caveret obſe-
quio. Tantum reverentiae locum apud priſcam
illam iuſtitiam, vel hoſtilis menſae genialitas obti-
23 nebat. Verum excuſabatur recens inuſitatum faci-
nus et pudendum necis exemplo Sertorianae: adu-
latoribus forſitan ignorantibus, quod, ut Demoſthe-
nes perpetuum Graeciae decus adfirmat, numquam
ſimilitudine aut impunitate alterius criminis diluitur
id, quod contra ac liceat arguitur factum.

1 II. Haec per Armeniam notabiliter geſta ſunt.
Sapor vero poſt ſuorum priſtinam cladem comperto
interitu Parae, quem ſociare ſibi impendio conaba-
tur, maerore gravi perculſus, augenteque noſtri
exercitus alacritate formidinem, maiora ſibi praeſe-
2 minans, Arrace legato ad Principem miſſo, perpe-
tuam aerumnarum cauſam deleri penitus ſuadebat
Armeniam: ſi id displicuiſſet, aliud poſcens, ut
Hiberiae diviſione ceſſante, remotisque inde partis
Romanae praeſidiis, Aſpacures ſolus regnare per-
3 mitteretur, quem ipſe praefecerat genti. Ad quae
Valens in hanc reſpondit ſententiam, nihil derogare
ſe poſſe placitis ex conſenſu firmatis, ſed ea ſtudio
curatiore defendere. Glorioſo propoſito contrariae
regis litterae hieme iam extrema perlatae ſunt, vana
cauſantis et tumida. Adſeverabat enim non poſſe
ſemina radicitus amputari diſcordiarum, niſi inter-
veniſſent conſcii pacis foederatae cum Ioviano, quo-
rum aliquos vita didicerat abſceſſiſſe.

4 Ingraveſcente poſt haec altius cura, Imperator
eligere conſilia, quam invenire ſufficiens, id con-
ducere rebus exiſtimans, Victorem magiſtrum equi-
tum et Urbicium Meſopotamiae ducem ire propere
iuſſit in Perſas, reſponſum abſolutum et uniusmodi

---

12) Mſ. ſcriberetque.

perferentes: quod rex iuſtus et ſuo contentus, ut iactitabat, ſceleſte concupiſcat Armeniam, ad arbitrium ſuum vivere cultoribus eius permiſſis: ſed ni Sauromaci praeſidia militum impertita principio ſequentis anni, ut diſpoſitum eſt, impraepedita reverterint, invitus ea complebit, quae ſponte ſua facere ſuperſedit. Quae legatio recta quidem et 5
libera, ni deviaſſet in eo, quod absque mandatis oblatas ſibi regiones in eadem Armenia ſuscepit exiguas.

Qua regreſſa, advenit Surena poteſtatis ſecundae poſt regem, has easdem Imperatori offerens partes, quas audacter noſtri ſumſere legati. Quo 6
ſuscepto liberaliter et magnifice, ſed parum impetrato, quod poſcebat, remiſſo, parabantur magna inſtrumenta bellorum, ut mollita hieme Imperatore trinis agminibus perrupturo Perſidem, ideoque Scytharum auxilia feſtina celeritate mercante.

Proinde parum adeptus ea, quae ſpe vana con- 7
ceperat Sapor, ultraque ſolitum aſperatus, quod ad expeditionem accingi rectorem [1]) compererat noſtrum: iram eius conculcans Surenae dedit negotium, ut ea, quae Victor Comes ſusceperat et Urbicius, armis repeteret, ſi quisquam repugnaret, et milites Sauromacis praeſidio deſtinati malis adfligerentur extremis. Haecque, ut ſtatuerat, ma- 8
turata confeſtim; nec emendari potuerunt nec vindicari, quia rem Romanam alius circumſteterat metus totius Gothiae, Thracias licentius perrumpentis: quae funera tunc explicari poterunt carptim, ſi ad ea quoque venerimus.

Haec per Eoos agitata ſunt tractus. Quorum 9
inter ſeriem Africanas clades, et legatorum Tripoleos manes inultos etiamtum et errantes ſempiternus vindicavit Iuſtitiae vigor, aliquoties ſerus, ſed ſeru-

1) *al.* conceperat.

pulosſus quaeſitor geſtorum recte vel ſecius, hoc
10 modo. Remigius, quem populanti provincias retulimus Comiti faviſſe Romano, poſtquam Leo in eius locum magiſter eſſe coepit officiorum, a muneribus rei publicae iam quieſcens, negotiis ſe ruralibus dedit prope Mogontiacum in genitalibus locis.
11 Quem ibi morantem ſecurius, [2]) praefectus praetorio Maximinus reverſum ad otium ſpernens, ut ſolebat dirae luis ritu graſſari per omnia, laedere modis, quibus poterat, adfectabat: utque rimaretur plura, quae latebant, Caeſarium antehac eius domeſticum, poſtea notarium Principis, raptum, quae Remigius egerit, vel quantum acceperit, ut Romani iuvaret actus infandos, per quaeſtionem
12 cruentam interrogabat. Quibus ille cognitis, cum eſſet, ut dictum eſt, in ſeceſſu, conſcientia malorum urgente, vel [3]) rationem formidine ſuperante calumniarum, innodato gutture laquei nexibus interiit.

1 III. Sequuto poſt haec anno, Gratiano adſcito in trabeae ſocietatem Equitio conſule, Valentiniano poſt vaſtatos aliquos Alamanniae pagos munimentum aedificanti prope Baſiliam, quod adpellant accolae Robur, offertur praefecti relatio Probi, do-
2 centis Illyrici clades. Quibus ille, ut cunctatorem decuerat ducem, examinatius lectis, attonitus cogitationibus anxiis, Paterniano notario miſſo negotium ſcrupuloſa quaeſivit indagine: moxque veris per eum nuntiis geſtorum acceptis, evolare protinus [1]) feſtinabat, auſos temerare limitem barbaros primo fragore, ut mente conceperat, oppreſſurus ar-
3 morum. Quia igitur abeunte autumno multa impediebant et aſpera, adnitebantur omnes per regiam optimates, ut adusque [2]) principium veris oratum

---

2) *al.* praefecit praetorio. 3) Mſ. ratione formidinem. 1) Mſ. feſtinaret. 2) Mſ. principum oratum eum perciperent et exoratum.

eum pertinerent et exoratum: primum durata prui-
nis itinera, ubi nec adultae in paſtum herbae repe-
rirentur, nec caetera uſui congrua, penetrari non
poſſe firmantes: dein vicinorum Galliis regum im-
manitatem, maximeque omnium Macriani ut formi-
dati tunc praetendentes, quem conſtabat impaca-
tum relictum, etiam ipſa urbium moenia tentatu-
rum. Haec memorantes addentesque utilia, re- 4
duxere eum in meliorem ſententiam: ſtatimque,
ut conducebat rei communi, prope Mogontiacum
blandius rex antedictus accitur, proclivis ipſe quo-
que ad excipiendum foedus, ut adparebat. Et venit
immane quo quantoque flatu diſtentus, ut futurus
arbiter ſuperior pacis: dieque praedicto colloquii
ad ipſam marginem Rheni caput altius erigens ſtetit,
hinc inde ſonitu ſcutorum intonante gentilium.
Contra Auguſtus adſcenſis amnicis lembis, ſaeptus 5
ipſe quoque multitudine caſtrenſium ordinum, tu-
tius prope ripas acceſſit, ſignorum fulgentium ni-
tore conſpicuus: et immodeſtis geſtibus murmure-
que barbarico tandem ſedato, poſt dicta et audita
ultro citroque verſus, amicitia media ſacramenti
fide firmatur. Hisque perfectis diſceſſit turbarum 6
rex artifex delenitus, futurus nobis deinceps ſocius:
et dedit poſtea adusque vitae tempus extremum,
conſtantis in concordiam animi facinorum docu-
mentum pulchrorum. Periit autem in Francia 7
poſtea: quam dum internecive vaſtando perrumpit
avidius, oppetiit Mellobaudis bellicoſi regis inſidiis
circumventus. Poſt foedus tamen ſollemni ritu
impletum, Treveros Valentinianus ad hiberna
diſceſſit.

IV. Haec per Gallias et latus agebantur Ar- 1
ctoum. At in Eois partibus alto externorum ſilen-
tio inteſtina pernicies augebatur per Valentis amicos
et proximos, apud quos honeſtate utilitas erat anti-
quior. Navabatur enim opera diligens, ut homo

rigidus, audire cupiens lites, a ſtudio iudicandi revocaretur, metu, ne ita ut Iuliani temporibus defenſione innocentia reſpirante, frangeretur potentium tumor adſumpta licentia latius ſolitus evagari.
2 Ob haec et ſimilia concordi conſenſu dehortantibus multis, maximeque Modeſto praefecto praetorio regiorum arbitrio ſpadonum expoſito, et ſubagreſte ingenium [1]) nullis vetuſtatis lectionibus expolitum coacto vultu fallente, et adſerente, quod infra imperiale columen cauſarum eſſent minutiae privatarum: ille ad humiliandam celſitudinem poteſtatis negotiorum examina ſpectanda inſtituta eſſe arbitratus, ut monebat, abſtinuit penitus, laxavitque rapinarum fores: quae roborantur indies iudicum advocatorumque pravitate ſentientium paria: qui tenuiorum negotia militaris rei rectoribus, vel intra palatium validis venditantes, aut opes, aut honores quaeſivere praeclaros.
3 Hanc profeſſionem oratorum forenſium, [2]) iure πολιτικῆς μορίου εἴδωλον, id eſt civilitatis particulae umbram, vel adulationis partem quartam eſſe definit amplitudo Platonis: Epicurus autem κακοτεχνίαν nominans, inter artes numerat malas. [3]) Tiſias ſuaſionis opificem eſſe memorat, adſentiente Leon-
4 tino Gorgia. Quam a veteribus ita determinatam, orientalium quorumdam verſutia adusque bonorum extulit odium: unde etiam retinaculis temporis praeſtituti frenatur. Ergo abſolutis ſuper eius indignitate paucis, quam in illis partibus agens expertus ſum, ad coeptorum curſum regrediar inſtitutum.
5 Florebant elegantiae priſcae patrociniis tribunalia: cum oratores concitae facundiae, attenti ſtudiis doctrinarum, ingenio, ſide, copiis ornamentisque dicendi

1) Mſ. nullius. 2) τὸ iure deeſt al. 3) Mſ. KIOICIAC.

dicendi pluribus eminebant: ut Demosthenes, quo dicturo concursus audiendi causa ex tota Graecia fieri solitos, monumentis Atticis continetur: et Callistratus, quem nobilem illam super Oropo causam [qui locus in Euboea est] perorantem, idem Demosthenes Academia cum Platone relicta sectatus est: ut Hyperides, et Aeschines, et Andocides, et Dinarchus, et Antiphon ille Rhamnusius, quem ob defensum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepisse mercedem. Nec minus apud 6
Romanos Rutilii, et Galbae, et Scauri, vita, moribus, frugalitateque spectati, et postea per varias aevi sequentis aetates censorii, et consulares multi, et triumphales, Crassi et Antonii, et cum Philippis Scaevolae aliique numerosi, post exercitus prosperrime ductos, post victorias et tropaea, civilibus stipendiorum officiis floruerunt: laureasque fori speciosis certaminibus occupantes, summis gloriae honoribus fruebantur. Post quos excellentissimus 7
omnium Cicero, orationis imperiosae fluminibus saepe depressos aliquos iudiciorum eripiens flammis: *non defendi homines sine vituperatione fortasse posse; negligenter defendi sine scelere non posse* firmabat.

At nunc videre est per Eoos omnes tractus vio- 8
lenta et rapacissima genera hominum per fora omnia volitantium, et subsidentium divites domus, ut Spartanos canes aut Cretas, vestigia sagacius colligendo, ad ipsa cubilia pervenire causarum.

In his primus est coetus eorum, qui seminando 9
diversa iurgia per vadimonia mille iactantur, viduarum postes et orborum limina deterentes, et aut inter discordantes amicos aut propinquantes vel adfines, si simultatum levia [4]) senserint receptacula, odia struentes infesta: in quibus aetatis progressu

4) Mſ. levia ſenſirinin.

non ut aliorum vitia intepeſcunt, ſed magis magis-
que roborantur: inter rapinas inſatiabiles inopes,
ad capiendam verſutis orationibus iudicum fidem,
quorum nomen ex Iuſtitia natum eſt, ſicam ingenii
10 deſtringentes. Horum obſtinatione libertatem te-
meritas, conſtantiam audacia praeceps, eloquen-
tiam inanis quaedam imitatur fluentia loquendi:
quarum artium [5]) ſcaevitate, ut Tullius adſeverat,
nefas eſt religionem decipi iudicantis. Ait enim:
*Cumque nihil tam incorruptum eſſe debeat in repu-
blica quam ſuffragium, quam ſententia; non intelligo,
cur, qui ea pecunia corruperit, poena dignus ſit:
qui eloquentia, laudem etiam ferat. Mihi quidem
hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quam
qui pretio iudicem corrumpit: quod pecunia cor-
rumpere prudentem nemo poteſt; dicendo poteſt.*

11 Secundum eſt genus eorum, qui iuris profeſſi
ſcientiam, quam repugnantium ſibi legum aboleve-
re diſcidia, velut vinculis ori impoſitis reticentes,
iugi ſilentio umbrarum ſunt ſimiles propriarum.
Hi velut fata natalicia praemonſtrantes, aut Sibyllae
oraculorum interpretes, vultus gravitate ad habi-
tum compoſita triſtiorem, ipſum quoque venditant,
12 quod oſcitantur. Hi ut altius videantur iura calle-
re, Trebatium loquuntur, et Caſcellium, et Alfe-
num, et Auruncorum Sicanorumque iamdiu leges
ignotas, cum Euandri matre abhinc ſaeculis obrutas
multis. Et ſi voluntate matrem tuam ſinxeris occi-
diſſe, multas tibi ſuffragari abſolutionem lectiones
reconditas pollicentur, ſi te ſenſerint [6]) eſſe num-
matum.

13 Tertius eorum eſt ordo, qui ut in profeſſione
turbulenta clareſcant, ad expugnandam veritatem
ora mercenaria procudentes, per proſtitutas frontes
vileſque latratus, quo velint, aditus ſibi pateſaciunt

---

5) *al.* ſaevitate. 6) τὸ *eſſe* deeſt al.

crebros: qui inter ſollicitudines iudicum per multa diſtentas inreſolubili nexu vincientes negotia, laborant, ut omnis quies litibus implicetur, et nodoſis quaeſtionibus de induſtria iudicia circumſcribunt: quae cum recte procedunt, delubra ſunt aequitatis: cum depravantur, foveae fallaces et caecae: in quas ſi captus ceciderit quisquam, non niſi per multa exſiliet luſtra, adusque ipſas medullas exſuctus.

Quartum atque poſtremum eſt genus impudens, 14
pervicax, et indoctum, eorum, qui cum immature e litterariis eruperint ludis, per angulos civitatum discurrunt, mimiambos non cauſarum remediis congrua commentantes, fores divitum deterendo, coenarum ciborumque aucupantes delicias exquiſitas. Qui cum ſemel umbraticis lucris, et inhian- 15
dae undique pecuniae ſeſe dediderint, litigare fruſtra quoslibet innocentes hortantur: et ad defendendam cauſam admiſſi, quod raro contingit, ſuscepti nomen et vim negotii ſub ore disceptatoris inter ipſos conflictuum articulos inſtruuntur, circumloquutionibus indigeſtis ita ſcatentes, ut colluvionis taeterrimae audire exiſtimes ululabili clamore Therſiten. Cum autem ad inopiam muniendarum 16
venerint allegationum, ad effrenatam deflectunt conviciandi licentiam: quo nomine, ob adſidua in perſonas honorabiles probra, 7) diebus dictis aliquoties ſunt damnati: e quibus ita ſunt rudes nonnulli, ut numquam ſe codices habuiſſe meminerint. Et ſi 17
in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur: ſi vero advena quisquam inuſitatum ſibi antea Marcianum verbo tenus quaeſierit oratorem, omnes confeſtim Marcianos adpellari ſe fingunt. Nec iam fas ullum prae oculis habent: ſed tam- 18

7) Mſ. diebus dioctis.

quam avaritiae venumdati et ufucapti, nihil praeter interminatam petendi licentiam norunt. Et fi quem femel intra retia ceperint, caffibus mille impedicant, per morborum fimulationem viciffim confulto ceffantes: utque pervulgati iuris proferatur lectio vana, feptem vendibiles introitus praeparant, dila-
19 tionum examina longiffima contexentes. Et cum nudatis litigatoribus dies cefferint, et menfes, et anni, tandem obtrita vetuftate controverfia intromiffa, ipfa capita fplendoris ingreffa alia fecum advocatorum fimulacra inducunt. Cumque intra cancellorum venerint faepta, et agi coeperint alicuius fortunae vel falus, atque laborari debeat, ut ab infonte gladius, vel calamitofa detrimenta pellantur, corrugatis hinc inde frontibus, brachiisque hiftrionico geftu formatis, ut concionaria Gracchi fiftula poft occipitium defit, confiftitur altrinfecus diu: tandemque ex praemeditato colludio, per eum, qui eft in verba fidentior, fuave quoddam principium dicendi [8]) exferitur, Cluentianae vel pro Ctefiphonte orationum aemula ornamenta promittens: et in eam conclufionem cunctis finem cupientibus definit, ut nondum fe patroni poft fpeciem litis triennium editam caufentur inftructos: fpatioque prorogati temporis impetrato, quafi cum Antaeo vetere colluctati, perfeveranter flagitant pulveris periculofi mercedes.

20 Verumtamen haec cum ita fint, non defunt advocatis incommoda plurima, parum fuftinenda recte victuro. Namque fellulariis quaeftibus inefcati, inter fe hoftiliter diffident, et rupta maledicendi ferocia, ut dictum eft, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cum commiffarum fibi caufarum infirmitatem rationibus validis [9]) convallare non poffunt.
21 Et iudices patiuntur interdum doctos ex Philiftionis

8) Mf. et ariter cluenda ne vel pro. 9) Mf. convalere.

aut Aesopi cavillationibus, quam ex Aristidis illius iusti vel Catonis disciplina productos: qui aere gravi mercati publicas potestates, ut creditores molesti opes cuiusquemodi fortunae rimantes, alienis gremiis excutiunt praedas. Ad ultimum id habet cau- 22
sidicina cum caeteris metuendum et grave, quod hoc ingenitum est paene litigantibus cunctis; ut, cum iurgia mille casibus cadant, accidentia secus in potestate esse existiment patronorum: et omnem certaminum exitum iisdem soleant adsignare, et non vitiis rerum, aut iniquitati aliquoties disceptantium, sed solis defensantibus irascantur. Verum, unde huc declinavimus, revertamur.

(A. C. 375.)

V. Pubescente iam vere Valentinianus a Treve- 1
ris motus, per nota itinera gradu celeri contendebat: eique regiones adventanti, quas petebat, legatio Sarmatarum offertur: pedibusque eius prostrata, orabat pacifica prece, ut propitius veniret et lenis, nullius diri facinoris participes populares suos inventurus aut conscios. Quibus saepe eadem 2
iterantibus, hactenus perpensa deliberatione respondit, haec in locis, ubi dicuntur admissa, quaerenda verissimis documentis et vindicanda. Cumque exinde Carnuntum Illyriorum oppidum introisset, desertum quidem nunc et squalens, sed ductori exercitus perquam opportunum, ubi fors copiam dedisset aut ratio, e statione proxima reprimebat barbaricos adpetitus.

Et quamquam terrori cunctis erat, dum spera- 3
batur ut acer et vehemens mox iudices damnari iussurus, quorum perfidia vel secessione Pannoniarum nudatum est latus: cum illuc venisset, ita intepuit, ut neque in Gabinii regis inquireret necem, neque inusta rei publicae vulnera [1]) quo sinente vel agente

1) *al.* quo canente.

ſegnius eveniſſent, [2]) accuratius veſtigaret: eo vide-
licet more, quo erat ſeverus in gregariis corrigen-
dis, remiſſior erga maiores fortunas vel verbis aſpe-
4 rioribus inceſſendas. Solum tamen incitato petebat
odio Probum, numquam, ex quo eum viderat,
minari deſinens vel miteſcens: cuius rei cauſae nec
obſcurae fuerunt, nec leves. Hic praefecturam
praetorio tunc primitus nactus, eamque multis at-
que utinam probabilibus modis in longum proferre
geſtiens, non ut proſapiae ſuae claritudo monebat,
5 plus adulationi quam verecundiae dedit. Contem-
platus enim propoſitum Principis, quaerendae un-
dique pecuniae vias absque iuſtorum iniuſtorumque
diſcretione ſcrutantis, errantem non reducebat ad
aequitatis tramitem, ut ſaepe moderatores fecere
tranquilli: ſed ipſe quoque flexibilem ſequebatur
6 atque transverſum. Unde graves obedientium ca-
ſus, exitialia proviſorum nomina titulorum, iuxta
opulentas et tenues enervatas ſuccidere fortunas,
argumentis aliis poſt validioribus aliis, uſu laedendi
reperiente longaevo. Denique tributorum onera
vectigaliumque augmenta multiplicata, optimatum
quosdam ultimorum metu exagitatos mutare [3]) com-
pulerunt ſedes: [4]) et flagitantium miniſtrorum ama-
ritudine quidam expreſſi, cum non ſuppeteret,
quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini:
e quibus aliquos cum vitae iam taederet et lucis,
ſuspendiorum exoptata remedia conſumpſerunt.
7 Haec ita illecebroſius atque inhumanius agi loque-
batur quidem pertinax rumor: Valentinianus vero,
tamquam auribus cera illitis, ignorabat, indifferen-
ter quidem lucrandi vel ex rebus minimis avidus,
idque tantum cogitans, quod offerebatur; parſurus
tamen fortaſſe Pannoniis, ſi haec ante ingemiſcenda
compendia comperiſſet, quae nimium ſero tali

2) Mſ. curatius. 3) Mſ. compulit. 4) Mſ. efflagitantium.

didicit caſu. Ad provincialium reſiduorum exem- 8
plum etiam Epirotae acturos ſibi gratias a praefecto
mittere compulſi legatos, Iphiclem quemdam phi-
loſophum, ſpectatum robore pectoris hominem,
adegere non ſponte propria pergere ad id munus
implendum. Qui cum Imperatorem vidiſſet, agni- 9
tus adventusque ſui cauſam interrogatus, Graece
reſpondit: atque ut philoſophus veritatis profeſſor,
quaerente curatius Principe, ſi hi, qui miſere, ex
animo bene ſentiunt de praefecto; gementes, in-
quit, et inviti. Quo ille verbo tamquam telo per- 10
culſus, actus eius ut ſagax beſtia rimabatur, genui-
no percunctando ſermone, quos noſcitabat: ubi-
nam ille eſſet verbi gratia honore [5]) ante ſuos excel-
lens et nomine, vel ille dives, aut alius ordinis
primus. Cumque diſceret periſſe aliquem laqueo,
abiſſe alium trans mare, conſciviſſe ſibi alium mor-
tem, aut plumbo vita erepta exſtinctum: in immen-
ſum excanduit, urente irarum nutrimenta tunc offi-
ciorum magiſtro Leone, pro nefas! ipſo quoque
praefecturam, ut e celſiore ſcopulo caderet, ad-
fectante: quam ſi adeptus rexiſſet, prae his, quae
erat auſurus, adminiſtratio Probi ferebatur in
caelum.

Agens itaque apud Carnuntum Imperator, per 11
continuos tres menſes aeſtivos arma parabat et ali-
menta, ſi qua fors ſecundaſſet, pervaſurus oppor-
tune Quados, tumultus atrocis auctores: in quo
oppido Fauſtinus, filius ſororis Iuventii praefecti
praetorio, notarius militans, Probo ſpectante ne-
gotium, carnificis manu peremptus eſt poſt tormen-
ta: vocatus in crimen, quod aſinum occidiſſe dice-
batur ad uſum artium ſecretarum, ut adſerebant
quidam urgentes: ut [autem aiebat ille, ad imbecil-
litatem firmandam fluentium] capillorum. Alio 12

---

5) Ml. ante ſuos.

quoque in eum pernicioſe compoſito, quod petente
per iocum quodam Nigrino, ut eum notarium face-
ret, exclamavit ille hominem ridens, *Fac me Im-
peratorem, ſi id volueris impetrare.* Hocque lu-
dibrio inique interpretato, et Fauſtinus ipſe, et
Nigrinus, et alii ſunt interfecti.
13 Praemiſſo igitur Merobaude cum militari pedi-
tum manu, quam regebat, ad vaſtandos cremandos-
que barbaricos pagos, comite adiuncto [6]) Sebaſtia-
no, Valentinianus Acincum propere caſtra commo-
vit: navigiisque ad repentinum caſum coniunctis,
et contabulato celeri ſtudio ponte, per partem
aliam tranſiit in Quados, ſpeculantes quidem ex
diruptis montibus eius adventum, quo plerique an-
cipites incertique accidentium cum ſuis caritatibus
ſeceſſerunt: ſed ſtupore defixos, cum in regionibus
ſuis, contra quam opinabantur, auguſta cernerent
14 ſigna. Progreſſus ergo coacto gradu, in quantum
res tulit, iugulataque aetate promiſcua, quam
etiamtum palantem ſubitus occupavit excurſus, et
tectis combuſtis, rediit cum incolumibus cunctis,
quos duxerat ſecum: itidemque apud Acincum mo-
ratus autumno praecipiti, per tractus conglaciari
frigoribus adſuetos commoda quaerebat hiberna:
nullaque ſedes idonea reperiri praeter Sabariam
poterat, quamvis eo invalidam tempore adſiduisque
15 malis adflictam. Unde hoc, etiamſi magni intere-
rat, paulliſper ſequeſtrato, impigre motus, pera-
grata fluminis ripa, caſtrisque praeſidio competenti
munitis atque caſtellis, Bregitionem pervenit: ibi-
que diu compoſitum ad quietem Principis fatum
ſortem denuntiabat ei ſupremam prodigiis ingeren-
16 tibus multis. Namque diebus ante pauciſſimis rui-
nas fortunarum indicantia ceſſarum, arſere crinita
ſidera [cometarum], quorum originem ſupra docui-

6) Mſ. Senaſtigiano.

mus. Ante apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excuſſum, palatii et curiae partem incendit et fori: et apud Sabariam eodem adhuc conſtituto, bubo culminibus regii lavacri [7]) inſidens, occentansque funebria, nulla iacientium ſagittas et lapides contemplabili dextera cadere potuit, certatim licet ardenti ſtudio petebatur. Item cum ab 17
urbe praedicta tenderet ad procinctum, per portam voluit, unde introivit, exire, ut omen colligeret, quod cito remeabit ad Gallias. Cumque locus adgeſtis ruderibus neglectus purgatur, lapſam forem ferratam, quae exitum obſeravit, multitudo removere non potuit viribus magnis eniſa: et dum fruſtra tereret diem, coactus per aliam egreſſus eſt portam. Nocteque, quam lux ereptura eum vita ſequuta eſt, 18
ut per quietem ſolet, videbat coniugem ſuam abſentem ſedere, paſſis capillis, amictu ſqualenti contectam: quam aeſtimari dabatur Fortunam eius eſſe, cum taetro habitu iam diſceſſuram. Progreſſus 19
deinde matutinus contractiore vultu ſubtriſtis, cum eum oblatus non ſuſciperet equus, anteriores pedes [8]) praeter ſtratorem erigens in ſublime: innata feritate concitus, ut erat immanis, dexteram ſtratoris militis iuſſit abscidi, quae eum inſilientem iumento pulſerat conſueto: periſſetque cruciabiliter innocens iuvenis, ni tribunus ſtabuli Cerealis dirum nefas cum ſui periculo distuliſſet.

VI. Poſt haec Quadorum venere legati, pacem 1
cum praeteritorum oblitteratione ſuppliciter obſecrantes: quam ut adipiſci ſine obſtaculo poſſent, et tirocinium et quaedam utilia rei Romanae pollicebantur. Quos quoniam ſuſcipi placuit, et redire 2
indutiis, quae poſcebantur, indultis (quippe eos vexari diutius nec ciborum inopia, nec alienum

---

7) *al.* concidens. 8) Mſ. praeter ar . . . torem.

tempus anni patiebantur) in consistorium [1]) Equitio vadente sunt intromissi. Cumque membris incurvatis starent metu debiles et praestricti, docere iussi, quae ferebant, usitatas illas causationum species iurandi fidem addendo firmabant: nihil ex communi mente procerum gentis delictum adseverantes in nostros, sed per extimos quosdam latrones amnique confines evenisse, quae inciviliter gesta sunt: etiam id quoque addendo, ut sufficiens ad facta purganda firmantes, quod munimentum exstrui coeptum nec iuste nec opportune, ad ferociam animos
3 agrestes accendit. Ad haec Imperator ira vehementi perculsus, et inter exordia respondendi tumidior, increpabat obiurgatorio sonu nationem omnem, ut beneficiorum immemorem et ingratam. Paullatimque lenitus [et ad molliora] propensior, tamquam [2]) ictus e caelo, vitalique via voceque simul obstricta, suffectus igneo lumine cernebatur: [3]) erumpente subito sanguine, letali sudore perfusus, ne laberetur spectantibus [4]) et vilibus, concursu ministrorum vitae secretioris ad conclave ductus est
4 intimum. Ubi locatus in lecto, exiguas spiritus reliquias trahens, nondum intelligendi minuto vigore, cunctos agnoscebat adstantes, quos cubicularii, ne quis eum necatum suspicaretur, celeritate maxima corrogarant. Et quoniam viscerum flagrante compage laxanda erat necessario vena, nullus inveniri potuit medicus hanc ob causam, quod eos per varia sparserat, curaturos militem pestilentiae mor-
5 bo tentatum. Unus tamen repertus, venam eius iterum saepiusque pungendo, ne guttam quidem cruoris elicere potuit, internis nimietate calorum ambustis: vel, ut quidam existimabant, arefactis ideo membris, quod meatus aliqui, quos haemor-

1) Ms. Equitio in Consistorio vadente sunt. 2) *al.* ictus telo vitalia voceque. 3) Ms. egre pene cubito. 4) *al.* et vilibus.

rhoidas nunc adpellamus, obſerati ſunt gelidis frigoribus concruſtati. Senſit immenſa vi quadam ur- 6
gente morborum, ultimae neceſſitatis adeſſe praeſcripta: dicereque conatus aliqua vel mandare, ut ſingultus ilia crebrius pulſans, ſtridorque dentium et brachiorum motus velut caeſtibus dimicantium indicabat, iam ſuperatus liventibusque maculis interfuſus, animam diu colluctatam exſlavit, aetatis quinquageſimo anno et quinto, imperii, minus centum dies, ſecundo et decimo.

VII. Replicare nunc eſt opportunum, ut aliquo- 1
ties fecimus, et ab ortu primigenio patris huiusce Principis adusque ipſius obitum actus eius discurrere per epilogos breves, nec vitiorum praetermiſſo diſcrimine vel bonorum, quae poteſtatis amplitudo monſtravit, nudare ſolita ſemper animorum interna.
Natus apud Cibalas Pannoniae oppidum Gratianus 2
maior ignobili ſtirpe, cognominatus eſt a pueritia prima Funarius, ea re, quod nondum adultus venalem circumferens funem, quinque militibus eum rapere ſtudio magno conatis nequaquam ceſſit: aemulatus Crotoniatem Milonem, cui mala ſaepe cohaerenter laeva manu retinenti vel dextra, nulla umquam virium fortitudo abſtraxit. Ob ergo validi 3
corporis robur, et peritiam militum more luctandi notior multis, poſt dignitatem protectoris atque tribuni, Comes praefuit rei caſtrenſi per Africam: unde furtorum ſuſpicione contactus, digreſſusque, multo poſtea pari poteſtate Britannum rexit exercitum, tandemque honeſte ſacramento ſolutus, revertit ad larem: et agens procul a ſtrepitu, multatione bonorum adflictus eſt a Conſtantio hoc nomine, quod civili flagrante diſcordia, hoſpitio dicebatur ſuſcepiſſe Magnentium, per agrum ſuum ad propoſita feſtinantem.

Cuius meritis Valentinianus ab ineunte adule- 4
ſcentia commendabilis, contextu ſuarum quoque

ſuffragante virtutum, indutibus imperatoriae maieſtatis apud Nicaeam ornatus, in Auguſtum collegium fratrem Valentem adſcivit, ut [1]) germanitate, ita concordia ſibi iunctiſſimum, inter probra medium et praecipua, quae loco docebimus compe-
5 tenti. Igitur Valentinianus, poſt periculorum moleſtias plures, dum eſſet privatus, emenſas, imperitare [2]) exorſus, arces prope flumina ſitas et urbes, et Gallias petiit Alamannicis patentes excurſibus, reviviſcentibus erectius cognito Principis Iuliani interitu, quem poſt Conſtantem ſolum omnium for-
6 midabant. Ideo autem etiam Valentinianus merito timebatur, quod auxit et exercitus valido ſupplemento, et utrobique Rhenum celſioribus caſtris munivit atque caſtellis, ne latere usquam hoſtis ad noſtra ſe proripiens poſſit.

7 Utque multa praetereamus, quae egit moderatoris auctoritate fundati, quaeque per ſe vel duces correxit induſtrios: poſt Gratianum filium in ſocietatem ſuae poteſtatis adſumptum, Vithigabium regem Alamannorum Vadomario genitum, aduleſcentem in flore primo genarum nationes ad tumultus cientem et bella, clam, quia non potuit aperte, confodit: et Alamannis congreſſus prope Solicinium locum, ubi inſidiis paene perierat circumventus, ad exitium ultimum delere potuit univerſos, ni paucos velox effugium tenebris amandaſſet.

8 Inter haec tamen caute geſta, iam converſos ad metuendam rabiem Saxonas, ſemper quolibet inexplorato ruentes, delatosque tunc ad terreſtres tractus, quorum ſpoliis paene redierant locupletes, malefido quidem, ſed utili commento peremit, praeda raptoribus vi fractis excuſſa.

9 Itidemque Britannos, catervas ſuperfuſorum hoſtium non ferentes, ſpe meliorum adſumpta, in

1) Mſ. germanitate ita concordia. 2) Mſ. exorſus ut arces.

libertatem et quietem reſtituit placidam, nullo paene redire permiſſo graſſatorum ad ſua.

Efficacia pari Valentinum quoque Pannonium 10 exſulem, per has provincias molientem otium turbare commune, antequam negotium efferveſceret, oppreſſit.

Africam deinde malo repentino perturbatam diſcriminibus magnis exemit: cum voraces militarium faſtus ferre nequiens Firmus, ad omnes diſſenſionum motus perflabiles gentes Mauricas concitaſſet.

Similique fortitudine clades ingemiſcendas Illyrici vindicaſſet, ni morte praeventus reliquiſſet rem ſeriam imperfectam.

Ac licet opera praeſtabilium ducum haec, quae 11 retulimus, conſummata ſunt: tamen ipſum quoque ſatis conſtat, ut erat expeditae mentis uſuque caſtrenſis negotii diuturno firmatus, egiſſe complura: inter quae illud elucere clarius potuit, ſi Macrianum regem ea tempeſtate terribilem, vivum capere potuiſſet, ut induſtria magna tentarat, poſtquam eum evaſiſſe [3]) Burgundios, quos ipſe admoverat Alamannis, maerens didiciſſet et triſtis.

VIII. Haec ſuper actibus Principis brevi ſunt 1 textu percurſa: nunc conſiſi, quod nec metu nec adulandi foeditate conſtricta poſteritas, incorrupta praeteritorum ſolet eſſe ſpectatrix, ſummatim eius numerabimus vitia, poſt et [1]) praecipua narraturi. Adſimulavit nonnumquam clementiae ſpeciem, cum 2 eſſet in acerbitatem naturae calore propenſior: oblitus profecto, quod regenti imperium omnia nimia velut proceri ſcopuli ſunt devitanda. Nec enim 3 usquam reperitur miti coercitione contentus, ſed aliquoties quaeſtiones multiplicari iuſſiſſe cruentas,

---

3) *al.* Burgundos. 1) Mſ. prae te merita narraturi . . . . . . ad . . . . bit nonnumquam.

poſt interrogationes funeſtas nonnullis adusque dis-
crimina vitae vexatis: et ita erat effuſior ad nocen-
dum, ut nullum aliquando damnatorum capitis eri-
peret morte ſubſcriptionis elogio leni, cum id etiam
4 Principes interdum fecere ſaeviſſimi. Atqui potuit
exempla multa contueri maiorum, et imitari pere-
grina atque interna humanitatis et pietatis, quas
ſapientes conſanguineas [2]) virtutum eſſe definiunt
bonas: e quibus haec ſufficiet poni. Artaxerxes
Perſarum ille rex potentiſſimus, quem Macrochira
membri unius longitudo commemoravit, ſupplicio-
rum varietates, quas natio ſemper exercuit cruda,
lenitate genuina caſtigans, tiaras ad vicem capitum
quibusdam noxiis amputabat: et ne ſecaret aures
more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia
praecidebat: quae temperantia morum ita tolerabi-
lem eum fecit et verecundum, ut adnitentibus cun-
ctis multos et mirabiles actus impleret Graecis ſcri-
5 ptoribus celebratos. Praeneſtino praetore, qui
bello quodam Samnitico properare iuſſus ad praeſi-
dium venerat ſegnius, ad crimen diluendum exhi-
bito, Papirius Curſor ea tempeſtate dictator ſecu-
rem per lictorem expediri, homineque abiecta pur-
gandi ſe fiducia ſtupefacto, viſum prope fruticem
iuſſit abſcidi: hocque ioci genere caſtigatum eum
abſolvit, non ideo [3]) contemptus, ut qui bella diu-
turna per ſe ſuperavit et gravia, ſolus ad reſiſten-
dum aptus Alexandro Magno, ſi calcaſſet Italiam,
6 aeſtimatus. Haec forſitan Valentinianus ignorans,
minimeque reputans adflicti ſolatia ſtatus ſemper
eſſe lenitudinem Principum, poenas per ignes au-
gebat et gladios: quod ultimum in adverſis rebus
remedium pietas reperit maiorum, ut Iſocratis me-
morat pulchritudo: cuius vox eſt perpetua docentis,

2) Mſ. virtutum. 3) Mſ. contemtus vis bella diuturna parum
. . . . . . lius ad reſiſt.

ignoſci debere interdum armis ſuperato rectori, quam, iuſtum quid ſit, ignoranti. Unde motum 7
exiſtimo Tullium praeclare pronuntiaſſe, cum defenderet Oppium: *Etenim multum poſſe ad ſalutem alterius, honori multis; parum potuiſſe ad exitium, probra nemini umquam fuit.*

Aviditas plus habendi ſine honeſti pravique dif- 8
ferentia, et indagandi quaeſtus varios per alienae vitae naufragia, exundavit in hoc Principe flagrantius adoleſcens. Quam quidam praetendentes Imperatorem Aurelianum, purgare tentabant, id adfirmando, quod, ut ille poſt Gallienum et lamentabiles rei publicae caſus exinanito aerario, torrentis ritu ferebatur in divites: ita hic quoque poſt procinctus Parthici clades magnitudine indigens impenſarum, ut militi ſupplementa ſuppeterent et impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miſcebat: diſſimulans ſcire, quod ſunt aliqua, quae fieri non oportet, etiamſi licet; Themiſtoclis illius veteris [4]) diſſimilis: qui cum poſt pugnam agminaque deleta Perſarum licenter obambulans, armillas aureas vidiſſet humi proiectas et torquem: *Tolle*, inquit, *haec*, ad comitum quemdam prope adſtantem, *vere quia Themiſtocles non es:* quodlibet ſpernens in duce magnanimo [5]) lucrum. Huius exempla continentiae ſimilia plurima 9
in Romanis exuberant ducibus: quibus omiſſis, quoniam non ſunt perfectae virtutis indicia (nec enim aliena non rapere laudis eſt) unum ex multis conſtans innocentiae vulgi veteris ſpecimen ponam. Cum proſcriptorum locupletes domus diripiendas Romanae plebi Marius dediſſet et Cinna, vulgi rudes animi, ſed humana ſoliti reſpectare, alienis laboribus pepercerunt: ut nullus egens reperiretur aut infimus, qui de civili luctu fructum contrectare pateretur ſibi conceſſum.

---

4) Mſ. veriſimilis. 5) Mſ. lucrum . . . . . . Huius.

10 Invidia praeter haec antedictus medullitus urebatur: et ſciens pleraque vitiorum imitari ſolere virtutes; memorabat adſidue, [6]) ſeveritatem rectae poteſtatis eſſe individuam ſociam. Utque ſunt dignitatum apices maximi licere ſibi cuncta exiſtimantes, et ad [7]) ſupplicandum contrarios exturbandosque meliores pronius inclinati, bene veſtitos oderat et eruditos, et opulentos, et nobiles: et fortibus detrahebat, ut ſolus videretur bonis artibus eminere: quo vitio exarſiſſe Principem legimus Hadrianum.

11 Arguebat hic idem Princeps timidos ſaepius, maculoſos tales adpellans et ſordidos, et intra ſortem humilem amandandos: ad pavores irritos aliquoties abiectius pallens, et quod nusquam erat
12 [8]) ima mente formidans. Quo intellecto magiſter officiorum Remigius, cum eum ex incidentibus ira fervere ſentiret, fieri motus quosdam barbaricos inter alia ſubſerebat: hocque ille audito, quia timore mox frangebatur, ut Antoninus Pius erat ſere-
13 nus et clemens. Iudices numquam conſulto malignos elegit: ſed ſi ſemel promotos agere didicit immaniter, Lycurgos inveniſſe ſe praedicabat et Caſſios, columina Iuſtitiae priſca: ſcribensque hortabatur adſidue, ut noxas vel leves acerbius vindica-
14 rent. Nec adflictis, ſi fors ingruiſſet inferior, erat ullum in Principis benignitate perfugium: quod ſemper ut agitato mari iactatis, portus patuit exoptatus. *Finis enim iuſti imperii*, ut ſapientes docent, *utilitas obedientium aeſtimatur et ſalus.*

1 IX. Conſentaneum eſt venire poſt haec ad eius actus ſequendos recte ſentientibus et probandos: cum quibus ſi reliqua temperaſſet, vixerat ut Traianus

6) Mſ. livorem ſeveritatem. 7) Mſ. ſupplicandum. 8) Mſ. ima-menta. Vſ. ima mente.

ianus et Marcus. In provinciales admodum parcus, tributorum ubique molliens ſarcinas: oppidorum et limitum conditor tempeſtivus: militaris diſciplinae cenſor eximius, in hoc tantum deerrans, quod, cum gregariorum etiam levia puniret errata, potiorum ducum flagitia progredi ſinebat in maius, ad querelas in eos motas aliquoties obſurdeſcens: unde Britannici ſtrepitus, et Africanae clades, et vaſtitas emerſit Illyrici.

Omni pudicitiae cultu domi caſtus et foris, nullo 2
contagio conſcientiae violatus obſcenae, nihil inceſtum: hancque ob cauſam tamquam retinaculis petulantiam frenarat aulae regalis: quod cuſtodire facile potuit, neceſſitudinibus ſuis nihil indulgens, quas aut in otio reprimebat, aut mediocriter honoravit, abſque fratre, quem temporis compulſus anguſtiis, in amplitudinis ſuae ſocietatem adſumpſit.

Scrupuloſus in deferendis poteſtatibus celſis: 3
nec imperante eo provinciam nummularius rexit, aut adminiſtratio venumdata, niſi inter [initia] ut ſolent occupationis ſpe vel impune quaedam ſceleſta committi.

Ad inferenda propulſandaque bella ſollertiſſi- 4
mus, cautus; aeſtu Martii pulveris induratus; boni pravique ſuaſor et diſſuaſor admodum prudens, militaris rei ordinum ſcrutantiſſimus: ſcribens decore, venuſteque pingens et fingens, et novorum inventor armorum: memoria ſermoneque incitato quidem, ſed raro, facundiae proximo vigens; amator munditiarum, laetusque non profuſis epulis ſed excultis.

Poſtremo hoc moderamine principatus inclaruit, 5
quod inter religionum diverſitates medius ſtetit, nec quemquam inquietavit, neque, ut hoc coleretur, imperavit aut illud: nec interdictis minacibus ſubiectorum cervicem ad id, quod ipſe coluit

[1]) inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes, ut reperit.

6 Corpus eius lacertoſum et validum, capilli fulgor colorisque nitor, cum oculis caeſiis ſemper obliquum intuentis et torvum, atque pulchritudo ſtaturae, lineamentorumque recta compago, maieſtatis regiae decus implebat.

1 X. Poſt conclamata Imperatoris ſuprema, corpusque [1]) curatum ad ſepulturam, ut miſſum Conſtantinopolim inter divorum reliquias humaretur: ſuspenſo inſtante procinctu, anceps rei timebatur eventus cohortibus Gallicanis, quae non ſemper dicatae legitimorum Principum ſidei, velut imperiorum arbitrae, auſurae novum quiddam in tempore ſperabantur: [2]) hoc tentandae novitati res adiuvante, quod geſtorum ignarus etiamtum Gratianus agebat tum apud Treveros, ubi profecturus eum mora-
2 ri diſpoſuerat pater. Cum negotium in his eſſet anguſtiis, et tamquam in eadem navi futuri periculorum, ſi accidiſſent, participes, omnes eadem formidarent: ſedit ſummatum conſilio, avulſo ponte, quem compaginarat ante neceſſitas invadens terras hoſtiles, ut ſuperſtitis Valentiniani mandato Mero-
3 baudes protinus acciretur. Hocque ille, ut erat ſollertis ingenii, quod evenerat ratus, aut forte doctus ab eo, per quem vocabatur, rupturum concordiae iura Gallicanum militem ſuſpicatus, miſſam ad ſe teſſeram finxit redeundi cum eo ad obſervandas Rheni ripas, quaſi furore barbarico crudeſcente: utque erat ſecrete mandatum, Sebaſtianum Principis adhuc ignorantem exceſſum, longius amandavit, quietum quidem virum et placidum, ſed militari favore ſublatum, ideo maxime tunc cavendum.

---

1) Mſ. voluit. 1) conditum. 2) hoc tentandae novitati res.

Reverſo itaque Merobaude, altiore cura pro- 4
ſpectum, expedito conſilio Valentinianus puer defuncti filius tum quadrimus, vocaretur in Imperium cooptandus, centeſimo lapide disparatus degensque cum Iuſtina matre in villa, quam Murocinctam adpellant. Hocque concinenti omnium ſententia con- 5
firmato, Cerealis avunculus eius ocius miſſus, eumdem puerum lectica impoſitum duxit in caſtra: ſextoque die poſt parentis obitum Imperator legitime declaratus, Auguſtus nuncupatur more ſollemni.
Et licet, cum haec agerentur, Gratianum indigne 6
laturum exiſtimantes, absque ſui permiſſu Principem alium inſtitutum: poſtea [3] metus ſollicitudine discuſſa vixere ſecurius, quod ille, ut erat benivolus et peritus, conſanguineum pietate nimia dilexit et educavit.

---

3) Mſ. mens.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXXI.

Caedis Valentis A. et cladis a Gothis inferendae prodigia. C. I. *De Hunnorum, et Alanorum, aliarumque Scythiae Asiaticae gentium sedibus et moribus.* II. *Hunni Alanos Tanaitas armis aut pactis sibi adiungunt, Gothosque invadunt, ac suis sedibus pellunt.* III. *Pars maior Gothorum cognomine Thervingorum finibus suis expulsa permissu Valentis a Romanis transportatur in Thraciam, obsequium et auxilia pollicita. Greuthungi quoque, pars altera Gothorum, furtim ratibus Histrum transeunt.* IV. *Thervingi fame et inopia pressi ac pessime habiti, ducibus Alavivo et Fritigerno a Valente deficiunt, ac Lupicinum cum suis fundunt.* V. *Sueridus et Colias Gothorum optimates, una cum suis prius recepti, cur rebellaverint, et caesis Hadrianopolitanis, Fritigerno se adiunxerint, ad diripiendas Thracias conversi.* VI. *Profuturus et Traianus ac Richomeres pugnant aequo Marte cum Gothis.* VII. *Clausi intra Aemimontanas Gothi, deinde a Romanis emissi, Thraciam rapinis, caedibus, stupris, incendiisque foedant, et Barzimerem scutariorum tribunum interficiunt.* VIII. *Frigeridus dux Gratiani Farnobium optimatem cum multis Gothis et Taifalis caedit: reliquis vita et agri circa Padum dati.* IX. *Lentienses Alamanni a Gratiani A. ducibus proelio superati, rege Priario etiam interfecto; et post deditionem datis Gratiano tironibus, domum redire permissi.* X. *Sebastianus Gothos spoliis onustos apud Beroeam inopinantes concidit: paucos fuga servavit. Gratianus A. ad patruum Valentem properat, ei contra Gothos laturus*

auxilium. XI. *Valens A. ante adventum Gratiani cum Gothis pugnare constituit.* XII. *Gothi omnes in unum coniuncti, nimirum Thervingi ductu Fritigerni R. et Greuthungi ducibus Alatheo et Safrace, cum Romanis acie instructa confligunt, et fuso equitatu, pedites nudatos atque confertos cum maxima strage in fugam coniiciunt. Valens occisus nusquam comparuit.* XIII. *Valentis A. virtutes et vitia.* XIV. *Gothi victores Hadrianopolim oppugnant, ubi thesauros suos Valens et imperatoria insignia cum praefecto et consistorianis reliquerat: et omnia frustra experti discedunt.* XV. *Gothi, Hunnorum Alanorumque copiis auro sibi adiunctis, frustra Constantinopolim tentant. Qua arte Iulius, magister militum trans Taurum, Orientales provincias Gothis exoneraverit.* XVI.

Interea et Fortunae volucris rota, adversa prospe- 1
ris semper alternans, Bellonam furiis in societatem adscitis armabat, maestosque transtulit ad Orientem eventus, quos adventare praesagiorum fides clara monebat et portentorum. Post multa enim, quae 2
vates auguresque praedixere veridice, resultabant canes ululantibus lupis, et querulum quiddam nocturnae volucres tinniebant et flebile, et squalidi Solis exortus hebetabant matutinos diei candores: et Antiochiae per rixas tumultusque vulgares id in consuetudinem venerat, ut quisque vim se pati existimaret, *Vivus ardeat Valens*, licentius clamitaret: vocesque praeconum audiebantur adsidue, mandantium congeri ligna ad Valentini lavacri succensionem, studio ipsius Principis conditi. Quae 3
hunc illi impendere exitum vitae modo non aperte loquendo monstrabant. Super his larvale simulacrum Armeniae regis, et miserabiles umbrae paullo ante in negotio Theodori caesorum, per quietem stridendo carmina quaedam nimium horrenda, multos diris terroribus agitabant. [1]) Vagula gurgulione 4

1) Mss. Vagulae.

confecto exanimis viſa eſt iacens: cuius mors publicorum funerum aerumnas indicabat amplas et pervulgatas. Denique cum Chalcedonos ſubverterentur veteres muri, ut apud Conſtantinopolim aedificaretur lavacrum, ordine reſoluto ſaxorum, in quadrato lapide, qui ſtructura latebat in media, hi Graeci verſus inciſi reperti ſunt, futura plene pandentes:

5 [2]) Ἀλλ' ὁπόταν νύμφαι δροσερῇ κατὰ ἄστυ χορείῃ
Τερπόμεναι στρέψωνται ἐϋστεφέας κατ' ἀγυιάς,
Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἀλκαρ,
Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων
Ἴστρου καλλιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ μυσίδα γαῖαν,
Παιονίης δ' ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν
Αὐτοῦ καὶ βιότοιο τέλος καὶ δῆρις ἐφέξει.

1 II. Totius autem ſementem exitii et cladum originem diverſarum, quas Martius furor incendio ſolito miſcendo cuncta concivit, hanc comperimus cauſam. Hunnorum gens, monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Maeoticas glacialem oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit.
2 Ubi quoniam ab ipſis naſcendi primitiis infantum ferro ſulcantur altius genae, ut pilorum vigor tempeſtivus emergens corrugatis cicatricibus hebetetur, ſeneſcunt imberbes absque ulla venuſtate, ſpadonibus ſimiles: compactis omnes firmisque membris, et opimis cervicibus: [3]) prodigioſae formae et pandi, ut bipedes exiſtimes beſtias, vel quales in commarginandis pontibus effigiati ſtipites dolantur in-

---

2) Mſ. ΑλλΟΠΟΙaΝ ΝΤΝΦaΙdΡΟCΕΡΕ ΚaΤa ΓaaC ΤΤΧΟΡΗΙΤΕΡΠΟΜΕΝΕS ΤΡΟΦΟΝΦΕS ΕyCΤΕΦΕa ΚaΤa ΓyΙaCΚaΙ ΤΙΧΟCa ΟΙΤ ΡΟΙΟΠω ayCΤΟ ΝΟΝ ΕCCΙ ΚaΡaΗΠΟΤΕdΝΙa Φyaλa ΠΟλyCΠΕΡΜΟΝaΝ ΟΡω ΠωΠΙCΤΟΡΟy ΚλayΡΟΟΙΟ ΠΟΡΟΝΤa CyΝ ΕΧΜΗ ΚaΙ CΚΗ ΕΙΚΗΝλΕ ΤΙΧΟΡΗΝ ΚaΙ ΜyC ΔaΓaΙΝΙΠaΙ ΟΝΤC dΙ.Τ ΗΒaΤaCyΝ ΣΛΤΙCΙΜ aΙΝΟΜΕΝΗC ΤayΤΟy ΚaΙ ΒΙΟΤΟΙΟΤΕλΟC ΚaΙ dΗΡΕΙΝ ΕΦΕϛΕΙ. 3) Mſ. prodgioſe formae.

compte. In hominum autem figura licet [4]) insuavi 3
ita visi sunt asperi, ut neque igni, neque saporatis
indigeant cibis, sed radicibus herbarum agrestium
et semicruda cuiusvis pecoris carne vescantur, quam
inter femora sua et equorum terga subsertam, fotu
calefaciunt brevi. Aedificiis nullis umquam tecti: 4
sed haec velut ab usu communi discreta sepulchra
declinant. Nec enim apud eos vel arundine fasti-
gatum reperiri tugurium potest. Sed vagi montes
peragrantes et silvas, pruinas, famem, sitimque
perferre ab incunabulis adsuescunt. Peregre tecta
nisi adigente maxima necessitate non subeunt: nec
enim apud eos securos existimant esse sub tectis.
Indumentis operiuntur linteis, vel ex pellibus silve- 5
strium murium consarcinatis: nec alia illis domesti-
ca vestis est, alia forensis. Sed semel obsoleti co-
loris tunica collo inserta non ante deponitur aut
mutatur, quam diuturna carie in pannulos deffluxe-
rit defrustata. Galeris incurvis capita tegunt: hir- 6
suta crura coriis munientes haedinis: eorumque
calcei formulis nullis aptati, vetant incedere gressi-
bus liberis. Qua causa ad pedestres parum accom-
modati sunt pugnas: verum equis prope adfixi, du-
ris quidem, sed deformibus, et muliebriter iisdem
nonnumquam insidentes, funguntur muneribus con-
suetis. Ex ipsis quivis in hac natione pernox et
perdius emit et vendit, cibumque sumit et potum,
et inclinatus cervici angustae iumenti, in altum so-
porem adusque varietatem effunditur somniorum.
Et deliberatione super rebus proposita seriis, hoc 7
habitu omnes in commune consultant. Aguntur
autem nulla severitate regali, sed tumultuario opti-
matum ductu contenti, perrumpunt, quidquid in-
ciderit. Et pugnant nonnumquam lacessiti, sed 8
ineuntes proelia cuneatim variis vocibus sonantibus

---

4) Mf. licet.

torvum. Utque ad pernicitatem ſunt leves et repentini; ita ſubito de induſtria diſperſi [5]) vigeſcunt, et incompoſita acie cum caede vaſta discurrunt: nec invadentes vallum, nec caſtra inimica pilantes
9 prae nimia rapiditate cernuntur. Eoque omnium acerrimos facile dixeris bellatores, quod procul miſſilibus telis, acutis oſſibus pro ſpiculorum acumine arte mira coagmentatis, ſed diſtinctis: cominus ferro ſine ſui reſpectu confligunt, hoſtesque, dum mucronum noxias obſervant, contortis laciniis illigant, ut laqueatis reſiſtentium membris equitandi
10 di vel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat, nec ſtivam aliquando contingit. Omnes enim ſine ſedibus fixis, absque lare vel lege, aut ritu ſtabili dispalantur, ſemper fugientium ſimiles, cum carpentis, in quibus habitant: ubi [6]) coniuges taetra illis veſtimenta contexunt, et coëunt cum maritis, et pariunt, et adusque pubertatem nutriunt pueros. Nullusque apud eos interrogatus, reſpondere, unde oritur, poteſt, alibi conceptus, natus-
11 que procul, et longius educatus. Per indutias infidi, inconſtantes, ad omnem auram incidentis ſpei novae perquam mobiles, totum furori incitatiſſimo tribuentes. Inconſultorum animalium ritu, quid honeſtum inhoneſtumve ſit, penitus ignorantes: flexiloqui et obſcuri, nullius religionis vel ſuperſtitionis reverentia aliquando diſtricti: auri cupidine immenſa flagrantes: adeo permutabiles, et iraſci faciles, ut eodem aliquoties die a ſociis nullo irritante ſaepe deſciſcant, itidemque propitientur nemine leniente.

12 Hoc expeditum indomitumque hominum genus, externa praedandi aviditate flagrans immani, per rapinas finitimorum graſſatum et caedes, adusque [7]) Alanos pervenit, veteres Maſſagetas: qui unde

5) Mſ. iugeſcunt. 6) Mſ. coniuges ex villis veſt. 7) Mſ. Adalam.

ſint, vel quas incolant terras (quoniam huc res prolapſa eſt) conſentaneum eſt demonſtrare, geographica perplexitate monſtrata, quae diu multa luda . . . . , et varia, taudem reperit veritatis interna . . * . . * . . ad . .

Hiſter advenarum magnitudine fluenti Sauromatas praeterneat adusque amnem Tanaim pertinentes, qui Aſiam terminat ab Europa. Hoc tranſito, in immenſum extentas Scythiae ſolitudines Alani inhabitant, ex montium adpellatione cognominati, paullatimque nationes conterminas crebritate victoriarum attritas ad gentilitatem ſui vocabuli traxerunt ut Perſae. Inter hos Neuri mediterranea incolunt loca, vicini verticibus celſis, quos praeruptos geluque torpentes aquilones adſtringunt. Poſt quos Budini ſunt, et Geloni perquam feri, qui detractis peremptorum hoſtium cutibus indumenta ſibi, equisque tegmina conficiunt, bellatrix gens. Gelonis Agathyrſi collimitant, interſtincti colore caeruleo corpora ſimul et crines: et humiles quidem minutis atque raris, nobiles vero latis, fucatis et denſioribus notis. Poſt hos Melanchlaenas et Anthropophagos palari accepimus per diverſa, humanis corporibus victitantes: quibus ob haec alimenta nefanda deſertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideoque plaga omnis Orienti aeſtivo obiecta, usque dum venitur ad Seras, inhabitabilis [8]) manſit. Patre alia prope Amazonum ſedes Alani ſunt Orienti acclines, diffuſi per populoſas gentes et amplas, Aſiaticos vergentes in tractus, quas dilatari adusque Gangen accepi fluvium, interſecantem terras Indorum, mareque inundantem auſtrale.

Ibi partiti per utramque mundi plagam Alani (quorum gentes varias nunc recenſere non refert)

8) Mſ. transit.

licet dirempti ſpatiis longis, per pagos, ut Nomades, vagantur immenſos: aevi tamen progreſſu ad unum concesſere vocabulum, et ſummatim omnes Alani cognominantur * mores et media et efferatam
18 vivendi, ſed iam immaturam. * Nec enim ulla ſunt illisce tuguria, aut verſandi vomeris cura, ſed carne et copia victitant lactis, plauſtris ſuperſidentes, quae operimentis curvatis corticum per ſolitudines conferunt ſine ſine distentas. Cumque ad graminea venerint, in orbiculatam ſiguram locatis [9]) ſarracis ferino ritu veſcuntur: abſumptisque pabulis, velut carpentis civitates impoſitas vehunt, maresque ſupra cum feminis coëunt, et naſcuntur in his et [10]) educantur infantes: et habitacula ſunt haec illis perpetua; et quocumque ierint, illic genuinum
19 exiſtimant larem. Armenta prae ſe agentes cum gregibus paſcunt: maximeque equini pecoris eſt eis ſollicitior cura. Ibi campi ſemper herbeſcunt, interſitis pomiferis locis: atque ideo transeuntes quolibet, nec alimentis nec pabulis indigent: quod efficit humectum ſolum et crebri fluminum praeter-
20 meantium curſus. Omnis igitur aetas et ſexus imbellis circa vehicula ipſa verſatur, muniisque diſtringitur mollibus: iuventus vero equitandi uſu a prima pueritia coaleſcens, incedere pedibus exiſtimat vile: et omnes [11]) multiplici diſciplina prudentes ſunt bellatores. Unde etiam Perſae, qui ſunt originitus Scythae, pugnandi ſunt peritiſſimi.

21 Proceri autem Alani paene ſunt omnes et pulchri, crinibus mediocriter flavis, oculorum temperata torvitate terribiles, et armorum levitate veloces, Hunnisque per omnia ſuppares, verum victu mitiores et cultu: [12]) latrocinando et venando adusque Maeotica ſtagna et Cimmerium Bosporon, iti-

---

9) Mſ. ſarraclis. 10) Mſ. educantur. 11) Mſ. multipliciplena. 12) *al.* la . . . ando.

demque Armenios discurrentes et Mediam. Utque 22
hominibus quietis et placidis otium eſt voluptabile;
ita illos pericula iuvant et bella. Iudicatur ibi bea-
tus, qui in proelio profuderit animam: ſeneſcentes
enim et fortuitis mortibus mundo digreſſos, ut de-
generes et ignavos conviciis atrocibus inſectantur:
nec quidquam eſt, quod elatius iactent, quam ho-
mine quolibet occiſo: proque exuviis glorioſis, in-
terfectorum avulſis capitibus detractas pelles pro
phaleris iumentis accommodant bellatoriis. Nec 23
templum apud eos viſitur, aut delubrum, ne tugu-
rium quidem culmo tectum cerni usquam poteſt:
ſed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eum-
que ut Martem, regionum, quas [13]) circumcircant,
praeſulem verecundius colunt. Futura miro prae- 24
ſagiunt modo: nam rectiores virgas vimineas colli-
gentes, easque cum incantamentis quibusdam ſecre-
tis praeſtituto tempore discernentes, aperte, quid
protendatur, norunt. Servitus quid ſit ignorabant, 25
omnes generoſo ſemine procreati: iudicesque etiam
nunc eligunt, diuturno bellandi uſu ſpectatos. Sed
ad reliqua textus propoſiti revertamur.

III. Igitur Hunni pervaſis Alanorum regioni- 1
bus, quos Greuthungis confines Tanaitas conſuetu-
do nominavit, interfectisque multis et ſpoliatis, re-
liquos ſibi concordandi fide pacta iunxerunt: eisque
adiunctis, confidentius Ermenrichi late patentes et
uberes pagos repentino impetu perruperunt, belli-
coſiſſimi regis, et per multa variaque fortiter facta
vicinis nationibus formidati. Qui vi ſubitae pro- 2
cellae perculſus, quamvis manere fundatus et ſtabi-
lis diu conatus eſt, impendentium tamen diritatem
augente vulgatius fama, magnorum discriminum
metum voluntaria morte ſedavit. Cuius poſt obi- 3
tum rex Vithimiris creatus reſtitit aliquantisper

---

13) Mſ. circumcircunt.

Alanis, Hunnis aliis fretus, quos mercede ſociaverat partibus ſuis. Verum poſt multas, quas pertulit clades, animam effudit in proelio, vi ſuperatus armorum. Cuius parvi filii Viderichi nomine curam ſuſceptam Alatheus tuebatur et Saphrax, duces exerciti et firmitate pectorum noti: qui cum tempore arcto praeventi abieciſſent fiduciam repugnandi, cautius diſcedentes ad amnem Danaſtum pervenerunt, inter Hiſtrum et Boryſthenem per campo-
4 rum ampla ſpatia diffluentem. Haec ita praeter ſpem accidiſſe doctus Athanaricus Thervingorum iudex (in quem, ut ante relatum eſt, ob auxilia miſſa Procopio dudum Valens commoverat ſigna) ſtare gradu fixo tentabat, ſurrecturus in vires, ſi
5 ipſe quoque laceſſeretur, ut caeteri. Caſtris denique prope Danaſti margines ac Greuthungorum vallem longius opportune metatis, Munderichum ducem poſtea limitis per Arabiam, cum Lagarimano et optimatibus aliis adusque viceſimum lapidem miſit, hoſtium ſpeculaturos adventum, ipſe aciem
6 nullo turbante interim ſtruens. Verum longe aliter, quam rebatur, evenit. Hunni enim (ut ſunt in coniectura ſagaces) multitudinem eſſe longius aliquam ſuſpicati, praetermiſſis quos viderant, in quietem tamquam nullo obſtante compoſitis, rumpente noctis tenebras luna vado fluminis penetrato, id quod erat potiſſimum elegerunt: et veriti, ne praecurſorius index procul agentes absterreat, Atha-
7 naricum ipſum ictu petivere veloci. Eumque ſtupentem ad impetum primum, [1]) amiſſis quibusdam ſuorum, coëgerunt ad effugia properare montium praeruptorum. Qua rei novitate maioreque venturi pavore conſtrictus, a ſuperciliis [2]) Gerali fluminis adusque Danubium Taifalorum terras praeſtringens, muros altius erigebat: hac lorica diligentia

1) *al.* amicis. 2) Mſ. Geraſi.

celeri conſummata, in tuto locandam ſecuritatem ſuam exiſtimans et ſalutem. Dumque efficax opera 8
ſuſcitatur, Hunni paſſibus eum citis urgebant: et iam oppreſſerant adventantes, ni gravati praedarum onere deſtitiſſent.

Fama tamen late ſerpente per Gothorum reliquas gentes, quod inuſitatum antehac hominum genus [3]) modo ruens ut turbo montibus celſis, ex abdito ſinu coortum [4]) adpoſita quaeque convellit, et corrumpit: populi pars maior, quae Athanaricum attenuata neceſſariorum penuria deſeruerat, quaeritabat domicilium remotum ab omni notitia barbarorum, diuque deliberans, quas eligeret ſedes, cogitavit Thraciae receptaculum gemina ratione ſibi convenientius, quod et [5]) caeſpitis eſt feraciſſimi, et amplitudine fluentorum Hiſtri diſtinguitur [6]) a barbaris, patentibus iam peregrini fulminibus Martis: hoc quoque idem reſidui velut mente cogitavere communi.

(A. C. 376.)

IV. Itaque duce Alavivo ripas occupavere Da- 1
nubii: miſſisque oratoribus ad Valentem, ſuſcipi ſe humili prece poſcebant, et quiete victuros ſe pollicentes, et daturos, ſi res flagitaſſet, auxilia.
Dum aguntur haec in externis, novos maioresque ſo- 2
litis caſus verſare gentes Arctoas, rumores terribiles diffuderunt: per omne, quidquid ad Pontum a Marcomannis praetenditur, et Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum vi ſubita ſedibus pulſam, circa flumen Hiſtrum vagari cum caritatibus ſuis diſſeminantes. Quae res adſpernanter 3
a noſtris inter initia ipſa accepta eſt, hanc ob cauſam, quod illis tractibus non niſi peracta aut ſopita

3) Mſ. modo nierum. 4) Mſ. adpoſitu. 5) Mſ. ceptis. 6) Mſ. a barbaris petentibus.

4 audiri procul agentibus conſueverant bella. Ve-
rum pubeſcente iam fide geſtorum, cui [1]) robur ad-
ventus gentilium addiderat legatorum, precibus et
obteſtatione petentium citra flumen ſuſcipi plebem
extorrem: negotium laetitiae fuit potius, quam ti-
mori, eruditis adulatoribus in maius fortunam Prin-
cipis extollentibus: quod ex ultimis terris tot tiro-
cinia trahens ei nec opinanti offerret, ut collatis in
unum ſuis et alienigenis viribus invictum haberet
exercitum, et pro militari ſupplemento, quod pro-
vinciatim annuum pendebatur, theſauris accederet
5 auri cumulus magnus. Hacque ſpe mittuntur di-
verſi, qui cum vehiculis plebem transferant trucu-
lentam. Et navabatur opera diligens, ne qui Ro-
manam rem everſurus derelinqueretur, vel quaſſa-
tus morbo letali. Proinde permiſſu Imperatoris
transeundi Danubium copiam colendique adepti
Thraciae partes, transfretabantur in dies et noctes,
navibus ratibusque et cavatis arborum alveis agmi-
natim impoſiti: atque per amnem longe omnium
difficillimum, imbriumque crebritate tunc auctum,
ob denſitatem nimiam contra ictus aquarum niten-
tes quidam et natare conati, hauſti ſunt plures.
6 Ita turbido inſtantium ſtudio orbis Romani per-
nicies ducebatur. Illud ſane neque obſcurum eſt
neque incertum, infauſtos transvehendi barbaram
plebem miniſtros, numerum eius comprehendere
calculo ſaepe tentantes, conquieviſſe fruſtratos:
quem qui ſcire velit (ut eminentiſſimus memorat
vates) Libyci velit aequoris idem diſcere, quam
7 multae zephyro [2]) truduntur harenae. Reviviſcant
tandem memoriae veteres, Medicas acies ductantes
ad Graeciam: quae dudum Hellespontum occupan-
tes, et diſcidio quodam fabrili maris, ubi monto-
nis * pede quaeſitum exponunt et turmatim apud

1) *al.* rumor. 2) Mſ. trudentur.

Doriſcum exercitus recenſentur, concordante omni poſteritate ut fabuloſae ſunt lectae. Nam poſtquam 8 innumerae gentium multitudines per provincias circumfuſae, pandentesque ſe in ſpatia ampla camporum, regiones omnes et cuncta opplevere montium iuga, fides quoque vetuſtatis recenti documento firmata eſt. Et primus cum Alavivo ſuſcipitur Fritigernus, quibus et alimenta pro tempore et ſubigendos agros tribui ſtatuerat Imperator.

Per id tempus noſtri limitis reſeratis obicibus 9 atque, ut Aetnaeas favillas armatorum agmina diffundente barbaria; cum difficiles neceſſitatum articuli correctores rei militaris poſcerent aliquos claritudine geſtarum rerum notiſſimos: quaſi laevo quodam numine deligente, in unum quaeſiti poteſtatibus praefuere caſtrenſibus homines maculoſi: quibus Lupicinus antiſtabat et Maximus, alter per Thracias Comes, dux alter exitioſus, ambo [3]) aemulae temeritatis. Quorum inſidiatrix aviditas mate- 10 ria malorum omnium fuit. Nam (ut alia omittamus, quae memorati, vel certe ſinentibus iisdem alii perditis rationibus in commeantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt) illud dicetur (quod nec apud ſui periculi iudices abſolvere ulla poterat venia) triſte et inauditum. Cum traducti barbari vi- 11 ctus inopia vexarentur, turpe commercium duces inviliſſimi cogitarunt: et quantos undique inſatiabilitas colligere potuit canes, pro ſingulis dederunt mancipiis, inter quae [et filii] ducti ſunt optimatum.

Per hos dies interea etiam Vithericus Greu- 12 thungorum rex cum Alatheo et [4]) Saphrace, quorum arbitrio regebatur, itemque [5]) Farnobio, propinquans Hiſtri marginibus, ut ſimili ſuſciperetur humanitate obſecravit Imperatorem legatis propere

3) *al.* aemuli. 4) *al.* Aphrace. 5) Mſ. Farnobio.

13 missis. Quibus, ut communi rei conducere videbatur, repudiatis, et quid capesserent anxiis: Athanaricus paria pertimescens abscessit, memor, Valentem dudum cum foederaretur concordia despexisse, adfirmantem se religione devinctum, ne calcaret solum aliquando Romanum, hacque [6]) causatione Principem firmare pacem in medio flumine coëgisse: quam simultatem veritus ut adhuc durantem, ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum et montium, cum suis omnibus declinavit, Sarmatis inde extrusis.

1 V. At vero Thervingi iamdudum transire permissi, prope ripas etiamtum vagabantur, duplici impedimento adstricti, quod ducum dissimulatione perniciosa [1]) nec victui congruis sunt adiuti, et tenebantur consulto, nefandis nundinandi commerciis.
2 Quo intellecto, ad perfidiam instantium malorum subsidium [2]) vertendi mussabant: et Lupicinus, ne iam deficerent, pertimescens, eos admotis militibus adigebat ocius proficisci.

3 Id tempus opportunum nacti Grethungi, cum alibi militibus occupatis, navigia ultro citroque discurrere solita transgressum eorum prohibentia quiescere prospexissent, ratibus transiere male contextis, castraque a Fritigerno locavere longissime.

4 At ille genuina praevidendi sollertia venturos muniens casus, ut et imperiis obediret et regibus validis iungeretur, incedens segnius, Marcianopolim tarde pervenit itineribus lentis. Ubi aliud accessit atrocius, quod arsuras in commune exitium
5 faces furiales accendit. Alavivo et Fritigerno ad convivium corrogatis, Lupicinus ab oppidi moenibus barbaram plebem opposito milite procul arcebat,

---

6) Ms. acusatione. Vs. causatione. 1) *al.* ne. Ms. ne hoc.
2) Ms. vertendi mussabant.

bat, introire ad comparanda victui neceſſaria, ut ditioni noſtrae obnoxiam et concordem, per preces adſidue poſtulantem: ortisque maioribus iurgiis inter habitatores et vetitos, adusque neceſſitatem pugnandi eſt ventum. Efferatique acrius barbari, cum neceſſitudines hoſtiliter rapi ſentirent, ſpoliarunt interfectam militum manum. Quod [3]) acci- 6
dens idem Lupicinus latenti nuntio doctus, dum in nepotali menſa ludicris concrepantibas diu discumbens vino marcebat et ſomno: futuri coniiciens exitum, ſatellites omnes, qui pro praetorio honoris et tutelae cauſa duces praeſtolabantur, occidit. Hoc- 7
que populus, qui muros obſidebat, dolenter accepto, ad vindictam detentorum regum, ut opinabatur, paullatim augeſcens, multa minabatur et ſaeva. Utque erat Fritigernus expediti conſilii, veritus, ne teneretur obſidis vice cum caeteris, exclamavit, graviore pugnandum exitio, ni ipſe ad leniendum vulgus ſineretur exire cum ſociis: quod arbitratum humanitatis ſpecie ductores ſuos occiſos, in tumultum exarſit. Hocque impetrato egreſſi omnes, exceptique cum plauſu et gaudiis, adſcenſis equis evolarunt, moturi incitamenta diverſa bellorum. Haec ubi fama rumorum nutrix maligna di- 8
ſperſit, urebatur dimicandi ſtudio Thervingorum natio omnis: et inter metuenda multa, periculorumque praevia maximorum, vexillis de more ſublatis, auditisque triſte ſonantibus claſſicis, iam turmae praedatoriae concurſabant, pilando villas et incendendo, vaſtisque cladibus, quidquid inveniri poterat, permiſcentes.

Adverſus quos Lupicinus, properatione tumul- 9
tuaria coactis militibus, temere magis quam conſulte progreſſus, in nono ab urbe milliario ſtetit paratus ad decernendum. Barbarique, hoc contempla-

3) Mſ. accidens.

to, globos irrupere noſtrorum incautos, et parmas
ſuppoſitis corporibus illidendo, obvios haſtis per-
forabant et gladiis: furoreque urgente cruento, et
tribuni et pleraque pars armatorum periere ſignis
ereptis, praeter ducem infauſtum, qui ad id ſolum
inventus, ut confligentibus aliis proriperet ipſe
ſemet in fugam, urbem curſu concito petiit. Poſt
quae hoſtes armis induti Romanis, nullo vetante
per varia graſſabantur.

10 Et quoniam ad has partes poſt multiplices ven-
tum eſt actus, id lecturos (ſi qui erunt umquam) ob-
teſtamur, ne quis a nobis ſcrupuloſe geſta vel nu-
merum exigat peremptorum, qui comprehendi nullo
genere potuit. Sufficiet enim, veritate nullo velata
mendacio, ipſas rerum digerere ſummitates: cum
explicandae rerum memoriae ubique debeatur in-
11 tegritas fida. Negant antiquitatum ignari tantis
malorum tenebris obfuſam aliquando fuiſſe rem pu-
blicam, ſed falluntur malorum recentium ſtupore
confixi. Namque, ſi ſuperiores vel recens praeteri-
tae evolvantur aetates, tales tamque triſtes rerum
12 motus ſaepe contigiſſe monſtrabunt. Inundarunt
Italiam ex abditis Oceani partibus Teutones repente
cum Cimbris: ſed poſt inflictas rei Romanae clades
immenſas, ultimis proeliis per duces ampliſſimos
ſuperati, quid poteſtas Martia [4]) de habitu pruden-
tiae valeat, radicitus exſtirpati discriminibus didi-
13 cere ſupremis. Marco itidem moderante Impe-
rium, unum ſpirando veſania gentium diſſonarum,
poſt bellorum fragores immenſos, poſt * eri urbium
captarum et direptarum et peſſum * concitas prora-
toris * interitus, partes eorum exiguas reliquiſſet
14 intactas. Verum mox poſt calamitoſa diſpendia
res in integrum ſunt reſtitutae: hac gratia, quod
nondum ſolutioris vitae mollitie ſobria vetuſtas in-

4) *Steph.* τὸ *de* non habet.

ſecta, nec ambitioſis menſis, nec flagitioſis quaeſtibus inhiabat: ſed unanimanti ardore ſummi et infimi inter ſe congruentes, ad ſpecioſam pro re publica mortem, tamquam ad portum aliquem tranquillum properabant et placidum.

Duobus navium millibus perrupto Bosporo et 15
littoribus Propontidis Scythicarum gentium catervae transgreſſae, ediderunt quidem acerbas terra marique ſtrages: ſed amiſſa ſuorum parte maxima reverterunt. Ceciderunt dimicando cum barbaris 16
Imperatores Decii, pater et filius. Obſeſſae Pamphyliae civitates, inſulae populatae complures; inflammata Macedonia: omnis diu multitudo Theſſalonicam circumſedit, itidemque Cyzicum. Anchialos capta, et tempore eodem Nicopolis, quam indicium victoriae contra Dacos Traianus condidit Imperator. Poſt clades acceptas illatasque multas 17
et ſaevas, exciſa eſt Philippopolis, centum hominum millibus (niſi fingunt annales) intra moenia iugulatis. Vagati per Epirum Theſſaliamque et omnem Graeciam licentius hoſtes externi: ſed adſumpto in imperium Claudio glorioſo ductore, et eodem honeſta morte praerepto, per Aurelianum acrem virum et ſeveriſſimum noxarum ultorem pulſi, per longa ſaecula ſiluerunt immobiles: niſi quod poſtea latrocinales globi vicina cum ſui exitio [5]) rarius incurſabant. Verum ea perſequar, unde diverti.

VI. Hoc geſtorum textu circumlato nuntiis den- 1
ſis, Sueridus et Colias, Gothorum optimates, cum populis ſuis longe ante ſuſcepti, et curare apud Hadrianopolim hiberna diſpoſiti, ſalutem ſuam ducentes antiquiſſimam omnium, otioſis animis accidentia cuncta contuebantur. Verum Imperatoris litteris 2

5) Mſ. rarius.

repente perlatis, quibus transire iuſſi ſunt in Hel-
lespontum, viaticum, cibum, biduique dilationem
tribui ſibi ſine tumore poſcebant. Quod civitatis
magiſtratus ferens indigne (ſuccenſebat enim iisdem
ob rem ſuam in ſuburbanis [1]) vaſtatam) imam ple-
bem omnem cum Fabricenſibus, quorum illic ampla
eſt multitudo, productam in eorum armavit exi-
tium: iuſſisque bellicum canere buccinis, ni abi-
rent ocius, ut ſtatutum eſt, pericula omnibus mi-
3 nabatur extrema. Quo malo praeter ſpem Gothi
perculſi, et concito quam conſiderato civium ad-
ſultu perterriti, ſteterunt immobiles: laceratique
ad ultimum deteſtatione atque conviciis, et tentati
miſſilium iactibus raris, ad defectionem erupere
confeſſam: et caeſis plurimis, quos impetus dece-
perat petulantior, [2]) averſisque reſiduis et telorum
varietate confixis, habitu iam Romano cadaveribus
ſpoliatis armati, viſo propius Fritigerno iunxerunt
[3]) ſemet ut morigeri ſocii, urbemque clauſam obſi-
dionalibus aerumnis urgebant. In qua difficultate
diutius poſiti, paſſim et promiſcue ruebant: emi-
nensque aliquorum audacia peribat inulta, multi-
que ſagittis et rotatis per fundas lapidibus interi-
4 bant. Tunc Fritigernus fruſtra cum tot cladibus
colluctari homines ignaros obſidendi contemplans,
relicta ibi manu ſufficiente, abire negotio imper-
fecto ſuaſit, *Pacem ſibi eſſe cum parietibus* memo-
rans, ſuadensque, ut populandas opimas regiones
et uberes absque discrimine ullo, vacuas praeſidiis
5 etiamtum adorirentur. Laudato regis conſilio,
quem cogitatorum norant fore ſocium efficacem,
per Thraciarum latus omne diſperſi caute gradie-
bantur, dediticiis vel captivis vicos uberes oſten-
dentibus, eos praecipue, ubi alimentorum reperiri

1) Mſ. et *Steph.* vaſiatam inam plebem. Io. vaſt. imam ple-
bem. 2) *al.* adverſisque. 3) Mſ. ſemet . . . ut.

ſatias dicebatur: eo maxime adiumento, praeter genuinam erecti fiduciam, quod confluebat ad eos in dies ex eadem gente multitudo, dudum a mercatoribus venumdati, adiectis plurimis, quos primo transgreſſu necati inedia, vino exili vel panis fruſtis mutavere viliſſimis. Quibus acceſſere ſequendarum 6
auri venarum periti non pauci, vectigalium [4]) perferre poſſe non ſufficientes ſarcinas graves: ſuſceptique libenti conſenſione cunctorum, magno uſui iisdem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta et latebras hominum et receptacula ſecretiora monſtrando. Nec quidquam niſi inac- 7
ceſſum et devium, praeeuntibus iisdem manſit intactum. Sine diſtantia enim aetatis vel ſexus, caedibus incendiorumque magnitudine cuncta flagrabant: abstractisque ab ipſo uberum ſuctu parvulis et necatis, raptae ſunt matres, et viduatae maritis coniuges ante oculos caeſis, et puberes adultique pueri per parentum cadavera tracti ſunt. Senes 8
denique multi, ad ſatietatem vixiſſe clamantes, poſt amiſſas opes cum ſpecioſis feminis, manibus poſt terga contortis, defletisque gentilium favillis aedium, ducebantur extorres.

(A. C. 377.)

VII. Haec ex Thraciis magno maerore accepta 1
Valentem Principem in ſollicitudines varias distraxerunt. Et confeſtim Victore magiſtro equitum miſſo ad Perſas, ut ſuper Armeniae ſtatu pro captu rerum componeret impendentium: ipſe Antiochia protinus egreſſurus, ut Conſtantinopolim interim peteret, Profuturum praemiſit et Traianum, ambo rectores, anhelantes quidem altius, ſed imbelles.
Qui cum ad loca veniſſent, ubi particulatim perque 2
furta magis et latrocinia multitudo minui deberet

4) Mſ. et *Steph.* perferre non poſſe non ſufficientes.

hoſtilis, ad id, quod erat perniciosſum, intempeſti-
ve converſi, legiones ab Armenia ductas oppoſuere
veſanum adhuc ſpirantibus barbaris, opere quidem
Martio ſaepe recte compertas, ſed impares plebi
immenſae, quae celſorum iuga montium occuparat
3 et campos. Hi numeri nondum experti, quid cum
deſperatione rabies valeret indomita, truſo hoſte
ultra Aemimontis absciſos ſcopulos faucibus inſede-
re praeruptis, ubi barbaros locis [1]) incluſos, nus-
quam reperientes exitum diuturna conſumeret fa-
mes, et opperirentur ipſi Frigeridum ducem, cum
Pannonicis et transalpinis auxiliis adventantem,
quem petitu Valentis Gratianus ire diſpoſuit in pro-
cinctum, laturum ſuppetias iis, qui ad ultimum
4 vexabantur exitium. Poſt quem Richomeres, do-
meſticorum tunc Comes, imperatu eiusdem Gratia-
ni motus e Galliis, properavit ad Thracias ductans
cohortes aliquas nomine tenus: quarum pars plera-
que deſeruerat (ut iactavere quidam) Merobaudis
ſuaſu, veriti, ne deſtitutae adminiculis Galliae va-
5 ſtarentur licenter Rheno perrupto. Verum articu-
lorum dolore Frigerido praepedito, vel certe, ut
obtrectatores finxere malivoli, morbum cauſante,
ne ferventibus proeliis intereſſet: univerſos regens
ex communi ſententia Richomeres Profuturo ſocia-
tur et Traiano, tendentibus prope oppidum Salices:
unde haud longo ſpatio ſeparatum vulgus inaeſtima-
bile barbarorum, ad orbis rotundi figuram mul-
titudine digeſta plauſtrorum, tamquam intramura-
nis cohibitum ſpatiis, otio fruebatur et ubertate
praedarum.

6 Praevia igitur ſpe meliorum Romani duces, ſi
fors copiam attuliſſet, auſuri aliquid glorioſum,
Gothos, quidquid molirentur, ſagaciter obſerva-
bant: id ſcilicet praeſtruentes, ut, ſi [2]) aliorſum

1) Mſ. et inſulis. 2) Ita Mſ. et *Steph.* vulg. *alio.*

castra movissent, quod fecere creberrime, terga ultimorum adorti plures perfoderent confisi, magnamque spoliorum averterent partem. Hoc intellecto 7
hostes, vel transfugarum indiciis docti, per quos nihil latebat incognitum, in eodem loco diu manserunt: sed oppositi exercitus metu praestricti, aliorumque militum, quos adfluere iam sperabant: tessera data gentili, per diversa prope diffusas accivere vastatorias manus, [3]) quae [iussis] optimatum acceptis, statim ut incensi malleoli, ad carraginem (quam ita ipsi adpellant) aliti velocitate regressae, incentivum audendi maiora popularibus addiderunt. Nihil post haec inter partes praeter inducias 8
laxatum est breves. Reversis enim his, quos necessitas evocarat, plebs omnis intra saeptorum ambitum etiamtum contrusa, immaniter fremens, animisque concita truculentis, experiri postrema discrimina, nec principibus gentis, qui aderant, renuentibus, cruditate festinabat. Et quoniam haec sole agebantur extremo, noxque adventans ad quietem [4]) invitos retinebat et maestos, capto per otium cibo, somni manserunt expertes. Contra Romani 9
his cognitis, ipsi quoque exsomnes verebantur hostes, et male sanos eorum ductores ut rabidas feras: eventum licet ancipitem, ut numero satis inferiores, prosperum tamen ob iustiorem sui causam mentibus exspectantes impavidis.

Candente itaque protinus die, signo ad arma 10
capienda ex utraque parte per lituos dato, barbari, postquam inter eos ex more iuratum est, tumulosos locos adpetere tentaverunt: quo exinde per proclive rotarum modo obvios impetu convolverent acriore. Hocque viso ad suos quisque manipulos properans miles, stabili gradu consistens nec vagabatur, nec relictis ordinibus procursabat. Ergo ubi utrimque 11

---

3) Mſ. quae. 4) Mſ. et *Steph.* invisos.

acies cautius incedentes greſſu ſteterunt immobili, torvitate mutua bellatores luminibus ſe contuebantur obliquis. Et Romani quidem voce undique Martia concinentes, a minore ſolita ad maiorem protolli, quam gentilitate adpellant barritum, vires validas erigebant. Barbari vero maiorum laudes clamoribus ſtridebant inconditis: interque varios ſermonis diſſoni ſtrepitus leviora proelia tentaban-
12 tur. Iamque verutis et ſimilibus aliis utrimque ſemet eminus laceſſentes, ad conferendas coiere minaciter manus: et ſcutis in teſtudinum formam coagmentatis, pes cum pede collatus eſt. Barbarique ut reparabiles ſemper et celeres, ingentes clavas in noſtros coniicientes ambuſtas, mucronesque acrius reſiſtentium pectoribus illidentes, ſiniſtrum cornu perrumpunt: quod inclinatum ſubſidialis robuſtiſſimus globus, e propinquo latere fortiter excitus,
13 haerente iam [5]) morte cervicibus, ſuſtentavit. Fervente igitur denſis caedibus proelio, in confertos quisque promptior ruens, ritu grandinis undique volitantibus telis oppetebat et gladiis: et ſequebantur equites hinc inde fugientibus occipitia lacertis ingentibus praecidentes et terga: itidemque altrinſecus pedites lapſorum, timore impeditorum, [6]) ſe-
14 cando ſuffragines. Et cum omnia caeſorum corporibus opplerentur, iacebant inter eos quidam ſemianimes, ſpem vitae inaniter uſurpando; alii glande fundis excuſſa, vel harundinibus armatis ferro confixi: quorumdam capita per medium frontis et verticis mucrone diſtincta, in utrumque humerum
15 magno cum horrore pendebant. Et pertinaci concertatione nondum laſſatae, aequo Marte partes ſemet altrinſecus adflictabant: nec de rigore genuino quisquam remittebat, dum vires animorum alacritas excitaret. Diremit tamen interneciva certa-

5) Mſ. morte. 6) Mſ. ſecandos.

mina cedens vefpero dies: et cunctis, qua quisque potuit, incompofite discedentibus, refidui omnes repetunt tentoria triftiores.
16 Humatis denique pro locorum et temporis ratione honoratis quibusdam inter defunctos, reliqua peremtorum corpora dirae volucres confumpferunt, adfuetae illo tempore cadaveribus pafci, ut indicant nunc usque albentes offibus campi. Conftat tamen in numero longe minore Romanos, cum ea copiofa multitudine colluctatos, funerea multa perpeffos: non tamen fine deflendis aerumnis exagitaffe barbaram plebem.

1 VIII. His cafibus proeliorum ita luctuofe finitis, noftri proximos Marcianopoleos petivere feceffus. Gothi intra vehiculorum anfractus fponte fua contrufi, numquam exinde per dies feptem egredi vel videri funt aufi: ideoque opportunitatem milites nacti, immenfas alias barbarorum catervas inter Aemimontanas anguftias clauferunt aggerum obiectu celforum: hac fpe nimirum, ut inter Hiftrum et folitudines perniciofa hoftium multitudo compacta, nullosque reperiens exitus periret inedia, cunctis utilibus ad vivendum in civitates validas comportatis: quarum nullam etiamtum circumfedere conati funt, haec et fimilia machinari penitus ignorantes.

2 Poft quae repetivit Gallias Richomeres, ob maiorem proeliorum fremitum, qui [1]) exfpectabatur, inde adminicula perducturus. Haec Gratiano quater et Merobaude confulibus agebantur, anno in autumnum vergente.
3 Inter quae Valens audito lugubri bellorum direptionumque eventu, Saturninum, equeftris exercitus ad tempus cura commiffa, fuppetias Traiano ferentem mifit et Profuturo.
4 Forteque iisdem diebus per Scythiae regiones et Moefiae omnibus, quae poterant mandi, confumptis, feritate urgente pariter et inopia, barbari

1) Mf. fpectabatur.

[erumpere] molibus magnis ardebant. Hocque
ſaepe tentato cum obruerentur vigore noſtrorum
per aſperitates ſcrupoſas valide reſiſtentium: adacti
neceſſitate poſtrema, Chunorum et Alanorum ali-
quos ad ſocietatem ſpe praedarum ingentium adſci-
verunt.
5 Quo cognito Saturninus (iam enim aderat et
praetenturas ſtationesque disponebat agrarias) paul-
latim colligens ſuos, digredi parabat conſilio non
abſurdo: ne ſubita multitudo, uti amnis impulſu
undarum obicibus ruptis emiſſus, convelleret levi
negotio cunctos, ſuſpecta loca diutius obſervantes.
6 Deinde poſt reſeratas anguſtias abitumque militis
tempeſtivum, incompoſite, qua quisque clauſorum
potuit, nullo vetante turbandis incubuit rebus:
et vaſtabundi omnes per latitudines Thraciae pande-
bantur impune, ab ipſis tractibus, quos praeter-
meat Hiſter, exorſi, adusque Rhodopen et fretum,
quod immenſa disterminat maria, rapinis et caedi-
bus ſanguineque et incendiis, et liberorum corpo-
rum corruptelis omnia foediſſime permiſcentes.
7 Tunc erat ſpectare cum gemitu facta dictu viſuque
praedira, attonitas metu feminas flagris concrepan-
tibus agitari, fetibus gravidas adhuc immaturis,
antequam prodirent in lucem, impia tolerantibus
multa: implicatos alios matribus parvulos, et pube-
rum audire lamenta puellarumque nobilium, qua-
8 rum ſtringebat fera captivitas manus. Poſt quae
adulta virginitas, caſtitasque nuptarum ore adſecto
flens ultima ducebatur, mox profanandum pudorem
optans morte, licet cruciabili, praevenire. Inter
quae cum belluae ritu traheretur ingenuus paullo
ante dives [et liber] de Fortuna ut inclementi que-
rebatur et caeca, quae eum puncto temporis brevi
opibus exutum et dulcedine charitatum domoque
extorrem, quam [2]) concidiſſe vidit in cinerem et

2) *al.* conceſſiſſe.

ruinas, aut lacerandum membratim, aut ſerviturum
ſub verberibus et tormentis duro devoviſti victori.

Barbari tamen, velut diffractis caveis beſtiae, 9
per ſpatiorum amplitudines fuſius incitati, oppidum
petivere nomine Dibaltum, ubi Tribunum ſcutario-
rum Barzimerem inventum cum ſuis, Cornutisque
et aliis peditum numeris caſtra ponentem adſiliunt,
eruditum pulvere militari rectorem. Qui confeſtim 10
(ut adigebat neceſſitas inſtantis exitii) iuſſa canere
bellicum tuba, lateribus firmatis, praerupit cum
promptis accinctis ad proelium: fortiterque reſi-
ſtendo pari pugnandi ſorte disceſſiſſet, ni eum equi-
tum adcurſus [3]) complurium anhelum circumveniſ-
ſet et feſſum. Et ita cecidit interfectis barbarorum
non paucis, quorum clades copiarum magnitudo
celabat.

IX. Re in hunc modum peracta, Gothi, quid 1
poſtea molirentur incerti, quaeritabant Frigeridum,
tamquam obicem validum, ubi reperirent, exciſuri:
et cultiore victu ſomnoque parumper adſumpto,
eum ſequebantur ut ferae: docti, quod Gratiani
monitu reverſus in Thracias, et prope Beroeam
vallo metato, eventus rerum ſpeculabatur ancipites.
Et hi quidem ad patrandum propoſitum discurſione 2
rapida maturabant. Ille vero regendi conſervandi-
que militis non ignarus, id quod cogitatum eſt,
ſuſpicatus, vel exploratorum relatione, quos miſe-
rat, aperte inſtructus, per montium celſa ſilvarum-
que denſitates ad Illyricum redit, erectus proſperi-
tate nimia, quam ei fors obtulit inſperata. Repe- 3
dando enim, congregatosque in cuneos ſenſim pro-
grediens, Gothorum optimatem Farnobium cum
vaſtatoriis globis vagantem licentius occupavit, du-
centemque Taifalos nuper in ſocietatem adhibitos:
qui, ſi dignum eſt dici, noſtris ignotarum gentium

3) *al.* quamplurimum.

terrore diſperſis, tranſiere flumen direpturi vacua
4 defenſoribus loca. Eorum catervis ſubito viſis,
certare comminus dux cautiſſimus parans, [1]) ador-
tusque nationis utriusque graſſatores minantes
etiamtum acerba; trucidaſſet omnes ad unum, ut
ne nuntius quidem cladis poſt adpareret, ni cum
aliis multis perempto Farnobio, metuendo antehac
incenſore turbarum, obteſtatus prece impenſa ſu-
perſtitibus pepercilſet: vivosque omnes circa Muti-
nam, Regiumque et Parmam Italica oppida, rura
5 culturos exterminavit. Hanc Taifalorum gentem
turpem ac obſcenae vitae flagitiis ita accepimus mer-
ſam, ut apud eos nefandi concubitus foedere copu-
lentur maribus puberes; aetatis viriditatem in eo-
rum pollutis uſibus conſumpturi. Porro, ſi qui
iam adultus aprum exceperit ſolus vel interemerit
urſum immanem, colluvione liberatur inceſti.

1 X. Haec autumno vergente in hiemem funeſti
per Thracias turbines [1]) converrebant: quae tempo-
rum rabies, velut cuncta cientibus Furiis, ad regio-
nes quoque longinquas progrediens late ſerpebat.
2 Et iam Lentienſis Alamannicus populus, tractibus
Raetiarum confinis, per fallaces diſcurſus violato
foedere dudum concepto, collimitia noſtra tenta-
bat, quae clades hinc exitiale primordium ſumpſit.
3 Ex hac natione quidam inter Principis armigeros
militans, poſcente negotio reverſus in larem, ut
erat in loquendo effuſior, interrogantes multos,
quid ageretur in palatio, docet arceſſitu Valentis
patrui Gratianum Orientem verſus mox ſigna motu-
rum: ut duplicatis viribus repellantur plagarum ter-
minalium accolae, ad Romanorum verum excidium
4 coniurati. Quibus avide Lentienſes acceptis, ipſi
quoque haec quaſi vicini cernentes, ut ſunt veloces
et rapidi, conferti in praedatorios globos, Rhenum

---

1) Mſ. et *Steph.* ut priusquam. 1) Mſ. converrebant: et quae.

gelu pervium pruinis Februario menſe . . . . tendentes prope cum Petulantibus Celtae, non ſine ſui iactura adflictos graviter adultis viribus averterunt. Verum retrocedere coacti Germani, atque noſcen- 5
tes exercitus pleramque partem in Illyricum, ut Imperatore mox adfuturo, praegreſſam, exarſere flagrantius: maioraque conceptantes, pagorum omnium incolis in unum collectis, cum quadraginta armatorum millibus, vel ſeptuaginta, ut quidam laudes extollendo Principis iactitarunt, ſublati in ſuperbiam noſtra confidentius irruperunt.

Quibus Gratianus cum formidine magna com- 6
pertis, revocatis cohortibus, quas praemiſerat in Pannonias, convocatisque aliis, quas in Galliis retinuerat diſpoſitio prudens, Nannieno negotium dedit, virtutis ſobriae duci: eique Mallobaudem iunxit pari poteſtate collegam, domeſticorum Comitem, regemque Francorum, virum bellicoſum et fortem. Nannieno igitur penſante fortunarum ver- 7
ſabiles caſus, ideoque cunctandum eſſe cenſente, Mallobaudes alta pugnandi cupiditate raptatus, ut conſueverat, ire in hoſtem differendi impatiens angebatur. Proinde horrifico adverſum fragore 8
[2])terrente, primum apud Argentariam ſigno per cornicines dato, concurri eſt coeptum: ſagittarum verutorumque miſſilium pulſibus crebriores hinc inde ſternebantur. Sed in ipſo procliorum ardore 9
infinita hoſtium multitudine milites viſa, vitantesque aperta diſcrimina, per calles conſitas arboribus, et anguſtas, ut quisque potuit, diſperſi, paullo poſtea ſtetere fidentius: et ſplendore conſimili, proculque nitore fulgentes armorum, imperatorii adventus iniecere barbaris metum. Qui repente verſi 10
in terga, reſiſtentesque interdum, ne quid ultimae rationis omitterent: ita ſunt caeſi, ut ex praedicto

2) *al.* torrente.

numero non plus quam quinque millia, ut aestimabatur, evaderent densitate nemorum tecta, inter complures alios audaces et fortes rege quoque Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum.

11 Hac laeti successus fiducia Gratianus erectus, iamque ad partes tendens Eoas, laevorsus flexo itinere latenter Rheno transito, spe incitatior bona, universam (si id tentanti fors adfuisset) delere statuit
12 malefidam et turbarum avidam gentem. Hocque urgentibus aliis super alios nuntiis cognito, Lentienses aerumnis populi sui ad internecionem paene deleti, et repentino Principis adventu defixi, quid capesserent ambigentes, cum neque repugnandi neque agendi aliquid aut moliendi laxamentum possent invenire vel breve, impetu celeri obsessos petiverunt inviis cautibus colles: abruptisque per ambitum rupibus insistentes, rebus caritatibusque suis, quas secum duxerant, omni virium robore propu-
13 gnabant. Qua difficultate perpensa, velut murorum obicibus opponendi per legiones singulas [3]) quingenteni leguntur armati, usu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum aucta fiducia, quod versari inter antesignanos visebatur acriter Princeps, montes scandere nitebantur, tamquam [4]) venaticias praedas, si calcassent editiora, confestim sine certamine ullo rapturi: exorsumque proelium vergente in meridiem die, tenebrae quoque
14 occupavere nocturnae. Quippe magno utriusque partis pugnabatur exitio: caedebant cadebantque nostrorum non pauci: simul arma imperatorii comitatus auro colorumque micantia claritudine, iaculatione ponderum densa confringebantur.

15 [5]) Etenim diu reputante Gratiano cum optimatibus, perniciosum adparebat et irritum contra aspe-

3) *al.* quingentini milites leguntur. 4) *al.* venaticas. 5) Mss. Etm. *al.* Et inde.

ritates aggerum prominentium intempeſtiva conten-
dere pertinacia: multis (ut in tali negotio) variatis
ſententiis, otioſo milite circumvallari placuit bar-
baros inedia fatigatos, quia locorum iniquitate de-
fendebantur. Verum cum obſtinatione ſimili reni- 16
tentes Germani peritique regionum petiſſent alios
montes, his, quos ante inſederant, altiores: con-
verſus illuc cum exercitu Imperator, eadem qua
antea fortitudine ſemitas ducentes ad ardua quaeri-
tabat. Quem Lentienſes intentum iugulis ſuis 17
omni perſeverandi ſtudio contemplantes, poſt dedi-
tionem, quam impetravere ſupplici prece, oblata
(ut praeceptum eſt) iuventute valida noſtris tirociniis
permiſcenda, ad genitales terras innoxii ire per-
miſſi ſunt.

Hanc victoriam opportunam et fructuoſam, quae 18
gentes hebetavit occiduas, ſempiterni numinis nutu
Gratianus, incredibile dictu eſt, quanto cum vigo-
re exſerta celeritate aliorſum properans expedivit:
praeclarae indolis adulеſcens, facundus, et mode-
ratus, et bellicoſus, et clemens: ad aemulationem
lectorum progrediens Principum, dum etiamtum
lanugo genis inſerperet ſpecioſa, ni vergens in ludi-
brioſos actus natura, laxantibus proximis ſemet ad
vana ſtudia Caeſaris Commodi convertiſſet, licet
hic incruentus. Ut enim ille, quia perimere iacu- 19
lis plurimas feras ſpectante conſueverat populo, et
centum leones in amphitheatrali circulo ſimul emiſ-
ſos telorum vario genere, nullo geminato vulnere
contruncavit, ultra hominem exſultavit: ita hic
quoque intra ſaepta, quae adpellant vivaria, ſagit-
tarum pulſibus crebris dentatas conficiens beſtias:
incidentia multa parvi ducebat et ſeria: eo tem-
pore, quo etiam ſi Imperium Marcus regeret An-
toninus, aegre ſine collegis ſimilibus et magna ſo-
brietate conſiliorum lenire luctuoſos rei publicae
poterat caſus.

20 Dispofitis igitur, quae pro temporum captu per Gallias res rationesque pofcebant, et punito fcutario proditore, qui feftinare Principem ad Illyricum barbaris indicarat; Gratianus exinde digreffus per caftra, quibus Felicis Arboris nomen eft, [6]) per Lauriacum ad opitulandum oppreffae parti porrectis itineribus ire tendebat.

21 Iisdemque diebus Frigerido multa atque utilia pro fecuritate communi follertiffime cogitanti, munireque properanti Succorum anguftias, ne difcurfatores hoftes et leves, tamquam [7]) exaeftuantes vi torrentes per feptemtrionales provincias fufius vagarentur; fucceffor Maurus nomine mittitur Comes, venalis ferociae fpecie, et ad [8]) cuncta mobilis et incertus: idem, quem praeteritorum textu retulimus, ambigenti fuper corona capiti imponenda Iuliano Caefari, dum inter eius armigeros militaret [9]) ac regiam cuftodiret, torquem obtuliffe collo
22 abstractam. Remotusque in ipfa vertigine pereuntium rerum dux cautus et diligens: cum, etiamfi dudum disceffit in otium, ad procinctum reduci negotiorum magnitudine pofcente deberet.

(A. C. 378.)

1 XI. His forte diebus Valens tandem excitus Antiochia, longitudine viarum emenfa venit Conftantinopolim: ubi moratus pauciffimos dies feditioneque popularium levi pulfatus, Sebaftiano paullo ante ab Italia, ut petierat, miffo, vigilantiae notae ductori pedeftris exercitus cura commiffa, quem regebat antea Traianus: ipfe ad Melanthiada villam Caefarianam profectus, militem ftipendio fovebat,
2 et alimentis, et blanda crebritate fermonum. Unde cum

6) Mf. per inaureacum opitulanda opp. 7) Mf. exaeftuares ut in torr. 8) Mf. *Steph.* cunctam obviaffet. 9) Mf. adrogantia.

cum itinere edicto per teſſeram [1]) Nicen veniſſet,
quae ſtatio ita cognominatur: relatione ſpeculato-
rum didicit, refertos opima barbaros praeda a
Rhodopeis tractibus [2]) prope Hadrianopolim rever-
tiſſe: qui motu Imperatoris cum abundanti milite
cognito, popularibus iungere feſtinant, circa Be-
roeam et Nicopolim ingentibus praeſidiis fixis: at-
que ilico, ut oblatae occaſionis maturitas poſtula-
bat, cum trecentenis militibus per ſingulos nume-
ros lectis, Sebaſtianus properare diſpoſitus eſt,
conducens rebus publicis aliquid (ut promittebat)
acturus. Qui itineribus celeratis conſpectus prope 3
Hadrianopolim, obſeratis vi portis iuxta adire pro-
hibebatur: veritis defenſoribus, ne captus ab hoſte
veniret et ſubornatus, atque contingeret aliquid in
civitatis perniciem, quale [3]) per Actum acciderat
Comitem: quo per fraudem Magnentiacis militibus
capto, clauſtra patefacta ſunt Alpium Iuliarum.
Agnitus tamen, licet ſero, Sebaſtianus, et urbem 4
introire permiſſus, cibo et quiete curatis pro copia,
quos ductabat, ſequuta luce impetu clandeſtino
erupit: veſperaque [4]) intendente, Gothorum vaſta-
torios cuneos prope flumen Hebrum ſubito viſos,
paullisper opertus aggeribus et frutectis, obſcura
nocte ſuspenſis paſſibus incompoſitos adgreſſus eſt:
adeoque [5]) proſtravit, ut praeter paucos, quos mor-
te velocitas exemerat pedum, interirent reliqui
omnes: praedamque retraxit innumeram, quam nec
civitas cepit, nec planities lata camporum. Qua 5
cauſa percitus Fritigernus, et extimeſcens, ne dux,
ut ſaepe audierat, impetrabilis diſperſos licenter
ſuorum globos raptuique intentos conſumeret, im-
proviſos adoriens: revocatis omnibus prope Caby-
len oppidum cito disceſſit, ut agentes in regionibus

---

1) Mſ. Niceam. 2) Mſ. praep . . . . . . Hadriani. 3) Mſ. peractum. 4) Mſ. incendente. 5) Mſ. proſtravit. *Steph.* praeſtavit.

patulis nec inedia, nec occultis vexarentur insidiis.

6 Dum haec aguntur in Thraciis, Gratianus docto litteris patruo, qua industria superaverit Alamannos, pedestri itinere, praemissis impedimentis et sarcinis, ipse cum expeditiore militum manu permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit: et quatriduum ibi moratus, per idem flumen ad Martis castra descendit, febribus intervallatis adflictus: in quo tractu Alanorum impetu repentino tentatus, amisit sequentium paucos.

1 XII. Iisdemque diebus exagitatus ratione gemina Valens, quod Lentienses compererat superatos, quodque Sebastianus subinde scribens facta dictis exaggerabat: e Melanthiade signa commovit, aequiparare facinore quodam egregio adulescentem properans filium fratris, cuius virtutibus urebatur: ducebatque multiplices copias nec contemnendas, nec segnes: quippe etiam veteranos iisdem iunxerat plurimos: inter quos et honoratiores alii, et Traianus procinctus est, paullo ante Magister armorum.
2 Et quoniam exploratione sollicita cognitum est, cogitare hostes fortibus praesidiis itinera claudere, per quae commeatus necessarii portabantur: occursum est huic conatui competenter, ad retinendas opportunitates angustiarum, quae prope erant, peditibus sagittariis et equitum turma citius missa.
3 Triduoque proximo, cum barbari gradu incederent leni, et metuentes eruptionem per devia, quindecim millibus passuum a civitate discreti stationem peterent Nicen: incertum, quo errore, procursatoribus omnem illam multitudinis partem, quam viderant, in numero decem millium esse firmantibus: Imperator procaci quodam calore perculsus
4 iisdem occurrere festinabat. Proinde agmine quadrato incedens prope suburbanum Hadrianopoleos venit: ubi vallo sudibus fossaque firmato, Gratia-

num impatienter opperiens, Richomerem Comitem
domeſticorum ſuscepit ab eodem Imperatore prae-
miſſum cum litteris, ipſum quoque venturum mox
indicantibus. Quarum textu oratus, ut praeſtola- 5
retur paulliſper periculorum participem, neve ab-
ruptis discriminibus temere ſemet committeret ſo-
lum: adhibitis in conſilium poteſtatibus variis,
quid facto opus eſſet, deliberabat. Et cum Seba- 6
ſtiano auctore quidam protinus eundum ad certa-
men urgerent: Victor nomine Magiſter equitum,
Sarmata, ſed cunctator et cautus, eadem ſentienti-
bus multis, imperii ſocium exſpectari cenſebat: ut,
incrementis exercitus Gallicani adſcitis, opprime-
retur levius tumor barbaricus flammans. Vicit ta- 7
men funeſta Principis deſtinatio, et adulabilis quo-
rumdam ſententia regiorum: qui, ne paene iam
partae victoriae (ut opinabantur) conſors fieret Gra-
tianus, properari curſu celeri ſuadebant.

Et dum neceſſaria parabantur ad decernendum, 8
Chriſtiani ritus presbyter (ut ipſi adpellant) miſſus
a Fritigerno legatus cum aliis humilibus venit ad
Principis caſtra: ſusceptusque leniter, eiusdemque
ductoris obtulit ſcripta, petentis propalam, ut ſibi
ſuisque, quos extorres patriis laribus rapidi ferarum
gentium exegere discurſus, habitanda Thracia ſola
cum pecore omni concederetur et frugibus: hoc im-
petrato, ſpondentis perpetuam pacem. Praeter 9
haec idem Chriſtianus, ut conſcius arcanorum et
fidus, ſecretas alias eiusdem regis óbtulit litteras,
qui aſtu et ludificandi varietate nimium ſollers, do-
cebat Valentem quaſi mox amicus futurus et ſocius,
aliter ſe popularium ſaevitiam mollire non poſſe,
vel ad conditiones rei Romanae profuturas allicere,
niſi ſubinde armatum iisdem iuxta monſtraret exer-
citum, et timore imperatorii nominis intentato,
eos a perniciofo pugnandi revocaret ardore. Et

legati quidem [1]) ut ambigui frustra habiti dis-
cesserunt.
10 Exoriente vero aurora diei, quem quintum
Iduum Augustarum numerus ostendit annalis, signa
praepropere commoventur, impedimentis et farci-
nis prope Hadrianopoleos muros cum legionum tu-
tela congrua collocatis. Thesauri enim et principa-
lis fortunae insignia caetera, cum praefecto et Con-
11 sistorianis ambitu moenium tenebantur. Decursis
itaque viarum spatiis confragosis, cum in medium
torridus procederet dies, octavo tandem hostium
carpenta cernuntur, [2]) quae ad speciem rotunditatis
detornata digestaque exploratorum relatione adfir-
mabantur. Atque, ut mos est, ululante barbara
plebe ferum et triste, Romani duces aciem struxere:
et anteposito dextro cornu [3]) equitum primo, pedi-
12 tatus pars maxima subsidebat. Cornu autem equi-
tum laevum disiectis [4]) adhuc per itinera plurimis,
summa difficultate conductum properabat passibus
citis. Dumque idem cornu nullo [5]) etiamtum inter-
turbante extenditur, horrendo fragore sibilantibus
armis, pulsuque minaci scutorum territi barbari,
quoniam pars eorum cum Alatheo et [6]) Saphrace
procul agens, et [7]) accita nondum venerat, [8]) ora-
13 turos pacem misere legatos. Eorum dum vilitatem
despicit Imperator, ut firma fierent paciscenda,
optimates poscens idoneos mitti: illi de industria
cunctabantur, ut inter fallaces indutias equites sui
redirent, quos adfore iam sperabant: et miles fer-
vore calefactus aestivo, siccis faucibus commarceret
relucente amplitudine camporum [9]) incendiis, quos
lignis nutrimentisque aridis subditis, ut hoc fieret,
iidem hostes urebant. Cui malo aliud quoque ac-

1) τὸ *ut* deest *al.* 2) τὸ *quae* Mſ. et *Steph.* deest. 3) *al.* equitum itinera primo. 4) *al.* adhuc perplurimis. 5) Mſ. etiamdum. *al.* etiannum. 6) *al.* Safrage. 7) Mſ. accito. 8) Mſ. foederato raturas. 9) Mſ. inpondiis quos ignaret.

cedebat exitiale, quod homines et iumenta cruciabat inedia gravis.

Inter quae Fritigernus callidus futuri coniector, 14
Martemque pertimescens ancipitem, velut caduccatorem unum e plebe suo misit arbitrio, impetens nobiles quosdam et electos ad se propediem obsides mitti, impavidus ipse vim militarem laturus et necessaria. Laudato probatoque formidati Ducis pro- 15
posito, tribunus Equitius, cui tunc erat cura palatii credita, Valentis propinquus, adsentientibus cunctis ire pignoris loco mature disponitur. Quo renitente, quia semel captus ab hostibus, lapsusque a Dibalto, verebatur eorum irrationabiles motus, Richomeres se sponte obtulit propria: ireque promiserat libens, pulchrum hoc quoque facinus et viro convenire existimans forti: iamque pergebat indicia dignitatis [10]) et natalium [daturus.] Eo ad 16
vallum hostile tendente, sagittarii et scutarii, quos Bacurius Hiberus quidam tunc regebat et Cassio, avidius impetu calenti progressi, iamque adversis connexi, ut immature proruperant, ita inerti discessu primordia belli foedarunt. Hocque impedi- 17
mento conatus intempestivi et Richomeris alacritas fracta est nusquam ire permissi, et equitatus Gothorum cum Alatheo reversus et [11]) Saphrace, Alanorum manu permista, ut fulmen prope montes celsos excussus, quoscumque accursu veloci invenire comminus potuit, incitata caede turbavit.

XIII. Cumque arma ex latere omni concuteren- 1
tur et tela, lituosque Bellona luctuosos inflaret, in clades Romanas solito immanius furens: cedentes nostri multis interclamantibus restiterunt: et proelium flammarum ritu crescens, [1]) terrebat militum animos, confixis quibusdam rotatis ictibus iaculo-

10) Mſ. natalium . . . . . Eo ad. 11) *al.* Safrage Alemannorum. 1) Mſ. latis terrebat.

2 rum et ſagittarum. Deinde colliſae in modum ro-
ſtrorum navium acies, trudentesque ſe viciſſim,
undarum ſpecie motibus ſunt [2]) reciprocis iactitatae.
Et quia ſiniſtrum cornu adusque plauſtra ipſa
acceſſit, ultra (ſi qui tuliſſent ſuppetias) proceſſu-
rum: a reliquo equitatu deſertum, multitudine
hoſtili urgente, ſicut ruina aggeris magni oppreſſum
atque deiectum eſt: ſteterunt improtecti pedites,
ita concatervatis manipulis, ut vix mucronem exſe-
rere, aut manus reducere quisquam poſſet. Nec
iam obiectu pulveris caelum patere potuit ad pro-
ſpectum, clamoribus reſultans horrificis. Qua
cauſa tela undique mortem vibrantia, deſtinata ca-
debant et noxia, quod nec praevideri poterant nec
3 caveri. Verum ubi effuſi immenſis agminibus bar-
bari iumenta conterebant et viros, et neque ad re-
ceptum confertis ordinibus laxari usquam poterat
locus, et evadendi copiam conſtipatio denſior adi-
mebat; noſtri quoque ultimo cadendi contemptu
occurſantes receptis gladiis obtruncabant, et mutuis
ſecurium ictibus galeae perfringebantur atque lori-
4 cae. Videreque licebat celſum ferocia barbarum,
genis ſtridore conſtrictis, ſucciſo poplite aut abſciſa
ferro dextera, vel confoſſo latere, inter ipſa quo-
que mortis confinia minaciter circumferentem ocu-
los truces: ruinaque confligentium mutua ac humo
corporibus ſtratis, campi peremptis impleti ſunt:
et morientium gemitus profundisque vulneribus
5 transfixorum cum timore audiebantur ingenti. In
hoc tanto tamque confuſae rei tumultu exhauſti la-
bore et periculis pedites, cum deinceps neque vires
illis, neque mentes ſuppeterent ad conſilium, dif-
fractis haſtarum plerisque colliſione adſidua, gladiis
contenti deſtrictis in confertas hoſtium turmas mer-
gebant ſe, ſalutis immemores, circumſpectantes

2) Mſ. hactainlatae.

ademptum eſſe omne evadendi ſuffragium. Et quia 6
humus rivis operta ſanguineis greſſus labiles everte-
bat, conabantur modis omnibus vitam impendere
non inultam: adeo magno animorum robore oppo-
ſiti incumbentibus, ut etiam telis quidam propriis
interirent. Atra denique cruoris facie omnia con-
turbante, et, quocunque ſe inflexerant oculi, acer-
vis caeſorum adgeſtis, exanimata cadavera ſine par-
cimonia calcabantur. Solque ſublimior decurſo 7
Leone ad domicilium caeleſtis Virginis tranſiens,
Romanos magis attenuatos inedia ſitique confectos,
etiam armorum gravantibus ſarcinis exurebat. Ad
ultimum incumbente barbarorum pondere acies in-
clinatae noſtrorum, quod ſolum poſtremis malis ha-
buere ſubſidium, incondite (qua quisque poterat)
vertuntur in pedes.

Dumque omnes diſperſi per ignotos tramites 8
cedunt, Imperator diris pavoribus circumſaeptus,
paullatimque inſiliens funerum moles, ad Lancea-
rios confugit et [3]) Mattiarios: qui, dum multitudo
tolerabatur hoſtilis, fixis corporibus ſteterant in-
concuſſi. Eoque viſo Traianus exclamat, ſpem
omnem abſumptam, ni deſertus ab armigeris Prin-
ceps ſaltem adventicio tegeretur auxilio. Hocque 9
audito Victor nomine Comes Batavos in ſubſidiis
locatos haud procul ad Imperatoris praeſidium
raptim cogere properans, cum invenire neminem
poſſet, gradiens retro disceſſit: parique modo Ri-
chomeres periculo ſemet exemit, et Saturninus.

Sequebantur itaque furore ex oculis lucente bar- 10
bari noſtros, iam linquente venarum calore torpen-
tes: quorum aliqui percuſſoribus cadebant incertis,
nonnulli ponderibus ſolis urgentium obruti, ictuque
ſuorum aliqui trucidati: nec enim ſaepe reniteuti-
bus cedebatur, aut parcebat cedentibus quisquam.

---

3) Mſ. Matſiarios.

11 Super his obſtruebant itinera iacentes multi ſemineces, cruciatus vulnerum [4]) non ferentes: cum quibus aggeres quoque equorum conſtrati cadaveribus campos implerunt. Diremit haec numquam penſabilia damna (quae magno rebus ſtetere Romanis) nullo ſplendore lunari nox fulgens.

12 Primaque caligine tenebrarum inter gregarios Imperator, ut opinari dabatur (neque enim vidiſſe ſe quisquam vel praeſto fuiſſe adſeveravit) ſagitta perniciosſe ſaucius ruit: ſpirituque mox conſumpto deceſſit, nec poſtea repertus eſt usquam. Hoſtium enim paucis, ſpoliandi gratia mortuos per ea loca diu verſatis, nullus fugatorum vel accolarum illuc
13 adire eſt auſus. Simili clade Caeſarem accepimus Decium, dimicantem cum barbaris acriter, equi lapſu proſtratum, quem ferventem retinere non valuit, abiectumque in paludem, nec emergere
14 potuiſſe nec inveniri. Alii dicunt Valentem animam non exhalaſſe confeſtim, ſed cum Candidatis et ſpadonibus paucis prope ad agreſtem caſam relatum ſecunda contignatione fabre munitam, dum fovetur manibus imperitis, circumſeſſum ab [5]) hoſtibus, qui eſſet, ignorantibus, dedecore captivita-
15 tis exemptum. Cum enim oppeſſulatas ianuas perrumpere conati, qui ſequuti ſunt, a parte penſili domus ſagittis inceſſerentur, ne per moras inexpedibiles populandi amitterent copiam, congeſtis ſtipulae faſcibus et lignorum, flammaque ſuppoſita,
16 aedificium cum hominibus torruerunt. Unde quidam de Candidatis per feneſtram lapſus, captusque a barbaris prodidit factum, et eos maerore adflixit, magna gloria defraudatos, quod Romanae rei rectorem non cepere ſuperſtitem. Is ipſe iuvenis occulte poſtea reverſus ad noſtros, haec ita accidiſſe narra-
17 vit. Pari clade recuperatis Hiſpaniis, Scipionum alterum cremata turri, in quam confugerat, ab-

4) Mſ. et *Steph.* in conferentes. 5) Mſ. hoſtilibus.

ſumptum incendio hoſtili comperimus. Illud tamen certum eſt, nec Scipioni, nec Valenti ſepulturam, qui ſupremitatis honor eſt, contigiſſe.

In hac multiplici virorum illuſtrium clade Tra- 18
iani mors eminuit, et Sebaſtiani: cum quibus xxxv. oppetivere tribuni Vacantes, et numerorum Rectores, et Valerianus atque Equitius: quorum alter ſtabulum, alter curabat palatium. Inter hos etiam Promotorum tribunus Potentius cecidit in primaevo aetatis flore, bono cuique [6]) ſpectatus, meritis Urſicini patris Magiſtri quondam armorum ſuisque commendabilis. Conſtatque vix tertiam evaſiſſe
exercitus partem. Nec ulla annalibus praeter Can- 19
nenſem pugnam ita ad internecionem res legitur geſta, quamquam Romani aliquoties reflante Fortuna fallaciis luſi bellorum iniquitati ceſſerunt ad tempus: et certamina multa fabuloſae neniae flevere Graecorum.

XIV. Periit autem hoc exitu Valens, quinqua- 1
geſimo anno contiguus, cum per annos quatuor imperaſſet et decem parvo minus. Cuius bona multis
cognita dicemus et vitia. Amicus fidelis et firmus, 2
ultor acer ambitionum, ſeverus militaris et civilis diſciplinae corrector: pervigil ſemper et anxius, ne propinquitatem eius praetendens altius ſemet ferret: erga deferendas poteſtates vel adimendas nimium tardus: provinciarum aequiſſimus tutor; quarum ſingulas ut domum propriam cuſtodiebat indemnes: tributorum onera ſtudio quodam molliens ſingulari, nulla vectigalium admittens augmenta, in [1]) adaerandis reliquorum debitis non moleſtus; furibus et in peculatu deprehenſis iudicibus inimicus aſper et vehemens. Nec ſub alio Principe in huiusmodi negotiis melius ſecum actum eſſe meminit Oriens.
Super his omnibus liberalis erat cum moderatione: 3
cuius rei licet abundent exempla, unum tamen ſuf-

---

6) *al.* ſpectatis. 1) *al.* requirendis.

ficiet poni. Ut ſunt in palatiis nonnulli alienarum rerum avidi, ſi qui caducum vel aliud petiſſet ex uſu, cum magna iuſtorum iniuſtorumque diſtinctione [2]) contradictori copia ſervata, donabat ei, qui petierat, tres vel quatuor alios abſentes aliquoties impetratorum participes iungens: ut caſtigatius agerent inquieti, lucra, quibus inhiabant, hoc minui
4 commento cernentes. Super aedificiis autem, quae per diverſas urbes et oppida vel inſtauravit, vel a primis inſtruxit auſpiciis (ne ſim longior) taceo, rebus ipſis id apertius monſtrare concedens. Haec bonis omnibus aemulanda ſunt, ut exiſtimo: nunc eius vitia percurramus.

5 Magnarum opum intemperans adpetitor, laborum impatiens, duritiamque magis adfectans immanem, in crudelitatem proclivior, ſubagreſtis ingenii, nec bellicis, nec liberalibus ſtudiis eruditus: alienis gemitibus libenter emolumenta fructusque conquirens, tuncque magis intolerabilis, cum incidentia crimina ad contemptam vel laeſam Principis amplitudinem trahens, in ſanguinem ſaeviebat et
6 diſpendia locupletum. Illud quoque ferri non poterat, quod, cum legibus lites omnes quaeſtionesque committere videri ſe vellet, deſtinatisque velut lectis iudicibus negotia ſpectanda mandabat, nihil agi contra libidinem ſuam patiebatur: iniurioſus alias et iracundus et criminantibus ſine differentia veri vel falſi facillime patens: quae vitiorum labes etiam in his privatis quotidianisque rationibus impendio eſt formidanda.

7 Ceſſator et piger: nigri coloris, pupula oculi unius obſtructa, ſed ita, ut non eminus adpareret: figura bene compacta membrorum, ſtaturae nec procerae, nec humilis, incurvis cruribus, exſtanteque mediocriter ventre.

2) Mſ. contradictoris.

Haec ſuper Valente dixiſſe ſufficiet, quae vera 8
eſſe aequalis nobis memoria plene teſtatur. Illud autem praeteriri non convenit, quod cum oraculo tripodis, quem moviſſe Patricium docuimus et Hilarium, tres verſus illos fatidicos comperiſſet, quorum ultimus eſt, [3]) Ἐν πεδίοισι Μίμαντος αἰλα καιομένοις κάρ; hoc, ut erat inconſummatus et rudis, inter initia [4]) contemnebat: proceſſu vero luctuum maximorum abiecte etiam timidus, eiusdem ſortis recordatione Aſiae nomen horrebat: ubi [5]) Erythraeo oppido [6]) ſuperpoſitum montem Mimanta, et Homerum ſcripſiſſe et Tullium doctis referentibus audiebat. Denique poſt interitum eius diſceſ- 9
ſumque hoſtilem, prope locum, in quo cecidiſſe exiſtimatus eſt, inventus dicitur ſaxeus monumenti ſuggeſtus, cui lapis adfixus inciſis literis Graecis, ſepultum ibi nobilem quemdam Mimanta veterem indicabat.

XV. Poſt exitialem pugnam, cum iam tenebris 1
nox terras impleſſet, hi, qui ſuperfuere, dextra pars, alii laeva, vel quo metus traxerat, ferebantur, quisque proximos quaerens: cum praeter ſe nihil ſinguli cernere poterant, occipitiis propriis ferrum arbitrantes haerere. Audiebantur tamen, licet longius, eiulatus miſerabiles relictorum, ſingultusque morientium, et vulneratorum cruciabiles fletus.

Luce vero coeptante victores, ut beſtiae ſangui- 2
nis irritamento atrocius efferatae, ſpei inanis illecebris agitati, Hadrianopolim agminibus petivere denſatis, eam vel cum diſcriminibus exciſuri poſtremis: docti per proditores et transfugas, poteſtatum culmina maximarum, et fortunae principalis inſignia theſaurosque Valentis, illic ut arduo in munimento

---

3) Mſ. ΕΜΠαΙdΙΟΙCΙ ΜΙΜαΝΤΟC αΙαλΙλαΙΟΜΕΝΟΙαΡ. *Steph.* ἐν πεδίοισι μίμαντος ΑΙΑΛΙΛΑΙΟΜΕΝΟΙΟ ΑΡ. 4) condemnabat. 5) *Steph.* Erichtheo. 6) Mſ. ſuperpoſitum.

3 conditos. Et ne intervallatis ardor intepeſceret
moris, hora diei quarta ambitu cincto murorum,
infeſtiſſime certabatur: oppugnatoribus genuina fe-
rocia ad praeceps exitium feſtinantibus, contraque
4 defenſorum vigore validis viribus incitato. Et quia
militum calonumque numerus magnus civitatem
cum iumentis introire prohibitus, adfixus parietibus
moenium aedibusque continuis, pro loci humilitate
fortiter decernebat, ſuperaratque rabies imminen-
tium adusque horam diei nonam: ſubito pedites
noſtri trecenti, ex his, qui prope ipſas ſtetere lori-
cas, conferti in cuneum deſciverunt ad barbaros:
eosque illi avide raptos, confeſtim (incertum quo
conſilio) trucidarunt; et ex eo deinceps obſervatum
eſt, neminem huiusmodi aliquid vel in deſperatione
5 rerum ultima cogitaſſe. Fervente itaque tot maio-
rum congerie, repente cum fragore caeleſti imbres
nubibus atris effuſi diſperſere circumfrementium
globos: reverſique ad vallum dimenſum tereti figura
plauſtrorum, immanes ſpiritus latius porrigentes,
iubebant noſtris per minaces litteras, et legatum *
6 aetatem, fide retinendae ſalutis accepta. Verum
introire non auſo, qui miſſus eſt, per Chriſtianum
quemdam portatis ſcriptis et recitatis, utque dece-
bat contemplatis, parandis operibus [reliquum] diei
et nox omnis [1]) abſumpta. Nam intrinſecus ſilici-
bus magnis obstruſae ſunt portae, et moenium in-
tuta firmata: et ad emittenda undique tela vel ſaxa,
tormenta per locos aptata ſunt habiles, adgeſtaque
prope ſufficiens aqua. Pridie enim dimicantium qui-
dam ſiti adusque ipſa vitae [2]) detrimenta vexati ſunt.
7 Contra Gothi reputantes difficiles Martis even-
tus, anxiique cum ſterni et ſauciari cernerent for-
tiores, et particulatim vires ſuas convelli, aſtutum
inicere conſilium, quod ipſa indicante Iuſtitia publi-
8 catum eſt. Partis enim noſtrae Candidatos aliquos,

1) *al.* aſſumta. 2) Mſ. defrumenta.

qui die praeterito ad eos defecerant, pellexere, ut
ſimulata fuga velut ad propria remeantes, intra
muros ſuscipi ſe curarent, ingreſſique latenter quam-
dam incenderent partem: ut tamquam ſigno erecto
occultius, dum circa exſtinguendum incendium
diſtringitur multitudo clauſorum, civitas [3]) perrum-
peretur impropugnata. Perrexere, ut ſtatutum eſt, 9
Candidati: cumque prope foſſas veniſſent, manus
tendentes orantesque, ut Romanos ſemet admitti
poſcebant. Et recepti (quia nulla erat ſuſpicio
quae vetaret) interrogatique ſuper conſiliis hoſtium,
variarunt: unde factum eſt, ut cruenta quaeſtione
vexati, cervicibus perirent abscifis, quid acturi ve-
nerant aperte confeſſi.

Omni itaque bellandi adparatu praeſtructo, ad- 10
ventante vigilia tertia, barbari, abolito praeterito-
rum vulnerum metu, in urbis obſeratos aditus mul-
tiplicatis ordinibus inundarunt, et [4]) obſtinatione
magnatium maiore. At cum armatis provinciales
et palatini ad obruendos eos excitatius exſurgebant:
et cuiusque modi tela, in multitudine tanta vel te-
mere miſſa, cadere ſine noxa non poterant. Anim- 11
adverſum eſt a noſtris, iisdem telis barbaros uti,
quibus petebantur. Ideoque mandatum eſt, ut ner-
vis ferrum lignumque connectentibus ante iactum
inciſis, emitterentur arcu ſagittae: quae volitantes
vires integras inſervabant: infixae vero corporibus,
nihil vigoris perdebant, aut certe, ſi cecidiſſent in
vanum, illico frangebantur. Dedit autem rebus ita 12
flagrantibus grave momentum caſus admodum in-
opinus. Scorpio genus tormenti, quem Onagrum
ſermo vulgaris adpellat, e regione contra hoſtium
aciem denſam locatus, lapidem contorſit ingentem:
qui licet humo fruſtra illiſus eſt, viſus tamen ita eos
metu exanimavit, ut ſtupore ſpectaculi novi ceden-
tes e medio, abire tentarent. Sed buccinis optima- 13

3) Mſ. prorumperetur. 4) Mſ. obſtinationem magnantium maio ea re.

tum monitu occinentibus, inſtaurātum eſt proelium: et pari modo res Romana ſuperior ſtetit, nullo fermc alio telo vel [5]) funditoris amento incaſſum excuſſo. Agmina enim praeeuntium ductorum, quos rapiendi Valentis malis lucubrationibus quaeſiti cupiditas incendebat, ſequuti caeteri prae ſe ferebant aequiperaſſe discrimina potiorum: namque ſemineces aliqui, aut magnis obtriti ponderibus, vel confixi iaculis pectora volvebantur: nonnulli ſcalas vehendo, [6]) adſcenſumque in muros ex latere omni parantes, ſub oneribus ipſis obruebantur, contruſis per pronum ſaxis, et columnarum
14 fragmentis, et cylindris. Nec [7]) quemquam furentium cruoris horrenda ſpecies ad ſerum usque diem ab alacritate faciendi fortiter avertebat: hoc incitante, quod etiam defenſorum plurimos cadere diverſis ictibus videntes eminus laetabantur. Ita ſine requie ulla vel modo pro moenibus et contra moenia in-
15 gentibus animis pugnabatur. Et quia nullo ordine iam, ſed per procurſus pugnabatur et globos, quod deſperationis erat ſignum extremae, flexo in veſperam die digreſſi omnes rediere ad tentoria triſtes, inconſideratae dementiae alter alterum arguentes, quod non, ut ſuaſerat antea Fritigernus, obſidionales aerumnas ubique declinarunt.

1 XVI. Converſi poſt haec per omne tempus noctis (ut aeſtivae non longum) ad vulnerum curas artesque medendi gentiles, reddita luce in varias conſiliorum vias diducebantur, quorſum tenderent ambigentes: multisque dictatis et controverſis, occupare ſtatuunt Perinthum; exinde quaeque divitiarum [1]) referta: docentibus omnia perfugis, etiam domorum, nedum urbium interna noſcentes. Hanc ſequuti ſententiam, quam utilem exiſtimarunt, itineribus lentis, miſcentes cuncta populationibus et incendiis, nullo renitente pergebant.

---

5) Mſ. fundoris. 6) Mſ. adſcenſumque. 7) Mſ. quicquam. 1) Mſ. refertas.

Obſeſſi vero apud Hadrianopolim, poſt eorum 2 [2]) abitum, cum vacare hoſte loca proxima compertae fidei nuntiaſſent exploratores: egreſſi media nocte, vitatis aggeribus publicis, per nemoroſa et devia, pars Philippopolim, exindeque Serdicam, alii ad [3]) Macedoniam, cum intemeratis opibus, quas habebant, omni ſtudio ad properandum excogitato currebant, velut in regionibus illis reperiendo Valente: quem inter medios certaminum turbines oppetiiſſe, vel certe ad tugurium confugiſſe (ubi exiſtimatus eſt vi periiſſe flammarum) penitus ignorabant.

At Gothi Hunnis Alaniſque permiſti nimium 3 bellicoſis et fortibus, rerumque aſperarum difficultatibus induratis, quos miris praemiorum illecebris ſibi ſociarat ſollertia Fritigerni: fixis iuxta Perinthum caſtris, ipſam quidem urbem cladium memores priſtinarum nec adire, nec tentare ſunt auſi: agros vero fertiles late distentos et longe, ad [4]) extremam vaſtavere penuriam, cultoribus caeſis aut captis. Unde Conſtantinopolim, copiarum cumulis 4 inhiantes ampliſſimis, formas quadratorum agminum inſidiarum metu ſervantes, ire ocius feſtinabant, multa in exitium urbis inclitae molituri. Quos inferentes ſeſe immodice, obicesque portarum paene pulſantes, hoc caſu caeleſte repulit numen. Sa- 5 racenorum cuneus (ſuper quorum origine moribusque diverſis in locis retulimus plura) ad ſortem magis expeditionalium rerum, quam ad concurſatorias habilis pugnas, recens illuc accerſitus, congreſſurus barbarorum globo repente conſpecto, a civitate fidenter erupit: diuque extento certamine pertinaci, aequis partes disceſſere momentis. Sed Orientalis 6 turma novo neque ante viſo ſuperavit eventu. Ex ea enim crinitus quidam, nudus omnia praeter pubem, ſubraucum et lugubre ſtrepens, educto pugione agmini ſe medio Gothorum inſeruit, et inter-

2) Mſ. et *Steph.* abitum perdito cum. 3) Mſ. Macedoniam cum.
4) Mſ. penuriam. *Vo.* extremam vaſtavere penuriam.

fecti hoſtis iugulo labra admovit, effuſumque cruorem exſuxit. Quo monſtroſo miraculo barbari territi, poſtea non ferocientes ex more, cum agendum adpeterent aliquid, ſed ambiguis greſſibus incede-
7 bant. Proceſſu dein [5]) audacia fracta, cum murorum ambitum inſularumque ſpatiis immenſis oblongum, et inacceſſas pulcritudines urbis, et incolentium plebem conſiderarent immenſam, iuxtaque fretum, quod Pontum diſterminat et Aegaeum, disiectis bellorum officinis, quas parabant, poſt accepta maiora funera quam illata, exinde digreſſi ſunt effuſórie per Arctoas provincias: quas peragravere licenter adusque radices Alpium Iuliarum, quas Venetas adpellabat antiquitas.

8 His diebus efficacia Iulii magiſtri militiae trans Taurum enituit ſalutaris et velox. Comperta enim fatorum ſorte per Thracias, Gothos antea ſusceptos, diſperſosque per varias civitates et caſtra, datis tectioribus litteris ad eorum rectores Romanos omnes, quod his temporibus raro contingit, univerſos tamquam vexillo erecto uno eodemque die mandavit [6]) occidi, exſpectatione promiſſi ſtipendii ſecuros ad ſuburbana productos. Quo conſilio prudenti ſine ſtrepitu vel mora completo, Orientales provinciae discriminibus ereptae ſunt magnis.

9 Haec ut miles quondam et Graecus, a principatu Caeſaris Nervae exorſus adusque Valentis interitum pro virium explicavi menſura: opus veritatem profeſſum numquam (ut arbitror) ſciens ſilentio auſus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua potióres, aetate doctrinisque florentes. Quos id (ſi libuerit) adgreſſuros, procudere linguas ad maiores moneo ſtilos.

---

5) Mſ. audaciam fracto. Vs. proceſſu dein audaciae infracto.
6) Mſ. occidi . . . . expectatione.

DE

DE

CONSTANTIO CHLORO,

CONSTANTINO MAGNO

ET ALIIS IMPERATORIBUS

EXCERPTA AUCTORIS IGNOTI *).

Diocletianus cum Herculio Maximiano imperavit 1
ann. xx. Constantius, Divi Claudii optimi principis nepos ex fratre, protector primum, exin tribunus, postea praeses Dalmatiarum fuit. Iste cum Galerio a Diocletiano Caesar factus est. Relicta enim Helena priore uxore, filiam Maximiani Theodoram duxit uxorem: ex qua postea sex liberos Constantini fratres habuit. Sed de priore uxore Helena filium iam Constantinum habuit, qui postea princeps potentissimus fuit.

Hic igitur Constantinus, natus Helena matre 2
vilissima in oppido Naiso atque eductus, quod oppidum postea magnifice ornavit, litteris minus instructus, obses apud Diocletianum et Galerium, sub iisdem fortiter in Asia militavit: quem post depositum imperium Diocletiani et Herculii, Constantius a Galerio repetiit: sed hunc Galerius obiecit ante pluribus periculis. Nam et in Sarmatas iuvenis 3
equestris militans, ferocem barbarum capillis tentis

*) Haec Excerpta edidere etiam *Sim. Pauli* (bibliopola Argentor. 1664. 8. in Miscellis antiquae lectionis, et *Muratorius* in Scriptt. rerum Italicar. T. XXIV. p. 635. uterque tamen nil nisi *Henr. Valesium* ad verbum exscripsit.

raptum, ante pedes ſupplicem Galerii imperatoris
adduxerat. Deinde, Galerio mittente, per palu-
dem equo ingreſſus ſuo, viam caeteris fecit ad Sar-
matas, ex quibus plurimis ſtratis, Galerio victoriam
4 reportavit. Tunc eum Galerius patri remiſit. Qui,
ut Severum per Italiam tranſiens vitaret, ſumma
feſtinatione veredis poſt ſe truncatis Alpes trans-
greſſus, ad patrem Conſtantium venit apud Bono-
niam, quam Galli prius Geſoriacum vocabant.
Poſt victoriam autem Pictorum Conſtantius pater
Eboraci mortuus eſt, et Conſtantinus omnium mili-
tum conſenſu Caeſar creatus.
5 Interea Caeſares duo facti, Severus et Maximi-
nus: Maximino datum eſt Orientis imperium: Ga-
lerius ſibi Illyricum, Thracias et Bithyniam tenuit:
Severus ſuſcepit Italiam, et quidquid Herculius
6 obtinebat. Poſtquam vero Conſtantius in Britannia
mortuus eſt, et Conſtantinus filius ſucceſſit, ſubito
in urbe Roma praetoriani milites Maxentium filium
Herculii imperatorem crearunt. Sed adverſum
Maxentium iuſſu Galerii Severus duxit exercitum.
Qui repente ab omnibus ſuis deſertus eſt, et Raven-
nam fugit: dehinc Galerius cum ingentibus copiis
Romam venit, minatus civitatis interitum, et caſtra
7 Interamnae ad Tiberim poſuit. Tunc legatos ad
urbem miſit Licinium et Probum, per colloquium
petens, ut gener apud ſocerum, id eſt Maxentius
apud Galerium precibus magis quam armis optata
mercaretur. Qui contemptus, agnovit promiſſis
virorum Maxentii partes ſuas deſeruiſſe: quibus
perturbatus retro verſus eſt, et ut militi ſuo prae-
dam quamcumque conferret, * flamminia iuſſit
8 auferri. Ille ad Conſtantinum refugit. Tunc Ga-
lerius in Illyrico Licinium Caeſarem fecit. Deinde
illo in Pannonia relicto, ipſe ad Serdicam regreſ-
ſus, morbo ingenti occupatus ſic diſtabuit, ut aper-
to et putreſcente viſcere moreretur, in ſupplicium

persecutionis iniquissimae ad auctorem scelerati praecepti iustissima poena redeunte. Imperavit ann. XIX.

Severus Caesar ignobilis et moribus et natali- 9
bus, ebriosus, et hoc Galerio amicus. Hunc ergo et Maximinum Galerius Caesares fecit, Constantino nihil tale noscente. Huic Severo Pannoniae et Italiae urbes et Africae contigerunt. Quo Caesar Maxentius factus est imperator. Nam desertus Se-
verus a suis, fugit Ravennam. Pro Maxentio filio 10
evocatus illuc venit Herculius, qui per periurium Severum deceptum, custodiae tradidit, et captivi habitu in urbem perduxit, et in villa publica Appiae viae tricesimo milliario custodiri fecit. Postea cum Galerius Italiam peteret, ille iugulatus est, et deinde relatus ad octavum milliarium, conditusque in
Gallieni monumento. Igitur Galerius sic ebriosus 11
fuit, ut iuberet temulentus ea, quae facienda non essent, a praefecto admonitus constituerit, ne iussa eius aliquis post prandium faceret.

Interea Constantinus apud Veronam victis duci- 12
bus tyranni, Romam petiit. Cum autem ad urbem Constantinus venisset, egressus ex urbe Maxentius campum supra Tiberim, in quo dimicaret, elegit. Ubi victus, fugatis omnibus suis, inter angustias arcentis populi periit, equo praecipitatus in fluvium. Postera die corpus ipsius levatum flumine, et caput eius incisum, in urbem perlatum est. De cuius origine mater eius cum quaesitum esset, Syro quodam genitum esse confessa respondit. Imperavit ann . . .

Licinius itaque ex nova Dacia vilioris originis, 13
a Galerio factus imperator, velut adversum Maxentium pugnaturus. Sed oppresso Maxentio, cum recepisset Italiam Constantinus, hoc Licinium foedere sibi fecit adiungi, ut Licinius Constantiam soro-

rem Constantini apud Mediolanum duxisset uxorem. Nuptiis celebratis, Gallias repetit Constantinus,
14 Licinio ad Illyricum reverso. Post aliquantum deinde temporis Constantium Constantinus ad Licinium misit, persuadens, ut Bassianus Caesar fieret; qui habebat alteram Constantini sororem Anastasiam: ut exemplo Diocletiani et Maximiani inter Constantinum et Licinium Bassianus Italiam medius
15 obtineret. Et Licinio talia frustrante, per Senicionem Bassiani fratrem, qui Licinio fidus erat, in Constantinum Bassianus armatur. Qui tamen in conatu deprehensus, Constantino iubente convictus et stratus est. Cum Sinicius auctor insidiarum posceretur ad poenam, negante Licinio, fracta concordia est: additis etiam caussis, quod apud Aemonam Constantini imagines statuasque deiecerat.
16 Bellum deinde apertum convenit ambobus: utriusque ad Cibalensem campum ductus exercitus. Licinio xxxv. M. peditum et equitum fuere. Constantinus xx. M. peditum equitum duxit. Caesis post dubium certamen Licinianis viginti peditum millibus et equitum ferratorum. Item Licinius cum magna parte equitatus noctis auxilio pervolavit
17 ad Sirmium. Sublata inde uxore ac filio et thesauris, tetendit ad Daciam: Valentem ducem limitis Caesarem fecit. Inde apud Hadrianopolim Thraciae civitatem per Valentem collecta ingenti multitudine, legatos ad Constantinum de pace misit apud Philippos constitutum: quibus frustra remissis, iterum reparato bello, in campo Mardiense ab utroque concurritur, et post dubium ac diuturnum proelium, Licinii partibus inclinatis profuit noctis
18 auxilium. Licinius et Valens credentes Constantinum, quod et verum erat, ad persequendum longius a Byzantio processurum, flexi in partem Beroeam concesserunt. Ita Constantinus vehementer in ulteriora festinans, deprehendit Licinium reman-

ſiſſe poſt tergum: fatigatis bello et itinere militibus. Miſſus deinde Meſtrianus legatus pacem petiit, Licinio poſtulante et pollicente, ſe imperata facturum. Denuo, ſicut ante mandatum eſt, Valens privatus fieret: quo facto pax ab ambobus firmata eſt, ut Licinius Orientem, Aſiam, Thraciam, Moeſiam, minorem Scythiam poſſideret. Deinde reverſus 19
Serdicam Conſtantinus hoc cum Licinio abſente conſtituit, ut filii Conſtantini Criſpus et Conſtantinus, filius etiam Licinii Licinius Caeſares fierent, et ſic ab utroque concorditer regnaretur. Itaque Conſtantinus et Licinius ſimul conſules facti. In 20
Orientis partibus Licinio, Conſtantino, repentina rabie ſuſcitatus Licinius omnes chriſtianos a palatio iuſſit expelli.

Mox bellum inter ipſum Licinium et Conſtantinum efferbuit. Item, cum Conſtantinus Theſſalo- 21
nica eſſet, Gothi per neglectos limites eruperunt, et vaſtata Thracia et Moeſia praedas agere coeperunt. Tunc Conſtantini terrore et impetu repreſſi, captivos illi impetrata pace reddiderunt. Sed hoc Licinius contra fidem factum queſtus eſt, quod partes ſuae ab alio fuerint vindicatae. Deinde cum 22
variaſſet inter ſupplicantia et ſuperba mandata, iram Conſtantini merito excitavit. Per tempora, quibus nondum gerebatur bellum civile, ſed item parabatur, Licinius ſcelere, avaritia, crudelitate, libidine ſaeviebat: occiſis ob divitias pluribus, uxoribus eorum corruptis. Rupta iam pace utrius- 23
que exercitus Conſtantinus Caeſarem Criſpum cum grandi claſſe ad occupandam Aſiam miſerat: cui de parte Licinii ſimiliter cum navalibus copiis Amandus obſtabat. Licinius vero circa Hadrianopolim 24
maximo exercitu latera ardui montis impleverat. Illuc toto agmine Conſtantinus inflexit. Cum bellum terra marique traheretur, quamvis per arduum ſuis nitentibus, attamen diſciplina militari et felici-

tate Conſtantinus Licinii confuſum et ſine ordine
agentem vicit exercitum, leviter ſemore ſauciatus.
25 Dehinc fugiens Licinius Byzantium petit: quo dum
multitudo diſſipata contenderet, clauſo Byzantio
Licinius obſidionem terrenam maris ſecurus agita-
bat: ſed Conſtantinus claſſem collegit ex Thracia.
Dehinc ſolita vanitate Licinius Martinianum ſibi
26 Caeſarem [fecit.] Criſpus vero cum claſſe Conſtan-
tini Callipolim pervenit, ubi bello maritimo ſic
Amandum vicit, ut vix per eos, qui in littore re-
manſerant, vivus Amandus effugeret. Claſſis vero
27 Licinii vel oppreſſa vel capta eſt. Licinius deſpe-
rata maris ſpe, per quod ſe viderat obſidendum,
Chalcedonam cum theſauris refugit. Byzantium
Conſtantinus invaſit, victoriam maritimam Criſpo
conveniente cognoſcens. Deinde apud Chryſopo-
lim Licinius [pugnavit] maxime auxiliantibus Go-
this, quos Aliquaca Regalis deduxerat: cum Con-
ſtantini pars vincens XXV. M. armatorum fudit partis
28 adverſae, caeteris fugientibus. Poſtea cum legio-
nes Conſtantini per Liburnam venire vidiſſent, pro-
iectis armis ſe dediderunt. Sequenti autem die
Conſtantia ſoror Conſtantini, uxor Licinii, venit
ad caſtra fratris, et marito vitam popoſcit, et im-
petravit. Ita Licinius privatus factus eſt, et convi-
vio Conſtantini adhibitus: et Martiniano vita con-
29 ceſſa eſt. Sed Herculii Maximiani ſoceri ſui motus
exemplo, ne iterum depoſitam purpuram in perni-
ciem rei publicae ſumeret, tumultu militari exigen-
tibus in Theſſalonica iuſſit occidi; Martinianum in
Cappadocia: qui regnavit ann. XIX. filio et uxore
ſuperſtite: quamvis omnibus iam miniſtris nefariae
perſecutionis exſtinctis, hunc quoque in quantum
exercere [potuit] perſecutorem digna punitio fla-
gitaret.

30 Conſtantinus autem ex Byzantio Conſtantinopo-
lim nuncupavit ob inſigne victoriae: quam velut

patriam cultu decoravit ingenti, et Romae deſidera-
vit aequari: deinde, quaeſitis ei undique civibus,
divitias multas largitus eſt, ut prope in ea omnes
theſauros, regias facultates exhauriret. Ibi etiam
Senatum conſtituit ſecundi ordinis, Claros vocavit.
Deinde adverſum Gothos bellum ſuscepit, et im- 31
plorantibus Sarmatis auxilium tulit. Ita per Con-
ſtantinum Caeſarem centum prope millia fame et
frigore exſtincta ſunt. Tunc et obſides accepit,
inter quos et Ariarici regis filium. Sic cum his 32
pace firmata, in Sarmatas verſus eſt, qui dubiae
fidei probantur. Sed ſervi Sarmatarum adverſum
omnes dominos rebellarunt: quos pulſos Conſtan-
tinus libenter accepit, et amplius trecenta millia
hominum miſtae aetatis et ſexus per Thraciam,
Scythiam, Macedoniam, Italiamque diviſit.

Item Conſtantinus imperator primus chriſtianus, 33
excepto Philippo, qui chriſtianus admodum ad hoc
tantum conſtitutus fuiſſe mihi viſus eſt, ut milleſi-
mus Romae annus Chriſto potius, quam idolis dica-
retur. A Conſtantino autem omnes ſemper chriſtia-
ni imperatores usque hodiernum diem creati ſunt,
excepto Iuliano, quem impia, ut aiunt, machinan-
tem exitialis vita deſeruit. Item Conſtantinus iuſto 34
ordine et pio vicem vertit. Edicto ſiquidem ſtatuit,
citra ullam caedem hominum paganorum templa
claudi. Gothorum fortiſſimas et copioſiſſimas gen-
tes in ipſo barbarico ſolo, hoc eſt in Sarmatarum
regione delevit.

Calocaerum quemdam in Cypro adſpirantem 35
novis rebus oppreſſit. Dalmatium, filium fratris
ſui Dalmatii. Eius fratrem Annibalianum data ei
Conſtantina filia ſua, Regem regum et Ponticarum
gentium conſtituit. Ita ut Gallias Conſtantinus
minor regebat, Orientem Conſtantius, Africam,
Illyricum et Italiam Conſtans, ripam Gothicam
Dalmatius tuebatur. Item Conſtantinus cum bel-

lum pararet in Perſas, in ſuburbano Conſtantinopolitano villa publica iuxta Nicomediam, diſpoſitam bene rem publicam filiis tradens [obiit.] Regnavit ann. XXXI. Sepultus eſt Conſtantinopoli

Item ex libris Chronicorum inter caetera.

36 Igitur imperante Zenone Auguſto Conſtantinopoli, ſuperveniens Nepos Patricius ad Portum urbis Romae, depoſuit de imperio Glycerium, et factus eſt Epiſcopus, et Nepos factus imperator Romae. Mox veniens Ravennam: quem perſequens Oreſtes Patricius cum exercitu, metuens Nepos adventum Oreſtis, adſcendens navim fugam petit ad Salonam, et ibi manſit per annos quinque: poſtea vero a ſuis occiditur. Mox eo egreſſo, factus imperator Auguſtulus.

37 Auguſtulus, qui ante regnum Romulus a parentibus vocabatur, a patre Oreſte Patricio factus eſt imperator. Superveniente Odoacre cum gente Scyrorum, occidit Oreſtem Patricium in Placentia, et fratrem eius Paulum ad Pineta foris Claſſem Ra-
38 vennae. Ingrediens autem Ravennam depoſuit Auguſtulum de regno, cuius infantiae miſertus, conceſſit ei ſanguinem: et quia pulcher erat, tamen donavit ei reditum ſex millia ſolidos, et miſit eum intra Campaniam cum parentibus ſuis libere vivere. Etenim pater eius Oreſtes Pannotos, qui eo tempore, quando Attila ad Italiam venit, ſe illi iunxit, et eius notarius factus fuerat. Unde profecit et usque ad Patriciatus dignitatem pervenit.

39 Ergo, poſtquam factus eſt imperator Zeno a filio ſuo Leone, qui natus fuerat de filia Leonis Ariadne nomine, regnat cum filio ſuo anno uno: et merito Leonis regnum remanſit apud Zenonem. Zeno vero cum filio iam regnans anno uno, imperavit annos XVI. Iſauriae nobiliſſimus, qui dignus

eſſet filiam imperatoris accipere, exercitus in arma. Perhibent de eo, quia patellas in genucula non ha- 40
buiſſet, ſed mobiles fuiſſent, ut etiam curſu velociſſimo ultra modum hominum haberetur. In re publica omnino providentiſſimus, favens genti ſuae. Huic inſidiabatur Baſiliſcus, ipſe primus ſenator: 41
quo cognito Zeno aliquantis divitiis petiit Iſauriam. At ubi ille egreſſus eſt, mox Baſiliſcus, qui ei, ut dictum eſt, inſidiabatur, arripuit imperium. Baſiliſcus imperavit annos II. Zeno confortans Iſau- 42
ros intra provinciam, deinde miſit ad civitatem Novam, in qua erat Theodericus dux Gothorum, filius Walameris, et eum invitavit in ſolatium ſibi adverſus Baſiliſcum, obiectans militem, poſt biennium veniens, obſidens civitatem Conſtantinopolim. Sed quia Senatus et populus Zenonem metuentes; 43
ne quid mali pateretur civitas, relicto Baſiliſco, ſe illi omnes dederunt aperta civitate. Baſiliſcus fugiens ad Eccleſiam, intra Baptiſterium cum uxore et filiis ingreditur. Cui Zeno dato ſacramento ſecurum eſſe de ſanguine, exiens, inclauſus cum uxore et filiis intra ciſterna ſicca, ibidem frigore defecerunt. Zeno recordatus eſt amore Senatus et 44
populi, munificus omnibus ſe oſtendit, ita ut omnes ei gratias agerent. Senatu Romano et populo tuitus eſt, ut etiam ei imagines per diverſa loca in urbe Roma levarentur. Cuius tempora pacifica fuerunt.

Odoacer vero, cuius ſupra fecimus mentionem, 45
mox depoſito Auguſtulo de imperio, factus eſt rex: manſitque in regno annos XIII. Cuius pater Aedico dictus, de quo ita invenitur in libris Vitae beati Severini Monachi intra Pannoniam, qui eum admonuit, et praedixit regnum eius futurum. Ita reperis ad locum. Quidam barbari, cum ad Italiam 46
pergerent, promerendae benedictionis ad eum intuitu diverterunt, inter quos et Odoacer, qui poſtea

regnavit Italiae, viliſſimo habitu iuvenis ſtatura
procerus advenerat: qui dum humillimum tectum
cellulae eius ſuo vertice contingeret, inclinans ſe,
a viro Dei glorioſum ſe fore cognovit. Cui etiam
vale dicenti, Vade, inquit, ad Italiam, vade viliſ-
ſimis nunc pellibus coopertus, ſed multis cito plu-
47 rima largiturus. Interim ut Dei famulus ei prae-
dixerat, mox in Italia ingreſſus eſt, regnum accepit.
Eodem tempore Odoachar rex memor factus, quod
a viro ſancto praedictum audierat, ſtatim familiari-
ter litteras ad eum dirigens, ſi qua ſperanda duce-
ret, dabat ſuppliciter optionem. Ergo vir Dei tan-
tis itaque eius alloquiis per litteras invitatus, Am-
broſium quemdam exſulantem rogat abſolvi: cuius
48 Odoachar gratulabundus paruit imperatis. Igitur
Odoachar rex bellum geſſit adverſus Rugos, quos
in ſecundo vicit, et funditus delevit. Nam dum
ipſe eſſet bonae voluntatis, et Arianae ſectae favo-
rem praeberet, quodam tempore dum memoratum
regem multi nobiles coram ſancto viro humana, ut
fieri ſolet, adulatione laudarent; interrogat, quem
regem tantis praeconiis praetuliſſent. Reſponden-
tibus Odoacrem, inquit, qui dixit eis, Inter tre-
decim et quatuordecim: annos videlicet integri eius
regni ſignificans.

49 Zeno itaque recompenſans beneficiis Theoderi-
cum, quem fecit Patricium et Conſulem, donans
ei multum, et mittens eum ad Italiam. Cui Theo-
dericus pactuatus eſt, ut, ſi victus fuiſſet Odoachar,
pro merito laborum ſuorum loco eius, dum adveni-
ret, tantum praeregnaret. Ergo ſuperveniente
Theoderico Patricio de civitate Nova cum gente
Gothica, miſſus ab imperatore Zenone de partibus
50 Orientis ad defendendam ſibi Italiam. Cui occur-
rit venienti Odoachar ad fluvium Sontium, et ibi
pugnans cum eodem, victus fugit. At vero Odoa-
cer abiit in Veronam, et fixit foſſatum in campo

minore Veronenſe V. Kalendas Octobris. Ibique perſequutus eſt eum Theodericus, et pugna facta, ceciderunt populi ab utraque parte: tamen ſuperatus Odoachar fugit Ravennam pridie Kalendas Octobris. Et perambulavit Theodericus Patricius 51
Mediolanum, et tradiderunt ſe illi maxima pars exercitus Odoacris, nec non et Tufa magiſter militum, quem ordinaverat Odoachar cum optimatibus ſuis Kal. Aprilis. Eo anno miſſus eſt Tufa magiſter militum a Theoderico contra Odoacrem Ravennam. Veniens Faventia Tufa, obſedit Odoacrem cum 52
exercitu, cum quo directus fuerat; et exiit Odoachar de Ravenna, et venit Faventiam, et Tufa tradidit Odoacri Comites Patricii Theoderici, et miſſi ſunt in ferro, et adducti Ravennam.

FAUSTO ET LONGINO. His conſulibus Odoa- 53
char rex exiit de Cremona et ambulavit Mediolanum. Tunc venerunt Wiſigothae in adiutorium Theoderici, et facta eſt pugna ſuper fluvium Adduam, et ceciderunt populi ab utraque parte: et occiſus eſt Pierius comes domeſticorum III. Idus Auguſtas, et fugit Odoachar Ravennam, et mox ſubſequutus eſt eum Patricius Theodericus veniens in Pineta, et fixit foſſatum, obſidens Odoacrem clauſum per triennium Ravenna, et factum eſt usque ad ſex ſolidos modius tritici. Et mittens legationem Theodericus Fauſtum, caput Senati, ad Zenonem imperatorem, et ab eodem ſperans veſtem ſe induere regiam.

OLYBRIO *V. C.* Coſ. Hoc conſule exiit Odoa- 54
char rex de Ravenna nocte, cum Herulis ingreſſus in Pineta, in foſſato Patricii Theoderici, et ceciderunt ab utraque parte exercitus, et fugiens Levila magiſter militum Odoacris, occiſus eſt in fluvio Veiente: et victus Odoacer fugit Ravenna Idibus Iuliis. Igitur coactus Odoachar dedit filium ſuum Thelane obſidem Theoderico, accepta fide, ſecu-

55 rum ſe eſſe de ſanguine. Sic ingreſſus eſt Theode-
ricus: et poſt aliquot dies, dum ei Odoachar inſidia-
retur, detectus caute ab eo praeventus in palatio,
manu ſua Theodericus eum in Lauretum praeve-
56 niente gladio interemit. Cuius exercitus in eadem
die iuſſu Theoderici omnes interfecti ſunt, quis ubi
potuit reperire cum omni ſtirpe ſua: et moritur
Conſtantinopoli Zeno imperator, et factus eſt im-
perator Anaſtaſius.

57 Theodericus enim, qui in legationem direxerat
Fauſtum Nigrum ad Zenonem. At ubi cognita
morte eius antequam legatio reverteretur, ut in-
greſſus eſt Ravenna, et occidit Odoacrem, Gothi
ſibi confirmaverunt Theodericum regem, non ex-
58 ſpectantes iuſſionem novi Principis. Vir enim bel-
licoſiſſimus, fortis, cuius pater Walamir dictus rex
Gothorum, naturalis tamen eius fuit: mater Ereri-
liva dicta Gothica, Catholica quidem erat, quae
59 in baptiſmo Euſebia dicta. Ergo praeclarus, et
bonae voluntatis in omnibus, qui regnavit annos
XXXIII. cuius temporibus felicitas eſt ſequuta Italiam
per annos XXX. ita ut etiam pax pergentibus eſſet.
60 Nihil enim perpere geſſit. Sic gubernavit duas
gentes in uno Romanorum et Gothorum, dum ipſe
quidem Arianae ſectae eſſet, tamen militia Romanis
ſicut ſub Principes eſſe praecepit. Dona et anno-
nas largitus: quamquam aerarium publicum ex toto
feneum inveniſſet, ſuo labore recuperavit et opulen-
tum fecit: nihil contra religionem catholicam ten-
tans: exhibens ludos Circenſium, et Amphithea-
trum, ut etiam a Romanis Traianus vel Valentinia-
nus, quorum tempora ſectatus eſt, adpellaretur,
et a Gothis ſecundum Edictum ſuum, quem eis con-
ſtituit, rex fortiſſimus in omnibus iudicaretur.

61 Hic dum inlitteratus eſſet, tantae ſapientiae fuit,
ut aliqua, quae loquutus eſt, in vulgo usque nunc
pro ſententia habeantur, unde nos non piget aliqua

de multis eius in commemoratione poſuiſſe. Dixit: Aurum aut daemonem qui habet, non eum poteſt abscondere. Item: Romanus miſer imitatur Gothum: et utilis Gothus imitatur Romanum. Qui- 62
dam defunctus eſt, et reliquit uxorem, et parvulum filium neſcientem matrem. Ab aliquo ſublatus eſt filius eius parvulus, et ductus in aliam provinciam, et educatus: factus iuvenis quoquomodo revertitur ad matrem, mater enim iam ſponderat virum. Cum vidiſſet mater, amplectitur filium, benedicens Deum, ſe filium revidiſſe, et fecit cum eo dies xxx. et ecce veniens ſponſus matris, videns iuvenem, interrogavit, quis eſſet: quae reſpondit eſſe ſuum filium. At ubi comperit eſſe filium eius, coepit repetere arras et dicere: Aut nega filium tuum eſſe, aut vere abscedo hinc. Mulier compellitur ab ſponſo, et coepit negare filium, quem ipſa ante confeſſa eſt, et dicere: Vade iuvenis de domo mea, quia peregrinum te ſuscepi. Ille enim dicebat, regreſſum ſe ad matrem in domum patris ſui. Quid multa? Dum haec aguntur, filius rogavit regem adverſus matrem, quam rex iuſſit in conſpectu ſuo ſiſti. Cui et dixit: Mulier, filius tuus adverſus te rogat, quid dicis? eſt filius tuus? an non? Quae dixit: Non eſt meus filius; ſed peregrinum ſuscepi. Et dum per ordinem omnia filius mulieris intimaſſet in auribus regis, dicit mulieri denuo: Eſt filius tuus? an non? quae dixit: Non eſt filius meus. Dicit ei rex: Et quae eſt facultas tua, mulier? quae reſpondit: Usque ad mille ſolidos. Et tum aliud ſe rex non eſſe facturum ſub iusiurandum pollicitus eſt, niſi ipſum alium non acciperet maritum. Tunc confuſa eſt mulier, et confeſſa eſt ſuum eſſe filium. Sunt eius et multa alia.

Poſtea vero accepit uxorem de Francis nomine 63
Augoſladam. Nam uxorem habuit ante regnum,

de qua ſusceperat filias: unam dedit nomine Are-
vagni Alarico regi Wiſigotharum in Gallia; et aliam
filiam ſuam Theodegotham Sigismundo filio Gun-
64 debai regis. Facta pace cum Anaſtaſio imperatore
per Feſtum de praeſumptione regni, et omnia or-
namenta Palatii, quae Odoachar Conſtantinopolim
transmiſerat, remittit.

65 Eodem tempore intentio orta eſt in urbe Roma
inter Symmachum et Laurentium. Conſecrati enim
fuerant ambo. Ordinante Deo, qui eo dignus fuit,
ſuperavit Symmachus. Poſt facta pace in Urbe
Eccleſiae, ambulavit rex Theodericus Romam, et
occurrit B. Petro devotiſſimus ac ſi catholicus.
Cui Papa Symmachus, et cunctus ſenatus, vel po-
pulus Rom. cum omni gaudio extra urbem occurren-
66 tes. Deinde veniens ingreſſus urbem, venit ad
ſenatum, et ad Palmam populo adloquutus, ſe
omnia, Deo iuvante, quod retro Principes Romani
ordinaverunt, inviolabiliter ſervaturum promittit.
67 Per tricennalem triumphans populo ingreſſus Pala-
tium, exhibens Romanis ludos Circenſium. Dona-
vitque populo Romano et pauperibus annonas ſin-
gulis annis, centum viginti millia modios, et ad
reſtaurationem palatii, ſeu ad recuperationem moe-
niae civitatis ſingulis annis libras ducentas de arca
68 vinaria dari praecepit. Item Amalafrigda germana
ſua in matrimonium tradens regi Wandalorum
Transimundo. Liberium praefectum praetorii,
quem fecerat in initio regni ſui, fecit Patricium, et
dedit ei ſucceſſorem in adminiſtratione praefecturae.
Itaque Theodorus filius Baſilii, Odoin Comes eius
69 inſidiabatur ei. Dum haec cognoviſſet, in palatio,
quod adpellatur Seſſorium, caput eius amputari
praecepit. Verba enim promiſſionis eius, quae
populo fuerat adloquutus, rogante populo in tabula
aenea iuſſit ſcribi, et in publico poni.

Deinde ſexto menſe revertens Ravennam, alia 70
germana ſua Amalabirga tradens in matrimonio
Herminifrido regi Toringorum: et ſic ibi per cir-
cuitum placuit omnibus gentibus. Erat enim ama-
tor fabricarum, et reſtaurator civitatum. Hic 71
aquaeductum Ravennae reſtauravit, quem princeps
Traianus fecerat, et poſt multa tempora aquam in-
troduxit: Palatium usque ad perfectum fecit, quem
non dedicavit: Portica circa palatium perfecit.
Item Veronae thermas, et palatium fecit: et a porta
usque ad palatium porticum reddidit: Aquaedu-
ctum, quod multa tempora deſtructum fuerat, re-
novavit, et aquam intromiſit: Muros alios novos
circuit civitatem. Item Ticenum Palatium, Ther-
mas, Amphitheatrum, et alios muros civitatis fecit.
Sed et per alias civitates multa beneficia praeſtitit. 72
Sic enim oblectavit vicinas gentes, ut ſe illi ſub
foedus darent, ſibi eum regem ſperantes. Nego-
tiantes vero de diverſis provinciis ad ipſum concur-
rebant. Tantae enim diſciplinae fuit, ut, ſi quis
voluit in agro ſuo argentum vel aurum dimittere,
ac ſi intra muros civitatis eſſet, ita exiſtimaretur.
Et hoc per totam Italiam augurium habebat, ut 73
nulli civitati portas faceret: nec in civitate portae
claudebantur: quis quod opus habebat faciebat,
qua hora vellet ac ſi in die. Sexaginta modios triti-
ci in ſolidum ipſius tempore fuerunt, et vinum tri-
ginta amphoras in ſolidum.

Eodem itaque tempore habebat Anaſtaſius Imp. 74
tres nepotes, id eſt Pompeium, Probum, et Hy-
patium: cogitans, quem de ipſis faceret poſt ſe im-
peratorem, quadam die iuſſit eos ſecum prandere,
et intra palatium poſt prandium meridiari, et ſin-
gula lecta eis ſterni. Et in uno lecto iuſſit ad capite
regnum poni, et quis de ipſis in eodem lecto elegiſ-
ſet dormire, in hoc ſe debere cognoſcere, cui

regnum postea traderet. Unus quidem in uno
lecto se iactavit, duo enim in alio amore fraterno
se collocaverunt. Et ita contigit, ut in illo lecto,
ubi regnum positum erat, nullus eorum dormiret.
75 Dum haec vidisset, coepit cogitare intra se et dice-
re, eo quod nullus eorum regnaret: coepit orare
Deum, ut illi revelatio fieret, ut scire possit, dum
adviveret, qui post occasum eius regnum susciperet.
Haec eodem cogitante et orante cum ieiunio, qua-
dam noctu vidit hominem, qui ita eum admonuit:
Crastino qui tibi primus intra cubiculum nuntiatus
76 fuerit, ipse accipiet post te regnum tuum. Ita fa-
ctum est, ut Iustinus, qui comes erat excubitorum,
dum advenisset, ubi directus fuerat ab imperatore,
renuntiaret: ipse ei nuntiatus est primus per prae-
positum cubiculi. Cumque haec cognovisset, coe-
pit gratias Deo referre, qui ei dignatus est revelare
77 successorem. Cumque haec apud se tacite habuis-
set, quodam die procedens Imperator, dum festi-
nus vellet a latere Imperatoris transire, obsequium
ordinare vellens, calcavit chlamydem Imperatoris:
78 cum Imperator hoc tantum dixit: Quid festinas?
Nam ultima vita regni sui temptans eum diabolus,
volens sectam Eunomianam sequi: quem populus
fidelis repressit, ita ut ei in Ecclesia clamaretur:
In Trinitate lanceola non mittis. Non post multum
temporis in lecto suo intra urbem Constantinopolim
morbo tentus extremam clausit diem.

79 Igitur rex Theodericus illiteratus erat, et sic
obruto sensu, ut in decem annos regni sui quatuor
litteras subscriptionis edicti sui discere nullatenus
potuisset. De qua re laminam auream iussit inter-
rasilem fieri, quatuor litteras regis habentem,
Theod. ut si subscribere voluisset, posita lamina
super chartam, per eam penna duceret, et subscri-
ptio eius tantum videretur.

Ergo

Ergo Theodericus, dato consulatu Eutharico, 80
Romae et Ravennae triumphavit, qui Eutharicus nimis asper fuit, et contra fidem catholicam inimicus. Post haec Theoderico Veronae consistente 81
propter metum gentium, facta est lis inter Christianos et Iudaeos Ravennae: quare Iudaei baptizatos nolentes dum livident, frequenter oblatam in aqua fluminis iactaverunt. Dehinc accensus est populus non reservantes neque regi neque Eutharico, aut Petro, qui tunc episcopus erat, consurgentes ad Synagogas, mox eas incenderunt: quod et in cena eadem similiter contigit. Mox Iudaei currentes 82
Veronam, ubi rex erat, agente Triwane praeposito cubiculi: et ipse haereticus favens Iudaeis, insinuans regi factum adversus Christianos: qui mox iussit propter praesumptionem incendii, ut omnis populus Romanus Ravennates Synagogas, quas incendio concremaverunt, data pecunia restaurarent: qui vero non habuisset unde dare, frustati per publicum sub voce praeconis ducerentur. Data praecepta ad Euthericum Cilligam, et Petrum episcopum secundum hoc tenore praecepit: et ita adimpletum est.

Ex eo enim invenit diabolus locum, quemad- 83
modum hominem, bene rem publicam sine querela gubernantem, subreperet. Nam mox iussit ad fonticlos in proastio civitatis Veronensis oratorium S. Stephani, idem situm altarium subverti. Item ut nullus Romanus arma usque ad cultellum uteretur vetuit. Item mulier pauper de gente Gothica, 84
iacens sub porticu non longe a palatio Ravennae, quatuor generavit dracones: duo de Occidente in Orientem ferri in nubibus a populo visi sunt, et in mari praecipitari; duo portati sunt unum caput habentes. Stella cum facula adparuit, quae dicitur

cometes, ſplendens per dies xv. et terrae motus fre-
85 quenter fuerunt. Poſt haec coepit adverſus Romanos rex ſubinde fremere inventa occaſione. Cyprianus, qui tunc Referendarius erat, poſtea Comes Sacrarum et Magiſter, actus cupiditate, inſinuans de Albino Patricio, eo quod litteras adverſus regnum eius imperatori Iuſtino miſiſſet: quod factum dum revocitus negaret, tunc Boëthius Patricius, qui magiſter officiorum erat, in conſpectu regis dixit: Falſa eſt inſinuatio Cypriani: ſed ſi Albinus fecit, et ego, et cunctus ſenatus uno conſilio feci-
86 mus, falſum eſt, domine rex. Tunc Cyprianus haeſitans, non ſolum adverſus Albinum, ſed et adverſus Boëthium eius defenſorem, deducit falſos teſtes adverſus Albinum. Sed rex dolum Romanis tendebat, et quaerebat, quemadmodum eos interficeret: plus credidit falſis teſtibus, quam ſenatori-
87 bus. Tunc Albinus et Boëthius ducti in cuſtodia ad Baptiſterium Eccleſiae. Rex vero vocavit Euſebium praefectum urbis Ticini, et inaudito Boëthio, protulit in eum ſententiam. Qui mox in agro Calventiano, ubi in cuſtodia habebatur, miſit rex, et fecit occidi: qui accepta chorda in fronte diutiſſime tortus, ita ut oculi eius creparent, ſic ſub tormenta ad ultimum, cum fuſte occiditur.

88 Rediens rex Ravennam, tractans non ut Dei amicus, ſed legi eius inimicus, immemor factus omnis eius beneficii et gratiae, quam ei dederat, confidens in brachio ſuo, item credens, quod eum pertimeſceret Iuſtinus imperator mittens et evocans Ravennam Iohannem ſedis apoſtolicae praeſulem, et dicit ad eum: Ambula Conſtantinopolim ad Iuſtinum imperatorem, et dic ei inter alia, ut reconciliatos haereticos in catholica reſtituat religione.
89 Cui papa Iohannes ita reſpondit: Quod facturus es,

rex, facito citius. Ecce in conſpectu tuo adſto.
Hoc tibi ego non promitto me facturum, nec illi
dicturus ſum. Nam in aliis cauſis, quibus mihi
iniunxeris, obtinere ab eodem, annuente Deo,
potero. Iubet ergo rex iratus navem praeparari, 90
et ſuperimpoſitum eum cum aliis epiſcopis, id eſt
Eccleſium Ravennatem et Euſebium Faneſtrem,
Sabinum Campanum, et alios duos ſimul, et Sena-
tores Theodoro, Importuno, Agapito, et alio
Agapito. Sed deus, qui fideles cultores ſuos non
deſerit, cum proſperitate perduxit. Cui Iuſtinus 91
imperator venienti ita occurrit, ac ſi B. Petro: cui
data legatione, omnia repromiſit facturum, praeter
reconciliatos, qui ſe fidei catholicae dederunt,
Arianis reſtitui nullatenus poſſe. Sed dum haec 92
aguntur, Symmachus, caput ſenati, cuius Boëthius
filiam habuit uxorem, deducitur de Roma Raven-
nam. Metuens vero rex, ne dolore generi aliquid
adverſus regnum eius tractaret, obiecto crimine
iuſſit interfici. Revertens igitur Iohannes papa a 93
Iuſtino, quem Theodericus cum dolo ſuscepit, et
in offenſa ſua eum eſſe iubet: qui poſt paucos dies
defunctus eſt. Ergo euntes populi ante corpuſcu-
lum eius, ſubito unus de turba abreptus daemonio
cecidit, et dum perveniſſet cum lectulo ubi lectus
erat usque ad hominem, ſubito ſanus ſurrexit, et
praecedebat in exſequias. Quod videntes populi
et ſenatores, coeperunt reliquias de veſte eius tol-
lere. Sic cum ſummo gaudio populi deductus eſt
corpus eius foris civitatem.

Igitur Symmachus Scholaſticus Iudaeus iubente 94
non rege, ſed tyranno dictavit praecepta die quarta
feria, ſeptimo Kalend. Septembr. Indictione IV.
Olybrio conſule, ut die dominico adveniente Ariani
baſilicas catholicas invaderent. Sed qui non pati- 95

tur fideles cultores suos ab alienigenis opprimi, mox intulit in eum sententiam Arii, auctoris religionis eius: fluxum ventris incurrit, et, dum intra triduo evacuatus fuisset, eodem die, quo se gaudebat ecclesias invadere, simul regnum et animam amisit.
96 Ergo antequam exhalaret, nepotem suum Athalaricum in regnum constituit. Se autem vivo fecit sibi monumentum ex lapide quadrato, mirae magnitudinis opus, et saxum ingentem, quem superponeret, inquisivit.

LIPSIAE,

EX OFFICINA DÜRRIA.

Libri ſequentes librariae Weidmanniae Lipſiae ſumtibus ſunt editi coemtive pretiisque quae indicavimus venduntur.

Ammiani Marcellini Opera ex recenſione Valeſio-Gronoviana per proſopographiam et Gloſſarium latinitatis ad ſtudioſorum uſus accommodata curante Aug Guil. *Erneſti.* 8. mai. 1772. 2 thlr.
— — Idem liber, charta ſcriptoria. 2 thlr. 12 gr.
Caeſaris, C. Iulii, Commentarii de bello gallico et civili, accedunt libri de bello Alexandrino, Africano et Hiſpanienſi, poſt *Cellarium* et S. F. N. *Morum* denuo curavit Ier. Iacob. *Oberlinus.* 8. mai. 1805. charta impr. 2 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 6 thl.
— — Idem liber, charta ſcript. gall. 3 thlr. 6 gr.
Calpurnii, Siculi, T., Eclogae XI. Recognovit, adnotatione et Gloſſario inſtruxit Chriſt. Dan. *Beck.* 8. 1803. 20 gr.
Ciceronis, M. Tullii, Epiſtolarum libri XVI. cum notis criticis Traug. Frid. *Benedicti.* II Tomi. 8. 1790. 2 thlr. 12 gr.
Cornelii Nepotis vitae excellentium Imperatorum. Cum animadverſionibus I. A. *Boſii,* varias lectiones et praefat. addidit Io. Frid. *Fiſcherus.* Editio nova multo auct. et emend. 8. mai. 1806. charta impreſſ. 2 thlr.
— — Idem liber, charta ſcript. gallica 2 thlr. 18 gr.
— — Idem liber, charta belg. opt. 5 thlr.
Gellii, Auli, Noctium Atticarum libri XX. ſicut ſuperſunt. Editio Gronoviana. Praefatus eſt et excurſus operi adiecit Io. Ludov. *Conradi.* II Tomi. 8. mai. 1762. 4 thlr.
Q. *Horatius* Flaccus ex recenſione et cum notis atque emendationibus Richardi *Bentleii.* II. Tomi. 8. mai. 1764. 4 thlr.
T. *Livii* Patavini Hiſtoriarum libri qui ſuperſunt omnes, ex recenſione Arn. *Drakenborchii* cum indice rerum locupletiſſimo. Acceſſit praeter varietatem lectionis Gronovianae et Creverianae gloſſarium Livianum curante Aug. Guil. *Erneſti.* Editio nova emendatior. Tomus I—V. 8. 1801. 1804. 6 thlr. 8 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 10 thlr. 20 gr.
— — Idem liber, charta belg. opt. 12 thlr. 4 gr.
— — Tomus Vtus ſeu *Gloſſarium Livianum,* ſive Index latinitatis exquiſitioris. Ex ſchedis A. G. *Erneſti* emendavit plurimisque acceſſionibus locupletavit Godofr. Henr. *Schaefer.* 8. 1804. 2 thlr. 8 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 3 thlr. 8 gr.
— — Idem liber, charta belgica optima. 3 thlr. 16 gr.
Manutii, Pauli, Commentarius in M. Tullii *Ciceronis* Orationes. Curavit C. G. *Richterus.* 8. mai. 1783. 3 thlr. 8 gr.
Ovidii, P. Naſonis, Opera ex recenſione Nic. *Heinſii,* cum eiusd. notis integris, praefatus eſt Io. Aug. *Erneſti.* Curavit indicemque verborum copioſiſſimum adiecit Io. Frid. *Fiſcherus.* 8. 1773. 1 thlr.

Senecae, L. Annaei, Philosophi, Opera omnia, quae supersunt, recognovit et illustravit D. Frid. Ernest. *Ruhkopf*. Vol. I-III. 8. mai. 1797 — 1805. 4 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta script. 6 thlr. 4 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 9 thlr.
Silii, Caii, Italici, Punicorum libri XVII. varietate lect. et commentario perpetuo illustravit I. C. T. *Ernesti*. Accedit Index uberrimus. Vol. I. et II. 8. mai. 1791. 92. 2 thlr. 20 gr.
— — Idem liber, charta scriptoria. 4 thlr.
Taciti, C. Corn., Opera. Ex recensione Io. Aug. *Ernesti* denuo curavit Ier. Iac. *Oberlinus*. II Tomi. 8. mai. 1801. 5 thlr.
— — Idem liber, charta scriptoria. 7 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 12 thlr.
— — C. Corn., Opera. Ex recensione Io. Aug. *Ernesti* denuo curavit I. I. *Oberlinus, in usum Scholarum*. 8. 1801. 1 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta scriptoria. 2 thlr.

Aeschyli Dramata, quae supersunt, et deperditorum Fragmenta. Graece et Latine. Recensuit et brevi annotatione illustravit Frid. Henr. *Bothe*. 8. mai. 1805. charta impr. 2 thlr. 18 gr.
— — Idem liber, charta script. 4 thlr.
— — Idem liber, charta belg. 6 thlr.
Anacreontica. Graece. Recensuit notisque criticis instruxit Frid. Henr. *Bothe*. 8. min. 1805. charta anglica. 16 gr.
— — Idem liber, charta pergam. (Velin). 1 thlr. 4 gr.
Appiani, Alexandrini, Romanarum historiarum quae supersunt. Novo studio conquisivit, digessit, ad fidem codicum manuscriptorum recensuit, supplevit, emaculavit, varietatem lectionum adiecit, latinam versionem emendavit, adnotationibus variorum suisque illustravit, commodis indicibus instruxit Ioannes *Schweighaeuser*. 3 Voll. 8 mai. 1785. 11 thlr.
Arati, Solensis, Phaenomena et Diosemea. Graece et Latine, ad Codd. Mspt. et optimarum editionum fidem recensita. Accedunt Theonis scholia vulgata et emendatiora e Cod. Mosq., Leontii de sphaera Aratea libellus, etc. curavit Ioann. Theoph. *Buhle*. 2 Volumina, accedunt indices plenissimi cum 2 tab. aeri incisis. 8. mai. 1793 et 1801. 4 thlr. 4 gr.
— — Idem liber, charta script. 5 thlr. 20 gr.
Aristophanis Comoediae, auctoritate libri praeclarissimi saeculi decimi emendatae a Phil. *Invernizio*. Accedunt criticae animadversiones, scholia graeca, indices et virorum doctorum adnotationes. Vol. I. et II. 8. mai. 1794. 4 thlr. 12 gr.
— — Idem liber, charta belgica. 7 thlr.
Dionis, Cassii, Historia romana. Graece cum versione latina Xylandro-Leunclaviana, curante Ioan. A. *Fabricio* et H. S. *Reimaro*. 2 Volumina in fol. Hamb. 1752. 25 thlr.
Dionysii. Halicarnassensis, Opera omnia, graece et latine. Cum annotationibus Henr. *Stephani*, Frid. *Sylburgii*, Franc. *Porti*, Isaaci *Casauboni*, Fulvii *Ursini*, Henr. *Valesii*, Io. *Hudsoni* et Io. Iac. *Reiske*. VI. Tomi. Vol. I-IV., Antiquitatum Romanarum libros I-XI. tenentia, quibus accessit Henrici *Dodwelli* Chronologia graeco-romana; Vol. V., ex scriptis rhetoricis et criticis librum de compositione verborum, artem rhetoricam, veterum scriptorum censuram et commentarios de an-

tiquis oratoribus tenens; Vol. VI. et ultimum, ex scriptis rhetoricis et criticis epistolam primam ad *Ammaeum*, epist. ad Cn. *Pompeium*, epist. secund. ad *Ammaeum*, iudicium de *Thucydidis* historiis, et librum de admiranda vi dicendi in *Demosthene* tenens. Quibus accesserunt Indices. 8. mai. Lipsiae 1774—77. 16 thlr.

Epicteti Manuale et Cebetis Tabula. Graece et latine. Graeca ad fidem veterum librorum denuo recensuit et collata omni lectionis varietate vindicavit illustravitque; Latinam versionem, Enchiridii praesertim, ad graec. exempli praescriptum diligenter recognovit et emendavit Ioann. *Schweighaeuser*. 8. mai. 1798. 2 thlr. 8 gr.

— — Idem liber, charta scriptoria. 3 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. 4 thlr.

— — Idem liber, charta pergamena (Velinpapier). 5 thlr.

— — Idem liber, *graece* et *latine*. Recensuit curavitque Ioann. *Schweighaeuser*. 12. mai. 1798. 12 gr.

— — Idem liber, charta scriptoria. 16 gr.

— — Idem liber, charta belgica. 1 thlr.

— — Idem liber, *graece*. Ad fidem veterum librorum recensuit Io. *Schweighaeuser*. 12. 1798. 6 gr.

— — Idem liber, charta belgica. 10 gr.

— — Dissertationum ab Arriano digestarum libri IV. Einsdem Enchiridion et ex deperditis sermonibus Fragmenta. Post Io. *Uptoni* plerumque curas denuo ad Codicum Mſptorum fidem recensuit, latina versione, adnotationibus, indicibus illustravit Io. *Schweighaeuser*. III Volumina. 8 mai. 1799. 12 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. 20 thlr.

Etiam sub titulo:

Epicteteae Philosophiae Monumenta. III Volumina. 8 mai.

Homeri Carmina cum brevi annotatione, accedunt variae Lectiones et Observationes veterum Grammaticorum cum nostrae aetatis Critica, curavit C. G. *Heyne*. Tom. I-VIII. quibus continentur *Ilias*, graece et latine, et variae lectiones et observationes in Iliadem, cum ornamentis XXVIII. aeri incisis, et Speciminibus Codd. MSS. V. 8. mai. 1802. charta script. 30 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. 50 thlr.

— — Idem liber, sine ornamentis, charta impress. 20 thlr.

— — Ilias, cum brevi annotatione curante C. G. *Heyne*, 2 tomi. 8. mai. 1804. charta belgica. 10 thlr.

— — Idem liber, charta scriptoria. 6 thlr.

— — Idem liber, charta impress. 4 thlr.

— — Hymni et Batrachomyomachia. Graece et Latine. Recensuit, varietate lectionis instruxit et interpretatus est Aug. *Matthiae*. Accedit Auctarium animadversionum. 8. mai. 1805. 1 thlr. 4 gr.

— — Idem liber, charta scriptoria. 1 thlr. 10 gr.

(Videantur *Matthiae* Animadv. in hymnos Homericos.)

— — Hymnus in Cererem; ad codic. Moscov. denuo coll. recensuit et animadvers. illustravit Christ. Guil. *Mitscherlich*. 8. 1787. 20 gr.

Matthiae, Aug., Animadversiones in Hymnos Homericos, cum Prolegomenis de cuiusque consilio, partibus, aetate. 8. mai. 1800. 1 thlr. 18 gr.

— — Idem liber, charta scriptoria. 2 thlr. 12 gr.

Nicolai Damasceni Historiarum Excerpta et Fragmenta, quae supersunt. Graece. Nunc primum separatim edidit, versionem latinam duplicem, alteram Henr. *Valesii*, hinc inde emendatiorem, alteram in locos plerosque Hugonis *Grotii*, notas integras H. *Valesii* aliorumque virorum doctorum undique collectas et suas, nec non testimonia veterum ac recentiorum de Nicolai vita scriptorumque notitia adiecit Ioann. Conr. *Orellius*. Accedit Dissertatio de Nicolao Damasceno gallice scripta auctore *Sevin*. 8. mai. 1804 1 thlr. 12 gr.

— — Idem liber, charta anglica. 2 thlr. 8 gr.

— — Idem liber, charta belgica. 2 thlr. 16 gr.

Plutarchi, Chaeronensis, quae supersunt, omnia, graece et latine. Principibus ex editionibus castigavit, virorumque doctorum suisque annotationibus instruxit Io. Iacob. *Reiske*. XII Volumina. Vol. I-V. Vitas Parallelas tenentia; Vol. VI-X. Opera Moralia et Philosophica tenentia, cum notis Guil. *Xylandri*, Henrici *Stephani* et Philippi Iacobi *Maussaci* texto subiectis, accedunt denique duo Fragmenta; Vol. XI. tres Indices in eiusdem Vitas parallelas, verborum videlicet, rerum atque auctorum tenens; Vol. XII. et ultimum tres Indices in eiusdem Moralia et Philosophica, verborum videlicet, rerum atque auctorum tenens. Addita sunt ornamenta aeri incisa. 8. mai. 1774—82. 40 thlr.

Polybii Historiarum quidquid superest. Recensuit, digessit, emendatiore interpretatione, varietate lectionis, adnotationibus, indicibus illustravit Io. *Schweighaeuser*. Tom. I-VIII. P. 2da. 8. mai. 1789—95. 27 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. 45 thlr.

Simplicii Commentarius in Epicteti Enchiridion. Accedit Enchiridii Paraphrasis christiana et Nili Enchiridion. Graece et latine. Omnia ad veterum Codicum fidem recensuit et varietate Lect. brevibusque notis illustravit Io. *Schweighaeuser*. II Tomi. 8. mai. 1800. 6 thlr.

— — Idem liber, charta belgica. 10 thlr.

Etiam sub titulo:

Epicteteae Philosophiae Monumenta. Vol. IV. et V.

Sophoclis Oedipus Rex, graece et latine, e recensione *Brunckii*, annotat. perpetua illustravit C. T. *Kuinoel*. 8. 1790. 20 gr.

Sophoclis Dramata, quae supersunt et deperditorum Fragmenta. Graece et Latine. Denuo recensuit et Rich. Franc. Phil. *Brunckii* annotatione integra, aliorum et sua selecta illustravit Frid. Henr. *Bothe*. 2 Voll. 8. mai. 1806. charta impr. 6 thlr.

— — Idem liber, charta script. gallica. 8 thlr.

— — Idem liber, charta belg. opt. 12 thlr.

Strabonis Rerum geographicarum Libri XVII. Graeca ad optimos codices manuscriptos recensuit, varietate lectionis, adnotationibus illustravit, Xylandri versionem emendavit Ioann. Phil. *Siebenkees*, inde a septimo libro continuavit Carol. Henr. *Tzschucke*. Tom. I. II. III. IV. 8. mai. 1796—1806. 10 thlr.

— — Idem liber, Tom. I. II. III. IV. charta belgica. 15 thlr. 12 gr.

Tzetzae, Io., Antehomerica, Homerica et Posthomerica, cum Commentario Friderici *Iacobs*. 8. mai. 1793. 18 gr.

— — Idem liber, charta scriptoria. 20 gr.